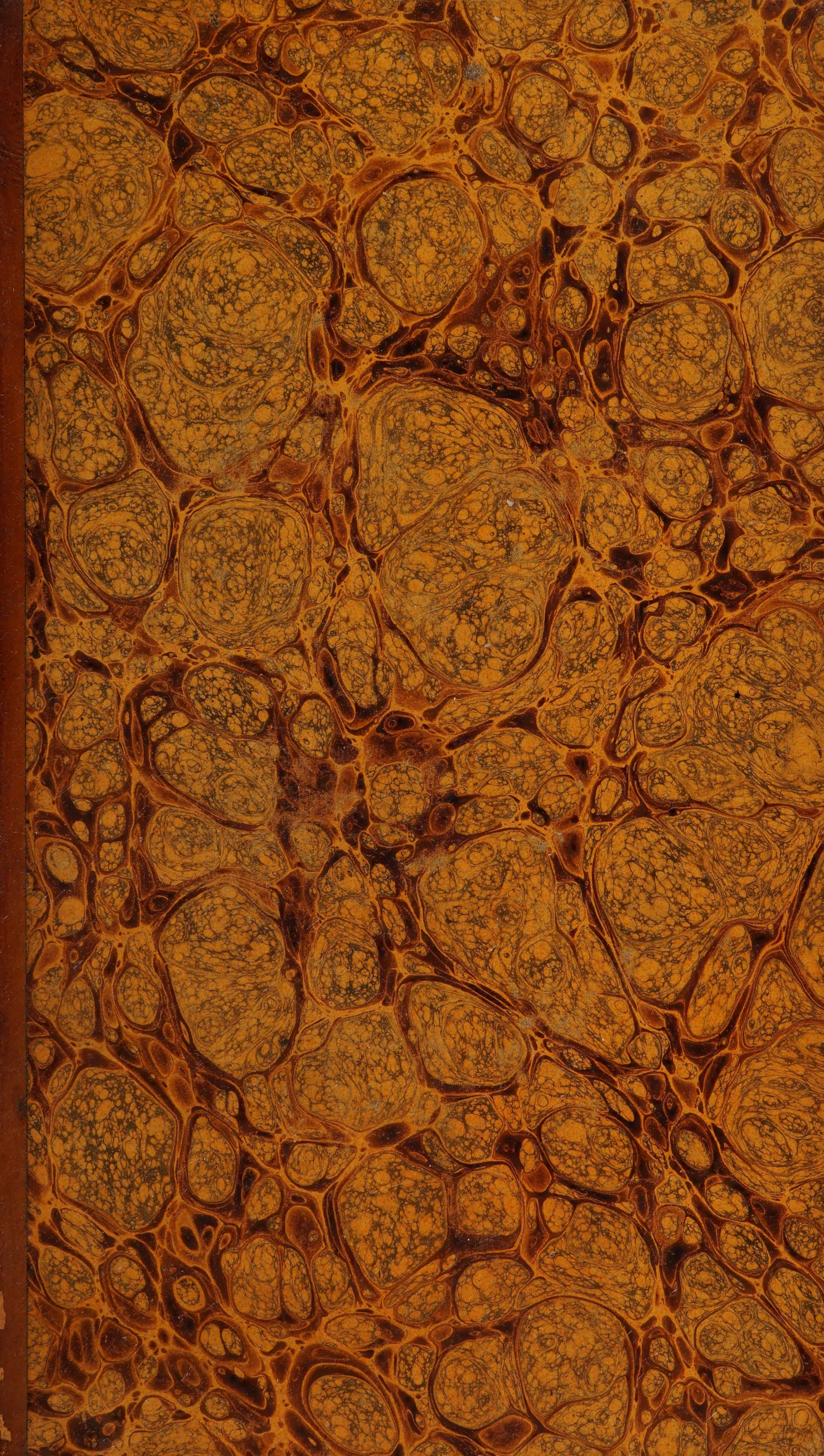
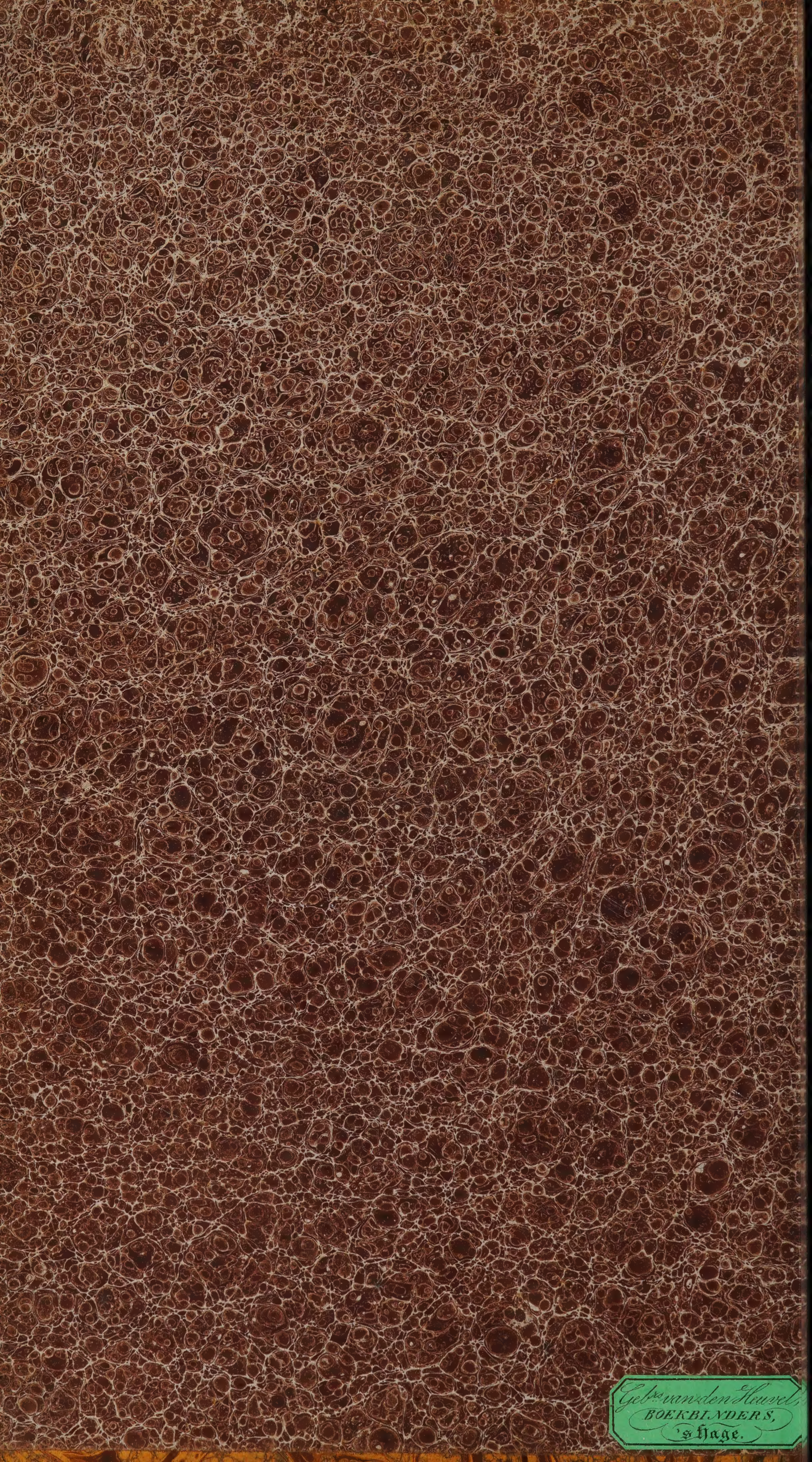
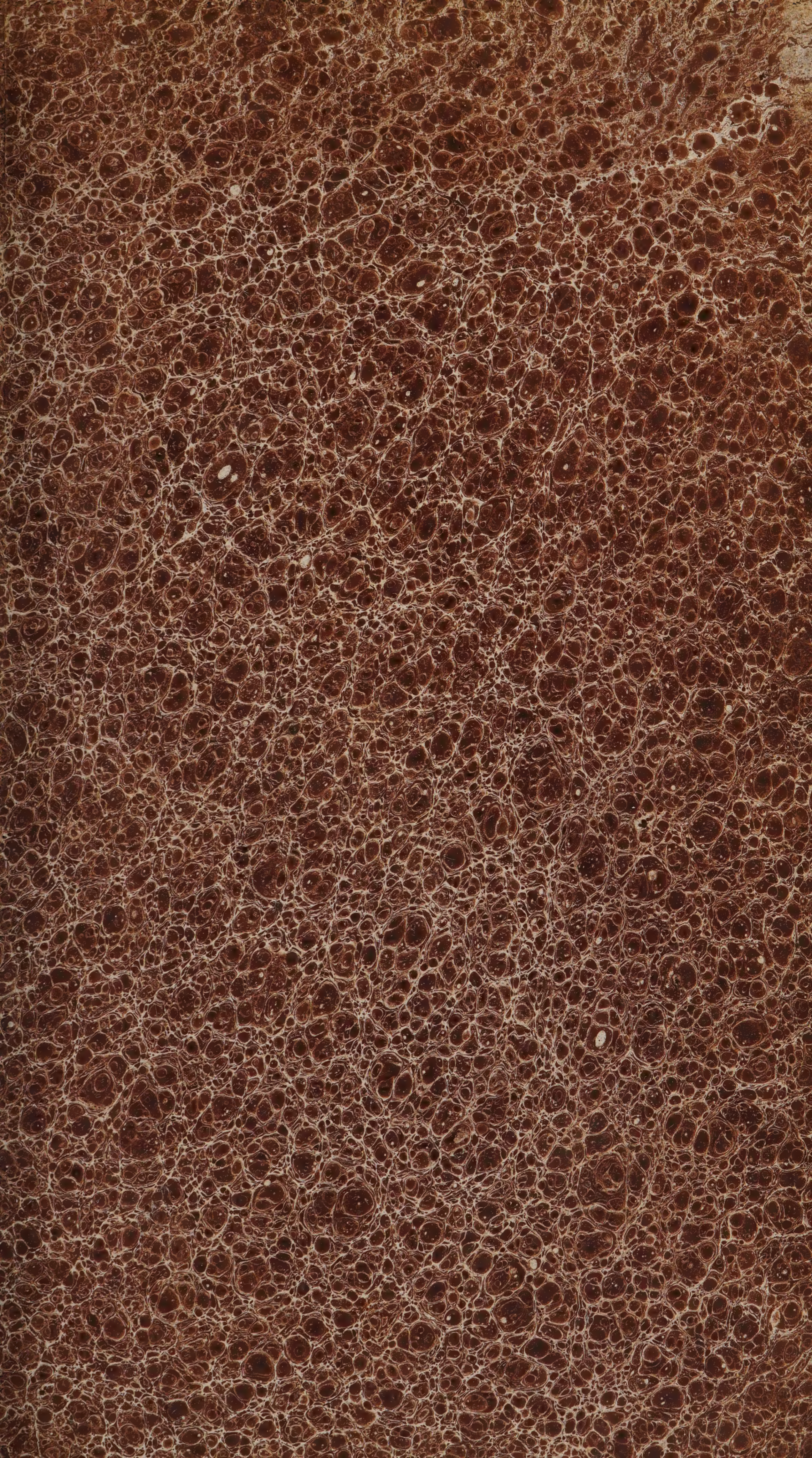

Gebrs. van den Heuvel,
BOEKBINDERS,
's Hage.

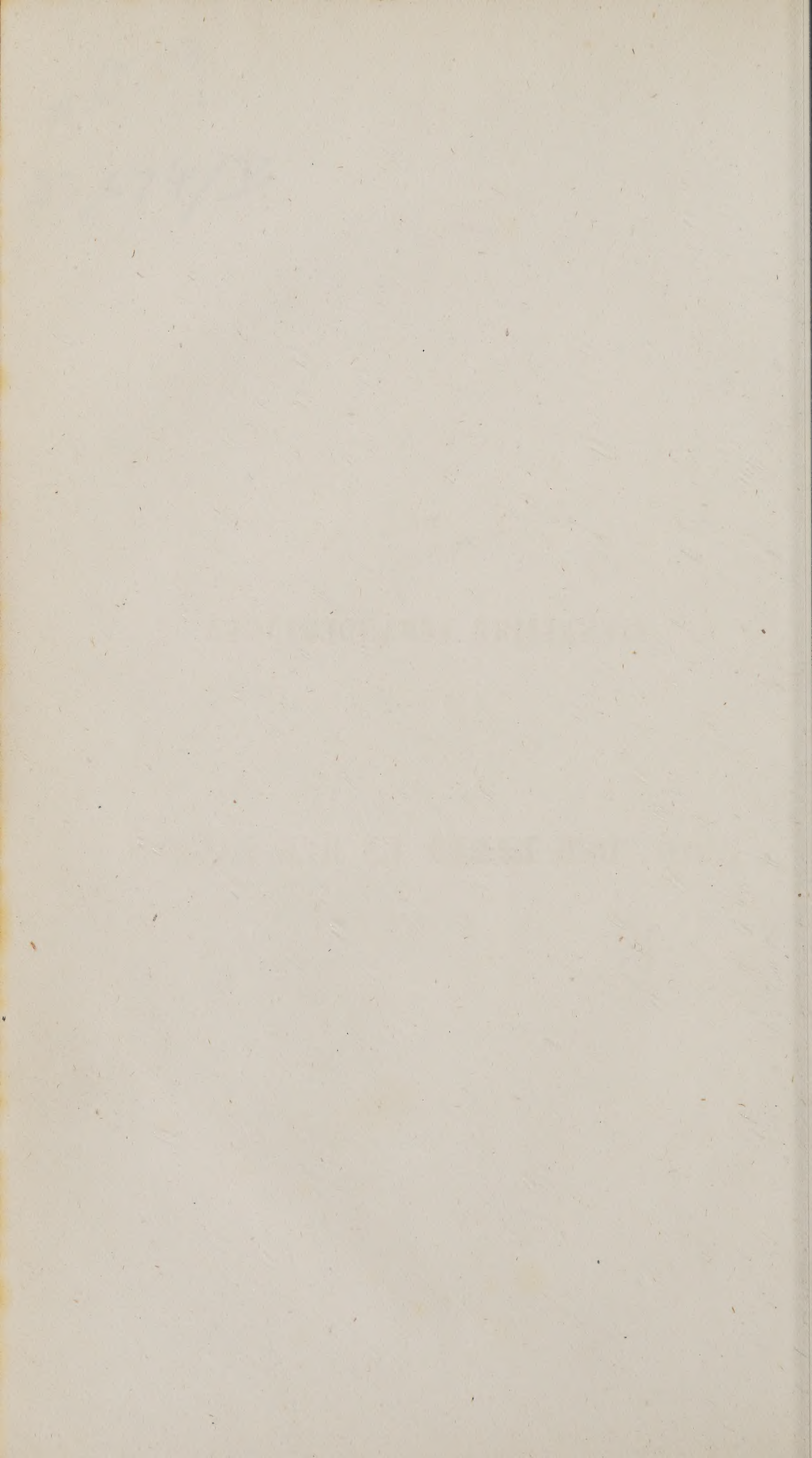

DE

ZIEKELIJKE VERANDERINGEN

DER

HUID, DEN HAREN EN DEN NAGELS.

DE
ZIEKELIJKE VERANDERINGEN
DER
HUID, DER HAREN EN DER NAGELS.

DE ZIEKELIJKE VERANDERINGEN DER HUID, DER HAREN EN DER NAGELS,

NOSOLOGISCH EN THERAPEUTISCH BESCHOUWD

DOOR

C. H. FUCHS,
HOOGLEERAAR TE GÖTTINGEN.

UIT HET HOOGDUITSCH VERTAALD

DOOR

W. D. T. VAN WERKHOVEN,
HEELMEESTER TE AMSTERDAM.

ONDER MEDEWERKING VAN, EN MET EENEN ATLAS VERMEERDERD

DOOR

Dr. F. W. NOLTE.

Citius emergit veritas ex errore, quam ex confusione.

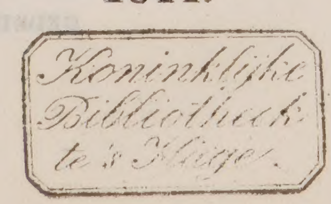
Baco, *De form. calid.* Aphorism. X.

Tweede Deel.

LEYDEN,
H. W. HAZENBERG EN COMP.
1844.

GEDRUKT BIJ J. G. LA LAU.

TWEEDE KLASSE.

DERMAPOSTASES.

Tweede Klasse. Dermapostases.

Nederzettingen van ziekelijke stoffen in de Huid.

Reeds Hippocrates, Prorrhet. I. II. edit. Kühn, Tom. I. pag. 232, heeft de uitdrukking ἀπόστασις gebezigd, om, in tegenstelling met het eigenlijk zelfstandig ziek worden (νόσημα) der huid, de uitscheiding en nederzetting van ziekelijke, uit inwendige oorzaken ontstane stoffen, in dit orgaan uit te drukken, en ik bedien mij van haar in denzelfden zin, voor de deuteropathische, op stoffelijke nederzetting berustende veranderingen der huid. De Klasse van Lorry »Affectus, qui in cutem propelluntur a vitio intus latente" komt wel in beteekenis, doch niet met betrekking tot haren inhoud, met mijne Dermapostases overeen, en hetgeen andere schrijvers dyscrasischen uitslag, constitutionele huidziekten enz. noemden, maakt slechts een gedeelte der hiertoe behoorende aandoeningen uit.

Kenmerken der Dermapostases.

1. De primaire zitplaats en het uitgangspunt der ziekte is, bij een vrijwillig ontstaan, nooit de huid, maar altijd de vochtmassa, het bloed; en de hiertoe behoorende ziektevormen zijn dierhalve geene ware, idiopathische huidziekten, maar slechts secundaire,

deuteropathische veranderingen van dit orgaan uit eene inwendige oorzaak.

2. Deze inwendige oorzaak bestaat echter niet, zooals bij vele Dermatonoses, in eenig in hoedanigheid onbepaald lijden van een orgaan of stelsel, maar in een bepaald, eigenaardig ziekteproces. Er zijn onderscheidene ziekteprocessen, welke den grondslag tot Dermapostases kunnen leggen, doch zij komen alle daarin met elkander overeen, dat zij gepaard gaan met veranderingen in de bloedmenging en met, in hoedanigheid, tegennatuurlijke uitscheidingen en nederzettingen; dat zij ook tot de klasse der Haematonoses en tevens tot die ziekten van het bloedleven behooren, die men in den meer uitgebreiden zin des woords Dyscrasiae noemt. Elke Dermapostasis staat met eene dusdanige Dyscrasie in een noodzakelijk verband en berust op uitscheiding en nederzetting der dyscrasische stoffen door en in de huid.

3. Bijna alle ziekteprocessen echter, welke Dermapostases te weeg brengen, doen, behalve en benevens de huid, ook nog andere, naar de Familiën verschillende weefsels en organen, voornamelijk de afscheidingswerktuigen aan, en maken zich ook deze ten nutte als verzamelplaats van hunne ziekelijke voortbrengsels. Bij alle de hiertoe behoorende soorten wordt het begin van de verandering der huid niet slechts voorafgegaan door meer of min duidelijke verschijnselen, die eene wijziging in de bloedmenging, of stoornis in de bereiding der sappen en voeding aantoonen, zooals een eigenaardig ziekelijk voorkomen, eene cachectisch, dyscrasisch aanzien enz.; maar er bevinden zich doorgaans, benevens de aandoening der huid, nu eens voor, dan met, dan na haar ontstaande, ziekelijke, tot hetzelfde dyscrasische proces behoorende verschijnselen, uitscheidingen, nederzettingen enz. in andere organen, voornamelijk in de afscheidingswerktuigen. Daarom is bij de Dermapostases de huid slechts zelden voor eeni-

gen tijd, en bijna nooit voor den geheelen duur der ziekte, het alleen lijdende orgaan, en menigmaal heeft er eene verwisseling tusschen de ziekelijke uitscheidingen door haar en tusschen die door andere organen plaats.

4. Uitscheiding en nederzetting van eigenaardige, aan de huid vreemde stoffen, welke de voortbrengsels van bepaalde Dyscrasiae zijn, maken derhalve het hoofdkenmerk der Dermapostases uit. Deze voortbrengsels verschillen echter naar gelang der onderscheidene ziekteprocessen. Bij eenige der Dyscrasiae, welke nederzettingen in de huid verwekken, worden de veranderde dierlijke sappen zelve of gedeelten van hen in de huid, aan welke zij op zich zelve of ten minste in deze gedaante vreemd zijn, nedergezet; dit is het geval bij de Haematochroses en Melanoses bij welke het bloed ontbonden en rijk aan kleurstof is, bij de, bij Hydrops, uit het bloed afgescheidene wei, bij de, bij Chymoplaniae, afgescheidene stoffen van andere uitscheidingsorganen, de pis, de gal en dgl., die op de normale plaats niet afgescheiden, door den bloedsomloop naar de huid toegevoerd worden en tot eene plaatsvervangende uitscheiding overgaan. Deze stoffen geven zich in de huid als datgene, wat zij wezentlijk zijn, gedeeltelijk reeds door hare natuurlijke kenteekenen, gedeeltelijk door scheikundig onderzoek te kennen. Bij een grooter aantal van Dyscrasiae daarentegen worden de Dermapostases, zooals het schijnt, verwekt door op nieuw gevormde, aan het organismus geheel vreemde, eigenaardige ziektestoffen, die uit het, in zijne bestanddeelen veranderde bloed in de huid worden afgescheiden, welke hare aanwezigheid in het aangedane orgaan tevens door zekere natuur- en scheikundige kenteekenen aan den dag leggen en, ten minste bij een tamelijk groot aantal van ziektevormen, bij hare eigenaardige natuur, nog bovendien het vermogen bezitten, als ware ziektegeleiders, als smetstoffen te werken.

5. Altijd worden de dyscrasische stoffen door den

bloedsomloop naar de huid toegevoerd, en uit het in haar stroomende bloed afgescheiden; daarom bepalen zich ook de stoornissen in de verrigtingen, die door de Dermapostases in de huid worden te weeg gebragt, voornamelijk tot haar bloedleven, en geene aandoening, die slechts het zenuwleven of den vorm der huid verandert, kan tot de Dermapostases gerekend worden, ofschoon bij vele derzelve gevoel en gedaante secundair veranderd is. De Dermapostases komen dierhalve meer met Haematonoses der huid overeen, en het zijn voornamelijk de Eczematoses, de eenvoudige afscheidingsziekten der huid, die het voorbeeld tot de dyscrasische nederzetting in de huid geven; slechts zijn de laatste in het algemeen kwaadaardiger; zij doen de verrigtingen en het weefsel heviger aan en zijn verderfelijker.

6. Even als bij de Eczematoses bestaat er ook bij vele Dermapostases een vermeerderde toevoer van bloed naar de aangedane plaats der huid en, even als daar, is ook bij alle de hiertoe behoorende huidaandoeningen, in het bijzonder de afscheiding ziekelijk veranderd; doch de veranderde bloedmenging geeft aan de opgeloopene roodheid velerlei bijmengingen, die aan de Eczematoses vreemd zijn, en de ziekelijke afscheiding verkrijgt door de dyscrasische stoffen een, naar gelang der ziekteprocessen, verschillend eigenaardig karakter.

7. Hoewel de Dermapostases ook gaarne, even als de Eczematoses, op de afscheidings-oppervlakte der lederhuid beginnen, zoo beperken zij zich toch zelden tot haar, maar gaan spoedig op de diepere lagen en het onderhuidscelweefsel verder voort, en het ontbreekt niet aan ziektevormen, die tevens de huid in hare geheele dikte en het onder haar gelegene celweefsel aandoen. Over het algemeen zijn de ziektevormen dezer Klasse vernielender dan de Dermatonoses; zij verspreiden zich meer over groote oppervlakten der huid of het geheele ligchaam, en hebben grootendeels eene zekere

neiging, in hunnen voortgang de aangedane deelen door verzwering te verstoren.

8. Zoodanige Dermapostases, die op de afscheidingsoppervlakte der lederhuid, in het zoogenaamde rete vasculare wortelen, hebben dezelfde neiging tot afgezonderde, organische vormingen als de Eczematoses, ja deze is bij haar zelfs nog duidelijker. De ziektevormen met duidelijke vorming van vruchten, hebben een overwigt boven die zonder vruchten; ook komt hier nog de tuberkel der huid, een bij de Dermatonoses vreemde vorm, voor, tot welks vorming de diepere lagen der lederhuid bijdragen, en bij verschillende Dermapostases vormen zich zelfs in en op de huid ware bewerktuigde zelfstandigheden, schimmels en mijten. Die nederzettingen in de huid daarentegen, welke primair de diepere lagen der lederhuid en het onder haar liggende celweefsel aandoen, hebben insgelijks deze neiging tot organische vormingen in eenen veel geringeren graad. De boven vermelde neiging tot verstoring der huid echter, komt zoowel bij de eene als bij de andere voor.

9. Het beloop der Dermapostases is, even als dat der ziekteprocessen, door welke zij worden verwekt, meestal chronisch, en noch de enkele vormingen, de enkele puist, blaas enz., noch de verandering der huid in haar geheel, leggen eenen bepaalden duur aan den dag. Dewijl de Dermapostases geene zelfstandige ziekten, maar slechts verschijnselen van dieper wortelende aandoeningen zijn, zoo is het verdwijnen der huidverandering ook geene ware genezing; de dyscrasie, aan welke zij haar ontstaan te danken hebben, duurt dikwijls nog voort, en drijft dikwijls, op de huid beperkt, hare vertakkingen naar zoodanige rigtingen heen, waar hare ontwikkeling met meer gevaar verbonden is, dan in de uitwendige bekleedselen. Doch ook kan de huidaandoening weder uit den niet afgestorvenen inwendigen wortel ontkiemen.

10. Hoewel ook in den beginne meestal zonder koorts, hebben de Dermapostases toch eenen sterkeren invloed op het geheele organismus, dan de meeste Dermatonoses, en drukken doorgaans vroegtijdig haren stempel, dien der dyscrasie, tot welke zij behooren, op het aangedane voorwerp. Zij worden gaarne tot gewoonte en leven als ware parasitisch groeijende gewassen, ten koste van het organismus, van het bloeijende uiterlijke, der krachten en der lijvigheid van de aangedane personen. Gaan zij, hetgeen meestal het geval is, in verzwering over, dan ontbreekt bij eene verdere uitbreiding, ook de deelneming van het vaatstelsel, uitteringskoorts niet, en menigmaal sterven de zieken aan haar.

Erkenning.

Vergelijken wij de kenmerken der Dermapostases met datgene, wat er over de Dermatonoses werd aangemerkt, dan vinden wij, dat zij zich niet slechts van de idiopathische huidziekten door hare beteekenis en haar wezen, maar ook door hare uitwendige verschijning onderscheiden. De hoofdzakelijkste kenmerken zijn de volgende:

1. Bij de Dermatonoses lijdt primair en doorgaans alleen de huid; bij de Dermapostases daarentegen gaan er doorgaans algemeene verschijnselen eener dyscrasie vooraf, en nevens en dikwijls ook vóór haar neemt men, tot hetzelfde ziekteproces behoorende, veranderingen in andere organen waar.

2. In de veranderingen, welke de Dermapostases in de huid te weeg brengen, kan men gedeeltelijk door den reuk, het gezigt, den smaak enz., gedeeltelijk door chemische proeven, in het organismus gevormde, aan de normale afscheiding der huid echter vreemde, meer of min eigenaardige zelfstandigheden aantoonen, stoffen, die bij de Dermatonoses niet voorkomen. Omtrent dit punt blijft nog veel te wenschen overig; vele belangrijke zaken is men echter in den nieweren tijd, voornamelijk

door de organische scheikunde en het mikroskoop, te weten gekomen.

3. De Eczematoses, met welke de Dermapostases nog de grootste gelijkenis hebben en het menigvuldigste gepaard gaan, doen de oppervlakkige lagen der lederhuid aan; de Dermapostases daarentegen menigmaal primair, en bijna aanhoudend in haar verder beloop, ook de diepere lagen der lederhuid en het onder haar gelegene celweefsel.

4. De roodheid, ten gevolge van den vermeerderden bloedtoevoer, die de meeste Eczematoses en andere bloedziekten der huid vergezelt, is zuiver; de roodheid der Dermapostases daarentegen is bijna altijd met andere kleuren vermengd, en naar het verschil van het ziekteproces vuil, blaauwrood, koperkleurig enz.

5. Bij de Eczematoses komen de ziektevormen zonder duidelijke vorming van vruchten of met knopjes en blaasjes het meeste voor; de puisten zijn zeldzamer en de tuberkels der huid komen als idiopathische huidziekten in het geheel niet voor. Voor het overige woekeren de Dermapostases veel meer en is de afscheiding bij haar veel grooter, dan bij de Dermatonoses; zij breiden zich in het algemeen meer over het ligchaam uit, brengen belangrijke stoornissen in de verrigtingen te weeg, en de meeste harer ziektevormen eindigen met vorming van zweren, hetgeen slechts bij weinige idiopathische huidziekten, tenzij zij kwalijk behandeld of zamengesteld worden, het geval is.

6. Het beloop der Dermapostases is over het algemeen langduriger, dan dat der idiopathische huidaandoeningen en haar duur geheel en al onbepaald. Zij gaan ligter tot gewoonte over en oefenen eenen grooteren invloed op het geheele organismus uit. Met de genezing der huidverandering is de geheele ziekte nog niet opgeheven, terwijl bij de Dermatonoses, door de verwijdering van gene, reeds genezing voorondersteld wordt.

7. Dermatonoses zijn nooit besmettelijk, vele Dermapostases daarentegen wel.

Bovendien onderscheiden zich de beide Klassen nog in vele andere opzigten, op welke wij gedeeltelijk bij de oorzaken, de uitgangen enz., gedeeltelijk bij de afzonderlijke Familiën zullen opmerkzaam maken.

Verspreiding, Mededeeling, Zamenstelling.

Even als bij de Dermatonoses verspreiden zich ook de tot deze Klasse behoorende veranderingen der huid, meestal volgens den zamenhang, over de huid en wel, zooals vermeld is, menigvuldiger dan gene, over het geheele ligchaam, hoewel het ook niet aan meer of minder beperkte, plaatselijke ziektevormen ontbreekt. Vele Familiën volgen echter ook hierin bijzondere en eigenaardige regels.

Mededeeling heeft veel ligter dan bij de ware huidziekten plaats, dewijl het in den aard der ziekteprocessen, door welke de Dermapostases worden te weeg gebragt, ligt, dat zij hunne uitscheidingen, behalve in de huid, ook nog in verschillende weefsels en organen, nu eens te gelijk, dan weder na elkander ten uitvoer brengen. Somwijlen wordt de huid eerst laat en na andere organen aangedaan; niet zelden echter vertoonen zich de eerste ziekelijke veranderingen in haar, en gaan eerst van haar uit op andere organen over. Dikwijls volgt de mededeeling volgens den zamenhang; dikwijls echter ook sprongsgewijze op organen, die niet met de huid in aanraking komen. De huidaandoening kan daarbij blijven voortduren; voornamelijk dan echter heeft er veelal mededeeling plaats, wanneer de verandering der huid plotselijk verdwijnt, en stofverplaatsingen zijn bij de Dermapostases veel menigvuldiger, dan bij de Dermatonoses.

De vatbaarheid der Dermapostases tot zamenstellingen is in het algemeen vrij groot. Zij verwikkelen zich met velerlei inwendige ziekten en voorna-

melijk gaarne met de Dermatonoses, met welke zij overgangs- en tusschensoorten maken, welker erkenning en behandeling dikwijls aan groote zwarigheden onderworpen is. Bij de enkele Familiën zullen wij hiervan meer zeggen.

Oorzaken.

De Dermapostases kunnen op tweederlei wijzen ontstaan: vrijwillig en door besmetting. Vele ontstaan slechts op de eerste, andere slechts op de tweede wijze, terwijl wederom andere zich op beide wijzen te gelijk kunnen vormen.

Wat het vrijwillige ontstaan betreft, zoo werd zijne naaste oorzaak, uitscheiding en nederzetting van eigenaardige stoffen in de huid, welke de voortbrengsels van zekere ziekten in de vochten zijn, reeds vermeld, en het zoude te wijdloopig zijn, wanneer ik hier reeds over de oorzaken dezer Dyscrasiae wilde spreken. Voldoende is het aan te merken, dat, terwijl de Dermatonoses meestal door invloeden ontstaan, welke de huid onmiddellijk treffen, dit bij de Dermapostases niet het geval is. De Dyscrasiae, op welke zij wortelen, worden meestal te weeg gebragt door lang voortgezette schadelijke inwerkingen, die hevig op het organismus inwerken; niet zelden ook door eenen overgeërfden aanleg, door het gestel, de geheele levenswijze enz., en alleen wanneer dit het geval is, kunnen de huid treffende invloeden het ontstaan der Dermapostases bevorderen, en te weeg brengen, dat de huid bij voorkeur, voor andere organen, tot dyscrasische uitscheiding wordt gebezigd. Zoo vormen zich Dermapostases ligter in eenen hoogeren, dan in eenen geringeren warmtegraad en worden, even als de Eczematoses, door onzuiverheid, vochtigheid en dgl. begunstigd; zoo volgt niet zelden, wanneer zich ergens een prikkel, eene ziekte en dgl. in de huid bevindt, waardoor er vermeerderde toevoer van bloed naar dat deel ontstaat, de ziekelijke nederzetting

deze rigting, en wonden, eenvoudige Eczematoses, de door blaartrekkende pleisters en zuurdeegen gemaakte veranderingen enz. veranderen in Dermapostases. Dit alles geschiedt voor het overige slechts daar, waar de dyscrasie aanwezig is, en zonder deze bestaan er geene Dermapostases.

Wat het ontstaan door besmetting aanbelangt, zoo kan men hieromtrent in het algemeen aanmerken:

1. Dat niet alle Dermapostases besmettelijk zijn, maar alleen zoodanige, bij welke nederzetting van een, aan het gezonde organismus geheel vreemd, eigenaardig ziektevoortbrengsel plaats heeft en de afscheiding rijkelijk is. Die ziektevormen, welke op de uitscheiding van veranderde dierlijke deelen, b. v. het bloed, de afgescheidene stoffen van andere organen enz., door de huid berusten, zijn nooit besmettelijk, en zelfs van de nederzettingen in de huid van eigenaardige stoffen, deelen zich slechts de sterker ontwikkelde, meer woekerende, puist- en blaasachtige ziektevormen, nooit de vlekken, schubben enz., aan anderen mede. Het schijnt, dat de vatbaarheid der Dermapostases voor besmetting, in een naauw verband met de ontwikkeling van ware organische vormingen bestaat, die bij vele van hare ziektevormen in de huid plaats heeft, en welligt bestaat hare besmetting slechts in eene overplanting van deze organische vormingen op gezonde personen. Van de schurft is dit vrij algemeen aangenomen, en Favus, Alphus en andere soorten van Scrophulae, onder welke wij de, het eerst door Schönlein ontdekte huidschimmels aantreffen, zijn besmettelijk. De onderzoekingen over dit belangrijke hoofdstuk zijn nog niet ver genoeg gevorderd, om hierover met zekerheid te kunnen oordeelen; welligt vinden wij echter met der tijd in alle besmettelijke Dermapostases dieren of plantaardige gewassen.

2. Dat de besmettingsstoffen der Dermapostases slechts

door onmiddellijke of middellijke aanraking, nooit door de lucht kunnen worden medegedeeld. Vele derzelve, zooals de Psorideae en Thymioses plaatsen zich slechts op de huid, andere, zooals de Syphiloides, ook op de slijmvliezen.

3. Dat waarschijnlijk alle besmettingen van deze Klasse denzelfden persoon meermalen in het leven kunnen aandoen. Slechts van de besmettingsstof van het Pians wordt door velen beweerd, dat zij zich bij hetzelfde voorwerp slechts eenmaal zoude ontwikkelen; van de Scabies, Syphilis, Favus enz. is het daarentegen eene bekende daadzaak, dat zij zelfs eene grootere vatbaarheid voor nieuwe besmetting achterlaten.

4. Dat de besmetting door de huid in dit orgaan wel dezelfde aandoening te voorschijn roept, van welke de besmetting afstamt, doch dat deze eerst, en doorgaans vrij lang, slechts als plaatselijk lijden, zonder die verandering in de vochten verloopt, welke het vrijwillige ontstaan van denzelfden ziektevorm voorafgaat. Deze stelling is voor de goede waardering van zoodanigen dyscrasischen uitslag, die, zooals bijv. de schurft, meestal door besmetting ontstaat, van groot gewigt. Zij verhouden zich aanvankelijk even als de Dermatonoses; verwijlen zij echter langer, dan voegt zich langzamerhand die dyscrasie bij haar, welke, bij een vrijwillig ontstaan, de huidverandering voorafgaat, en het volkomen ontwikkelde ziekteproces maakt nu zijne uitscheidingen ook door andere organen, terwijl in den aanvang de huid alleen was aangedaan.

Beloop, Duur, Uitgang.

Het is reeds aangemerkt, dat het beloop der Dermapostases meestal zeer langdurig en haar duur in alle opzigten onbepaald is. De uitgangen, welke de hiertoe behoorende ziektevormen en Familiën kunnen maken, zijn in het algemeen de volgende:

1. In volkomene genezing.

Zelden en alleen bij zekere Familiën en soorten kan deze uitgang door de natuur worden bewerkstelligd; zij geneest slechts dan de huidaandoening, wanneer zij den wortel van het ziekteproces, de dyscrasie verdrijft. De kunst kan, door op dezelfde wijze, op de oorzaak der ziekte te werken, dikwijls nog genezing aanbrengen, waar de natuur alleen niet toereikend was; er zijn echter talrijke vormen en gevallen, in welke ook hare bemoeijingen vruchteloos blijven.

2. In gedeeltelijke genezing.

Hoewel ook in haren wortel gestuit en in haren vernielenden voortgang tegengehouden, laten de Dermapostases toch veel menigvuldiger, dan de Dermatonoses, velerlei stoornissen in de verrigtingen en anatomische veranderingen van het organische weefsel achter, die dikwijls het geheele leven niet meer te verhelpen zijn. Terwijl de eenvoudige afscheidingsziekten der huid, doorgaans zonder eenig spoor achter te laten, verdwijnen, genezen de meeste dyscrasische nederzettingen met groote, dikwijls zeer misvormde likteekens.

3. In andere ziekten.

Ik heb reeds gezegd, dat de Dermapostases, zoowel door verdere uitbreiding, als door stofverplaatsing, in andere ziektevormen van hetzelfde ziekteproces, in verschijnselen derzelfde dyscrasie en in andere organen zouden kunnen overgaan. Bij enkele Familiën komen echter nog andere overgangen voor.

4. In den dood.

De nadeelige invloed, dien vele der hiertoe behoorende aandoeningen op de voeding uitoefenen en de uitteringkoorts, die zich bij de uitgebreide verstoringen voegt, kunnen den dood te weeg brengen. Menigvuldiger echter sterven de zieken, niet aan het lijden der huid, maar aan de dyscrasie en aan de door haar, in andere meer gewigtige organen verwekte, dikwijls door

de stofverplaatsing, Dermapostases begunstigende veranderingen.

Voorzegging.

Deze is ongunstiger dan bij de Dermatonoses. De meeste Dermapostases zijn moeijelijker te genezen en gevaarlijker, dan de meeste der idiopathische huidziekten. Nogtans verschillen deze verhoudingen zeer naar de Familiën en soorten.

Behandeling.

Als eerste regel ter genezing moet men in aanmerking nemen, dat bij alle vrijwillig ontstane Dermapostases en overal, waar eene hiertoe behoorende aandoening der huid, al is zij ook door besmetting veroorzaakt, reeds eenen geruimen tijd bestaat, de oorsprong der ziekte inwendig, in de wortels van het plantaardige leven moet gezocht en bestreden worden. Slechts zoo lang de huidverandering, door besmetting verwekt, als Dermatonosis verloopt, kan van deze wet in vele opzigten worden afgeweken. Eene behandeling met inwendige middelen is derhalve bij de nederzettingen in de huid in het algemeen de hoofdzaak, en voornamelijk zijn die geneeswijzen heilzaam, welke ten doel hebben, de bloedmenging te veranderen, het plantaardige leven anders te stemmen, het ziekelijke voortbrengsel te veranderen of te wijzigen, als ook de heroïsche, eigenaardige geneesmiddelen, in vereeniging met eene gepaste levenswijze. Nogtans moet men daarbij de plaatselijke behandeling over het algemeen niet als overvloedig aanmerken; zij moet dikwijls de inwendige ondersteunen en de verstoring der Dermapostases beperken. Nooit echter mag zij de onderdrukking der huidaandoening ten doel hebben, zonder dat tevens haar inwendige wortel vernietigd, of ten minste afleiding van de door de huid uitgescheidene ziekelijke stoffen, langs andere onschadelijke wegen in het werk gesteld zij.

Voor het overige wisselt de behandeling der Derma-

postases in zeer vele opzigten af, naar de verschillende haar te weeg brengende Dyscrasiae en naar de verschillende geslachten en soorten.

Verdeeling.

De vrij talrijke ziekteprocessen — Familiën — welke door de Dermapostases worden te weeg gebragt, laten zich, volgens de in het vierde punt, bij de kenmerken opgegevene verscheidenheid, in twee Orden verdeelen, van welke de eerste die Dyscrasiae bevat, bij welke uit de veranderde bloedmassa enz. slechts stoffen worden uitgescheiden, die ook in het normale organismus aanwezig, maar ziekelijk veranderd en in deze gedaante of in het geheel aan de huid vreemd zijn; de tweede daarentegen uit die ziektefamiliën bestaat, bij welke eigenaardige, aan het organismus vreemde zelfstandigheden gevormd en in de huid natuurlijk met dierlijke stoffen verbonden, nedergezet en uitgescheiden worden. Naar dit verschil bestaan er eenvoudige Dermapostases, nederzettingen van dierlijke stoffen in de huid, en eigenaardige Dermapostases, nederzettingen van eigenaardige ziektestoffen in dit orgaan.

Eerste Orde. Eenvoudige Dermapostases.

Nederzettingen van dierlijke stoffen in de Huid.

Synonymen. Men zoude deze Orde ook wel Chymapostases in de huid, Retentiones in cute, volgens J. P. Frank, kunnen noemen.

Kenmerken.

1. Deze Orde bevat die Dermapostases, bij welke, uit het in zijne bestanddeelen veranderde bloed, stoffen in de huid worden afgescheiden, die, wel is waar, als zoodanig aan het organismus niet vreemd zijn, doch in de gezonde huid nooit, of ten minste niet in die gedaante, in welke zij zich bij de ziekte vertoonen, voorkomen.

2. Deze stoffen zijn bij de onderscheidene Familiën en Verwantschappen verschillend en de stoornissen in de verrigtingen en ontleedkundige veranderingen, welke zij in de huid te weeg brengen, verschillen zoo menigvuldig, dat zich hiernaar talrijke geslachten en soorten vormen. Bij de Haematochroses zet zich uit de veranderde bloedmassa bloed, bij de Melanoses zwarte kleurstof (veranderd bloedrood), bij de Hydropisiae wei, bij de Chymoplaniae gal, pis, maandstonden-bloed enz. in de huid neder.

3. Hoewel ook altijd meer of minder ziekelijk veranderd en niet geheel zoo gesteld, als zij het doorgaans op de normale plaats, waar zij voorkomen enz., zijn, laten zich deze in de huid nedergezette zelfstandigheden toch meestal reeds door natuurlijke kenmerken erkennen, of zij kunnen scheikundig worden opgespoord. Nooit echter worden bij haar sporen van eigenaardige, aan het organismus volkomen vreemde stoffen aangetroffen; nooit bevatten zij eene smetstof.

4. Dewijl de stoffen, welke bij de ziektevormen dezer Orde worden uitgescheiden en nedergezet, aan de dierlijke organen minder vreemd zijn, dan die der tweede Orde, zoo veroorzaken zij ook over het algemeen geringere stoornissen in de verrigtingen en veranderingen, en de eenvoudige Dermapostases zijn goedaardiger, dan de eigenaardige. Dit geldt echter slechts met betrekking tot de huid, en is zelfs in dit opzigt aan uitzonderingen onderworpen.

5. Even als bij alle Dermapostases, heeft echter ook bij deze de ziekelijke nederzetting en uitscheiding niet alleen in de huid plaats, maar volgt bij de meeste ziektevormen en in de meeste gevallen, behalve in de uitwendige bekleedselen, ook in andere organen. Hierdoor en door de dikwijls zeer belangrijke ontbinding des bloeds, worden de met zoodanige nederzettingen in de huid gepaard gaande ziekten niet zelden bedenkelijk en doodelijk.

O o r z a k e n.

De hiertoe gerekend wordende ziekteprocessen en ziektevormen ontstaan slechts vrijwillig, nooit door bebesmetting. Zij schijnen over het algemeen eene vooringenomenheid voor kinderen en bejaarden te hebben; dit is echter niet met alle geslachten het geval. Erfelijk zijn slechts weinige van hen. Voor het overige zijn hunne oorzaken zeer onderscheiden, doch bestaan meestal in zoodanige invloeden, die de bloedmenging

bederven, de bestanddeelen der vezelstof verminderen of stoffen in het bloed terughouden, die anders in de afscheidingsorganen worden uitgescheiden.

Beloop, Duur, Uitgang.

Met betrekking hiertoe komt alles in aanmerking, wat over de Dermapostases in het algemeen gezegd werd; nogtans schijnen die ziektevormen, welke acuut of subacuut verloopen, in deze Orde meer dan in de tweede voor te komen.

Behandeling.

Inwendige middelen, voornamelijk dezulke, die de bloedmenging verbeteren en de in het bloed teruggehoudene, of door onderdrukte afscheidingen in hetzelve teruggevoerde stoffen verwijderen, terwijl zij tevens de afscheidingen opwekken, maken hoofdzakelijk de behandeling uit, en bij vele ziektevormen dezer Orde is eene plaatselijke behandeling van de verandering der huid zelfs overvloedig en nutteloos.

Verdeeling.

De ziekteprocessen, welke de eenvoudige Dermapostases te weeg brengen, en volgens welke zij zich tot natuurlijke Familiën te zamen stellen, zijn vier in getal: Haematochroses, Melanoses, Hydropsiae en Chymoplaniae. Ik zal de kenmerken van deze ziekteprocessen, die, zooals gezegd is, niet enkel de huid veranderen, slechts in zooverre trachten op te sporen, om dezelve met betrekking tot de aandoeningen der uitwendige bekleedselen duidelijk te maken, en natuurlijk slechts die van hunne geslachten en soorten afhandelen, welke met de veranderingen der huid verbonden zijn. Die geslachten, voor welke de Dermapostasis van weinig belang is, zal ik slechts in het kort aanhalen, en alleen zoodanige geslachten meer uitvoerig beschrijven, bij welke de ziekelijke veranderingen in de huid bestendiger, aanmerkelijker en van grooter belang voor de geheele ziekte zijn.

Negende Familie. Haematochroses.

Bloedzuchten.

Etymologie. Van *αἷμα*, het bloed, en *χρῶσις*, het kleuren, afkleuren; om uit te drukken, dat bij de ziektevormen dezer Familie onderscheidene organen met bloed gekleurd worden.

Synonymen. Het ziekteproces zelf komt tamelijk wel met de Cyanosen van Schönlein overeen; de door hetzelve te weeg gebragte Dermapostases rekent Rayer tot zijne Hémorrhagies cutanées, Alibert tot de Dermatoses hémateuses, en wederom anderen maken van haar gewag, onder de benaming van Ecchymomata spontanea.

Kenmerken.

1. Het haematochrotische ziekteproces wortelt in het bloed en berust op eene tegennatuurlijke verandering in deszelfs bestanddeelen. Het bloed eener aderlating van hen, die aan Cyanosis, Scorbutus enz. lijden, is zeer donker blaauw, bruin en zwartachtig gekleurd, dun, stolt moeijelijk en scheidt, wanneer het tot eenen kleinen, weeken bloedkoek stremt, eene rijkelijke hoeveelheid bloedwei af. De vezelstof schijnt verminderd, de vloeibare bestanddeelen daarentegen en de kleurstof vermeerderd, en de laatste in hoedanigheid veranderd te zijn.

2. Dit ziekteproces gaat gepaard met uitscheiding en nederzetting van het zoo veranderde bloed in verschillende organen, en bij zijne meeste ziektevormen is de huid hieronder begrepen en is de nederzetting van bloed een verschijnsel van Haematochrosis.

3. Deze uitscheiding van veranderd bloed in de huid heeft primair gewoonlijk op de afscheidingsoppervlakte der lederhuid, in het rete vasculare, plaats, en draagt nu eens meer het karakter van eenen passief vermeerderden bloedtoevoer, bij welken het bloed nog in de fijnere vertakkingen der vaten van de oppervlakte der huid wordt teruggehouden, dan weder en menigvuldiger echter dat van uitstorting, van Ecchymosis, terwijl het bloed zich uit de verslapte vaten tusschen de leder- en opperhuid uitstort. In meer hevige ziektevormen en gevallen kan er ook uitstorting van bloed in de lederhuid en in het onderhuidcelweefsel plaats hebben, en nu en dan heeft men zelfs door de opperhuid bloed zien doorzweeten.

4. Alle Dermapostases dezer Familie hebben eene meer of minder donkere kleur, zijn blaauwrood, blaauw of blaauwzwart. Slechts zelden zijn zij boven de huid verheven, en bestaan meestal in vlekken. Wanneer het bloed in de vaten blijft staan, verbreiden zij zich over groote, onregelmatige, niet scherp begrensde deelen der huid, verdwijnen onder den vingerdruk en worden bij inspanningen, gemoedsaandoeningen, in de koude enz. donkerder en meer blaauwzwart. Berusten zij daarentegen op uitstorting van bloed, dan zijn zij naauwkeurig omschreven, rondachtig en veranderen niet onder den vingerdruk enz.; slechts met der tijd verandert hare blaauwzwarte kleur, terwijl het blaauwzwarte bloed langzamerhand wordt opgeslurpt, in eene bruine, groenachtige of gele.

5. Deze nederzettingen in de huid zijn bijna altijd pijnloos, en nooit is de warmtegraad der aangedane

plaatsen verhoogd, maar meestal, even als die van het geheele ligchaam, voor den lijder zelven en voor de onderzoekende hand geringer, dan in den normalen toestand.

6. De bij de meeste Dermapostases aanwezige neiging, om zich woekerende uit te breiden, ontbreekt bij de bloedzuchten bijna geheel, en slechts bij eenen der hiertoe behoorende ziektevormen, bij de scheurbuik, eindigt de huidaandoening somwijlen in verzwering.

7. Bij vele soorten ontstaan de bloedvlekken aan alle deelen des ligchaams, bij andere slechts op enkele plaatsen; altijd echter toonen zij eene zekere vooringenomenheid voor de, het meest van het hart verwijderde deelen der huid.

8. Zij zijn van geenen vlugtigen aard, verdwijnen gedurende het leven nooit plotselijk, en blijven, wanneer zij door in de huid verwijlend of uitgestort bloed zijn te weeg gebragt, ook nog na den dood bestaan.

9. Behalve de huid worden er bij de meeste Haematochroses nog andere organen en weefsels tot nederzetting en uitscheiding van een in hoedanigheid veranderd bloed gebezigd. Dikwijls worden de slijmvliezen, even als de huid, de zitplaats van eenen overeenkomstigen, passief vermeerderden toevoer en uitstorting van bloed, en niet zelden ontstaan uit dezelve, of uit parenchymateuse organen, rijkelijke bloedingen. De lijkopeningen echter toonen aan, dat somwijlen zelfs de weivliezen van belangrijke organen met bloedvlekken bezet zijn, en dat inwendige parenchymateuse organen, voornamelijk de longen en de milt, door het zwarte bloed worden uitgezet, of uitgestort bloed in zich bevatten. Deze verschijnselen van het haematochrotische proces in andere organen, vertoonen zich nu eens voor, dan met, dan weder na de huidveranderingen, die het verwekt.

10. De ontbinding der bloedmassa, welke de grondslag van al deze ziekten is, geeft zich gewoonlijk reeds voor de nederzetting en uitscheidingen van bloed, en, altijd met haar vereenigd, bij alle ziektevormen, door eene eigenaardige gesteldheid, en door meer of minder belangrijke stoornissen in den geheelen toestand te kennen. De zieken zien er bleek, kwaadsappig, opgeblazen uit, hunne huid is op het gevoel koudachtig, zij zijn ligt vermoeid, de spijsvertering lijdt, de uitloozingen gaan traag, de ademhaling is beklemd, de klopping van het hart en de slagaderen zonder kracht, de denkbeelden somber enz.

Deelneming van het geheele organismus.

De bloedzuchten verloopen gewoonlijk zonder koorts. Voegt er zich echter vroeger of later koorts bij, of verwikkelen zij zich met eene andere koortsachtige ziekte, dan vertoonen zich de verschijnselen van ontbinding des te sterker en de koorts verhoudt zich even als de zoogenaamde febr. putrida.

Verspreiding, Mededeeling, Zamenstelling.

Er zijn Haematochroses, welker veranderingen der huid zich tot enkele plaatsen beperken; menigvuldiger echter verspreiden zij zich meer of minder over het geheele ligchaam. Zij beginnen meestal aan ver van het hart verwijderde deelen, voornamelijk aan de ledematen en in het aangezigt, en ontwikkelen zich hier doorgaans het sterkste. Berusten zij op passief vermeerderden bloedtoevoer, dan breiden zij zich, naar den zamenhang, over groote oppervlakten uit; worden zij daarentegen te weeg gebragt door uitstorting van bloed, dan vormen zij enkele, omschrevene, verschillend groote vlekken.

Wat de mededeeling betreft, zoo maken bij vele ziektevormen, b. v. bij purpura simplex, het eigenaardige voorkomen, de vermelde stoornissen in den geheelen toestand en de Dermapostasis de geheele ziekte uit; menigvuldiger echter volgen er ook bloedige uitschei-

dingen uit andere organen, en alsdan heeft er, terwijl deze zich bij de huidveranderingen voegen, mededeeling plaats. Stofverplaatsing der huidaandoening echter, eene afwisseling derzelve met inwendige stoornissen en dgl. komt niet voor.

Met betrekking tot de vatbaarheid voor zamenstellingen merkt men aan, dat de haematochrotische nederzettingen in de huid zich niet zelden bij andere ziekten, bij welke eene soortgelijke ontbinding des bloeds plaats heeft b. v. bij de Typhi, Typhoides enz. in latere tijdperken, aansluiten. De Vibices bij de pest, de kleine Ecchymoses in de huid, die bijna bij elke zoogenaamde rotkoorts, bij Typhi, acuten huiduitslag enz. voorkomen, zijn allen dusdanige zamenstellingen. Bovendien kunnen de haematochrotische verschijnselen bij personen, welker bloedmenging op de aangeduide wijze is veranderd, ook gepaard gaan met andere huidaandoeningen, met Eczematoses, Traumatoses en dgl., en wat men van de zamenstelling der vlechten, der Syphilis, der wonden enz. met de scheurbuik verhaalt, is ook hierop toepasselijk. Eene donkere, zwart-blaauwachtige kleur, eene groote neiging tot bovenmatige bloedingen en niet zelden zelfs tot versterving, zijn de kenmerken, door welke zich in het algemeen de zamenstelling van eene andere huid-aandoening met het ziekteproces der Haematochroses te kennen geeft.

Oorzaken.

De bloedzuchten ontstaan alleen vrijwillig, nooit door besmetting. Zij komen in het algemeen menigvuldiger voor bij kinderen en bejaarde voorwerpen, dan in den mannelijken leeftijd, liever bij zwakke, dan bij krachtige personen, en zeldzamer bij de hoogere, dan bij de geringere standen. Zij worden door elken zoodanigen invloed verwekt en begunstigd, die de bereiding van een normaal, aan vezelstof rijk bloed, verstorend in den weg treedt en daarentegen de ontwik-

keling eener overvloedige hoeveelheid koolstof in de bloedmassa bevordert. Men ziet daarom vele geslachten (Cyanosis, Pneumatelectasis, Sclerosis) ontstaan ten gevolge van gebreken in de vorming of van organische veranderingen der groote bloedvaten en der longen, die het onmogelijk maken, dat de bloedmassa toereikend door de ademhaling worde ontkoold en hernieuwd. Wederom andere ziektevormen ontstaan bij arme lieden, die, bij eene sterke ligchamelijke inspanning, zich slechts met vetten, slechten kost moeten behelpen, of door het misbruik van sterke dranken, van brandewijn en dgl. Eene andere, veel vermogende oorzaak bestaat in het voortdurende oponthoud in eenen kouden, vochtigen dampkring, die de normale uitscheiding der longen en der huid stremt, en somwijlen nog, zooals in gevangenissen, op schepen, in vondelinghuizen, aan de zeekusten, in de nabijheid van stilstaande wateren enz., met miasmata zijn bezwangerd, die onmiddellijk verstorend op de bloedmassa werken. Zelfs kunnen aanhoudende, neêrdrukkende aandoeningen tot de ontwikkeling van bloedzuchten bijdragen. Doorgaans hebben de hiertoe behoorende ziektevormen hun ontstaan aan het te zamenwerken van meerdere zoodanige oorzaken te danken. Heeft hierdoor de eigenaardige verandering in de bloedmenging, de dyscrasie, eenen aanvang genomen, zoo is er doorgaans, om de Dermapostases te verwekken, geene andere aanleiding noodig; nogtans ziet men nu en dan ook bloedvlekken enz. na een warm bad, na hevige inspanning, verhitting en dgl. ontstaan.

Voorkomen en algemeene verbreiding.

Vele bloedzuchten komen slechts sporadisch voor; andere daarentegen neemt men veelal epidemisch en endemisch waar. Epidemisch verschijnen zij alleen in natte, koude jaren en jaargetijden, bij misgewas en hongersnood, op slecht van spijzen voorziene schepen,

in belegerde steden enz.; endemisch echter in de noordelijke kustlanden, in de nabijheid van moerassen, in gevangenissen, vondelinghuizen en dgl. — Voor het overige schijnen niet slechts de pandemische, maar ook de sporadische Haematochroses bij voorkeur in noordelijke landen en diep gelegene plaatsen en niet in warme luchtstreken en hoog gelegene landstreken voor te komen.

Beloop, Duur, Uitgang.

In dit opzigt moet men tusschen de veranderingen der huid en de bloedzuchten in haren geheelen omvang het volgende onderscheiden:

Huidaandoeningen, die eene overvulling van het vaatnet tot oorzaak hebben, zooals dit bij Cyanosis enz. het geval is, duren, zich nu eens sterker, dan minder sterk ontwikkelende, dikwijls jaren lang en tot aan den dood der zieken, zonder zich wezentlijk te veranderen. Verdwijnen zij echter, zoo geschiedt dit, terwijl zij langzamerhand lichter rood, bleeker worden, en de vroeger blaauwzwarte of blaauwe kleur de normale kleur weder aanneemt. Zoodanige Dermapostases echter, die door uitgestort bloed worden gevormd, verwijlen, wel is waar, mede eenen langen onbepaalden tijd op de huid, doch, daar het uitgestorte bloed zich verandert en vroeger of later wordt opgeslurpt, ondergaan zij, voor dat zij geheel verdwijnen, velerlei veranderingen in kleur, worden bruin, groenachtig en eindelijk geelachtig. Terwijl enkele vlekken op deze wijze worden opgeslurpt, vormen zich op andere plaatsen dikwijls weder nieuwe. Noch bij de eene, noch bij de andere soort dezer veranderingen der huid neemt men afschilfering waar, en bij beiden blijven er kleine likteekens over. Eene uitzondering hiervan maken slechts de Dermapostases van de scheurbuik, eenen ziektevorm, die zich in het algemeen van de overige bloedzuchten onderscheidt, door eene grootere neiging tot vuurachtige verstoring. Bij hem veranderen de bloedvlekken zich in zweren, die

zich niet meer tot de lederhuid beperken, dikwijls belangrijke verwoestingen aanrigten, en slechts met vorming van likteekens genezen.

Het beloop der bloedzuchten in haren geheelen omvang is vrij onafhankelijk van de enkele veranderingen der huid; enkele vlekken, ja de geheele huidaandoening kunnen verdwijnen, zonder dat de Dyscrasie is opgeheven. Doorgaans verloopen de hiertoe behoorende ziekten chronisch; doch hierop bestaan uitzonderingen, en eene en dezelfde soort, b. v. purpura haemorrhagica, kan in eenige dagen en ook eerst in verscheidene maanden haar einde bereiken. Haar duur is geheel onbepaald.

De uitgangen, welke het ziekteproces overigens kan maken, zijn:

1. In genezing. Deze ontstaat soms door de natuur alleen, doch menigvuldiger door behulp der kunst. Zij volgt steeds langzaam, terwijl de ziekte menigmaal stil blijft staan en terug treedt, en liever in het warme, dan in het koude jaargetijde. De krachten der zieken nemen toe, hun uitzigt verbetert, de nederzettingen van bloed houden op en de aanwezige worden weder opgeslurpt. Eigenlijke krises zijn er niet; nogtans worden de vroeger beperkte of in hoedanigheid veranderde afscheidingen normaal. De genezing duurt doorgaans lang en herhalingen zijn menigvuldig.

2. In andere ziekten. De bloedzuchten gaan gaarne in het aanverwante hydropische proces over, zonder evenwel in hetzelve uit te sterven. De verschijnselen van Haematochroses blijven bij die van Hydrops voort bestaan. Tusschen beide deze ziekteprocessen is eene middelsoort, de Sclerosis.

3. In den dood. Deze uitgang kan op verschillende wijzen volgen, namelijk door plotselijke uitputting van de werkdadigheid van het hart en de longen, in eene onmagt of verstikking, ten gevolge van het aanmer-

kelijke bloedverlies, onder stuipen of wegens krachteloosheid, met de verschijnselen van febr. putrida of aan bijkomenden Hydrops. Slechts zeer zelden, en wel het meest bij scheurbuik, die zeer uitgebreide verzweringen vormt, wordt hij door de Dermapostases bevorderd.

Voorzegging.

De voorzegging der Haematochroses is in het algemeen vrij twijfelachtig, en men treft onder haar meerdere, bijna steeds doodelijke, ziektevormen (Cyanosis, Sclerosis enz.) aan. De huidaandoening is, met betrekking tot de voorzegging, slechts van gering aanbelang. Het zijn hoofdzakelijk de oorzaken en de mogelijkheid harer verwijdering, het lijden van inwendige gewigtige organen, de rijkelijkheid der welligt bestaande bloedingen, de duur der ziekte, de ouderdom, de persoonlijke gesteldheid, de toestand van krachten der zieken en dgl., naar welke zich het gevaar en de mogelijkheid tot genezing der bloedzuchten rigt.

Behandeling.

Het gevolg eener tegen de Haematochroses gerigte behandeling hangt grootendeels af van de opvolging der aanwijzing voor de oorzaken, en die ziektevormen, bij welke wij niet in staat zijn, de oorzaken te verwijderen, die op organische gebreken berusten enz. laten ook bijna nimmer genezing toe. Waar ons de oorzaken bekend zijn, kan nu en dan, b. v. op schepen, tegen de scheurbuik reeds eene voorbehoedende geneeswijze worden ingevoerd, welke bestaat in het afweren van alle schadelijkheden, in geschikt voedsel, zuurachtige dranken en dgl. Heeft zich de ziekte echter eenmaal ontwikkeld, zoo moet bij alle soorten voor eenen warmen, droogen, zuiveren dampkring, voor voedenden, doch niet te prikkelenden kost, versch vleesch, jonge groenten, Cruciferae, ooft en dgl., voor zuurachtige of zamentrekkende dranken enz. worden zorg gedragen.

De ziekte-aanwijzing vereischt eene verbetering der bloedmenging en vordert:

a. De ontbinding tegen te werken, den inhoud van vezelstof in het bloed te vermeerderen, en

b. De overvloedige koolstof, die voornamelijk de grondslag tot de verandering des bloeds schijnt te zijn, te verwijderen.

Aan de eerste dezer opgaven wordt, naar de verschillende ziektevormen en gevallen, nu eens door planten-, dan weder door de mineraal-zuren beantwoord; nu eens bewijzen de bittere verdeelende, dan weder de bittere middelen, nu eens de ijzerverbindingen, dan weder de loog bevattende middelen goede diensten, terwijl een overeenkomstige leefregel deze middelen moet ondersteunen. De tweede opgave, tot welker vervulling grootendeels de verzachtende behandeling der ongeneeslijke ziektevormen, zooals van Cyanosis, Pneumatelectasis enz., bestaat, vordert eene opwekking der afscheidingen, voornamelijk van de lever, de huid en de nieren, door geschikte middelen en met inachtneming van den toestand der krachten van de zieken. Voor het overige wijzigt zich deze eigenlijke behandeling der ziekte op velerlei wijzen naar de geslachten en soorten.

Bovendien komen bij de meeste hiertoe behoorende aandoeningen nog talrijke aanwijzingen voor de verschijnselen voor; zooals stilling der bloedingen, bestrijding der overvulling van inwendige organen met bloed, opheffing der stoornissen in de spijsvertering, verzachting der bezwaarnissen in de ademhaling, stilling der zenuwtoevallen, opwekking in onmagten enz. Zij vereischen velerlei en zeer verschillende geneesmiddelen.

De haematochrotische veranderingen der huid vorderen echter doorgaans geene bijzondere, plaatselijke behandeling, dewijl zij slechts dan duurzaam verdwijnen, wanneer de ziekte-aanwijzing is vervuld,

en dewijl zij geene aanmerkelijke bezwaarnissen te weeg brengen. — Warme, met zuren vermengde baden, die bij de meeste soorten ook aan de eigenlijke ziekte-opgave helpen beantwoorden, bevorderen, wel is waar, de opslurping der bloedvlekken, maar zij beletten niet, dat zich, zoolang het grondlijden blijft bestaan, nieuwe Dermapostases zouden kunnen vormen. Slechts bij de scheurbuik is eene plaatselijke behandeling noodzakelijk, ten einde verzweringen voor te komen en, wanneer zij reeds zijn aangevangen, te genezen.

De aanwijzing voor de uitgangen wisselt af naar de verschillende uitgangen, en men moet bij de behandeling der waterzucht, der rot- en uitteringkoorts enz. niet uit het oog verliezen, dat nevens deze de bloedzucht nog blijft voortbestaan.

Verdeeling.

Er zijn 5 geslachten der Haematochroses, die de huid ziekelijk veranderen: Cyanosis, Pneumatelectasis, Purpura, Scorbutus en Sclerosis. Bij de beide eersten speelt echter de aandoening der uitwendige bekleedselen eene zoo ondergeschikte rol, dat ik slechts in het kort van hen zal gewagen. Het laatste Geslacht is eene middelsoort tusschen het proces der Haematochrosis en dat van Hydrops.

I. Geslacht. Cyanosis.

De Blaauwzucht.

Synonymen. Morbus coeruleus, Cyanopathia. — Die blaue Krankheit, die Blausucht. – Maladie bleue.

Afbeeldingen. Tab. IX. 1.

Kenmerken.

Blaauwzwarte, blaauwe kleur over groote oppervlakten en zelfs over het geheele ligchaam, met verminderden

warmtegraad. Stoornissen in de bloedsomloop en ademhaling, die tot aanvallen van hartkloppingen, Dyspnöe, bloedingen, onmagten enz. opklimmen. Het openblijven der wegen bij de vrucht; de onmiddellijke overgang van het aderlijke bloed in het slagaderlijke vaatstelsel, dikwijls gepaard met een eigenaardig uiterlijk.

Verschijnselen.

Pasgeborene kinderen of ook oudere personen worden, meestal plotselijk, blaauwzwart, blaauwrood of blaauw. Deze verandering van kleur vertoont zich het duidelijkste in het aangezigt, aan de teeldeelen en aan de ledematen, doch verspreidt zich dikwijls over de geheele huid, en deelt zich ook aan de slijmvliezen, de lippen, de mondholte, den eikel der roede enz., mede, die er dikwijls geheel zwart uitzien. Zij is, voornamelijk in het begin der ziekte, zeer veranderlijk, vermeerdert bij het schreijen, zuigen en in de koude, neemt daarentegen in de rust en warmte af; de vingerdruk doet haar verdwijnen. De huid is daarbij glad, droog en merkbaar koud. De Thermometer van Réaumur toont dikwijls tusschen de teenen der voeten slechts 18 tot 20 graden. De aangedane personen zijn zwak, afgemat, ligt vermoeid; hunne gemoedsstemming is neêrslagtig, knorrig; zij schuwen de koude en alle beweging. De pols is klein en snel, de klopping van het hart onregelmatig, de ademhaling verhaast, de pis spaarzaam, donker, dikwijls bloedrood bevattend, de stoelgang vertraagd. Eetlust en dorst zijn gewoonlijk normaal. Dikwijls hebben de zieken een eigenaardig voorkomen, smalle borst met vooruitstaande schouders, opgezwollene lippen, breeden, uit elkander gerekten neus, uitpuilende, met aderlijk bloed opgeloopene oogen. Hunne ledematen zijn doorgaans lang en dun, voornamelijk de vingers, welker eerste kootjes echter in den vorm eener kolf zijn opgezet, breed en dik, en welker nagels meestal in den vorm van eenen klaauw gekromd zijn. Het blaauwroode

tandvleesch is menigmaal opgezwollen en bloedt ligt. Bij deze bestendige verschijnselen voegen zich van tijd tot tijd, in het begin voornamelijk na inspanningen, verkoudheid en dgl., aanvallen, in welke de zieken zeer angstig, kort en steunend ademen, het hart hevig en onregelmatig klopt, de pols aan de ijskoude ledematen bijna geheel verdwijnt, de blaauwe kleur meer donker wordt, vloeijingen van ontbonden bloed uit de mondholte, den neus, de longen volgen, en die menigmaal met onmagten of stuipen eindigen. Deze aanvallen vertoonen zich in den aanvang zelden, weken en maanden na elkander, menigvuldiger in den winter dan in den zomer; later worden zij talrijker en heviger, ontstaan zonder kenbare oorzaak, en alsdan nemen ook de bestendige verschijnselen spoedig toe.

O o r z a k e n.

De blaauwzucht komt meer bij mannelijke dan bij vrouwelijke personen voor (59: 29 Horner.) en is somwijlen erfelijk. Gebreken in de vorming van het hart en der groote bloedvaten, die zeer verschillend kunnen zijn, doch alle daarin met elkander overeenkomen, dat zij eene onmiddellijke gemeenschap tusschen het aderlijke en slagaderlijke bloed mogelijk maken, stellen steeds hare inwendige oorzaak daar. Bestaat deze gemeenschap der ontleedkundige gesteldheid der deelen noodzakelijk of slechts in eenen geringen graad, b. v. bij een ontbrekend of wijd doorboord middelschot der hartekamers, zoo is dit voldoende, haar werkelijk daar te stellen, en alsdan ontstaat de Cyanosis dadelijk na de geboorte. Andere gebreken in de vorming daarentegen, waaronder voornamelijk het menigvuldig voorkomende openblijven van het eironde gat, brengen op zich zelve niet altijd blaauwzucht te weeg; men treft het menigmaal bij kinderen en volwassenen aan zonder verschijnselen van Cyanosis. Er is aldus, om de gemeenschap tusschen de beide helften van het vaatstelsel

en de ziekte te voorschijn te roepen, nog eene andere uitwendige oorzaak noodig, zooals hevige inspanning door loopen, dansen, schreijen, een val of stoot op de borst, eene sterke gemoedsaandoening enz. Alsdan verschijnt de Cyanosis onmiddellijk na zoodanigen invloed, maanden en jaren lang na de geboorte, en ik heb gezien, dat eene vrouw, in haar 70ste jaar, na eenen hevigen toorn, blaauwzuchtig werd en binnen weinige dagen aan de ziekte stierf.

Beloop, Duur, Uitgang en Voorzegging.

Nu eens verloopt de aandoening binnen weinige dagen, dan weder duurt zij vele jaren lang. Hartmann verhaalt van eenen zieke, die 35, en Burns van eenen anderen, die 39 jaren lang blaauwzuchtig was. Bij eenen langen duur oefenen de jaargetijden eenen aanmerkelijken invloed op haar uit; de zieken bevinden zich in den winter slechter, en hunne kleur is alsdan ook donkerder, dan in den zomer.

Wat de uitgangen betreft, zoo worden, wel is waar, eenige gevallen verhaald, in welke genezing zoude gevolgd zijn, doch deze zijn niet genoegzaam bevestigd. De gewone uitgang is in den dood, die bij kleine kinderen meestal in eenen aanval van stuipen, bij volwassenen door plotselijke verlamming van het hart, in eene onmagt, of door bloedingen uit de longen enz. volgt. Menigmaal sterven blaauwzuchtigen echter ook aan waterzucht.

De voorzegging is zeer ongunstig, doch geheel en al onafhankelijk van de veranderingen der huid.

Lijkopening.

De blaauwzwarte kleur der huid blijft ook nog bij de lijken bestaan en blijkt veroorzaakt te zijn, door eene overvulling van het vaatnet der huid met donker gekleurd, dun bloed. De grootere huidaderen zijn somwijlen met aderspatten bezet; slechts zeer zelden treft men op sommige plaatsen Ecchymoses aan. Bovendien

ontmoet men ook verschillende gebreken in de vorming van het hart en de groote bloedvaten, door welke de vermenging van het aderlijke met het slagaderlijke bloed mogelijk wordt, passive overvullingen van bloed in verscheidene organen, zwakke, wankleurige, ligtelijk scheurbare spieren enz. Al het bloed is dun, en niet zelden is er water in het celweefsel en in de door de weivliezen gevormde holten uitgestort.

Behandeling.

De altijd slechts palliative geneeswijze van Cyanosis bestaat vóór alles in de zorg voor eenen warmen, gelijkmatigen dampkring, voor strenge ligchamelijke en zielerust, voor ligt verteerbaren, zachten kost en niet prikkelenden drank. De gebrekkige zuivering van koolstof in het bloed zoeke men zooveel mogelijk te verhelpen, door eene opwekking der afscheidingen, van die der lever door Rheum met middenzouten, van die der nieren door Digitalis, Liq. kal. acetic. enz. en van die der huid door warme baden. Gedurende de aanvallen bewijzen kleine aderlatingen, Epispastica, prikkelende klisteren enz. goede diensten, en bloedingen, onmagten en stuipen vereischen dezelfde hulp als bij andere ziekten. De verandering der huid echter vordert geene afzonderlijke behandeling.

II. Geslacht. Pneumatelectasis.

De Stikzucht.

Synonymen. Cyanosis pulmonalis Schönl. — Atelectasis pulmonum Joerg.

Kenmerken.

Bezwaarnissen in de ademhaling, die aanvankelijk in telkens heviger wordende aanvallen met hoesten, ver-

andering van stem, Dypnoea andere, en eene aandoening der longen aanduidende verschijnselen beginnen, doch later aanhoudend worden. Blaauwzwarte, blaauwe, omschrevene kleur van het aangezigt en de ledematen, met verminderden warmtegraad, groote zwakte en afmatting en de overige verschijnselen van Haematochrosis. Verstopping van een gedeelte van het weefsel der longen en van daar gebrekkige zuivering der koolstof van het bloed.

Deze ziektevorm, van welken het hier de plaats niet is tot eene breedvoerige beschrijving, is na met de Cyanosis verwant, en de veranderingen, die hij in de huid te weeg brengt, zijn wezentlijk dezelfde als die der blaauwzucht; slechts breiden zij zich gewoonlijk minder over het ligchaam uit, en de kleur is niet zoo donker. Beide geslachten onderscheiden zich hoofdzakelijk daardoor, dat bij de stikzucht meer de stoornissen in de ademhaling, bij de blaauwzucht daarentegen meer de afwijkingen in den bloedsomloop voorkomen; dat gene zich kenmerkt door hoesten, veranderingen in de stem en dgl.; deze door hartkloppingen, onmagten enz., en dat men bij de eerste door het stethoscoop veranderingen in het weefsel der longen bespeurt, die bij de Cyanosis ontbreken.

De Pneumatelectasis ontstaat niet zelden onmiddelijk na de geboorte, voornamelijk bij te vroeg geborene, zwakke kinderen, en berust alsdan op eene onvolledige vorming en ontwikkeling der longen (pn. neonatorum); somwijlen is zij echter ook het gevolg van andere ziekten der longen, voornamelijk van Pneumonitis, die in hepatisatie is overgegaan (pn. acquisita) en kan alsdan in elken ouderdom voorkomen.

Het beloop is zelden zoo langdurig als dat van blaauwzucht; de meest gewone uitgang echter is ook hier in den dood, door verstikking, Atrophia of waterzucht. De doorgaans slechts palliative behandeling onder-

scheidt zich niet wezentlijk van die van Cyanosis, en de huid vereischt hier, evenmin als bij gene, eene geneeskundige behandeling.

III. Geslacht. Purpura.

De Bloedvlekkenziekte.

Synonymen. Petechiae sine febre. — Porphyra. — Peliosis Alib. en Schönl. — Fleckenkrankheit, Blutfleckenkrankheit. — Maladie tachetée.

Kenmerken.

Onder meer of min duidelijke algemeene verschijnselen van ontmenging des bloeds, zooals deze bij de geheele Familie voorkomt, verschijnen er in de huid nu eens enkele, dan weder zeer talrijke, nu eens grootere, dan kleinere vlekken, die door donker, uitgestort bloed gevormd, donkerrood, blaauw of zwartachtig van kleur, niet boven de huid verheven, van onderscheidene, doch meestal rondachtige gedaante, en geheel pijnloos zijn en onder den vingerdruk niet verdwijnen. Na eenigen tijd ondergaan zij, door de langzamerhand voortgaande opslurping van het uitgestorte bloed, velerlei veranderingen van kleur en verdwijnen eindelijk geheel, zonder afschilfering of herhalingen. Meestal komen er, terwijl deze verdwijnen, weder anderen te voorschijn. Somwijlen hebben er soortgelijke veranderingen in de slijmvliezen en bloedingen uit inwendige organen plaats.

Verdeeling.

Naar gelang alleen de huid of tevens ook andere organen tot nederzetting en uitscheiding van het veranderde bloed worden gebruikt, laten zich twee soorten onder-

scheiden, van welke de eerste, na de gedaante en grootte der vlekken en vele haar vergezellende verschijnselen, weder in variëteiten wordt verdeeld.

---

1. *Soort. Purpura simplex.*

De eenvoudige bloedvlekkenziekte.

Synonymen. Phoenigmus petechialis Sauvages. — Peliosis simplex Schönl. Hémocélinose.

Kenmerken.

De algemeene, zich naar de ligchaamsgesteldheid rigtende verschijnselen der Familie en de bloedvlekken maken de geheele ziekte uit. De slijmvliezen zijn gezond en er volgen geene bloedingen uit inwendige organen.

Ik onderscheid 3 variëteiten.

---

1. *Variëteit. Purpura simplex minima.*

De kleine bloedvlekken.

Synonymen. Purpura pétechial Ray. — Fieberlose Petechien oder Peteschen, die kleinen Blutflecken. — Pétéchies sans fièvre. — Petechial scurvy.

Afbeeldingen. Tab. IX. 2.

Verschijnselen.

Nadat de personen zich gedurende eenen korteren of langeren tijd iets meer vermoeid dan gewoonlijk gevoeld, er bleek uitgezien en somwijlen ligte stoornissen in de spijsvertering ondervonden hebben, verschijnen er, zonder

eenige pijn, het eerst en voornamelijk aan de huid der ledematen, somwijlen echter over het geheele ligchaam, talrijke, donkerroode, blaauwe of zwarte vlekken, ter grootte van eene gerstkorrel tot die eener linze, die niet boven de huid verheven zijn, maar onder de opperhuid liggen en onder den vingerdruk niet verdwijnen. De warmtegraad en de afscheiding der huid zijn daarbij niet merkbaar veranderd. Reeds na weinige dagen verandert de kleur dezer vlekjes in bruin, later in geel en zij verdwijnen zonder afschilfering. Daar de uitbotting echter niet op eens, maar gewoonlijk van lieverlede volgt, ziet men gelijktijdig vlekken van alle kleuren op de huid. Daarbij duurt de afgematheid, het bleeke uitzigt, de geringe eetlust nog voort en neemt zelfs toe; de stoornissen der ligchaamsgesteldheid echter zijn doorgaans van weinig belang.

---

2. *Variëteit. Purpura simplex diffusa.*

De groote Bloedvlekken.

Synonymen. Vibices; ecchymomata spontanea. — Purpura en ecchymoses Ray. — Purpura s. Peliosis cachectica.

Afbeeldingen. Tab. IX. 3.

Verschijnselen.

Deze variëteit wordt door sterkere verschijnselen van ontmenging des bloeds voorafgegaan dan de eerste. De zieken gevoelen zich sedert eenen geruimen tijd afgemat en krachteloos; hunne aangezigtskleur is bleek, naar het groenachtige, aardkleurige overhellende; hun geheele voorkomen meer opgezwollen, sponsachtig; de eetlust is gering, de stoelgang vertraagd, de pis spaar-

zaam, bruin, en bevat bloedrood. Nuchteren lijden zij dikwijls aan zuurachtige oprispingen en ongesteldheid der maag; na den maaltijd aan drukking in de maag en beklemdheid der borst. Onder deze verschijnselen vormen zich, nu eens slechts op eene plaats des ligchaams, dan weder op meerdere deelen te gelijk, of langzamerhand enkele, doch des te grootere, donkerroode, blaauwe of zwarte bloedvlekken. Zelden kleiner dan een stuiver, bereiken zij somtijds den omvang van een' daalder, eener vlakke hand en daarboven, zijn in het midden gewoonlijk donkerder dan in den omtrek gekleurd, en hoewel ook meermalen, toch niet altijd rond, maar somwijlen ook langwerpig, gestreept en onregelmatig gevormd. Het menigvuldigste vertoonen zij zich aan de onderste ledematen en op den buik; nogtans zag ik dezelve ook op den rug en aan de billen. Even als die van den vorigen ziektevorm, verdwijnen zij niet onder den vingerdruk, zijn niet pijnlijk, en verdwijnen, even als gene, terwijl zij eerst bruin, vervolgens groenachtig en eindelijk geel worden, zonder af te schilferen; slechts duurt het langer, somwijlen maanden lang, voor zij geheel en al opgeslurpt zijn. In vele zeldzame gevallen verheft zich op enkele plaatsen, waar de uitscheiding van bloed rijkelijker is, nadat de vlek zich gevormd heeft, de opperhuid nog voortdurend tot slappe, met zwart bloed gevulde blazen (Purpura bullosa, Rhypia cachectica, Purpura c. Rhypia Bat. en Ray.), die vroegtijdig barsten en bloedende ontvellingen achterlaten, welke eerst laat met donkere korsten bedekt worden. Even als bij de vorige variëteit vormen zich nieuwe vlekken, terwijl de vroegere verbleeken, doch altijd slechts weinige, groote Ecchymoses; nooit breiden zij zich over het geheele ligchaam uit. Daarbij duren de algemeene toevallen voort en nemen met der tijd toe. De bleekheid, de slapte, de bezwaarnissen in de spijsvertering

vermeerderen, de buik zwelt op, en in de meeste gevallen toont de Plessimeter de milt vergroot. Zelfs bij ligte inspanningen bekomen de lijders hartkloppingen, beklemmingen der borst, zwijmelingen, onmagten en dgl.; koorts daarentegen is er niet aanwezig.

---

3. *Variëteit. Purpura simplex senilis.*

De bloedvlekken der bejaarden.

Synonymen. Peliosis senilis. — Gedeeltelijk de zoogenaamde doodvlekken. — Scurvy of old age.

Afbeeldingen. Tab. IX. 4.

Deze variëteit vormt den overgang van de Familie der Haematochroses tot de Melanoses.

Verschijnselen.

Zonder aanmerkelijke algemeene verschijnselen, ten hoogste gepaard met afmatting en verslagenheid, vormen zich bij oude, afgeleefde voorwerpen, op van het hart verwijderde deelen, gewoonlijk aan de handen of voeten, groote, onregelmatige vlekken, die dadelijk bij hare uitbotting donker blaauwrood zijn en na eenigen tijd zelfs bruinrood of zwartachtig worden. Zij verhouden zich voor het overige geheel als de vlekken der andere ziektevormen; slechts worden zij zeer langzaam opgeslurpt en laten nog gedurende eenen langen tijd, eene lichte bruinachtige kleur op de aangedane plaats achter. Doorgaans is er slechts eene vlek aanwezig of er staan meerdere derzelve digt bij elkander. Gewoonlijk is het met eene uitbotting afgedaan; nogtans zag Bateman eene zieke, bij welke 10 jaren lang, bijna onafgebroken zulke Ecchymoses ontstonden. De stoornissen in de verrigtingen, die dezen ziektevorm vergezellen, zijn doorgaans geringer, dan bij de andere variëteiten.

E r k e n n i n g.

Men zoude de eerste der drie variëteiten welligt met vlooijenbeten of zomersproeten kunnen verwisselen, de tweede en derde echter voor Sugillationes door werktuigelijke inwerking houden. De purpura minima is ligtelijk van den vlooijensteek te onderscheiden door hare gelijkmatige kleur, welke niet voor den vingerdruk wijkt, terwijl men in het middelpunt van den vlooijensteek eene kleine, wederstand biedende, blaauwe vlek, in den omtrek echter eene roosachtige, onder den vingerdruk verdwijnende areola waarneemt, en door haar langer verwijlen op de huid. Zomersproeten echter zijn nooit rood en blaauw, maar oorspronkelijk geel en bruin, komen bijna altijd slechts op onbekleede ligchaamsdeelen voor, waar bloedvlekken zeer zelden zijn, en verloopen zonder eenig dyscrasisch verschijnsel. Even zoo zijn het ook deze sporen van een inwendig lijden, die, zelfs het gemis eener werktuigelijke schadelijkheid, de pijnloosheid en de gewoonlijk veel donkerdere kleur niet mede gerekend, de andere vormen van Purpura van de Sugillationes onderscheiden.

O o r z a k e n.

De b e i d e e e r s t e variëteiten ziet men voornamelijk bij kinderen en jonge lieden, die in vochtige, ongezonde woningen van slechten, laffen kost leven, menigvuldiger in den winter dan in andere jaargetijden. Nogtans komen zij onder zulke verhoudingen, in gevangenissen, werkhuizen, fabrijken en dgl., ook bij volwassenen voor. Purpura diffusa wordt nu en dan ook bevorderd door het misbruik van geestrijke dranken, en ik zag haar eens als gevolg eener Zeeuwsche koorts. Zij ging vergezeld met eene vergrooting en verweeking der milt en eindigde doodelijk. Bovendien gaan beide ziektevormen dikwijls gepaard met andere, met ontbinding des bloeds verbondene ziekten; men ziet de purpura minima niet zelden bij bleekzuchtigen, waterzuchtigen,

aan langdurige slechte spijsvertering lijdende voorwerpen, en nog veelvuldiger in vereeniging met koortsachtige aandoeningen, die het torpide, putride of typheuse karakter dragen, en de Vibices in de pest, in de geelkoorts enz. zijn niets anders dan purpura diffusa. Het menigvuldige voorkomen der kleine bloedvlekken in de zoogenaamde typheuse koortsen (Petechiae febriles var.) heeft te weeg gebragt, dat men dezelve met den waren uitslag van den Typhus bellicus verwisseld en aldus eene groote verwarring in de febr. petechialis gebragt heeft, ofschoon de typheuse Dermexantheses, over welke ik later meer breedvoerig zal spreken, niet alleen in hare inwendige beteekenis, maar ook in haar uiterlijke geheel en al van de Purpura afwijken.

De derde variëteit heeft men slechts in den hoogen ouderdom waargenomen. Bateman zag haar slechts bij vrouwen; Rayer ook bij mannen. Het eenige geval, hetwelk mij voorgekomen is, was bij eene 80 jarige vrouw van een meer lymphatisch, zuchtig gestel. Uitwendige oorzaken konden nimmer worden aangetoond.

Beloop, Duur, Uitgang.

Het beloop is chronisch; langduriger bij de twee laatste variëteiten, dan bij purpura minima, ofschoon ook deze door steeds nieuw opkomende vlekken maanden lang kan duren. De duur is geheel onbepaald. Alle eindigen zij in genezing zonder krises, doordat de nederzetting van bloed in de huid ophoudt, de aanwezige vlekken worden opgeslurpt, en het geheele gestel sterker wordt. Herhalingen zijn evenwel niet zeldzaam. Van andere ziekten voegt zich voornamelijk Hydrops gaarne bij diffusa, wanneer deze met ziekten der milt verbonden is. Ontwikkelt zich echter eene koortsachtige aandoening bij de bloedvlekken, of ontstaan deze bij de koorts, zoo neemt zij gaarne het rotachtige karakter aan. Door eene zoodanige verbinding met waterzucht of rotkoorts, volgt ook meestal de derde uit-

gang, die in den dood; doch ik heb twee, door purpura diffusa aangedane voorwerpen in onmagten zien sterven.

Voorzegging.

Deze is bij de eerste en derde variëteit, wanneer zij niet zamengesteld zijn, tamelijk gunstig, en regelt zich voornamelijk naar den ouderdom, den toestand der krachten, de mogelijkheid om de oorzaken te verwijderen en dgl.; van meer belang is purpura diffusa, welke gewoonlijk een heviger algemeen lijden tot grondslag heeft, voornamelijk wanneer zij met eene aandoening der milt verbonden is. Ik heb van 6 tot 7 zieken 4 zien sterven. Voegen er zich bloedvlekken bij andere, voornamelijk koortsachtige ziekten, zoo zijn zij, als teekenen van ontbinding, steeds bedenkelijk, en van zeer groot gewigt is het, wanneer Purpura in waterzucht eindigt, of zich toevallen van rotkoorts nevens haar ontwikkelen.

Lijkopening.

De Dermapostasis wordt veroorzaakt door uitstorting van zwart, ontbonden bloed tusschen de leder- en opperhuid, en slechts in zeer zeldzame gevallen der tweede variëteit heeft zich ook in het weefsel der lederhuid en in het onder haar liggende celweefsel bloed nedergezet. Het in het hart en de groote vaten aanwezige bloed is donker en weinig gestold; de spieren zijn wankleurig en slap, de slijmvliezen bleek, en dikwijls bevindt er zich water in den buik, de borst en het celweefsel. Bij purpura diffusa is de milt menigmaal, doch niet altijd, aanmerkelijk vergroot, verweekt en, even als al de aderen van den buik, met zwart, dun bloed overvuld.

Behandeling.

De aanwijzing voor de oorzaken is van veel gewigt, en is het mogelijk, de zieken in eenen zuiveren, droogen dampkring over te plaatsen, hun eenen

beteren, voedenden, ligt verteerbaren kost te geven en andere schadelijkheden van hen af te weren, zoo verdwijnt, ten minste de eerste variëteit, niet zelden van zelve.

Aan de ziekte-aanwijzing wordt bij de verschillende variëteiten ook op verschillende wijzen beantwoord.

Bij purpura simplex minima moet in het begin de gastrische zamenstelling dikwijls door een braakmiddel uit Ipecacuanha of door ligte afvoerende middelen, Fructus tamarind., Crem. tartar., wei, Rheum en dgl. bestreden worden, en alsdan zijn, tot verbetering der bloedmenging en genezing, niet zelden citroensap, wijnsteenzuur en dgl. voldoende. In meer hardnekkige gevallen geeft men Tinct. aromatica acida, Calam. arom., Cort. aurant. enz. met zwavel- of phosphorzuur.

Ook purpura simplex diffusa vordert aanvankelijk dikwijls afvoerende middelen, bij weinig prikkelbare voorwerpen zelfs Senna en Jalappa tosta; voornamelijk echter moet bij haar de zamenstelling met aandoeningen der milt worden in het oog gehouden en wel, wanneer het linker hypochondrium pijnlijk is, door daar ter plaatse bloedzuigers en stovingen, doch anders inwrijvingen van Ungt. oxygenat., met oplossende Extracten en dgl. aan te wenden. De bloedmenging wordt hier minder verbeterd door de zuren, dan door andere zamentrekkende middelen, zooals Cortex Peruv. en voornamelijk de ijzerzouten: Sulphas, Murias en Tertras Terri, die men echter steeds met Extr. saponac. verbindt en tusschen welke men van tijd tot tijd met de afvoerende middelen voortgaat.

Purpura simplex senilis eindelijk, vereischt doorgaans weinig geneesmiddelen; geschikt voedsel, Rijnwijn tot drank en, naar omstandigheden, nu eens ligte afvoerende, dan weder versterkende middelen, zooals Tinct chin. compos. en dgl.

Eene plaatselijke behandeling der bloedvlekken is gewoonlijk bij geene der drie variëteiten noodzakelijk, hoewel ook zure wasschingen en baden de opslurping der bloedvlekken zouden kunnen bevorderen. Slechts wanneer zich uit de vlekken bloedblazen vormen, moet men, door omslagen met azijn en dgl., trachten de uitstorting van bloed te beperken en het opdroogen der blaas te bevorderen. Bij purpura senilis meent Rayer van geestrijke en versterkende wasschingen voordeel gezien te hebben.

Gaat Purpura met andere ziekten gepaard, dan worden deze, echter met gedurige inachtneming van de ontbinding des bloeds, behandeld. Hydrops, wanneer de bloedvlekkenziekte hierin overgaat, vereischt de verbinding der Evacuantia met de Tonica, en rotkoorts de zuren, kina en soortgelijke middelen. Gedurende de beterschap van Purpura is eene meer versterkende diëet aangewezen.

---

2. *Soort. Purpura haemorrhagica.*

De bloedvlekkenziekte van Werlhof.

S y n o n y m e n. Morbus maculosus s. haemorrhagicus Werlhofii. — Peliosis haemorrhagica Alibert en Schönlein. — De bloedvlekken met bloeding. — Oneigenaardig: de landscheurbuik. — Hémorrhagie pétéchiale. — Land scurvy. — Die Werlhoff'sche Blutfleckenkrankheit, der Landscorbut.

A f b e e l d i n g e n. Tab. IX. 5.

K e n m e r k e n.

Behalve de huid worden ook de slijmvliezen en in-

wendige parenchymateuse organen tot uitscheiding van het ontbonden bloed gebezigd; benevens de bloedvlekken ontstaan er nog verbloedingen.

Verschijnselen.

Gewoonlijk nadat de zieken reeds eenen geruimen tijd aan overeenkomstige bezwaarnissen als bij purpura simplex geleden hebben, somwijlen echter ook zonder aanmerkelijke voorafgaande verschijnselen, vormen zich op de huid talrijke, roode, violetkleurige, blaauwe en zwarte bloedvlekken van verschillende grootte en gedaante. Meestal verschijnen zij het eerst aan de ledematen, breiden zich echter weldra over het geheele ligchaam uit, terwijl doorgaans slechts het aangezigt verschoond blijft. De grootere onder haar, gelijken meer naar purpura diffusa, de kleinere naar purpura minima; zij veroorzaken geene pijn en zijn bijna altijd glad en vlak; slechts zelden verheffen zij zich ook hier tot bloedblazen en gaan in ontvellingen over. De vlekken zijn talrijker dan bij de vorige soort en vloeijen dikwijls op enkele plaatsen in elkander; van dag tot dag, van uur tot uur ontstaan er nieuwe, en somwijlen is er, om zoodanige Ecchymoses op eene plaats naar verkiezing te verwekken, slechts eene sterke drukking met den vinger op de huid noodig. Aanvankelijk zijn alle deze uitstortingen van bloed donkerrood, weldra echter worden vele derzelve blaauw en zwartachtig, en reeds na eenige dagen hellen zij naar het bruine of groenachtige over en worden met dezelfde veranderingen van kleur als die der eerste opgeslurpt. Van daar ziet men de zieken meestal met vlekken van alle kleuren overzaaid. De huid is daarbij op het gevoel meestal koud en droog: nogtans schijnen er ook gevallen voor te komen, in welke het bloed door de opperhuid dringt en het zoogenaamde bloedige zweet wordt afgescheiden.

Doorgaans gelijktijdig met de veranderingen op de huid, somtijds echter iets vroeger of later, vormen zich

even zulke vlekken van verschillende grootte en gedaante op de zigtbare slijmvliezen, aan het tandvleesch, op de tong, aan het gehemelte, de kaken, op den witten oogrok enz.; deze plaatsen worden donker bloedrood of violetkleurig, zwellen op en bloeden bij de minste aanraking. Daar, waar het epithelium iets sterker is, b. v. aan de lippen, vormen zich ook soms bloedblazen. Dat er echter ook in de inwendige organen eene zoodanige uitscheiding van bloed plaats heeft, geeft zich weldra te kennen, door de bloedingen, die uit de verschillendste organen ontstaan. Het menigvuldigst komt voor Epistaxis, Haematemesis, bloeding bij den afgang en Haematurie, doch men neemt ook bloedingen uit de longen, Metrorrhagiae, ja zelfs bloedvloeijingen uit de oogen en ooren waar. Bij vele zieken doen zich soortgelijke verschijnselen van aandoeningen der milt als bij purpura simplex diffusa voor, en deze zijn voornamelijk geneigd tot het braken van bloed; somwijlen is echter ook de lever opgezet en gevoelig, en alsdan schijnt bloedige stoelgang menigvuldiger te zijn. Het ontlaste bloed is altijd zeer dun, stolt niet en toont in het begin eene in het oog vallende donkere kleur; is er echter reeds eene groote hoeveelheid verloren gegaan, dan wordt het helderrood, en ten laatste zelfs als vleeschnat.

Onder zoodanige verschijnselen nemen de krachten der zieken spoedig af, de niet met vlekken bezette plaatsen der huid en der slijmvliezen worden bleeker, het zenuwstelsel is geprikkeld en veranderd. De tong is doorgaans reeds in het begin beslagen, de eetlust verloren, de stoelgang belemmerd en deze verschijnselen houden gedurende het geheele beloop der ziekte aan. Later wordt de kleine weeke pols zeer menigvuldig, onregelmatig, nalatend, er ontstaan hartkloppingen, onmagten en andere verschijnselen van bloedgebrek, en bij jeugdige voorwerpen ook wel stuipen.

In de meeste gevallen verloopt de ziekte zonder eigen-

lijke koorts. Somwijlen vangt zij echter met eene ligte koortsachtige prikkeling aan, en deze vergezelt haar, nu eens met nalatenden, dan weder met tusschenpoozenden typus in haar geheele beloop. Gewoonlijk vertoonen zich de gastrische verschijnselen alsdan sterker dan anders, de zieken bekomen in de namiddag- en avonduren huiveringen, hitte met roode wangen, menigvuldige pols en hevigen dorst. Ook is het voornamelijk in deze gevallen, dat het ontlaste bloed eindelijk slecht begint te rieken, dat de pis zich vroegtijdig oplost, bij welke verschijnselen zich ijlingen, plukken, peeshuppeling enz. voegen, en dat de dood onder rotkoorts volgt. (Febris haemorrhagica, morbus maculosus febrilis var.).

E r k e n n i n g.

De uitbreiding over het geheele ligchaam, de veranderingen der slijmvliezen en de bloedingen onderscheiden de bloedvlekkenziekte van Werlhof ligtelijk van purpura simplex. Hoedanig men haar echter van de scheurbuik kan erkennen, met welke men haar vroeger heeft verward, zal daarbij worden opgegeven.

O o r z a k e n.

Even als de eerste soort neemt men ook deze hoofdzakelijk bij personen van den geringen stand waar, die slecht gevoed zijn en in vochtige, koude, kleine woningen leven. Men ziet haar menigvuldiger bij kinderen en vrouwen van een zwak gestel, dan bij sterke mannen. In natte, koude winters heeft men waargenomen, dat zij min of meer besmettelijk was, en in moerassige noordelijke landen en zeeplaatsen zoude zij meer dan in de zuidelijke streken voorkomen. Somwijlen ontstaat zij gedurende de genezing van belangrijke, acute ziekten, soms gedurende het beloop eener Intermittens, en nu en dan ook in het kraambed. Het kan voor het overige niet ontkend worden, dat er ook gevallen voorkomen, in welke men het ontstaan der ziekte noch aan eenigen uitwendigen invloed, noch aan het gestel der zieken

kan toeschrijven, en ten hoogste eene verkoudheid, gemoedsaandoening en dgl. kan worden aangetoond.

Beloop, Duur, Uitgang.

De ziekte verloopt nu eens met, dan zonder koorts, nu eens acuut, dan chronisch. Ik heb haar op den tienden dag den dood zien te weeg brengen; somtijds duurt zij verscheidene maanden, doorgaans echter 4 tot 5 weken. De hevigheid der schadelijke inwerking, de ouderdom en de gesteldheid der zieken, het jaargetijde enz. schijnen hierop invloed te hebben. Zij kan eindigen:

1. In genezing. De bloedvlekken verdwijnen, even als bij de eerste soort, zonder afschilfering, de bloedingen houden op, de krachten nemen toe, en de afscheidingen worden normaal. Zelfs in geval er koorts aanwezig was, hebben er slechts onduidelijke krises, door de huid en de nieren, plaats.

2. In andere ziekten. Bij een chronisch beloop voegt er zich veelal Hydrops, voornamelijk Ascites, bij.

3. In den dood. Deze volgt meestal door verlies van bloed, in eene onmagt of onder stuipen; somwijlen ontstaat hij echter ook onder de toevallen van torpide, putride koorts, en niet zelden brengt ook de waterzucht den dood aan.

Voorzegging.

Deze is doorgaans twijfelachtig. Zij hangt in het algemeen af van den ouderdom en de gesteldheid der zieken, de hevigheid der inwerkende schadelijkheden, de rijkelijkheid en den oorsprong der bloeding, den toestand van inwendige gewigtige organen; de kenteekenen van gemis aan bloed enz. Onmagten, stuipen, kwade reuk van het bloed, ijlingen, verdooving enz. zijn zeer belangrijke verschijnselen.

Lijkopening.

De Dermapostases verhouden zich geheel als bij de vorige soort, namelijk bij purpura diffusa. Bovendien vindt

men echter ook Ecchymoses in en onder de slijmvliezen der neus- en mondholten, der kanalen voor de spijsvertering en der luchtwegen, der piswerktuigen en geslachtsdeelen, en niet zelden zijn zelfs de weivliezen, het borstvlies, het hartezakje en het buikvlies, ja soms de hersenvliezen met bloedvlekken bezet. Parenchymateuse organen, uit welke bloedingen plaats hadden, de longen, de nieren, de milt, nu en dan echter ook de lever, de hersenen enz. zijn overvuld met donker, en niet zelden de zitplaats van een gering gedeelte gestold, uitgestort bloed. In alle organen echter, waar de ziekelijke uitscheiding geen plaats gehad heeft, treft men teekenen van bloedverlies aan; de spieren zijn bleek en scheuren ligt, het slappe, weeke hart en de groote bloedvaten bevatten dikwijls ter naauwernood eenige droppels dun bloed, en menigmaal heeft zich in de door de weivliezen gevormde holten water uitgestort.

Behandeling.

De aanwijzing voor de oorzaken is van hetzelfde gewigt als bij de eenvoudige bloedvlekkenziekte, en wordt ook op dezelfde wijze vervuld.

Om aan de ziekte-aanwijzing te beantwoorden, moet men ook hier de behandeling met de antigastrische geneeswijze, namelijk met afvoerende middelen, tamarinde, wei, middenzouten, Rheum, Senna en dgl. beginnen; vervolgens maakt men echter, even als bij de eerste soort, van de zuren en zamentrekkende middelen gebruik. In gevallen van eenen zachteren aard zijn dikwijls de plantaardige en de minder sterke mineraal-zuren, azijn, citroensap, wijnsteenzuur, Acid. phosphor. dilut. en dgl. reeds voldoende, wanneer zij met eene gepaste diëet, verschen vleeschkost, antiscorbutische groenten, zuurachtige dranken en met het oponthoud in eenen zuiveren, droogen dampkring verbonden worden. In meer hevige gevallen daarentegen moet men zijne toevlugt tot het zwavelzuur, tot de Tinct.

aromatica acida en dgl. nemen en, wanneer de krachten reeds zeer gezonken zijn, deze middelen verbinden met Calam. arom., Cort. aurant., Extr. card. benedict., Cort. Peruv. en dgl. — Brengen de zuren de verwachte uitwerking niet voort, zooals dit voornamelijk bij een chronisch beloop het geval is, dan zijn, behalve de kina, de aluin in zelfstandigheid of in eene oplossing met bittere aromatische middelen, de Ratanhia en de zamentrekkende ijzer-zouten aangewezen. Het sulph. ferri verdient, voornamelijk bij pijnlooze zwellingen der milt, den voorrang boven andere middelen. Behalve de aanwending dezer geneesmiddelen mag men echter de zoo menigvuldig voorkomende gastrische bezwaarnissen niet over het hoofd zien, dewijl verstopte stoelgang doorgaans de toevallen verergert; men moet van tijd tot tijd de afvoerende middelen herhalen, Extr. saponac., Rheum enz. met de zamentrekkende middelen verbinden enz. — Om deze reden zoude ik echter niet, even als Borsieri, Plumbe, Nichol en anderen, de rijkelijke aanwending van sterke purgeermiddelen, der Jalappa, van het Ol. Ricini, Ol. Tereb. met Calomel enz., voor de beste wijze van behandeling van purpura haemorrhagica houden: voorzeker is deze geneeswijze alleen geschikt voor pas ontstane gevallen bij naar verhouding krachtige voorwerpen; bij zwakke daarentegen, en waar darmbloedingen aanwezig of te voorzien zijn, is zij schadelijk. Nog minder zoude ik, bij den Morbus maculosus, de Methode van Parry: aderlatingen, Calomel en andere Antiphlogistica, tot eenen algemeenen regel aannemen. Slechts in zeer zeldzame gevallen met het meer synochale karakter, zoude zij nu en dan, met de noodige beperking kunnen worden aangewend, doch bij de meeste zieken kan zij slechts verderfelijk zijn.

De aanwijzingen aangaande de verschijnselen zijn van groot gewigt, en de opmerkzaamheid van den

Geneesheer wordt hier voornamelijk bij de navolgende toevallen vereischt.

a. de koorts. Houdt zij meer eenen nalatenden Typus en draagt zij het erethische karakter, zoo matigt zij zich gewoonlijk door ligt afvoerende middelen en de zuren. Is zij echter, zooals in zeldzame gevallen, synochaal, de pols groot, vol, de huid heet, droog, de pis spaarzaam en scherp; vertoonen zich nevens haar verschijnselen van vermeerderden toevoer van bloed naar gewigtige organen, dan komen kleine aderlatingen, bloedzuigers, afleidende middelen en dgl., in het kort de Methode van Parry, te stade. Gelijkt de koorts meer naar eene Intermittens, hetgeen voornamelijk het geval is, wanneer er eene afwisselende koorts voorafgegaan, of de ziekte op moerassige plaatsen ontstaan was, zoo eindigt zij somwijlen, na het gebruik van eenige doses Chinine. Verschijnselen van Typhus vorderen, benevens de zuren, nog de prikkelende middelen.

b. de bloedingen. De koude, de zuren, de bloedtemperende, somwijlen de afleidende middelen, voet- en handbaden, klisteren, drooge koppen en dgl., zijn de middelen, die tegen haar moeten worden aangewend.

c. de veranderingen der huid. Hoewel voor deze eene afzonderlijke, plaatselijke behandeling zelden noodzakelijk is, zoo wordt toch hare opslurping bevorderd door wasschingen en baden met azijn, met een mengsel van Acid. sulphur. en Spirit. cochlear. die men tevens als hulpmiddelen der hoofdbehandeling kan aanmerken.

d. de zenuwtoevallen. Stuipen vorderen Moschus, Castoreum, klisteren met As. foetid. en dgl.; onmagten reukmiddelen, inwrijvingen, koude begietingen enz.

e. de opzwellingen der milt en der lever. Deze worden even als bij purpura simplex behandeld.

Wat de aanwijzing voor de uitgangen betreft, zoo vereischt Hydrops dezelfde geneeswijze als bij de eerste soort. Gedurende de genezing echter moet men, ten einde er geene herhalingen, tot welke de ziekte zeer geneigd is, zouden ontstaan, eene versterkende behandeling inslaan, den kost en de lucht, in welke de zieke zich bevindt, regelen, staalwater met Bourgogne-wijn en dgl. als drank toedienen, en alle ligchamelijke en zielsinspanning, elke gemoedsbeweging, verkoudheid enz. trachten te voorkomen.

IV. Geslacht. Scorbutus.

De Scheurbuik.

Synonymen, *Ἐπλῆν μέγας; εἰλεὸς αἱματίτης* Hippocrat. — Stomacace et Scelotyrbe Strabo et Plinius. — Der Scorbut, der Scharbock. — Scorbut. — Scurvy.

Afbeeldingen. Tab. IX. 6. 6[a].

De scheurbuik was den Ouden niet onbekend. De dikwijls aangehaalde plaatsen van Hippocrates (Ed. Kühn Tom. I. pag. 227 en Tom. II. pag. 509.) hebben, ondanks de tegenwerpingen van Wier en Lind, op geene ziekte met zoo veel waarschijnlijkheid betrekking, en de heerschende ziekten onder de troepen van Ael. Gallus in Arabië, en in het leger van Germanicus in Duitschland, van welke Strabo en Plinius gewagen, waren even zoo wel scheurbuik, als de ziekte, welke den aanvoerder der Noormannen, Thorstein, in het jaar 1002, met een gedeelte zijner manschappen, gedurende zijnen togt naar Groenland, vernielde, en als die besmettelijke ziekte, welke in het jaar 1243 onder het kruisleger van den Heiligen Lodewijk heerschte en door Wilhelm von

Nangis met onmiskenbare trekken werd afgeschilderd. De scheurbuik is dus niet, zooals velen beweren, eene nieuwe, eerst in de 15de eeuw ontstane ziekte, hoewel zij nogtans van dezen tijd af, door de grootere uitgebreidheid der scheepvaart en voornamelijk door het bevaren der Noordzee, meer dan vroeger voorkomt. In den nieuweren tijd is zij door de betere inrigting en voorziening van spijzen der schepen en door de vermindering van vele harer oorzaken op het land weder zeldzamer geworden dan zij, de overdrijvingen der Geneeskundigen van dien tijd, welke overal scheurbuik meenden te zien, daargelaten, van de 16de tot aan het begin der 18de eeuw geweest is.

Kenmerken.

Onder de verschijnselen, die de Haematochroses voorafgaan, met groote afmatting, kwaadsappig uiterlijk en ontstemming des gemoeds, zwelt het tandvleesch op, wordt blaauwrood, bloedt ligt, en vormen zich, vergezeld van pijn in alle deelen der huid, voornamelijk aan de onderste ledematen, donkere bloedvlekken van verschillende grootte en gedaante. Later vangt er, onder toenemende krachteloosheid, eene woekering in het tandvleesch aan, het scheidt eene dunne, kwalijk riekende stof af, en de tanden vallen uit; de pijn in de deelen neemt toe, de strakke, harde spieren trekken zich te zamen, de gewrichten zwellen op en worden onbewegelijk. De bloedvlekken nemen in aantal en grootte toe en veranderen hier en daar, voornamelijk aan de kuiten, in eigenaardige zweren. Er ontstaan bezwaarnissen in de ademhaling, waterzuchtige opzwelling der beenderen, wegsmeltende diarrheën enz. en spoedig geraken alle afscheidingen verstoord.

Verdeeling.

De oudere Geneeskundigen verdeelden de scheurbuik, van hunne stellingen uitgaande, nu eens in warme en koude, dan weder in zoutzuur- en loogachti-

ge, of ook op andere wijzen. Later heeft men een onderscheid gemaakt tusschen de scheurbuik, die ter zee, en die, welke op het land voorkwam; doch, uitgenomen, dat men in het laatste geval, nu en dan de purpura haemorrhagica voor scheurbuik hield, heeft reeds Lind aangetoond, dat de ware scheurbuik op het land volkomen dezelfde verschijnselen aanbiedt als ter zee, en ook mij scheen het toe, dat de weinige gevallen, die ik van beiden zag, tot denzelfden ziektevorm behoorden. Voorzeker bestaat er dus slechts ééne soort van scheurbuik, die ik alhier, voornamelijk met inachtneming der Dermapostasis, moet afhandelen.

Verschijnselen.

Men verdeelt het beloop der ziekte gewoonlijk in 3 tijdperken, die evenwel wezentlijk niet scherp van elkander zijn afgescheiden: in het tijdperk van ontstaan, van volkomene ontwikkeling en van ontbinding.

Eerste tijdperk.

De zieken worden mismoedig, treurig en schuwen den arbeid; zij klagen over groote zwakte, spoedige vermoeidheid, zwaarte en stijfheid in de onderste ledematen, voornamelijk in de knieën; hunne aangezigtskleur en de geheele huid wordt bleek, ligt opgezwollen, naar het geel- of groenachtige overhellende, terwijl donkergele ringen de oogen omgeven. Hun eetlust verdwijnt; slechts hebben zij allen veel trek naar zuurachtige dingen, naar versche groenten en dgl.; de stoelgang is traag, de pis spaarzaam en bruin, en de huid droog, niet zelden zemelvormig afschilferende. Zij zijn zeer tot slapen geneigd, doch gevoelen zich na hetzelve niet verkwikt. De pols is langzaam en week. Nadat deze verschijnselen gedurende eenen langeren of korteren tijd hebben aangehouden, begint het tandvleesch te veranderen, het zwelt op, wordt blaauwachtig rood, scheidt zich van de tanden af en ontlast bij de minste aanraking zwart, ontbonden, soms naar het groene

overhellend bloed; de adem wordt stinkend en de smaak in den mond walgelijk. Spoedig daarop ontstaan er gewoonlijk ook scheurende, trekkende pijnen door het geheele ligchaam, voornamelijk in de beenen; de zieken klagen over eene afmatting, die hun naauwelijks toelaat, zich regt op te houden, en thans verschijnen, altijd het eerst aan de onderste ledematen, doch later dikwijls over het geheele ligchaam, de scorbutische huidvlekken (purpura scorbutica). Deze verschillen zeer met betrekking tot grootte, kleur en gedaante; enkele hebben slechts de grootte eener linze, andere die van een' daalder en daarboven; vele zijn rood en blaauw, en worden op dezelfde wijze als de eenvoudige bloedvlekken opgeslurpt en, door op nieuw opkomende, vervangen; vele echter nemen met den tijd eene geheel zwarte kleur aan, blijven lang onveranderd en zijn op het gevoel somwijlen hardachtig en onverschuifbaar over het celweefsel. De grootste onder haar nemen doorgaans de kuiten, de scheenbeenderen en de inwendige oppervlakten der dijen in, en somwijlen is een geheel been door dezelve blaauw of zwart gekleurd. Niet zelden gaat hare verschijning met herhaalde bloedspuwingen vergezeld.

Tweede tijdperk.

De veranderde gemoedsstemming, het loodkleurige of groenachtige, gezwollene uitzigt, de krachteloosheid der zieken nemen toe; na ligte inspanningen geraken zij zelfs in onmagt. Het tandvleesch wordt met woekerende uitwassen bezet en scheidt voortdurend eene stinkende, bloederige, etterachtige stof af; de tanden raken los, worden door bederf aangedaan en vallen uit en de adem heeft eenen rotachtigen reuk. De ademhaling wordt bekneld, de zieken hoesten, voornamelijk des nachts; beweging brengt eene hevige hartklopping te weeg. De pijnen in de ledematen worden steeds heviger, zijn het hevigste in de gewrichten, en nemen des nachts toe; de gewrichten, vooral die der knie, zwel-

len op, worden te zamen getrokken en onbewegelijk; de van hare vetlaag beroofde spieren zijn op het gevoel hard, even als pezen, zamengetrokken en verkort; somwijlen zijn de hielen tot aan het bovenste gedeelte der dij opgetrokken. De eetlust ontbreekt nu geheel, nog altijd echter verlangen de zieken naar zuurachtige dranken; nu eens is de afgang belemmerd, en daarbij de buik, voornamelijk in de streek der milt, opgezet; dan weder heeft er een donker gekleurde, bloederige of zwarte doorloop, menigmaal met kolijkpijnen, plaats. De pis is bloederig, bruin en gaat spoedig tot ontbinding over; er volgen bloedingen uit den neus, de longen, de maag, en niet zelden ontstaat er Haemophtalmus. De pols wordt steeds weeker, kleiner en zwakker, zonder nogtans in menigvuldigheid toe te nemen; de beeneinden zwellen zuchtig op en menigmaal voegen zich hier nog verschijnselen van Ascites of Hydrothorax bij. Onder deze verschijnselen nemen ook de scorbutische vlekken in aantal, uitgebreidheid en donkere kleur toe, en, even als bij alle scorbutische uitscheidingen, wordt ook bij haar de neiging tot ontbinding levendig; enkele onder haar, voornamelijk de grootste aan de kuiten, de scheenbeenderen en de dijen, veranderen in scorbutische zweren (ulcera scorbutica s. haematochrotica). Dit kan op tweederlei wijzen geschieden. De opperhuid verheft zich boven de vlek tot eene met bloedgevulde blaas, die barst en eene aanvankelijk oppervlakkige, doch weldra dieper gaande verzwering achterlaat (W. Brown), of, hetgeen menigvuldiger gebeurt, de verstoring neemt haren oorsprong uit het onder de huid liggende celweefsel, de vroeger harde, onverschuifbare vlekken worden deegachtig, pijnlijk, er ontstaat vochtgolving onder dezelve en eindelijk breken zij open, bloed en eene bloederige ichor uitstortende. Voor het overige kunnen, bij hen, die aan scheurbuik lijden, ook uit wonden, uit andere aandoeningen der huid, ja zelfs door het open-

breken van oude likteekens, verzweringen ontstaan. Deze zweren kenmerken zich door eenen onzuiveren, sponsachtigen, blaauwen of groenachtigen grond, zuchtige, vuile, blaauwrood gekleurde, met sponsachtige uitwassen bezette randen en door eene niet etterachtige, maar dunne, stinkende, met bloed vermengde of bloederige, zwartachtige, afgescheïdene stof, die op de oppervlakte der zweer stremt en bezwaarlijk van de onderliggende deelen kan worden losgemaakt. Haar omtrek is gewoonlijk zuchtig, zwartrood en met talrijke kleine witte punten bezet. Wanneer de ziekte eenen hoogeren graad bereikt, groeit er uit de zweer somwijlen een week, ligtbloedend, sponsachtig uitwas, hetwelk de Engelsche matrozen, wegens zijne gelijkenis met rundslever, Bullocks liver noemen. Het bereikt dikwijls in eenen nacht eene aanmerkelijke grootte en hernieuwt zich, wanneer het verstoord wordt, weder spoedig; afgesneden zijnde, bloedt het hevig. Ondanks deze woekeringen gaan de scorbutische zweren spoedig in de vlakte en diepte voort, en doen in het algemeen, doch slechts zelden en laat, de beenderen aan; kwalijk behandeld wordende, gaan zij veelal in versterving over.

Derde tijdperk.

De algemeene zwakte bereikt den hoogsten graad, de bloedingen duren voort, de buikloop wordt wegsmeltend en onmagten, aanvallen van stikking, steken op de borst, kolijkpijnen doen zich menigvuldiger en meer aanhoudend voor; het ligchaam is soms met een kleverig, slecht riekend, somwijlen bloederig zweet bedekt, de afscheiding van pis wordt steeds spaarzamer, de zweren breiden zich meer uit en gaan in versterving over. Niet zelden voegen er zich verschijnselen van Icterus bij en de waterzucht wordt algemeen. Thans verheft zich doorgaans koorts, welke den Typus van uittering met alle verschijnselen van rotkoorts vereenigt en spoedig den dood na zich sleept. Dikwijls echter

sterven de zieken, door plotselijke uitputting der levenskrachten, in eene onmagt, aan verbloeding of aan verstikking door ophooping van water in de borst, zonder dat er zich koorts bij gevoegd heeft.

Erkenning.

De scheurbuik onderscheidt zich van de Purpura, in het begin door de eigenaardige verandering van het tandvleesch, den kwaden reuk uit den mond en de pijn in de leden; later door de zwelling der gewrichten, de verkorting der spieren, de verstoringen in den mond, de zweren en overigens door de groote, aan de andere Haematochroses vreemde neiging tot ontbinding. Hare onderkenning van de pseudomembraneuse Stomacace, van jicht enz. hier op te geven, houd ik des te meer voor overvloedig, als deze ziektevormen zonder bloedvlekken verloopen.

Oorzaken en Voorkomen.

De scheurbuik kan in elken ouderdom, bij beide geslachten en in alle gestellen voorkomen; nogtans doet zij, onder gelijke uitwendige verhoudingen, menigvuldiger en vroegtijdiger oude voorwerpen aan en lieden met een phlegmatisch of melancholisch temperament of personen, die door voorafgegane zware ziekten, Typhi, wisselkoorts en dgl. afgemarteld zijn, dan andere. Voorwerpen, die reeds eenmaal door scheurbuik waren aangedaan, die aan bleekzucht, klierziekte en andere Dyscrasiae lijden, hebben de meeste voorbeschiktheid tot haar. De aanleidende oorzaken zijn die van alle Haematochroses, namelijk: vochtige dampkring, gepaard met eenen geringen warmtegraad, Miasmata in de nabij heid van moerassen, de opeenhooping van vele menschen in eene naauwe ruimte, zwaar te verteren, laffe of vette, ranzige, sterk gezouten dierlijke kost, voornamelijk wanneer versch plantaardig voedsel geheel ontbreekt; slecht drinkwater, het misbruik van geestrijke dranken, ter neêr drukkende gemoedsaandoeningen,

gramschap, vrees, heimwee en dgl. Men ziet haar daarom hoofdzakelijk op onzuiver gehoudene, met slecht voedsel voorziene schepen en menigvuldiger op dezulke, die meer noordelijke streken, dan diegene, welke de tropische zee bevaren; zij ontstaat voornamelijk bij lange reizen en regenachtig stormachtig weder, en doet doorgaans die lieden van het scheepsvolk het eerst aan, welke zich meestal in het scheepsruim ophouden, aan het heimwee lijden of zich aan den brandewijn overgeven. Het is voor het overige niet, zoo als velen meenden, de zeelucht, die haar te weeg brengt; zij komt, onder gelijke verhoudingen als de opgegevene, ook in gevangenissen, in belegerde steden, zooals in het jaar 1636 in Breda en in 1707 in Thorn, ja in geheele Provinciën, als in 1556 in Vlaanderen, in 1562 in Holland en in 1785 aan de Russische kust, als heerschende ziekte voor. In vroegere tijden was zij aan de kusten der Noord- en Oostzee geheel en al endemisch, en thans nog is zij zulks in Groenland, waar de bevolking bijna alleen van visch leeft en waar, wegens de noordelijke ligging van het kustland, de luchtgesteldheid vochtig en koud is. Ook zoude zij nog menigvuldig voorkomen onder de arme lieden in Ierland en in de moerassige streken van den neder-Donau. In het binnenste gedeelte van Duitschland vertoont zij zich daarentegen zelden, en alsdan nog sporadisch, voornamelijk bij oude brandewijnzuipers uit den geringen stand.

Beloop, Duur, Uitgang.

De ziekte verloopt nu eens vrij spoedig, in weinige weken; dan weder duurt zij, nu en dan eenen stilstand en teruggang makende, vele maanden en zelfs jaren lang. In het algemeen is haar beloop iets spoediger ter zee, dan te land. In den winter en bij nat, koud, stormachtig weder bevinden de zieken zich slechter, terwijl zij bij warm, zonachtig weder beteren. De uitgangen, die de scheurbuik kan maken, zijn:

1. In genezing. Wanneer de oorzaken worden verwijderd, genezen niet zelden tamelijk ver gevorderde gevallen van zelven, b. v. zeereizigers, na het ontschepen. Kunnen echter de oorzaken niet geheel en al worden ter zijde gesteld, of heeft de aandoening reeds aanmerkelijke vorderingen gemaakt, dan volgt de genezing moeijelijk, langzamerhand en meestal slechts in een gunstig jaargetijde. Zij volgt zonder ware krises, door opslurping der vlekken, genezing der zweren enz., en steeds blijft er eene groote neiging tot terugkeering bestaan.

2. In gedeeltelijke genezing. Vrij dikwijls gebeurt het, dat de scheurbuik velerlei stoornissen terug laat, zooals groote zwakte, van welke de zieken zeer langzaam herstellen, zweren en misvormende likteekens, stijfheid en zamentrekking der gewrichten, chronische Dyspepsie en Diarrhoae, Hypochondrie, Hysterie, Melancholie.

3. In andere ziekten. Van den menigvuldigen uitgang in waterzucht en van de soms voorkomende rotachtige uitteringkoorts werd reeds gesproken.

4. In den dood. Op de bij de verschijnselen aangetoonde wijze.

Voorzegging.

Deze is in het algemeen niet zoo ongunstig als men volgens de verschijnselen zoude gelooven. Zij hangt voornamelijk af:

a. Van de oorzaken en de mogelijkheid harer verwijdering. Hoe langer de te weeg brengende schadelijkheden hebben ingewerkt, en hoe moeijelijker het is, de zieken onder meer gunstige verhoudingen te verplaatsen, des te ongunstiger is zij. Dierhalve is de zeescheurbuik, wanneer de zieken ter zee moeten blijven, gevaarlijk, en wanneer zij daarentegen kunnen landen, gunstiger dan de land-scheurbuik. Bij oude zuipers is de ziekte gewoonlijk doodelijk.

b. Van het tijdperk, in hetwelk de ziekte onder

behandeling komt. Is dit in het derde tijdperk, zoo zijn de lijders meestal verloren.

c. Van de snelheid des beloops en de hevigheid der verschijnselen, namelijk der bloedingen, onmagten, bezwaarnissen in de ademhaling, diarrhoeën, zweren enz.

d. Van de gesteldheid der zieken. Zwakke, zeer jonge of zeer oude voorwerpen, gedurende de genezing van andere zieken, en lieden, die reeds meermalen scorbutisch waren, worden meer, dan andere, met gevaar bedreigd.

e. Van de uitgangen. De rotkoorts, die zich bij de scheurbuik voegt, is bijna altijd, en de waterzucht meestal doodelijk.

Lijkopening.

De Dermapostases van de scheurbuik verhouden zich gedeeltelijk geheel en al zoo, als de gewone bloedvlekken; doch vele van haar, namelijk de zwarte, harde, onverschuifbare vlekken aan de onderste ledematen, die later gaarne in zweren veranderen, berusten niet op eenvoudige uitstorting van bloed onder de opperhuid, maar de lederhuid zelve en het onder haar gelegene celweefsel dragen tot hare vorming bij, zijn iets opgezwollen, doorweekt en, wanneer de verzwering digt bij was, in de diepte ontbonden. De zweren dringen dikwijls zeer diep, verschoonen echter meestal de beenderen en bewerken, wanneer zij dezelve aangrijpen, menigvuldiger Malacia dan Caries. Bovendien bevinden zich alle spieren wankleurig en week; de longen en de milt zijn donker gekleurd, met zwarte bloedvlekken bezet, met donker, opgelost bloed vervuld en brijachtig verweekt. De lever bevindt zich nu eens in eenen soortgelijken toestand, dan weder is zij, voornamelijk bij oude zuipers, vergroot, bleek en vetachtig. In de opgezwollene gewrichten zijn de epiphyses der beenderen meestal in eene losse, sponsachtige massa veranderd, en de gewrichtvliezen met eene weiaardige, dikwijls groen-

achtige en scherpe vloeistof opgevuld. Eene soortgelijke uitstorting heeft er in het hartezakje, in de zakken der pleura en in den buik plaats. De vaten echter bevatten een donker, bruin, zwart, opgelost bloed, en hun inwendig vlies is menigmaal met donker rood gekleurde vlekken bezet.

Behandeling.

Bij geene andere ziekte is de vervulling der aanwijzing voor de oorzaken van grooter gewigt, dan bij de scheurbuik. Zij is niet alleen in staat, de aandoening te voorkomen en hare genezing te bevorderen, maar in vele gevallen, voornamelijk bij zee-scheurbuik, kan zij alleen genezen. Zorg voor zuiverheid voor eenen warmen, droogen dampkring, bij zeevarenden het landen derzelven, bij endemische scheurbuik het overplaatsen der zieken in een warmer klimaat, in eene zuivere, heldere lucht enz. zijn veelvermogende middelen. De kost moet voornamelijk uit versche planten bestaan, vooral uit de Familie der Cruciferae, die door hare scherpe stof weldadig op de scheurbuik schijnen te werken, zooals mierikwortel, waterkers, lepelblad enz.; uit zuurachtige vruchten, citroenen, oranje- en gewone appelen, zure kersen en dgl., ook heeft de zuurkool op schepen goede diensten bewezen. Daarbij behoeft men zich echter niet van allen dierlijken kost te onthouden; alleen gezouten, gerookt, vet of tot gisting overgegaan vleesch, visch en dgl. moeten worden vermeden; het gebruik van goed vleeschnat met eijeren, van tam gevogelte, versch kalfs- en rundervleesch is daarentegen veroorloofd. Als drank zijn voornamelijk aangewezen de plantaardige en meer zachte minerale zuren, citroensap, azijn, wijnsteenzuur, Acid. phosphoric., met water, moutdranken of een Decoct. turion. pini. Wanneer de ziekte reeds ver gevorderd is, bewijzen ook goed oud bier en zuurachtige wijn (Rijnwijn) goede diensten. Sterke wijnen daaren-

tegen en nog meer brandewijn, likeuren en dgl. zijn schadelijk. Bij deze de dieët betreffende maatregelen moet men ook niet verzuimen, zoo veel mogelijk, de gemoedsstemming op te wekken, de zieken te troosten en schikkingen te maken tot den terugkeer naar het vaderland.

De eigenlijke ziekte-aanwijzing bestaat, even als bij alle Haematochroses, in eene verandering in de bloedmenging te weeg te brengen en in latere tijdperken de organische verstoring te beletten. Aan het eerste beantwoorden, behalve de Cruciferae, die zich niet alleen als voedsel, maar ook als artsenijen in de scheurbuik eenen grooten roem hebben verworven, de zuren in vereeniging met tonisch aromatische middelen. Behalve de reeds genoemde plantaardige zuren, wendt men ook phosphor- en zwavelzuur met Calam. arom., Cort. aurant., Gentiana, Absynthium en dgl. aan. Tegen de ontbinding echter werken het beste de loogbevattende geneesmiddelen, kina, Angustura enz. en de zamentrekkende ijzer-zouten, afwisselend en in verbinding met de zure en bittere middelen toegediend.

De aanwijzingen aangaande de verschijnselen zijn grootendeels dezelfde, als bij purpura haemorrhagica; alleen de aandoeningen van het tandvleesch en zweren, eigenaardige verschijnselen van de scheurbuik, vereischen eene geneeswijze, van welke ik nog eenige woorden moet zeggen. Spiritus cochleariae, Acet. concentr., citroensap en dgl. in mondspoelingen, en kina en aluin in tandpoeder zijn de middelen, welke in de scorbutische stomacace te pas komen; ook draagt het, voornamelijk in het begin der aandoening, zeer veel tot beperking dezer veranderingen bij, wanneer men zijne opmerkzaamheid op den toestand der spijsverteringwerktuigen vestigt, den afgang door bittere Extracten met Rheum bevordert en de niet zeldzame vorming van zuur

door Antacida bestrijdt. De scorbutische zweren moeten zooveel mogelijk zuiver gehouden en met zuren, zooals citroensap, houtazijn, phosphor- en salpeterzuur, of bij voortgaande verstoring met kina, Tinct. myrrhae, Ungt. sabin. en dgl., worden behandeld. Ontstaat er eene goedaardige verettering, zoo moet deze bevorderd en de vorming van het likteeken geregeld worden. De hevige pijn in de beenderen en de stijfheid en zwelling der gewrichten verminderen soms na warme stovingen, na inwrijvingen met Spiritus cochleariae, Ungt. sabin. en dgl.

De aanwijzingen voor de uitgangen zijn wezentlijk niet van de bloedvlekkenziekte van Werlhof onderscheiden, en worden op dezelfde wijze vervuld.

V. Geslacht. Sclerosis.

De verharding van het celweefsel.

Etymologie. Van σκληρός, droog, hard, dor, broos.

Synonymen. Induratio telae cellulosae, textus cellularis durities, cutis tensa chronica. — Scleroma, Scleroderma. — Scirrhosarca. — Endurcissement du tissu cellulaire; oedématie concrète (Souville); enfans durs. — Skin-bound.

Ik houd de verharding van het celweefsel bij pasgeborene kinderen voor eenen overgang en tusschensoort van het haematochrotische tot het aanverwante hydropische ziekteproces; voor eene aandoening, die zich aan de eene zijde door de haar tot grondslag liggende tegennatuurlijke afwijkingen in de ademhaling en het vaatstelsel, door de gesteldheid des bloeds en door de verande-

ringen, die zij in de lederhuid zelve te weeg brengt, bij de Cyanosis en Pneumatelectasis aansluit; aan de andere zijde daarentegen, door hare uitscheidingen in het onder de huid gelegene celweefsel en in andere organen, de Hydrops, voornamelijk Anasarca, nabij komt. De haematochrotische verschijnselen schijnen mij overigens toe het overwigt in haar te hebben, waarom ik haar hierbij, en niet, zooals Billard, onder de waterzuchten geplaatst heb.

Kenmerken.

Bij pasgeborene kinderen, welker ademhaling zich nog niet volkomen heeft geregeld, worden eerst enkele huidplooijen, later echter meer of min groote deelen en somwijlen het geheele ligchaam door doorzweeting eener geelachtige, eiwit bevattende en ligt stolbare vloeistof, in het onderhuidscelweefsel hard, onbewegelijk, even als hout, en hunne warmtegraad neemt, even als die van het geheele ligchaam, aanmerkelijk af. De huid boven de verharde plaatsen wordt geel als was, later echter voornamelijk aan de ledematen, even als bij Cyanosis, blaauwrood en blaauw. De doorzweeting belemmert de beweging, het zuigen en slikken, verandert de stem en doet haar geheel verdwijnen. De ademhaling, die reeds in den aanvang lastig was, wordt steeds moeijelijker, en de hart- en polsslag, reeds in het begin klein, zwak en langzaam, voelt men eindelijk in het geheel niet meer.

Verdeeling.

Vele schrijvers hebben eene acute en chronische Sclerosis onderscheiden, doch zij hebben de ziekte met Erysipelas neonatorum, met blaauwzucht, met aangeborene Syphilis, met Anasarca enz. verward, en de ware verharding van het celweefsel verloopt, hoewel ook in verschillenden tijd, steeds op dezelfde wijze.

Verschijnselen.

De ademhaling bij pas geborene kinderen is lastig en

ongelijk, hunne stem is zwak en heesch. Te gelijker tijd krijgt de huid op die plaatsen, welke het meest met vet zijn voorzien, voornamelijk aan de kuiten, in de plooijen aan de inwendige zijde van het bovenste gedeelte der dij, aan de billen en in de streek der geslachtsdeelen eene wasgele kleur, en het onderhuidscelweefsel dezer deelen zwelt iets op, wordt hard, vast, den vingerdruk moeijelijk opnemende, doch lang bewarende. De huid kan moeijelijk over de onderliggende deelen bewogen worden, en vormt men eene huidplooi, zoo blijft deze, als had men haar in een vast deeg gemaakt, lang staan. Weldra is dit echter niet meer mogelijk; de vastheid der aangedane deelen neemt toe; zij zijn op het gevoel gespannen, droog en hard, en hun warmtegraad is merkbaar verminderd. Hunne aanvankelijk wasgele kleur verandert thans, voornamelijk op de meest van het hart verwijderde plaatsen, in eene donkerroode of blaauwe. Tevens breidt zich de verandering verder over het ligchaam uit; de verharde plaatsen worden grooter, en dezelfde verharding vertoont zich ook aan andere deelen, in het aangezigt, in de plooijen van den hals, aan de bovenste ledematen, ja over de geheele huid; alleen de punt van den neus, de oogleden en de huid van de borst en den rug worden zelden aangedaan. De zieken liggen nu stijf en onbewegelijk, wasgeel aan den romp en in het aangezigt, donkerrood of blaauw aan de ledematen gekleurd; deze zijn op het gevoel droog, hard en koud en de Thermometer wijst tusschen de teenen dikwijls slechts 18 tot 20, ja zelfs in de mondholte somwijlen slechts 20 tot 24 graden R. aan; verwarmt men dezelve kunstmatig, dan worden zij, even als doode ligchamen, spoedig weder koud. Het gelaat verkrijgt eene eigenaardige uitdrukking. De wangen zijn opgezwollen, hard en glanzend, de oogen kunnen noch geopend noch gesloten worden, de mond wordt rond, met sterk vooruitstaande bovenlip, welke de on-

derste bedekt en naar achteren en beneden terugdringt, en naar den binnensten ooghoek toe ziet men dikwijls eene, de opgezwollene wang begrenzende, diepe, naar eene insnijding gelijkende groeve. De kinderen kunnen niet meer zuigen of slikken, en de stem ontbreekt hun geheel of bestaat slechts in een klagend geween, dat men niet ongepast met het gepiep eener jonge muis heeft vergeleken. De ademhaling is zeer verzwaard (respiratio abdominalis), ongelijk, dikwijls vrij lang geheel ophoudende, en de reeds in het begin der aandoening kleine, zwakke en dikwijls langzame pols- en hartslag gaan langzamerhand geheel verloren. De stoelgang is vertraagd en de pis wordt in geringe hoeveelheid ontlast, nu eens het linnen donker geel, dan weder bleek en vaal kleurende. Somwijlen liggen de zieken eenigen tijd in dezen toestand, en het leven wordt uitgebluscht, zonder dat het de omstanders bemerken, terwijl de ademhaling steeds langer weg blijft en zwakker wordt; dikwijls echter volgt de dood ook plotselijk door verstikking met hevige inspanningen der borst- en buikspieren of onder stuipen.

Erkenning.

Men heeft de verharding van het celweefsel met velerlei ziekten, met erysipelas neonatorum, Syphilis adnata (Goelis), icterus neonatorum enz. verward en verwisseld, waarover wij later zullen spreken. Hier heb ik slechts hare erkenning van blaauwzucht en Pneumatelectasis aan te toonen, en deze is zeer ligt, daar deze beide geslachten het meest in het oog vallende verschijnsel van Sclerosis, de verharding van het celweefsel, missen, en daarentegen bij hen aanvallen van hartkloppingen, aamborstigheid, bloedingen, onmagten enz. worden aangetroffen, die aan deze ziekte vreemd zijn.

Oorzaken en Voorkomen.

De verharding van het celweefsel komt slechts bij pasgeborene kinderen voor en ontstaat somwijlen reeds op

den eersten, gewoonlijk tusschen den 2^{den} en 7^{den}, zelden na den 8sten tot 14^{den} dag na de geboorte. De enkele gevallen, in welke men haar bij oudere voorwerpen wil gezien hebben, schijnen te berusten op verwisselingen met voorafgaande verschijnselen op de huid en in het celweefsel. Deze jeugdige ouderdom schijnt de inwendige oorzaak tot Sclerosis te zijn, wegens den nog niet volkomen geregelden bloedsomloop en de ademhaling, wegens de nog onvolledig geslotene bloedkanalen bij de vrucht, wegens de eerst gedeeltelijke doordringing der longen met lucht (een' toestand, die, volgens Billard, bij de meeste kinderen tot den 6^{den} of 8sten dag aanhoudt), en zij komt dierhalve, wanneer uitwendige oorzaken haar ontstaan begunstigen, bij te vroeg geborene, zwakke kinderen, bij tweelingen, bij de vruchten van kwaadsappige, dyscrasische moeders of van zoodanige vrouwen, die gedurende de zwangerschap aan ellende en neêrdrukkende aandoeningen waren prijs gegeven, meer dan bij andere voor, dewijl deze toestand bij zoodanige kinderen meer voorkomt en langer duurt. Of, zooals Palletta meent, de te vroegtijdige onderbinding der navelstreng den aanleg tot Sclerosis zoude vermeerderen, wegens de plotselijke verandering in den bloedsomloop bij de vrucht, vóór nog de volkomene ademhaling door de longen is aangevangen, wil ik daarlaten.

Zijn deze, met die van blaauw- en stikzucht overeenkomende en, zooals mij dunkt, slechts naar gelang van den meerderen of minderen graad verschillende voorbeschikkende oorzaken aanwezig, zoo kan de ziekte bijna door alles worden verwekt, wat wij reeds als gelegenheid gevende oorzaak der Haematochroses kennen. Alle waarnemers beschuldigen voornamelijk vochtige koude, onderdrukking van de afscheiding der huid door het baden en wasschen der kinderen of door te ligte kleeding en het oponthoud in eene ongezonde, met Miasmata bezwangerde lucht. De meeste dezer schadelijk-

heden, voornamelijk Miasmata, oefenen hoofdzakelijk haren invloed op pasgeborenen in groote kraam- en vondelingshuizen uit, en daarom ziet men Sclerosis ook zelden, en alleen sporadisch, in de bijzondere praktijk, daarentegen veelvuldig en waarlijk endemisch en epidemisch in vele gestichten van Frankrijk, Engeland en Italië. Slechts Souville verzekert, de aandoening ook menigmaal op het platte land, in den dikwijls overstroomden omtrek van Calais te hebben waargenomen. In de vondelingshuizen van Parijs, Milaan, Turin enz. heerscht de ziekte voornamelijk van October tot April en sterker in natte, koude, dan in andere winters; in den zomer komt zij slechts zelden en bij veranderlijk weder voor. Dat zij in soortgelijke inrigtingen van Duitschland enz. niet zoo veelvuldig voorkomt, als aan gene zijde van den Rhijn en der Alpen, ligt voornamelijk in de betere voorzorg tegen de koude en vochtigheid Zij is voor het overige ook hier niet geheel vreemd en ik heb in het jaar 1835, in het midden van October, in het kraamhuis te Würzburg onderscheidene gevallen waargenomen, welke geheel en al met diegene, welke ik in het jaar 1829 in Parijs zag, overeenkwamen. Het weder was nat, koud en veranderlijk, en de aangedane voorwerpen kwamen alle uit eene vrij sterk opgevulde kraamkamer, in welke zich meerdere zieke kraamvrouwen bevonden.

Beloop, Duur, Uitgang.

De ziekte verloopt steeds acuut en is dikwijls in den tijd van 24 tot 48 uren, meestal voor den 7^{den} dag, doodelijk; nogtans zag men in enkele gevallen den dood eerst in de 2de en 3de week volgen. Ontstaat er genezing, hetgeen echter slechts in geringere gevallen en bij vroegtijdig behandelde zieken voorkomt, dan verdwijnen de verschijnselen langzamerhand, de huid wordt graauw of vuilachtig geel, de hardheid vermindert, de ademhaling wordt vrijer, de hartklopping en polsslag meer voelbaar, de warmtegraad hooger, de

stem luider en de afscheidingen worden opgewekt. Altijd echter duurt het verscheidene weken en zelfs maanden alvorens de laatste sporen der aandoening verdwenen zijn. Niet zelden behouden de kinderen het uitzigt van eenen grijsaard, eene moeijelijke ademhaling en sterven zij later aan Atrophia of catarrhus suffocativus, hetwelk eenen uitgang in eene andere ziekte vormt. Op welke wijze echter de dood gewoonlijk ontstaat, is reeds bij de verschijnselen gezegd.

Voorzegging.

Niettegenstaande de naar verhouding gunstige uitkomsten, van welke Palletta, Bruni en anderen spreken, behoort de verharding van het celweefsel tot de gevaarlijkste ziekten van den eersten kinderlijken leeftijd, en men beschouwde het in Parijs als een zeer gunstig gevolg der behandeling, dat van 600 zieken 50 werden gered. Het gevaar is des te grooter, hoe zwakker het zieke kind, hoe onvoordeeliger de uitwendige verhoudingen, hoe grootere en gewigtigere plaatsen der huid reeds verhard en hoe meer de ademhaling en de bloedsomloop gestoord zijn. Slechts eene vroegtijdige, inwerkende behandeling brengt somwijlen redding aan.

Lijkopening.

De verharde plaatsen behouden, ook na den dood, hare nu eens wasgele, dan weder donker blaauwe of roode kleur. De laatste wordt, even als bij Cyanosis, te weeg gebragt door eene overvulling van het vaatnet der huid met donker bloed; de wasgele kleur daarentegen ontstaat, even als de verharding, door eenen eigenaardigen toestand van het onder de huid liggend celweefsel. Het zich in hetzelve bevindend vet is korrelig, vast en donkergeel gekleurd, en ontlast zich, bij het insnijden, als eene kleverige vloeistof, die, nu eens helder, dan weder donker geel gekleurd, in heet water spoedig stremt. Chevreul heeft in dezelve eene groote menigte eiwit, kleurstof van gal en een oranjekleurig, olieachtig

bestanddeel (eene kleurstof, veranderd bloedrood) gevonden. Leger echter wil de vloeistof als geheel en al met het bloedwater der zieken overeenkomende aanmerken, hetwelk, volgens zijne waarnemingen, mede geel gekleurd zoude zijn en van zelve zoude stremmen. De spieren zijn zwak, bleek of wankleurig; het tusschen haar gelegene celweefsel is even als dat onder de huid. De aderen zwellen op van bloed. Overeenkomstige doorzijgingen als in het onderhuidcelweefsel vertoonen zich ook aan het strotklepje en onder het slijmvlies van het strottenhoofd; de luchtpijptakken zijn menigmaal donkerrood gekleurd, en de longen vullen de borstholte niet volkomen op, zijn donker gekleurd, overgevuld met zwart bloed en knetteren en drijven niet. Menigmaal vindt men het eironde gat of den Ductus Botalli nog open. In den buik is de lever gewoonlijk groot, bloedrijk en donker gekleurd, de galblaas vol met eene donkere gal; de milt, even als alle aderen, overgevuld met bloed. De aanmerking van Leger, dat het darmkanaal merkbaar korter zoude zijn, heb ik niet bevestigd gevonden. Daarentegen ziet men dikwijls, even als bij andere Haematochroses, een geelachtig water in het hartezakje, in de zakken van het borstvlies, in den buik en zelfs tusschen de hersenvliezen.

Behandeling.

Om de ziekte te verhoeden, moet men de navelstreng eerst dan onderbinden, wanneer het kind volkomen adem gehaald en geschreeuwd heeft, voor eenen gelijkmatig warmen en droogen, zooveel mogelijk zuiveren dampkring, en voor gezonde moeder- of minnenmelk zorgen. Vertoonen zich de eerste beginselen van Sclerosis, dan kan men welligt haren verderen voortgang beperken door kunstmatige verwarming der zieken in warme baden, voornamelijk in dampbaden, en door opwekking der afscheidingen door gepaste afvoerende middelen, zooals Syrup. mannat., Rheum, kleine giften

Calomel enz. — Wordt de ademhaling merkbaar moeijelijk, zoo toeve men niet, naar het voorbeeld van Palletta, eenige bloedzuigers op de borst en op de verharde plaatsen te zetten, ten einde door deze de overvulling op te heffen en den bloedstroom naar den omtrek te geleiden. In latere tijdperken wordt aan de aanwending van inwendige middelen, door het onvermogen om te slikken, eenen onoverwinbaren hinderpaal in den weg gesteld; baden brengen de kinderen dikwijls in gevaar van stikking, en ook het aanleggen van bloedzuigers zoude, volgens vele waarnemingen, thans schadelijk in stede van hulpbetoonend zijn. Men ziet zich dierhalve beperkt tot de aanwending van openende en afleidende klisteren, tot het inwikkelen der zieken in warme flanellen doeken of met kamfer vermengde boomwol en tot inwrijvingen met geestrijke middelen, water van Theriak en dgl., middelen, die doorgaans zonder gevolg blijven. Even zoo vruchteloos bevond ik de door Rau voorgeslagene kwik-inwrijvingen.

Gedurende de herstelling moet eene meer versterkende behandeling ingeslagen en voor gezonde, warme lucht en geschikt voedsel gezorgd worden.

Tiende Familie. Melanoses.

Zwartzuchten.

Ik versta onder Melanosis alleen datgene, wat Laennec, Mérat, Schilling en anderen Melanosis benigna noemen; hunne kwaadaardige, tuberkelachtige, sponsachtige Melanosis houd ik, met Breschet en anderen, voor eene zamenstelling der ware zwartzucht met andere Dyscrasiae, voornamelijk der kankerachtige, en ik zal later, voor zoo verre zij de huid betreffen, van haar gewagen. In dezen zin genomen, hebben de Melanoses de volgende

Kenmerken.

1. Het ziekteproces wortelt in het bloed; de bloedmenging is veranderd. De afwijkingen van den normalen toestand kennen wij nog niet naauwkeuriger, doch het is zeer waarschijnlijk, dat het kleurende bestanddeel rijkelijker en donkerder, en de koolstof in overvloed voorhanden zijn.

2. Uit het zoo veranderde bloed wordt in verschillende organen eene eigenaardige — de melanotische — zelfstandigheid uitgescheiden en nedergezet, die zich door hare donkere, zwarte kleur kenmerkt, doch niets bijzonders heeft en uit veranderd bloedrood, organische kleurstof bestaat.

3. Soms wordt deze zelfstandigheid met de normale voortbrengselen der afscheiding ontlast (Melanosis liquida); menigvuldiger echter wordt zij in de organische weefsels terug gehouden en alsdan vermengt zij zich weldra meerder of minder gelijkmatig door deze weefsels (Mélanose infiltrée Andral); soms ook vormt zij dunne vliesachtige lagen (Melanosis membranacea), of weeke, brijachtige massa's (Melanos. in massis). Nimmer zijn deze massa's of lagen bewerktuigd en de zoogenaamde melanotische gezwellen zijn nooit het voortbrengsel van eenvoudige zwartzucht.

4. Zoodanige melanotische uitscheidingen en nederzettingen kunnen in zeer verschillende weefsels en organen plaats hebben. Nu eens ontstaan zij slechts in enkele, dan weder in meerdere te gelijk of na elkander. Wei- en slijmvliezen en klierachtige afscheidingsorganen worden het menigvuldigst, de uitwendige huid naar verhouding zelden aangedaan.

5. De melanotische Dermapostases hebben bijna altijd de gedaante van zwarte, niet boven de huid verhevene vlekken, te weeg gebragt door nederzetting eener laag donkere kleurstof onder de opperhuid (Melanosis membranacea). Slechts zelden vormen zich kleine korrelige massa's, en of er eene melanotische doorzijging der huid of melanosis liquida in dit orgaan (zwart zweet) voorkomt, weten wij niet.

6. Zij ontwikkelen zich meestal van lieverlede, zijn geheel en al pijnloos, zonder verhooging van warmtegraad en veroorzaken zeer geringe stoornissen in de verrigtingen. Nimmer verdwijnen zij weder, nimmer ondergaan zij andere veranderingen, en de opslurpingswerkdadigheid der huid heeft op dezelve geenen of slechts eenen zeer geringen invloed. Eenmaal volkomen ontwikkeld, blijven zij doorgaans het geheele leven door bestaan.

7. Dikwijls gaan de aanverwante uitscheidingen en

nederzettingen der melanotische Dermapostases in andere organen vooraf, of zij vergezellen dezelve, doch men is niet zelden eerst bij de lijkopening in staat, zich van hare aanwezigheid te overtuigen, dewijl de Melanoses ook in inwendige organen zelden belangrijke stoornissen in verrigtingen te weeg brengen; somwijlen bestaan zij echter ook alleen.

8. Even als bij de Haematochroses wordt ook bij de Melanoses het begin der huidverandering, voornamelijk wanneer er te gelijker tijd nederzettingen in andere organen volgen, voorafgegaan door zwakte, afmatting, kwaadsappig uitzigt enz. en bijna altijd worden oude, uitgeputte, zwakke voorwerpen door haar aangedaan.

Deelneming van het geheele organismus.

De Melanoses, voornamelijk die der huid, gaan bijna nimmer vergezeld van koorts.

Verspreiding, Mededeeling, Zamenstelling.

De melanotische veranderingen der huid beperken zich nu eens tot enkele plaatsen, dan weder verspreiden zij zich over het geheele ligchaam. Wat echter hare vatbaarheid voor mededeeling betreft, zoo verhoudt deze zich even als bij de Haematochroses en nooit maken de zwartzuchten Metastases. Over het algemeen zijn de Melanoses, zooals duidelijk uit hare kenmerken blijkt, der bloedzuchten zeer na aanverwant, terwijl dit zich door zamenstellingen en overgangssoorten tusschen beide ziekteprocessen te kennen geeft. Ik heb purpura senilis reeds als eene zoodanige overgangssoort bestempeld, en het is geen ongewoon verschijnsel, bij de scheurbuik zwarte en donkerbruine, het geheele leven door bestaande huidvlekken, zwarte drekstoffen, zwarte pis en diergelijke melanotische toevallen meer, waar te nemen, en Schilling verhaalt van een blaauwzuchtig kind, dat den dag voor zijnen dood eene roetachtige kleurstof afscheidde en ontlastingen had, die een met roet vermengd slijm geleken. Bij de lijkopening vond

men, behalve de tot Cyanosis behoorende veranderingen, tusschen enkele darmkronkelingen, eene zwarte zelfstandigheid, het slijmvlies der maag en der dunne darmen met dezelfde zelfstandigheid overtrokken, welke vroeger werd uitgescheiden en op de longen melanotische vlekken, zooals die meestal bij bejaarden voorkomen. Bovendien verwikkelt zich het melanotische proces echter gaarne met andere Dyscrasiae, die pseudoplasmata verwekken, met het tuberkelachtige, kankerachtige proces enz., en vormt in deze verbinding de zoogenaamde kwaadaardige Melanosis. Het schijnt, dat bij den eenmaal voorhanden zijnde aanleg tot zwartzucht (melanotische Dyscrasie), de ziekelijke zelfstandigheid zich liever in de voortbrengselen van andere ziekten, dan in anders gezonde weefsels nederzet. Voor het overige valt daarbij nog aan te merken, dat bij denzelfden persoon, op de eene plaats kwaadaardige Melanosis en op de andere eenvoudige nederzetting van kleurstof, b. v. Dermapostasis melanotica, kan voorkomen.

Oorzaken en Voorkomen.

De zwartzuchten komen bijna alleen bij oude, zwakke personen voor, bij welke, door de geringe werkdadigheid eener reeks van organen, die koolstof afscheiden, het bloed rijker aan kleurstof worden moet. Aangaande hare uitwendige, onmiddellijke oorzaken weten wij zeer weinig, hoewel zich hier dezelfde invloeden als bij de bloedzuchten geldig schijnen te maken. Zij vertoonen zich slechts sporadisch en zijn tamelijk zeldzaam; voornamelijk behooren de melanotische Dermapostases tot de meer ongewone veranderingen der huid.

Beloop, Duur en Uitgang.

Het beloop der zwartzuchten in het algemeen is gewoonlijk, en dat van hare nederzettingen in de huid altijd chronisch. Het is twijfelachtig of er ooit opslurping en genezing plaats grijpe; gewoonlijk blijven de eenmaal volkomen gevormde Apostases het geheele leven

door onveranderd of nemen steeds aan uitgebreidheid en donkere kleur toe. Nooit echter neemt men verettering en andere dusdanige uitgangen der kwaadaardige Melanosis waar. In inwendige organen kunnen overigens de melanotische nederzettingen door drukking velerlei stoornissen, b. v. eenen eigenaardigen vorm van Asthma door drukking op de borstzenuwen, te weeg brengen, en wanneer, zooals bij den Morbus niger Hippocratis, eene groote hoeveelheid melanotische zelfstandigheid wordt ontlast, zoo oefent dit denzelfden invloed op den krachtentoestand en het leven der zieken uit, als de bloedingen bij de Haematochroses. Op deze wijze kan de dood ten gevolge der inwendige organen, die benevens de huid kunnen aangedaan zijn, ontstaan. Ook stelt de verandering in de bloedmenging van aan zwartzucht lijdende voorwerpen, zooals ook van bloedzuchtigen, eene voorbeschiktheid daar tot het verkrijgen van waterzucht.

Voorzegging.

Deze is met betrekking tot de mogelijkheid tot genezing bij alle Melanoses ongunstig, met betrekking tot het gevaar echter hangt zij van de meerder of minder ingewortelde Dyscrasie en van de belangrijkheid van die organen, in welke de nederzetting volgt, af.

Behandeling.

De kunst vermag zeer weinig tegen de zwartzuchten. Het doelmatigste en van het beste gevolg schijnt echter nog eene zoodanige behandeling te zijn, welke ten doel heeft, even als bij de Haematochroses, de natuurlijke afscheidingen, die der lever, der huid en der nieren op te wekken en de bloedmenging door eenen gepasten kost en versterkende middelen te verbeteren. Even als bij de bloedzuchten bestaan er ook hier, naar gelang der stoornissen in inwendige organen, velerlei aanwijzingen betreffende de verschijnselen.

V e r d e e l i n g.

De melanotische Dermapostases laten zich tot één Geslacht bijeen brengen, hetwelk ik met Plenk en anderen Melasma noem.

Geslacht. Melasma.

De zwartzucht der Huid.

S y n o n y m e n. Melanosis cutis simplex, benigna. — Die Hautmelanose, die gutartige gewöhnliche Melanose in der Haut.

K e n m e r k e n.

Bij oude, zwakke, afgeleefde voorwerpen vormen zich nu eens slechts op enkele, dan weder op meerdere plaatsen der huid en somwijlen over het geheele ligchaam aanvankelijk blaauw- of bruinachtige, later zwarte, somwijlen zelfs glanzend zwarte vlekken (of korrels), die zonder pijn, afschilfering of verhoogden warmtegraad, en van verschillende grootte en gedaante zijn. Zij ontstaan meestal langzamerhand en verdwijnen doorgaans nooit weder. Somwijlen maken zij met eene zekere zwakte en afmatting de geheele ziekte uit; dikwijls zijn echter ook de normale voortbrengsels der afscheiding, de pis, de drekstoffen enz. donkerder dan gewoonlijk gekleurd, en niet zelden hebben er ook dusdanige melanotische vormingen in andere zigtbare of inwendige organen plaats, die aldaar nu eens geringere, dan sterkere stoornissen in de verrigtingen te weeg brengen.

V e r d e e l i n g.

Naar gelang der uitgebreidheid van de melanotische Dermapostasis en naar hare verschijning in vlekken of

korrels, schijnen er 3 soorten van Melasma te bestaan, waarvan ik echter alleen den tweeden vorm zelf gezien heb.

1. *Soort. Melasma universale.* *

De algemeene zwartzucht der huid.

S y n o n y m e n. Nigritie Rayer. — Nigredo acquisita universalis. — Die allgemeine Hautschwärze, die allgemeine Hautmelanose. — Nogtans zijn niet alle aandoeningen met eene donkere kleur der huid ware Melanoses, en Rayer rekent tot zijne Nigritie vele gevallen, die, volgens een naauwkeurig onderzoek, tot het chloasma uterinum, dat zich, zooals vermeld is, over het geheele ligchaam kan uitstrekken, of tot Melasicterus behooren.

A f b e e l d i n g e n. Tab. IX. 7.

V e r s c h ij n s e l e n.

Nu eens plotselijk, dan weder langzamerhand worden oude, afgeleefde voorwerpen over het geheele ligchaam eerst zwartachtig en eindelijk zwart als negers. Deze kleur vormt geene omschrevene vlekken, hoewel zij ook niet op alle plaatsen even donker is. Zij blijft het geheele leven door bestaan. Deze ziektevorm komt zeer zelden voor, en van de talrijke gevallen van algemeene zwartzucht, door Heusinger en Rayer bijeen verzameld, schijnen mij slechts 2 hiertoe te behooren, namelijk de door Rostan vermelde ziektegeschiedenis van M. F. Glin en het door Rayer waargenomene geval van Ph. P. Renaud. Nog een derde voorbeeld levert Alibert. De zieken waren 70, 63 en 60 jaren oud en door veelvuldige ellende zeer verzwakt. In het eerste vormde zich het Melasma plotselijk, in eenen nacht; in het andere

ontstond hetzelve langzamerhand. In allen was het aangezigt het lichtste, meer bruin dan zwart, en de romp het donkerste gekleurd. Het is opmerkenswaardig, dat zoowel in het door Rostan als door Alibert waargenomene geval, de huid met luizen bedekt was. Voor het overige schijnen er geene bijzondere stoornissen in de verrigtingen voorhanden geweest te zijn; nogtans stierf zoowel M. F. Glin, als de lijder van Alibert aan Pneumonie.

2. *Soort. Melasma maculosum.*

De gevlekte zwartzucht der huid.

Synonymen. Ecchymoma melasma Sauvages. — Melasma Plenk. — Panne melanée Alibert. — Nigritie locale Rayer. — Todtenflecken, die fleckige Hautmelanose. — Tâches de mort. — Doodsvlekken.

Afbeeldingen. Tab. IX. 8.

Verschijnselen.

Bij oude, zwakke, arme lieden vormen zich, nu eens op enkele, dan weder op meerdere plaatsen des ligchaams, het menigvuldigste aan de onderste ledematen, vuilgraauwe of blaauwachtige vlekken, die met den tijd donkerbruin en eindelijk geheel zwart, somwijlen glanzend even als kolen worden. Zij zijn doorgaans van eenen aanmerkelijken omvang, van onregelmatige gedaante, glad, zonder afschilfering, geheel en al pijnloos, en veranderen door de op dezelve aangebragte drukking niet; eenmaal volkomen gevormd, verdwijnen zij niet meer. Daarbij bevinden zich de zieken, de zich gewoonlijk bij den hoogen ouderdom voegende zwakte niet mede gerekend, tamelijk wel, slechts scheen het mij in de beide gevallen, die ik van de aandoening

zag, toe, dat de stoelgang trager, de pis donkerder dan gewoonlijk gekleurd was, en bij eene mijner zieken, eene vrouw van 79 jaren, ontstond, nadat zij reeds sedert 2 jaren eene zoodanige vlek aan het onderste gedeelte der linker dij, en eene andere, meer bleeke, op den linker schouder gedragen had, plotselijk Melaena. Zij stierf nagenoeg een half jaar later aan algemeene waterzucht. Mijne andere zieke leed reeds aan Marasmus senilis, toen zich de zoogenaamde doodvlek aan de regter knie begon te vormen; zij had den omvang eener kinderhand en werd in 3 tot 4 maanden koolzwart. Eenige maanden later stierf de lijderes aan zwakte door ouderdom.

3. *Soort. Melasma granulatum.* *

De korrelige zwartzucht der huid.

—

S y n o n y m e n. Mélanose en grains Laennec en Rayer. — Die körnige Hautmelanose.

A f b e e l d i n g e n. Tab. IX. 9.

V e r s c h ij n s e l e n.

Op en in de huid van het geheele ligchaam, voornamelijk echter van den romp, vormen zich talrijke, nu eens alleenstaande, dan weder digt op elkander gedrongene, blaauwzwarte of geheel zwarte korrels en knopjes, die, met betrekking tot kleur en gedaante, veel overeenkomst met jenever- en aalbeziën hebben en haar soms zelfs in glans evenaren. Eenig spoor van bewerktuiging, eene wegvloeijing of verettering komt bij hen even zoo weinig als bij de beide eerste soorten voor. Men heeft dezen, zeer zeldzamen ziektevorm gewoonlijk, doch niet altijd, in vereeniging met de zoogenaamde kwaadaardige Melanoses, in inwendige organen waargenomen, en het meest

bekend geval is dat, hetwelk door Laennec wordt verhaald, waar de verschijning der melanotische korrels in de huid werd voorafgegaan door eene zeer belangrijke afmatting, een gevoel als of alle spieren ingeslapen waren, braken en buikloop, bij welke zich later bezwaarnissen in de ademhaling, hoesten enz. voegden, en de 59 jarige zieke, omstreeks 3 maanden na den aanvang van haar lijden, met algemeen Oedema stierf.

Erkenning.

De eerste der opgenoemde soorten zoude welligt met Argyria, met het over het geheele ligchaam verspreid chloasma uterinum en met Melasicterus kunnen worden verwisseld, doch zij is van al deze ziektevormen te onderscheiden door een naauwkeurig onderzoek en den ouderdom der zieken, door de zuivere, zwarte kleur en welligt ook door de bijkomende omstandigheid, dat bij melasma universalis — ten minste in de 3 bekende gevallen — het aangezigt het helderst, bij Argyria, Melasicterus enz. echter het donkerst gekleurd is. Ook neemt bij deze ziektevormen het witte oogvlies eene tegennatuurlijke kleur aan, hetgeen bij Melasma het geval niet is; terwijl bij chloasma uterinum de maandstonden, bij Icterus daarentegen de afscheiding van gal ophouden.

De tweede soort zoude welligt voor Purpura of Chloasma kunnen worden gehouden; doch ongeacht den ouderdom der zieken, zal de erkenning zeker worden door de donkere kleur, door de bestendigheid der aandoening op de huid, terwijl bij Purpura het tegendeel plaats heeft, en door het zich meer naar de gesteldheid rigtend ontstaan, het gebrek aan afschilfering enz. in vergelijking met Chloasma.

De derde soort eindelijk onderscheidt zich van de zoogenaamde kwaadaardige Melanoses der huid, door hare zitplaats op en in, niet onder de lederhuid, door den geringeren omvang en de glanzend zwarte kleur

der korrels en door het gebrek aan alle bewerktuiging of eenige neiging tot wegvloeijing en verzwering. Voor het overige vormt zij den overgang tot de met zwartzucht zamengestelde soorten van kanker en komt, zooals vermeld is, in vereeniging met deze voor.

Oorzaken.

Zooals de Melanoses over het algemeen, verschijnt ook Melasma alleen bij hoog bejaarde voorwerpen. Het grootste aantal der aangedane personen was van het vrouwelijke geslacht. Aangaande de oorzaken weten wij nog zeer weinig. Koude en vochtigheid, slechte kost en onzuiverheid schijnen de zwartzucht der huid te begunstigen; men ziet haar het meest bij den geringen stand. Het is opmerkenswaardig, dat gemoedsaandoeningen, die ook bij het ontstaan der Haematochroses nu en dan eene rol spelen, in vele gevallen tot de verwekking van Melasma bijdroegen. De zieke van Rostan werd in eenen nacht zwart, toen zij hoorde, dat hare dochter zich en hare beide kinderen om het leven had gebragt, en ook in de boven vermelde waarnemingen van Alibert en Laennec wordt hevige kommer als de oorzaak der aandoening opgegeven. Of het misbruik van sterke dranken, miasmatische uitstroomingen en dgl. eenigen invloed hebben, weet ik niet.

Beloop, Duur en Uitgang.

Het beloop is steeds chronisch, en er is geen geval bekend, in hetwelk de Melanosis der huid weder zoude verdwenen zijn. Zij ondergaat echter ook geene verdere veranderingen en veroorzaakt nimmer gevaar door zich zelve, maar alleen door de melanotische nederzettingen, die vroeger of later nevens haar, in inwendige organen kunnen plaats grijpen, of door waterzucht, die zich bij, aan Melasma lijdende voorwerpen gaarne schijnt te ontwikkelen. Melaena, Asthma melanoticum, Hydrothorax of algemeene waterzucht kunnen den dood te weeg brengen, en nevens melasma granulatum ontwik-

kelt zich in inwendige organen gaarne melanotische kanker.

Voorzegging.

Alle ziektevormen zijn, ingevolge de tot heden gedane waarnemingen, ongeneeslijk, hoewel ook op zich zelven niet gevaarlijk. Zij kunnen verscheidene jaren lang zonder merkbare bezwaarnissen worden verdragen; bedenkelijk daarentegen wordt de aandoening, wanneer er verschijnselen van zwartzucht in inwendige organen, van Hydrops of, zooals bij melasma granulatum, van kanker ontstaan. De laatste soort is de gevaarlijkste.

Lijkopening.

De veranderingen der huid bij de eerste en tweede soort wordt door eene meer of min dikke laag van zwarte kleurstof onder de opperhuid te weeg gebragt; de korrels der derde soort echter zijn gedeeltelijk in het slijmnet, gedeeltelijk in de lederhuid zelve gelegen en bestaan uit eene geheel en al gelijksoortige, nu eens brijachtige, dan weder vastere melanotische massa zonder eenige bewerktuiging. Behalve in de huid treft men menigmaal melanotische nederzettingen in inwendige organen aan; in de beide door mij waargenomene gevallen waren de glandulae bronchiales en pulmonales geheel donker gekleurd, en bij mijne eerste zieke bovendien het buikvlies en de uit weivliezen bestaande omhulsels der darmen, der baarmoeder en der eijerstokken met talrijke melanotische vlekken bedekt; in het geval van Laennec echter bevonden zich, nevens het melasma granulatum, melanotische kankergezwellen in het onder de huid liggend celweefsel en in de meeste organen van de borst en den buik.

Behandeling.

Alle tot nu toe tegen Melasma beproefde middelen bleven vruchteloos. Het chloorvocht maakt, volgens Rayer, de huid wel geel, maar niet wit, en ik heb eene

mijner zieken veelvuldige prikkelende inwrijvingen en wasschingen, zonder gevolg, met hetzelve laten gebruiken. Later legde ik haar eene blaartrekkende pleister op de aangedane plaats; het vocht was troebel en bruinachtig, de ontvelde oppervlakte der lederhuid zwart en kleurgevend. Ik liet haar met poeder van aluin en suiker bestrooijen en met fijn pluksel afwrijven, en zij scheen mij toe helderder te worden; toen echter de nieuwe opperhuid gevormd was, vertoonde de vlek zich even zoo zwart als te voren. Ten einde den verderen voortgang van het melanotische proces en der nederzettingen in inwendige organen zooveel mogelijk te doen ophouden, is voorzeker de opwekking der normale afscheidingen de meest gepaste behandeling, terwijl men trachten moet, de krachten der zieken te ondersteunen, om het ontstaan van Hydrops, Marasmus enz. voor te komen. Zijn er echter reeds dusdanige zamenstellingen van Melasma voorhanden, zoo worden deze volgens de regelen der kunst behandeld.

Elfde Familie. Hydropisiae.

Waterzuchten.

S y n o n y m e n. Retentiones serosae.

K e n m e r k e n.

1. Het hydropische ziekteproces berust op eene veranderde menging des bloeds. Zijne grootere dunheid, zijn geringer vermogen tot stolling en de grootere hoeveelheid wei, die het bij het stollen daarstelt, getuigen voor eene vermeerdering zijner vloeibare, voor eene vermindering zijner vaste bestanddeelen. Meer andere verschijnselen doen vermoeden, dat ook het eiwit in hoedanigheid veranderd is.

2. Aan deze ontmenging des bloeds kan men het toeschrijven, dat reeds voor den aanvang van de meeste soorten van waterzucht en altijd gedurende haar verder beloop, de zieken er bleek, kwaadsappig uitzien, zich afgemat en krachteloos gevoelen en eenen min of meer verminderden warmtegraad van het ligchaam, voornamelijk der buitenste deelen, aan den dag leggen.

3. Uit het veranderde bloed wordt water, wei uitgescheiden, eene nu eens heldere, dan weder weiachtig troebele vloeistof, die somwijlen door eenig bloedrood of kleurstof van gal gekleurd is en nu eens meer, dan minder eiwit bevat.

4. Deze uitscheiding geschiedt uitsluitend door de weivliezen en het celweefsel; daar deze grondweefsels echter in de meeste weefsels en organen voorkomen, bestaan er ook zeer verschillende plaatsen, waar het voortbrengsel der waterzucht zich kan nederzetten en als zoodanig wordt hiertoe zeer dikwijls de huid, met betrekking tot haar celweefsel, gebezigd.

5. Maakt de waterzucht hare uitscheidingen in de uitwendige bekleedselen, zoo geschiedt dit steeds het eerst in het onderhuidscelweefsel. Het water verdringt het vet, vult en verwijdt de tusschenruimten der celstof en zakt, volgens de wetten der zwaarte, naar de diepst gelegene plaatsen. Op deze wijze vormt zich van onderen naar boven eene niet omschrevene, meer of minder uitgebreide zwelling (Oedema), die op het gevoel week is, den vingerdruk opneemt en gedurende eenen langeren tijd bewaart, en over welke de lederhuid kan bewogen worden. Deze is bleeker dan in den normalen toestand, gespannen, koud en droog, voor het overige echter doorgaans niet veranderd; slechts in zeldzame gevallen dringt het uitgescheiden vocht ook in haar door en zij wordt alsdan glanzend, doorschijnend, en nog zeldzamer zijgt het water door haar heen en verzamelt zich onder de opperhuid, deze tot blazen opheffend.

6. Als eene aan de organische weefsels vrij onverschillige stof, verwekt het water in de huid slechts weinige bezwaarnissen. Onderdrukking der afscheiding en min of meer verhinderde beweegbaarheid zijn doorgaans de eenige gevolgen zijner geheel en al pijnlooze ophooping. Slechts wanneer de zwelling zeer aanmerkelijk en de spanning der huid sterk is, wordt deze somwijlen pijnlijk en kan zelfs, terwijl de bloedsomloop en voeding in haar gestremd wordt, in versterving overgaan.

7. Somwijlen geschiedt de hydropische nederzetting alleen in de huid; doch menigvuldiger te voren, gelijk-

tijdig of later ook in andere organen, voornamelijk in de door de weivliezen gevormde holten, en alsdan bestaan er, benevens de waterzucht der huid, ook inwendige Hydropisiae. Zij geven zich grootendeels door drukking des waters op inwendige, meer of minder gewigtige organen te kennen.

8. Naarmate de ziekelijke afzondering van water — in de huid of in andere organen — begint en rijkelijker wordt, dikwijls zelfs voor zij aanvangt, houden alle normale afscheidingen, de darmontlastingen, de afscheiding der huid en voornamelijk der pis, op. Daar bij de laatste hoofdzakelijk de waterachtige bestanddeelen zijn verminderd, zoo is zij doorgaans donker of rood gekleurd, en rijk aan piszuur met zijne verbindingen. Bij vele ziektevormen echter treft men, bij de normale pis geheel vreemde stoffen, eene groote hoeveelheid eiwit en bloedrood, bestanddeelen des bloeds aan, die in zoodanige gevallen, even als bij de hydropische uitstorting, ook door de nieren schijnen te worden uitgescheiden.

9. Even als in het haematochrotische proces de uitscheiding van het veranderde bloed, zoo schijnt ook bij waterzuchtigen de uitstorting van het water nadeelig op het geheele organismus te werken. De verschijnselen van verstoorde bereiding des bloeds, die dikwijls reeds voorafgaan, nemen gedurende het beloop der ziekte steeds meer en meer toe, de krachten zinken, de pols wordt klein, zwak en onregelmatig, de ademhaling en spijsvertering lijden, het kwaadsappige uitzigt vermeerdert en de niet met water doordrongene deelen vermageren spoedig. Bij lijken echter vindt men, uitgenomen de ontbinding des bloeds en ophooping van water, eene leegte in de vaten, gemis van vet en slapheid van alle organen en, even als bij de bloedzuchten, weeke, ligt scheurbare, meestal echter bleek gekleurde spieren.

Deelneming van het geheele organismus.

Bij jeugdige voorwerpen en bij hevig inwerkende ge-

legenheid gevende oorzaken kan zich reeds dadelijk bij den aanvang der waterzucht, koorts van een verschillend karakter bij haar voegen; menigvuldiger echter verloopt zij in het begin zonder koorts. Later, wanneer zich haar nadeelige invloed op de geheele voeding meer ontwikkelt, gaat zij niet zelden vergezeld van koorts met het torpide en menigmaal, zooals bij de Haematochroses, met het zoogenaamde putride karakter.

Verspreiding, Mededeeling, Zamenstelling. Het hydropische proces verspreidt zich steeds volgens den zamenhang der deelen, en begint in de uitwendige bekleedselen, gewoonlijk aan die deelen, welke het verst van het hart verwijderd zijn, de voeten en handen, terwijl het zich, van daar uitgaande, in eene rigting naar het middelpunt toe, over onbegrensde oppervlakten dikwijls vrij spoedig uitbreidt. Mededeeling heeft hier zeer veelvuldig plaats en, even als zich bij alle inwendige soorten van Hydrops ook waterzucht der huid voegt, zoo gaat deze ook gewoonlijk met den tijd in inwendige waterzucht en in Hydrops universalis over. Doorgaans verdwijnt de aandoening op de eerst aangedane plaats niet, wanneer zij op eene tweede verschijnt, en ware waterzucht maakt geene Matastases. De vatbaarheid van het hydropische proces om zich zamen te stellen is groot; nu eens verschijnt het meer als uitgang, dan weder vergezelt het een groot aantal andere ziekteprocessen, die wij bij de oorzaken zullen leeren kennen. Zijne verbindingen zijn voor het overige zelden zeer innerlijk, en meestal laten zich de verschijnselen van het andere lijden en die van Hydrops ligt van elkander scheiden.

Oorzaken en Voorkomen.

De waterzuchten vertoonen zich over het algemeen menigvuldiger voor de huwbare jaren en in het afnemende levenstijdperk, dan in den mannelijken ouderdom en zijn bij het vrouwelijke geslacht iets menigvul-

diger dan bij het mannelijke. Personen met een phlegmatisch temperament, bij welke het aderstelsel het overwigt heeft, die eene groote neiging hebben om vet te worden, met eene witte, bleeke huid zijn voornamelijk tot haar voorbeschikt.

Als oorzaak tot hare volkomene ontwikkeling kan men alles aanmerken, wat het de levenskracht doet afnemen, de werkdadigheid der vaten uitput, en het overwigt der vloeibare bestanddeelen in het bloed te weeg brengt. Men ziet haar alzoo bij arme lieden, die eene slechte voeding hebben, en die zich bovenmatig moeten inspannen, alsook na een aanmerkelijk verlies van organische stoffen, na bloedingen, aanhoudende Diarrhoeën enz. ontstaan. Zij komen alzoo gedurende de genezing en bij vele chronische ziekten, die hevig op het vegetative leven inwerken, voor, b. v. in de huid, in vereeniging met vele Dermapostases en verouderde Eczematoses, in de door de weivliezen gevormde holten, bij de zoogenaamde organische gebreken, die de beweging van het aderlijke bloed belemmeren, de naburige weivliezen voortdurend prikkelen, en de werkdadigheid der vaten eindelijk uitputten. Zij zijn de meest gewone uitgang der soms ook met eene oplossing des bloeds gepaard gaande bleek- en bloedzuchten, van Chlorosis, Polysarcie, Scorbutus enz., en eene met miasmatische uitvloeijingen bezwangerde lucht bevordert ten minste middellijk de vorming van waterzucht, dewijl zij de bloedmenging verandert. Men ziet daarom de waterzuchten niet alleen sporadisch, maar in moerassen en onder den invloed van soortgelijke schadelijkheden, ook endemisch en epidemisch ontstaan.

Niet alle ophoopingen van water ontstaan overigens op deze wijze, door eenen onmiddellijk verzwakkenden invloed. Zij worden niet zelden te weeg gebragt door stoornissen van normale of kritische uitscheidingen, en voornamelijk ziet men dikwijls uitstorting van water in

de uitwendige bekleedselen ontstaan, door verkoudheid of door het nat worden der zweetende huid of door staking der afschilfering en kritische uitscheiding op het einde van eenigen acuten uitslag, b. v. van Scarlatina. De aldus veroorzaakte ziektevormen zijn het voornamelijk, die met koorts en acuut verloopen, en die ik, wegens hunne wezentlijke verscheidenheden met betrekking tot Nosologie en Therapie, onder den naam van Hydrochyses, van de ware (atonische) Hydropisiae scheid. Hier echter, waar het slechts het meest de waterachtige Dermapostases geldt, zoude het te breedvoerig zijn, deze verscheidenheden naauwkeuriger aan te toonen, en de Dermatochysis (de acute waterzucht der huid) kan, even als bij anderen, als eene soort van waterzucht worden afgehandeld.

Beloop, Duur, Uitgang.

Het beloop is, volgens de bij de oorzaken vermelde verscheidenheden, nu eens chronisch, dan acuut en de duur steeds onbepaald. De mogelijke uitgangen zijn:

1. In volkomene genezing. Terwijl alle afscheidingen worden opgewekt, wordt het uitgestorte water opgeslurpt en ontlast en de menging des bloeds weder normaal. Herhalingen zijn menigvuldig.

2. In gedeeltelijke genezing en andere ziekten. Bij verschillende ziektevormen ook op verschillende wijzen. Hoedanig dit bij de waterzucht der huid het geval is, zal bij hare afzonderlijke behandeling worden vermeld.

3. In den dood. Deze volgt, bij de waterzuchten in het algemeen, door drukking van het water op gewigtige organen, of onder de verschijnselen van torpide en rotkoorts, of, even als bij de bloedzuchten, door uitputting, in eene onmagt en dgl. — Op de eerste wijze kan hij bij de waterzucht der huid alleen dan ontstaan, wanneer er, behalve in de huid, ook uitstorting van water in inwendige holten aanwezig is.

Voorzegging.

Deze is over het geheel ongunstig, doch het gevaar ontspruit steeds uit de inwendige nederzettingen van het ziekelijke voortbrengsel, uit het karakter der koorts en den graad der Dyscrasie, slechts zelden uit de hydropische nederzettingen in de huid.

Behandeling.

Het beloop der Hydropisiae stelt in het algemeen de volgende opgaven daar:

1. De oorzaak moet, wanneer hare inwerking nog voortduurt, worden verwijderd. Niet zelden mislukt alle behandeling, door de onmogelijkheid van aan deze aanwijzing te voldoen.

2. Het opgehoopte water moet worden ontlast. Tot dit doel bedient men zich gewoonlijk van de normale afscheidingen; somwijlen echter baant men ook door werktuigelijke middelen eenen kunstmatigen, onmiddellijken weg.

3. De bloedmenging moet verbeterd en alzoo de vorming van nieuwe voortbrengsels der ziekte verhoed worden. Meestal beantwoordt men aan deze opgave door eene versterkende geneeswijze.

De volgorde, in welke deze aanwijzingen voorkomen, en de middelen, door welke zij worden vervuld, verschillen voor het overige zeer naar de enkele ziektevormen en gevallen, en er worden door de koorts, door de enkele verschijnselen, door de verschillende zamenstellingen en uitgangen der Hydropisiae nog eene menigte andere opgaven daargesteld, over welker vervulling, voor zoo verre zij bij de waterzucht der huid noodig wordt, bij de bijzondere afhandeling van deze zal worden gesproken.

Verdeeling.

De hydropische veranderingen der huid, namelijk van het onder haar gelegen celweefsel, bepalen zich tot een geslacht, hydrops anasarca, dat nu eens primair

verschijnt, dan weder andere waterzuchten vergezelt en in meerdere soorten verdeelt wordt.

Geslacht. Anasarca.

De waterzucht der Huid

—

Etymologie. *Ὕδρωψ ἀνὰ σάρκα*, waterzucht boven het vleesch.

Synonymen. *Ἐπισαρκίδιον*, *ὑποσαρκίδιον* Galenus. — Hydrops intercus, hypodermaticus, subcutaneus var. — H. cellulosus Frank. — Het Oedema in den meer uitgebreiden zin des woords, de waterachtige zwelling der huid. — Anasarque, hydropsie par infiltration. — Dropsy of the skin; Oedema. — Die Wassergeschwulst der Haut, die Hautwassersucht.

Kenmerken.

Het celweefsel onder de huid wordt, nu eens slechts aan enkele deelen, en in dit geval voornamelijk aan de ledematen, dan weder over het geheele ligchaam, en alsdan ten minste het eerst aan van het hart verwijderde deelen, opgevuld met eene waterachtige uitstorting. De deelen zwellen meer of minder op en worden week, deegachtig, zonder pijn; de zwelling is over groote oppervlakten verspreid, is niet scherp van de omgevende deelen begrensd, neemt den vingerdruk ligt op en bewaart denzelven vrij lang. De huid over dezelve is bleek, gespannen, droog en koel. Daarbij zijn de zieken afgemat en loom, de zigtbare slijmvliezen worden bleek, de bloeijende kleur van het aangezigt verdwijnt, en alle afscheidingen, voornamelijk die der huid en der nieren houden op.

Verdeeling.

Ik onderscheid, naar het beloop, twee soorten van Anasarca, van welke de tweede nog in eenen hoofdvorm en eene variëteit vervalt, naar gelang zij meer algemeen of op eene plaats beperkt is.

---

1. *Soort. Anasarca acutus.*

De acute waterzucht der huid.

Synonymen. Hydrochysis cutanea, Dermatochysis, der Hautwassererguss.

Verschijnselen.

Meestal jonge voorwerpen worden, doorgaans na de inwerking van zoodanige schadelijkheden, die plotselijk de normale of ziekelijke uitscheiding der huid beperken, door min of meer hevige koorts aangedaan, terwijl hun het ondercelweefsel het eerst aan de ledematen, doch weldra over het geheele ligchaam zuchtig opzwelt. De zwelling is bleek, glanzend, droog, behoudt den vingerdruk en veroorzaakt noch vrijwillig, noch bij de aanraking pijn; nogtans is zij op het gevoel doorgaans niet koud. De zieken zijn afgemat en ter neêr geslagen, de tong is witachtig beslagen, de dorst vermeerderd, de eetlust verloren, de pols menigvuldig, meestal klein en week, somwijlen echter ook hard en gespannen. De stoelgang is vertraagd, de afscheiding der huid geheel onderdrukt, de ontlasting van pis spaarzaam en dikwijls met een brandend gevoel gepaard; de pis zelve is nu eens scherp en glanzend, alswanneer zij vele zoutdeelen bevat, dan weder troebel, donker en bruin, wanneer er bloedrood en eiwit in aanwezig is. Dikwijls heeft de koorts, welke de ziekte vergezelt, door za-

menstelling met het roosachtige ziekteproces, een gastrisch voorkomen, er ontstaan cephalea gastrica, een geel belegsel op de tong, bittere smaak, neiging tot braken en werkelijk braken; dikwijls gaat de uitstorting van water in het celweefsel gepaard met eene rheumatische aandoening der onder gelegene spieren, met verscheurende pijnen volgens den loop derzelve, met pijnlijke zwelling der gewrichten en andere verschijnselen van rheumatismus acutus.

---

2. *Soort. Anasarca chronicus.*

De chronische waterzucht der huid.

S y n o n y m e n. Hydrops subcutaneus atonicus, torpidus, asthenicus. — De ware waterzucht der huid.

V e r s c h ij n s e l e n.

Doorgaans na zoodanige invloeden, die langzaam en van lieverlede de bloedmenging veranderen, en meestal bij voorwerpen, die reeds lang een leucophlegmatisch voorkomen gehad hebben, vormt zich het eerst een Oedema aan de beenderen van den voet, hetwelk aanvankelijk slechts met den avond wordt opgemerkt. Van lieverlede echter wordt het aanhoudend en verspreidt zich langzaam geheel en al over de onderste ledematen, de geslachtsdeelen, de heupen en in de streek van het heiligbeen. Ook de bovenste ledematen zwellen gaarne op, en menigmaal zijn de oogleden, de omtrek der oogen en de streek onder de kin meer of min met water doortrokken; slechts in zeldzame gevallen verbreidt zich de chronische Hydrops over de geheele huid. De zwelling verhoudt zich geheel als bij den vorigen ziektevorm, slechts heeft de huid hier meer

hare veerkracht verloren, is, ten minste aanvankelijk, niet zoo gespannen en het water zakt des te ligter volgens zijne zwaarte, in het celweefsel; ook is de zwelling hier steeds meer in het oogvallend koud. Wanneer, bij den verderen voortgang der ziekte, de huid steeds meer uitgerekt en zelve met water wordt doortrokken, wordt zij dikwijls geheel doorschijnend, hare opperhuid schilfert voortdurend in kleine drooge schubben af, en somwijlen verheffen zich groote, onregelmatige waterblazen, die vroegtijdig barsten en ontvellingen terug laten, welke voortdurend vocht opgeven. Koorts is er, ten minste in den eersten tijd, niet aanwezig; doch ook hier zijn de zigtbare slijmvliezen bleek, de afmatting en zwakte groot, de huid droog, de stoelgang vertraagd, de pis spaarzaam en nu eens rood en vurig, dan weder troebel en bruin. Eetlust en dorst zijn meestal gering, de pols is rustig, klein en zwak. Somwijlen ontstaan er herhaalde malen neusbloedingen, bij welke een dun bloed ontlast wordt en waardoor de krachten der zieken zeer verminderen.

Behalve de hoofdvorm bestaat er nog eene variëteit van anasarca chronicus; die door plaatselijke oorzaken te weeg gebragt ook zuiver plaatselijk blijft.

Variëteit. Anasarca chronicus localis.

De plaatselijke chronische waterzucht der huid.

S y n o n y m e n. Oedema. — Das Oedem, in den meer bepaalden zin van het woord — Zucht.

V e r s c h ij n s e l e n.

Aan een eenig deel van het ligchaam, het menigvuldigste aan een der ledematen, somwijlen zelfs slechts op

eene plaats van het been, van den arm of van andere deelen vormt zich eene waterachtige zwelling van het onder de huid gelegen celweefsel, die alle plaatselijke kenmerken van anasarca chronicus draagt, zich echter niet, even als deze, met den tijd over grootere oppervlakten verspreidt, maar binnen meer bepaalde grenzen blijft staan. Daarbij ontbreken alle algemeene verschijnselen van Hydrops; het bleeke uitzigt, de zwakte, de sterke belemmering der afscheidingen enz.; het gevoel van koude, zwaarte en spanning niet mede gerekend, bevinden de zieken zich volkomen wel, of vertoonen slechts de verschijnselen van een plaatselijk gebrek, door hetwelk wij zullen zien, dat het Oedema wordt te weeg gebragt.

Erkenning.

Van de tot dus verre verhandelde veranderingen der huid zoude slechts Sclerosis met Anasarca kunnen worden verwisseld, en Billard hield, zooals reeds vermeld is, beide voor gelijkvormig. Doch daargelaten, dat de verharding van het celweefsel alleen bij pasgeborenen, en Anasarca in elken ouderdom voorkomt, begint bij gene de zwelling in de plooijen der huid, bij deze aan de het diepst gelegene plaatsen; daar is zij hard, wasgeel of blaauwrood, hier week, bleek en doorschijnend; bij Sclerosis hebben er eigenaardige veranderingen in de ademhaling, de stem en den bloedsomloop plaats, die bij Anasarca ontbreken. De erkenning is derhalve ligt.

Oorzaken en Voorkomen.

Beide soorten van waterzucht der huid neemt men voor namelijk waar bij personen met eene zachte, witte, voor uitwendige indrukken zeer gevoelige huid; bij personen met een meer phlegmatisch temperament en bij welke het aderstelsel de overhand heeft; meer bij vrouwen dan bij mannen. De eerste soort komt voornamelijk bij kinderen en jonge lieden voor; de tweede vertoont zich ook in het afnemend levenstijdperk en niet zelden na

hetzelve. Koelte, voornamelijk nat, koud weder, begunstigt het ontstaan van beide.

De aanleidende oorzaken verschillen naar de onderscheidene ziektevormen. Anasarca acutus is doorgaans afkomstig van de huid, door plotselijke onderdrukking van hare normale of kritische uitscheidingen. Dikwijls ontstaat hij door verkoudheid of door het nat worden der zweetende huid, en is alsdan meestal met rheumatische bezwaarnissen zamengesteld; dikwijls echter wordt hij ook te voorschijn geroepen door eene plotselijke verstoring gedurende het beloop, voornamelijk in het tijdperk van afschilfering, van acuten uitslag, en alsdan gaat hij veelal van gastrisch roosachtige verschijnselen vergezeld. Zeldzamer vormt hij zich door de onderdrukking van chronischen uitslag, hoewel ik hem eenmaal door terug gedrevene schurft heb zien ontstaan. Ansarca chronicus daarentegen ontstaat na al de bovengenoemde, de bloedmenging langzamerhand veranderende invloeden. Het voortdurend oponthoud in eenen natten, kouden dampkring, bovenmatige inspanning bij slecht voedsel, miasmatische uitvloeijingen en dgl. brengen hem te weeg, en hij komt alzoo bij den geringen stand, in slecht onderhouden wordende ziekenhuizen enz. gemeenzaam voor. Hij is het, die zich na bloedingen en in vereeniging met velerlei chronische ziekten volkomen ontwikkelt, die zich bij verouderde Eczematoses en Dermapostases, en bij bleeken bloedzuchten voegt, en eindelijk ook vergezelt hij bijna als aanhoudend verschijnsel, de hydropische uitscheidingen in inwendige organen, voornamelijk in de borst en den buik, met welke hij de zoogenaamde Hydrops universalis daarstelt. Zijne variëteit echter, het Oedema, wordt door plaatselijken invloed te weeg gebragt. Het menigvuldigste ontstaat hetzelve door hindernissen in de terugvloeijing des bloeds, door zamendrukking der aderen of door ophooping in dezelve, b. v. bij

zwangeren aan de onderste ledematen. Het schijnt, dat in zoodanige gevallen het teruggehoudene bloed in zekere deelen dezelfde gesteldheid aanneemt, als bij de andere Hydropisiae in het geheele vaatstelsel, terwijl zijne waterachtige bestanddeelen zich uitscheiden. Eene soortgelijke, ontmenging verwekkende inwerking echter, kan ook door andere ziekten van zekere deelen, b. v. zweren, worden te weeg gebragt, welke zich alsdan met anasarca chronicus localis zamenstellen of in dezen overgaan.

Wat het voorkomen van Anasarca betreft, zoo neemt men de eerste soort somwijlen in den winter en de lente bij zeer veranderlijk weder, voornamelijk echter in vereeniging met Scarlatina, epidemisch waar. De tweede soort is in landstreken, waar koortsen menigvuldig zijn, in gevangenissen enz. nu en dan wezentlijk endemisch; hare variëteit echter komt slechts sporadisch voor.

Beloop, Duur, Uitgang.

Anasarca acutus loopt doorgaans binnen de 7 tot 21 dagen ten einde, zonder evenwel aan eenen bepaalden tijd gebonden te zijn. Hij kan overigens ook in de tweede soort overgaan en alsdan, even als deze, maanden lang en daarboven duren. Anasarca localis verdwijnt, naar gelang van zijne oorzaak, nu eens zeer snel, dan weder na verloop van eenen langen tijd. De uitgangen van de waterzucht der huid zijn:

1. In genezing. Deze ontstaat overal door opslurping van het uitgestorte vocht. Bij den acuten vorm volgt zij steeds onder duidelijke krises; de huid begint sterk te zweeten; dikwijls gaat de opgehoudene afschilfering weder voort, en de pis vormt bezinksels. Bij de tweede soort daarentegen heeft er meer lysis plaats; de afscheidingen worden slechts langzamerhand weder werkzaam, en dikwijls is de genezing slechts schijnbaar. Herhalingen zijn bij beide soorten menigvuldig.

2. In andere ziekten. Beide soorten, uitgenomen de variëteit, gaan gepaard met inwendige uitstortingen van water, Hydrothorax en Ascites, en de acute vorm zelfs met Hydrocephalus. Deze hydropische uitscheidingen geschieden door de weivliezen, nu eens gelijktijdig met de Dermapostasis, dan weder in haar verder beloop. Bovendien kan echter ook de tweede soort versterving van kleinere of grootere plaatsen der huid te weeg brengen, eenen uitgang, die, volgens mijn weten, bij anasarca acutus nog niet werd waargenomen. De versterving ontstaat zelden uit de reeds aangehaalde waterblazen; gewoonlijk geven kneuzingen, wonden en dgl. van hydropische plaatsen der huid de eerste aanleiding tot dezelve. Nogtans ontstaat zij nu en dan bij eene hevige spanning der huid, voornamelijk aan den balzak, de schaamlippen en de onderste ledematen ook geheel vrijwillig, en begint alsdan met eene aanvankelijk bleeke roodheid der huid (Erythema laeve Willan), die echter spoedig donker en met blazen bedekt wordt en eene spoedig voortgaande versterving te weeg brengt. Is dit het geval, zoo verheft zich eene torpide, putride koorts. Eene zoodanige koorts kan echter ook bij beide soorten van Anasarca zonder versterving voorkomen.

3. In den dood. Deze is het gevolg van de zamenstelling met inwendige waterzuchten, of van de torpide koorts.

Voorzegging.

Bestaat Anasarca geheel op zich zelven, zoo is de voorzegging tamelijk gunstig, en beter bij den acuten, dan bij den chronischen vorm. De mogelijkheid om het Oedema te genezen, hangt af van de mogelijkheid der verwijdering zijner oorzaken. Gaat de waterzucht der huid daarentegen vergezeld van inwendige uitstortingen, zoo wordt de voorzegging veel ongunstiger en rigt zich naar het inwendige lijden. Ook versterving is eene zeer ongunstige zamenstelling.

Lijkopening.

Men vindt het celweefsel onder de huid (en tusschen de spieren) tot groote netten en cellen uitgezet, die rijkelijk met eene dunne wei zijn opgevuld. Bij een chronisch beloop is deze dikwijls geheel en al helder als water, menigmaal wei- of geel- zelden roodachtig. Zij bevat nu eens meer, dan minder eiwitstof en nu en dan sporen van kleurstof van gal of bloedrood. De boven de uitstorting gelegene huid is uitgezet en dunner, somwijlen echter ook met het vocht doortrokken en opgezwollen. Bovendien vindt men bij de beide hoofdvormen, meestal na uitstortingen in de weivliezen, alsook bij anasarca chronicus, de spieren week, bleek en uitgeteerd, het hart week en te zamengevallen en het bloed ontbonden.

Behandeling.

Elke der beide soorten en de variëteit vereischt eene afzonderlijke behandeling.

1. Anasarca acutus. De aanwijzing voor de oorzaken is alhier dezelfde als die voor de ziekte; beide vereischen eene opwekking der beperkte afscheidingen; doch deze opgave kan alleen bij de erethische koorts zonder gevaar worden vervuld. Draagt alzoo, zooals somwijlen het geval is, de koorts het synochale karakter, is de pols hard, de huid heet, de pis scherp, zijn de zieken jonge en bloedrijke voorwerpen, zoo moet men de behandeling met eene aderlating beginnen, die zelfs, naar bevind van zaken, nog moet worden herhaald. Men moet zich echter wachten, den acuten vorm, door eene te sterke ontstekingwerende behandeling, in eenen chronischen te veranderen. Eene gastrische zamenstelling vordert braakmiddelen en dikwijls geeft de Tartar. stibiat. aanleiding tot de krises. Is dit echter het geval niet, dan wendt men zich, na deze voorbereidingen, tot de zweet- en pisdrijvende middelen, die echter steeds, ingevolge den toestand van prikkeling, meer

uit de ontstekingwerende moeten worden gekozen. Tartar. stibit. in refr. dosi, Murias en Acetas ammonii, ligte aromatische Infusa, warme wasschingen en baden zijn alzoo de middelen, welke op de huid, Infus. digital, Liq. kali acet., Nitrum en dgl. die, welke op de nieren werken, en eerst langzamerhand, wanneer de ziekte dreigt chronisch te worden, mag men zijne toevlugt tot meer sterke zweetdrijvende middelen nemen, zooals Pulv. Doveri, Sulphur aurat., dampbaden en dgl., en tot de scherpe pisdrijvende middelen. Bij zamenstellingen met Rheumatismus verbindt men deze middelen veelal met Vin. semin. colchici, na Scarlatina met de zacht bittere, oplossende extracten.

2. Anasarca chronicus. Bij deze soort is de aanwijzing voor de oorzaken van grooter gewigt; de zieken moeten uit de ongezonde lucht worden verwijderd, hunne geheele levenswijze moet geregeld, en andere ziekten, bij welke de waterzucht der huid zich voegde, dienen behandeld te worden. De aanwijzing voor de ziekte vereischt de verwijdering van het ziekelijke voortbrengsel en zijne nieuwe uitstorting, door eene verbetering in de bloedmenging, voor te komen. Aan het eerste gedeelte dezer opgave beantwoorden de zweet- en pisdrijvende en de ontlastende middelen, die men hier echter uit de meer prikkelende en sterke kiezen moet en bij welker gebruik het als regel geldt, dat men niet te lang en aanhoudend op een en hetzelfde afscheidingsorgaan moet werken. Aan het tweede gedeelte dezer aanwijzing beantwoordt eene gepaste diëet, voedende, ligt verteerbare kost, goed bier of wijn met water als drank en de aanwending der aromatisch bittere en zuiver tonische middelen, zooals Calamus, Cort. aurant., Gentiana, Absinthium en dgl., ja onder zekere verhoudingen zelfs de ligtere ijzerverbindingen. Inwrijvingen der zuchtige plaatsen met geestrijke dingen, met Spirit. juniper. of cochlear., prikkelende be-

rookingen, eene horizontale ligging, het reeds door Celsus aanbevolene plaatselijke zonnebad en dgl. bevorderen somwijlen de opslurping. De zamendrukking der zwelling door verbanden, voornamelijk wanneer er neiging tot inwendige uitstorting van water bestaat, of deze reeds aanwezig is, is meer schadelijk dan nuttig, en insnijdingen, ten einde het water te ontlasten, zijn slechts in dringende gevallen aangewezen, dewijl zij veelal tot versterving aanleiding geven.

3. Anasarca chron. localis. Als een plaatselijk lijden vereischt deze ziektevorm doorgaans ook slechts plaatselijke middelen. Kan de oorzaak opgespoord en verwijderd worden, zoo moet voor alles aan deze opgave worden voldaan, wanneer het Oedema menigmaal van zelf verdwijnt. Voor het overige kunnen hier nog worden aanbevolen de drooge stovingen, zand-, asch-, en dampbaden, inwrijvingen van warmen azijn en met geestrijke dingen, berookingen met Bacc. juniperi, Myrrh., Oliban. en dgl., de hier onschadelijke inwikkelingen van het deel met cirkelverbanden en, in dringende gevallen, zelfs insnijdingen.

Wat de aanwijzingen voor de uitgangen betreft, zoo vereischt de genezing der beide hoofdsoorten eene strenge inachtneming van den leefregel en niet zelden eene versterkende nabehandeling. Ontstaan er verschijnselen van inwendige waterzucht, zoo moet de behandeling meer tegen deze, dan tegen Anasarca gerigt zijn. Het eerste spoor van versterving echter, het Erythema laeve van Willan, vereischt omslagen van Aqua Goulardi of Thedenii, drooge, aromatische stovingen en dgl., en wanneer de versterving reeds aangevangen is, moeten uitwendig kina, eikenbast, Tinct. myrrh. enz. aangewend, en inwendig zoodanige middelen worden toegediend, als de toestand der krachten van de zieken, en de verschijnselen van torpide of putride koorts vereischen.

Twaalfde Familie. Chymòplaniae.

Verplaatsingen der afgescheidene stoffen.

Etymologie. Van χυμός, het sap, en πλάνη, het omdwalen, rondzwerven.

Synonymen. Dyschymosen Schönlein. — Gedeeltelijk de Apoplanesen van Swediaur; de Retentiones volgens Frank. — Versetzungen der Absonderungen. — Secretionsmetastasen.

Kenmerken.

1. Het chymoplanische ziekteproces ontspringt, even als alle hiertoe behoorende ziektevormen, uit de bloedmenging, is eene Dyscrasie. Het bloed bevat stoffen, die in den gezonden toestand in bepaalde afscheidingsorganen worden uitgescheiden, zooals wezentlijke bestanddeelen der gal, der pis enz., en dit in eene meerder of minder groote hoeveelheid. Bij verscheidene ziektevormen heeft men deze stoffen reeds door scheikundig onderzoek in het bloed aangetoond; bij andere moeten wij hare aanwezigheid uit de toevallen en de overeenkomst afleiden.

2. Deze stoffen worden of in het geheel niet meer, of toch in geene genoegzame hoeveelheid in de voor dezelve bestemde uitscheidingsorganen afgescheiden. Menigmaal schijnt de afscheiding zelfs stil te staan, en de

uit te scheidene stof primair in de bloedmassa terug gehouden te worden (primaire Chymoplanie), en alsdan zijn de afscheidingsorganen, de lever, de nieren, de baarmoeder enz., slap, verdroogd en van bloed beroofd; soms echter geschiedt de afscheiding nog op de natuurlijke wijze, en alleen de uitscheiding wordt werktuigelijk, of op eene andere wijze verhinderd; het voortbrengsel der afscheiding wordt in de afscheidende organen en hunne uitvoeringsbuizen terug gehouden, overvult deze, zet dezelve uit en wordt, zooals het schijnt, eerst secundair door opslurping weder in den bloedsomloop opgenomen (secundaire Chymoplanie).

3. De stoffen, welke op de normale plaats niet worden uitgescheiden, worden met het bloed in andere organen, aan welke zij in den gezonden toestand vreemd zijn, gevoerd en in dezelve uitgescheiden en nedergezet. Nu eens heeft deze plaatsvervangende, ziekelijke afscheiding slechts in enkele, dan weder gelijktijdig of van lieverlede in meerdere organen plaats.

4. Gewoonlijk, doch niet altijd, zijn de organen, op welke de plaatsvervangende uitscheiding wordt overgedragen, insgelijks afscheidingsorganen. Bij hunne verrigting doen zich de physiologische sympathiën en betrekkingen, de trapsgewijze en voortdurende ontwikkeling, ziekelijke prikkels en dgl. gelden, en de onderscheidene Chymoplaniae kunnen zich naar zeer verschillende weefsels en organen wenden. De huid echter wordt, wegens hare grootere uitgestrektheid, wegens hare belangrijkheid als afscheidingsorgaan en wegens hare zoo groote medelijdendheid, meer dan andere, veelvuldig en vroegtijdig tot de plaatsvervangende uitscheiding verkozen, en chymoplanische Dermapostases komen in het algemeen menigvuldiger voor, dan Chymoplaniae naar andere organen.

5. Wordt de huid door Chymoplania aangedaan, zoo lijdt het meest hare afscheidingsoppervlakte; hare afscheiding wordt vermeerderd en, door bijmenging van verplaatste stoffen, in hoedanigheid veranderd. De in haar te weeg gebragte stoornissen regelen zich naar den Prototypus der Eczematoses. Slechts zelden is zij in staat, de in haar overgebragte zelfstandigheden volkomen, onder den vorm van Ephidrosis, uit te scheiden; meestal worden zij, ten minste bij gedeelten, terug gehouden en nedergezet, en brengen alsdan veranderingen te weeg, die nu eens meer met de Acarpae, dan weder meer met de Polycarpae en Monocarpae overeenkomen. Somwijlen bepalen zich deze veranderingen slechts tot enkele plaatsen der huid, dikwijls echter ook tot groote oppervlakten en het geheele ligchaam.

6. Altijd laten zich in deze veranderingen, zooals ook in de voortbrengsels der afscheiding van de aangedane plaatsen der huid, de in de huid overgebragte stoffen, gal, pis, maandstondenbloed enz., door natuur- en scheikundige kenmerken erkennen, en hierdoor onderscheiden zich de chymoplanische Dermapostases wezentlijk van de Eczematoses. De verplaatsing van gal in de huid geschiedt op eene andere wijze als die der pis enz., terwijl door beiden verschillende stoornissen in de verrigtingen worden te weeg gebragt. In het algemeen zijn de stoornissen in de verrigtingen deste sterker, hoe meer de overgeplaatste stoffen van die der normale afscheiding der huid afwijken, hoe vreemder zij dit orgaan zijn en verplaatsingen veroorzaakt, alzoo eene levendige pijn en dgl., terwijl verplaatsingen van gal, melk enz. bijna altijd pijnloos zijn.

7. Hoewel ook de chymoplanische Dermapostases altijd in de oppervlakkige lagen der lederhuid beginnen, zoo gaan zij — eene andere verscheidenheid van de Eczematoses — toch niet zelden in haar verder beloop op de diepere lagen der lederhuid, en zelfs op het hieron-

der gelegene celweefsel verder voort, en bij vele van haar, voornamelijk bij de Uroplaniae, bestaat er eene zekere neiging tot verstoring der aangedane deelen, tot verzwering.

8. Hoewel de huid ook menigmaal in het ziekteproces der Chymoplaniae als plaatsvervangend afscheidingsorgaan verkozen wordt, en ten minste bij de verplaatsing van zekere afscheidingen, voornamelijk der pis en der gal, veelal het eerst wordt aangedaan, zoo is zij nogtans slechts zelden het eenige orgaan, door welk de plaatsvervangende uitscheidingen volgen. Meestal doet de Chymoplania te gelijker tijd en naderhand, soms echter ook voor de huid, nog andere organen en weefsels aan, en de chymoplanische Dermapostases gaan derhalve, voornamelijk bij een langer beloop, behalve van de verschijnselen van onderdrukte afscheiding, voor welke zij de plaats vervangen, en van de verschijnselen, die nu en dan op de veranderde bloedmenging wijzen, doorgaans van soortgelijke stoornissen in andere organen vergezeld, door welke de plaatsvervangende uitscheiding insgelijks wordt daargesteld. Naar de verscheidenheid der ziektevormen en gevallen kunnen op deze wijze zeer vele organen door Chymoplaniae worden aangedaan, en stoornissen van eenen zeer verschillenden aard in hen ontstaan; in het algemeen echter geven de Chymoplaniae zich, even als in de huid, ook in andere organen oorspronkelijk door verschijnselen te kennen, welke met die der eenvoudige afscheidingsziekten dezer organen overeenkomen; zoo brengen zij in de slijmvliezen Blennorrhoeae, in de weivliezen Hydrochyses en dgl. meer te weeg.

9. Wordt bij de Chymoplaniae de plaatsvervangende werkdadigheid van eenig orgaan belemmerd, zoo wendt zich de ziekelijke uitscheiding en nederzetting veelal naar een ander, en daardoor neemt men menigmaal een afwisselen der onderscheidene aangedane organen onder elkander waar. Worden chymoplanische Dermapostases

in hare ontwikkeling verhinderd, zoo kunnen zij stofverplaatsingen daarstellen, en dit is zoo veel te eerder het geval, hoe minder de verandering der huid ontwikkeld en bewerktuigd is.

10. Even als alle Dyscrasiae oefenen ook de Chymoplaniae, namelijk bij eenen langeren duur, deels door de verandering in de bloedmenging, deels door de stoornissen in talrijke meer of min gewigtige organen, haren invloed uit op het geheele gestel der zieken, op de voeding en op den algemeenen toestand der krachten. Dikwijls gaan verschijnselen, die hier betrekking op hebben, het ontstaan der hiertoe behoorende huidaandoeningen vooraf, menigvuldiger echter volgen zij eerst, nadat de Dermapostasis reeds eenen langeren of korteren tijd had bestaan.

Deelneming van het geheele organismus.

De Chymoplaniae verloopen nu eens met, dan zonder koorts. Dit rigt zich gedeeltelijk naar de gesteldheid der aangedane voorwerpen, gedeeltelijk naar de belangrijkheid der verplaatste afscheiding voor het vaatstelsel, gedeeltelijk naar de hevigheid van den te weeg brengenden invloed, gedeeltelijk en hoofdzakelijk echter naar de organen, in welke de plaatsvervangende uitscheiding plaats heeft. Chymoplaniae, bij welke de verplaatsing alleen naar de huid geschiedt, verloopen in het begin meestal zonder koorts; gaan de huidveranderingen echter in verzwering over, zoo kunnen zij met Febr. hectica gepaard gaan.

Verspreiding, Mededeeling, Zamenstelling.

Er is reeds aangemerkt, dat er chymoplanische Dermapostases bestaan, die zich over groote oppervlakten en het geheele ligchaam uitbreiden, en wederom andere, die op bepaalde plaatsen beperkt blijven. De eerste hebben soms bepaalde plaatsen, waar zij ontkiemen en, van welke uitgaande, zij zich vervolgens, nu eens naar den zamenhang der deelen, dan weder sprongsgewijze

en bij gedeelten over de overige huid verspreiden. Wat de mededeeling betreft, zoo gaan vele hiertoe behoorende ziektevormen, volgens den zamenhang op andere weefsels, volgens de oppervlakte op aangrenzende slijmvliezen, in de diepte op de ondergelegene spieren enz. over. Menigvuldiger echter komt er mededeeling in sprongen, volgens de wetten der natuurkundige verwantschap en wederkeerige terugwerking voor, en even als de chymoplanische huidaandoening zich bij inwendige, door Chymoplaniae veroorzaakte ziekten voegen kan, zoo ook ontstaan er, gedurende het beloop der Dermapostases dezer Familie, niet zelden met den voortgang der ziekte, overeenkomstige aandoeningen van inwendige organen, zonder dat de veranderingen der huid verdwijnen. Worden deze echter onderdrukt, dan verplaatsen zij zich, zooals vermeld is, niet zelden, voornamelijk op inwendige slijm- of weivliezen. Alsdan verandert wel is waar steeds de uitwendige gedaante der aandoening, de uitslag gaat over tot Blennorrhoea, uitstorting van water enz., doch de ziekte blijft nogtans wezentlijk Chymoplania.

Zamenstellingen hebben slechts in zooverre plaats, als eenig ander lijden het aantrekkingspunt voor de verkeerde rigting der afscheiding worden kan, en men ziet op deze wijze somwijlen Eczematoses, wonden der huid en dgl. bij voorwerpen, welker normale afscheiding zeer beperkt of onderdrukt is, in chymoplanische Dermapostases veranderen.

Verwantschap en erkenning.

De Chymoplaniae naar de huid zijn met vele Eczematoses, die in verband met stoornissen van bepaalde afscheidingsorganen worden waargenomen, onbetwistbaar aanverwant; deze ziektevormen stellen als het ware den overgang daar van de Eczematoses tot de chymoplanische Dermapostases, en zijn onvolkomene verplaatsingen der afscheidingen naar de huid. Aldus verhouden zich

chloasma uterinum tot de Menoplaniae, chloasma hepaticum tot Icterus, en vele gevallen van Psoriasis tot de verplaatsingen der pis. Doch deze Eczematoses onderscheiden zich van de ware, volkomene Chymoplaniae nog voldoende daardoor, dat bij haar niet steeds eene ziekelijk beperkte afscheiding, maar dikwijls ook een andere toestand van het aangedane orgaan ten grondslag ligt, dat de bloedmenging bij haar geene tegennatuurlijke afwijkingen daarstelt, dat, ten minste tot heden toe, bij haar geene voortbrengselen der afscheiding van andere organen zijn gevonden, en dat zij nimmer met eene chymoplanische nederzetting in andere organen, zoo als in de huid plaats heeft, gepaard gaan. Ook beperken zij zich, even als de ware Eczematoses, tot de afscheidingsoppervlakte der huid en gaan nooit, hetgeen bij de chymoplanische nederzettingen in de huid dikwijls plaats heeft, in verzwering over.

Oorzaken en voorkomen.

De voorbeschiktheid eener afscheiding om zich te verplaatsen en alzoo Chymoplaniae te voorschijn te roepen, is over het algemeen in dien ouderdom, bij dat geslacht en in zulk een jaargetijde het grootste, in welke zij het meeste werkzaam is, in welke het orgaan, dat met haar overeenstemt, zijne hoogste werkdadigheid bereikt. De aanleg tot de verschillende vormen hangt derhalve van zeer vele zaken af, Menoplaniae zijn het menigvuldigste in den mannelijken ouderdom, Uroplaniae bij kinderen en grijsaards, verplaatsingen van gal komen het meest in den zomer, die van pis in den winter voor enz.

Als gelegenheid gevende oorzaak kan men nogtans alles aanmerken, wat aan het bloed in zulk eene hoeveelheid stoffen toevoert, die door eene bepaalde afscheiding worden uitgescheiden, dat deze afscheiding niet meer toereikende is, of alles, wat op het afscheidingsorgaan, door welks lijden de Chymoplaniae worden veroorzaakt, eenen verlammenden, belemmerenden invloed

uitoefent, onverschillig of dit plotselijk of langzamerhand, onmiddellijk of middellijk door overprikkeling geschiedt. Op deze wijze kunnen zeer verschillende uitwendige schadelijkheden inwerken. Menigmaal echter wordt de afscheiding van een orgaan of de uitscheiding zijner stoffen ook nog door andere ziekten opgeheven, en de Chymoplania vertoont zich als verschijnsel of gevolg van velerlei aandoeningen, van organische gebreken en dgl. Van het standpunt van Dermatopathologie uitgaande, is dit echter onverschillig; en de geelzucht als verschijnsel van den galsteen is, met betrekking tot de huid, even zoo goed eene Chymoplania als de eenvoudige, ware Icterus, ofschoon ook aan de aanwijzing voor de oorzaken op verschillende wijzen moet worden beantwoord.

Wat aangaat het voorkomen, zoo zijn slechts weinige der hiertoe behoorende ziektevormen epidemisch of endemisch, de meeste alleen sporadisch.

Beloop, Duur, Uitgang.

De Chymoplaniae over het algemeen en de door haar te weeg gebragte Dermapostases verloopen meer chronisch dan acuut. Noch de veranderingen der huid, noch de ziekten in haar geheel hebben eenen bepaalden duur, hoewel het nogtans niet te ontkennen is, dat bij vele, voornamelijk bij de Menoplaniae, een zekere Typus aanwezig is. De mogelijke uitgangen zijn:

1. In volkomene genezing. Het verdwijnen der huidaandoening strekt niet tot waarborg, dat het ziekteproces geheel en al vernietigd zij. Slechts wanneer de vroeger onderdrukte afscheiding weder volkomen hersteld is, en de plaatsvervangende werkdadigheid in alle organen heeft opgehouden, zijn de zieken genezen. Eene wederkeerende en meer rijkelijke uitscheiding van de vroeger verplaatste stof op de normale plaats is alzoo kritisch voor de Chymoplaniae; menigmaal voegen zich hierbij nog vermeerderde afscheidingen der

plaatsvervangende organen, voornamelijk der huid, door welke het laatste overblijfsel der in haar nedergezette stof wordt verwijderd. Herhalingen zijn bij de meeste ziektevormen menigvuldig.

2. In gedeeltelijke genezing. Als vrij menigvuldig voorkomende overblijfsels der Chymoplaniae in de huid, kan men zweren en misvormende likteekens opnoemen.

3. In andere ziekten. Van Metastases der nederzettingen in de huid van deze Familie werd reeds boven gesproken. Bovendien kunnen echter de hiertoe behoorende ziektevormen tot ontsteking opklimmen, tot versterving aanleiding geven enz. De Chymoplaniae in haar geheel echter kunnen, even als andere Dyscrasiae, in Hydrops en Marasmus eindigen.

4. In den dood. Deze kan bij de verschillende ziektevormen ook op verschillende wijzen volgen, doch wordt slechts zeer zelden, wanneer er zich zweren vormen en uitteringskoorts bij voegt, door de aandoening der huid te weeg gebragt; meestal is zij het gevolg der chymoplanische nederzettingen in andere gewigtige organen, die met de Dermapostasis bestaan, of door hare Metastases geboren worden. Dikwijls zijn ook Hydrops of Marasmus doodelijk.

Voorzegging.

De voorzegging, die in het algemeen niet ongunstig is, hangt voornamelijk van de volgende punten af.

1. Van den ziektevorm. Uroplaniae zijn in het algemeen het gevaarlijkste.

2. Van de oorzaken en de mogelijkheid dezelve te verwijderen. Het ongunstigste zijn die gevallen, in welke de verplaatsing der afscheiding het verschijnsel eener ongeneeslijke organische verandering van het afscheidingsorgaan is.

3. Van de uitbreiding. Hoe meerdere en gewigtigere organen door Chymoplania zijn aangedaan,

zooveel te grooter is het gevaar. De aandoening der huid alleen is doorgaans niet bedenkelijk.

4. Van den duur. Hoe vroeger de behandeling wordt in het werk gesteld, des te ligter is de genezing.

5. Van den ouderdom, de gesteldheid, den krachtentoestand der zieken enz.

Behandeling.

De aanwijzing voor de oorzaken, welke eene herstelling der onderdrukte en opwekking der beperkte afscheiding vereischt, is hier de hoofdzaak; slechts wanneer deze vervuld wordt, kan er genezing volgen, en in die gevallen, in welke niet aan haar wordt voldaan, dient men zich slechts met eene palliative behandeling te vreden te stellen. Dewijl er meerdere afscheidingen zijn, die zich kunnen verplaatsen, en de oorzaken harer belemmering zeer onderscheiden zijn kunnen, zoo moeten ook de middelen, die aan deze opgave beantwoorden, verschillend zijn; over het algemeen bestaan zij echter uit zoodanige geneesmiddelen, die op bepaalde afscheidingen werken, zooals de Diuretica, Emenagoga enz.

Bij de ziekte-aanwijzing moet men de bloedmenging en het lijden der plaatsvervangende organen in het oog houden; zij vordert, dat de in gene bevatte, en in deze nedergezette stoffen, op de meest onschadelijke wijze verwijderd, en de hierdoor te weeg gebragte stoornissen in de verrigtingen opgeheven worden. Dikwijls, voornamelijk in pas ontstane gevallen, is het, om aan deze opgave te beantwoorden, voldoende, de normale afscheiding weder te herstellen, dikwijls echter vereischt zij de haar eigene middelen, en wanneer de onderdrukte afscheiding niet volkomen weder kan worterug gebragt, bepaalt zich de behandeling geheel en al tot deze. De bloedmenging zoeke men in het algemeen meer door eenen goeden eetregel, dan door artsenijen te verbeteren; ten einde echter de plaats-

vervangende organen, en voornamelijk de huid, van de in hen uitgescheidene stoffen te ontruimen, staan er drie wegen open:

1. Men verhindert de ziekelijke uitscheiding en bevordert de opslurping van het reeds nedergezette, door uitwendige middelen, door de koude, de zamentrekkende middelen en dgl. — Deze weg is de gevaarlijkste, dewijl de Metastases door denzelven worden begunstigd, en hij mag daarom slechts dan worden ingeslagen, wanneer de normale afscheiding weder hersteld is, of wanneer men reeds vroeger op eene andere wijze (zie 3.) afleiding heeft aangebragt.

2. Men wekt de normale afscheiding van het plaatsvervangende orgaan door gepaste middelen op, ten einde het overtollige vreemde voortbrengsel werkelijk worde uitgescheiden. Ook van deze geneeswijze kan men doorgaans slechts dan gebruik maken, wanneer de normale afscheiding weder is begonnen; terwijl zij tevens zeer betrekkelijk is, zoo voegen b. v. bij die aandoeningen der huid, die tot verzwering geneigd zijn, de aanwending der zweetdrijvende en overige huidprikkelende middelen niet.

3. Men vermeerdert de werkzaamheid van andere afscheidingsorganen, die, wel is waar, ook de normale niet zijn voor de uit te scheidene stof, doch in welke zij geringere stoornissen in de verrigtingen te weeg brengt en door welke zij ligter en meer volkomen, dan door de aangedane, uit het organismus kan worden verwijderd. Zoo matigt men Icterus door pisdrijvende, Uroplania door afvoerende middelen enz. Deze weg moet dikwijls reeds worden ingeslagen, alvorens nog aan de aanwijzing voor de oorzaak is voldaan, ten einde gewigtige organen van de chymoplanische nederzetting te bevrijden, en hij is, gepaard met eene omzigtige aanwending der eerste methode, die alsdan minder gevaarlijk wordt, het eenige middel, dat tydelijke hulp

aanbrengt, wanneer de normale afscheiding door onoverwinbare hinderpalen gekluisterd blijft.

Bovendien vereischen de veelvuldige stoornissen in de verrigtingen en ontleedkundige veranderingen, die door de Chymoplaniae in de verschillende plaatsvervangende organen en voornamelijk in de huid worden te weeg gebragt, dikwijls nog eene symptomatische behandeling, tot welke, bij de enkele ziektevormen en toevallen, verschillende middelen moeten gebezigd worden. Nu eens moet men de pijn verzachten, dan de woekering beperken en dan weder de bloeding, ontsteking, versterving enz. stuiten. Niet zelden is het noodig de zinkende krachten der zieken, door eene versterkende behandeling, te ondersteunen, en bij vele ziektevormen levert de koortsachtige prikkeling, bij andere de overgang in andere ziekten enz. nog velerlei aanwijzingen op. Gedurende de genezing moet men steeds de neiging tot herhalingen in het oog houden, en voor eenen goeden leefregel zorg dragen.

Verdeeling.

Er bestaan 4 verschillende afscheidingen, die zich kunnen verplaatsen, en bij welker Chymoplaniae de huid meer of min dikwijls, nu eens alleen, dan weder in vereeniging met andere organen, ziekelijk wordt aangedaan. Deze zijn de uitscheidingen der gal, der pis, van het maandstondenbloed en der melk. Daar de meeste dezer Chymoplaniae verschillende soorten en geslachten van Dermapostases daarstellen, zoo vormen zich naar deze 4 Verwantschappen, de Choloplaniae, Uroplaniae, Menoplaniae en Galactoplaniae, onder welke zich de veranderingen der huid naar hare verschillende uitwendige gedaanten en in vele andere opzigten als geslachten en soorten rangschikken. De eerste Verwantschap bevat slechts een geslacht en ook de 3de en 4de zijn niet zeer veelvormig; bij de tweede echter, de Uroplaniae, zullen wij een niet onbelangrijk aantal

van ziektevormen leeren kennen, bij welke de verplaatsing der pis in de huid geschiedt.

---

a. *Eerste verwantschap. Choloplaniae.*

Galaardige verplaatsingen.

S y n o n y m e n. Retentiones hepaticae Frank. — Gallendyschymose Schönl.

K e n m e r k e n.

1. De natuurlijke afscheiding der gal is belemmerd en onderdrukt; de drekstoffen zijn bleeker dan normaal, somwijlen geheel wit gekleurd; de zieken klagen over velerlei stoornissen in de spijsvertering, die haren oorsprong hebben in het gebrek aan gal in de eerste wegen.

2. De wezentlijke bestanddeelen der gal zijn onder het bloed vermengd, zooals de geel gekleurde en bitter smakende bloedwei en het scheikundige onderzoek aantoonen. Hiermede kan de in vele gevallen zoozeer in het oog vallende langzame pols en de groote zwakte, over welke al de zieken klagen, betrekking hebben. De galstof schijnt even als een Narcoticum te werken.

3. Deze bestanddeelen der gal worden uit het bloed in verschillende organen, voornamelijk in de huid, de nieren, de slijm- en weivliezen, uitgescheiden en nedergezet, die op deze wijze de verrigting der lever vervangen.

4. De huid is altijd een der het eerst door Choloplania aangedaan wordende organen; zelden echter lijdt zij alleen; meestal volgt de tegennatuurlijke afscheiding gelijktijdig in meerdere organen.

5. De huid krijgt, door de galachtige Dermapostasis, gewoonlijk over het geheele ligchaam eene gelijkmatig gele, groenachtige of bronze kleur en scheidt hier en daar een geel bittersmakend zweet af. Alleen in ligte gevallen bepaalt zich deze kleur slechts tot de oppervlakte der lederhuid, doch meestal dringt zij door hare geheele dikte door, en komt zelfs in het onder de huid gelegene celweefsel voor; zij wordt, zooals de scheikunde aantoont, door nedergezette galstof veroorzaakt. Slechts zeer zelden gaat zij gepaard met jeuking der huid, is meestal geheel en al pijnloos, en nimmer vormen zich door Choloplania exanthematische vruchten op de huid, nooit verzweringen.

6. Behalve de huid heeft gewoonlijk ook het witte oogvlies een' gelen tint en de pis is door de gal donkerbruin, groenachtig en zelfs zwart gekleurd. In meer hevige gevallen worden echter ook de afgescheidene stoffen van andere deelen, b. v. het speeksel, geel gekleurd; er ontstaan stoornissen in de weivliezen, die veelal met eene waterachtige uitzweeting eindigen, en niet zelden hebben er ijlingen, slaapzucht en andere met eene Narcosis vergelijkbare verschijnselen plaats, die, zooals het schijnt, door de inwerking der galstof op het zenuwstelsel worden te weeg gebragt. Men vindt alzoo bij lijken de slijmvliezen donker geel, de weivliezen op dezelfde wijze gekleurd en eene geelachtige, uitgestorte stof bevattende; waren er verschijnselen van aandoeningen der zenuwen aanwezig, zoo zijn somwijlen zelfs de hersenen van eene geelachtige kleur.

Verdeeling.

De Choloplaniae stellen slechts een Geslacht daar en dewijl de kenmerken van dit Geslacht ook die der Verwantschap zijn, zoo kan onmiddellijk tot de beschrijving der geelzucht worden overgaan.

I. Geslacht. Icterus.

De geelzucht.

—

Synonymen. *Ἴκτερος.* — Icteritia; suffusio bilis; aurigo; morbus regius, auruginosus, arcuatus. Die gelbe Sucht, die Grünsucht, die Gelbsucht. — Jaundice. — Jaunisse.

Kenmerken.

De kenmerken der Verwantschap zijn ook die van het geslacht: belemmerde afscheiding der gal, bezwaarnissen in de spijsvertering, ontkleuring der drekstoffen, somwijlen zelfs groene en bronsgekleurde huid, gele albuginea, donkere, bruine en zwarte pis, groote afmatting en zwakte.

Verdeeling.

Men heeft de geelzucht, naar de meer heldere of donkere kleur der huid, in Icterus aurigo en niger (Melasicterus) verdeeld; nogtans bestaan er tusschen deze beide ziektevormen geene bepaalde grenzen, terwijl hunne onderscheiding geene bijzondere practische waarde heeft. Van meer gewigt is de verdeeling naar het beloop, het voorkomen in verschillende levenstijdperken en naar de oorzaken, en, volgens deze grondbeginselen bestaan er 5 soorten van geelzucht. Daar deze ziektevormen zich echter minder door de veranderingen der huid dan door andere verschijnselen onderscheiden, zoo zal ik slechts trachten hunne hoofdtrekken te beschrijven.

---

1. *Soort. Icterus neonatorum.*

De geelzucht der pasgeborenen.

—

Synonymen. Icterus neonatorum benignus Schönl

Verschijnselen.

Somwijlen op den derden of vierden dag na de geboorte, somwijlen echter ook later, verandert de normale roode huidkleur der kinderen in eene roodgele, welke van lieverlede zoo donker wordt, alsof zij met Chromium bestreken waren; het harde oogvlies daarentegen blijft wit. De stoelgang is meestal traag of verstopt; de drekstoffen zijn iets bleeker dan in den natuurlijken toestand, en de pis kleurt het linnen geel. Andere stoornissen in de verrigtingen zijn niet aanwezig.

---

2. *Soort. Icterus infantilis.*

De geelzucht der kinderen.

Synonymen. Icterus neonat. malignus Schönl.

Verschijnselen.

Zelden ontstaat deze ziektevorm insgelijks gedurende de eerste dagen of weken des levens, meestal eerst omstreeks den tijd der tandwording. Hier wordt het harde oogvlies het eerst geel, terwijl de kleur der huid geene bijmenging van rood heeft, maar naar het goudgele overhelt en met den tijd die van geel koper aanneemt. De slechts zeldzaam ontlast wordende drekstoffen zijn wit en kleiachtig, de buik opgezet en gespannen, en niet zelden worden de jonge zieken door kolijkpijnen aangedaan. De pis is donker en kleurt het linnen veel sterker dan bij de vorige soort. Hierbij voegen zich verschijnselen van aandoeningen der zenuwen, zamentrekkingen der spieren van het aangezigt, verdraaijingen der oogen, algemeene stuipen of gevoelloosheid, terwijl eene bespoedigde ademhaling en warme huid koorts verraden, hoewel ook de pols somwijlen

zelfs langzamer dan in den normalen toestand is. Menigmaal voegt zich bij dezen ziektevorm Gastromalacia met alle hare verschijnselen, voornamelijk brakingen en bovenmatige ontlastingen eener rotaardige stof enz. —

3. *Soort. Icterus acutus.*

De acute geelzucht

Synonymen. Icterus simplex, febrilis, spasmodicus en biliosus Naumann.

Verschijnselen.

Deze ziektevorm kenmerkt zich door zijn plotselijk ontstaan. Meestal in weinige uren, somwijlen zelfs in weinige minuten worden de zieken, het eerst aan het harde oogvlies, vervolgens in het aangezigt en weldra over het geheele ligchaam geel. In de meeste gevallen wordt deze kleur niet bijzonder sterk, en gewoonlijk zijn de bovenste deelen des ligchaams iets donkerder dan de onderste. De tong is witachtig beslagen, de smaak in den mond bitter, neiging tot braken en niet zelden werkelijk braken aanwezig, de eetlust verloren, de dorst vermeerderd; de darmontlastingen hebben zeldzamer dan in den normalen toestand plaats en zijn witgrijsachtig of wit gekleurd. Somwijlen worden de zieken van tijd tot tijd verscheurende kolijkpijnen in de omstreek des navels gewaar. De pis is donker, bruinachtig en zelfs zwartachtig gekleurd, aan de randen van het vat naar het groene overhellende. De lijders gevoelen zich zeer afgemat en terneêrgeslagen; de huid is droog, en menigmaal zijn er ligte aanvallen van koorts aanwezig, die des avonds toenemen en des morgens aflaten, ja menigmaal zelfs eenen tusschenpoo-

zenden typus — dien der quotidiana of tertiana — hebben. Bij den afloop der verheffingen of vernieuwde aanvallen vormt zich in de pis dikwijls een slijm- of zemelachtig bezinksel.

---

4. *Soort. Icterus chronicus.*

De chronische geelzucht.

Synonymen. Icterus vulgaris Schönl. — Icterus habitualis en atonicus Naumann.

Verschijnselen.

De ziekte ontwikkelt zich langzamerhand. Het eerst wordt de harde oogrok, later de huid van het aangezigt en vervolgens van lieverlede die van het overige ligchaam icterisch gekleurd. In het begin slechts bleekgeel zijnde, neemt de huid, gedurende het beloop der aandoening, eene steeds meer donkere, somwijlen groen-, brons- en zelfs zwartachtige kleur aan. Hare afscheiding is daarbij niet in het oogvallend beperkt; en er zijn gevallen, in welke de zieken meer dan gewoonlijk zweeten, en het zweet geel of bruinachtig gekleurd is. Nu en dan klagen de zieken over eene levendige jeuking der huid, doch nooit bespeurt men knopjes of andere exanthematische vruchten. Even als de huid neemt de pis eerst met den tijd eene donkere kleur aan en wordt, aanvankelijk rood of bierbruin, ten laatste zwart als inkt. De trage stoelontlastingen zijn in het begin nog tamelijk normaal gekleurd, doch worden later kleiachtig en eindelijk geheel wit. De smaak is bij eene zuivere tong bitter; de zieken hebben weinig eetlust, eenen grooten afkeer van vleeschspijzen, drukking in de maag na den maaltijd, neiging tot, en werkelijk braken. Zij zijn nog ligter vermoeid dan

bij den vorigen ziektevorm en hun pols is week, klein en in het oogvallend langzamer dan in den gezonden toestand, en doet slechts 50, ja zelfs slechts 40 slagen in eene minuut. Duurt de ziekte lang, dan vermageren de lijders aanmerkelijk, worden aamborstig en hoesten een geel gekleurd, bitter smakend slijm op. Somwijlen hebben er ook zenuwtoevallen, ligte ijlingen in den nacht of slaapzucht plaats, en meestal is de gemoedsgesteldheid der zieken zeer veranderd; zij zijn droefgeestig, knorrig en ligt tot toorn geneigd. Koorts is er in den aanvang nimmer aanwezig, doch ontstaat, wanneer de vermagering begint, somwijlen als Febr. hectic. sicca met eenen meer tusschenpoozenden Typus.

---

5. *Soort. Icterus symptomaticus.*

De symptomatische geelzucht.

Synonymen. Gedeeltelijk de Icterus senilis van Schönlein.

Verschijnselen.

Bij dezen ziektevorm is de geelzucht (de secundaire Choloplania) slechts het verschijnsel eener andere aandoening, voornamelijk van de zoogenaamde organische gebreken der lever en van de haar nabijgelegene organen, die of de afscheiding, of de uitscheiding der gal stremmen. Men ziet hem bij chronische ontsteking, knobbelvorming, kreeftgezwel, galsteenen en bij velerlei andere ziekten en hij kenmerkt zich voornamelijk door de aanwezigheid der overige verschijnselen dezer ziekten, pijn, zwelling, hardheid, ongelijkheid in de streek der lever enz. in vereeniging met de toevallen van geelzucht. Deze verhouden zich wezentlijk even als bij de vorige soort;

slechts is Melasicterus hier nog menigvuldiger, worden de ademhalingswerktuigen en het zenuwstelsel nog ligter in medelijdendheid opgenomen, en ontstaat vermagering, en Febr. hectica, Marasmus of Hydrops hier nog eerder dan anders.

Erkenning.

De geelzucht is gemakkelijk van alle andere ziektevormen te onderscheiden. Zij onderscheidt zich van Sclerosis, bij welke zij door velen gesteld werd, door het gemis aan zwelling, door hardheid, koude, verandering van stem, bezwaarnissen in de ademhaling enz., zooals deze bij de verharding van het celweefsel voorkomen, en van Argyria, Chloasma en Melasma universale, met welke men sterke gevallen van Melasicterus welligt zoude kunnen verwisselen door de gele albuginea, de zwarte pis, de kleurlooze drekstoffen en door de stoornissen in de spijsvertering.

Oorzaken.

Behalve kinderen, bij welke voornamelijk de 2 eerste soorten, somwijlen echter ook de beide volgende voorkomen, hebben lieden, die het afnemende levenstijdperk zijn ingetreden, vrouwen en zoogenaamde galachtige gestellen, de meeste voorbeschiktheid tot het verkrijgen van geelzucht; alleen de derde soort ziet men voornamelijk bij jeugdige voorwerpen. Alle komen zij menigvuldiger in den nazomer en herfst, dan in andere jaargetijden voor.

Als aanleidende oorzaak der eerste soort kan men voorzeker die verandering aanmerken, welke de lever met het begin der ademhaling ondergaat; de meeste pasgeborene kinderen worden icterisch. De uitwendige oorzaken der 2de, 3de en 4de soort zijn deels in den dampkring, deels in de voeding gelegen, gedeeltelijk bestaan zij in psychische schadelijkheden. Verkoudheid der zweetende huid veroorzaakt veelal den acuten vorm; bij een voortdurend oponthoud in eene vochtige,

met uitvloeijingen bezwangerde lucht, wanneer de dagen warm en de nachten koel zijn, of bij veelvuldig onweder ziet men veelal icterus infantilis en chronicus ontstaan, en de laatste gaat alsdan dikwijls gepaard met Febr. intermittens, ontstaat uit haar en gaat in haar over. Afwijkingen in de diëet, verkoelende dranken en dgl. brengen nu en dan de 3de soort te weeg, terwijl de vierde voornamelijk gemeenzaam is bij zuipers en bij lieden der geringe klasse, die raauwen, vetten kost gebruiken. Van eenen nog grooteren invloed schijnt echter het voedsel te zijn op het ontstaan van icterus infantilis, die meestal slechts bij moederloos opgekweekte, met zwaar te verterene spijzen gevoede kinderen wordt waargenomen. Eene der menigvuldigste oorzaken van acute geelzucht echter bestaat in hevigen toorn, terwijl de chronische zich niet zelden vormt door gramschap, kommer, ergernis of afkeer. De 5de soort is, zooals vermeld is, steeds het gevolg van andere ziekten, voornamelijk van organische gebreken der lever en van de haar nabijgelegene organen, der galbuis, der twaalfvingerige darm, der alvleeschklier, der maag enz., die of de afzondering der gal uit het bloed, of haren overgang in den twaalfvingerigen darm verhinderen. Zij komt, even als zulke organische gebreken, het meeste bij bejaarde personen voor.

Voorkomen.

De 2de, 3de en 4de soort van Icterus komen, zooals uit de oorzaken blijkt, in vochtigen zomer en herfst somwijlen epidemisch voor, en icterus infantilis is, in groote vondelingshuizen van Frankrijk en Italië, icterus chronicus in vele moerassige streken van een warm klimaat, endemisch. Voor het overige is geelzucht menigvuldiger in het zuiden dan in het noorden.

Beloop, Duur en Uitgang.

De eerste en derde soort verloopen acuut, de tweede nu eens acuut, dan chronisch en de beide laatste

altijd chronisch; nogtans is geene derzelve aan eenen bepaalden tijd gebonden, en de acute vormen kunnen in de chronische overgaan. De mogelijke uitgangen zijn:

1. In volkomene genezing. Deze volgt steeds, terwijl zich de normale uitscheiding van gal in den twaalfvingerigen darm weder herstelt en de bleeke drekstoffen weder gekleurd worden. Bij de acute vormen geschiedt dit snel terwijl er kritische galaardige diarrheën ontstaan, bij de chronische doorgaans langzamerhand. Tevens verbleekt de huid, dikwijls onder een rijkelijk geelgekleurd zweet, bij Melasicterus somwijlen met uitscheiding eener geelachtige, groenachtige of roet gelijkende stof (pigment) op hare oppervlakte, menigmaal echter ook bij de chronische vormen zonder eenige krisis. De pis wordt helderder, bleeker en vormt bij acute geelzucht een donker bezinksel. Ten laatste verdwijnt gewoonlijk de icterische kleur in het oog. Herhalingen zijn bij de meeste soorten veelvuldig.

2. In gedeeltelijke genezing. Menigmaal blijven er verschijnselen van moeijelijke spijsvertering terug, en kinderen, die aan de 2de soort leden, verkrijgen bezwaarlijk hunne krachten weder.

3. In andere ziekten. Nu en dan gaat Icterus, bij eene ongepaste, al te prikkelende behandeling, in Hepatitis of galkoorts over, en men wil uit hem Febr. intermittens hebben zien ontstaan. Menigvuldiger echter eindigt hij, voornamelijk de 2de, 4de en 5de soort, in Marasmus of Hydrops.

4. In den dood. Deze uitgang kan volgen onder de verschijnselen van zenuwaandoeningen, door het bijkomen van Hepatitis, Gastromalacia en dgl.; en door waterzucht of Marasmus.

Voorzegging.

Deze is over het algemeen niet ongunstig en hangt voornamelijk af:

1. Van den ziektevorm. De tweede en vijfde soort zijn het gewigtigste.

2. Van de oorzaken. Wanneer geelzucht door schadelijkheden is te weeg gebragt, die niet lang aanhouden, is zij veel ligter te genezen, dan wanneer zij door eenen langen tijd voortdurenden invloed wordt veroorzaakt, en wanneer de Chymoplania het gevolg van organische gebreken is, is de voorzegging zeer ongunstig.

3. Van den duur. Hoe vroeger de behandeling een' aanvang neemt, van des te beter gevolg is zij.

4. Van de meer of min sterke kleur der huid. Aurigo is gunstiger dan Melasicterus.

5. Van de deelneming van inwendige gewigtige organen. Bezwaarnissen in de ademhaling zijn reeds gevaarlijk, doch verschijnselen van zenuwaandoeningen meestal doodelijk. Eene zamenstelling met Hepatitis en nog meer met Gastromalacia is zeer ongunstig.

6. Van den toestand der krachten, den ouderdom enz. der zieken. Doen er zich verschijnselen van Hydrops of Marasmus voor, dan zijn de lijders meestal verloren.

Lijkopening.

De huid is gewoonlijk in hare geheele dikte en met het onder haar gelegene celweefsel meer of min sterk geel gekleurd en in meer hevige, voornamelijk chronische gevallen dragen ook de slijm- en weivliezen deze kleur; ja in vele (voornamelijk symptomatische) gevallen van geelzucht zag men zelfs de beenderen, het waterachtige en glasachtige vocht van het oog, in het kort alle deelen des ligchaams met eene galachtige kleurstof geverwd. Slechts de icterische kleuring van het ruggemerg schijnt alleen aan de tweede soort eigen te zijn, hoewel er nogtans ook bij volwassenen niet zelden zenuwtoevallen voorkomen, bij welke men de hersenvliezen geel gekleurd, eene uitstorting van geelachtig water in de hersenen en dgl. aan-

treft. De lever is bij de acuut verloopende ziektevormen meestal iets bloedrijker, dan in den normalen toestand, in chronisehc gevallen daarentegen slap, bleek, ineengekrompen en bij icterus symptomaticus dikwijls op velerlei wijzen veranderd. De galblaas is leeg of met slijm gevuld, klein en hare uitvoeringsbuizen zijn naauw. Niet zelden hebben (voornamelijk symptomatische) gevallen van geelzucht alleen hun ontstaan aan de galwegen te danken; deze zijn krampachtig zamengetrokken, door slijmproppen, galsteenen en dgl. verstopt, of door gezwellen der alvleeschklier, der maag en dgl. te zamen gedrukt, en alsdan is de galblaas niet slechts opgevuld met eene donkere gal, maar de overvulling is somwijlen zoo groot, dat er in het weefsel der lever zelfs ware nederzettingen van gal voorkomen. Heeft er zich Hepatitis, Gastromalacia, Marasmus, Hydrops en dgl. bijgevoegd, dan vindt men ook de voortbrengsels dezer ziekten. Ook het bij Hydrops uitgestorte water bevat galstof, ziet er geel uit en smaakt bitter.

Behandeling.

De voornaamste opgave bestaat in de onderdrukte afscheiding van gal weder te herstellen. Is de Choloplania verwekt door de levenswijze der zieken, zoo moet deze veranderd, de verblijfplaats verwisseld, en het schadelijke voedsel en de nadeelige dranken verboden worden. Ligt de oorzaak van Icterus in afwijkingen in de diëet, dan bewijst in het begin een braakmiddel somwijlen goede diensten; gaf verkoudheid aanleiding tot zijn ontstaan, dan ziet men de geelzucht dikwijls weder verdwijnen na het gebruik van een warm bad, van een aromatisch aftreksel met Spirit. Minderer. of van het Pulv. Doveri. Is de Choloplania echter het verschijnsel van eenig ander lijden, dan moet dit, zoo mogelijk, worden opgeheven. De eigenlijke middelen echter, die de galafscheiding bevorderen, bestaan in de zoogenaamde Resolventia en zacht werkende Laxantia. Bij de eerste soort is dikwijls de

moedermelk, doch steeds de Syrupus mannatus en rhei voldoende; bij de tweede daarentegen moet men, ten minste om de verrigting der lever te regelen, van Calomel, Rheum in zelfstandigheid en dgl. gebruik maken. Bij icterus acutus worden voornamelijk de zouten, Tart. natronat. en tartarisat., Natr. sulphur., in verbinding met Extr. tarax., graminis, saponar. en dgl. toegediend, en bij den chronischen vorm moet men gewoonlijk de trage ontlasting eerst door een sterk purgeermiddel, Infus. senn. composit., Elect. lenitiv. en zelfs door Calomel met Jalapp. verbeteren en vervolgens door Extr. saponar., middenzouten, Rheum, Gummata ferulacea enz. onderhouden.

Behalve de aanwending dezer middelen is het echter, ten minste bij de meer ontwikkelde ziektevormen, zeer bevorderlijk voor de genezing der geelzucht, wanneer er te gelijker tijd andere organen tot uitscheiding der nedergezette gal worden aangezet; men geeft, in vereeniging met de afvoerende middelen en met deze afwisselende, zweet- en pisdrijvende middelen. De eerste zijn vooral noodzakelijk wanneer de ziekte zich in de huid vormde, en alsdan geve men bij icterus infantilis Vinum stibiat., Inf. flor. verbasc., sambuc. enz.; bij icterus acutus Murias of Acetas ammon., Pulv. Doveri enz.; in chronische gevallen echter Valeriana, kamfer, zwavelwater en dgl. Warme baden zijn voor alle soorten geschikt. Pisdrijvende middelen zijn voornamelijk in de chronische geelzucht en bij bejaarde personen aangewezen en worden noodzakelijk wanneer er zich waterzucht dreigt te vormen. Men geve Infus. digit. met Liq. kali acetic., Juniperina, Pyrola umbell., Onon. spinos. enz. In zeer hardnekkige gevallen heeft mij het salpeterzuur, zoowel wegens zijne werking op de lever als om zijn pisdrijvend vermogen, uitstekende diensten bewezen. Daarbij moeten de zieken eenen hieraan beantwoordenden leefregel in acht nemen, zich warm houden, slechts

ligt verteerbare spijzen, gekookt ooft, suikerbevattende groenten, geen vleesch en dgl. eten, en limonade, wei, suikerwater enz. drinken. Aan de verschijnselen van zenuwaandoeningen, die zich bij de tweede soort voegen, beantwoorden Flor. zinc., Magister. bismuth., Moschus, dikwijls met Antacida; zij zijn echter, even als omslagen met azijn, huidprikkels, reukmiddelen en inwendig toegediende zenuwmiddelen bij vergiftigingen van volwassene lijders aan geelzucht meestal vruchteloos.

Bij icterus chronicus moeten menigmaal de verzwakte spijsverteringswerktuigen en de verdwijnende krachten door de aromatisch-bittere en zuiver bittere middelen (Fel tauri als surrogaat der gal) worden verbeterd, en deze middelen maken, in vereeniging met diegene, welke de afscheiding opwekken, ook de palliative behandeling van die symptomatische soorten van geelzucht uit, bij welke de grond der ziekte niet kan worden genezen. Men vermijde nogtans de Tonica, wanneer er zich ontsteking dreigt bij te voegen of deze reeds aanwezig is.

Nooit vereischen de veranderingen der huid bij geelzucht eene bijzondere plaatselijke behandeling, hoewel niet te min warme baden hare verdwijning bespoedigen.

Gedurende de beterschap moeten de zieken zich, wegens de groote neiging tot herhalingen, nog aan eene strenge diëet onderwerpen; ziekten echter, die zich episodisch in de geelzucht vormen, zooals Hepatitis, Gastromalacia enz., of die uit haar ontstaan, zooals Hydrops, Marasmus, Intermittens en dgl., moeten volgens haren aard worden behandeld.

b. *Tweede verwantschap. Uroplaniae.*

Pisverplaatsingen.

—

Synonymen. Krankheiten von versetzter Harnschärfe Autenrieth. — Harnversetzungen. — Urodialysis Schönl. — Uroschesis alior. — Anuria Jahn.

Kenmerken.

1. De afscheiding (of ten minste de uitscheiding) der pis is onderdrukt of (nu eens wezentlijk, dan weder betrekkelijk) beperkt. Wordt er nog pis ontlast, zoo is deze meestal in hoedanigheid zeer veranderd, donker, troebel, zeer rijk aan piszuur, terwijl zij ammoniacalisch riekt en dikwijls slechts droppelsgewijze en met pijn wordt geloosd. Slechts bij wijze van uitzondering is zij normaal gekleurd of waterhelder, zonder vaste bestanddeelen, wanneer zij ook zonder bezwaarnissen wordt ontlast.

2. De wezentlijke bestanddeelen der pis zijn mede onder het bloed gemengd. Men heeft, volgens mijn weten, het bloed van aan Uroplania lijdende menschen nog niet onderzocht; alleen Prevost en Dumas hebben bij dieren, door het uitsnijden der nieren, eene verplaatsing der pis verwekt en in hun bloed pisstof gevonden.

3. Deze bestanddeelen der pis worden uit het bloed in verschillende organen uitgescheiden en nedergezet, welke op deze wijze de plaats der nieren vervangen. Deze uitscheiding heeft het menigvuldigst plaats in de uitwendige huid, de wei- en slijmvliezen; nogtans worden somwijlen ook andere organen en zelfs het centraal-zenuwstelsel door haar aangedaan.

4. De uitwendige huid is in de meeste gevallen het orgaan, hetwelk het eerst door Uroplania wordt aangedaan en niet zelden neemt zij alleen, gedurende eenen

geruimen tijd, de plaats der piswerktuigen over; eerst later ontstaan de verschijnselen van verplaatsing der pis ook in andere organen.

5. De Dermapostases, die door Uroplania worden te weeg gebragt, zijn zeer menigvuldig. Slechts zelden wordt de overgeplaatste stof met de normale afgescheidene stoffen der huid vermengd — als pisachtig zweet — werkelijk uitgescheiden; meestal wordt zij teruggehouden en verwekt alsdan ziekelijke veranderingen, die, hoewel ook in tamelijk veelvuldige gedaanten voorkomende, toch in de volgende punten met elkander overeenstemmen:

a. Zij wortelen primair in de afscheidingsoppervlakte der huid, doch beperken zich later dikwijls niet tot haar.

b. Zij breiden zich meestal over groote oppervlakten der huid, en niet zelden over het geheele ligchaam uit; slechts weinige soorten maken hierop eene uitzondering.

c. Hare gedaante is meer of minder bewerktuigd, in den vorm van knopjes, blaasjes, blaren en puisten.

d. Als grondvlakte dezer vruchten bemerkt men bij alle eene donkere, vuilrood gekleurde areola, die nu eens gelijk ligt met de oppervlakte der huid, dan weder zich bobbelvormig boven dezelve verheft.

e. Zij gaan altijd gepaard met eene hevige branding en jeuking in de huid, die des te heviger is, hoe minder de ziektevorm zich naar buiten ontwikkelt (b. v. sterker bij knopjes dan bij blaren) en des nachts toeneemt.

f. De afscheiding der door haar aangedane plaatsen der huid, alsook de vloeistoffen, die in de blaasjes, blaren enz. bevat zijn, rieken en smaken pisachtig en zijn hoofdzakelijk zuur. Vele dezer ziektevormen begunstigen of veroorzaken de vorming van insecten op en in de huid.

g. Zij houden zich, even als alle Dermapostases, aan

geenen bepaalden tijd, hoewel de sterker ontwikkelde, blaas- en puistvormige vruchten naar verhouding spoedig barsten en donkere, even als bij versterving ontstane, laagsgewijze korsten vormen.

h. Zij hebben eene ongelijk grootere neiging dan de overige Chymoplaniae, om de huid te verstoren, en in meer hevige gevallen vormen zich onder de korsten eigenaardige, weldra in den omtrek voortwoekerende zweren. Deze Urhelcosis kan echter ook op andere wijzen dan door uroplanischen uitslag ontstaan.

6. Hoewel echter de huid ook in de meeste gevallen het eerst door Uroplania wordt aangedaan, zoo voegen zich bij deze aandoeningen toch doorgaans, vroeger of later, verschijnselen van verplaatsingen der pis naar andere organen, naar de slijm- en weivliezen, naar klieren of naar de centraalpunten der zenuwen, en het ontbreekt niet aan voorbeelden, in welke de Dermapostases door de aandoening dezer organen worden voorafgegaan. Verplaatst de pis zich naar de slijmvliezen, dan wordt zij nu eens afzonderlijk, dan weder met slijm vermengd uitgescheiden, zooals de gevallen van pisvloeijingen uit de ooren, van pisachtige brakingen, de Blepharorrhoea urinosa enz. bewijzen, of zij wordt terug gehouden en verwekt dan, even als in de huid, eene hevige prikkeling en kwaadaardige verzwering. Zekere Ectropia bij oude lieden, de oppervlakkige kanker der tong en dgl. zijn zoodanige vormen. In de weivliezen verwekt de Uroplania prikkeling en uitstorting eener geelachtig gekleurde, pisachtig riekende, zure vloeistof (het zoogen. Asthma urinosum, den Hydrothorax, Hydrocephalus urinosus enz.). Uit klierachtige organen, b. v. uit de borsten, zag men, dat de pis somwijlen zonder merkbare bezwaarnissen werd uitgescheiden; menigvuldiger echter veroorzaakt de verplaatsing van pis in parenchymateuse organen ontsteking met spoedigen overgang in verettering, verzwering of versterving. Zeer

eigenaardig echter is de inwerking van Uroplania op het centraal-zenuwstelsel, en men ziet niet zelden personen, die aan verplaatsing der pis lijden, in bijzondere monotone ijlingen, gevoelloosheid en Lethargus (den zoogen. Typhus urinosus) vervallen of onder stuipen sterven, zonder dat de onderzoekingen bij lijken tot heden de verplaatste stof in de hersenen en het ruggemerg hebben kunnen aantoonen.

7. Al deze uroplanische aandoeningen van andere organen kunnen nevens en bij ongestoorde Dermapostasis bestaan; zij ontstaan echter, voornamelijk gaarne en hevig, wanneer de plaatsvervangende uitscheiding der huid gestoord, de uitslag onvoorzigtig verwijderd of de Dermapostasis teruggedreven wordt. Er heeft eene verwisseling tusschen de verplaatsing der pis naar de huid en tusschen die naar andere organen plaats, terwijl gene van eenen vrij onbestendigen aard en tot Metastases geneigd is.

8. Geene andere Chymoplania werkt zoo vroegtijdig en merkbaar op het gestel en de voeding der zieken, als die der pis. De lijders zien er, somwijlen nog voor de veranderingen in de huid of in andere organen zijn aangevangen, bleek en aardkleurig uit, gevoelen zich afgemat, klagen over dwalende pijnen in de ledematen en brengen de nachten slapeloos en onrustig door. Hunne tong is aan de randen vleeschrood, aan den wortel dikwijls vuil beslagen, de dorst hevig, de smaak veranderd, zure oprispingen, maagpijn, geeuwhonger wisselen af met verminderden eetlust, en de stoelgang is traag en hard. Gaat de ziekte verder voort, zoo vermageren de zieken merkbaar, de eetlust verdwijnt geheel en al, het verval van krachten neemt toe, de uitwaseming, de adem verspreiden eenen kwaden reuk en de sappen verkrijgen eene groote neiging tot algemeene verstoring.

Deelneming van het geheele organismus.

Zelden of nimmer ontstaan de verplaatsingen van pis naar de huid primair met koorts, wel echter die naar inwendige gewigtige organen. Vormen zich daarentegen uit de Dermapostases uitgebreide zweren, leggen de nadeelige inwerkingen der veranderde bloedmenging op het gestel en de voeding der zieken zich duidelijker aan den dag enz., dan verheft zich in lateren tijd veelal Febr. hectica, die eene groote neiging tot het putride karakter heeft.

Verspreiding, Mededeeling, Zamenstelling.

Het is met betrekking hiertoe even als over het algemeen met de Chymoplaniae gesteld; slechts komen, zooals vermeld is, de Uroplaniae naar de huid menigvuldiger zonder gelijktijdige aandoening van andere organen voor en verplaatsen zich ligter, dan de overige Verwantschappen dezer Familie.

Oorzaken

In dit opzigt moet men, even als bij de andere Chymoplaniae, op het onderscheid tusschen de idiopathische en symptomatische verplaatsing der pis opmerkzaam zijn.

De eerste komt alleen bij kinderen en grijsaards voor en meer bij het mannelijke dan bij het vrouwelijke geslacht. Zij vertoont zich meer in den winter dan in andere jaargetijden, dewijl de afscheiding der nieren te dezer tijd in eenen hoogeren graad plaats heeft. Als oorzaak schijnen zich nu en dan, voornamelijk bij kinderen, de invloed der dampkring, verkoudheid, meer echter nog het voortdurend oponthoud in eene vochtige, koude, onzuivere lucht te doen gelden. Menigvuldiger echter vormt zich de idiopathische Uroplania door, eenen geruimen tijd, inwerkende schadelijkheden in de voeding, die het bloed eene te groote hoeveelheid zure, scherpe stoffen toevoeren, welke door de nieren moeten worden afgescheiden, en die de bestanddeelen

der pis veranderen en de werkdadigheid der piswerktuigen uitputten en verminderen. Bij kinderen ziet men haar veroorzaakt worden door ongezonde, zuurachtige moedermelk, wanneer de zogende dyscrasische kiemen bij zich draagt of geene goede diëet houdt, door spijzen, welke tot eene zure gisting geneigd zijn, door slechte meelpap en dgl.; in den hoogen ouderdom komt zij daarentegen voornamelijk bij zoodanige personen voor, die veel scherpe, sterk gezoutene, gistende spijzen, zoo als kaas, slecht, gezouten vleesch, gezoutene visch enz. gebruiken en zich daarbij aan den brandewijn overgeven. In beide leeftijden wordt de volkomene ontwikkeling door onzuiverheid en door verwaarloozing der noodige zorg voor de huid begunstigd. Zij is bij den geringen stand ongelijk menigvuldiger dan bij den hoogeren.

De symptomatische Uroplania daarentegen voegt zich bij velerlei ziekten der piswerktuigen en der hun nabij gelegene organen, die de afscheiding of vrije uitscheiding der pis belemmeren. Zij komt naar verhouding zeldzamer voor bij aandoeningen der nieren die op de afscheiding betrekking hebben, dan bij aandoeningen der pisleiders, der blaas, der voorstanderklier enz., die de uitscheiding beletten, en men neemt haar bij, volgens hunnen aard, zeer verschillende toestanden dezer organen waar, zooals bij Nephritis en Cystitis, bij Lithiasis, in vereeniging met Cystodynie en Cystoparalysis, bij Scirrhus prostatae enz. Bij vele personen, die aan zoodanige ziekten lijden, ontstaat zij zeer vroegtijdig, bij andere laat en bij vele in het geheel niet. Even als de aandoeningen, met welke zij zich verbindt, wordt zij ook in den mannelijken leeftijd en in den hoogeren stand waargenomen, doch is, even als de idiopathische Uroplania en alle ziekten der piswerktuigen, menigvuldiger bij mannen dan bij vrouwen.

Beloop, Duur, Uitgang.

De uroplanische nederzettingen in de huid verloopen meestal chronisch, tenzij benevens dezelve meer gewigtige organen zijn aangedaan, in welke de nederzetting der pis dikwijls een zeer acuut beloop kan aannemen. Noch de enkele verandering der huid, noch de ziekte in haar geheel heeft eenen bepaalden duur. De uitgangen zijn:

1. In volkomene genezing. De pisafscheiding wordt normaal; de huid en andere plaatsvervangende organen worden van de in haar nedergezette stoffen, nu eens door opslurping, dan weder door uitscheiding ontlast, en de bij haar voorkomende veranderingen verdwijnen bij de onderscheidene ziektevormen ook op eene verschillende wijze. Het verdwijnen van den uitslag op de huid is voor het overige menigmaal geene ware genezing; niet zelden komt de verdwenen uitslag, korten of langen tijd daarna, weder op nieuw te voorschijn, en dikwijls duurt het ziekteproces, hoewel ook in de huid opgeheven, evenwel in andere organen voort. Ook zelfs bij volkomene genezing zijn herhalingen nog menigvuldig.

2. In gedeeltelijke genezing. Het is reeds aangemerkt, dat de meeste hiertoe behoorende Dermapostases in verzwering eindigen, in welk geval zij dikwijls zeer misvormende likteekens achterlaten

3. In andere ziekten. Over de neiging tot verplaatsing der Uroplaniae van de huid naar inwendige organen werd reeds gesproken. Bij kinderen geschiedt deze verplaatsing het menigvuldigst naar de hersenen en het ruggemerg, en de zieken sterven alsdan onder de verschijnselen van Hydrocephalus of van Eclampsie. Bij grijsaards heeft zij menigvuldiger plaats naar de borst; er ontstaan Asthma urinosum, Hydrothorax, Bronchitis, doch zoodanige zieken sterven somwijlen ook aan Typhus urinosus, aan de zoogenaamde Apoplexia serosa en dgl. Nogtans kan Uroplania, even als andere Dyscra-

siae, ook zonder Metastasis, in Hydrops eindigen, waarvan Atrophia en Marasmus niet zelden het gevolg zijn.

4. In den dood. Menigvuldiger dan bij andere Chymoplaniae volgt de doodelijke uitgang bij deze Verwantschap, voornamelijk bij kinderen, enkel door de aandoening der huid. De dikwijls zeer uitgebreide verzweringen gaan veelal tot versterving over, en de haar vergezellende uittering — en niet zelden ondermijnt rotachtige koorts de krachten. Nog menigvuldiger veroorzaken voorzeker de stoornissen, die gelijktijdig met de veranderingen der huid, of door hare verplaatsing naar inwendige, meer gewigtige organen, aanwezig zijn, den dood.

Voorzegging.

De Uroplaniae zijn de ergste afscheidingsverplaatsingen. Hare voorzegging rigt zich voor het overige naar dezelfde bepalingen als bij de andere Verwantschappen.

Behandeling.

Even als bij alle Chymoplaniae bestaat de hoofdzaak in het wederherstellen der beperkte of onderdrukte afscheiding.

Bij idiopathische Uroplania, die gewoonlijk door eene verkeerde levenswijze der zieken wordt te weeg gebragt, moet voor alles een gepaste leefregel worden aanbevolen. Zuigelingen moet men van de borst afwennen of de voeding der zogenden regelen; aan moederlooze en oudere kinderen verbiedt men alle zuurachtige en scherpe voedingsmiddelen, en grijsaards moeten van prikkelende spijzen en geestrijke dranken afstand doen, mogen slechts versch vleesch, ligt verteerbare, suikerbevattende groenten en dgl. nuttigen en water, melk, ten hoogste een ligt, goed gegist bier tot drank gebruiken. Niet zelden geeft eene te groote prikkelbaarheid der nieren eene tegenaanwijzing tot de onmiddellijke aanwending der pisdrijvende middelen; men moet haar alsdan

eerst door slijmachtige met verdoovende middelen, door eene Emulsio amygd., Sem. lini, Sem. lycopodii met Hyoscyam., Lactuca, Cicuta en dgl. laten voorafgaan. Eerst wanneer er geene gevoeligheid meer in de nierstreek voorhanden is, de pisloozing minder branding veroorzaakt enz., wende men zich tot dezelve en geve bij kinderen Inf. herb. jaceae, Acetas potassae liq. met Aq. juniper. en petrosel., eene geringe hoeveelheid Tinct. cantharid. in eene Emulsie en dgl. Bij grijsaards echter verdienen de Balsamica, voornamelijk Terebinthina, de Junipera en de Cantharides de voorkeur boven andere Diuretica. Is de Uroplania daarentegen symptomatisch, zoo moet de ziekte, door welke zij wordt verwekt, door eene overeenstemmende geneeswijze worden opgeheven. Niet zelden echter is de vervulling dezer opgave, bij organische gebreken der nieren, der pisleiders, der blaas enz,, onmogelijk, en de zieken mogen zich gelukkig achten, wanneer de pis niet hooger dan in de blaas wordt teruggehouden, en de kunst haar, waar de Catheter niet meer toereikende is, door den blaasteek eene uitvloeijing kan verschaffen. Voornamelijk in die gevallen, in welke de afscheiding der pis, hetzij wegens eene te groote prikkelbaarheid der nieren, hetzij wegens organische gebreken, niet kan worden hersteld, moeten andere organen, door welke de plaatsvervangende uitscheiding der pisstof mogelijk en zonder merkbaar gevaar is, worden opgewekt, ten einde de verplaatsing naar meer gewigtige organen te verhoeden; nogtans bewijzen middelen, die op den darm en de huid werken, ook bij eenvoudige Uroplania, in vereeniging en afwisselend met de Diuretica, goede diensten. Kinderen geve men Manna, Rheum en dgl., in verbinding met Antacida, volwassenen echter Senna, Jalappa enz. Warme, verweekende baden zijn steeds heilzaam, en men ondersteunt hunne werking bij kinderen door ligte, aromatische aftreksels, bij grijsaards door Pulv. Doveri,

Antimonialia, Camphora enz. Bovendien vorderen de verschillende aandoeningen der plaatsvervangende organen nog eene veelvuldige symptomatische behandeling. Hetgeen bij de veranderingen der huid moet in het werk gesteld worden, zal bij de beschrijving harer enkele ziektevormen worden opgegeven. Het uroplanische lijden der slijmvliezen echter vordert nu eens de bevordering, dan weder de beperking der afscheiding; de aandoening der weivliezen de afleidende middelen, Epispastica, voet- en handbaden enz., en ontsteking de ontstekingwerende geneeswijze. De eigenaardige zenuwtoevallen zag ik in hun begin voor eene naar den darm en de huid afleidende behandeling wijken, of in daarvoor geschikte gevallen na den blaassteek verdwijnen; waren zij echter volkomen ontwikkeld, zoo stierven de zieken, niettegenstaande zij met Nervina, Antiphlogistica en Derivantia werden behandeld.

Het verdwijnen der krachten, vermagering, Febris hectica en Marasmus vereischen eene versterkende behandeling, de aromatisch- bittere en bittere geneesmiddelen, eenen ligt verteerbaren, voedenden kost en dgl.; torpide en putride koorts de opwekkende en bederfwerende middelen, en Hydrops eene opwekking der uitscheidingen. Vormen zich Metastases van minder gewigtige organen naar organen van grooter belang, dan moet men beproeven, door prikkelende middelen, Epispastica en dgl. de vorige aandoening weder te herstellen.

Gedurende de beterschap moet men zorg dragen voor eene gepaste diëet, alsook dat alle afscheidingen, voornamelijk die der nieren, werkzaam blijven. Het gebruik van het bad Gastein kan, waar de omstandigheden zulks gedoogen, worden aanbevolen.

V e r d e e l i n g.

De verplaatsing der pis naar de huid verwekt ten minste 6 Geslachten van Dermapostases, die zich door hunne gedaante, uitbreiding, gevolgen enz. onderschei-

den, en van welke de meeste nog in meerdere soorten en variëteiten kunnen verdeeld worden. Vele van dezelve komen alleen bij kinderen, andere alleen bij volwassenen voor; alle worden zij echter zoowel door idiopathische als door symptomatische Uroplania te weeg gebragt, en vertoonen zich nu eens geheel en al voor zich alleen, dan weder in vereeniging met overeenstemmende Uroplaniae naar andere organen. Niet zelden komen twee of meerdere dezer Geslachten of Soorten bij denzelfden persoon te gelijker tijd of op elkander volgende voor; eene verschijning, die voor hunne inwendige verwantschap pleit en zich bij den uitslag van andere Dyscrasiae herhaalt.

---

*II. Geslacht. Uridrosis.**

Het Piszweet.

S y n o n y m e n. Sudor urinosus. — Der Harnschweiss.

K e n m e r k e n.

De uitscheiding der pis is beperkt of onderdrukt, en dien ten gevolge wordt er, nu eens slechts op enkele plaatsen, dan weder over het geheele ligchaam, zonder dat de huid zich veranderd toont, een pisachtig zweet uitgescheiden.

V e r d e e l i n g.

Hoe zeldzaam deze ziektevorm ook voorkomt, bestaan er toch nog 2 soorten derzelve.

---

1. *Soort. Uridrosis vulgaris.*

Het gewone piszweet.

Verschijnselen en waarnemingen.

Het pisachtige zweet blijft vloeibaar en brengt volstrekt geene veranderingen in de huid te weeg.

Salmuth (Cent. II. Obs. 82). zag bij eenen steenlijder, die aan volkomene Anurie leed en over het geheele ligchaam was opgezwollen, een algemeen kritisch zweet, hetwelk volmaakt naar pis geleek, uitbreken en de zwelling verdwijnen. Haesbart echter verhaalt (Ephemer. nat. cur. D. II. a. X. obs. 73.) van eenen man, die, ofschoon hij veel dronk, sedert jaren geene pis loosde en daarvoor des nachts uit de poriën, voornamelijk der okselholten tot aan de liesstreek, eene zoo groote hoeveelheid pisachtige vloeistof ontlastte, dat hij haar met sponsen en met de holle hand moest opvangen. Soortgelijke gevallen worden door Marc. Donatus en Sauvages verhaald. Arnold vermeldt (Lond. medic. reposit. 1828. Apr.) van een jong meisje, dat aan Prolapsus uteri en Ischuria vesicalis leed en waarbij men, wanneer verzuimd werd de blaas door den Catheter te ontlasten, steeds een rijkelijk pisachtig zweet in de lendenstreek waarnam. Later verplaatste zich deze Uroplania naar het oor, naar het bindvlies van het oog, naar de maag, naar de borstklieren, naar den navel en den neus, en overal werden er vloeistoffen uitgescheiden, in welke men, door scheikundig onderzoek, pisstof ontdekte.

2. *Soort. Uridrosis crystallina.*

Het kristalachtige piszweet.

—

Synonymen. Sudor arenosus, sabulosus. — Lithiasis cutis. — Der sandige Schweiss. Der crystallinische Harnschweiss.

Verschijnselen en waarnemingen.

Het pisachtige zweet kristalliseert op de oppervlakte der huid tot zandachtige, nu eens roodachtige, dan witte korrels, die zich ligtelijk laten afvegen en geene veranderingen in het weefsel der huid te weeg brengen.

Bonetus heeft (Sepulchr. I. III. s. 24. obs. 1.) gevallen bijeen verzameld, in welke het zweet van steenlijders, somwijlen over het geheele ligchaam, somwijlen slechts aan enkele deelen (aan de borsten en handen eener bejaarde vrouw), kristalachtige nederzettingen op de huid vormde. Eene soortgelijke, schitterend witte uitscheiding zag Paullinus aan de vingers en teenen van eenen jichtlijder, en Albrecht bij eene oude vrouw, die aan Hydrops ascites leed. Deze stof was nu eens rood, dan weder geel en zonk in het water naar den bodem. In den nieuweren tijd eindelijk zag men het zweet van eenen steenlijder op het voorhoofd en in het aangezigt tot eene vaste witte korst verharden, en Wolf bevond, dat er in dezelve piszuur benevens eene dierlijke zelfstandigheid voorkwam.

Oorzaken.

Uit deze gevallen blijkt, dat de beide soorten der over het algemeen zeldzaam voorkomende Uridrosis, menigvuldiger bij symptomatische, dan bij idiopathische verplaatsing van pis, en voornamelijk gaarne in vereeniging met Lithiasis voorkomen.

Uitgangen.

De meeste gevallen der eerste soort eindigden, door

herstelling der pisafscheiding, gunstig; alleen Haesbart geeft op, dat alle middelen vruchteloos zouden geweest zijn. In het door Arnold medegedeelde geval ging de plaatsvervangende uitscheiding van het eene orgaan naar het andere over, alvorens er genezing volgde. De tweede soort duurt gewoonlijk lang, zonder nogtans op zich zelve gevaar te weeg te brengen.

Behandeling.

Behalve de herstelling der normale pisafscheiding en opwekking der darmen door zachte afvoerende middelen, zal bij het piszweet wel geene geneeswijze aan te raden zijn, dewijl het geval van Arnold met geene onwaarschijnlijkheid doet veronderstellen, dat de aandoening zich zoude kunnen verplaatsen.

III. Geslacht. Cnesmus.

De Huidjeukte.

Etymologie. *Κνησμὸς*, het jeuken der huid.

Synonymen. Die Hautschabe.

Kenmerken.

De pisafscheiding is meer of minder verstoord. Onder een hevig jeuken en branden, hetwelk voornamelijk in de bedwarmte toeneemt, komen er bobbelvormige, vuilroode verhevenheden en op deze kleine knopjes en blaasjes te voorschijn. De uitwaseming der zieken heeft eenen eigenaardigen, pisachtigen reuk en in eenen hoogeren graad vormen zich gaarne insecten, luizen of mijten, in of op de huid. Uroplanische verschijnselen in andere organen vergezellen de aandoening menigmaal.

Verdeeling.

Ik geloof, behalve den gewonen Cnesmus (de Prurigo

senilis volgens Willan) ook de Phthiriasis of Acariasis der Schrijvers onder dit geslacht te moeten stellen, en derhalve bevat het twee soorten.

---

1. *Soort. Cnesmus vulgaris.*

De gewone huidjeukte.

Synonymen. *Ξυσμὸς* Hippocrat. — *Κνησμὸς* Galen. — Prurigo senilis Willan. — Epinyctis Schönl. — Die gewöhnliche Hautschabe. — Alibert beschrijft dezen ziektevorm onder de benaming van Prurigo pédiculaire, doch voegt daarbij eene ziektegeschiedenis, die meer bij mijne tweede soort voegt.

Afbeeldingen. Tab. IX. 1.

Verschijnselen.

Onder de algemeene verschijnselen van Uroplania, spaarzame, troebele pisloozing, vertraagden stoelgang, zuren smaak, scheurende pijnen in de onderste ledematen en dgl., somwijlen echter ook zonder dat deze verschijnselen zich in het begin in eenen sterken graad vertoonen, worden de zieken des nachts door eene ondragelijke jeuking der huid gekweld. Er ontstaan aanvankelijk slechts enkele, weldra echter in grooter aantal, door de bedwarmte, voornamelijk aan den rug, de billen en aan de dijen, vuilroode, somwijlen zelfs bruinachtige bobbels, die weinig verheven, onregelmatig gevormd, van verschillende grootte, meestal als linzen of kleine boonen zijn en die afgezonderd staan. Onder den vingerdruk worden zij vuilachtig geel, doch weldra herstelt zich hunne roode kleur weder. Hunne oppervlakte is op het gevoel niet volkomen glad, maar op de spits van elken bobbel bevindt zich een klein, lichter dan

hij zelf gekleurd knopje, zelden een helder of weiachtig blaasje, en nog zeldzamer zitten meerdere kleine vruchten op eenen en denzelfden bobbel. Deze uitbotting brengt de hevigste pijn te weeg; het is den zieken als of zij op netels en dorens liggen; zij kunnen niet slapen en krabben zich de huid met de nagels open. Des daags is de jeuking veel gematigder, de pericarpia zijn verdwenen, en slechts de kleine knopjes blijven op de drooge, onwerkzame huid staan. Deze zijn halfkogelvormig, ter grootte van eenen speldekop, en iets donkerder dan de natuurlijke kleur der huid, staan verstrooid, zelden digt op elkander gedrongen en verdwijnen, wanneer zij onverlet blijven, met ligte afschilfering. Meestal worden zij echter door de zieken des nachts met de nagels verstoord en vormen alsdan kleine, zwarte, uit gestremd bloed gevormde korreltjes. Elke nacht brengt nieuwe uitbottingen, en, met het ontstaan der bobbels, nieuwe pijn mede. Heeft de aandoening eenigen tijd geduurd, dan neemt de uitwaseming eenen walgelijken, eigenaardigen reuk aan, de huid wordt aardkleurig, hard en ruw, en er vormen zich, dikwijls bij de grootste zindelijkheid, talrijke luizen (pediculi corporis) op de huid, die de pijn nog vermeerderen.

Erkenning.

Cnesmus vulgaris zoude met Lichen en Strophulus, met den schurftvorm Prurigo en met Urticaria kunnen worden verwisseld. Waardoor hij zich van de beide laatste onderscheidt, zal bij derzelver afhandeling worden aangetoond; van de beide soorten van Eczematoses echter wordt hij daardoor erkend, dat deze bij jonge lieden, niet zoo als Cnesmus bij grijsaards, voorkomen, dat de stoornissen in het pisstelsel bij hem ontbreken, de bobbelvormige pericarpia ook des nachts niet aanwezig zijn, de knopjes digter bij elkander, en bij Lichen op eene gemeenschappelijke areola staan, dat het aangezigt, hetwelk bij Cnesmus steeds verschoond blijft,

dikwijls wordt aangedaan, dat de jeuking zelden zoo hevig is enz. —

O o r z a k e n.

Cnesmus vulgaris is de meest gewone uroplanische Dermapostasis der grijsaards en wordt nooit bij kinderen of jonge lieden aangetroffen. Hij vertoont zich menigvuldiger bij idiopathische, dan bij symptomatische verplaatsing van pis en ontstaat, na al de genoemde oorzaken, voornamelijk na schadelijkheden in de voeding, gewoonlijk als het eerste teeken van Uroplania. In zijn begin is de pis dikwijls niet merkbaar verminderd of veranderd; het schijnt als of het bloed zich van de scherpe stoffen, die hetzelve door het voedsel worden toegevoerd, primair door den uitslag ontlast; gedurende het verder beloop der ziekte neemt de pis echter altijd de beschrevene gesteldheid aan en wordt spaarzaam geloosd.

B e l o o p, D u u r, U i t g a n g.

Het beloop is steeds chronisch en de duur der enkele vruchten, even als die der aandoening in haar geheel, zeer onbepaald. Het jaargetijde en het weder oefenen hierop eenen grooten invloed uit, en niet zelden verdwijnt Cnesmus in den zomer volkomen en komt eerst in den herfst weder te voorschijn. Zijne uitgangen zijn:

1. I n v o l k o m e n e g e n e z i n g. De afscheiding der pis wordt rijkelijk en normaal en de huid schilfert zich, onder eene vermeerde afscheiding, langzamerhand af. Herhalingen zijn menigvuldig.

2. In gedeeltelijke genezing. Dikwijls blijft de huid nog langen tijd wankleurig, droog en het jeuken des nachts duurt zonder uitbotting voort.

3. I n a n d e r e z i e k t e n. Er kunnen zich bij Cnesmus reeds in zijn begin, menigvuldiger echter in zijn beloop, zonder dat hij verdwijnt, de veelvuldigste uroplanische toevallen en ziektevormen voegen. Ik heb Pompholyx, Esthiomenus en andere ziektevormen dezer

Verwantschap, met hem zien gepaard gaan, en Asthma urinosum, het uroplanische leepoog, de Hydrothorax door verplaatsing van pis enz. komen menigvuldiger met, dan zonder hem voor. Hij is echter ook van eenen zeer vlugtigen aard en verplaatst zich, wanneer hij van de huid wordt verdreven, veelal naar de weivliezen der borst. Dat het zoo schijnt, als of hij somwijlen in de tweede soort, in de zoogenaamde luisziekte, overgaat, zullen wij bij de behandeling van deze hooren.

4. In den dood. De doodelijke uitgang volgt, wel is waar, meestal uit inwendige organen, die benevens Cnesmus of door zijne verplaatsing zijn aangedaan, doch bij zeer oude, zwakke voorwerpen kan Cnesmus ook, voor zich alleen, Marasmus te weeg brengen.

Voorzegging.

Deze is tamelijk gunstig, ten zij er inwendige, meer gewigtige organen mede aangedaan zijn.

Behandeling.

Behalve de middelen, welke bij Uroplania over het algemeen zijn aangewezen, vordert Cnesmus vulgaris strenge zuiverheid, menigvuldig verwisselen van linnengoed en het aanhoudend gebruik van verweekende baden en wasschingen. Het laatste is het beste middel om, korten tijd voor het te bed gaan aangewend, de hevige jeuking der huid te matigen, en men kan, waar deze zeer hevig is, nog wat Tinct. thebaica bij hetzelve voegen. Wanneer er zich bij eene hevige jeuking weinig uitslag vertoont, de huid onwerkzaam en ruw is, dan zijn zwavelbaden, zwavel- en pekzalven en dgl. aangewezen. Meer hevig werkende prikkelende middelen echter, zoo als wasschingen met Solut. lapid. caustic, de aanwending eener uit den Helleborus bereide zalf en dgl. zijn voorzeker alleen geschikt om het verdwijnen der uitbotting te verhinderen of, wanneer er werkelijk Metastases zijn ontstaan, haar weder te rug te roepen. Beperkende, uitdroogende middelen echter, zoo als koude baden,

zalven met kwikzilver, lood en dgl. moeten ter zijde worden gesteld.

---

2. *Soort. Cnesmus Acariasis.*

De luisziekte.

Synonymen. *Φθειρίασις.* — Phthiriasis; morbus pedicularis. — Phthiriasis interna Plenk. — Die Läusesucht, die Milben-Hautschabe.

De zoogenaamde luisziekte was reeds bij de Grieken en Romeinen bekend; men wil dat Pherecydes, Sylla, Ennius, Herodes en anderen aan haar zouden gestorven zijn. Daar echter de oude schrijvers en de meeste geneeskundigen van lateren tijd, tot aan onze eeuw, elke verschijning van buitengewoon veel luizen op de huid, als Phthiriasis aanmerkten, terwijl dit dikwijls slechts het gevolg van onzuiverheid of zamenstelling met andere huidziekten is, zoo hebben Bateman, Raijer en anderen het bestaan van Phthiriasis, als eene bijzondere ziekte, geheel verworpen. Zij hebben volkomen gelijk, zoo dit betrekking heeft tot ware luizen of tot het voorkomen van insecten op de huid; doch er bestaat, zoo als een vrij groot aantal waarnemingen van Forest, Buxbaum, Bory de St. Vincent, Rust, Herberden, Kurtze en anderen bewijzen, en zoo als ik mij door eigene waarnemingen overtuigd heb, eene, gewoonlijk Phthirisiasis, luisziekte, genoemde aandoening, bij welke mijten (uit het geslacht Acarus s. Gamasus Latreille), die naar luizen gelijken, in het weefsel der ongekwetste huid ontstaan en uit van zelven openbrekende gezwellen te voorschijn komen. Dezen ziektevorm, welken Sauvages en Plenk van de luizen op de huid, als Phthiriasis interna, van de externa hebben onderscheiden, behandel ik, om later te

vermeldene redenen, als eene bijzondere soort van het geslacht Cnesmus, doch noem hem, dewijl het bij denzelven voorkomende dier geen Pediculus (φθείρ), maar een Acarus is, Acariasis.

Verschijnselen.

Onder soortgelijke toevallen als bij Cnesmus vulgaris, en aan dezelfde ligchaamsdeelen, den rug, de billen, de ledematen enz., vormen zich op de huid van afgeleefde, kwaadsappige voorwerpen, vuilachtig donkerroode, weeke verhevenheden, die grooter, dan die van Cnesmus vulgaris, als erwten, boonen en daarboven zijn, meer naar kleine builen, dan naar bobbels gelijken en in de koude niet verdwijnen. Hare uitbotting is met hevige jeuking en branding verbonden, en de zieken worden in dezelve, voornamelijk gedurende de warmte in het bed, een onverdragelijk vreten en bijten gewaar. Nu eens zijn er slechts eenige van deze gezwellen aanwezig, wanneer zij tevens grooter zijn; dan weder zijn zij zeer talrijk en kleiner; meestal komen zij van lieverlede in vrij groot aantal te voorschijn. Of zij, even als de bobbels der eerste soort, knopjes of blaasjes hebben, weet ik niet; dikwijls echter komen er nevens en tusschen dezelve andere, kleinere uitbottingen (cnesmus vulgaris?) voor. Door het hevige krabben worden, vroeger of later, enkele dezer gezwellen aan stukken gekrabd, of zij openen zich van zelven, en er ontlast zich eene geringe hoeveelheid heldere of etterige vloeistof, terwijl er uit de opening tallooze, naar kleine luizen gelijkende, witgekleurde diertjes te voorschijn komen, die zich zeer snel bewegen en bij hoopen over het ligchaam verspreiden. Nog niemand heeft naauwkeurig onderzocht, of zij uit de lederhuid of het onder haar gelegene celweefsel komen, hoewel het eerste meer waarschijnlijk is. Zij onderscheiden zich reeds daardoor van ware luizen, dat zij nimmer op andere personen overgaan, terwijl zij, volgens een meer naauwkeurig onderzoek, tot het geslacht Acarus behooren; in het geval

van Bory geleken zij zeer den Ixodes. Langzamerhand openen zich meerdere builen en er komen nieuwe te voorschijn, het geheele ligchaam wordt met deze insecten bedekt; het bijten, jeuken en branden in de huid neemt steeds toe, de reeds vroeger kwaadsappige zieken worden steeds meer krachteloos, de slaap verlaat hen, de eetlust verdwijnt, hunne uitwaseming verspreidt eenen kwaden reuk, en dikwijls verheft zich koorts, die veelal het putride karakter aanneemt.

Erkenning.

De Acariasis kan ligt van het voorkomen van gewone luizen worden onderscheiden, dewijl deze alleen op de huid, nooit in dezelve leven, niet uit eigene gezwellen komen en, onder het vergrootglas, blijken geheel andere dieren te zijn.

Oorzaken.

De overeenkomst, die in het begin tusschen de verschijnselen van cnesmus Acariasis en die van cnesmus vulgaris plaats heeft, alsmede eenige gevallen nopen mij, om dezen ziektevorm van uroplanischen oorsprong, voor eene hooger ontwikkelde soort van Cnesmus te houden. Alibert deelt eene ziektegeschiedenis mede, welke mij toeschijnt, eenen overgang van cnesmus vulgaris tot Acariasis daar te stellen. De heer Laval had sedert ongeveer 12 jaren aan Prurigo pédiculaire (cnesmus vulgaris cum pediculis) geleden, toen hij in het hospitaal St. Louis werd opgenomen. Tusschen de gewone knopjes vormden zich ten laatste groote celachtige verhevenheden, even als peperkorrels (de builen van Acariasis), die snel aangroeiden, en in welke zich, in minder dan 24 uren, zoo vele luizen(?) vormden, dat er, volgens het zeggen van den zieke, verscheidene voortplantingen van dezelve aanwezig waren. Toen deze diertjes verdwenen, stierf de lijder onder de verschijnselen van Adynamie. Mij zelven echter is een geval voorgekomen, in hetwelk de zoogenaamde luisziekte, gepaard met Cnesmus en eene me-

nigte andere uroplanische verschijnselen, zich vertoonde; ik betreur slechts, toen als beginnend arts, noch aan de gesteldheid der pis, noch aan vele andere zaken, mijne opmerkzaamheid te hebben gewijd. In het jaar 1822 of 23, bevond zich in de heelkundige afdeeling van het Julius-hospitaal eene hoogbejaarde, cachectische boerenvrouw, die aan beide oogen Ectropium senile, in het linker echter een Hypopyon had. Op de huid van den nek en den rug hadden zich talrijke, vuilrood gekleurde builen gevormd, die haar vreeselijke pijnen veroorzaakten en uit welke, als zij openbraken, kleine luizen, mijten gelijkende, bij duizenden te voorschijn kwamen. De huid van het overige ligchaam was zonder builen, doch bruin, ruw, droog, met knopjes en zwarte punten bezet, en door de zieke met de nagels aan stukken gekrabd. De lijderes stierf aan Marasmus. In andere gevallen ontbreken, wel is waar, zulke bepaalde opgaven; doch vele waarnemers maken, behalve van builen, nog van andere, niet naauwkeurig beschrevene uitbottingen gewag en, even als cnesmus vulgaris, komt Acariasis bijna altijd bij oude, door armoede, ellende en ziekte ter neêr gedrukte personen voor. Slechts Kurtze deelt een geval van Acariasis bij een kind mede; doch ook hier staat de, in vele opzigten buitengewoon verloopende en welligt nog twijfelachtige aandoening, met eene ziekte in verband, die ik tot de uroplanische Dermapostases rekenen moet, met Paedophlysis. Het kind werd te regter tijd en gezond geboren, doch reeds weinige dagen daarna had zich Intertrigo van het geheele ligchaam (Paedophlysis madescens) gevormd, die het den slaap en allen lust tot zuigen ontnam. Na de aanwending van melkbaden en het inwikkelen in boomwol verminderden de toevallen voor eenigen tijd; weldra echter werden zij weder erger: er vormden zich korsten over het geheele ligchaam, en onder uit deze kwam eene groote menigte luizen (?) te voorschijn. Het kind stierf, 11 weken oud zijnde. (Rust

Magaz. B. 36). Deze gevallen brengen mij in het denkbeeld, dat Acariasis een voortbrengsel van Uroplania en met cnesmus vulgaris aanverwant is; nogtans vooronderstelt zij steeds eene hevigere wanorde in het gestel dan deze, en het is daarom wel waarschijnlijk, dat zij, zoo als velen meenen, door gelijktijdig aanwezige Syphilis, jicht en dgl. wordt begunstigd.

Beloop, Duur, Uitgang en Voorzegging.

De luisziekte verloopt somwijlen vrij snel, menigvuldiger echter meer chronisch; nimmer echter duurt zij, even als cnesmus vulgaris, maanden en jaren lang. Haar gewone uitgang is in den dood door Marasmus, Hydrops of rotkoorts, en somwijlen kondigt het verdwijnen van alle de mijten dit uiteinde aan. In enkele gevallen zag men (Buxbaum, Heberden en anderen) nogtans genezing volgen, de builen zich ontlasten en genezen. De voorzegging is altijd ongunstig en dit zoo veel te meer, hoe verkwaadsappiger de zieken en hoe verder de builen verspreid zijn. Ontstaat er rotkoorts, zoo zijn de zieken verloren.

Behandeling.

De door verschillende schrijvers voorgeslagene middelen, ten einde het ongedierte te dooden, zoo als Ol. terebinthin., Pulvis staphid. agr., Mercurialia enz. zijn natuurlijk, om den inwendigen wortel van Acariasis te vernietigen, niet toereikende, hoewel zij ook als hulpmiddelen en in vereeniging met menigvuldige warme baden en dgl., met de noodige voorzigtigheid kunnen worden gebezigd. Aan de ziekte-aanwijzing beantwoordt men voorzeker door dezelfde behandeling, als bij de andere Uroplaniae, met inachtneming van den toestand der krachten, der welligt aanwezige andere Dyscrasiae, zoo als Syphilis, jicht enz. en der mogelijke uitgangen. Verheft er zich koorts, zoo zijn de Antiseptica en Nervina aangewezen.

IV. Geslacht. Paedophlysis.

De huidblaas der kinderen.

—

Etymologie. Van παῖς, het kind, en φλῦσις, een uitslag van bovenmatige vochtigheid.

Synonymen. Die Schälblasen. — De tot dit Geslacht behoorende ziektevormen werden gedeeltelijk met Amorpha (Intertrigo), gedeeltelijk met Pemphigus en Rupia van Willan verward.

Kenmerken.

Onder de gewone verschijnselen van Uroplania infantilis, de spaarzame uitloozing eener troebele, slecht riekende en het linnen kleurende pis, vorming van zuur in de eerste wegen, kolijkpijnen, belemmerden stoelgang en dgl. ontstaan er, op vuilrood gekleurde areolae, die meestal meerderen vruchten tot gemeenschappelijke grondvlakte dienen, slappe, weinig boven de huid verhevene blaasjes of blazen, die zelden, en alleen in den aanvang, eene heldere, meestal eene wei- of etterachtige vloeistof inhouden, hevig branden, vroegtijdig barsten of open worden gekrabd, hunnen zuren, kwalijk riekenden, bijtenden, pisachtigen inhoud uitstorten en ontvellingen of zweren achterlaten.

Verdeeling.

Naar gelang der verschillend volkomene ontwikkeling van den uitslag bestaan er 3 soorten van Paedophlysis.

—

1. *Soort. Paedophlysis madescens.*

De natte huidblaas der kinderen.

—

Synonymen. Vele soorten van Intertrigo (voor-

namelijk van het geheele ligchaam) en het urodialytische Exanthem der Kinder volgens Schönlein.

Afbeeldingen. Tab. X. 2.

Verschijnselen.

Onder de opgenoemde verschijnselen vormen zich, voornamelijk op die plaatsen, waar de afscheiding rijkelijk is, doch weldra over grootere oppervlakten en niet zelden over het geheele ligchaam, donkerroode, onregelmatige vlekken, op welke zich na een kort tijdsverloop, blaasjes verheffen ter grootte van gierst- of hennepkorrels, die meestal groepsgewijze bij elkander staan. Zij bevatten eene aanvankelijk heldere, later weiachtige vloeistof, wier hoofdbestanddeel zuur is en eenen pisachtigen reuk heeft; zij veroorzaken, zooals de onrust der kinderen zulks aanduidt, eene hevige pijn en barsten vroegtijdig. Was de uitbotting aanmerkelijk, zoo leggen zij dikwijls, door dit barsten, groote oppervlakten der lederhuid bloot, die, donkerrood of bruinachtig gekleurd en zeer gevoelig, nog langen tijd eene pisachtige, dunne vloeistof afscheiden. Gewoonlijk vertoonen er zich talrijke, latere uitbottingen en menigmaal gaat de aandoening van eene ligte koorts vergezeld.

---

2. *Soort. Paedophlysis bullosa.*

De groote huidblaas der kinderen.

Synonymen. Terminthi neonatorum Plenk. — Pemphigus infantilis s. neonatorum benignus. — Die Schälblasen, Schälblattern. — Die Heidepocken Consbruch.

Afbeeldingen. Tab. X. 3.

Verschijnselen.

Geheel en al onder dezelfde toevallen als bij den vorigen ziektevorm ontstaan er, voornamelijk aan de ledematen, in het aangezigt, op de borst en niet zelden over het geheele ligchaam, onregelmatige, roode vlekken, op welke zich echter de opperhuid niet tot blaasjes, maar tot blazen van verschillenden omvang, ter grootte van erwten, boonen en hazelnooten verheft. Met hare ontwikkeling verdwijnt gewoonlijk de areola, en slechts een smalle, roode rand omgeeft hare grondvlakte; zij staan, even als de blaasjes der eerste soort, in groepen, zijn slap, in den aanvang helder, later troebel, terwijl haar inhoud zuur is. Gewoonlijk reeds na 24 tot 30 uren barsten zij of worden door de kinderen doorgelegen; slechts zelden gebeurt het, dat er enkele tot oppervlakkige, laagsgewijze korsten verdroogen. Zij laten, even als de vorige soort, roode, vochtige plekken terug, die nogtans in hare gedaanten met de enkele blazen en groepen van blazen overeenkomen, en in welker midden men somwijlen eene ligte, witgeelachtige verzwering der lederhuid bespeurt. Menigmaal is te gelijker tijd het slijmvlies van den mond en somwijlen van den geheelen Tractus met Aphthae bedekt; herhalingen zijn menigvuldig, en niet zelden wordt de uitbotting en het verdere beloop van koorts vergezeld.

---

3. *Soort. Paedophlysis escharotica.*

De kwaadaardige huidblaas der kinderen.

Synonymen. Pemphigus infantilis s. neonatorum malignus, gangraenosus. — Rupia escharotica Willan. — Die bösartigen Schälblasen.

Afbeeldingen. Tab. X. 4.

Verschijnselen.

Onder overeenkomstige toevallen als bij de eerste soorten ontstaan bij kwaadsappige kinderen, voornamelijk aan de onderste deelen des ligchaams, doch ook in het aangezigt, op de borst en over de geheele huid verspreid, donkere, blaauwachtige en violetkleurige vlekken van verschillende grootte en gedaante, op welke blaasjes en blazen opkomen, welke aan die der vorige soorten gelijk, slap en onregelmatig gevormd zijn. De vlekken verdwijnen echter bij hunne ontwikkeling niet, maar omgeven hen ook in hun verder beloop in de gedaante van donkerroode of blaauwachtige areolae; hun inhoud is reeds in het begin troebel en wordt later etterachtig, ichoreus, ja door het ontbondene bloed zelfs blaauw- en zwartachtig gekleurd, en dikwijls vloeijen verscheidene zoodanige blaasjes in elkander. Ook deze barsten weldra en ontlasten eene zure, bijtende vloeistof; doch er blijven hier niet slechts, even als bij de vorige soorten, vochtige plekken en oppervlakkige ontvellingen, maar zeer pijnlijke zweren over, die een slecht aanzien hebben, met roode, gevoelige randen, die zich spoedig in de breedte en diepte uitbreiden, eene pisachtig riekende stof afscheiden, van tijd tot tijd met korsten, als door versterving ontstaan, worden bedekt en niet zelden in wezentlijke versterving der huid en der onderliggende deelen overgaan. De latere uitbottingen zijn hier zoo talrijk als bij de vorige soorten, en nog menigvuldiger vertoonen zich hier kwaadaardige Aphthae in den geheelen Tractus intestinalis. Gewoonlijk is er reeds in den aanvang koorts aanwezig, die slechts eenen korten tijd erethisch blijft en weldra het karakter van uitterings- of, bij versterving, van rotkoorts aanneemt.

Erkenning.

Van de tot dusverre verhandelde aandoeningen zoude voorzeker slechts amorpha infantilis en welligt ook Her-

pes met Paedophlysis kunnen worden verwisseld. Doch de eerste, die voornamelijk veel overeenkomst met paedophlysis madescens heeft, beperkt zich meestal tot enkele plaatsen des ligchaams, ontstaat gewoonlijk zonder blaasjes en zonder stoornissen in het pisstelsel, vertoont de huid minder donker gekleurd en levert een ander, vaster, slijm- niet pisachtig voortbrengsel op. — Bij Herpes echter, die welligt met de 2 laatste soorten zoude kunnen worden verward, zijn de blaasjes kleiner, staan regelmatiger, hebben een helderrood gekleurd pericarpium, eenen waterachtigen, helderen, niet naar pis riekenden inhoud, verdroogen tot donkere korsten, laten geene zweren na en verloopen zonder eenig ander verschijnsel van Uroplania.

Oorzaken.

Even als Cnesmus bij grijsaards, zoo is Paedophlysis de meest gewone ziektevorm onder de uroplanische Dermapostases bij zuigelingen. Men heeft haar niet zelden aangeboren waargenomen, en Osiander deelt verscheidene gevallen van deze soort mede, in welke de moeders vele haringen hadden gegeten. Lobstein echter, Osiander in een ander geval, en Krauss vonden in de lijken der kinderen, die met Paedophlysis geboren waren, organische veranderingen der nieren, en het schijnt dus, alsof deze aandoening zich reeds bij de vrucht, zoowel door eene soort van idiopathische Uroplania, welke te weeg gebragt wordt door afwijkingen in de dieët bij de moeder, als door verplaatsing der pis in vereeniging met andere aandoeningen der nieren, zoude kunnen ontwikkelen. Op dezelfde tweevoudige wijze ontstaat zij ook na de geboorte. Men ziet haar het menigvuldigst bij kinderen van eenige dagen en weken, niet zelden echter omstreeks den tijd der eerste ontwikkeling der tanden en somwijlen zelfs bij grootere kinderen, van 2 tot 6 jaren, door al die schadelijkheden ontstaan, die over het algemeen Uroplania infantilis verwekken.

Zij komt echter ook als verschijnsel van vele andere ziekten in het pisstelsel bij kleine kinderen voor, zoo-als bij kramp der pisblaas, nier- en blaassteenen, bij aangeborene sluiting der pisbuis enz. Of zich deze of gene soort ontwikkelt, schijnt deels van de gesteldheid der kinderen, deels van uitwendige verhoudingen af te hangen. De derde, kwaadaardige soort neemt men voornamelijk waar bij kwaadsappige, van venerische, klierziekige, jichtaardige moeders geborene, of door dusdanige minnen gezoogde kinderen, bij zeer groote onzuiverheid en armoede, in vochtige, koude woningen en moerassige streken; zoo zag W. Stokes haar in de vreeselijkste gedaante onder de armen van Ierland.

Beloop, Duur, Uitgang.

Alle soorten verloopen nu eens acuut, dan weder chronisch, naar gelang de afscheiding der pis zich vroeger of later weder regelt, of er kwaadaardige toevallen ontstaan, die aan het leven een einde maken. Het spoedigste verdwijnt doorgaans paedophlysis bullosa. Ofschoon bij alle soorten de blaasjes of blazen vroegtijdig barsten, zoo hebben zij toch, even zoo min als de ziekte, in haar geheel eenen bepaalden duur. De mogelijke uitgangen zijn:

1. In volkomene genezing. De pis wordt in grooter hoeveelheid ontlast en neemt hare natuurlijke gesteldheid weder aan; de vochtige plekken der beide eerste soorten worden droog, schilferen af en worden met eene nieuwe opperhuid overdekt; de zweren der derde soort vormen likteekens. Even als bij Cnesmus is het verdwijnen der Dermapostasis dikwijls slechts eene schijnbare genezing, terwijl herhalingen menigvuldig zijn.

2. In gedeeltelijke genezing. Bij den kwaadaardigen vorm kan het gebeuren, dat, terwijl de Uroplania is opgeheven, de zweren nog langen tijd blijven bestaan. Genezen zij echter, zoo blijven er niet slechts misvormde likteekens, maar, volgens de waarnemingen

van Stokes (Med. and physic. journal. Vol. 19), zelfs blindheid, doofheid enz., door verstoring der aangedane organen terug.

3. In andere ziekten. Even als bij Cnesmus ontstaan er ook bij Paedophlysis niet zelden uroplanische toevallen in velerlei inwendige organen. Behalve de reeds vermelde Aphthae, die in zoodanige gevallen ware Uroplaniae naar de slijmvliezen zijn, hebben er weiaardige uitstortingen in de 3 holligheden, stuipen, oogziekten en dgl. meer plaats. Nog zekerder en menigvuldiger ontstaan er zoodanige stoornissen, wanneer de Paedophlysis in hare ontwikkeling gestuit, door verkoudheid, opdroogende middelen en dgl. wordt onderdrukt. Alle de soorten vormen gaarne Metastases, die gewoonlijk naar het centraal-zenuwstelsel, zeldzamer naar de weivliezen van de borst en den buik geschieden. Ik heb verscheidene voorbeelden van dezen gewigtigen uitgang gezien.

4. In den dood. Deze kan op verschillende wijzen volgen. Bij alle soorten kunnen de uroplanische aandoeningen van inwendige organen, die benevens de huid of door Metastasis worden aangedaan, een doodelijk einde nemen, en niet zelden sterven de kinderen, bij eenen langen duur der ziekte, aan Atrophia. Bij paedophlysis escharotica wordt de dood ook menigmaal te weeg gebragt door de versterving en rotkoorts of door de verzwering en uitteringskoorts.

Voorzegging.

Deze is over het algemeen twijfelachtig en bij de derde soort zeer ongunstig. Zij wordt bovendien bepaald door de mogelijkheid om aan de opgave voor de oorzaken te voldoen, den ouderdom en den toestand der krachten van de kinderen, de uitgebreidheid en den duur der aandoening, het lijden van inwendige organen enz.

Lijkopening.

Bij alle de ziektevormen verheffen zich de blazen bo-

ven de afscheidingsoppervlakte der lederhuid; bij paedophlysis escharotica echter werkt de in haar bevatte vloeistof, gewoonlijk reeds voor zij barsten, in de zelfstandigheid der lederhuid in. Inwendig vonden Lobstein, Osiander en Krauss bij aangeborene Paedophlysis, behalve de veranderingen in de nieren (vergrooting, verharding en vergroeijing, voornamelijk der bijnieren), de pisblaas klein en leeg, de lever groot, het slijmvlies der darmen met roode vlekken bezet, in de buikholte, in de zakken van het borstvlies en in het hartezakje een geel of roodachtig water uitgestort, en in één geval (Osiander), ook het onder de huid gelegene celweefsel met eene dusdanige vloeistof doormengd. Van 2 kinderen, die ik aan verkregene Paedophlysis zag sterven, vond men bij het eene, hetwelk aan Metastasis te gronde ging, bleeke en weeke nieren en in de hersenen een geelachtig, rood, als lakmoespapier gekleurd exsudaat; bij het andere echter, hetwelk den 30sten dag der behandeling onder stuipen stierf, toen de zweren der paedophlysis escharotica reeds begonnen te genezen, geene merkbare verandering in inwendige organen, wel echter vermagering tot in eenen zeer hevigen graad.

Behandeling.

Behalve de behandeling, die Uroplania infantum over het algemeen vereischt, moet bij Paedophlysis, ten einde de hevige pijn te matigen en de stoornissen, die bij de laatste soort voorkomen, te beperken, ook eene uitwendige, plaatselijke behandeling in het werk gesteld worden; doch alle soorten van zalven en voornamelijk alle opdroogende middelen moet men, wegens het gevaar voor stofverplaatsing, vermijden. Zoo lang de blazen nog bestaan, kan men welligt het hevige branden verminderen en het verdroogen der laagsgewijze korsten bevorderen door het bestrijken derzelve met melk, Ol. amygd. dulc., met eene Emuls. amygd. amar. en dgl. Zijn zij ech-

ter zeer groot en bevinden zij zich op plaatsen, waar hare verscheuring niet wel kan worden vermeden, zoo is het verkieselijker dezelve te openen. Hebben er zich ontvellingen gevormd, dan zijn menigmaal herhaalde baden, in doorgezijgde afkooksels van zemelen en verweekende kruiden, in melk en dgl. dienstig, en men bestrooit de vochtige plaatsen, ten einde het vertoeven der stof op dezelve te verhoeden, met Semen lycopodii, waarbij men een weinig Magnes. alba voegt. Vormen zich korsten, zoo moeten deze, wanneer de kinderen weinig pijn schijnen te gevoelen en de korst door geene donker gekleurde areola omgeven is, niet worden weggenomen; dienen zij echter slechts tot bedekking der zich verder uitbreidende verzweringen, zooals bij paedophlysis escharotica, zoo moeten zij door baden en stovingen worden losgeweekt, en de onder haar gelegene zweren behandeld worden, zooals dit bij Urelcosis zal worden aangetoond. Ontstaat er versterving, uitvloeijing eener wankleurige, bloederige, stinkende, etterachtige stof, zuchtige zwelling of Emphysema van het nabijgelegene celweefsel, valt de huid met verstorvene lappen af enz., zoo moeten aromatische baden, omslagen met Decoct. c. querc. of chin., terpentijn, Myrrh. en dgl. worden aangewend. Verdwijnt Paedophlysis plotseling van de huid of houdt de afscheiding van de door haar verwekte ontvellingen en zweren op en ontstaan er, in de plaats hiervan, toevallen in andere gewigtige organen, dan moet de aandoening der huid door wasschingen en baden met Solut. lapid. caustic. of loog, door zalf met Ammonium, door het bestrooijen der opgedroogde plaatsen met poeder van het vijfvingerkruid, zooveel mogelijk weder worden te voorschijn geroepen.

Eenvoudige ontstekingskoorts in vereeniging der ziekte vereischt slechts opmerkzaamheid met betrekking tot de diëet en, bij de keus der pisdrijvende en purgeermiddelen, door middel van welken men den grondslag der

ziekte tracht tegen te werken; torpide en putride koorts echter en febr. hectica worden op dezelfde wijze behandeld, als bij andere gelegenheden reeds herhaalde malen is aangetoond.

V. Geslacht. Pompholyx.

De blaar-uitslag.

Etymologie. *Πομφόλυξ*, de lucht- of waterblaas.

Synonymen. Morbus bullosus, ampullaceus var. — Pemphigus chronicus Ray. — Morta Linné. — Der Blasenausschlag. — Het zal later blijken, dat niet alles, hetgeen door deze namen wordt aangeduid en hetgeen Willan en Bateman tot Pompholyx rekenen, met mijn Geslacht overeenkomt, en dat ik daarentegen menigen ziektevorm onder hetzelve rangschik, welke door anderen, die alleen naar het uiterlijke te werk gingen, onder Rhypia, Ecthyma enz. werd gesteld.

Kenmerken.

Onder de verschijnselen van Uroplania vormen zich bij volwassenen en voornamelijk bij bejaarde voorwerpen, nu eens slechts aan enkele plaatsen des ligchaams, en in dit geval voornamelijk aan de ledematen, dan weder aan meerdere ligchaamsdeelen en zelfs over de geheele huid, onder een jeuken en branden, kleine, ronde, afzonderlijk staande, roode vlekken, op welke zich weldra de opperhuid tot aanvankelijk kleine, doch spoedig eenen aanmerkelijken omvang bereikende blazen (en blaren) verheft. Deze blazen zijn, naar gelang der soorten en variëteiten, zeer verschillend in kleur, grootte en gedaante, staan echter meestal afzonderlijk, bevatten eene zuurachtige vloeistof, hebben ten minste de grootte

van erwten, dikwijls die van noten en hoendereijeren, zijn des nachts pijnlijker dan des daags en laten ontvelde plaatsen en zweren terug, die eene pisaardige stof opgeven. Haar beloop is, gedeeltelijk door deze nakomende toevallen, gedeeltelijk wegens de herhalingen, meestal chronisch.

Verdeeling.

Men kan, naar de uitwendige gesteldheid en het geheele beloop, twee soorten van Pompholyx onderscheiden, van welke iedere afzonderlijk weder, der vermelding waardige, variëteiten bevat.

1. *Soort. Pompholyx vulgaris.*

De gewone blaar-uitslag.

Synonymen. Pompholyx diutinus Willan. — Pemphigus chronique disséminé Ray. — Pemphix chronique Alib. — Der chronische Blasenausschlag. — Die Blasenkrankheit. — Der gewöhnliche Blasenausschlag. — Maladie vesiculaire, bulleuse. — Blister-disease.

Afbeeldingen. Tab. X. 6.

Verschijnselen.

Voornamelijk bij oude personen en bij lieden van eene verzwakte gezondheid verschijnen er op de huid min of meer verhevene, roode, ronde vlekken ter grootte van linzen, welke reeds verscheidene weken vroeger door andere verschijnselen van Uroplania worden voorafgegaan. Nu eens komen slechts weinige van deze vlekken op eene kleine plaats aan de ledematen, het aangezigt enz. voor, dan weder zijn zij talrijk en over groote plekken der huid verspreid; doch bijna nimmer breidt zich de eerste uitbotting over het geheele ligchaam uit. Al-

tijd staan de vlekken alleen en verbleeken onder den vingerdruk. Reeds na weinige uren verheft de opperhuid zich op dezelve tot een helder blaasje, dat eerst slechts de grootte der vlek had, doch weldra grooter wordt en in eene blaas overgaat, die den omvang eener hazelnoot, amandel of okkernoot heeft. De areola verdwijnt; de in de blaas bevatte vloeistof is helder, geelachtig, zuur en heeft eenen eigenaardigen reuk; zij verwekken, voornamelijk des nachts, een hevig jeuken en branden en worden dierhalve veelal stuk gekrabd. De grootste onder dezelve barsten echter na eenige dagen ook van zelve, en slechts de kleinste worden troebel, slap, rimpelig en verdroogen tot dunne, bruine, schubbenvormige korsten, die weldra loslaten. Altijd blijven er roode, vochtige plaatsen over, die nog, gedurende eenen geruimen tijd, eene soortgelijke vloeistof, als in de blazen bevat was, afscheiden en somwijlen zelfs in oppervlakkige zweren overgaan. Wanneer zij eindelijk droog en met eene nieuwe opperhuid overdekt worden, schilfert deze nog langen tijd af, terwijl de plekken rood en gevoelig blijven. Terwijl de eerste uitbotting aldus verloopt, ontstaan er, nu eens in de nabijheid, dan weder aan andere ligchaamsdeelen, en voornamelijk dikwijls des nachts, steeds op nieuw, nakomende uitbottingen, en niet zelden worden naauwelijks genezene plaatsen weder aangedaan. Deze latere uitbottingen, die meestal maanden en dikwijls jaren lang voortduren, worden niet altijd door vlekken voorafgegaan; somwijlen ontstaan de blazen op de onveranderde huid. Is de uitslag zeer uitgestrekt, dan hebben de zieken niet zelden koorts, voornamelijk gedurende de slapelooze nachten en bij nieuwe uitbottingen.

Variëteiten.

Als onderdeelen van pompholyx vulgaris schijnen mij de volgende ziektevormen, van welke ik nogtans alleen den tweeden zelf heb gezien, te moeten worden aangemerkt:

1. *Variëteit. Pompholyx vulgaris conferta.**

De groepsgewijze blaar-uitslag.

—

Synonymen. Pemphigus en grouppes Ray.
Afbeeldingen. Tab. X. 7.
Verschijnselen.

De naar verhouding kleine blazen staan niet, zooals bij den gewonen blaar-uitslag, afgezonderd, maar in groepen en kringen bij elkander geplaatst (conniventes), hoewel zij niet in elkander vloeijen. Zij verschijnen niet op enkele plekken, maar in langwerpige strepen der huid. De zieke, bij welken Rayer dezen ziektevorm waarnam, was 68 jaar oud, en de jeuking en branding hevig.

2. *Variëteit. Pompholyx vulgaris pruriginosa.*

De blaar-uitslag met huidjeukte.

—

Synonymen. Pemphigus prurigineux Ray. — Der Blasenausschlag mit Hautschabe.
Afbeeldingen. Tab. X. 8.
Verschijnselen.

Tusschen de uitbotting van Cnesmus vulgaris verschijnen enkele blazen, zij blijven doorgaans klein en hare vloeistof, die vroegtijdig troebel wordt, is oneindig veel zuurder en riekt sterker naar pis, dan bij den gewonen vorm. De jeuking des nachts is onverdragelijk; de blazen worden weldra stukkend gehaald en de overblijvende ontvellingen genezen bezwaarlijk en veranderen veelal in zweren.

3. *Variëteit. Pompholyx vulgaris solitaria.**

De alleen-staande blaar-uitslag.

—

Afbeeldingen. Tab. X. 9.

Verschijnselen.

Gewoonlijk des nachts ontstaat er, onder een gevoel van jeuking in de huid, eene groote blaas, die zich zoo spoedig uitzet, dat zij somwijlen een theekopje vol lympha (?) bevat. Binnen de 48 uren barst zij en laat eene oppervlakkige verzwering terug. Digt bij deze verheft zich, in een' of twee dagen, eene andere blaas, die even zoo verloopt, en op deze volgen er somwijlen nog 2 tot 3 nieuwe, zoodat de geheele duur zich tot 8 of 10 dagen uitstrekt. Willan zag deze ziekte slechts bij vrouwen, en zij schijnt met den Pemphigus hystericus van J. P. Frank overeen te komen, welken hij en anderen bij vrouwen, die aan hysterische krampen der piswerktuigen leden, waarnamen.

—

2. *Soort. Pompholyx Epinyctis.*

De nachtblaar.

—

Synonymen. Het schijnt mij toe, dat de *'Επινυκτίδες* van Hipp., Galen, Oribas. enz. de Epinyctis volgens Celsus, Scheva en Albotin der Arabiers, de Pustula nocturna van den middelbaren leeftijd enz. met geenen anderen ziektevorm zoo goed overeenkomen, als met den uroplanischen blaar-uitslag. De nieuwere schrijvers hebben dezen ziektevorm onder zeer verschillende geslachten afgehandeld, en de Uritis nocturna van Plenk,

het Ecthyma cachecticum van Willan, de Rupia cachectica en gangraenosa volgens Rayer, het Phlygacion chronic. scorbuticum van Alibert komen alle met mijne Epinyctis meer of minder overeen. Hetgeen Alibert echter Epinyctis noemt, heeft noch met de beschrijvingen der ouden, noch met mijnen ziektevorm de geringste gelijkenis. — Die Nachtblatter.

Afbeeldingen. Tab. X. 10.

Verschijnselen.

Bij oude, kwaadsappige voorwerpen, die reeds langen tijd aan stoornissen in het pisstelsel, en meestal reeds aan andere vormen van Uroplania, aan Cnesmus, Ectropium senile, Asthma urinos. en dgl. hebben geleden, vormen zich steeds des nachts en gewoonlijk aan de onderste ledematen, aan de scheenbeenderen, in de streek der enkels enz.; somwijlen echter ook aan andere deelen, ronde, alleenstaande, donkerroode en blaauwroode vlekken, van verschillende, doorgaans niet aanmerkelijke grootte, die een zeer hevig branden en jeuken te weeg brengen. Even als bij de eerste soort verheft de opperhuid zich ook bij deze tot blazen, die zich echter reeds terstond van die der Pomphol. vulg. wezentlijk onderscheiden. Zij zijn slap, week, weinig boven de huid verheven; haar inhoud, die zeer zuur is en naar pis riekt, is dadelijk weiachtig, en wordt later dun, etterachtig, wankleurig, en door het ontbondene bloed rood- blaauw- en zwartachtig gekleurd; met hare volkomene ontwikkeling verdwijnen de areolae niet, maar de nachtblaren zijn van eene, meestal groote, donkerroode, blaauwzwarte of zwartachtige areola omgeven, over welke de huid op het gevoel hard en onbewegelijk is. Nu eens zijn deze blazen of blaren in groot aantal aanwezig, en alsdan blijven zij meestal klein, als erwten of boonen; menigvuldiger echter verschijnen zij in kleinen getale, en alsdan verkrijgen, ten minste enkele, den omvang van amandelen en walnoten. Des

daags verwekken zij niet meer pijn, dan de eerste soort, des nachts echter is die onverdragelijk en zij worden meestal aan stukken gekrabd. Veelal barsten zij echter ook van zelve, ontlasten haren inhoud en laten rondachtige, groefvormige zweren terug, die alle kenmerken van Urelcosis dragen, zich spoedig naar den omtrek toe uitbreiden en somwijlen zelfs tot versterving overgaan. Verdroogen de blaren echter zonder te barsten, het geen doorgaans alleen het geval met de kleinere is, dan vormen zich donkere korsten, die, door eene blaauwachtig roode kleur omgeven, tot bedekking van soortgelijke verzweringen dienen en met den tijd aan omvang en dikte toenemen. Even als bij den vorigen ziektevorm, verschijnen er ook hier veelvuldige latere uitbottingen, die hoofdzakelijk des nachts, onder hevige pijn en met opwellingen van koorts ontstaan; zij breiden zich nu eens meer, dan minder over het ligchaam uit, hoewel mij geen geval bekend is, in hetwelk de uitslag algemeen geworden was. Bij aanmerkelijke verzwering voegt zich hierbij uittering-, bij versterving rotkoorts.

Variëteit.

Als eene variëteit van Epinyctis — Pompholyx Epinyctis haemorrhagica — zoude de volgende waarneming, in welke het haematochrotische ziekteproces zich met de Uroplania had verbonden, kunnen worden aangemerkt.

Een 80 jarige provenier, die aan verlamming der blaas leed, Epiphora senilis en eene uroplanische verzwering aan den linker voet had en reeds sedert jaren zoo gebrekkelijk was, dat hij het bed niet konde verlaten, werd des nachts door eene zeer hevige jeuking en branding in het linker scheenbeen aangedaan, terwijl zich ter zelfder plaatse eene door eene met bloed gekleurde areola omgevene blaas vormde, die aanvankelijk slechts de grootte eener erwt had, doch weldra den omvang eener okkernoot bereikte. Den volgenden avond barstte

zij, en er ontlastte zich, gedurende den geheelen nacht, onder een voortdurend branden en jeuken, nagenoeg 4 oncen bloed. Den volgenden morgen zagen wij eene tamelijk oppervlakkige, ronde verzwering met opgezwollene, donkerrood gekleurde grondvlakte, platte randen en door eene groote, blaauwe areola omgeven; zij scheidde slechts eene bloederige wei af en was niet zeer pijnlijk. Den daarop volgenden nacht echter ontstond er weder eene hevige jeuking en bloeding, die niet minder aanmerkelijk dan in den vorigen nacht was. De bloedingen werden gestild door omslagen met azijn en een zamendrukkend verband, terwijl de verzwering langzamerhand het eenvoudige karakter van Uroplania aannam. De lijder stierf later aan borstwaterzucht.

Erkenning.

Beide soorten van Pompholyx onderscheiden zich van de haar na aanverwante Paedophlysis door haar voorkomen bij volwassenen, door hare vorming uit kleine, afgezonderde, ronde vlekken, door de alleenstaande, meestal grootere blazen en blaren, door dat zij zich veelvuldiger tot eene plaats des ligchaams beperken, somwijlen zelfs tot eene of weinige blazen, door het erger worden van al de toevallen des nachts, en door een meestal langduriger beloop. De tweede soort zoude welligt ook met Ecthyma kunnen worden verwisseld; doch deze ontstaat op helderroode, niet boven de huid verhevene vlekken, de puisten zijn kleiner, met heldergelen etter gevuld en verdroogen zonder zweren terug te laten; de bezwaarnissen in het pisstelsel ontbreken geheel en al, de nacht veroorzaakt geene vermeerdering van pijn, en deze is ook over het algemeen veel geringer dan bij Pompholyx. De erkenning van andere ziektevormen, voornamelijk van Pemphigus, Rhypia, Erysipelas bullosum en dgl. zal later worden opgegeven.

Oorzaken.

Pompholyx is eene der zeldzaamste uroplanische Der-

mapostases en komt welligt even zoo dikwerf bij symptomatische als bij idiopathische verplaatsing van pis voor. Zij vertoont zich, voornamelijk de eerste soort, niet zelden geheel alleen, menigvuldiger echter in vereeniging met en na andere Uroplaniae, zooals Cnesmus, Ectropium, Asthma urinos. enz., en doorgaans, in het bijzonder Epinyctis, bij bejaarde personen. Pompholyx vulgaris wordt somwijlen te weeg gebragt door ligte voorbijgaande stoornissen in de pisafscheiding. Men ziet haar, zooals vermeld is, bij hysterische voorwerpen, bij de onderdrukking van kritische uitscheiding van pis op het einde van acute ziekten, na het genot van scherpe, de piswerktuigen bovenmatig prikkelende spijzen enz., en vooral in zoodanige gevallen schijnt zij zich tot eene of weinige uitbottingen te bepalen en eene waterachtige vloeistof te bevatten, welke het lakmoespapier weinig rood kleurt. In andere gevallen daarentegen wordt zij te weeg gebragt door eene dieper in de geheele levenswijze der zieken wortelende Uroplania idiopathica, of zij ontstaat als verschijnsel van zware, dikwijls ongeneesbare ziekten van het pisstelsel, van Lithiasis, van Hypertrophia en Atrophia der blaas, van Cystoparalysis enz., en alsdan duren ook de latere uitbottingen maanden en jaren lang voort, terwijl de inhoud der blazen over het algemeen buitengewoon zuur is. De tweede soort komt bijna alleen in vereeniging met meer ernstige gebreken voor, die te weeg gebragt worden door diep ingewortelde, idiopathische verplaatsing van urine, welke zich reeds vroeger onder andere gedaanten heeft aan den dag gelegd, of door andere langdurige en moeijelijk te genezene ziekten van het pisstelsel. De weinige voorbeelden, die ik tot heden van haar gezien heb, betroffen hoogbejaarde, door armoede, onzuiverheid en andere ziekten, voormelijk jicht, zeer ter neder gedrukte voorwerpen.

Beloop, Duur, en Uitgang.

Het beloop van beide soorten is doorgaans chronisch; slechts in die zeldzame gevallen, in welke zij door voorbijgaande oorzaken wordt veroorzaakt, verloopt Pompholyx vulgaris acuut; overigens duurt zij steeds maanden, jaren en zelfs 6, 10 en meerdere jaren lang. Epinyctis loopt vroeger ten einde, dewijl de hevige pijn, de verzweringen enz. de krachten der bejaarde zieken spoedig ondermijnen, en niet zelden versterving ontstaat. Geene der twee soorten heeft eenen bepaalden duur en bij beide hebben er veelvuldige nalatingen en verheffingen der toevallen plaats. De uitgangen zijn:

1. In volkomene genezing. De pisafscheiding heeft weder geregeld plaats, de vochtige plaatsen droogen op, blijven nog eenigen tijd rood, schilferen af en gaan van lieverlede in de normale huidkleur over. Zweren echter genezen door vorming van vleeschheuveltjes en laten, voornamelijk bij Epinyctis, ongelijke, dikwijls blaauwachtige likteekens terug. Het genezen van enkele vlekken is geen waarborg voor het verdwijnen der geheele aandoening en zelfs de geheele verdwijning van Pompholyx is dikwijls slechts voor eenigen tijd. Er ontstaan menigmaal herhalingen.

2. In gedeeltelijke genezing. Er kunnen zweren, hinderlijke en zeer misvormde likteekens, verstoringen van enkele ligchaamsdeelen en dgl. terug blijven, en Wichmann zag onder anderen, iemand, ten gevolge van Pompholyx, welke 9 jaren aanhield, de beide oogen verliezen.

3. In andere ziekten. Even als bij andere uroplanische aandoeningen der huid, kunnen zich ook tot de beide soorten van Pompholyx, velerlei aanverwante ziekten van andere organen voegen, of dezelve voorafgaan en met haar blijven bestaan. Niet zelden ontstaan er op de slijmvliezen, welke met een hard epithelium zijn voorzien, soortgelijke blazen als die, welke reeds op de

huid aanwezig zijn, en gaan in ontvellingen en verzweringen over, of de weivliezen worden aangedaan, er ontstaan toevallen van Asthma urinosum of van Hydrothorax, of er voegen zich bij den blaar-uitslag Typhus urinosus en soortgelijke zenuwtoevallen. Eigenlijke stofverplaatsingen schijnen hier echter zeldzamer dan bij Cnesmus en Paedophlysis te zijn. Ik heb nimmer eenig hiertoe behoorend geval mogen waarnemen; Rayer zag eens, na eene plotselijk verdwenene Pompholyx (Pemphigus chron. Ray.), waanzinnigheid volgen en den lijder twee jaren daarna, geheel verlamd sterven. Bij eenen langeren duur van den blaar-uitslag vervallen de zieken, even als bij de aanverwante ziektevormen het geval is, meestal in Marasmus en Hydrops.

4. In den dood. Deze kan op dezelfde verschillende wijzen, als bij Paedophlysis, door versterving, uitteringkoorts, het gelijktijdig lijden van inwendige organen, Marasmus, Hydrops enz. volgen.

Voorzegging.

Over het algemeen genomen, is Pompholyx meer eene pijnlijke en langdurige, dan gevaarlijke ziekte; er bestaan echter vele uitzonderingen op dezen regel. De voorzegging rigt zich hoofdzakelijk naar de volgende punten:

1. Naar den vorm. De eerste soort is minder gevaarlijk dan Epinyctis.

2. Naar de oorzaken. De voorzegging is gunstiger, wanneer de blaar-uitslag alleen door voorbijgaande, ligt te overwinnen stoornissen wordt veroorzaakt, twijfelachtiger, wanneer hem eene idiopathische, dieper wortelende Uroplania tot grondslag ligt, en gevaarlijk, wanneer hij zich als verschijnsel van ongeneeslijke aandoeningen van het pisstelsel vertoont.

3. Naar den ouderdom, de gesteldheid en den toestand der krachten van de zieken enz.

4. Naar het gelijktijdig uroplanische lijden van andere organen en het aantal en gewigt derzelve.

5. Naar de aanwezigheid en het karakter der koorts. febr. hectica, nog meer echter febr. putrida zijn altijd zeer gevaarlijk-

6. Naar de uitgangen. Versterving, Marasmus en Hydrops maken de voorzegging zeer ongunstig.

Lijkopening.

Men vindt bij lijken van voorwerpen, die aan Pompholyx gestorven zijn, wezentlijk dezelfde veranderingen als bij andere Uroplaniae.

Behandeling.

De geneeswijze van den blaar-uitslag moet van dezelfde grondbeginsels uitgaan, als die der Uroplaniae over het algemeen. Bij idiopathische verplaatsing der pis maken de vermindering der ziekelijke prikkelbaarheid der nieren en vervolgens de opwekking harer afscheiding door pisdrijvende middelen, doch bij symptomatische Uroplania de genezing van den tot grondslag liggenden toestand der ziekte, de hoofdzaak uit. Daarbij moet de levenswijze der zieken streng geregeld, melk met kalkwater, Seltzerwater en dgl. als drank toegediend en tevens zorg gedragen worden, dat ook de andere afscheidingen, voornamelijk die der darmen, werkzaam blijven. Uitwendig wendt men bij Pompholyx vulgaris soortgelijke middelen als bij de twee eerste soorten van Paedophlysis aan; slechts behoeft men hier minder vrees voor eenen teruggang te voeden. Verweekende baden, fijn linnengoed, een geschikt leger, het bestrijken der bovenmatig brandende blazen en ontvellingen met amandelolie, Cacaoboter en dgl. zijn voornamelijk nuttig bij eene pas ontstane uitbotting. Heeft de ziekte echter reeds langen tijd bestaan, dan zijn, ten einde de ziekelijke afscheiding in hoedanigheid te veranderen en de normale uitscheiding der dikwijls zeer harde, onwerkzame huid te bevorderen, baden met Alcalia, zwavellever en dgl. aangewezen, ja, wanneer de huid zeer weinig werkdadigheid aan den dag legt en de krachten gezonken zijn, moet

men zelfs zijne toevlugt tot de ijzerbaden nemen. Epinyctis vereischt in den aanvang, wegens de hevige prikkeling, dikwijls eene uitwendige ontstekingwerende behandeling, eenige bloedzuigers, omslagen van Aqua Goulardi enz. De hevige pijn des nachts brengt men het best tot bedaren door verdoovende stovingen. Hoedanig men de zweren moet behandelen, zal later worden aangetoond; ontstaat er echter versterving, zoo moet dezelfde geneeswijze als bij paedophlysis escharotica worden gevolgd. De toestand van de krachten der zieken, de gelijktijdige aandoeningen van inwendige organen, voornamelijk van het slijmvlies der darmen, en de koorts, die zich bij Pompholyx kan voegen, moeten op eene gepaste wijze in het oog gehouden worden, terwijl zij, bij welke de genezing begonnen is, zich voor alle schadelijkheden betrekkelijk de diëet, die eenen terugkeer zouden kunnen te weeg brengen, moeten wachten. Marasmus, Hydrops enz. worden even als bij de aanverwante ziektevormen behandeld.

VI. Geslacht. Esthiomenus

De Huideter.

Etymologie. Van ἐσθίω, ik eet.

Synonymen. Ἕρπης ἐσθιόμενος. Graec. — Herpes exedens, rodens, devastans, ferus var. — Die fressende Flechte, der Hautfrass. — Dartre rongeante enz. — Men heeft met deze en soortgelijke benamingen zeer vele huidaandoeningen van eenen klierziekigen, venerischen, kankerachtigen oorsprong, welke de aangedane deelen en voornamelijk het aangezigt verstoorden, verward en, toen men dezelve in lateren tijd uit elkander begon te

onderscheiden, juist dien ziektevorm over het hoofd gezien, welke, volgens zijne vorming, nog het meeste op den naam van Herpes aanspraak konde maken, namelijk de, met groepsgewijze staande blaasjes beginnende, voornamelijk in het aangezigt bij oude lieden voorkomende, verstoringen. Slechts de Impetigo rodens van Willan schijnt een zoodanige ziektevorm te zijn, hoewel de borst en romp, die hij als de zitplaats van denzelven opgeeft, door den huideter doorgaans niet worden aangedaan. Deze verstoringen zijn het, welke mijn geslacht Esthiomenus daarstellen en hetzelve komt alzoo met de bovengenoemde oudere benamingen gedeeltelijk, doch met de Esthiomène van Alibert en den Lupus van Willan niet overeen.

Kenmerken.

Onder de toevallen van Uroplania vormt zich, meestal in het aangezigt bij oude lieden, eene donkerroode, rondachtige vlek, op welke weldra eene groep van tamelijk groote, puntige blaasjes te voorschijn komt. Deze bevatten eene in den aanvang heldere, doch weldra wei- of etterachtige vloeistof en verwekken, voornamelijk des nachts, eene hevige branding en jeuking. Zij barsten of worden aan stukken gekrabd; hun inhoud is zuur, heeft eenen pisaardigen reuk en bedekt de vochtige oppervlakte weldra met donkere korsten, die vast met de huid zamenhangen, van eene donkerroode, zich spoedig uitbreidende areola omgeven zijn en verzweringen bedekken. De dikwijls aanmerkelijke verstoring breidt zich nu eens meer in de oppervlakte, dan weder meer in de diepte uit.

Verdeeling.

Naar de rigting, welke de verstoring neemt, onderscheidt men twee soorten van Esthiomenus.

1. *Soort. Esthiomenus serpens.*

De wandelende huideter.

Synonymen. Pseudocarcinoma urinosum Jahn. — De oppervlakkige wangkanker bij oude lieden.

Verschijnselen.

Onder de reeds herhaalde malen vermelde, algemeene verschijnselen, somwijlen voorafgegaan door scheurende aangezigtspijnen, vormt zich, gewoonlijk beneden het oog op de wang, eene donkerrood gekleurde, ronde vlek ter grootte van een dubbeltje, op welke zich, onder eene hevige, brandende pijn, een vrij groot aantal heldere puntige blaasjes verheffen. Hun inhoud wordt echter weldra troebel en zij zelve vroegtijdig, voornamelijk des nachts, wanneer zij het hevigste jeuken en branden, aan stukken gekrabd. Eene ontvelde donkerroode, zeer gevoelige plek, die door eene donkere, vuilachtig-roode areola omgeven is en eene scherpe, zure, etter-achtige stof afscheidt, is hiervan het overblijfsel. Na eenige dagen wordt zij met eene bruine, laagsgewijze korst bedekt, zonder dat nogtans de pijn of afscheiding vermindert; de dunne, etterachtige stof komt nog steeds aan de randen en uit de kloven der korst te voorschijn. De omgevende deelen zwellen min of meer op, de donker gekleurde areola breidt zich verder uit, en de korst groeit langzaam in de vlakte en diepte aan. Wordt zij weggenomen of losgeweekt (zij laat zelden van zelve los), dan vertoont zich eene vlakke zweer, die alle kenmerken van Uroplania draagt en spoedig weder met eene nieuwe korst bedekt wordt. Aldus breidt zich de verstoring meer en meer in de vlakte uit en neemt eindelijk de geheele wang in; gewoonlijk gaat zij gepaard met Epiphora, Ectropium en zelfs met geheele verstoring van het onderste ooglid. Somwijlen geneest zij aan de eene zijde, terwijl zij aan de andere zijde voortgaat.

2. *Soort. Esthiomenus rodens.*

De knagende huideter.

—

Verschijnselen.

Meestal aan eenen neusvleugel komen er, onder dezelfde toevallen als bij den vorigen ziektevorm, terwijl de huid donker rood gekleurd is, 2 tot 3 weiachtige, hevig brandende blaasjes, ter grootte van gerstenkorrels, te voorschijn. Na eenigen tijd barsten zij en laten eene kleine ontvelling terug, welke eene scherpe, dunne, etterachtige stof afzondert en zich spoedig met eene vochtige, groenachtig gekleurde korst bedekt. Deze hangt vast met de huid aaneen, neemt, tamelijk snel, meer in dikte dan in omvang toe, wordt langzamerhand donkerder, somwijlen zelfs zwart en is door eene donkerrood gekleurde areola omgeven. Voornamelijk des nachts worden de lijders eene zoo hevige pijn onder dezelve gewaar, dat zij zich niet kunnen onthouden te krabben; zij wordt alzoo afgereten, en alsdan doet er zich eene uroplanische zweer voor, die echter niet, even als bij den vorigen ziektevorm, vlak, maar trechtervormig is en zich naar de diepte wendt. De korst wordt spoedig weder door eene andere vervangen. De verstoring, door de korst overdekt, gaat vrij snel voort en kan, zoo de kunst haar geene palen stelt, zelfs den geheelen neus en de naburige deelen wegnemen.

Erkenning.

Het voorkomen bij oude lieden, de overige verschijnselen van Uroplania, de bepaalde ontkiemingsplaatsen, het donkere, vuilrood gekleurde pericarpium, de minder talrijke, doch grootere blaasjes, de hevigheid der pijn en haar toenemen des nachts, de pisaardige gesteldheid van haren inhoud, de donkere, vaste korsten, de verzweringen met hare woekeringen onderscheiden Esthiomenus ligtelijk van Herpes, Impetigo

en andere Eczematoses. Van Paedophlysis en Pompholyx echter kenmerkt hij zich door zijn voorkomen aan eene enkele plaats der huid, door de puntige, gespannen, groepsgewijze staande vruchten, door de sterkere vorming van korsten, de dieper gaande verzweringen enz. Bovendien heeft men den huideter ook nog met Lupus, Carcinoma, Syphilis en Lepra van het aangezigt enz. verward, ziektevormen, over welke later zal worden gesproken.

Oorzaken.

Ik heb de eerste soort slechts eenmaal, de laatste slechts tweemaal gezien, en Esthiomenus is alzoo voorzeker eene der zeldzaamst voorkomende Dermapostases door verplaatsing van pis. Mijne 3 zieken waren bejaarde mannen en bij twee van hen ging Esthiomenus met cnesmus vulgaris gepaard en was de Uroplania alzoo idiopathisch. In het derde geval kwam de tweede soort, zonder eenige andere verandering aan de huid, bij eenen 56 jarigen man voor, die aan vergrooting der Prostata en aan Haemorrhoides der blaas leed.

Beloop, Duur, Uitgang.

Het beloop is altijd chronisch en de duur onbepaald. De mogelijke uitgangen zijn wezentlijk dezelfde als bij Pompholyx, alleen volgt de genezing hier steeds met vorming van likteekens, die bij de eerste soort meer vlak, bij de tweede echter, bij welke de verstoring zich niet slechts tot de weeke deelen, maar met den tijd ook tot de kraakbeenderen en beenderen uitstrekt, diep en zeer misvormend zijn. Metastases schijnen hier niet voor te komen; doch, even als bij de andere ziektevormen dezer Verwantschap, zijn er niet zelden, benevens den huideter, verschijnselen van Uroplania naar inwendige gewigtige organen aanwezig, en de derde mijner lijders stierf met slaapzucht. Bovendien kunnen echter Marasmus, Febr. hectica of putrida, Hydrops en dgl. den dood ten gevolge hebben.

Voorzegging.

Esthiomenus is eene der hardnekkigste uroplanische nederzettingen in de huid, en somwijlen zijn reeds lang alle stoornissen in het pisstelsel verholpen, zonder dat daarom de verdere voortgang der verstoring ophoudt. Het gevaar is echter meer in de gelijktijdige aandoening van andere organen en in de Dyscrasie, dan in de aandoening der huid zelve gelegen.

Behandeling.

Uroplania, als zoodanig, wordt even als de andere, bij grijsaards voorkomende, ziektevormen behandeld. Hierbij is echter eene zorgvuldige plaatselijke geneeswijze noodzakelijk. Bij beide soorten moet in den aanvang de prikkeling door bloedzuigers, door verweekende baden en verdoovende stovingen of pappen uit Herb. cicut., belladonn. en dgl. worden verminderd. De vorming van korsten zoekt men door de aanwending van vochtige warmte voor te komen en weekt de reeds ontstane door Cataplasmata af. Eerst wanneer op deze wijze roodheid, pijn en zwelling geringer zijn geworden, verbindt men langzamerhand de zacht bijtende middelen met de verdoovende en maakt omslagen van Inf. hb. belladonn. met Liq. kali subcarb. of caustic., met eene zwakke oplossing van den helschen steen of van het zwavelzuur koper. Ontstaat er echter eene hevige terugwerking, zoo moet men dadelijk weder met deze middelen ophouden en op nieuw de Antiphlogistica en Sedativa aanwenden. Loodverbindingen kunnen met de plaatselijke prikkeling doorgaans beter verdragen, en alzoo, dewijl er wel geene vrees voor stofverplaatsing bestaat, beproefd worden; in de door mij waargenomene gevallen echter bleven zij zonder eenig gevolg. Ontstaat er, na de aanwending der genoemde geneesmiddelen, geene wijziging in het uiterlijke en in de afscheiding der zweren, wordt haar verdere voortgang niet beperkt, zoo is, voornamelijk bij de tweede soort, het eigenlijke bijt-

middel aangewezen. Ik heb in een mijner gevallen, met goed gevolg, van den Lapis causticus gebruik gemaakt, doch men kan zich ook van den Lapis infern., van Nitras hydrargyr., Chlor. antimon. en dgl., bedienen. De gevormde korst werd door Cataplasmata zoo veel mogelijk vroegtijdig losgeweekt en de onderliggende vlakte overeenkomstig haren graad van terugwerking behandeld en alzoo eene goedaardige vorming van vleeschheuveltjes daargesteld. Is echter de afgescheidene vloeistof nog steeds ichoreus, zuur, heeft zij nog eenen pisaardigen reuk, breidt de verzwering zich weder meer uit, zoo moet de aanwending van het bijtmiddel worden herhaald, waartoe men doorgaans meermalen genoodzaakt is, voor men onder de korst eene etterende oppervlakte aantreft en alzoo zijn doel bereikt heeft.

VII. Geslacht. Urelcosis.

De piszweer.

Synonymen. Ulcera urinosa var. — Ulcera urodialytica Schönl. — Die Harngeschwüre. — Gedeeltelijk de Ulcera phagadaenica der heelkundigen.

Afbeeldingen. Tab. X. 11.

Kenmerken.

Door Uroplania te weeg gebragte of onderhouden wordende scheidingen van den zamenhang, zweren met vlakke, donkere randen, sponsachtigen, donkerrood gekleurden grond, uit welke eene pisaardige stof wordt afgescheiden en die zich spoedig uitbreiden en eene hevige pijn veroorzaken.

Verschijnselen.

Deze piszweren komen aan de verschillendste ligchaamsdeelen voor, doch voornamelijk gaarne aan de

onderste ledematen, aan de voorste en inwendige oppervlakte van het scheenbeen. Zij zijn zelden rond, meestal onregelmatig, en hoekig; haar grondvlakte is donkerrood, sponsachtig, de randen zijn meestal vlak, ongelijk, als uitgebeten; doch tevens hard en ondermijnd; zij zijn donker gekleurd en van eene donkerroode areola omgeven. De zweren scheiden eene groote hoeveelheid dunne, prikkelende, zure, naar pis riekende, etterachtige vloeistof af, die slechts zelden op enkele plaatsen tot donkere schubbenvormige korsten opdroogt. Zij branden en jeuken, voornamelijk des nachts, hevig en bloeden, doch niet sterk. Weldra verspreiden zij zich in de vlakte; slechts zelden breiden zij zich ook in de diepte uit, doch kunnen alsdan zelfs de beenderen aandoen. Daarbij is tevens de pisafscheiding beperkt en in hoedanigheid veranderd, en meestal zijn er, behalve de verzweringen, nog andere toevallen van Uroplania in de huid of in andere organen aanwezig.

Erkenning.

De zamenhang met stoornissen in het pisstelsel en de gesteldheid der afgescheidene stof onderscheiden Urelcosis van alle andere soorten van zweren, die men, onder de benaming van Ulcera phagadaenica enz. met haar heeft verwisseld.

Oorzaken.

Alle Dermapostases door verplaatsing van pis, kunnen in dit Geslacht overgaan, en paedophlysis escharotica, pompholyx Epinyctis en Esthiomenus hebben zelfs altijd een tijdperk van verzwering. Bij de minder ontwikkelde ziektevormen, b. v. bij Cnesmus, geeft voornamelijk het open krabben der knopjes en dgl. aanleiding tot het ontstaan van zweren, en, bij verouderde Uroplania, kunnen ook andere scheidingen van den zamenhang, wonden, andere zweren enz. in Urelcosis overgaan. Men ziet haar voornamelijk bij bejaarde voorwerpen, menigvuldiger bij idiopathische dan bij

symptomatische Uroplania en, even als de geheele Verwantschap, meer bij mannen dan bij vrouwen.

Beloop, Duur, Uitgang.

Het beloop is chronisch en de duur onbepaald. Genezing ontstaat altijd, terwijl de afscheiding van pis weder normaal wordt, door vorming van likteekens. Deze likteekens zijn meestal glad, rood- of blaauwachtig en op het gevoel, alsof zij ondermijnd waren, somwijlen echter ook, na de diepere zweren, ongelijk, bogtig, vast en hard. Zij breken menigmaal weder op nieuw open. Gedeeltelijke genezing heeft plaats, wanneer, wel is waar, de Uroplania wordt opgeheven, doch de zweer, minder pijnlijk en rood, nog voort blijft bestaan. Alsdan is de afgescheidene stof niet pisaardig maar waterachtig. In andere ziekten gaan de piszweren zeer zelden over. Worden zij plotselijk onderdrukt, zoo kunnen zij in al de huidziekten dezer Verwantschap veranderen; zij kunnen bovendien tot versterving overgaan, even als Paedophlysis en Pompholyx; zij gaan, bij grootere uitbreiding, veelal gepaard met uitteringskoorts en geven, even als andere Uroplaniae, niet zelden aanleiding tot Marasmus of Hydrops. Door deze uitgangen of door inwendige ziekten, die benevens Urelcosis kunnen bestaan of door hare verplaatsing worden te weeg gebragt, eindigen de piszweren somwijlen ook doodelijk.

Voorzegging.

Even als overal, zoo hangt ook hier de voorzegging voornamelijk af van de mogelijkheid, om den inwendigen wortel der ziekte uit te roeijen. Bovendien komen nog in aanmerking de zitplaats, de uitgebreidheid, de zamenstelling der zweer, de gesteldheid der zieken enz. Urelcosis is nogtans altijd eene der meest belangrijke, zeer pijnlijke, moeijelijk te genezene, en dikwijls gevaarlijke soorten van zweren.

Behandeling.

Alvorens de Uroplania door de aan haar beantwoordende middelen in haren oorsprong overwonnen is, mag er aan genezing der piszweren niet gedacht worden, tenzij zij hare zitplaats in de nabijheid van gewigtige organen hebben en deze met verstoring bedreigen. Gewoonlijk bestaat de opgave alleen daarin, om haren graad van terugwerking binnen de behoorlijke palen te houden. Bij eene levendige roodheid, hevige pijn enz. zijn bloedzuigers, verdoovende omslagen en dgl. aangewezen. Toonen de zweren daarentegen eene geneigdheid om op te droogen, is de afgescheidene vloeistof spaarzaam en zeer dun, zoo vereischen zij aromatische stovingen, baden met loog, of zwavellever, terpentijnzalven en dgl. Breiden zij zich, bij eene rijkelijke afscheiding en met slappe randen, ten koste der algemeene krachten spoedig uit, zoo zijn omslagen van Decoct. cort. peruvian., querc., salic. en soortgelijke middelen dienstig; met de zamentrekkende middelen ga men echter niet te lang, of tot aan de volkomene vorming van het likteeken voort, en wanneer hun voortdurend gebruik, van lood, zink, zwavelzuur ijzer en dgl., wegens de dreigende verstoring van gewigtige deelen, niet kan worden vermeden, legge men, ten einde verplaatsingen voor te komen, eerst fontanellen aan. Is de pisafscheiding weder volkomen geregeld, zoo genezen de zweren meestal van zelve; is dit echter het geval niet, zoo wordt nu eens de plaatselijke aanwending van opdroogende, dan weder en menigvuldiger van die middelen in het werk gesteld, welke de vorming van vleeschheuveltjes bevorderen. Ontstaan er daarentegen, door het plotselijk verdroogen van Urelcosis, hetgeen niet zelden gebeurt, Metastases, zoo moeten de zweren door blaartrekkende pleisters, door kookend water of Lapis causticus, weder te voorschijn worden geroepen. De overige uitgangen worden even

als de andere onderdeelen van deze Verwantschap behandeld.

c. *Derde verwantschap. Menoplaniae.*

Verplaatsingen der maandstonden.

Synonymen. Retentiones uterinae. — Amenorrhoea et Dysmenorrhoea. — Menstrualdyschymosen Schönlein. — Menstrualversetzungen.

Kenmerken.

1. De ontlasting der maandstonden houdt geheel en al op of is merkbaar verminderd.

2. Het bloed, hetwelk bestemd is, om door de baarmoeder te worden uitgescheiden en dat zich van het gewone bloed onderscheidt door de geringere stolbaarheid en de meer donkere kleur, blijft in den bloedsomloop en deelt, zooals het schijnt, zijne eigenschappen aan het overige bloed mede. De zieken zijn, ondanks al hunne volsappigheid, afgemat en traag en het uit de opzwellende aderen ontlaste bloed is donker gekleurd, even als bij de bloedzuchten, hoewel ook minder ontbonden.

3. In verscheidene organen wordt bloed nedergezet en uitgescheiden, hetwelk meer of minder de eigenschappen van het maandstondenbloed bezit, en deze organen vervangen alzoo de plaats der baarmoeder, hetwelk zich ook nog daardoor aan den dag legt, dat de uitscheidingen menigmaal, even als de normale ontlasting der maanstonden, om den 28sten dag terug keeren.

4. De maandstonden verplaatsen zich voornamelijk gaarne naar parenchymateuse organen en slijmvliezen en naar verhouding slechts zeer zelden naar de uitwendige huid. Wordt deze echter ook aangedaan, zoo is zij

toch bijna nimmer alleen en slechts zelden het eerst het plaatsvervangende orgaan voor de baarmoeder.

5. De veranderingen, welke door Menoplaniae in de huid worden te weeg gebragt — de menoplanische Dermapostases — berusten op eene nederzetting en uitscheiding van bloed en komen, hoewel ook niet steeds gelijk in gedaante, toch in de volgende uitwendige kenteekenen met elkander overeen:

a. Zij zijn altijd van eene bloedroode of blaauwe kleur en hebben alzoo eene zekere uitwendige overeenkomst met de Haematochroses.

b. Zij beginnen steeds in de afscheidingsoppervlakte der lederhuid, doch gaan later somwijlen ook tot de dieper gelegene lagen der huid over.

c. Zij doen slechts zeer zelden de huid van het geheele ligchaam aan, maar beperken zich meestal tot enkele plekken.

d. Deze plekken bevinden zich in eenen toestand van aderlijke bloedsophooping, en doen zich voor in de gedaante van meer of minder omschrevene, roode vlekken. Somwijlen stort zich het bloed, even als bij de Haematochroses, uit de overgevulde aders onder de opperhuid uit en dringt somwijlen zelfs door haar heen, de zieken zweeten bloed. Exanthematische vruchten, onvolkomene knopjes of tuberkels worden slechts bij éene soort gevonden.

e. Behalve de verandering in de afscheiding, veroorzaken de menoplanische nederzettingen in de huid geringe stoornissen in de verrigtingen; zij verwekken eene geringe pijn, ten hoogste eene ligte branding en jeuking.

f. Somwijlen, welligt bij eene ongekwetste huid, voornamelijk echter wanneer de Menoplania in de uitwendige bekleedselen tevens met eene scheiding van den zamenhang in deze voorkomt, vertoont zich bij haar de neiging tot verstoring, en zij vormen alsdan eigenaardige zweren.

6. In vereeniging met de huid (en gewoonlijk reeds

voor haar) worden bijna altijd nog andere organen, slijmvliezen of parenchymateuse weefsels, door Menoplaniae aangedaan, en ook bij hen, even als in de uitwendige huid, doet zich de Menoplania het eerst voor als eenen vermeerderden toevoer van aderlijk, later als uitstorting van een moeijelijk stolbaar bloed. Komt het echter niet tot eene bloedige uitscheiding, of is zij onvolkomen, dan vormen zich niet zelden tuberkels. Er bestaan derhalve bij de menoplanische Dermapostases bijna altijd verschijnselen van een zoodanig inwendig lijden, en deze wisselen niet zelden met gene in hevigheid af.

Deelneming van het geheele Organismus.

Wanneer de ontlasting der maandstonden bij jeugdige personen plotselijk onderdrukt wordt, nemen de verschijnselen van Menoplania niet zelden eenen aanvang met eene hevige prikkeling der vaten; doch deze koorts gaat nimmer gepaard met de aandoening der huid, maar altijd met het gelijktijdige lijden van inwendige, meer gewigtige organen.

Verspreiding, Mededeeling, Zamenstelling.

Dat de menoplanische Dermapostases zich zelden over de geheele huid verspreiden, maar meestal op enkele plaatsen beperkt blijven, is reeds gezegd. Mededeeling, namelijk de overgang der aandoening van het eene orgaan op het andere, komt bij de Menoplaniae in het algemeen zeer menigvuldig voor, en even als de hiertoe behoorende veranderingen der huid zich meestendeels eerst bij ziektevormen dezer Verwantschap voegen, even zoo ontstaan de verschijnselen van Menoplania, in haar beloop, niet zelden ook weder in andere organen. Worden zij echter plotselijk onderdrukt, dan wordt de vermeerderde bloedtoevoer enz. in de gelijktijdig aangedane organen grooter, en worden deelen, die vroeger nog gezond waren, van Menoplania bezocht. Zij maken alzoo Metastases. Wat de vatbaarheid tot zamen-

stellingen aanbetreft, zoo worden scheidingen van den zamenhang, hetzij zij door wonden, hetzij door andere ziekteprocessen zijn veroorzaakt, veelal het aantrekkingspunt voor de ziekelijke afscheiding, en Menoplania naar de huid verwikkelt zich op deze wijze, in den vorm van maandstonden-zweren, met de Traumatoses en velerlei Eczematoses, klierziekige, venerische en andere aandoeningen.

Oorzaken.

De Menoplaniae komen slechts gedurende den huwbaren leeftijd der vrouwen voor. Zelden ontstaan zij bij meisjes, welke de maandstonden nog niet gehad hebben, in stede van de normale afscheiding der baarmoeder; doorgaans worden zij door onderdrukking of beperking der reeds aanwezige maandstonden, door uitwendige schadelijkheden, te weeg gebragt. Verkoudheid en het nat worden, voornamelijk der voeten, gedurende de maandstonden, doch ook gemoedsaandoeningen, schrik, vrees, toorn en dgl. zijn de voornaamste gelegenheidgevende oorzaken. Naar welke weefsels de verplaatsing der afscheiding hare rigting neemt, hangt hoofdzakelijk af van de meerdere werking van enkele organen bij het aangedane voorwerp, hetzij dat dit uit eenen ziekelijken prikkel of uit andere gronden voorkomt; de huid wordt echter, zoo als gezegd is, naar verhouding zelden aangedaan. Symptomatische Menoplania komt veel zeldzamer voor dan de symptomatische verplaatsing van gal of pis, nogtans neemt men haar somwijlen waar in vereeniging met organische gebreken der eijerstokken of der baarmoeder.

Beloop, Duur en Uitgang.

Alle Menoplaniae, en dus ook die naar de huid, verloopen nu eens acuut, dan weder chronisch en staan meer of minder onder den invloed van den voor de normale ontlasting der maandstonden geldenden Typus van 28 dagen. Vele van haar beginnen slechts omstreeks den tijd der maandelijksche zuivering; andere nemen

ten minste om dezen tijd toe. Haar duur is onbepaald. Zij kunnen eindigen:

1. In volkomene genezing. De maandstonden regelen zich weder, en het in de plaatsvervangende organen opgezamelde bloed wordt of door opslurping, of door uitscheiding verwijderd.

In gedeeltelijke genezing. In de aangedane organen kunnen velerlei stoornissen en in de huid veranderingen van kleur, zweren, likteekens en dgl. terug blijven.

3. In andere ziekten. Het is reeds aangemerkt, dat de Menoplaniae, en voornamelijk ook die naar de huid, zich kunnen overplaatsen. Bovendien kan de vermeerderde toevoer van bloed tot ontsteking opklimmen, en niet zelden eindigt Menoplania, voorzeker ten gevolge der veranderde bloedmenging, in waterzucht.

4. In den dood. Bij de verplaatsingen der maandstonden naar inwendige, gewigtige organen, kan de doodelijke uitgang op verschillende wijzen, door de drukking des bloeds, verbloeding, de vorming van tuberkels, ontsteking, tering, waterzucht enz. volgen; nimmer echter wordt hij te weeg gebragt of bevorderd door de veranderingen op de huid, zelfs niet, wanneer er zich zweren gevormd hebben.

Voorzegging.

Het gevaar der Menoplaniae hangt geheel en al af van de belangrijkheid der plaatsvervangende organen, en hare Dermapostases zijn op zich zelve niet gevaarlijk. De mogelijkheid der genezing wordt hoofdzakelijk bepaald door den duur der ziekte, door den graad van volkomenheid, op welken zij zich ontwikkeld hebben en door het gemak, waarmede de maandstonden weder te voorschijn kunnen geroepen worden.

Behandeling.

De herstelling der normale maandelijksche bloedontlasting is bij alle Menoplaniae, en derhalve ook bij de

hiertoe behoorende nederzettingen in de huid, de hoofdzaak. In pas ontstane gevallen, bij welke menigmaal eene sterke opwelling in het vaatstelsel voorhanden is, moet men zich dikwijls bepalen tot uitwendige, afleidende middelen, voetbaden met zout en asch, met mostaard en koningswater, warme dampbaden aan de geslachtsdeelen, inwrijvingen met terpentijn aan de inwendige oppervlakte der dijen, bloedzuigers aan de schaamlippen, aderlatingen op den voet enz., en eerst langzamerhand mag men tot de aanwending van inwendige, stondendrijvende middelen, Crocus, Aloë, Jodium, Sabina en dgl. overgaan, die meer voor chronische gevallen en zonder koorts dienstig zijn. Mogt de Menoplania zich voordoen als verschijnsel van eenig ander lijden der vrouwelijke geslachtsdeelen, zoo zoude ook dit, door eene gepaste behandeling, moeten verholpen worden. Behalve deze voornaamste opgave bestaan er nog velerlei aanwijzingen, naar gelang der verschillende organen, die door Menoplania worden bedreigd of zijn aangedaan en naar gelang van den onderscheidenen toestand, welke door dezelve in hen kan worden verwekt; de bloedstrooming moet van gewigtige organen afgeweerd, eene aderlijke overvulling van bloed opgeheven, eene gevaar dreigende bloeding gestild, de overgang in ontsteking, de vorming van tuberkels, Hydrops enz. voorgekomen worden, en al deze aanwijzingen kunnen ook bij de menoplanische nederzettingen in de huid in aanmerking komen, dewijl, zoo als gezegd is, de Menoplaniae bijna nimmer de huid alleen, maar meestal gelijktijdig ook andere weefsels aandoen. Somwijlen wordt er bij de veranderingen der huid zelfs eene plaatselijke behandeling noodzakelijk, die echter verschilt naar gelang der geslachten en nimmer ten doel mag hebben, de Dermapostases te verdrijven, alvorens de maandstonden weder geregeld zijn.

Verdeeling.

Hoe zeldzaam zich de Menoplaniae ook naar de huid

wenden, zoo laten zij zich toch in drie verschillende ziektevormen van de door haar te weeg gebragte Dermapostases, in drie Geslachten, verdeelen.

*VIII. Geslacht. Menidrosis.**

Het maandstonden-zweet.

S y n o n y m e n. Haematidrosis menstrualis. — Sudor cruentus e catameniis suppressis. — Die Menstrualblutung der Haut, der Menstrualschweiss.

K e n m e r k e n.

De ontlasting der maandstonden is beperkt of onderdrukt, en in de plaats hiervan scheidt de huid, onder de verschijnselen van eenen vermeerderden aderlijken toevoer van bloed, een meer of minder bloederig zweet af.

V e r s c h ij n s e l e n.

Enkele plaatsen der huid, zelden of nimmer de huid van het geheele lichaam, worden, omstreeks den tijd der maandstonden bij vrouwen, die aan ongeregelde zuivering lijden, levendig rood of blaauwachtig gekleurd, vertoonen zich met vaatnetten overdekt en somwijlen ook wel met kleine, donkere vlekken, even als van purpura simplex minima, bezaaid. Na eenigen tijd scheiden deze plaatsen een nu eens slechts roodachtig gekleurd, dan weder zuiver bloederig zweet af, hetwelk in kleine droppels uitsijpelt en somwijlen vrij rijkelijk is. Deze afscheiding houdt doorgaans slechts eenige dagen aan, ontbindt den vermeerderden toevoer van bloed naar de huid en laat, wanneer zij verdwijnt, de aangedane plaatsen geheel en al onveranderd achter. Na verloop van 28 dagen echter keert de roodheid, zwelling en bloeding terug, ten zij de Menoplania opgeheven of naar

andere weefsels geleid wordt. Men heeft dezen zeldzamen ziektevorm tot nu toe voornamelijk in het aangezigt en aan het behaarde gedeelte des hoofds waargenomen; nogtans komt hij ook wel in de bovenbuiksstreek, in de handpalmen en aan andere ligchaamsdeelen voor. Bijna in al de mij bekende gevallen bestonden er, benevens de aandoening der huid, verschijnselen van Menoplania naar inwendige organen, vermeerderde toevoer van bloed, verbloedingen en dgl.

Erkenning.

Niet elke afscheiding van een bloederig zweet kan tot Menidrosis worden gerekend; wij hebben haar als verschijnsel van Purpura en Scorbutus leeren kennen en zullen ook later nog spreken van de aanbeijenbloeding der huid. De zamenhang met stoornissen in de maandstonden echter, de typus van 28 dagen, tot welke de bloedingen zich bepalen, en welligt ook de gesteldheid van het ontlaste bloed maken de erkenning van Menidrosis van andere soorten van Haematidroses gemakkelijk.

Oorzaken.

Men heeft dezen ziektevorm, in gevolge der gewone oorzaak van Menoplania, meestal bij jonge, hysterische voorwerpen met eene zachte huid waargenomen. Engelsche Geneeskundigen (Lond. med. reposit. 1824. Apr.) willen echter ook in verscheidene ziekten van het baarmoederstelsel, voornamelijk in de lenden en rugstreek, een roodachtig, kwalijk riekend zweet hebben waargenomen, en welligt bestaat er eene Menidrosis symptomatica.

Beloop, Duur, Uitgang.

De aandoening kan in weinige dagen afgeloopen zijn en zij keert somwijlen maanden en jaren lang maandelijks terug. Een ongunstige uitgang is mij niet bekend, hoewel het niet onwaarschijnlijk is, dat hare plotselijke onderdrukking, voor de maandstonden weder geregeld zijn, eene nadeelige inwerking zoude kunnen uitoefenen

en de nevens haar bestaande Menoplania naar inwendige weefsels vermeerderen.

Voorzegging.

Menidrosis is de eenvoudigste en minste onder de menoplanische Dermapostases.

Behandeling.

Behalve de herstelling of opwekking der maandstonden en eene doelmatige behandeling der welligt gelijktijdig voorhandene aandoeningen van inwendige organen, kan men in den aanvang wel niets tegen Menidrosis doen. Eerst wanneer de eerste weder geregeld, en er geene stoornissen van inwendige organen meer aanwezig zijn, is het geoorloofd, door koude wasschingen met azijn of Aq. oxymuriat. of soortgelijke middelen de bloeding te verhinderen of te stillen, dewijl zij wel niet zoo aanmerkelijk wordt, dat het bloedverlies eene vroegere of meer inwerkende behandeling noodzakelijk maakt.

IX. Geslacht. Menokelis.

De maandstonden-vlek.

Etymologie. Van μῆνες, menses, de maandelijksche zuivering, en κηλὶς, de vlek.

Synonymen. Der Menstrualfleck.

Kenmerken.

De normale afscheiding der baarmoeder is beperkt of onderdrukt en op eene of meerdere plaatsen der huid vormen zich vlekken van eene donkerroode of blaauwe kleur, die ook tusschen de maandstonden in blijven bestaan. Aanvankelijk gelijk aan die der Haematochroses, worden zij later vaster, de huid kan daar ter plaatse niet meer verschoven worden, de oppervlakte der vlek wordt ruw,

ongelijk, met kleine afschilferende knopjes bedekt, of er verheft zich op dezelve een groot, wratachtig uitwas. Omstreeks den tijd der maandstonden zwellen deze veranderingen der huid op en verwekken eene ligte branding en jeuking, de omgevende plaats is rood, en zij ontlasten somwijlen eene aanmerkelijke hoeveelheid bloed.

Ik ken slechts twee gevallen van deze, met eene nieuwe vorming verbondene Menoplania naar de huid, van welke ik het eene zelf heb waargenomen en het andere aan eene mededeeling van Dr. Fingerhut in Caspers Wochenschrift 1836. 6. te danken heb.

Mijne zieke was een 23 jarig meisje, bij hetwelk de maandstonden, na eenen hevigen schrik, plotselijk weggebleven waren, waarna er zich onmiddellijk daarop alle verschijnselen van Menoplania pulmonalis met bloedspuwing, doch weldra die van Tubercula pulmonalia vertoonden. Te gelijker tijd ontstond er eene omschrevene, donkerroode en eindelijk blaauwe kleur aan de wangen en de punt van den neus, waarover de zieke nog meer, dan over het bloedhoesten verschrikte. Ongeveer 5 weken na het ophouden der maandstonden stelde zij zich onder behandeling. Elke wang was met eene omschrevene ronde vlek, van de grootte van een' driegulden bezet, die in het midden het donkerst, bijna violetkleurig, in den omtrek meer donkerrood dan blaauw gekleurd was. De huid was op deze plaats ongelijk, hard, en kon niet over het eenigzins opgezwollen onderhuidscelweefsel verschoven worden; men kon duidelijke, donkere knopjes, ter grootte van speldenknoppen, voornamelijk in het midden der vlek onderscheiden, terwijl eene ligte, witachtige afschilfering dezelve bedekte, en de geheele aangedane plaatsen iets boven de overige huid verheven waren. De neustop daarentegen was slechts blaauwachtig gekleurd, niet opgezwollen en zonder hardheid, knopjes of afschilfering. Ik gaf de zieke, behalve de

middelen, welke de aandoening der borst vorderde, Borax met Sulph. potass., liet voetbaden, inwrijvingen met terpentijn, bloedige koppen aan de deijen en dgl. gebruiken, doch vermeed elke plaatselijke behandeling der Dermapostasis. De maandstonden verschenen niet, en omstreeks den tijd, dat zij moesten komen, zwollen de beide vlekken op de wangen aanmerkelijk op, de omtrek werd rood, hare kleur donkerder; zij verwekten eene jeuking en branding, en de lijderes maakte zich koude omslagen. Na eenige dagen nam de huid hare vorige gesteldheid weder aan. De Phthisis maakte vorderingen. Ik liet thans, toegevende aan het voortdurend verlangen der zieke, omslagen van Aqua oxymuriatica op de wangen maken, en reeds na eenige weken verbleekte de donkere kleur, doch de natuurlijke roodheid keerde niet terug, de plaatsen bleven geelachtig, hard en ongelijk. De tijd der maandstonden oefende van nu af geenen invloed meer op dezelve uit, en de zuivering zelve keerde, terwijl de borstziekte steeds vorderingen maakte, niet weder. Noch Ungt. oxigenat., noch eene zalf uit Jodium konden de misvorming verminderen. Het meisje stierf later aan Pneumophthisis en, bij het ontleedkundige onderzoek, was niet alleen de oppervlakte van de veranderde plaatsen der huid met talrijke, thans geelachtige knopjes bezet, maar de lederhuid was in hare geheele dikte geel gekleurd en kon moeijelijker, dan aan het gezonde gedeelte, worden ingesneden, terwijl het onderliggend celweefsel zich zamengedrukt, verhard en wankleurig voordeed.

De waarneming van Fingerhut gold een 17 jarig meisje, bij hetwelk de maandstonden zich nog niet hadden vertoond; $3\frac{1}{2}$ duim boven de regter, tamelijk ontwikkelde borst vormde zich — de schrijver zegt niet op welk eene wijze — een wratachtig uitwas ter hoogte van 3 lijnen, uit hetwelk eene rijkelijke bloeding ontstond, terwijl de voorafgegane beklemming der borst ophield. Den

13

negenden dag had de bloeding opgehouden, de verhevenheid was veel vlakker en geheel droog. Na verloop van 5 weken ving de beklemming der borst weder aan; het uitwas nam op nieuw aan omvang toe; de omgevende plaats werd rood gekleurd, zonder pijn te veroorzaken; de opperhuid schilferde af en onder vermindering der bloedsophooping naar de longen, volgde er weder eene belangrijke bloeding. Thans werden de maandstonden te voorschijn geroepen, de bloedingen keerden niet weder, en het uitwas veranderde in eene onevene vlek.

In beide deze gevallen was alzoo de Menokelis met Menoplania pulmonalis verbonden; in beide verdween, zelfs nadat de bloedvloeijingen van de aangedane plaats der huid waren afgeleid, de huidverandering niet geheel, maar liet een dood ligchaam achter.

In pas ontstane gevallen kan men van de herstelling der maandstonden en van de aanwending van soortgelijke plaatselijke middelen, als bij mijne zieke werden gebruikt, waarschijnlijk de geheele opheffing der Dermapostasis verwachten. Zoolang echter de maandstonden nog niet aangevangen en er nog bezwaarnissen in inwendige gewigtige organen aanwezig zijn, moet men zich, voornamelijk wanneer er door bloedingen door de huid eenen weldadigen invloed op het lijden van inwendige organen wordt uitgeoefend, van elke inwerkende, plaatselijke behandeling onthouden.

X. Geslacht. Menelcosis.

De Maandstonden-zweer.

S y n o n y m e n. Ulcera menstrualia, catamenialia, menischetica. — Die Menstrualgeschwüre.

A f b e e l d i n g e n. Tab. X. 12.

Kenmerken.

Door Menoplania veroorzaakte of onderhouden wordende zweren met roode, pijnlijke randen, vleeschachtigen, zwartachtig gestipten grond, eene bloederige vloeistof afscheidende en onder den invloed van het tijdperk der maandstonden staande.

Verschijnselen.

De afscheiding der baarmoeder is beperkt of onderdrukt, en er vormen zich, het menigvuldigst aan de onderste ledematen, somwijlen echter ook aan de schaamlippen en op andere plaatsen, zweren met eenen onzuiveren, met zwartachtige bloedpunten bezaaiden grond, met donkerroode, weinig eeltachtige, doch meestal pijnlijke randen en eene, buiten den tijd tot ontlasting der maandstonden, spaarzame afscheiding eener bloederige, etterachtige stof. Omstreeks den tijd der zuivering echter zwellen de randen der zweer op, worden gevoeliger, de in den omtrek liggende huid wordt rood, en uit de grondvlakte ontlast zich eene rijkelijke hoeveelheid zwart, stinkend bloed. Na eenige dagen vangt de vorige toestand weder aan, tot dat het volgende tijdperk voor de stonden de aandoening op nieuw verergert. Aanvankelijk klein, verbreiden zich deze zweren met den tijd over tamelijk groote oppervlakten; hare gedaante is meestal rondachtig en ligt uitgehold, en zelden dringen zij zeer diep.

Erkenning.

De maandstonden-zweren zouden welligt, wegens hare bloederige afgescheidene stof met de scheurbuikige verzweringen kunnen worden verwisseld, doch de sponsachtige uitwassen ontbreken haar, zij dringen minder diep in en staan zoo merkbaar onder den invloed der maandstonden, dat de erkenning ligt is.

Oorzaken.

Het zoude mogelijk kunnen zijn, dat Menokelis, door verettering der knopjes of uitwassen, in Menelcosis over-

ging, doch gewoonlijk ontstaat deze zeldzame soort van zweer uit wonden en andere scheidingen van den zamenhang, wanneer deze zich met Menoplania verbinden. Men ziet haar menigvuldiger bij vrouwen van ongeveer 30 of 40 jaren, dan bij jonge meisjes, hoewel Fingerhut een hiertoe behoorend geval mededeelt, hetwelk een 18 jarig meisje betrof.

Beloop, Duur, Uitgang en Voorzegging. De ziekte kan vrij lang duren. Worden de maandstonden echter geregeld, zoo genezen de zweren doorgaans ligt met lange, rood gekleurde likteekens. Instortingen zijn niet zeldzaam. Belangrijke uitgangen van dezen ziektevorm zijn mij daarentegen niet bekend, en de voorzegging is alzoo over het algemeen gunstig.

Behandeling. Zoo lang de maandstonden onderdrukt zijn, moet men de genezing der zweer des te minder beproeven, als er doorgaans, benevens haar, nog andere menoplanische ziektevormen bestaan, en de op vaste tijden terug keerende bloedingen uit de zweren eenen weldadigen invloed op het inwendige lijden uitoefenen. Alleen in geval de bloeding zoo rijkelijk werd, dat zij gevaar veroorzaakte, zoude zij door gepaste middelen beperkt, doch niet onderdrukt moeten worden. Is de maandelijksche zuivering echter weder hersteld en genezen de zweren niet van zelve, zoo kan men zeker, zonder gevaar, opdroogende en zamentrekkende middelen, of hetgeen de verschijnselen voor het overige mogten noodzakelijk maken, plaatselijk aanwenden.

d. *Vierde verwantschap. Galactoplaniae.*

Melkaardige verplaatsingen.

—

S y n o n y m e n. Metastases, aberrationes lactis. — Galactorrhoea erronea. — Milchversetzungen.

Terwijl in de vorige eeuw bijna alle ziekten van het kraambed tot de melkaardige verplaatsingen werden teruggebragt, en Van Swieten, Levret, Selle en anderen breedvoerig over de toevallen handelden, welke de teruggevoerde melk in de verschillende organen te weeg bragt, heeft men in onzen tijd het voorkomen eener ware Galactoplania geheel en al ter zijde gesteld. De ziektekundige ontleedkunde heeft ons voor de meeste aandoeningen, die men vroeger van verplaatsingen der melk afleidde, andere bronnen aangewezen, en de organische scheikunde heeft aangetoond, dat noch het uitgestorte vocht in de kraamkoorts, noch de inhoud der zoogenaamde melkhopingen, noch het vocht van Miliaria alba, noch de uitstorting in het celweefsel bij Phlegmasia alba dolens ware melk was. — Hoewel echter ook de meeste en voornamelijk de kwaadaardigste ziektevormen, welke vroegere geneeskundigen voor melkaardige verplaatsingen aanzagen, dezen naam niet verdienen, zoo schijnt men nogtans te ver gegaan te zijn, met eene ware Galactoplania geheel te verwerpen. De mogelijkheid, dat de afscheiding van melk, wanneer zij op de normale plaats wordt verhinderd, in andere plaatsvervangende organen geschiede, kan, naar hetgeen wij van andere Chymoplaniae weten, niet worden tegengesproken, en hoewel wij aan de verplaatsing eener zoo zachtaardige vloeistof, als de melk is, ook geene zoo gevaarlijke toevallen toeschrijven, als de vroegere geneeskundigen, zoo mogen wij toch wel aannemen, dat zij ligte stoornissen in de verrigtingen

en voornamelijk eene verandering in de afgescheidene stoffen van de bij haar aangedane organen kan te weeg brengen. Ook deelen ons nieuwere waarnemers, die ware melk wel van andere vloeistoffen weten te onderscheiden, gevallen mede, die mij duidelijk het bestaan van melkaardige verplaatsingen schijnen te bewijzen; zoo zag v. Siebold melk uit de opgezwollene okselklieren eener kraamvrouw zich ontlasten, en Fleischmann (Hufel. Journ. 1836. 6. St.) verhaalt van eene jonge vrouw, die, nadat de melk bij haar, door schrik en verkoudheid, was weggebleven, in woedende ijlingen verviel en vervolgens, na een hevig niezen, eene zeer aanmerkelijke hoeveelheid zuivere melk uit het regter neusgat ontlastte. Bestaan er echter ware Galactoplaniae, zoo zijn wij voor het overige niet geregtigd, de waarnemingen van vroegere geneeskundigen, dat vrouwen, bij welke de melk terug trad, eene melkachtige uitvloeijing uit de scheede bekwamen, of met de pis, met het speeksel, als zweet of uitslag enz. melk ontlastten, tot de onware melkaardige verplaatsingen te rekenen, dewijl zij niet door scheikundige ontledingen van kaasstof en melk-suiker gestaafd zijn en ik meende dierhalve die ziekelijke veranderingen der huid, die Levret en anderen, als gevolgen van de verplaatsing der melk, willen gezien hebben, hier eene plaats te moeten aanwijzen. Dewijl ik zelfs nimmer een dusdanige ziektevorm heb gezien, zoo zal hare beschrijving slechts oppervlakkig zijn.

Men kan twee Geslachten van vermoedelijke verplaatsing van melk naar de huid, het melkzweet en den melkuitslag, onderscheiden, die echter in hun ontstaan, in hun beloop en in hunne behandeling zoo na zijn aanverwant, dat ik slechts hunne verschijnselen afzonderlijk zal behandelen, en datgene, wat ik voor het overige over hen heb aan te merken, voor beide gemeenschappelijk zal mededeelen.

XI. Geslacht. Galactidrosis. *

Het Melkzweet.

—

Synonymen. Sudor lacteus. — Der Milchschweiss.

Kenmerken.

De afscheiding van melk is onderdrukt of te spaarzaam en, in stede hiervan, scheidt de huid, nu eens over het geheele ligchaam, dan weder slechts aan enkele deelen, een zweet af, hetwelk in kleur, reuk en smaak aan melk gelijk is.

Verschijnselen.

Men wil waargenomen hebben, dat zich, bij stoornissen in de zogafscheiding, somwijlen echter ook met den afloop der gewone zogkoorts, nu eens over het geheele ligchaam, dan weder slechts aan enkele plaatsen, voornamelijk aan de borsten, een rijkelijk zweet ontlastte, hetwelk wit gekleurd was, eenen weiachtigen reuk had, zoetachtig smaakte en het linnen stijf deed worden. Dit zweet, hetwelk nu eens korter, dan langer aanhield, zoude de nevens hetzelve bestaande stoornissen gewoonlijk zeer verligt hebben.

—

XII. Geslacht. Galactophlysis. *

De Melkuitslag.

—

Kenmerken.

De zogafscheiding is beperkt, en hiervoor verheffen zich, nu eens slechts op enkele deelen, dan weder meer uitgebreid, blaasjes, die met een melkachtig vocht gevuld zijn, geene verdere bezwaarnissen te weeg brengen en zonder likteekens verdroogen.

Verschijnselen.

Levret haalt drie soorten van uitslag bij kraamvrouwen aan, van welke het mij echter toeschijnt, dat alleen de tweede de kenteekenen draagt eener ware melkaardige verplaatsing. Zij zoude uit blaasjes (Boutons) bestaan, die eene melkachtige zelfstandigheid bevatten, in grootte en gedaante naar pokken gelijken en zich slechts daardoor van dezelve onderscheiden, dat zij geene likteekens achter laten. Zij duren gewoonlijk veel langer dan zijne eerste soort van uitslag (Miliaria alba), doch veroorzaken, wannneer zij met geene andere toevallen verbonden zijn, voor het overige geen gevaar.

Erkenning.

Het hoofdzakelijkste onderscheidingskenteeken van beide ziektevormen dezer gelijksoortige huidaandoening zal voorzeker de gesteldheid der ziekelijke afgescheidene stof zijn, welke, zijn het ware Galactoplaniae, de wezentlijke bestanddeelen der melk moet bevatten.

Oorzaken.

De over het algemeen zeldzaam voorkomende verplaatsingen van melk vertoonen zich menigvuldiger in het kraambed, dan in de zwangerschap en in latere tijdperken der melkafscheiding. Het vatten van koude, voornamelijk der borsten, gemoedsaandoeningen en de dood van het kind worden voornamelijk als oorzaken derzelve genoemd. Waardoor de verplaatsing naar de huid wordt te weeg gebragt, weten wij niet.

Beloop, Uitgang en Voorzegging.

Galactoplaniae verloopen, in verhouding tot andere Chymoplaniae, vrij spoedig, hoewel de melkuitslag, volgens Levret, somwijlen zeer lang zoude kunnen aanhouden. De gewone uitgang is genezing, terwijl de normale zogafscheiding zich weder herstelt, en de belangrijke gevolgen van melkaardige verplaatsingen, van welke de schrijvers der vorige eeuw spreken, komen meestal op rekening van de met de ware Galactoplaniae

verwarde andere ziekten en wel voornamelijk, met betrekking tot de huid, van den witten gierstuitslag. Of men voor het overige een waar melkzweet of eene Galactophlysis ongestraft door koude, zamentrekkende middelen en dgl. zoude kunnen verdrijven, betwijfel ik. De voorzegging is nogtans steeds gunstiger, dan men vroeger meende.

Behandeling.

De hoofdopgave bij alle Galactoplaniae, en diensvolgens ook bij die naar de huid, bestaat in de herstelling der normale afscheiding der melk door het gestadig aanleggen van het kind, door zogpompen en andere bekende middelen. Gelukt dit echter niet, zoo verschaffe men afleiding naar de bekkenorganen, door zachte, afvoerende en stondendrijvende middelen, Sulph. potass., Borax en dgl. Nimmer wende men plaatselijke middelen aan.

Tweede Orde. Eigenaardige Dermapostases.

Nederzettingen van eigenaardige ziektestoffen in de Huid.

Kenmerken.

1. Deze Orde bevat die Dermapostases, bij welke in de huid stoffen worden nedergezet en uitgescheiden, welke niet, zooals de uitscheidingen bij de vorige Orde, slechts ziekelijk veranderde sappen des ligchaams zijn, maar, aan het gezonde organismus geheel vreemde, nieuwe voortbrengsels van eigenaardige, in de wortels van het plantaardige leven en in het bloed huisvestende, dyscrasische ziekteprocessen — eigenaardige ziektestoffen.

2. De Dyscrasiae, die met eene nieuwe vorming van eigenaardige ziektestoffen gepaard gaan, en tevens deze stoffen zelve, zijn in groot aantal aanwezig. Het is er echter nog verre af, dat wij al deze stoffen naauwkeurig zouden kennen en dezelve onmiddellijk, even als het bloed bij de Haematochroses, de pis bij de Uroplaniae enz., in de ziekelijke uitscheidingen en nederzettingen zouden kunnen aantoonen. Hoewel ook de meer naauwkeurige wijzen van onderzoek in den nieuweren tijd, vooral de aanwending van den Microscoop en der organische scheikunde, ons veel nut hebben bewezen,

zoo zijn ook zij echter niet in staat, ons de innige, wezentlijke geaardheid van deze stoffen, alsook hare vorming, bloot te leggen, en bij vele hiertoe behoorende ziekteprocessen moeten wij de aanwezigheid van eigenaardige, ziekelijke stoffen vooronderstellen, omdat wij, uit eene ziekte der vochten, in verschillende stelsels ziekelijke nieuwe vormingen zien ontstaan, die, terwijl zij onderling aanverwant zijn en uit éénen wortel ontspruiten, in hare uitwendige verschijning iets, het gezonde organismus vreemds en eigenaardigs aan den dag leggen, zonder dat wij in staat zijn, de eigenaardige stoffen zelve op te sporen en aan te toonen.

3. De uitwendige huid speelt, als werktuig der uitscheiding en nederzetting, bij vele der hiertoe behoorende Dyscrasiae eene zeer groote, bij andere eene meer ondergeschikte rol, en terwijl jicht en aanbeijen zelden veranderingen in haar te weeg brengen, verwekken het psorische, lepreuse, syphilitische, scrophuleuse ziekteproces enz. veelvuldige Dermapostases. Een en hetzelfde ziekteproces, het voortbrengsel derzelfde dyscrasie, kan echter, naar gelang het in eenen verschillenden graad, op verschillende wijzen, alleen of met andere uitgescheidene stoffen vereenigd, in dit of dat gedeelte der huid wordt uitgescheiden enz., zeer vele stoornissen in de verrigtingen en ontleedkundige veranderingen te weeg brengen, en er zijn alzoo niet slechts vele, naar gelang der grondprocessen verschillende, Familiën der hiertoe behoorende Dermapostases, maar de meeste derzelve vertoonen zich ook met eene tamelijke verscheidenheid van Geslachten en soorten. Altijd echter hebben de ziektevormen, welke tot dezelfde dyscrasie behooren, zooals men van de Syphilides der huid reeds lang heeft aangenomen, en zooals ik, bij de afzonderlijke beschrijving ook voor de andere Familiën, ten minste tot op eene zekere hoogte, hoop aan te toonen, met betrekking tot zitplaats, houding, kleur, beloop enz., hunne ge-

meenschappelijke kenmerken, hun familiekarakter, hoewel dit ook in enkele gevallen dikwijls niet zonder zwarigheden kan worden aangetoond.

4. Over het algemeen zijn de stoornissen en veranderingen, die zich bij deze Orde in de huid voordoen, aanmerkelijker, dan bij de eenvoudige Dermapostases. De nedergezette en uitgescheidene stoffen zijn, zoo als ten minste bij vele ziektevormen door scheikundig onderzoek kan worden aangewezen, vreemder, dan die der eerste Orde; de prikkeling, de inwerking op het bloed- en zenuwleven der huid is sterker; de nieuwe vormingen zijn meer woekerend en sterker, dikwijls vooral tot puisten en tuberkels ontwikkeld; ware parasitisch groeijende voortbrengsels komen hier menigvuldiger voor en de neiging tot verstoring is bij de meeste ziektevormen nog duidelijker en het geheele beloop over het algemeen kwaadaardiger, dan bij de voorgaande Orde.

5. Vele der hiertoe behoorende ziektevormen geven hunne eigenaardige natuur daardoor te kennen, dat zij de geleiders van ziektestoffen zijn en dat de dyscrasie, aan welke zij hun ontstaan te danken hebben, op gezonde menschen kan worden overgedragen. Alle besmettelijke Dermapostases behooren tot de eigenaardige; doch omgekeerd zijn alle ziektevormen dezer Orde juist niet besmettelijk.

6. Even als de eenvoudige Dermapostases worden ook bij de eigenaardige, in de meeste gevallen, nu eens voor, dan te gelijker tijd, dan weder naderhand, andere organen tot dyscrasische uitscheiding en nederzetting, hier echter tevens van eigenaardige stoffen, gebruikt, en deze leveren, in vereeniging met de veranderingen der huid bestaande venerische, klierziekige en soortgelijke aandoeningen van andere organen, alsook met de bij de meeste Dyscrasiae aanwezige eigenaardige gesteldheid der zieken, voor de kenmerken en

onderkenning der onderverdeelingen dezer Orde, belanrijke punten op.

Oorzaken.

De hiertoe behoorende ziekteprocessen ontstaan nu eens vrijwillig, dan weder door besmetting, en vele van dezelve vormen zich alleen op de eerste, andere alleen op de tweede wijze; de meeste echter kunnen zich zoowel van zelve als door besmetting ontwikkelen. Aangaande de oorzaken van hun vrijwillig ontstaan, zijn wij nog zeer in het onzekere; zij schijnen nogtans steeds in zoodanige schadelijkheden te bestaan, die, zooals de levenswijze, de luchtstreek enz., eenen geruimen tijd en voortdurend hare werking op den persoon uitoefenen en het geheele gestel veranderen kunnen. De meeste van de alhier voorkomende Dyscrasiae zijn erfelijk, somwijlen aangeboren, en vele komen endemisch voor; allen worden zij echter, bij een vrijwillig ontstaan, voorafgegaan en vergezeld van eene meer of min duidelijke verandering in het voorkomen en uitzigt der zieken. Betrekkelijk hun ontstaan door besmetting is hier alles van toepassing, wat bij de Dermapostases over het algemeen is gezegd geworden, en onder de nederzettingen in de huid van wezentlijk besmettelijke Dyscrasiae, zooals der Syphilis, Psora enz. zijn voornamelijk alleen de sterker ontwikkelde, woekerende, puistachtige en vooral die ziektevormen de dragers der ziektestoffen, die parasitisch groeijende vormingen huisvesten.

Beloop, Duur, Uitgang.

Het beloop is hier over het algemeen nog langduriger dan bij de ziektevormen der eerste Orde, de duur geheel en al onbepaald, en de uitgangen verschillen zeer naar gelang der Familiën.

Behandeling.

Dat eene inwendige behandeling, voornamelijk door de zoogenaamde specifieke middelen, en eene gepaste levenswijze de hoofdzaak is, spreekt van zelf; doch bij vele

ziektevormen, die hier moeten worden afgehandeld, zijn ook plaatselijke geneesmiddelen van gewigt.

Verdeeling.

Ik ken 8 dyscrasische ziekteprocessen, die doorgaans eigenaardige Dermapostases te weeg brengen, en wij zullen de Familiën der Arthragroses, Haemorrhoides, Scrophuloses, Psorides, Leproses, Thymioses, Syphilides en Carcinoses, voor zoo verre zij veranderingen in de huid te weeg brengen, alhier beschouwen. Vele dezer ziekteprocessen, b. v. de beide eerste, brengen, terwijl zij de huid zelden aandoen, slechts weinige ziektevormen voort; andere daarentegen, maken hunne uitscheidingen bijna altijd door dit orgaan en doen zich in hetzelve op eene zeer verschillende wijze voor.

Dertiende Familie. Arthragroses.

Jicht.

De jicht, die ik, ten einde haar van de gewrichtsontsteking, Arthritis, te onderscheiden, Arthragra noem, doet slechts zeer zelden de huid aan, en het kan alzoo mijn oogmerk niet zijn, dit dyscrasische ziekteproces breedvoerig te beschrijven.

Kenmerken.

1. Het ziekteproces wortelt in het bloed en wel, zoo als het schijnt, hoofdzakelijk in het poortaderstelsel.

2. Er wordt aldaar, zoo als uit vele verschijnselen blijkt, eene eigenaardige, zure ziektestof gevormd en vervolgens in verschillende weefsels uitgescheiden en nedergezet.

3. Deze uitscheiding en nederzetting heeft in normale gevallen met vernieuwde en telkens toenemende aanvallen plaats.

4. De gewone plaatsen, die tot nederzetting en uitscheiding der jichtaardige stof worden gebezigd, zijn de Synoviaalvliezen, de gewrichten. (De eigenlijke jicht). Tevens worden, wel is waar, ook de natuurlijke uitgescheidene stoffen, de pis en het zweet, tot verwijdering der ziekelijke stof gebruikt, doch meestal zonder merkbare stoornissen in de verrigtingen en ontleedkundige veranderingen der nieren of der huid.

5. Bij jonge, sterke voorwerpen geschiedt de uitstooting der jichtaardige stof krachtdadig, in enkele of weinige gewrichten, in hevige, doch spoedig voorbijgaande aanvallen (Acute jicht). Bij zwakke personen echter geschiedt de uitscheiding meer langzamerhand, zonder kracht, op eens, in meerdere gewrichten te gelijk (chronische, atonische jicht), of blijft tusschen verschillende gewrichten hangen (Vlugtige jicht). In het laatste geval is de uitscheiding der ziekelijke stof door de huid en de nieren veel spaarzamer, dan in het eerste.

6. Worden de jichtaardige uitscheidingen op de normale plaatsen, door in- of uitwendige oorzaken verhinderd, zoo rigten zij zich naar andere weefsels dan die der gewrichten (tegennatuurlijke jicht, jichtaardige verplaatsingen), en alsdan worden de wei- en slijmvliezen, de vezelachtige en parenchymateuse weefsels aangedaan; voornamelijk zijn het hart, de maag en de hersenvliezen menigmaal het doel van hare verkeerde rigting.

7. De uitwendige huid wordt zoowel door de eigenlijke als door de tegennatuurlijke jicht slechts zeer zelden ziekelijk aangedaan. Slechts somwijlen verwekt de vermelde uitscheiding der jichtaardige stof door haar, zoo als die bij de eigenlijke en bij vele soorten der tegennatuurlijke jicht voorkomt, veranderingen in haar weefsel, en nog zeldzamer wordt de huid geheel alleen, of benevens andere weefsels, in stede van de gewrichten, door ware verplaatsing van jicht aangedaan.

8. Doet het jichtaardige proces de ongekwetste huid aan, zoo verwekt hetzelve uitslag; is dit daarentegen het geval met de gekwetste, zweren. Alleen de laatste komen somwijlen als wezentlijk metastatische soorten van jicht voor, terwijl de eerste zich steeds slechts als aanvullingen vertoont, als het ware als eene sterkere ontwikkeling der door de jicht veranderde afscheiding van zweet, in vereeniging met andere eigenlijke of tegennatuurlijke soorten.

9. Zoowel de eene als de andere worden echter door nederzetting en uitscheiding der jichtaardige zelfstandigheid in de huid te weeg gebragt, en kenmerken zich door de volgende punten, als gedeelten van het jichtaardige proces.

a. Zij zijn met aanmerkelijke prikkeling, hevige pijn, levendige roodheid enz. verbonden.

b. Zij bevatten, voornamelijk wanneer zij met acute jicht in verband staan, in hun beloop eene tijdruimte, welke aan de aanvallen van deze beantwoordt.

c. De afgescheidene stof is zuur, en bij de zweren scheidt zich uit dezelve, even als bij andere jichtaardige nederzettingen, niet zelden eene kalkachtige zelfstandigheid af.

d. Zij komen veelal in de nabijheid van weefsels voor, die door wezentlijke of valsche jicht zijn aangedaan, zooals: aan de gewrichten, op de borst, bij eene jichtaardige aandoening van het hart enz.

e. Hunne neiging tot afgezonderde organische vormingen is gering. De uitslag doet zich slechts voor in de gedaante van blaasjes, en de zweren hebben geene regelmatige gedaante.

f. De verstoringen, die zij in de huid te weeg brengen, dringen doorgaans niet zeer diep door.

g. Zij zijn, even als alle soorten van jicht, van eenen zeer vlugtigen aard; zij wisselen gaarne met andere deelen van hetzelfde ziekteproces af en verplaatsen zich ligt.

h. Zij zijn niet besmettelijk.

Deelneming van het geheele organismus.

Wanneer een jichtaardig uitslag met de eigenlijke acute jicht gepaard gaat of bij jonge krachtige voorwerpen voorkomt, zoo wordt deze dikwijls van koorts vergezeld, en bij uitgebreide jichtzweren kan zich febris hectica voegen.

Verspreiding, Mededeeling, Zamenstelling. De hiertoe behoorende Dermapostases blijven meer op enkele plaatsen der huid beperkt, dan dat zij zich over groote oppervlakten en het geheele ligchaam verspreiden. Zij ontstaan bijna altijd door mededeeling en voegen zich bij andere soorten van jicht. Worden zij in hunne ontwikkeling op de huid gestoord, zoo kunnen ook zij het ziekteproces op andere organen overplanten en zich verplaatsen. Zij schijnen eene vrij groote vatbaarheid te bezitten om zich zamen te stellen en zich met andere soorten van uitslag op de huid en scheidingen van den zamenhang te vereenigen.

Oorzaken. De jicht is niet zelden overgeerfd; de meer gevorderde mannelijke leeftijd, het mannelijke geslacht, een vaste ligchaamsbouw, een aderlijk gestel enz. stellen vooral eene voorbeschiktheid tot haar ontstaan daar; de aanleidende oorzaak moet men echter gewoonlijk in de geheele levenswijze der zieken zoeken. Gebrek aan beweging, dierlijke kost, veelvuldige uitspattingen in Baccho et Venere begunstigen voornamelijk de acute jicht, in welker geleide de jichtuitslag zich het liefste voordoet. Ongezoutene, zwaar te verterene spijzen, het oponthoud in eenen vochtigen, kouden, nevelachtigen dampkring, ter neêr drukkende gemoedsbewegingen en dgl. bevorderen daarentegen de chronische jicht, als welker verschijnsel men het menigvuldigst de jichtzweer waarneemt. Dat echter de huid, die bij de meeste jichtlijders zich niet veranderd toont, in enkele gevallen wordt aangedaan, schijnt van de gesteldheid der zieken, van ziekelijke prikkels en dgl. af te hangen, en men ziet den jichtuitslag voornamelijk bij voorwerpen, die over het algemeen eene geneigdheid tot het verkrijgen van uitslag bezitten, en de zweren bij lieden, die reeds andere zweren en scheidingen van den zamenhang hebben.

Beloop, Duur, Uitgang.

De jichtaardige Dermapostases rigten zich, met betrekking tot het beloop en den duur, naar de andere soorten van jicht, met welke zij gewoonlijk gelijktijdig voorkomen. De uitslag verloopt meestal acuut en de zweer steeds chronisch. Gene keert echter, even als de acute jicht, gaarne in vernieuwde aanvallen terug, terwijl deze, even als de chronische, van tijd tot tijd in hevigheid toe- en afneemt. De uitgangen zijn:

1. In genezing. De uitbottingen verdwijnen door afschilfering, de zweren door vorming van likteekens. Slechts wanneer de Dyscrasie der jicht zelve wordt opgeheven is de genezing volkomen en duurzaam.

2. In andere ziekten. Wanneer jichtaardige nederzettingen van de huid worden verdreven, nemen soms alleen de nevens haar bestaande eigenlijke gewrichtsaandoeningen in hevigheid toe, doch menigvuldiger vormen zich anomale vormen, jichtaardige verplaatsingen.

3. In den dood. Deze is zelden het gevolg der met de jichtzweren gepaard gaande uitteringskoorts, doch menigvuldiger der anomale jichtvormen, die tevens met de aandoening der huid bestaan of door derzelver verplaatsing worden te weeg gebragt.

Voorzegging.

De voorzegging bij de jicht wordt over het algemeen niet ongunstiger wanneer het eigenlijke lijden van aandoeningen der huid vergezeld gaat, en de jichtaardige zweren zijn niet zeer gevaarlijk. Somwijlen schijnen de Dermapostases zelve eenen gunstigen, verminderenden invloed op de verschijnselen der jicht in inwendige organen uit te oefenen en eene meer kritische beteekenis te hebben. Erger zijn zij in vereeniging met anomale jichtvormen. Er staan hunner duurzame genezing, even als aan die van het ziekteproces, op hetwelk zij wortelen, doorgaans groote hindernissen in den weg, en hunne vlugtige natuur en neiging tot verplaatsingen vereischt voorzigtigheid.

Behandeling.

Even als bij alle Dermapostases, zoo kan ook de ware genezing van de jichtaardige soorten van uitslag en zweren alleen verkregen worden door vernietiging van het wortelproces. Deze gelukt echter slechts zelden en eene geheel en al veranderde levenswijze der zieken is eene der eerste voorwaarden. De aanwending van eigenlijke artseneijmiddelen verschilt zeer naar de onderscheidene tijdperken, ziektevormen, naar het gestel enz., en ik verwijs in dit opzigt naar de schriften over bijzondere Therapie, en zal mij hier vergenoegen, de voornaamste aanwijzingen bij de behandeling der jicht over het algemeen op te noemen. Deze zijn:

1. De vorming der ziekelijke stof in het poortaderstelsel te verhoeden, de gevormde op te lossen en op eene, voor het organismus onschadelijke wijze te verwijderen. Aan deze opgave moet men voornamelijk voldoen in het begin der Dyscrasie, gedurende de voorafgaande verschijnselen der jicht, doch ook nog later, tusschen de enkele aanvallen enz. De geneesmiddelen, die hier aan beantwoorden, zijn de zoodanige, die de overvulling in het poortaderstelsel verminderen, zooals Antacida, en die, door welke de afscheidingen worden opgewekt, zooals de ontlasting bevorderende, pisdrijvende middelen en dgl.

2. De jichtaardige uitscheidingen op de oorspronkelijke plaatsen te behouden en, waar zulks noodig is, dezelve te matigen of op te wekken. Om dit doel te bereiken moet, bij een erethisch karakter van terugwerking, eene toeziende, bij een synochaal eene meer ontstekingwerende en, bij een torpied, eene prikkelende, plaatselijke en algemeene behandeling plaats grijpen. Acute jicht vereischt meestal eene der beide therapeutische geneeswijzen, chronische daarentegen de prikkelende middelen.

3. Anomale jichtvormen, jichtverplaatsingen, wan

neer deze gevaarlijker dan de normale zijn, van het aangedane orgaan, door onmiddelijke en middelijke middelen, af te leiden en, door prikkeling der oorspronkelijke plaats van nederzetting, weder tot normale jicht terug te brengen. De middelen, die aan deze opgave beantwoorden, verschillen zeer naar de onderscheidene aangedane stelsels en organen. De jichtaardige Dermapostases zijn over het algemeen minder gevaarlijk dan de gewrichtsaandoening, komen gewoonlijk in vereeniging met deze voor, in welk geval zij dikwijls kritisch zijn, en het is alzoo niet aangewezen dezelve te onderdrukken en daardoor de gewrichtsjicht te bevorderen.

Hoedanig, volgens deze algemeene hoofdregelen, de bijzondere behandeling der jichtaardige huidveranderingen moet worden ingerigt, zal bij de enkele ziektevormen worden opgegeven.

Verdeeling.

Wij hebben slechts 2 Geslachten af te handelen, de jichtuitslag met 2 soorten en de jichtzweer.

I. Geslacht. Arthrophlysis.

De jichtuitslag.

Synonymen. De jichtuitslag is nog nimmer in het bijzonder beschreven, maar steeds met Psydracia en Miliaria verward geworden.

Kenmerken.

In de nabijheid van weefsels, die door het jichtaardige ziekteproces zijn bezocht geworden, komen, onder eene hevige jeuking en branding, puntige blaasjes te voorschijn, die door hoogrood gekleurde areolae omgeven zijn. Hun inhoud is zuur; zij zijn van eenen zeer

vlugtigen aard en kunnen ligtelijk van de huid worden verdreven; verloopen zij echter ongestoord, dan verdroogen zij, zonder te barsten, en schilferen zich af.

Verdeeling.

Ik geloof 2 soorten te moeten aannemen, die zich, voornamelijk met betrekking tot de voorzegging, zeer verschillend verhouden.

---

1. Soort. *Arthrophlysis vulgaris.*

De gewone jichtuitslag.

Synonymen. Eczema arthriticum var. — De gewrichtsuitslag der Podagristen.

Afbeeldingen. Tab. XI. 1.

Verschijnselen.

Niet zelden vertoont er zich op de huid van de door eigenlijke jicht (Podagra, Chiragra, Gonagra enz.) aangedane gewrichten eene gestipte, meer of min donkere roodheid, die onder den vingerdruk verdwijnt (Erythema podagricum). Na eenigen tijd verheft zich op elk dezer punten een helder, puntig blaasje, hetwelk hevig jeukt, en dikwijls staan deze, meestal slechts de grootte van speldenkoppen hebbende, vruchten zoo digt op een, dat het gewricht door eene gelijkmatige, met dezelve bezaaide roodheid wordt overtrokken. Met derzelver uitbotting vermindert doorgaans de pijn in het gewricht, terwijl de koorts, die den aanval van jicht vergezelde, nalaat. De inhoud der blaasjes is zuur. Worden zij niet verstoord, dan verdroogen zij na eenige dagen en schilferen zich af.

Erkenning.

Het voorkomen aan een gewricht, hetwelk reeds door jicht geleden heeft, het spoedige beloop, het verdroo-

gen zonder te barsten en zonder schubbenvormige korsten te vormen enz. zijn voldoende om de erkenning van Psydracia en soortgelijke ziektevormen zeker te maken.

Oorzaken.

De ziektevorm vertoont zich meest bij jonge voorwerpen, bij welke de jicht, door eene te ongebondene levenswijze veroorzaakt, meer het synochale karakter draagt, en komt nimmer bij atonische jicht voor. Hij komt steeds aan het aangedane gewricht te voorschijn en verspreidt zich zelden verder over een gedeelte van het lid.

Beloop en Uitgang.

Het beloop van eenen enkelen aanval is acuut; veelal echter keert de uitslag bij volgende aanvallen van het Podagra weder terug. Wordt hij niet verstoord, dan verdwijnt hij, onder de opgenoemde verschijnselen, gelijktijdig met de pijnen in het gewricht; keert hij echter terug, zoo nemen in gunstige gevallen pijn, zwelling en koorts toe; doch somtijds verdwijnt ook de jicht op de aangedane plaats, waarvan alle Metastases derzelve het gevolg zijn kunnen.

Voorzegging.

Bij eene behoorlijke voorzigtigheid is de voorzegging gunstig.

Behandeling.

Er is doorgaans geene andere geneeswijze noodig, dan die, welke op den jichtaanval werkt; men beschutte de lijdende deelen slechts zeer zorgvuldig voor koude en vermijde alle zalven, vochtige omslagen en dgl. Is de uitslag echter geneigd, om voor den tijd te verdwijnen, worden de blaasjes slap en verbleekt de roodheid, zoo zijn wasschingen met potasch (Kal. caustic. ʒ jjj in Aqua dest. ℥ iv) aangewezen, en wanneer hij werkelijk verdwijnt, zoo moet men hem door mostaardpleisters, spaansche vliegen en dgl. weder trachten terug te roepen.

2. *Soort. Arthrophlysis cardiaca.*

De jichtuitslag met aandoeningen van het hart.

—

S y n o n y m e n. Miliaria arthritica, habitualis, chronica. — Der Gichtfriesel.

V e r s c h ij n s e l e n e n w a a r n e m i n g e n. Deze gevaarlijke ziektevorm komt slechts bij personen voor, bij welke de jicht zich naar het hart heeft verplaatst, en ik heb haar eenmaal bij eene vrouw van 45 jaren, bij welke de oorspronkelijke jicht zich naar het hart verplaatst had en de lijkopening Endocarditis aanduide, en eenmaal bij eene 75 jarige dame, die sedert verscheidene jaren aan atonische jicht en verbeeningen van de klapvliezen van het hart leed, waargenomen. De reeds vroeger aanwezige verschijnselen van aandoeningen van het hart, stegen eensklaps tot hevige hartkloppingen, de pols werd klein, onregelmatig en menigvuldig, de ademhaling beklemd, en, onder een zuur riekend zweet, kwamen, het eerst op de borst vervolgens echter ook aan de bovenste ledematen, voornamelijk in den omtrek der gewrichten talrijke, heldere, puntige blaasjes met roode areolae en eenen zuur riekenden inhoud te voorschijn. Zij jeuken hevig en blijven eenen onbepaalden tijd, 7, 10, 14 dagen, staan. Met hunne uitbotting verminderen de verschijnselen der borst, en zij verdwijnen even als bij de eerste soort. Doch na verloop van eenen korteren of langeren tijd keeren alle verschijnselen en dezelfde uitbotting weder terug. De ziekte verloopt met aanvallen. Bij mijne eerste zieke duurden de tusschenruimten aanvankelijk 4 tot 5 weken, later naauwelijks 14 dagen, en zij stierf gedurende den vijfden aanval; de andere lijderes werd de eerste maal in de lente van het jaar 1834, de tweede maal in den herfst van hetzelfde jaar aangedaan en stierf in Maart van het jaar 1835 onder den derden aanval.

Erkenning.

De enkele aanval van dezen ziektevorm heeft groote overeenkomst met het roodvonk, doch de jichtaardige aandoening van het hart, het hevige jeuken van den uitslag, zijne voorkeur voor de gewrichten, zijne mindere uitgebreidheid over het ligchaam, en vooral de zich steeds vernieuwende aanvallen scheiden beide ziektevormen van elkander.

Oorzaken.

Ingevolge de beide vermelde gevallen verschijnt de aandoening zoowel bij acute verplaatsing van jicht naar het hart als bij atonische jicht, welke het centraalorgaan van den bloedsomloop in haar bereik heeft. Ik zag haar slechts bij vrouwen.

Beloop en Uitgang.

De enkele aanvallen verloopen acuut, doch de ziekte in haar geheel chronisch. Mijne eerste zieke stierf nagenoeg 6 maanden, mijne tweede een jaar na den eersten aanval. Bij gene volgde de dood, door het plotselijk verdwijnen van den uitslag, door verstikking, en behalve de veranderingen in het hart ontstond er eene rijkelijke uitstorting van water in de zakken van het borstvlies; bij de andere zieke daarentegen vormde zich de uitbotting bij den laatsten aanval slechts onvolledig, verdween en keerde terug, zonder zich door de daaraan beantwoordende middelen te laten beperken; de bezwaarnissen der borst, de angst namen steeds meer toe, er ontstonden onmagten en in eene derzelve volgde de dood. De klapvliezen van het hart waren sterk verbeend en het hartezakje bevatte eene aanmerkelijke hoeveelheid helder water.

Voorzegging.

De voorzegging is, zooals uit de medegedeelde gevallen duidelijk blijkt, steeds ongunstig, en dit des te meer, hoe spoediger de aanvallen op elkander volgen.

Behandeling.

Behalve de middelen, welke de jichtaardige aandoening van het hart vereischte, heb ik in beide gevallen volkomen dezelfde behandeling beproefd, die ik gewoon ben tegen Miliaria aan te wenden en over welke ik later meer breedvoerig zal spreken. Gedurende de eerste aanvallen schenen de wasschingen met potasch voordeelig te werken, den uitslag te bepalen, de borst te verligten en het beloop te bespoedigen, later echter weigerden zij hare hulp.

II. Geslacht. Arthrelcosis.

De jichtzweren.

Synonymen. Ulcera arthritica.

Afbeeldingen. Tab. XI. 2. 2a.

Kenmerken.

Door jicht veroorzaakte of onderhouden wordende zweren, gewoonlijk in de nabijheid der gewrichten, met eene breede, vlakke grondvlakte, bleeke, harde randen en rijkelijke afscheiding eener dunne, zure, etterachtige stof, die, gedurende de tijdruimten, welke met de aanvallen der jicht overeenkomen, bedenkelijker worden.

Verschijnselen.

De jichtzweren komen meestal nevens chronische jicht der gewrichten voor, somwijlen echter ook nevens tegennatuurlijke Arthragra en in zeldzame gevallen zelfs geheel alleen, zonder dat er gelijktijdig andere verschijnselen der Dyscrasie voorhanden waren. Gewoonlijk nemen zij die plaatsen der huid in, welke nabij de gewrichten gelegen zijn, het menigvuldigste echter den streek der knokkels. Hare grondvlakt is grijs, bruin, donkerrood en zonder vorming van vleeschheuveltjes,

hare randen zijn bleek, hard, eeltachtig en ongelijk, de afgescheidene stof is dun, zuur, de naburige deelen ontvellende, en kleurt niet alleen de zilveren sonden maar ook het linnen zwartachtig; niet zelden zet zich aan de randen der zweer eene kalkachtige zelfstandigheid (phosphorzure en piszure soda) neder. Doorgaans is de brandende, bijtende pijn levendig, de omgevende deelen gezwollen en donkerrood; de zweren zijn meestal onregelmatig, langwerpig van gedaante en breiden zich spoedig in de vlakte uit; slechts zelden dringen zij diep in. Van tijd tot tijd, in de tijdruimten die aan de vroegere aanvallen van jicht beantwoorden, bij veranderingen van weder, na uitspattingen verergeren zij, worden rooder, pijnlijker, rijkelijker afscheidende, of zij wisselen met gelijktijdig aanwezige andere jichtziekten in hevigheid af.

Erkenning.

De jichtzweren zouden vooral met Urelcosis kunnen verward worden. Doch haar voorkomen in de nabijheid van gewrichten, het ontbreken der bezwaarnissen in het pisstelsel, en de aanwezigheid van andere toevallen van jicht, de vlakke, niet sponsachtige grondvlakte, de bleeke randen, de kalkachtige afgescheidene stof, die eene aardachtige zelfstandigheid nederzet en de op verschillende tijden invallende verergeringen, maken de erkenning gemakkelijk.

Oorzaken.

Ik weet niet, of arthrophlysis vulgaris in zweren zoude kunnen eindigen, wel echter zag ik Arthrelcosis ontstaan door verzwering der zoogenaamde jichtknobbels van het onder de huid gelegene celweefsel enz. Nog menigvuldiger gaan toevallige beleedigingen, etterende vorstbuilen, andere zweren en dgl. in haar over, wanneer zij met de jichtaardige Dyscrasie in een smelten. Nimmer vertoont zich de jichtzweer als het eerste verschijnsel van het ziekteproces, maar zij ontstaat steeds

in vereeniging met andere vormen, hoofdzakelijk de chronische gewrichtsjicht. Heeft zij zich echter eenmaal gevormd, zoo kan zij de plaats der uitstootingen in de gewrichten vervangen en als uitscheiding der ziekelijke stoffen eenen langeren of korteren tijd alleen bestaan.

Beloop, Duur, Uitgang.

Het beloop der jichtzweren is altijd zeer langwijlig en houdt het midden tusschen verbetering en verergering. Hare uitgangen zijn:

1. In genezing. Deze kan alleen plaats hebben door opheffing van den dyscrasischen grondslag en altijd met achterlating van onregelmatige, getande, in den omtrek vuilachtige, dunne likteekens, die gaarne weder open breken en bij weersveranderingen pijnlijk zijn.

2. In andere ziekten. Worden de jichtzweren vroegtijdig opgedroogd en geheeld, zoo vermeerdert de gewrichtsjicht, of er ontstaan anomale ziektevormen, aandoeningen van het hart, Hydrothorax, Bronchocace en dgl. Bij oude voorwerpen ontstaat er somwijlen, ook zonder dat de zweren verdwijnen, waterzucht.

3. In den dood. Slechts zelden voegt zich bij eene uitgebreide Arthrelcosis febr. hectica, welke den dood na zich sleept. Menigvuldiger sterven de zieken door den overgang in andere ziekten.

Voorzegging.

Hoewel ook niet zeer gevaarlijk, zoo zijn de jichtzweren toch steeds zeer moeijelijk te genezen.

Behandeling.

Men moet hier een onderscheid maken, tusschen de verzachtende en grondige geneeswijze. Doorgaans dient men zich tot de eerste te beperken, welke zich naar het karakter van terugwerking rigten en alles van de zweer afweren moet, wat een te vroegtijdig opdroogen zoude kunnen te weeg brengen. De grondige behandeling is slechts dan aangewezen, wanneer de Dyscrasie is opgeheven, of wanneer andere, minder lastige jichtaardige

ziektevormen de plaats der zweer innemen en deze van zelve tot genezing neigt. Men moet echter ook dan nog, benevens de aanwending van plaatselijke middelen, welke de heeling en vorming van vleeschheuveltjes bevorderen, eene algemeene, tegen de jicht gerigte behandeling volgen, de uitscheidingen opwekken en afleidende fontanellen aanleggen. Verdwijnt de jichtzweer en vormen er zich bedenkelijke Metastases, zoo moet de onderdrukte afscheiding op dezelfde wijze weder worden hersteld, als zulks bij Urelcosis is opgegeven.

Veertiende Familie. Haemorrhoides.

De Aanbeijen.

Even als bij de jicht, zoo speelt ook bij het aanverwante ziekteproces der aanbeijen de huid slechts eene zeer ondergeschikte rol.

Kenmerken.

1. Even als bij het jichtaardige ziekteproces, zoo vormt zich ook bij dat der aanbeijen in het bloed, en wel het meest in het poortaderstelsel, eene eigenaardige ziektestof, die vervolgens in verschillende weefsels wordt uitgescheiden en nedergezet. Zij is, even als de jichtaardige, van eenen zuren aard.

2. De uitscheiding en nederzetting volgt ook hier meestal met tusschenpozingen en vernieuwde aanvallen.

3. De gewone nederzettings- en afscheidingsorganen zijn de aders, hoofdzakelijk de speenvaten. (Haemorrhois legitima, Proctorrhois.) Deze, en dikwijls het geheele stelsel der buikaderen worden overgevuld, verwijd, aderspattig en ontlasten, dikwijls eerst na lange voortdurende bezwaarnissen en pogingen (Molimina haemorrhoidalia, blinde aanbeijen enz.), een donker, zwart, geronnen bloed, in hetwelk zich de aanwezigheid eener eigenaardige ziektestof door eenen bijzonderen, ranzigen lucht, door scherpte en vele andere eigenschappen

te kennen geeft. De gewone plaatsvervangende uitscheidingsorganen schijnen minder dan bij de jicht tot uitscheiding der ziekelijke stof te worden gebezigd; de pis en het zweet zijn meestal onveranderd.

4. Wordt de uitscheiding der aanbeijen om welke reden ook op de oorspronkelijke plaats onderdrukt, beperkt of reeds in den aanvang uitgedoofd, zoo wendt zij zich, even als die der jicht, naar andere weefsels, er ontstaan verkeerde, anomale aanbeijen, verplaatsingen derzelve. Het menigvuldigste worden op deze wijze slijmvliezen en parenchymateuse weefsels aangedaan, en in beide kan de uitscheiding onder den vorm van bloeding plaats hebben. Nogtans vormen zich op de slijmvliezen somwijlen ook Blennorrhoeae en in het parenchyma tuberkels.

5. De uitwendige huid wordt, even als zulks met de jicht het geval is, ook door het ziekteproces der aanbeijen zelden in medelijdendheid aangedaan. Slechts somwijlen vertoont zij zich in de nabijheid van het orgaan, naar hetwelk de ziekelijke uitstooting geschiedt, veranderd, scheidt eene ongewone stof af, is met uitslag bedekt enz. en neemt tevens, als bij den jichtuitslag, aandeel aan de uitscheiding, die gelijktijdig in andere organen, voornamelijk langs de eigenlijke wegen, plaats heeft. Nog veel zeldzamer gebeurt het, dat zij, in eenen gekwetsten of ongekwetsten toestand, het plaatsvervangende orgaan voor de onderdrukte aanbeijen wordt.

6. Wordt de huid slechts in vereeniging met en in den omtrek van andere organen, voornamelijk van den aars, door het ziekteproces der aanbeijen aangedaan, zoo vertoont zich hare uitscheiding en kleur in hoedanigheid veranderd en met uitslag bedekt; wordt zij echter door ware verplaatsing van aanbeijen aangedaan, zoo scheidt zij bloed af en gaat tot verzwering over, wanneer zij gekwetst is.

7. De van het ziekteproces der aanbeijen uitgaande

Dermapostases zijn alzoo, betrekkelijk de verschijnselen, vrij ongelijk, doch stemmen evenwel, als onderdeelen eener Familie, in de volgende punten met elkander overeen:

a. Ook bij haar vertoont zich de geneigdheid, welke het geheele ziekteproces eigen is, om bij voorkeur het aderlijke stelsel aan te doen, hetgeen zich te kennen geeft door eene donkere, blaauwachtige kleur, weeke, aderspattige, zuchtige zwelling der aangedane deelen der huid enz. Terwijl de jichtaardige ziektevormen vele overeenkomst met de Uroplaniae naar de huid hebben, vertoonen de Haemorrhoides eene groote gelijkvormigheid met de Menoplaniae.

b. De afgescheiden wordende stof is zuur en dikwijls donker bloederig.

c. Zij komen veelal in de nabijheid van weefsels voor, die tot uitscheidingsorganen van wezentlijke of oneigenlijke aanbeijen dienen.

d. Zij staan, voornamelijk in het begin, duidelijk onder den invloed van de aanvallen der aanbeijen, vertoonen zich nevens andere, inwendige ziektevormen van dit ziekteproces en wisselen met dezelve af.

e. Zij zijn, hoewel ook minder dan zulks bij de jicht het geval is, van eenen vlugtigen aard en kunnen Metastases daarstellen.

f. Zij zijn niet besmettelijk.

Deelneming van het geheele organismus.

De hiertoe behoorende huidaandoeningen verloopen steeds zonder koorts, tenzij er andere ziektevormen der Haemorrhoides nevens dezelve bestaan, welke met koorts gepaard gaan.

Verspreiding, Mededeeling, Zamenstelling.

Zij verhouden zich in deze opzigten volkomen als de jichtaardige Dermapostases.

Oorzaken.

De Dyscrasie der Haemorrhoides is, even als die der

jicht, erfelijk en wordt ook door dezelfde oorzaken te weeg gebragt. De aandoeningen der huid zijn, voor het overige, hier ook even zeldzaam en ontwikkelen zich onder dezelfde verhoudingen.

Beloop, Duur, Uitgang.

Het beloop is chronisch. In bet begin bemerkt men steeds eene zekere afhankelijkheid van de uitscheidingen in andere organen en van tijdperken; met den tijd wordt deze echter dikwijls geringer en gaat geheel verloren. De uitgangen zijn:

1. In genezing. De uitbottingen schilferen af, bloedingen houden op en de zweren vormen likteekens. Zeker is de genezing nogtans alleen dan, wanneer de Dyscrasie wordt opgeheven.

2. In andere ziekten. Worden de aandoeningen der huid onderdrukt, zoo nemen, in de plaats hiervan, de wezentlijke of oneigenlijke Haemorrhoides in hevigheid toe of er ontstaan nieuwe vormen. Er komen Metastases voor, hoewel zij minder menigvuldig zijn dan bij de jichtvormen.

3. In den dood. Deze is slechts zelden het gevolg van stofverplaatsingen.

Voorzegging.

Deze is over het algemeen niet ongunstig, en hoewel het ook meestal niet gelukt, den wortel der ziekte volkomen uit te roeijen, zoo is het toch doorgaans mogelijk, de uitscheidingen naar de oorspronkelijke organen te geleiden en de ziekelijke veranderingen in de huid te verhelpen.

Behandeling.

De grondige behandeling van het ziekteproces der Haemorrhoides vordert eene inwerkende verandering in de geheele levenswijze der zieken, de opheffing der Plethora abdominalis, op welke dezelve gegrond is, de ontbinding van het ziekelijke voortbrengsel door Antacida en deszelfs ontlasting door opwekking der normale

afscheidingen. Gelukt de grondige genezing echter niet, zoo komt het bij de Haemorrhoides voornamelijk slechts daarop aan, om de ziekelijke uitscheiding naar de normale plaats, den endeldarm, te lokken, en zwavel, aloë, afvoerende middenzouten en dgl. beantwoorden, in verbinding met uitwendige afleidende middelen, aan deze opgave. Welke behandeling voor het overige elke ziektevorm in het bijzonder vordert, zal bij hunne beschrijving worden gezegd; verplaatsen zij zich echter, zoo moeten zij, op dezelfde wijze als bij de jichtaardige huidvormen, weder worden hersteld.

Verdeeling.

Er zijn 3 Geslachten van Dermapostases, welke door het ziekteproces der Haemorrhoides worden veroorzaakt, namelijk de aanbeijenuitslag, die meestal slechts als bijvoegsel der eigenlijke endeldarm-aanbeijen voorkomt, de aanbeijenbloeding door de huid en de aanbeijenzweer. Bij beide laatsten heeft er werkelijk eene verplaatsing der aanbeijen naar de huid plaats en scheidt deze, in stede van de endeldarmaderen, het ziekelijke voortbrengsel af.

I. Geslacht. Pygagria.

De Aanbeijenuitslag.

Etymologie. Van *πύγη*, de aars, en *ἄγρια*, een hevig jeukend uitslag (Lichen agrius).

Synonymen. Prurigo haemorrhoidalis, podicis, scroti enz. — Das Haemorrhoidaljucken, der Haemorrhoidalausschlag.

Kenmerken.

De huid krijgt, bij de aanbeijen, in den streek van den aars eene bruinroode kleur en wordt, nu eens zon-

der, dan weder met vorming van knopjes, de zitplaats eener zeer hevige jeuking. Hare afscheiding heeft eenen slechten reuk en is zuurachtig. De verschijnselen doen zich sterker voor omstreeks den tijd der uitscheidingen van de aanbeijen dan in de tusschenpozingen, en breiden zich somwijlen van de bilspleet af over meer of minder groote plaatsen der omliggende deelen uit.

Verdeeling.

Naar de verschillend groote ontwikkeling bestaan er twee soorten van Pygagria.

---

1. *Soort. Pygagria amorpha.*

De gevlekte aanbeijenuitslag.

Synonymen. Intertrigo haemorrhoidalis.

Afbeeldingen. Tab. XI. 4.

Verschijnselen.

De bilspleet krijgt eene bruinroode, somwijlen zelfs bruine kleur, en deze verbreidt zich dikwijls over den bilnaad en de naburige deelen. Er ontstaat eene hevige jeuking en afscheiding eener kwalijk riekende, kleverige, zuurachtige vloeistof, welke het linnen bruin kleurt. De verschijnselen, die vroeger slechts bij de aanvallen der Haemorrhoides aanwezig waren, worden later duurzaam, doch nemen, omstreeks dezen tijd, aan hevigheid toe. Wanneer de zieken veel gaan, wordt de aangedane plaats der huid veelal ontveld, terwijl alsdan pijn en afscheiding toenemen.

---

2. Soort. *Pygagria granulata.*

De korrelige aanbeijenuitslag.

Synonymen. Lichen haemorrhoidalis; ook gedeeltelijk Eczema podicis.

Afbeeldingen. Tab. XI. 3.

Verschijnselen.

Deze soort begint volkomen als de vorige, doch weldra komen, op de bruinachtig gekleurde huid, talrijke kleine, hevig jeukende knopjes van dezelfde kleur, of kleine weiachtige blaasjes te voorschijn. Deze ziektevorm breidt zich menigvuldiger dan de eerste soort op den balzak, de schaamlippen, de inwendige oppervlakten der deijen, het onderste gedeelte van den rug enz. uit. De kleine vruchten worden meestal vroegtijdig aan stukken gekrabd en vormen bloedige korstjes of min of meer vochtige ontvellingen. Het lijden, aanvankelijk slechts omstreeks den tijd der aanvallen aanwezig, wordt later duurzaam en slechts dan van meer belang, wanneer de uitscheidingen der aanbeijen aanvangen, ja het kan zelfs nog voortduren, nadat de aanbeijen in den endeldarm, zooals in den hoogen ouderdom menigmaal gebeurt, zijn weggebleven. In zoodanige gevallen is de, steeds met de nagels aan stukken gekrabde huid dikwijls ontaard, vol kloven en spleten, en het geheele gestel is aangedaan.

Erkenning.

De voortdurende zamenhang met bezwaarnissen der aanbeijen, de bruine kleur, de hevige jeuking, de eigenaardige afgescheidene stof enz. onderscheiden de eerste soort van Amorpha, de tweede van Lichen, Psydracia en Cnesmus.

Oorzaken.

De aanbeijenuitslag gaat gewoonlijk slechts vergezeld

van de wezenlijke aanbeijen, wanneer hij zich reeds door knobbels, slijmachtige of bloederige uitscheiding aan den dag legt. Slechts bij wijze van uitzondering komt hij somwijlen in vereeniging met Leucorrhoea haemorrhoidalis voor en neemt alsdan zijnen oorsprong uit de teeldeelen. Hij vormt zich meestal bij zoodanige lijders, die nog in hunne volle kracht zijn, doch kan, zooals gezegd is, tot in den hoogen ouderdom voortduren.

Beloop, Duur en Uitgang.

In den beginne gebonden aan de aanvallen van de aandoening des endeldarms, en, even als deze, nu eens meer, dan eens minder spoedig verloopende, nu eens langere, dan weder kortere tusschenpozingen makende, wordt Pygagria later gaarne aanhoudend, verloopt zeer langzaam en kwelt de aangedane voorwerpen jaren achtereen. Zij eindigt:

1. In genezing. Deze volgt zelden door de hulp der natuur en meestal slechts dan, wanneer de aandoening nog niet lang heeft bestaan. De huid neemt langzaam hare gezonde gesteldheid weder aan en de knopjes en blaasjes schilferen af. De neiging tot instortingen is steeds groot.

2. In andere ziekten. De aanbeijenuitslag is, over het algemeen, van eenen niet zeer vlugtigen aard; doch men heeft na zijne plotselijke verdrijving toeneming der eigenlijke en somwijlen der zoogenaamde verplaatste aanbeijen zien ontstaan. Bij oude lieden kan de hevige jeuking tot Marasmus aanleiding geven, en ik zag eenen 77 jarigen man, die sedert meer dan 20 jaren aan hevige Pygagria granulata leed, toen deze, zonder eenige bekende oorzaak, plotselijk verdween, in eene hardnekkige braking van bruinachtige vloeistoffen en later in Pneumophthisis en Hydrops vervallen, aan welker gevolgen hij stierf. Bij de lijkopening vond men, behalve de weiaardige uitstortingen en de aanmerkelijke etterholten in de longen, het door het buikvlies ge-

vormde overtreksel der milt zeer verdikt en haar weefsel buitengewoon vast en hard. De maag was gezond; in den blinden darm werden tuberkuleuse zweren aangetroffen.

Voorzegging.

Pygagria is wel is waar doorgaans geen gevaarlijk, doch een zeer lastig, en voornamelijk bij eenen langeren duur, moeijelijk te genezen gebrek. De tweede soort is erger dan de eerste.

Behandeling.

Benevens de algemeene behandeling bij Haemorrhoides door eene gepaste diëet en therapeutische middelen, zachte Purgantia, bloedzuigers aan den aars en dgl. bewijzen, bij beide soorten, in den aanvang slijmachtige, verweekende, verdoovende baden en wasschingen goede diensten. Ontvelde plaatsen bestrooije men met Sem. lycopod. en Magnes. alb., of bestrijke dezelve met Ol. amygd. dulc., met Cacaoboter en dgl. Is de aandoening echter reeds verouderd, zoo gebruike men prikkelende geneesmiddelen, loog- en zwavelbaden, wasschingen met eene oplossing van potasch enz. Opdroogende zalven echter zijn niet aanprijzenswaardig.

11. Geslacht. Dermathaemorrhois. *

Het Aanbeijenbloedzweet.

Synonymen. Haemorrhois cutanea. — Sudor sanguineus s. Haematidrosis ex haemorrhoidibus suppressis. — Die Haemorrhoidalmetastase nach der Haut, der Haemorrhoidalblutschweiss.

Kenmerken.

De normale uitscheiding der aanbeijen is onderdrukt,

en in de plaats hiervan volgt er, over eene kleinere of grootere uitgebreidheid der huid, eene bloedige afscheiding.

Het eenige mij bekende geval van deze soort verhaalt Lenhossék (Physiol. vol. III. p. 352). Een zeer vermagerd man, van een zwartgallig temperament, ontlastte eene rijkelijke hoeveelheid bloederig zweet aan de armen en op de borst, hetwelk eerst, na eene bloeding uit den endeldarm, verdween.

Behandeling.

De herstelling der normale endeldarmbloeding maakt de geheele genezing uit.

III. Geslacht. Haemorrhoidelcosis.

De Aanbeijenzweer.

Synonymen. Ulcera haemorrhoidalia.

Afbeeldingen. Tab XI. 5.

Kenmerken.

Door het ziekteproces der aanbeijen veroorzaakte of onderhouden wordende zweren met eenen donkeren grond, dunne, vuilachtige randen, terwijl de omgevende deelen aderspattig zijn opgezet, en er eene, aan vleeschnat gelijke, stof wordt afgescheiden, welke van tijd tot tijd — in de tijdperken der aanbeijen — bloederig wordt.

Verschijnselen.

Gewoonlijk bij personen, bij welke de normale aanbeijen zijn onderdrukt geworden, en nu eens in vereeniging met andere soorten van Haemorrhoides, dan weder zonder deze, vormen zich, voornamelijk aan de dijen, nu en dan echter ook aan de billen, de

geslachtsdeelen enz., zweren, welke zich spoedig in de breedte uitstrekken, met eenen donkeren ligt bloedenden, met talrijke vleeschheuveltjes bedekten grond, vlakke, scherpe, vuilachtige randen, en dunne, roodachtig gekleurde, zure en stinkende afgescheidene stof. De omgevende deelen zijn menigmaal min of meer zuchtig opgezwollen, de huidaders aderspattig uitgezet, en zonder merkbare teekenen van prikkeling der vaten, zijn de zweren vrij pijnlijk. Hare gedaante is onregelmatig en zelden dringen zij zeer diep. Van tijd tot tijd, met tusschenpozingen, welke aan die der aanbeijen-uitvloeijingen beantwoorden, wordt hare kleur donkerblaauwachtig, de pijn levendiger, de afscheiding rijkelijker en met bloed vermengd. Bestaan er nevens dezelve ook nog andere Haemorrhoides, zoo nemen ook deze, bij zoodanige verergering der zweren toe, of zij verwisselen met elkander.

Oorzaken.

Men wil waargenomen hebben, dat de aanbeijenzweer somwijlen uit Pygagria ontstond; menigvuldiger echter vormen zij zich uit aderspattige zwellingen der onderste ledematen, die in ontsteking en verettering overgaan, uit kwetsingen, Eczematoses, andere zweren enz., die bij personen voorkomen, bij welke de eigenlijke aanbeijen zijn onderdrukt geworden. Somwijlen vervangen zij voor zich alleen de endeldarmaanbeijen, menigvuldiger echter komen zij in vereeniging met bloedsophopingen in de aanbeijen en dgl. naar inwendige organen, voornamelijk naar de klierachtige weefsels der buikholte, de lever, de milt enz. voor.

Beloop, Duur, Uitgang.

Het beloop is steeds chronisch, de duur onbepaald. De uitgangen zijn:

1. In genezing; door dat het ten grondslag liggende ziekteproces opgeheven of op de normale plaats bepaald wordt.

In andere ziekten. Niet zelden ontstaan er, bij het opdroogen der zweren, verplaatste aanbeijen. Bij langeren duur en rijkelijke afscheiding kunnen zij echter ook tot Hydrops en Marasmus aanleiding geven.

3. In den dood. Slechts zelden door Metastasis of Hydrops.

Voorzegging.

De aanbeijenzweren zijn minder gevaarlijk en hardnekkig, dan de meeste andere dyscrasische verzweringen.

Behandeling.

Haemorrhoidelcosis is veel ligter te genezen dan de jichtzweer; doch men moet dezen uitgang niet trachten te verkrijgen door plaatselijke, voornamelijk niet door opdroogende middelen, maar vooral de aanbeijen aan den endeldarm weder herstellen, door afvoerende middelen, zwavel, aloë, Extr. saponac. met Antacida en dgl., en daarbij de zweren naar haar karakter van terugwerking behandelen. Ontstaan er echter na der zelver genezing bedenkelijke toevallen, verplaatste aanbeijen, zoo moeten de verzweringen, op de bekende wijze, wederom worden te voorschijn geroepen.

Vijftiende Familie. Scrophuloses.

Klierziekten.

Het klierziekige proces brengt veel menigvuldiger Dermapostases te weeg, dan de jicht en aanbeijen, en dierhalve zal ik hetzelve iets breedvoeriger, dan deze behandelen.

Kenmerken.

1. Het ziekteproces wortelt in de organen welke de chyl bereiden, in de chyl en in het bloed, en het zoude eene vergeefsche poging zijn om te willen beslissen, of de vaste of wel de vloeibare deelen lijden; eene ziekelijke verandering van de eene sleept zonder twijfel tegennatuurlijke gesteldheden der andere na zich.

2. Bij het klierziekige proces geeft zich het lijden van de inwendige wortels van het plantaardige leven, doorgaans reeds vroegtijdig, door een eigenaardig voorkomen, te kennen; het hoofd is naar evenredigheid groot, aan de slapen meer ingedrukt, de neus dik, de bovenlippen gezwollen, de kakebeenderen zijn sterk ontwikkeld, de onderbuik opgezet, de ledematen zacht en zwak. De huid is dun en fijn, gewoonlijk bleek, somwijlen echter op de wangen levendig en omschreven rood gekleurd, het haar gewoonlijk blond, zacht, neerhangend en dun, de spieren week, sponsachtig, opge-

zwollen, en de zigtbare slijmvliezen vertoonen zich bleeker, meer roosachtig rood dan bij gezonde voorwerpen en zijn somwijlen ligt opgezwollen. Dit voorkomen (habitus) is nu eens meer, dan minder duidelijk en bij vele voorwerpen met eene groote, bij andere met eene geringe prikkelbaarheid der vaten verbonden (Habitus scrophulosus irritabilis et torpidus).

3. In de organen tot de chylbereiding bestemd wordt er eene eigenaardige ziektestof — het Acre scrophulosum der ouden — gevormd, welker oorspronkelijke gesteldheid wij echter niet naauwkeurig kennen, doch die haar aanwezen in de spijsverteringswerktuigen, door velerlei stoornissen aan den dag legt. Geeuwhonger, voornamelijk na het gebruik van grove meelspijzen, wisselt af met geringen eetlust, stoelverstopping met buikloop, en maagzuur, zure oprispingen en brakingen, ontlasting van naar gehakte eijeren gelijkende drekstoffen en andere teekenen van ongebonden zuur zijn zulke standvastige verschijnselen bij klierziekte, dat men reeds hieruit de zure gesteldheid der dyscrasische stof kan opmaken.

4. Deze ziekelijke stof wordt in den bloedsomloop opgenomen en in verschillende weefsels en organen uitgescheiden en nedergezet, waardoor de normaal afgescheidene stof eigenaardig veranderd en in de verschillende organen eene bijzondere ziekelijke gesteldheid te weeg gebragt wordt. Deze uitscheiding volgt echter niet, zooals in de beide voorafgaande Familiën, met tusschenpozingen en vernieuwde aanvallen, maar achtereenvolgens, langzamerhand, nu eens slechts in enkele, dan weder gelijktijdig in meerdere organen, zonder eene bepaalde reeks van opvolging en nu eens hier, dan weder daar eenen aanvang nemende.

5. De veranderingen, welke de normale voortbrengsels der afscheiding ondergaan, wanneer de klierziekige zelfstandigheid, met dezelve vermengd, wordt uitge-

scheiden, zijn nog niet genoegzaam onderzocht; nogtans wordt het slijm ondoorschijnend, geel, etterachtig en scherp, de tranen en het speeksel krijgen een ontvellend vermogen, de pis wordt bleek en troebel en men heeft, ten minste in de laatste, Acidum oxalicum en benzoicum aangetoond, terwijl het aan stikstof rijke piszuur bijna geheel ontbrak.

6. Wordt de klierziekige stof daarentegen in de weefsels nedergezet, zoo doet zij zich aldaar als eene niet bewerktuigde massa voor, die velerlei stoornissen in de verrigtingen te weeg brengt, doch zich over het algemeen kenmerkt door hare lichte, witte of gele kleur; door haar brokkelig, kaasachtig maaksel, door de groote hoeveelheid eiwitstof, welke zij bevat en haren rijkdom aan aardachtige en loogzouten, en door hare bepaalde neiging tot verweeking en wegvloeijing. Zelfs wanneer zij weggevloeid is heeft zij nog hare eigenaardigheden en de bij klierziekte ontlaste etter onderscheidt zich van de gewone door zijne kaasachtige, brokkelige gesteldheid, door eenen bijzonderen, stinkenden reuk, de menigmaal zure terugwerking en zijne witachtig gele kleur. Onder de microscoop vertoont hij, behalve de gewone, doorgaans spaarzame etterligchaampjes, zeer talrijke, kleine, donkere, op elkander gehoopte korrels.

7. De weefsels en organen, in welke de klierziekige nederzetting voornamelijk plaats heeft, zijn de klieren, de slijmvliezen, de uitwendige huid en de beenderen en aldus vormen zich de klierachtige aandoeningen der klieren en slijmvliezen, huidveranderingen en ziekten der beenderen. Nu eens worden slechts enkele dezer weefsels, dan weder meerdere of alle te gelijk of na elkander aangedaan, of ook begint de uitscheiding nu eens in dit, dan in dat orgaan.

8. Onder deze verschillende weefsels neemt de huid niet de geringste plaats in; zij wordt menigmaal, nu

eens nog voor andere organen, dan weder benevens en na de klieren, slijmvliezen enz. tot uitscheiding en nederzetting der klierziekige stof gebruikt.

9. Deze uitscheiding en nederzetting volgt nu eens in de oppervlakkige lagen der lederhuid, dan weder in hare dikte, nu eens in het onder de huid gelegene celweefsel, dan weder in meerdere dezer deelen tegelijk, en er zijn klierachtige Dermapostases, aan welke de haarbolletjes, de smeerkliertjes enz. een merkbaar aandeel nemen. Hiernaar verschillen natuurlijk de stoornissen in de verrigtingen en ontleedkundige veranderingen der huid, en er bestaat een vrij groot aantal van klierachtige Dermapostases.

10. Even als de veranderingen der huid, door andere Dyscrasiae te weeg gebragt, stemmen ook zij echter, in weerwil van hunne veelvormigheid, in eene reeks van uitwendig erkenbare punten met elkander overeen, die zich als onderdeelen eener Familie kenmerken. De hoofdzakelijkste derzelve zijn:

a. Alle klierachtige Dermapostases kenmerken zich door eene eigenaardige roodheid, welke blaauwachtig rozenrood of ligt violetkleurig, en even zoo scherp van het zuivere rood der Eczematoses, als van het donkere bloed- of blaauwrood der Haematochroses, het vuilrood der Psorideae, het koperrood der Syphilides, enz. gescheiden is.

b. Zij gaan menigmaal gepaard met zwelling van de aangedane plaats der huid, die echter niet hard en vast, maar zuchtig en deegachtig is.

c. Zij hebben eene bepaalde vooringenomenheid voor de huid van zekere ligchaamsdeelen, voornamelijk voor die van het hoofd en aangezigt, en de meeste ziektevormen komen op deze plaatsen voor, of nemen toch, wanneer zij zich verder uitbreiden, hunnen oorsprong uit dezelve. Voor het overige bestaan er op dezen regel uitzonderingen.

d. De uitscheiding en nederzetting der klierziekige stof in de aangedane plaatsen der huid is rijkelijker, dan die der meeste andere dyscrasische stoffen, en de door haar te weeg gebragte veranderingen zijn naar verhouding meer weelderig, ontwikkeld en woekerend, dan de meeste andere Dermapostases.

e. Worden voornamelijk de oppervlakkige lagen der lederhuid aangedaan, zoo vertoont er zich eene groote neiging tot organische vormingen; er vormen zich puisten en tuberkels, de meest ontwikkelde onder de verschillende vormen van exanthematische vruchten.

f. De klierachtige puisten hebben nu eens slechts de grootte van speldenkoppen, dan weder die van erwten en daarboven; in verhouding tot haren omvang zijn zij weinig verheven en niet zelden ingedrukt; zij worden door eene bleeke, donkere, rooskleurige areola omgeven, haar inhoud is dik, witachtig of stroogeel en riekt, ten minste bij vele ziektevormen, naar kattenpis. Zij verdroogen, zonder te barsten, vroegtijdig tot heldere, wit-, geelachtige of lichtbruine korsten, die woekerend aan omvang en dikte toenemen, buitengewoon broos zijn en, zooals Schönlein het eerst bij Favus heeft aangetoond, doch hetgeen ook, door de microscoop, bij Alphus en andere ziektevormen wordt waargenomen, uit eigenaardige draadzwammen bestaan. Deze zwammen, die, tot dusverre, nog bij geene huidaandoening zijn aangetroffen geworden, welke niet van eenen klierziekigen oorsprong waren, en die ik bij de scrophuleuze Dermapostases even zoo goed voor eene eigenaardigheid houdt als den Acarus scabiei voor eene parasitische vorming, welke slechts het schurftachtige ziekteproces toekomt, zijn in de korsten van Favus en Alphus reeds zigtbaar, voor nog de opperhuid van dezelve verwijderd is, maken de geheele zelfstandigheid dezer korsten uit en vertoonen, door het microscoop, niet slechts hunne enkele ledematen en uiteinden, maar ook hunnen wasdom

door nieuwe uit de uiteinden te voorschijn komende ledematen.

g. De klierachtige tuberkels der huid zijn bleek, blaauwachtig-rozenrood, rondachtig, weinig boven de huid verheven en weeker dan de kleine, hoornachtige, diep in de huid gedrukte lepreuze of de grootere, sterker uitpuilende, koperroode, venerische huidknobbels. Dikwijls schilfert hare oppervlakte in kleine, witte lagen af, dikwijls echter vloeijen zij ook weg en vormen alsdan korsten, welke, even als die, welke uit de puisten zijn ontstaan, helder, vuilachtig- wit, geelachtig, zeegroen, lichtbruin enz. van kleur, dik en woekerend zijn, doch een meer vast weefsel en niet de duidelijke draadzwammen vertoonen. Ik heb dergelijke korsten nog niet in genoegzame hoeveelheid onder het microscoop beschouwd, om, over het voorkomen van parasitisch groeijende gewassen in dezelve, een bepaald oordeel te kunnen vellen; doch zeker is het, dat zij niet, even als de korsten, die bij Favus en Alphus uit de puisten zijn ontstaan, geheel en al uit draadzwammen bestaan, maar, even als de niet klierachtige korsten, grootendeels uit verdroogde lympha, en dgl. Nogtans vermeen ik enkele zwammen in dezelve bespeurd te hebben.

h. In de diepere lagen der lederhuid en in het onderhuidscelweefsel zet zich de klierziekige stof niet slechts in organische gedaanten af, maar vormt, nu eens omschrevene, dan weder niet scherp begrensde gezwellen van verschillende gedaante en zamenhang, in welke het ontleedkundige mes dezelfde witgeele, kaasachtige zelfstandigheid aanwijst, die men ook bij scrophuleus ontaarde klieren enz. aantreft.

i. Bijna alle klierachtige Dermapostases, hetzij zij oorspronkelijk op de oppervlakte der huid of in en onder de lederhuid verschijnen, hebben eene bepaalde neiging tot verstoring der huid. Bij de puistachtige soorten

vormen zich zweren onder de korsten, bij de tuberkelachtige breidt zich de verzwering, van de zich oplossende tuberkels uitgaande, verder voort, en bij de nederzettingen in de diepere lagen en in het celweefsel verweekt de klierziekige massa en doorboort de huid van binnen naar buiten. Slechts zelden beperkt zich de verstoring tot op de huid, meestal dringt zij dieper.

k. In weerwil der aanmerkelijke veranderingen, welke de hiertoe behoorende aandoeningen in het weefsel en de verrigting van de aangedane plaatsen der huid te weeg brengen, zijn zij, in vergelijking met andere dyscrasische ziektevormen, b. v. de Uroplaniae, de jichtuitslag, de schurftsoorten, weinig pijnlijk, zonder dat evenwel, zooals zulks bij vele Leproses het geval is, de veranderde plaats der huid gevoelloos wordt.

l. De klierziekige nederzettingen in de huid zijn van eenen vrij vasten aard, kunnen de lucht, het licht en de warmte tamelijk goed ontberen, en niet zoo ligt als andere Dermapostases, van de huid worden verdreven.

m. De puistachtige soorten zijn besmettelijk.

11. Slechts zelden maken de op deze wijze gekenmerkte klierachtige nederzettingen in de huid de enkele uitscheidingen van de ziekelijke stof in het voorwerp uit en bestaan op zichzelve alleen; meestal komen er gelijktijdig, vroeger of later ook in andere organen nederzettingen eener klierziekige zelfstandigheid voor, de lymphatische klieren zwellen en verzweren, de slijmvliezen worden door klierziekige Blennorrhoeae en verzweringen aangedaan, er vormen zich tuberkels in inwendige, parenchymateuse organen, de beenderen verweeken of gaan in verettering over en dgl. meer. Alle deze ziekten kunnen nevens de Dermapostases bestaan; een eigenlijke overgang van deze tot gene neemt men echter zelden waar, en de huidaandoeningen staan dikwijls in vollen, weelderigen bloei in vereeniging met niet minder ontwikkelde klierziekige verstoringen in inwen-

dige organen. Het is nogtans niet ongewoon, bij den aanvang der huwbaarheid, klierachtige veranderingen der huid spoedig te zien verdwijnen en in stede hiervan waar te nemen, dat de longen, die tot dusverre vrij waren, door tuberkelachtige nederzettingen en Phthisis scrophulosa worden aangedaan.

12. Weinige andere Dyscrasiae werken reeds zoo vroeg nadeelig op de geheele voeding, op den toestand der krachten en het voorkomen der zieken, als de uit de wortels van het plantaardige leven ontspringende Scrophuloses.

Deelneming van het geheele Organismus.

Terwijl de uitscheidingen der klierachtige zelfstandigheid in inwendige, gewigtige organen, somwijlen van koorts vergezeld gaan (de zoogen. acute Scrophuloses), zoo is dit bij de vorming der Dermapostases niet het geval; zij ontstaan langzamerhand en zonder koorts. Bij de verstoringen der huid en naburige weefsels echter, die menigmaal het gevolg van haar zijn, voegt zich gaarne febris hectica, wanneer zij zich namelijk over groote oppervlakten uitstrekken.

Verspreiding, Mededeeling, Zamenstelling.

Het is reeds aangemerkt, dat de scrophuleuse Dermapostases eene vooringenomenheid voor bepaalde plaatsen der huid aan den dag leggen, en alzoo voornamelijk aan het hoofd, in het aangezigt en, over het algemeen, aan de bovenste helft des ligchaams voorkomen. Vele ziektevormen blijven op zoodanige gedeelten der huid beperkt, andere verspreiden zich, van dezelve uitgaande, verder voort. Mededeeling heeft, even als bij alle Dermapostases, menigvuldig en zoowel volgens den zamenhang als sprongsgewijze, plaats. Het ziekteproces deelt zich, voornamelijk bij zijne langzame ontwikkeling, volgens den zamenhang mede; bij het klierziekige hoofdzeer voegt zich zwelling der lymphatische klieren, Scrophulophthalmus enz.; bij Lupus,

Ozoena scrophulosa en dgl., en de primaire aandoening blijft, nevens de op nieuw ontstane, voortbestaan; sprongsgewijze daarentegen volgt de mededeeling voornamelijk dan, wanneer de klierachtige verandering der huid spoediger of langzamer verdwijnt, en doet meestal inwendige weefsels, de glandulae meseraicae, de longen en dgl. aan.

Geen ander dyscrasisch ziekteproces dan het scrophuleuse, maakt zich zoo menigwerf reeds aanwezige veranderingen der huid, uitslagen, scheidingen van den zamenhang, zweren enz. ten nutte, tot nederzetting van zijn ziekelijk voortbrengsel. De ligtste Eczematoses, zoowel als de gevaarlijkste venerische, kankerachtige en lepreuse aandoeningen, verhouden zich bij klierziekige voorwerpen veelal anders dan bij gezonde en worden door den invloed der Scrophuloses meer of min gewijzigd, en de vatbaarheid van dit ziekteproces om zich zamen te stellen is alzoo zeer groot. Het vormt, voornamelijk met de Eczematoses, doch ook met andere Familiën, talrijke tusschensoorten en vermengingen, die, door de grootere afscheiding, de meer puistachtige vruchten, de meer heldere en dikke korsten, de neiging tot verzwering enz., de zuivere Scrophuloses der huid nabij komen, terwijl zij, in hare overige gedaante, haar beloop enz., aan de eenvoudige Eczematoses gelijk blijven. Belangrijk is de verhouding der boven vermelde draadzwammen in de korsten dezer tusschensoorten. Terwijl bij Favus en Alphus de korsten slechts uit zwammen schijnen te bestaan, vindt men bij deze ziektevormen (ten minste in verscheidene gevallen van door Scrophulae gewijzigde impetigo faciei, in een geval van scrophuleuse Psoriasis en in een voorbeeld van eene soort van hoofdzeer, welk het midden hield tusschen Achor en Favus) nu eens meer spaarzame, dan weder meer talrijke, parasitisch groeijende gewassen tusschen de bestanddeelen van eenvoudige korsten der

Eczematoses, de Lymphakorsten en afschilferingen der opperhuid; terwijl bij zuivere Impetigo en Psoriasis, even als bij den gewonen Achor, herhaalde microscopische onderzoekingen zelfs geen spoor van zwammen deden ontdekken. Opmerkenswaardig is het, dat deze tusschensoorten zich somwijlen, even als zuivere Scrophuloses der huid, besmettelijk voordoen, terwijl de met dezelve overeenkomende, eenvoudige soorten van Eczematoses zulks niet zijn.

Oorzaken.

Even als de Scrophuloses over het algemeen, zoo komen ook de klierziekige nederzettingen in de huid, voornamelijk in den jeugdigen leeftijd voor; nogtans schijnen kleine kinderen naar verhouding meer aan Scrophuloses der klieren en beenderen te lijden, en de hiertoe behoorende soorten van uitslag enz., vooral bij den knaap en in den huwbaren leeftijd, menigvuldig te zijn. Vele van hare ziektevormen, Favus, Lupus en anderen blijven ook niet zelden over den tijd van den mannelijken ouderdom bestaan, in welke klierziekte, Rhachitis en dgl. meestal genezen, en vertoonen zich zelfs nog in vergevorderde levensjaren. Het vrouwelijke geslacht schijnt eenige meerdere voorbeschiktheid tot haar te hebben dan het mannelijke, en in vele gevallen kan men eene overerving der klierziekige Dyscrasie, op welke zij wortelen, aantoonen.

De uitwendige, aanleidende oorzaken der Scrophuloses zijn over het algemeen eene vochtige, koude, nevelachtige, met uitvloeijingen besmette lucht, slecht, met zoutdeelen overladen en aan koolzuur arm drinkwater, zware, bijna uitsluitend plantaardige, zetmeel bevattende spijzen, verwaarloozing der noodige zorg voor de huid, gebrek aan beweging in de vrije natuur en dgl. meer, en men vindt daarom deze Dyscrasie meer in de hutten der armen, dan onder de gegoede en hoogere standen. In enge dalen, waar de zon, noch de

wind veel doordringt, aan de oevers van groote rivieren met eenen geringen stroom, in de nabijheid van moerassen, in streken, door welker geognostische zamenstelling eene groote hoeveelheid zwavelzure kalk, Magnesia, Baryt en dgl. onder het drinkwater is vermengd, in slechte wijken van groote steden, in onzuivere gevangenissen, fabrijken en dgl. is zij menigmaal endemisch en komt, over het algemeen, menigvuldiger in het noorden, dan in het zuiden, liever in diep gelegene landstreken, dan op bergen en hooger liggende plaatsen voor. Wat echter, wanneer de Dyscrasie aanwezig is, hare uitscheidingen naar de huid zoude kunnen bepalen, en hoe het komt, dat op vele plaatsen meer de Scrophuloses der klieren, op andere, zooals b. v. in Würzburg, die der beenderen, en wederom elders meer de klierziekige huiduitslag wordt aangetroffen, weten wij niet; want, dat het ontstaan van scrophuleuse Dermapostases in enkele gevallen kan worden bevorderd door huidprikkels, andere soorten van uitslag, het misbruik van zweetdrijvende middelen, onreinheid en verwaarloozing der noodige zorg voor de huid, is juist niet op alle gevallen toepasselijk.

Behalve de vrijwillige en meer veelvuldige wijze van ontstaan, komt zij echter ook, ten minste bij de puistachtige ziektevormen dezer Familie, door besmetting voor. Eenige daadzaken maken het niet onwaarschijnlijk, dat ook de scrophuleuse huidtuberkel door besmetting zoude kunnen worden verwekt, en wij zullen bij het geslacht Lupus hiervan meer hooren; als bewezen echter kan men alleen de besmettelijkheid van het geslacht Favus en Alphus aanmerken. Deze smetstof verhoudt zich geheel en al als die van alle eigenaardige Dyscrasiae, houdt slechts door onmiddellijke of middellijke aanraking, zooals het schijnt, ook op eene ongekwetste huid, verwekt primair slechts eene eenvoudige Dermatonosis, welke echter alle uitwendige ken-

teekenen draagt van den ziektevorm, die de besmettingsstof afgeeft, en bij welke zich met den tijd de verschijnselen van algemeene scrophuleuse Dyscrasie voegen, en doet, zonder twijfel, een' en denzelfden persoon meermalen in het leven aan. In welke betrekking de vorming van zwammen met de besmetting staat, is nog niet ontdekt; doch het zoude wel bezwaarlijk als toeval kunnen worden aangemerkt, dat juist de korsten der aangehaalde besmettelijke ziektevormen bijna alleen uit draadzwammen bestaan. Voor het overige schijnt de besmettingsstof dezer ziektevormen vrij moeijelijk te kunnen worden overgedragen, inëntingen mislukken menigmaal, en wanneer de kiem ook wortel schiet, zoo duurt het toch gewoonlijk lang, voor zich bij den plaatselijken uitslag eene algemeene klierziekte voegt.

Beloop, Duur en Uitgang.

Het beloop der klierziekige aandoeningen der huid is, even al dat van alle soorten van klierziekte, steeds chronisch, en de duur der enkele huidverandering, even als die der geheele ziekte, geheel en al onbepaald. De meeste der hiertoe behoorende aandoeningen verwijlen halve en geheele jaren lang, ja vele, b. v. Lupus, het geheele leven door. Het jaargetijde en het weder blijft op haar beloop niet zonder invloed: zij nemen toe bij nat, koud weder, in den winter en het voorjaar en blijven bij droog, warm weder, bij eene heete luchtsgesteldheid, in den zomer en den herfst nagenoeg stilstaan. Hare uitgangen zijn de volgende:

1. In volkomene genezing. Deze kan slechts het gevolg zijn van de opheffing van den wortel der ziekte, der Dyscrasie. Bij vele ziektevormen volgt zij niet zelden van zelve, met den aanvang der huwbaarheid, of wanneer de zieken onder meer gunstige uitwendige verhoudingen worden overgeplaatst. Andere daarentegen duren gaarne tot over dezen tijd, ontwikkelen zich somwijlen bij voorwerpen, die reeds

vroeger aan klierziekte hebben geleden, eerst na dezelve, en worden dan bijna nimmer door de natuur alleen, en slechts moeijelijk door behulp der kunst overwonnen. Nu en dan ziet men de klierziekte der huid nu eens slechts voor eenigen tijd, dan weder voor altijd verdwijnen, wanneer de door haar aangedane voorwerpen door gevaarlijke, acute ziekten, Typhi, acute Exanthemata enz. worden aangegrepen. Hoedanig en op welke wijze de verschillende ziektevormen op de huid verdwijnen en te niet gaan, zal bij hunne afzonderlijke behandeling worden vermeld; voor het overige kan ook hier, even als bij alle Dermapostases, het verdwijnen der huidveranderingen niet steeds als volkomene genezing worden aangemerkt.

2. In gedeeltelijke genezing. Dewijl bijna alle de hiertoe behoorende ziektevormen met vorming van zweren eindigen en dikwijls zeer aanmerkelijke verstoringen aanrigten, zoo laten zij niet zelden zeer misvormende en de verrigting belemmerende likteekens achter. Voornamelijk gaan bij Lupus dikwijls geheele deelen, de neus, de lippen enz. verloren.

3. In andere ziekten. Worden de scrophuleuse Dermapostases gewelddadig in hare ontwikkeling gestoord, zoo ziet men niet zelden, dat er zich eene scrophuleuse zelfstandigheid in inwendige, voornamelijk parenchymateuse organen uitscheidt en er zich klierachtige tuberkels met derzelver gevaarlijke gevolgen daarstellen. Bij de lijkopening van een klierziek kind, bij hetwelk eene impetigo faciei scrophulosa eensklaps was verdwenen en hetwelk vervolgens onder hevige hoofdpijnen vrij spoedig stierf, bevond Dr. B. Langenbeck, dat er zich tusschen de hersenvliezen eene, verscheidene oncen zware, groenachtig wit gekleurde, vaste zelfstandigheid had nedergezet, welke, even als de korsten van zoodanige ziektevormen op de huid, tusschen de vormingen van lympha, talrijke draadzwammen, van

eene groenachtige kleur vertoonde. In andere gevallen ontwikkelen zich echter, door zoodanige stofverplaatsingen, ook ziekten, die met de klierziekte niet in eene zoo naauwe betrekking staan; de kinderen, bij welke Favus wordt teruggedreven, vervallen in Hydrocephalus en dgl. meer.

In den dood. De doodelijke uitgang volgt over het algemeen zelden en ontstaat door uitgebreide verzwering met uitteringskoorts, of door de aandoeningen van inwendige gewigtige organen, die in vereeniging met de huid, of door verplaatsing harer veranderingen, worden aangetast. Vele lijders aan klierziekte sterven ook aan Marasmus of Hydrops, tot welke ziekten deze Dyscrasie kan opklimmen.

Voorzegging.

De voorzegging der scrophuleuse Dermapostases is, wel is waar, in vergelijking met de klierziekige aandoeningen van inwendige organen, gunstig; doch in verhouding tot andere huidziekten zijn het vrij gevaarlijke, moeijelijk te genezene en dikwijls zeer verstorende aandoeningen. Behalve op den ziektevorm, de zitplaats en de uitbreiding van het gebrek, komt het hier hoofdzakelijk aan op deszelfs duur, op den graad van het klierachtige uitzigt, op de gelijktijdig aanwezige stoornissen in andere organen, op den ouderdom, de gesteldheid, den toestand der krachten van de zieken en voornamelijk op de mogelijkheid, om de lijders onder meer gunstige uitwendige omstandigheden te verplaatsen.

Behandeling.

Even als bij alle de Familiën dezer Klasse kan men alleen door de bestrijding der Dyscrasie, op eene duurzame genezing der klierachtige veranderingen der huid hopen, zonder dat daarom elke plaatselijke behandeling van den uitslag enz. overvloedig zoude zijn. De geneeswijze splitst zich alzoo in twee afdeelingen: in de algemeene, inwendige, en in de plaatselijke,

uitwendige. Gene is bij de onderscheidene ziektevormen wezentlijk dezelfde; deze rigt zich naar het verschil der huidverandering.

Van het hoogste gewigt voor de algemeene, tegen de Dyscrasie gerigte behandeling, is de vervulling van de aanwijzing voor de oorzaken. Eene regeling der dieët, meer dierlijk en geen zetmeel bevattend, zwaar te verteren voedsel, goed, zacht, koolzuur bevattend drinkwater of oud bier, kleine hoeveelheden zoete wijn met water tot drank, het oponthoud in eenen gelijkmatigen dampkring, in eene zuivere, warme, zonachtige lucht, waar zulks mogelijk is, de verwijdering uit de streken, in welke de klierziekte endemisch is, behoeding voor het vatten van koude, zuiverheid, dikwijls herhaalde warme baden en dgl., zijn allen noodzakelijke voorwaarden tot de behandeling en somwijlen voor zich alleen voldoende, de klierziekte te beperken en te genezen.

De ziekte-aanwijzing bevat de volgende opgaven:

1. De vorming der ziekelijke stof in de organen tot bereiding der chijl te verhoeden en, naar mate zij zich vormt, hare vernietiging en ontbinding te bewerken.

2. De reeds gevormde ziektestof op de meest mogelijk onschadelijke wijze uit het organismus te verwijderen.

3. De veranderde menging van de chijl en het bloed te verbeteren en tot den normalen staat terug te brengen, en

4. De reeds in verschillende organen nedergezette klierachtige stof op te lossen, te veranderen en tot opslurping en uitscheiding geschikt te maken.

Aan de eerste dezer opgaven schijnen de Antacida, Subc. pot. liq., Carb. sodae., Magnes. alb., Lapid. cancr. en dgl. te beantwoorden, welker aanwending

vereischt wordt door de zoo veelvuldige verschijnselen van ongebonden zuur in de eerste wegen. Waar er eene prikkeling in het zenuwstelsel van den buik aanwezig is, geve men dezelve met Narcotica, voornamelijk Cicuta; waar de vorming van zuur gepaard gaat met roode tong, rijkelijke buikloop, gevoeligheid van den buik, met olie- en slijmachtige middelen, en waar de eetlust ontbreekt en de spijsverteringswerktuigen in eenen meer torpiden toestand verkeeren, met Aromatica.

De tweede wordt vervuld door opwekking der normale af- en uitscheidingen. Het menigvuldigst zet men de afscheiding der darmen aan, en, met dit doel, verdienen de plantaardige, afvoerende middelen, Rhenm, Senna, Jalappa enz., over het algemeen, de voorkeur boven de zouten, de Calomel enz. Er bestaan echter ook gevallen, in welke men de huid en de nieren als werktuigen tot uitscheiding der ziekelijke stof moet bezigen enz.; de Antimonialia hebben haren roem als Antiscrophulosa wel hoofdzakelijk aan hare zweetdrijvende werking te danken en Digitalis, Acet. potass. liq., Juniperina en dgl. bewijzen somwijlen goede diensten.

Eerst nadat aan deze beide vereischten voldaan is, kan men doorgaans de derde opgave vervullen, en dikwijls moet men in het verdere beloop der ziekte de aanwending van Antacida en van die middelen, welke de afscheiding bevorderen, herhalen, of deze geneesmiddelen met de zoodanige verbinden, welke eene verbetering in de menging der sappen ten doel hebben. Dit zijn, zooals de ondervinding leert, voornamelijk de tonische, de specerijachtig- bittere en zuiver bittere middelen, vele looistof bevattende planten en het ijzer, in verbinding met de reeds boven vermelde diëet. Calamus aromaticus, Carduus benedict., Gentiana, Extr. jugland., kina, eikelkoffij enz. bewijzen goede diensten; wanneer men hierbij de krachten der spijsvertering in acht neemt, en, wanneer zij kunnen

verdragen worden, vertoonen zich Tinct. en Extr. ferri pomati, Flor. salis ammoniac. martial., kleine giften zoutzuur-ijzer en dgl. zeer werkzaam. Voornamelijk zijn aanbevelenswaardig de run- en ijzerbaden, vooral het gebruik van die natuurlijke mineraalwateren, in hetwelk oplossende zouten, met ijzer verbonden, voorkomen, zooals die van Wildungen, Driburg, Bocklet, Kissingen enz.

De vierde opgave is hoofdzakelijk bij verouderde, woekerende klierziekte, bij welke de tot dusverre opgenoemde geneeswijzen zonder gevolg bleven, van gewigt, en aan haar schijnen de zoogenaamde specifieke Antiscrophulosa te beantwoorden. Het belangrijkste middel onder dezelve is ontegenzeggelijk het Jodium, welks inwendige aanwending echter, ten minste in zijne sterkere verbindingen, niet zonder gevaar is. Bij kinderen geve men derhalve liever het Jodium bevattende Ol. jecor. asell. of de Spong. mar. ust., en gebruike de zuivere Jodine, zooals Tinct. jodin., Jod. potass., het in vele gevallen zeer aanbevelenswaardige Jodium-ijzer, en de verbindingen van het Jodium met den zwavel en het kwikzilver alleen bij oudere voorwerpen en in zeer hardnekkige gevallen. Zeer werkzaam zijn de Jodium bevattende gezondheidsbronnen te Kreuznach en die van Beijeren. De Baryta muriatica, de zoutzure kalk, de zwavel, het Anthracokali, de dierlijke kool, de Guajac, enz. helpen veel minder, dan de Jodine. Daarentegen gelukt het nu en dan, in gevallen, welke alle andere middelen trotseerden, door eene geregelde hongerkuur en de aanwending van het Arsenicum, de woekerende klierziekte tegen te kunnen gaan.

Alle aanwijzingen aangaande de verschijnselen en uitgangen door te gaan, zou te wijdloopig zijn. Wat echter de plaatselijke behandeling der klierziekige aandoening der huid betreft, zoo zal zulks meer naauwkeurig, over de wijze, hoedanig zij binnen

de behoorlijke palen moet gehouden worden en hoedanig, naarmate de Dyscrasie wordt opgeheven, de genezing moet zijn, bij de behandeling der enkele Geslachten worden vermeld. Bijna altijd dient deze plaatselijke geneeswijze slechts als hulpmiddel der algemeene, welke tegen den wortel der ziekte gerigt is, en alleen in die zeldzame gevallen, in welke de klierziekte der huid eerst kortelings, door besmetting ontstaan is, is zij alleen voldoende.

Verdeeling.

Ik ken 9 verschillende Geslachten van Dermapostases, welke mij toeschijnen, van eenen scrophuleusen oorsprong te zijn. De 3 eerste derzelve zijn de puistachtige, de 3 volgende de tuberkelachtige ziektevormen, en de 3 laatste hebben, dewijl zij hunnen oorsprong niet uit de afscheidingsoppervlakte der lederhuid nemen, geene exanthematische vruchten. Als een 10de Geslacht heb ik hier die huidveranderingen bijgevoegd, welke, door besmetting der kwade droes en wormziekte der paarden bij menschen worden verwekt. Deze ziekten der paarden zijn verschijnselen eener Dyscrasie, welke de klierziekte, wel is waar, niet gelijkvormig, maar toch in vele opzigten zeer gelijk is. De meeste dezer Geslachten hebben meerdere soorten; de vermengde en tusschensoorten echter, die de Scrophuloses met de Eczematoses en met andere ziekteprocessen op de huid daarstellen, kon ik, wegens hare groote menigvuldigheid en de geringe bestendigheid van haar karakter, niet in aanmerking nemen.

a. *Eerste Verwantschap. Klierachtige puistsoorten.*

—

Kenmerken.

De eerste vorming der hiertoe behoorende ziektevormen is eene scrophuleuse puistvrucht. Zij komen voornamelijk bij den knaap voor en zijn besmettelijk.

Verdeeling.

Hiertoe behooren 3, in gedaante, kleur, zitplaats en plaatsing der puisten en korsten verschillende Geslachten: Favus, Alphus en Rhypia.

—

I. Geslacht. Favus.

De geele huidklierkorst.

—

Synonymen. Hetgeen de Grieken πηρία, en de Romeinen Favi noemden, is even goed toepasselijk op Impetigo Achor, als op het klierziekige hoofdzeer. Naauwkeurig schijnt dezelve van andere ziektevormen onderscheiden te zijn onder de benaming van Tinea lupinosa, volgens de vertaling van Ali Abbas, van Tinea corrosiva, volgens Ambroise Paré, en van Tinea s. scabies capitis lupina volgens Astruc, Sauvages en Plenk; hetgeen Lorry onder den naam van Favus heeft beschreven, komt voor het grootste gedeelte met dit Geslacht overeen. Willan, Bateman en Cazenave hebben de hiertoe behoorende ziektevormen, met andere soorten van uitslag van het hoofd, tot het Geslacht Porrigo vereenigd, en de verdeelingen van Porrigo lupinosa volgens Bat., favosa volgens Cazen. en scutulata volgens beiden, zijn insgelijks Favi. Schönlein noemt de hiertoe behoorende soorten

van uitslag Porrigo, en scheidt dezelve van zijne Geslachten Achor en Tinea af (vergelijk pag. 214 en 266.); Rayer en Alibert echter hebben een Geslacht Favus, hetwelk aan het mijne volkomen gelijk is. — In Duitschland wordt Favus bij het volk der trockne, der bösartige, der ansteckende Grindkopf, der Erbgrind genoemd; in Frankrijk Teigne faveuse, rugueuse, jaune, rache sèche, le coton; in Engeland lupinelike scall or ringworm of the scalp.

Kenmerken.

Er vormen zich, bij klierachtige voorwerpen, somwijlen als eene eerste dyscrasische nederzetting, menigvuldiger echter bij andere, reeds bestaande scrophuleuse ziektevormen, voornamelijk aan het behaarde gedeelte des hoofds, zeldzamer op andere plaatsen, op rozenrood en bleekblaauw gekleurde, nu eens afzonderlijk staande, dan weder gemeenschappelijke pericarpia, verschillend groote, stroogeel gekleurde, platte, ingedrukte en in de huid ingezakte puisten, die eenen eigenaardigen, naar kattenpis gelijkenden reuk verspreiden. Worden zij vroegtijdig genoeg opengestoken, zoo ontlasten zij eene kleine hoeveelheid eener heldergele, dikke, taaije vloeistof; zeer spoedig echter verdroogt haar inhoud, zonder dat het omhulsel te niet gaat, tot gele, drooge, aanvankelijk platte korsten, welke de gedaante, de holte, de kleur en den reuk der puisten behouden. Zij bestaan, zoo als het microscoop aantoont, uit eene ineenwikkeling van draadzwammen en nemen langzamerhand in dikte en omvang toe, terwijl zij, wanneer de uitbotting digt bij elkander staat, niet zelden te zamen vloeijen. De haren der aangedane plaatsen worden bleek en vallen uit; onder de stevig vast zittende korsten vormen zich ontvellingen en scrophuleuse zweren, en, vallen de korsten af, zoo hernieuwen zij zich spoedig weder, hoewel ook in eene minder regelmatige gedaante. Instortingen zijn menigvuldig, en, hetgeen voornamelijk het

geval plegt te zijn bij het ontstaan door besmetting, was het voorwerp voor de verschijning van Favus volkomen gezond, zoo doen zich vroeger of later, gedurende het beloop van den uitslag, kenteekenen voor van het klierziekige gestel en van de dyscrasische nederzetting in andere weefsels.

Verdeeling.

Ik ken 4 soorten van dit Geslacht, die zich door den omvang, de plaatsing en de zitplaats der puisten en korsten van elkander onderscheiden, doch van welke ik echter slechts de 3 eerste in de natuur heb gezien.

---

1. *Soort. Favus vulgaris.*

De gewone huidklierkorst.

Synonymen. Tinea lupina Astruc. — Scabies capitis lupina Plenk. — Porrigo lupinosa Will. en Schönl. — Porrigo favosa Cazen. — Favus vulgaire Alib. — Favus disséminé Ray. — Der Honigwabengrind. Der gewöhnliche Erbgrind. — Teigne faveuse. — Honeycomb scall, lupinelike scall.

Afbeeldingen. Tab. XII. 1.

Verschijnselen.

Meestal aan de grenzen van het behaarde gedeelte des hoofds, in den omtrek der slapen en van het voorhoofd, achter en over de ooren, somwijlen echter ook op den schedel en, in zeldzame gevallen, op andere ligchaamsdeelen, op de wangen, in den nek, aan de ledematen enz. vormen zich kleine, aanvankelijk naauwelijks met het ongewapende oog zigtbare, in de huid ingedrukte, gele punten, welke doorgaans vrij digt bij elkander staan, en van welke, nu eens elke eene afzonderlijke bleeke areola

heeft, dan weder meerdere op een gemeenschappelijk pericarpium staan, hetwelk echter geene regelmatige gedaante vertoont. Beschouwt men dezelve met het vergrootglas, zoo doen zij zich voor als kleine, onder de opperhuid liggende, in de huid gedrukte, in het midden holle en meestal met een haar doorboorde, ronde etterverzamelingen (puisten), en doorsteekt men deze in dit tijdperk met eene fijne naald, zoo laat er zich uit dezelve eene etterachtige, heldergele, dikke stof uitdrukken, welke veel naar eenen dunnen brij uit Sem. lycopod. of fijn zwavelpoeder met water gelijkt. Naauwelijks heeft deze vloeistof zich echter gevormd, of zij verdroogt, zonder dat haar omhulsel barst, en uit elk dezer punten ontstaat eene strookleurige, ronde, in haar middelpunt ingedrukte, schotelvormige, kleine korst, die langzaam aan omvang toeneemt en meestal eene doorsnede van 2 tot 3, ja somwijlen zelfs van 4 tot 5 lijnen bereikt. Staat de uitbotting digt opeen, zoo vloeijen de korsten in elkander, en weldra is er eene meer of min groote uitgestrektheid der huid met eene gele schors bedekt, op welke echter talrijke, naar honigraat gelijkende verdiepingen het ontstaan uit enkele ingedrukte puisten aanduiden, en welke, even als de eerste uitbotting, weinig boven de huid verheven, van eene blaauwachtig rozenroode, eenigzins zuchtig opgezwollene areola omgeven is. Weldra verschijnen er in de nabijheid van de het eerst aangedane plaats, of meer van haar verwijderd, nieuwe Favuspuisten en korsten; de uitslag breidt zich over het geheele behaarde gedeelte des hoofds uit, niet zelden over een gedeelte van het aangezigt of den nek, en nu en dan zelfs over de borst, den rug, de armen en de onderste ledematen. Dit gaat gepaard met eene levendige jeuking, en de haren der aangedane plaatsen worden bleek, slap en vallen uit; zijn de ledematen aangedaan, zoo worden ook wel de nagels misvormd, ruw,

ongelijk; zij barsten en vallen stuksgewijze af. Met den tijd worden de korsten dikker; zij ontbinden zich op hare oppervlakte, doch hangen zeer vast met de onderliggende huid te zamen. Vallen zij af, of worden zij losgereten, zoo vertoont de lederhuid zich somwijlen alleen kaal, rood, gevoelig en met talrijke verdiepingen bezaaid, op welke de Favusstof nog vastzit; menigvuldiger is zij ontveld of met klierachtige zweren, die tot op de beenderen kunnen doordringen, bedekt. Gewoonlijk hernieuwen de korsten zich spoedig weder, doch zijn alsdan minder regelmatig uitgehold, even als bij hare eerste vorming, en hebben eene meer geelachtig grijze of vuilachtig witte kleur. Heeft de ziekte reeds lang geduurd, zoo vormen zich niet zelden, in plaats van de korsten, slechts vuilachtig gele schubben op de ziekelijke huid, of de verzweringen blijven zonder korsten. Veelal zwellen de klieren, die nabij den uitslag gelegen zijn, en wanneer het hoofd aangedaan is, die van den hals, op, worden pijnlijk en gaan in verzwering over. De zieken hebben een, meestal zeer duidelijk kenbaar, scrophuleus voorkomen; zij zien er bleek en opgeblazen uit, lijden aan vorming van zuur in de eerste wegen, aan slechte spijsvertering, oprispingen en verstopping, en dikwijls voegen zich nevens den Favus, bij de uitbotting, Ophthalmia of Ozoena scrophulosa, Scrophuloses van den buik of borst, Rhachitis, Paedarthrocace en dgl.

2. *Soort. Favus scutiformis.*

De schildvormige geele huidklierkorst.

—

S y n o n y m e n. Porrigo scutulata Will., Cazen., Schönl. — Favus scutiforme Alibert. — Favus en grouppes Rayer. — Der schüsselförmige, münzförmige Kopfgrind, der schildförmige Erbgrind. — Teigne annulaire, nummulaire, teigne à petits écus. — Ringworm of the scalp.

A f b e e l d i n g e n. Tab. XII. 2.

V e r s c h ij n s e l e n.

Deze ziektevorm vertoont zich bijna uitsluitend op het behaarde gedeelte des hoofds, voornamelijk op de wandbeenderen en het achterhoofd, en ontstaat niet met afgezonderde of onregelmatig bij elkander staande puisten, even als de eerste, maar op regelmatige, ronde, rozenrood gekleurde vlekken, van de grootte van een' stuiver tot een dubbeltje. Deze worden vroegtijdig met digt bij elkander staande, gele, niet boven de huid verhevene puisten bedekt, die onder het vergrootglas geheel en al gelijkvormig aan de gewone puisten der huidklierkorst, van boven ingedrukt, in de huid ingezakt zijn en spoedig tot korsten verdroogen, als ook even zoo rieken. Slechts zijn en blijven zij kleiner, bereiken in het midden der vlek gewoonlijk slechts de grootte van speldenkoppen, in den omtrek ten hoogste die van linzen. Deze ongelijkheid der enkele op ééne areola wortelende puisten geeft aan de vlekken, die weldra met eene gemeenschappelijke, gele overdekking zijn overtogen, niet zelden een schotelvormig, in het midden ingedrukt aanzien; dikwijls zijn zij echter ook plat, aan den rand niet meer verheven dan in het midden. Eene smalle, min of meer opgezwollene areola omgeeft de korsten. Gewoonlijk reeds na eenige dagen komen

er in den omtrek der eerst opgekomene, nieuwe puistjes te voorschijn, en de vlekken groeijen zoo doende, zich naar buiten toe uitzettende, tot den omvang van eenen gulden en grooter aan. De op dezelve groeijende haren nemen, even als bij de eerste soort, eene andere kleur aan en vallen uit; de korsten worden met den tijd dikker, gaan tot ontbinding over, brokkelen af en worden vernietigd, even als de vorige. Onder dezelve vertoont de huid zich op dezelfde wijze veranderd; slechts zijn zweren zeldzamer, en in plaats hiervan blijft er menigvuldiger eene ronde, kale, roode, met schubben bedekte vlek, als overblijfsel, terug. Zelden beperkt zich de aandoening tot weinige groepen puistjes; doorgaans ontkiemen er, met den tijd, zeer vele derzelve, en zij kunnen alsdan meer of min ineenvloeijen en de geheele huid van het hoofd bedekken; bijna nimmer echter strekken zij zich verder dan de haren uit. Een klierachtig voorkomen, bezwaarnissen in de spijsvertering, opzwellingen der klieren en andere soorten van klierachtige aandoeningen, vergezellen deze soort even zoo dikwerf als de eerste.

---

3. *Soort. Favus suberinus.*

De kurkachtige geele huidklierkorst.

Afbeeldingen. Tab. XII. 3.

Verschijnselen.

Ik heb dezen zeldzamen ziektevorm slechts bij twee personen en, in beide gevallen, gelijktijdig op het behaarde gedeelte des hoofds, den rug en de ledematen waargenomen. Er ontstaan aanvankelijk kleine, doch zich spoedig vergrootende, afzonderlijk staande en door eene rozenkleurige, in het blaauwachtige spelende areola

omgevene puisten der Huidklierkorst, die vlak, in de huid gedrukt, in het midden schotelvormig en met eene dikke, gele vloeistof gevuld zijn, even als die der andere soorten, doch welke zich door hare afzonderlijke plaatsing en door den meer aanmerkelijken omvang, dien zij reeds als puisten bereiken, van die der beide eerste soorten onderscheiden. Nog voor zij verdroogen, en wel binnen weinige dagen, verkrijgen zij eenen diameter van 3 tot 4 lijnen en vormen alsdan, zonder te barsten, vaste, zwavelgele korsten, die aanvankelijk vlak en van den omvang en de gedaante der puisten zijn. Weldra echter vergrooten zij zich naar alle rigtingen, bereiken somwijlen eene breedte van 1 tot 2 duim en groeijen vooral, veel meer dan de gewone Huidklierkorsten, in de hoogte, zoodat zij 3, 4, tot 6 lijnen boven de gelijke oppervlakte der huid uitpuilen. Daarbij behouden zij haren ronden omtrek en de verdieping in het midden, die reeds bij de puist aanwezig was; hare oppervlakte is schotelvormig, de zijden gaan stijl naar beneden, en de grondvlakte is niet breeder, soms smaller, dan het bovenste der korst. Langzamerhand wordt ook hier de korst ruw, broos, vaal, met spleten bezet en verkrijgt het aanzien eener ruwe, kurkachtige zelfstandigheid. Zelden valt zij vrijwillig af, doch, wordt zij afgereten, zoo vertoont er zich onder haar eene ronde, vrij diepe, klierachtige zweer, die zich weder spoedig met eene nieuwe korst bedekt. Bij mijne beide zieken waren er slechts weinige van deze puisten en korsten; bij den eenen, eenen 4 jarigen knaap, nagenoeg 12 tot 15, bij de andere, een 7 jarig meisje, 8 tot 10. Aan het hoofd vielen de haren, even als bij de andere soorten van Huidklierkorst, uit, en de knaap had misvormde nagels, ofschoon hij slechts eene groote, wel 1½ lijn breede korst op den regterarm had, terwijl de huid der overige ledematen gezond was. Beide kinderen hadden, in eenen zeer hoogen graad, een kwijnend, klierachtig uiterlijk; het

meisje leed voortdurend aan zwelling der klieren en Ophthalmia scrophulosa en de rhachitische knaap stierf aan Hydrocephalus chronicus.

---

4. *Soort. Favus achatinus.* *

De agaatachtige geele huidklierkorst.

In de pathologisch-anatomische verzameling te Pavia zag ik, onder nommer 571, beschreven met den naam van Lichen leprosus, de afbeelding in was van eenen huiduitslag, welke klaarblijkelijk tot ons geslacht behoorde. Hij stelde groepen en Favuspuisten daar, die op de meeste plaatsen reeds tot dikke, schotelvormige korsten, bijna zoo als die der vorige soort, waren opgedroogd; de oppervlakte dezer korsten vertoonde zich echter in verschillende kleuren, gestreept en gerimpeld, en de uitbotting nam, digt op elkander gedrongen, eene vrij groote oppervlakte van de huid der ledematen en van den romp in. Eene meer naauwkeurige verklaring van dit geval kon men mij niet geven.

Erkenning.

Favus, voornamelijk zijne beide eerste soorten, zoude met impetigo Achor en psydracia Tinea kunnen worden verwisseld, dewijl hij, even als deze ziektevormen, meestal aan het behaarde gedeelte des hoofds voorkomt. Hij onderscheidt zich echter:

1. Van Achor. Deze soort van Impetigo begint met puntige, geelachtige, boven de huid verhevene puisten, terwijl de vruchten van Favus plat, ingedrukt en in eene verdieping der huid gelegen zijn; bij gene barsten de vruchten, en vormen vochtige, onregelmatige, groene of bruine korsten, terwijl zij hier, zonder

te barsten, tot drooge, ronde, ingedrukte, stroogeel gekleurde roven opdroogen; de eigenaardige reuk van Favus ontbreekt bij Achor; de haren vallen bij de laatste niet uit, het miscroscoop wijst in zijne korsten geene zwammen aan en hij is niet besmettelijk. Veel zeldzamer dan bij Favus vormen zich bij de puistvlecht zweren en likteekens, en hoewel men Achor ook nu en dan bij klierachtige aantreft, zoo ziet men hem toch niet zelden bij volkomen gezonde kinderen, terwijl Favus steeds van deze Dyscrasie afstamt, en meer of min duidelijke kenteekenen van haar bij zich draagt.

2. Van Tinea. De eerste vormingen dezer soort van Psydracia zijn blaasjes, welke niet, even als de puisten van Favus, tot korsten, maar tot zilverwitte of witgrijze schubben verdroogen. In den aanvang van Favus is de erkenning alzoo zeer ligt, en eene verwisseling slechts dan mogelijk, wanneer Favus de huid reeds zoodanig heeft veranderd, dat zij nog slechts met schubben is bedekt. In dit geval is echter het hoofd kaal, terwijl Tinea den haargroei niet verandert; de schubben zijn geel, grooter dan bij Tinea; de huid is dikwijls ontveld of in verzwering, en de eigenaardige reuk, het klierachtige voorkomen, de andere soorten van klierachtige aandoeningen enz., doen ook dan nog Favus erkennen.

Oorzaken.

Favus ontstaat vrijwillig en door besmetting. Vrijwillig vormt hij zich slechts bij kinderen en jonge lieden, door besmetting in elken ouderdom. Het ontbreekt niet aan daadzaken, die zijne erfelijkheid bewijzen; men ziet de kinderen van hen, die aan Favus lijden, in dezelfde aandoening vervallen, en nog menigvuldiger vertoonen zich bij de ouders van de door Favus aangedane voorwerpen, andere soorten van Scrophuloses of hare overblijfsels. Onder zoodanige verhoudingen zou de ziekte somwijlen aangeboren zijn; gewoonlijk echter ontwikkelt zij zich later, tusschen

het 3de en 12de jaar. Beide geslachten zijn evenveel aan haar onderhevig; zij is echter meer een eigendom van den lageren stand en komt in zekere streken veel menigvuldiger dan in andere voor. In vele landen is deze, in andere gene soort meer gemeenzaam en, volgens de opgave der gebroeders Mahon, komt b. v. favus scutiformis in het zuidelijke gedeelte van Frankrijk veel uitgebreider dan in het noordelijke voor. Als aanleidende oorzaak komt al zoodanige invloed in aanmerking, welke de klierziekte over het algemeen verwekt en bevordert: zooals slecht voedsel en drinkwater, eene vochtige, nevelachtige, met uitvloeijingen vermengde lucht, onzuiverheid enz. De gebroeders Mahon, die, met hunne geheime middelen, meer dan 40,000 gevallen van uitslag op het hoofd hebben behandeld, bevonden, dat het in elke stad de ongezondste, het slechtst doorluchte, onzuiverste wijken zijn, in welke de Favus te huis behoort; dat hij in moerassige plaatsen menigvuldiger dan in andere landstreken en in Dieppe b. v. voornamelijk onder de visschers voorkomt, die bijna alleen van visch leven en zich steeds in den nevelachtigen dampkring der zee ophouden; dat hij in vele slecht gelegene en arme plaatsen geheel endemisch en niet uit te roeijen is, en dgl. meer. Altijd wordt de van zelve uitbrekende agaatachtige huidklierkorst door eene meer of min duidelijk ontwikkelde klierziekige gesteldheid voorafgegaan; doch niet in elk geval ontstaat er voor, of gelijktijdig met haar eene scrophuleuse nederzetting in andere organen. Niet zelden is de huid het eerste en, eenen geruimen tijd lang, het eenige orgaan, door hetwelk de dyscrasie hare ziekelijke stof in de gedaante van Favus uitscheidt. Duurt de aandoening echter langer en blijft de schadelijke invloed aanhouden, zoo ontstaan er ook andere soorten van Scrophuloses.

Wat het ontstaan van Favus door besmetting

aanbetreft, zoo willen vele waarnemers hetzelve in twijfel trekken, waaronder Alibert, die in zijne eerste uitgave, pag. 16, nogtans zelf verzekert, hem te hebben overgeënt; doch de door Willan, Mahon, Rayer en anderen verhaalde gevallen zijn zoo overtuigend en ik heb zelf zulke voldoende waarnemingen gehad, dat ik van de besmettelijkheid dezer ziekte volkomen zeker ben. De besmettingsstof schijnt, even als die der schurft, beter op eene ongekwetste huid dan in eene wond te vatten, en ligter door het bij elkander slapen, door kammen, kleedingstukken, pappen, met welke de uitslag bedekt geweest was en dgl., dan door inenting met het lancet te kunnen worden overgeplant. Hij vat moeijelijker en langzamer dan de meeste andere besmettelijke ziekten wortel, en heeft, behalve eenen verhoogden warmtegraad en eene lang voortgezette aanraking, welligt nog andere gunstige omstandigheden noodig; hij kiemt voor het overige niet slechts bij kinderen, maar ook bij volwassenen, niet alleen bij klierachtige, maar ook bij volkomen gezonde voorwerpen, en even zoo goed op de huid der ledematen en van den romp, als op het behaarde gedeelte des hoofds, alwaar de vrijwillig ontstaande Favus zich meestal het eerst vertoont. De door besmetting verwekte Favus komt altijd het eerst op die plaats te voorschijn, waar de besmettingsstof is ingedrongen, en blijft — als eenvoudige Dermatonosis, zonder eene klierachtige gesteldheid en overige verschijnselen van Scrophuloses — dikwijls eenen langen tijd op haar beperkt, tot dat hij zich verder uitbreidt, ook op andere plaatsen, voornamelijk aan het hoofd, verschijnt, zwellingen der klieren en eindelijk algemeene klierziekte voortbrengt. Aldus zag ik het bij eenen 24 jarigen, sterken, gezonden boerenknecht, die besmet was geworden, door bij een kind te slapen. De uitslag verscheen, als favus vulgaris, het eerst aan de dij en bepaalde zich, ver-

scheidene maanden lang, tot op deze plaats; vervolgens kwam hij ook aan het hoofd, in den nek en het aangezigt te voorschijn, de hals- en okselklieren werden pijnlijk en zwollen op, de lijder verloor zijn' eetlust, leed aan verstopping, de buik zette op, de aangezigtskleur werd bleek, de huid opgeblazen en de krachten verdwenen. De eertijds bloeijende, jonge man had met den Favus ook de Dyscrasie, tot welke hij behoort, overgenomen; want noch zijn ouderdom, noch zijne levenswijze pleitten voor een vrijwillig ontstaan der klierziekte, die zich slechts toevallig met Favus zoude hebben vereenigd, en nimmer had hij vroeger sporen dezer ziekte getoond.

Beloop, Duur, Uitgang.

Het beloop van alle soorten is chronisch; zij duren steeds maanden, dikwijls jaren lang en somwijlen het geheele leven door. Noch de enkele puist, noch de geheele ziekte had eenen bepaalden duur, en de latere uitbottingen volgden langzamerhand, op eens, zonder bepaalde, regelmatige tusschenpoozingen. De uitgangen, in welke de aandoening kan eindigen zijn:

1. In volkomene genezing. Bij vrijwillig ontstanen Favus volgt de duurzame en zekere genezing alleen met het verdwijnen der Dyscrasie; door besmetting veroorzaakte gevallen daarentegen kunnen in genezing eindigen, alvorens nog het plaatselijke lijden tot eene Dyscrasie is overgegaan. De huwbaarheid doet somwijlen, even als andere soorten van Scrophuloses, ook den Favus verdwijnen, zonder dat hij eenige behandeling ondergaan heeft; niet zelden echter blijft deze hardnekkige aandoening tot voorbij de jaren der manbaarheid en zelfs tot in den hoogsten ouderdom voortbestaan. Ik heb eene 60 jarige vrouw gekend, die van hare vroegste jeugd af, aan favus scutiformis leed. Volgt er genezing, zoo vallen de korsten af, er komen geene nieuwe uitbottingen meer, de ontvelde plaatsen worden

droog, en de zweren vormen likteekens. Dikwijls ontstaan er stoornissen, verdwijningen en terugkeeringen, en zelfs bij eene volkomene genezing zijn herhalingen menigvuldig. De kaal gewordene plekken worden slechts langzaam met nieuwe haren bedekt, die zelden aan die der gezonde huid volkomen gelijk worden, meestal spaarzamer, fijner en lichter gekleurd zijn, en nu en dan duurt de kaalheid levenslang. Zijn er gelijktijdig andere klierziekige veranderingen aanwezig, zoo verdwijnen ook deze, en de algemeene toestand en het uitzigt der kinderen wordt beter en normaal.

2. In gedeeltelijke genezing. Behalve eene meer of min uitgebreide kaalheid kan Favus op de aangedane plaatsen ook nog zweren achterlaten, die met geene korsten meer bedekt worden. Zij dringen dikwijls tamelijk diep in de weeke deelen, en men heeft op deze wijze zelfs klierachtig beenbederf aan de schedelbeenderen zien ontstaan. Waar verzwering heeft plaats gehad, blijven er altijd likteekens terug, en deze zijn, voornamelijk in het aangezigt, dikwijls zeer misvormend en kunnen zelfs de verrigting van enkele zintuigen belemmeren.

3. In andere ziekten. Wordt Favus eensklaps van de huid verdreven (hetgeen over het algemeen niet gemakkelijk valt) zoo ontwikkelen zich in de plaats hiervan, veelal klierziekige nederzettingen in inwendige, parenchymateuse, klierachtige organen, Scrophulae meseraicae, klierachtige tuberkels der longen, hersenen en dgl. Somwijlen ontstaan er echter, door zijne verplaatsing, ook andere acute ziekten, Eclampsie, uitstorting van water in de hersenen en dgl.

4. In den dood. De doodelijke uitgang volgt over het algemeen zelden door de diep indringende verzwering of door verplaatsing, menigvuldiger ten gevolge van andere, nevens Favus bestaande soorten van Scrophulae en hare uitgangen.

Voorzegging.

De onderscheidene soorten van Favus zijn, wel is waar, zelden gevaarlijk voor het leven, doch altijd langdurig en hardnekkig. Zij genezen moeijelijker dan alle andere soorten van uitslag op het hoofd. De voorzegging hangt voornamelijk van de volgende omstandigheden af:

1. Van de wijze van ontstaan. Door besmetting verwekte gevallen zijn ligter te genezen, dan die van zelve zijn ontstaan, en aan de grootste bezwaarnissen zijn diegene onderhevig, bij welke de erfelijkheid ten grondslag ligt.

2. Van de zitplaats en uitgebreidheid. Bij eene gelijktijdige uitbreiding is Favus van het behaarde gedeelte des hoofds het hardnekkigste.

3. Van den duur. Hoe langer de aandoening verwijlt, des te gevaarlijker wordt zij.

4. Van den vorm. De beide eerste soorten hebben omtrent dezelfde voorzegging, doch de derde is moeijelijker te genezen.

5. Van den ouderdom en de gesteldheid der zieken. Favus is ligter voor, dan na de huwbaarheid, en beter bij krachtige, dan bij zwakke voorwerpen te genezen.

6. Van den geheelen toestand, den graad der scrophuleuse gesteldheid, het aanwezen van andere soorten van Scrophulae enz.

7. Van de levensverhoudingen der zieken en de daarvan afhangende mogelijkheid, de nog voortwerkende schadelijkheden te verwijderen.

8. Van de uitgangen. Zweren zijn altijd ongunstig en worden, wanneer zij tot op de beenderen doordringen en met uitteringskoorts gepaard gaan, gevaarlijk voor het leven. Doch ook stofverplaatsingen naar inwendige gewigtige organen, doen de voorzegging meestal doodelijk stellen.

Lijkopening.

De voorkeur van Favus voor het behaarde gedeelte des hoofds, de voor het grootste gedeelte met een of meerdere haren doorboorde puisten en korsten en het kaal worden der aangedane plaatsen hebben reeds voor lang de zitplaats der ziekte in de, het haar voortbrengende en omvattende organen der huid doen zoeken. Reeds Duncan, Unterwood en Baudelocque hielden de haarbolletjes voor oorspronkelijk lijdend. Andere daarentegen zagen in Favus eene ziekte der smeerkliertjes, zooals Sauvages, Muray, Mahon en Alibert. Rayer heeft hierover naauwkeurige ontleedkundige onderzoekingen in het werk gesteld en zich, met Baudelocque, voor de zitplaats van Favus in de haarbolkliertjes verklaard. Hij zag op de inwendige oppervlakte der huid, die aan de Favuspuisten beantwoordde, roode vlekken (Rougeurs) en kleine, geelachtig witte uitpuilingen, welke dezelfde gestremde stof bevatteden, uit welke de korsten bestaan, die meer of min diep in het onder de huid gelegene celweefsel waren ingedrukt, en uit welke menigmaal een haar te voorschijn kwam (de door de Favusstof uitgezette haarbolletjes); in de zelfstandigheid der lederhuid ontmoette hij, met dezelfde massa gevulde haarbuisjes, en op de oppervlakte had zich deze zelfde stof om de mondingen van de folliculi, als Favuskorsten, nedergezet (Vergelijk Tab. XII. 4. 5.). De lederhuid was alzoo, op de plaatsen, welke van de haren doorboord waren, in hare geheele dikte, met de geelachtige, klierziekige Favusstof doordrongen. Dat deze zelfstandigheid echter alleen in de haarbolletjes en niet ook in andere, zamenstellende deelen der lederhuid zoude worden nedergezet; dat de haarbolkliertjes dezelve ook nog aan andere ligchaamsdeelen bevatten, dan aan het hoofd, en dat eindelijk de groote puisten en korsten der twee laatste soorten, even als de kleine der beide eerste, uit de

naauwe haarbuisjes zouden opkomen, schijnt mij toe, door het onderzoek van Rayer niet bewezen te worden en zoude welligt te betwijfelen zijn. Het scheikundig onderzoek der nedergezette stof levert eene gelijke uitkomst op, als die der in de klieren enz. voorkomende scrophuleuse zelfstandigheid, en Thenard bevond, dat de Favuskorsten te zamen gesteld waren uit gestold eiwit (0,70), Gelatina (0,17), phosphorzuren kalk (0,5), en water (met verlies 0,8). Onder het microscoop echter bestaan de korsten, zooals reeds gezegd is, uit eene zamengroeijing van draadzwammen, die alleen door eene eiwitachtige zelfstandigheid aan elkander schijnen te kleven, niet met uitzweetingsligchaampjes en dgl. vermengd zijn, zooals zulks het geval is in de korsten van impetigo faciei scrophulosa en dgl. Reeds bij eene vergrooting van 280 maal kan men de met ledematen voorziene en op velerlei wijzen vertakte Thallus-draadjes duidelijk onderscheiden. Hunne ledematen bestaan in langwerpige cellen, zijn kleurloos en geheel doorschijnend; vele van dezelve bevatten celachtige kernen, andere niet. Somwijlen ziet men spoorachtige uitsteeksels, ter plaatse, waar twee geledingen met elkander in aanraking komen; menigvuldiger echter zijn zij vrij, op vele plaatsen der korsten met hoopen opeengestapeld. Bij eene sterke vergrooting vertoonen zij zich als ronde cellen, met zich, naar den omtrek toe, uitbreidende kernen. (Vergl. Tab. XII. 6. 7.) Onder de korsten treft men dikwijls verzweringen die niet aan, slechts de huid en het celweefsel hebben verstoord, maar somwijlen tot op de beenderen doorgedrongen zijn. Van de inwendige organen vond Alibert hoofdzakelijk de glandulae meseraicae dikwijls veranderd, door klierziekige nederzetting verhard, en de beenderen ongewoon broos. Anderen zagen in de lijken van met Favus gestorvenen longenknobbels, verzwering der darmen, uitstorting van water in de verschillende holten.

Behandeling.

Men heeft zeer verschillende wijzen om de huidklierkorst te behandelen; doch bij de meeste derzelven bedient men zich slechts van plaatselijke, uitwendige middelen, en de genezingen, die zij ten gevolge hebben, zijn dikwijls niet duurzaam en menigmaal de oorzaak van andere, meer gevaarlijke ziekten. Zelfs die de gebroeders Mahon, welker geheime middelen zich in Frankrijk den grootsten roem hebben verworven en die werkelijk zachter en doelmatiger, dan andere schijnen te zijn, geeft aanleiding tot talrijke instortingen en menigvuldige verplaatsingen, en wie weet, hoeveel der door hen behandelden, aan terugkeering of gevaarlijke gevolgen leden, zonder dat de gebroeders Mahon hiervan zijn onderrigt geworden.

Ik houd elken vrijwillig ontstanen Favus voor een verschijnsel der scrophuleuse Dyscrasie, en derhalve eene behandeling dezer Dyscrasie door eenen gepasten leefregel en inwendige artsenijen, voor ontegenzeggelijk noodzakelijk tot eene volkomene en duurzame genezing van zoodanige gevallen. Een door besmetting ontstane Favus daarentegen moet, in den eersten tijd van zijn bestaan, zoolang hij nog op de aangebragte plaats beperkt blijft en zich noch met eene klierziekige gesteldheid, noch met andere soorten van Scrophulae verbonden heeft, en alzoo slechts eene aandoening der huid is, door zuiver plaatselijke middelen, zoo spoedig mogelijk bestreden worden. Later daarentegen, wanneer hij tot Dyscrasie is overgegaan, vordert ook hij dezelfde behandeling van den van zelven ontstanen Favus. Welke de verschilende antiscrophuleuse geneeswijzen en middelen zijn, welke tot deze inwendige, tegen de Dyscrasie gerigte behandeling moeten worden gekozen, hangt meer af van de gesteldheid en het voorkomen der aangedane voorwerpen, van den duur der ziekte en de aanwezigheid van andere toevallen, dan van den vorm

van den uitslag; nogtans heb ik bij Favus, het jodium-ijzer met aromatisch bittere middelen (Joduret. ferr. ℈ i., Tinct. cort. aurant., Tinct. gentian. āā ℥ j β. S. 's morgens en 's avonds 8 droppels en langzamerhand meer) werkzaam bevonden. Onder de natuurlijke heilbronnen zoude ik vooral Kreuznach aanbevelen, doch ook zwavelbaden, het zeebad en dgl. bewijzen goede diensten.

Benevens deze algemeene behandeling mogen echter ook de plaatselijke, uitwendige middelen niet worden verzuimd; het losmaken der korsten door verweekende wasschingen en omslagen, het afscheren der haren van de nog niet aangedane plaatsen, het afscheiden en de verwijdering derzelve van de lijdende deelen en de strengste zuiverheid zijn in elk geval noodzakelijk. Ten einde de haren, die afgestorven zijn en op de ziekelijke plaatsen der huid zitten, en deze, als vreemde ligchamen, schijnen te prikkelen, weg te ruimen, bediene men zich niet, even als vroegere geneeskundigen, van pekpleisters, maar men trekke dezelve, of volgens den voorslag van Plumbe, bij gedeelten met het pincet uit, of beproeve, dewijl wij de Pommade van Mahon en het Poudre épilatoire niet kennen, het op bladz. 43 opgegeven mengsel. Zijn de korsten en haren op eene dusdanige wijze verwijderd, zoo wijken versche, door besmetting ontstane gevallen, dikwijls reeds voor zachte middelen, voor eene zalf uit potasch of soda, voor een Ungt. jodat. en dgl., of worden, bij eene geringe uitgebreidheid, ligtelijk door bijtmiddelen, den helschen steen, de zamentrekkende zuren enz. opgeruimd. Bij vrijwillig ontstane of verouderde gevallen echter, overijle men zich niet, den Favus te doen verdwijnen, maar behandele, zoolang de klierziekige Dyscrasie nog in het ligchaam huisvest, de plaatselijke aandoening, volgens haren graad van terugwerking, nu eens met verdoovende en verweekende, dan weder met prikkelende middelen,

zooals wasschingen met potasch, baden met eene Solut. hepar. sulphur., dampdouches en dgl. en bevordere tevens de normale afscheidingen. Eerst wanneer de gesteldheid der zieken verbeterd is, andere klierachtige verschijnselen verdwenen of merkbaar verminderd zijn, en men alle natuurlijke plaatsvervangende afscheidingsorganen door gepaste middelen heeft opgewekt, mag men ook in deze gevallen, zich tot de sterker werkende plaatselijke middelen wenden en den Favus door aluin, jodium-zwavel, Jodium, lood en dgl. tot genezing brengen. Nogtans is het altijd raadzaam, door fontanellen eene afleiding daar te stellen.

Zweren worden, even als de klierziekige verzweringen in het algemeen, behandeld. Ontstaan er stofverplaatsingen, zoo verwekke men door Tartar. stibiat. eenen plaatsvervangenden uitslag. Wegens de menigvuldige instortingen, wordt er ook, gedurende de genezing, een antiscrophuleuse leefregel, strenge zuiverheid en zorgvuldige behandeling der huid gevorderd. Het nagroeijen der verlorene haren kan men welligt bevorderen door versterkende middelen, de kinapommade, Balsam. Peruvian. en dgl.; ook wordt hiertoe aanbevolen het bestrijken der plaatsen met Tinct. cantharid.

II. Geslacht. Alphus.

De witte Huidklierkorst.

Etymologie. Van ἀλφός, albus, wit.

Synonymen.

Aan dezen ziektevorm beantwoorden wel voor het grootste gedeelte de scrophuleuse vlechten en korsten der oudere geneeskundigen; eene geheel en al getrouwe

beschrijving van dezelve, heb ik bij hen niet kunnen vinden. Hetgeen Plenk, Lorry en anderen Alphus noemen, komt niet met hem overeen, doch wel met Leuce, eenen Lepra-vorm. De nieuwere schrijvers hebben, terwijl zij zich alleen met de gedaante der vruchten bezig hielden, Alphus nu eens tot Impetigo of Rhypia, dan weder tot Ecthyma gerekend, en Alibert is de eenige, die, pag. 288—89 van zijn groot werk, van scrophuleuse puisten spreekt, die welligt hiertoe betrekking hebben, en, op zijne 51ste plaat, eene afbeelding van korsten geeft, die, ten minste wat de kleur aangaat, naar Alphus gelijken.

Kenmerken.

Zelden als eerste verschijnsel van klierziekte, doorgaans nadat er reeds andere soorten van klierachtige aandoeningen zijn voorafgegaan, vormen zich, meestal slechts aan enkele ligchaamsdeelen, in het aangezigt, aan de bovenste ledematen, aan den romp enz., bleekroode, min of meer naar het blaauwachtige overhellende vlekken, die met eene ligte, doch zuchtige zwelling der huid gepaard gaan, maar pijnloos zijn. Hare gedaante en grootte is verschillend. Weldra verheffen zich op dezelve witte of witgeelachtige puisten van verschillende grootte, nu eens afzonderlijk, dan weder digt opeenstaande, die in de zuchtig gezwollene huid iets ingedrukt, hard, vast en, even als de puisten bij Favus, met eene dikke, taaije vloeistof gevuld zijn, die naar kattenpis riekt. Zij verdroogen, na eenen onbepaalden tijd en zonder te barsten, tot witte, witgrijze, ten hoogste witgeelachtige korsten, die zeer broos en droog zijn, lang met de huid zamenhangen, langzamerhand aan omvang en dikte toenemen, en, op de oppervlakte verdroogende en van eene onregelmatige gedaante, eindelijk naar hard geworden kalk of naar witgrijze, verdroogde drekstoffen van honden gelijken. Daarbij neemt de zwelling der huid toe en zij kan over het celweefsel niet meer worden

verschoven. Worden de korsten vroegtijdig verwijderd, dan is de onderliggende huid rood en glanzend, later echter vormen zich onder dezelve scrophuleuse, dikwijls diep indringende zweren. De korsten hernieuwen zich spoedig, latere uitbottingen komen menigvuldig voor, en waren er niet reeds voor het ontstaan van Alphus andere soorten van Scrophulae aanwezig, dan ontwikkelen zij zich gaarne in vereeniging met hem.

Verdeeling.

Ik onderscheid, naar de plaatsing en grootte der puisten, twee soorten.

---

1. *Soort. Alphus confertus.*

De opeengedrongene witte huidklierkorst.

Synonymen. Herpes scrophulosus; Impetigo scrophulosa. — Die scrophulöse Flechte, der gedrängte Mehlgrind.

Afbeeldingen. Tab. XII. 8.

Verschijnselen.

Meestal wel is waar op afzonderlijke, doch digt bij elkander staande en somwijlen ook op gemeenschappelijke, ineenvloeijende pericarpia komen, voornamelijk in het aangezigt en aan den hals, groepen van kleine Alphuspuisten te voorschijn. Zij zijn nu eens grooter, dan weder kleiner, hebben meestal geene bepaalde gedaante, somwijlen echter ook eene kring- of ringvormige; de enkele puistjes echter verschillen van den omvang van gerstenkorrels tot dien van kleine erwten, zijn puntig, in de zuchtig opgezwollene areolae ingezakt, met eene taaije witgele vloeistof gevuld en zonder pijn en jeuking. Doorgaans reeds na weinige dagen verdroogen de puisten zonder te barsten en vormen, gewoonlijk de vruchten derzelfde groepen gemeenschappelijk, kor-

sten van eene witte of witgrijze kleur, van eene ongelijke oppervlakte en vaste, drooge hoedanigheid. Aanvankelijk zijn de korsten niet bijzonder dik; zij groeijen echter, door de onder haar voortdurende uitscheiding, spoedig aan en vergrooten zich naar den omtrek toe door nieuwe uitbottingen. Zij hangen vast met de huid aan een, zijn, even als de puisten, door lichte areolae omgeven, en weldra zwelt het celweefsel op en wordt de huid onbewegelijk. Met den tijd gaan de korsten op de oppervlakte te niet, worden met kloven bezet, verbrokkelen en gaan tot stof over; vallen zij echter geheel af, of worden zij losgemaakt, dan is de onderliggende huid rood, gevoelig en niet zelden ontveld of tot verzwering geneigd. Spoedig hernieuwt de korst zich weder door nieuwe uitbotting, wanneer er nog opperhuid aanwezig is, of, bij eene ontvelde huid, door de dikke, witachtig-gele afgescheidene stof. Somwijlen vormen zich, bij eene lang aanhoudende aandoening, geene eigenlijke korsten meer in plaats van de afgevallene, maar de plaats wordt slechts met witachtige schubben bedekt, en menigmaal ziet men deze afschubbing in het midden eener groep, terwijl de omtrek nog met eenen ring eener helder gekleurde korst bedekt is. Voor en benevens deze aandoening der huid, welke, nu eens in de nabijheid der eerste uitbotting, dan weder op andere plaatsen, talrijke latere uitbottingen daarstelt, neemt men de veelvuldigste andere soorten van Scrophuloses waar.

---

2. *Soort. Alphus sparsus.*

De verspreide witte huidklierkorst.

Synonymen. Pustulae scrophulosae. — Ecthyma scrophulosum. — Der verzettelte Mehlgrind.

Afbeeldingen. Tab. XII. 9.

Verschijnselen.

Op afzonderlijk staande, ronde areolae verheffen zich enkele, en ver van elkander staande, groote puisten, die, even als bij de vorige soort, den omvang van erwten en boonen hebben, hard, vast, meer halfkogelvormig, in eene bleek gekleurde, zuchtig gezwollene areola als ingedrukt, en met eene geelachtig-witte vloeistof opgevuld zijn, welke uit de door eene naaldsteek ingebragte opening langzaam, een mengsel van krijtpoeder met water gelijkende, wegvloeit. Men ziet deze puisten zeldzamer in het aangezigt, dan aan den romp en de bovenste ledematen. Na eenigen tijd verdroogen zij, zonder te barsten, tot korsten overeenkomstig met die der vorige soort, slechts staan zij afzonderlijk en zijn rond. Zij groeijen even als gene, verkrijgen de grootte van een stuiver en dubbeltje en verheffen zich dikwijls verscheidene lijnen boven de huid, in gedaante, kleur en plaatsing naar kleine druipsteenvormingen gelijkende. Zij worden, menigvuldiger dan die der eerste soort, door de kleederen enz., afgereten, waardoor dan meestal eene ontvelling, doch ook soms eene ronde klierachtige zweer, bloot wordt gelegd, die echter weldra door eene nieuwe korst bedekt wordt. Doorgaans ziet men slechts weinige van deze puisten te gelijk, en ook deze komen slechts van lieverlede, nu eens hier, dan daar op de huid te voorschijn. Gewoonlijk zijn er reeds andere soorten van Scrophulae voorafgegaan, welke alsdan nevens Alphus blijven voortbestaan.

Erkenning.

De eerste soort zoude welligt met psydracia flavescens en Impetigo, de tweede met Ecthyma en beide met de verschillende soorten van Favus kunnen worden verwisseld. Doch het voorkomen bij klierziekigen en in vereeniging met andere soorten van Scrophuloses, de zuchtige, bleeke, blaauwroodachtig gekleurde areolae, de witachtige, in de huid gedrukte, niet barstende puis-

ten, haar dikke, bijna brijachtige inhoud van eenen eigenaardigen reuk, de merkbaar ligte, drooge korsten, de zweren onder dezelve, de besmettelijkheid enz., maken de onderkenning van de Eczematoses zeker. Van Favus echter onderscheidt Alphus zich, door dat zij voortdurend op onbehaarde plaatsen der huid voorkomt, terwijl Favus eene zeer groote vooringenomenheid voor het behaarde gedeelte des hoofds heeft, door de anders gevormde, niet ingedrukte, maar puntige puisten en korsten, door hare witte en witgrijze, niet stroogele kleur enz.

Oorzaken.

Alphus, voornamelijk alph. confertus, is, ten minste in streken, in welke de klierziekte endemisch is, geen zeldzaam verschijnsel. Ik heb hem zoowel te Würzburg als te Göttingen herhaalde malen bij kinderen en jonge lieden der geringere klassen, in vereeniging met scrophuleuse aandoeningen der klieren, Rhachitis, Paedarthrocace en dgl., in enkele gevallen echter ook als de eenige scrophuleuse ziektevorm, bij een klierachtig voorkomen, waargenomen. Hij deelt zich, even als Favus, door besmetting mede; een met Alphus behebt, klierachtig meisje, stak hare zuster, die bij haar sliep, aan; inentingen echter, door middel van het lancet, mislukten mij. Het is opmerkenswaardig, dat eenvoudige Eczematoses, Impetigo, psydracia flavescens, Ecthyma, Acne en dgl., wanneer zij bij klierachtigen voorkomen en door de Dyscrasie worden gewijzigd, voornamelijk veel overeenkomst met het Geslacht Alphus verkrijgen, de bleekroode, zuchtig gezwollene areolae, en de helder gekleurde, woekerende korsten van deze aannemen, en dat alzoo de meeste der boven vermelde gemengde ziektevormen van het ziekteproces der Eczematoses en dat der Scrophuloses het midden schijnen te houden tusschen de overeenkomende, eenvoudige afscheidingsziekte der huid en Alphus. Welligt kan

Alphus zich door zoodanige overgangssoorten uit eenvoudige Eczematoses vormen.

Beloop, Duur, en Uitgang.

Het beloop is chronisch en de duur onbepaald; nogtans verwijlt Alphus zelden zoo lang, als in gevaarlijke gevallen van Favus. Genezing ontstaat terwijl de korsten afvallen, de huid langzamerhand hare natuurlijke gesteldheid weder aanneemt en de zweren likteekens daarstellen; nogtans kan de uitslag, zoolang de Dyscrasie nog niet is opgeheven, altijd wederkeeren. Somwijlen blijven er verzweringen terug, die alle kenmerken der scrophuleuse zweren dragen. Eenen meer gevaarlijken uitgang heb ik nimmer waargenomen, ofschoon het mij niet onwaarschijnlijk toeschijnt, dat de witte huidklierkorst even zoo goed als het vorige geslacht, zich zoude kunnen verplaatsen.

Voorzegging.

Alphus is noch zoo moeijelijk in de genezing, noch zoo gevaarlijk als Favus, en de voorzegging rigt zich meer naar de gelijktijdig aanwezige, andere soorten van Scrophulae dan naar de veranderingen der huid zelve.

Lijkopening.

Ik heb nimmer gelegenheid gehad de huid van eenen lijder aan Alphus met het ontleedmes te onderzoeken, doch uit de zwelling en onbewegelijkheid der aangedane plaatsen zoude ik besluiten, dat ook bij dezen ziektevorm niet alleen de afscheidingsoppervlakte, maar ook de diepere lagen der lederhuid zijn aangedaan. De korsten bestaan ook hier uit draadzwammen, welke zich even zoo schijnen te verhouden als die van Favus en zelfs in de aangehaalde gemengde soorten komen dusdanige parasitische gewassen voor. Slechts maken zij bij deze ziektevormen niet, even als bij Alphus, de geheele zelfstandigheid der korsten uit, maar vertoonen zich tusschen de uitzwetingsligchaampjes en de cellen der opperhuid, uit welke dezelven bestaan, en schijnen uit

deze voor te komen. Bij eene Impetigo faciei scrophulosa (Crusta serpiginosa vulg.), welke zich onderscheidde door bleeke areola en dikke, woekerende, bleek- zeegroene korsten, waren zij groenachtig gekleurd.

B e h a n d e l i n g.

Even als bij alle Scrophuloses der huid, zoo moet ook bij Alphus de grondige behandeling tegen de Dyscrasie worden gerigt. Nogtans kan men hem ook met plaatselijke middelen behandelen, zonder dat men met zoo veel voorzigtigheid als bij Favus behoeft te werk te gaan. Is de uitbotting tot kleine oppervlakten beperkt en pas ontstaan, zoo kan men haar wel zonder gevaar door den helschen steen en dgl. verstoren; in andere gevallen weeke men de korsten af en behandele de onderliggende huid met Alcalia, zwavel, jodium-verbindingen en dgl. Men verzuime echter niet bij eenen meer verspreiden uitslag, voornamelijk bij jongere kinderen, de afscheidingen op te wekken, waarbij men zich dient te wachten voor opdroogende middelen. Vormen er zich zweren, zoo worden deze behandeld, gelijk zulks later zal worden opgegeven.

III. Geslacht. Rhypia.

De vuile Huidklierkorst.

E t y m o l o g i e. Van ῥύπος, sordes, vuilnis.

S y n o n y m e n. Rupia Will. — Rypia Sprengel. — Ecthyma bullosum var. — Phlyzacia chronique Alib. — Die Schmutzflechte, Schmutzrufe, der Schmutzgrind, der Blasengrind. — Ulcères atoniques.

Niet alles, hetgeen Willan en zijne navolgers tot Rupia rekenen, is van eenen klierziekigen oorsprong en behoort tot dit Geslacht.

Kenmerken.

Bij klierachtige voerwerpen, meestal nadat zich de Dyscrasie reeds door andere verschijnselen heeft te kennen gegeven, vormen zich op donkerrood gekleurde en zuchtig opgezwollene areolae, slappe, weinig boven de huid verhevene blazen, die eene in het begin troebele, waterachtige, doch weldra etterachtige, dikke vloeistof bevatten. Alleen bij zeer kwaadsappige voorwerpen is haar inhoud somwijlen bloederig, bruin- of zwartachtig. Zij veroorzaken weinig pijn en verdroogen, zonder te barsten, tot dikke, uitpuilende, nu eens lichtbruine, dan weder, door bijmenging van bloed, donker gekleurde korsten, die, even als bij de voorafgaande Geslachten, met den tijd aangroeijen. en bij haar afvallen ontvelde plekken en klierachtige zweren achterlaten. Voornamelijk komt Rhypia gaarne voor aan de ledematen, bij kinderen, die reeds langen tijd aan uit- of inwendige Scrophuloses der klieren, aan Rhachitis en dgl. geleden hebben, en ik heb haar in vereeniging met Favus waargenomen.

Verdeeling.

Ik onderscheid 2 soorten. De Rupia escharotica volgens Willan werd reeds op bladz. 154. II. D. beschreven.

---

1. *Soort. Rhypia vulgaris*

De gewone vuile huidklierkorst.

Synonymen. Rupia simplex volgens Willan en anderen, hoewel slechts gedeeltelijk.

Afbeeldingen. Tab. XII. 10.

Verschijnselen.

Gewoonlijk aan de onderste, somwijlen echter ook aan

de bovenste ledematen, zelden aan andere deelen, vormen zich bleekroode, ronde, min of meer zuchtig opgezwollene vlekken, op welke de opperhuid zich, nu eens spoediger, dan weder langzamer, tot vlakke, slappe blazen verheft. Deze blazen verschillen van den omvang eener groote erwt tot die van een dubbeltje en daarboven, worden door eene smalle, bleekblaauwrood gekleurde areola omgeven, puilen, met betrekking tot haren omvang, weinig uit en worden door haren inhoud niet volkomen opgevuld. Zij staan meestal afzonderlijk, zelden in kleine groepen bij elkander. Aanvankelijk bevatten zij eene weiachtige troebele, sanieuse vloeistof, die echter weldra vaster wordt en naar eenen dikken, witgelen etter begint te gelijken; somwijlen is zij ook rood-, bruin-, of zwartachtig gekleurd. Na eenigen tijd verdroogen de blazen zonder te barsten, van het middenpunt uitgaande, tot vaste, op de oppervlakte ruwe en ongelijke korsten. Somwijlen is het midden eener blaas reeds verdroogd en den omtrek der korst nog met eenen blaasachtigen ring omgeven. De kleur der korsten hangt af van die van den inhoud der vruchten, doch is meestal geelbruin, somwijlen echter ook chocoladekleurig, donkergrijs of zwartachtig. In den omtrek, die altijd nog door de areola omgeven is, zijn de korsten dunner, in het midden dikker, en zij nemen, even als bij Favus en Alphus, met den tijd aan zelfstandigheid en omvang toe. Worden zij losgemaakt of brokkelen zij van zelve af, dan vertoont zich de onder dezelve liggende huid ontveld, somwijlen zelfs verzworen en eene dikke vloeistof hernieuwt in korten tijd de korstachtige overdekking. Meestal verschijnen er slechts weinige blazen te gelijk, somwijlen is de uitbotting echter ook talrijker en verspreidt zich, terwijl deze lang aanhoudt, over groote oppervlakten der huid.

2. *Soort. Rhypia prominens.*

De schelpvormige vuile huidklierkorst.

—

Synonymen. Rupia prominens Will. — Lepas Piutti.

Afbeeldingen. Tab. XII. 11.

Verschijnselen.

Op eene of meerdere plaatsen der huid, het menigvuldigst aan de ledematen, vormt zich eene ronde, bleeke vlek, die echter grooter dan bij de vorige soort, van den omvang van een vijfstuiverstuk en daarboven is. Op dezelve verheft de opperhuid zich langzaam tot eene soortgelijke blaas als bij de eerste soort; slechts is de in haar bevatte vloeistof meer bruinachtig, wankleurig en dik. Het onderliggende celweefsel is dikwijis opgezwollen, hard en niet verschuifbaar; de pijn is echter even gering als bij rhypia vulgaris. Zonder te barsten verdroogt de blaas spoedig, dikwijls in eenen nacht, tot eene vaste, drooge, bruine of grijze korst, die aanvankelijk niet bijzonder dik is. De in haren omtrek aanwezige areola blijft, neemt in breedte iets toe, en weldra verheft de opperhuid zich op haar tot eenen blaasachtigen ring, welke tevens den omtrek van eene nieuwe grootere blaas, die onder het overblijfsel der eerste gevormd wordt, daarstelt. Ook deze verdroogt tot eene korst, op welke de eerste rust. Doch nog altijd verdwijnt de areola niet, maar breidt zich naar buiten uit, verheft zich weder tot ringvormige blazen en vormt eene nieuwe laag van korsten. Aldus verspreidt zich de aandoening naar den omtrek toe en bereikt dikwijls den omvang van een daalder en daarboven. Dewijl de eerste korsten door de latere gedragen, voor zich uitgestooten en door dezelve omgeven worden, verheft zich het ziekelijke voortbrengsel meer en meer boven de huid en

heeft eene bolle, dikwijls kegelvormige, nu eens naar oesterschelpen, dan weder naar Lepaden en Patellen gelijkende gedaante. De afzonderlijke lagen der korsten kunnen, op de zijdelingsche vlakte, vrij goed worden onderscheiden, en meestal zijn de bovenste lichter gekleurd dan de onderste. De korst hangt vast met de huid aaneen; geraakt zij echter van zelve of door geweld los, dan is de plaats, welke zij bedekte, altijd meer of minder diep verzworen, terwijl de zweer de kenmerken eener scrophuleuse zweer draagt. Doorgaans hernieuwt de korst zich weder, doch heeft dan niet meer die regelmatige gedaante der vorige. Ook bij dezen ziektevorm ontstaan er doorgaans slechts eenige blazen en korsten, zelden zijn zij talrijk. Men heeft gevallen waargenomen, in welke rhypia vulgaris en prominens nevens elkander voorkwamen.

Erkenning.

Deze beide soorten van Rhypia kunnen met velerlei reeds beschrevene of nog te beschrijvene ziektevormen worden verward, en Willan, Cazenave, Alibert, Rayer enz. hebben hiertoe vele aandoeningen gerekend, die van de ware Rhypia wezentlijk verschillen. De voornaamste der reeds verhandelde huidaandoeningen, met welke Rhypia zoude kunnen worden verwisseld, en hare onderscheidingsteekenen zijn de volgende:

1. Ecthyma. Bij dezen ziektevorm ontstaan er, op hoogrood gekleurde areolae, ware, met etter gevulde, kleinere, gespannen puisten en geene blazen; de korsten zijn vlakker, dunner, donkerder, niet ruw of uitpuilende, en wanneer zij afvallen, blijven er geene zweren terug.

2. Paedophlysis. Deze komt meestal bij kleine kinderen voor, bij welke nog geene Rhypia ontstaat, en is gewoonlijk verder over het ligchaam verspreid. De areolae zijn donker blaauwachtig rood gekleurd, de blazen kleiner en menigmaal in elkander vloeijende,

haar inhoud is helderder, zuur en heeft eenen pisaardigen reuk, zij branden en barsten van zelve. Nimmer vormen zij dikke korsten, en zweren, die uit dezelve ontstaan, dragen niet de kenmerken van scrophuleuse maar van uroplanische en gaan dikwijls in versterving over. Het beloop is meer acuut, dikwijls koortsachtig.

3. Pompholyx. De donkere areolae, de levendige pijn, de zure terugwerking en de pisachtige reuk van den inhoud der blaas, het vrijwillige barsten, de ontbrekende of laagsgewijze korsten en de andere zweren onderscheiden ook deze ziektevorm ligtelijk van Rhypia.

4. Purpura bullosa. Behalve de met zuiver dun bloed gevulde blazen van dezen ziektevorm (vergel. pag. 36. II. D.) zijn er steeds eenvoudige bloedvlekken aanwezig uit welke de blazen zich vormen, die van eene blaauwroode, donkere areola omgeven zijn, barsten, bloed ontlasten, wederom andere korsten vormen enz. Bovendien toonen doorgaans het haematochrotische voorkomen der zieken, de bloedingen uit andere organen enz. genoegzaam de natuur van het lijden aan.

5. Favus suberinus. De eerste vorming bestaat in eene stroogele, ingedrukte puist, geene blaas; de korst bestaat niet uit verschillende lagen, maar uit eene gelijkmatige zelfstandigheid en is niet kegel-, maar cylindervormig en van boven ingedrukt.

6. Alphus sparsus. Ook deze ziektevorm begint met eene ware, witte of witgeelachtige, gespannene puist, niet met eene blaas en roven, die lichter gekleurd zijn dan de korsten van Rhypia, bestaan niet uit meerdere lagen en hebben eene andere gedaante.

Bovendien komen de 4 eerste der opgenoemde huidziekten niet, even als Rhypia, enkel bij klierziekige personen voor, en Favus en Alphus ontkiemen doorgaans op andere plaatsen, als deze ziektevorm.

Oorzaken.

Beide soorten van Rhypia neemt men bijna alleen bij kinderen uit de geringe volksklasse waar, die in ongezonde, onzuivere woningen van slecht en weinig voedsel leven en reeds vroeger andere verschijnselen van klierziekte hebben aan den dag gelegd. Zij komen menigvuldiger in de winter dan in den zomer voor. Niet zelden geven de Dermexantheses bij klierziekige, kwaadsappige voorwerpen in zoo verre de uitwendige aanleiding tot haar ontstaan, als de Rhypia uitbreekt, na den afloop van pokken, scharlakenkoorts, mazelen en dgl., even als men ook na zoodanige ziekten andere soorten van Scrophulae ziet toenemen of opkomen. Of de donkere huidklierkorst, even als de beide aanverwante Geslachten, besmettelijk zij, weet ik niet.

Beloop, Duur, Uitgang.

Het beloop is, wegens de nakomende uitbottingen en de dikwijls ontstaande zweren, steeds chronisch en de duur onbepaald; Rhypia is voor het overige ligter dan Favus en Alphus voor genezing vatbaar, zonder dat daarom de klierziekte opgeheven, of het nevens haar bestaande dyscrasische lijden van andere organen verergerd behoeft te worden. Bij de eerste soort blijft er dikwijls alleen eene roode vlek terug, niet zelden vormt er zich echter ook bij haar, even als zulks bestendig bij rhypia prominens plaats heeft, eene onder de korst en uit deze een blaauwachtig, ingedrukt, ongelijk, rond likteeken. Instortingen worden bij beide soorten veelvuldig waargenomen en ook beide kunnen, indien de korsten afvallen en de verzwering zich verder uitbreidt in Scrophulelcosis eindigen. Stofverplaatsingen of andere gevaarlijke uitgangen heb ik niet waargenomen.

Voorzegging.

Rhypia is, even als alle scrophuleuse Dermapostases, eene vrij hardnekkige ziekte, ofschoon zij ook ligter te

genezen is dan Favus en Alphus. De tweede soort is belangrijker dan de eerste.

L ij k o p e n i n g

Ik heb nimmer de veranderingen der huid van dit Geslacht bij lijken onderzocht, en kan zelfs niet bepalen of zijne korsten uit draadzwammen bestaan dan niet, dewijl mij, in den laatsten tijd, geen geval is voorgekomen.

B e h a n d e l i n g.

Zelfs Bateman en Rayer erkennen de noodzakelijkheid, om, bij de behandeling van Rhypia, door eene versterkende kost en hieraan beantwoordende geneesmiddelen, de gesteldheid te verbeteren en de klierziekige Dycrasie op te heffen. Even als bij andere soorten van Scrophulae der huid, maakt deze inwendige behandeling ook hier de hoofdzaak uit, zoo men eene volkomene en duurzame genezing wil zien volgen. De plaatselijke behandeling, die daarbij moet plaats grijpen, verschilt min of meer naar de tijdperken, minder naar de soorten der aandoening. Vormen zich slechts enkele blazen, zoo kan men deze open maken, en de ontvelde plaatsen met Ol. amygd. dulc., Cacaoboter en dgl. bestrijken. Men voorkomt daardoor menigmaal de vorming van korsten en verzwering. Is de uitbotting daarentegen zeer uitgebreid, heeft zij reeds lang geduurt, en bestaan er, zooals gewoonlijk, blazen, korsten en zweren te gelijkertijd, zoo moeten warme, slijmachtige baden, bij eene groote slapte der huid met zwavellever en dgl. gebruikt, de korsten door pappen afgeweekt, en de onder dezelve aanwezige ontvelde of verzworene plaatsen overeenkomstig hun karakter worden behandeld. Rayer en Plumbe hebben Cremor tartari, in eene oplossing of als strooipoeder aanbevolen; mij hebben de zwavellever, aromatische aftreksels en dgl. goede diensten bewezen. Dringen de zweren echter, hetgeen bij de tweede soort niet zelden het geval

is, dieper door, zoo verbinde men dezelve met Jodiumzalven (zelfs met Sulph. jodii en Joduretum hydrarg.) of zoeke hare verstoringen door bijtmiddelen te beperken. Daarbij moet de strengste zuiverheid aanbevolen, alle afscheidingen open gehouden worden, en wanneer de zweren, die reeds lang bestaan hebben, tot genezing neigen, zoude het niet ongepast zijn, fontanellen aan te leggen.

b. *Tweede verwantschap. Klierziekige tuberkelsoorten.*

Kenmerken.

De eerste vormingen der hier te behandelende Geslachten bestaan in klierziekige tuberkels. Zij komen voornamelijk gaarne korten tijd voor of na de huwbaarheid voor, en de vatbaarheid tot besmetting schijnt bij de meeste derzelve niet te bestaan.

Verdeeling.

Ik verdeel deze Verwantschap in 3 Geslachten: Lupus, Molluscum en Keloïs; de beide laatste heb ik nogtans niet dikwijls genoeg gezien, dat ik hunne klierziekige natuur meer dan vermoeden, en haar met zekerheid zoude kunnen bepalen.

IV. Geslacht. Lupus.

De Huidwolf.

Synonymen. De ἕρπης ἐσθιόμενος der Grieken, de Herpetes exedentes, rodentes, feroces enz. van

verschillende schrijvers, de Formica corrosiva, Phagadaena, het Noli me tangere, Ulcus tuberculosum enz. van anderen, de volksbenamingen, bösartige, fresfende Flechte, der Hautwolf, Dartre rongeante, vive, ulcérée en dgl., en zelfs de benaming Lupus, zooals zij door Willan, Bateman, Blasius en anderen werd gebruikt, komen slechts gedeeltelijk met dit geslacht overeen, want al deze uitdrukkingen worden, behalve voor de klierziekige, meestal met tuberkels beginnende verstoringen der huid, welke ik alleen Lupus noem, ook voor de uroplanische, venerische, lepreuze en kankerachtige verwoestingen, voornamelijk in het aangezigt gebezigd. Beter stemt de Esthiomène volgens Alibert en de Lupus van Cazenave en Rayer met mijn Geslacht overeen.

Kenmerken.

Onder de verschijnselen van scrophuleuze Dyscrasie krijgt de huid, nu op eene, dan weder op meerdere plaatsen, het menigvuldigst in het aangezigt, aan den neus, de lippen, de wangen, de kin enz., zeldzamer aan de ledematen en aan den romp, eene bleek- vuilroode kleur en zwelt min of meer op. Deze vlekken zijn verschillend, doch meestal rondachtig van gedaante, nu eens grooter, dan weder kleiner en veroorzaken weinig pijn. Weldra verheffen zich op dezelve tuberkels (die slechts bij wijze van uitzondering en zelden ontbreken) van verschillenden omvang en bleekroode, lichtblaauwe kleur. Zij staan somwijlen alleen, doch menigvuldiger in groepen en puilen, over het algemeen, weinig uit, zijn week en pijnloos. Hare oppervlakte, alsook de roode plaats op de huid, schilfert menigmaal in kleine, witte schilfers af. In dit tijdperk kan het lijden eenen onbepaald langen tijd verwijlen, daarop volgt echter de verstoring der huid, die, wanneer er tuberkels aanwezig zijn, in deze aanvangt en op eene tweevoudige wijze kan plaats grijpen, of door verzwering, of door afbladering (Exfoliatio). In het eerste geval ont-

binden zich de knobbels en de haar omgevende huid, er vormen zich stevig vastzittende, meestal helder gekleurde korsten, en onder deze breiden zich de zweren, nu eens meer in de diepte, dan weder meer in de oppervlakte uit; in het tweede geval verdwijnt de zelfstandigheid bijna onmerkbaar door de voortdurende afschilfering en, zonder vorming van etter of korsten, ontstaan er diepe, witte, naar likteekens gelijkende kloven. Beide soorten van verstoring beperken zich niet tot op de huid, maar gaan menigmaal tot op de onderliggende weeke deelen, tot op de kraakbeenderen en beenderen, over; voornamelijk in het aangezigt gaan somwijlen gewigtige deelen door haar te niet. Somwijlen neemt het onder de huid gelegene celweefsel reeds vroegtijdig aandeel aan het lijden der huid en wordt, tot nederzetting der klierziekige stof gebezigd, hypertrophisch; somwijlen woekert de verzworene huid in sponsachtige uitwassen opwaarts. Andere soorten van klierachtige aandoeningen gaan, even als zij den huidwolf veelal vooraf gaan, ook menigmaal, gedurende zijn beloop, met hem gepaard; het geheele gestel lijdt, bij eenen langeren duur des gebreks, nu eens meer, dan minder, en bij eene zeer uitgebreide verzwering ontstaat er soms uitteringskoorts.

Verdeeling.

Ik geloof, ingevolge de verscheidenheid van het beloop en den aard en de wijze van verstoring, 4 soorten van Lupus, exedens, excorticans, tumidus en exuberans, te moeten aannemen, die echter in de natuur niet zoo streng van elkander gescheiden zijn, dat niet bij denzelfden zieke, op de eene plaats der huid deze, op eene andere gene soort zoude kunnen voorkomen. Doorgaans zijn bij al deze ziektevormen tuberkels aanwezig; slechts bij wijze van uitzondering en zelden ontbreken zij bij de 2 eerste soorten, volgens welk verschil ik variëteiten daarstel.

1. *Soort. Lupus exedens.*

De knagende huidwolf.

Synonymen. Lupus vulgaris. — Lupus exedens en voor het grootste gedeelte Scrophule cutanée Ray. — Volgens Cazenave en Alibert behooren zoowel de meeste gevallen van Dartre rongeante, qui détruit en profondeur (Esthiomène térébrant Alib.), als de Dartre rongeante, qui detruit en surface (Esthiomène serpigineux s. ambulant Alib.) hiertoe.

Afbeeldingen. Tab. XIII. 1.

Verschijnselen.

Deze soort, de meest gewone van alle, komt het menigvuldigst in het aangezigt, op den neus, de bovenlip, de wangen enz., doch ook soms gelijktijdig of voor zich alleen aan andere deelen, aan den hals, de ledematen enz. voor. Zij begint met bleeke, nu eens ronde, dan weder onregelmatige vlekken, op welke zich vroegtijdig tuberkels verheffen. Deze zijn, in verhouding tot die der andere soorten, groot, even als kleine erwten, blaauwachtig rood gekleurd en niet zeer talrijk. Zij staan nu eens alleen, dan weder ten getalle van 2 of 3 bij elkander; verschijnen nu eens slechts op ééne plaats, aan de neusvleugels, aan de bovenlip, dan weder op meerdere te gelijk; zijn week; veroorzaken, zoowel vrijwillig als bij de aanraking, in het geheel geene of zeer weinig pijn en schilferen zich op de oppervlakte af. In dezen toestand van onbewerktuiging kunnen zij maanden en jaren lang verwijlen; eensklaps echter vergrooten zij zich, de omgevende huid wordt levendiger rood gekleurd, zwelt zuchtig op, er komen nieuwe huidknobbels te voorschijn en de verzwering neemt een' aanvang. Meestal ontbinden zich de tuberkels, aan hare spits beginnende; de grootere onder dezelve echter

19

gaan ook somwijlen van ter zijde in verettering over of verweeken van binnen naar buiten en barsten vervolgens (Scrofule cutanée Ray.) Staan er meerdere huidknobbels in de nabijheid, zoo vloeijen zij menigmaal aan hunne grondvlakte in elkander en vormen alzoo gemeenschappelijk grootere, verschillend gevormde, platte verhevenheden boven de huid, welker oppervlakte verzworen is. Met den verderen voortgang der verzwering verdwijnen echter deze uitpuilingen, even als de enkele tuberkels, en smelten weg tot op en onder de gelijke oppervlakte der omgevende huid, zweren vormende, die eene vlokkige, etterachtige stof afscheiden en zich spoedig met korsten bedekken. Deze korsten zijn nu eens dikker, dan weder dunner, hangen vast met de huid zamen, hebben meestal eene witachtige, vale, zeegroene, zelden eene bruine of zwartachtige kleur, zijn droog, ongelijk en ruw op hare oppervlakte en worden door eene ligtelijk zuchtig opgezwollene, blaauwachtig gekleurde areola omgeven. Onder dezelve breidt de verzwering zich nu eens meer in de vlakte, dan weder meer in de diepte uit. Verspreidt zij zich meer in de vlakte (Esthiomène ambulant Alib.), dan worden de korsten niet zeer dik, in haren omtrek ontkiemen steeds nieuwe tuberkels, die wegvloeijen en korsten vormen, en, op deze wijze, verbreidt zich de aandoening dikwijls over het geheele aangezigt, ja zelfs op den hals, de schouders enz. Vallen de korsten af, zoo vertoonen er zich groote, doch oppervlakkige zweren, die zich spoedig met nieuwe korsten bedekken, en dikwijls geneest de aandoening aan de eene zijde of in het midden, terwijl de vorming van tuberkels, aan den tegenovergestelden rand of in den omtrek, voortgaat. Op de geheelde plaatsen bespeurt men witachtige, geribde, onregelmatige, op enkele plaatsen als doorschijnende litteekens, welke gelijkvormig zijn aan die, welke na verbrandingen voorkomen, veelal de zitplaats van nieuwe

tuberkels worden en dikwijls weder openbreken. Dringt de verstoring daarentegen meer in de diepte door (Esthiomène térébrant Alib.), zoo is zij meestal slechts met eene of weinige tuberkels begonnen, de korst bereikt geenen zoo aanmerkelijken omvang, doch eene beduidende dikte, en de haar omgevende areola is sterker, somwijlen violetkleurig geverwd. Er volgen zelden nieuwe uitbottingen. Valt de korst af, zoo wordt er eene onzuivere, diepe, de huid, het celweefsel, de slijmvliezen, de kraakbeenderen en beenderen verstorende verzwering zigtbaar, die eene etterachtige, vlokkige stof afscheidt, welke weder vroegtijdig eene nieuwe korst vormt, die, ondanks haren geringen omvang, met den tijd geheele deelen, zooals den neus, de bovenlip enz. inneemt. Genezen zoodanige zweren, dan ontstaan er ingedrukte, stervormig te zamen getrokkene likteekens, die, hoewel vaster en harder dan gene, welke na de, zich in de vlakte uitbreidende, verstoringen achterblijven, nogtans somwijlen weder openbreken. Of de verzwering echter meer in de diepte of in de vlakte voortgaat, hangt minder af van een oorspronkelijk verschil van den ziektevorm, dan wel van de aangedane deelen, en Alibert en Cazenave hebben deze wijzigingen alzoo ten onregte als verschillende soorten aangemerkt. Zij komen meestal bij hetzelfde voorwerp, bij dezelfde soort vereenigd, voor, zoodat, terwijl de Esthiomène térébrant den neus en de bovenlip verteert, de korstachtige vorm de wangen, het voorhoofd, de kin enz. misvormt, en lupus exedens zich, op andere plaatsen dan in het aangezigt, steeds in de vlakte uitbreidt.

Opzwellingen der klieren, Ophthalmia en Ozoena scrophulosa, Favus en dgl. vergezellen dezen ziektevorm zeer dikwijls en zijn hem niet zelden reeds eenen geruimen tijd voorafgegaan. De zieken hebben reeds in het begin der aandoening een scrophuleus voorkomen, of dit ontwikkelt zich gedurende het beloop van Lupus.

Febris hectica komt bij eenen zeer uitgebreiden lupus exedens menigvuldiger dan bij andere soorten voor.

Bij wijze van uitzondering en in zeldzame gevallen ontwikkelt zich de soort ook zonder tuberkels, en hieruit ontstaat de:

Variëteit. Lupus exedens sine tuberculis.

De knagende huidwolf zonder tuberkels.

Synonymen. Volgens de verdeeling van Alibert behoort deze ziektevorm steeds tot de Esthiomène térébrant (Dartre rongeante, qui détruit en profondeur Cazen.).

Afbeeldingen. Tab. XIII. 2.

Verschijnselen.

Deze variëteit heeft hare voortdurende zitplaats aan den neus, en gewoonlijk is zij reeds eenen geruimen tijd van Ozoena scrophulosa voorafgegaan. Zij begint met eene blaauwachtig roode kleur, van den eenen neusvleugel of van het middelschot, aanvankelijk zonder pijn, later met branding en ontvelling. Meestal ter plaatse, waar de uitwendige huid in het slijmvlies overgaat, vormt zich een klein, eerst heldergekleurd korstje, hetwelk menigmaal wordt afgereten, doch zich steeds weder hernieuwt en daarbij aan omvang, dikte en donkere kleur toeneemt. Met den tijd groeit hetzelve aldus tot eene meer of minder sterke korst aan, die den geheelen neusvleugel inneemt, op het middelschot en den anderen vleugel overgaat, de neusholten verstopt en somwijlen het geheele voorste gedeelte van den neus bedekt. Hare kleur is gewoonlijk donkerder, dan die van den vorigen vorm; zij is gladder en gelijker op hare oppervlakten, door eene sterker rood gekleurde areola omgeven;

dikwijls schilfert de geheele neus zich voortdurend af. Zoo lang de korst met de huid aaneenhangt, wordt men het aanmerkelijke verlies van zelfstandigheid niet gewaar; valt zij echter af, dan vertoont zich eene onzuivere, diepe zweer, die zich spoedig met eene nieuwe korst bedekt, en onder dezelve, nu eens spoediger, dan weder langzamer, den geheelen neus verstoort. De likteekens, die bij dezen ziektevorm ontstaan, zijn glad, roodachtig, glanzend, doorschijnend, en niet zelden vergroeijen bij zijne genezing de neusopeningen. Terwijl de gewone lupus exedens meestal bij voorwerpen met eenen torpiden habitus scrophulosus voorkomt, neemt men deze variëteit meer bij prikkelbare gestellen waar; breidt de verzwering zich echter verder dan den neus uit, zoo verloopt zij geheel en al als bij den hoofdvorm.

---

2. *Soort. Lupus excorticans.*

De schubachtige huidwolf.

S y n o n y m e n. Lupus non exedens en Scrofule cutanée en grouppes Ray. — Alibert en Cazenave rekenen dezen ziektevorm tot de Esthiomène serpigineux s. ambulant, qui détruit en surface.

A f b e e l d i n g e n. Tab. XIII. 3.

V e r s c h ij n s e l e n.

Deze, veel zeldzamer voorkomende vorm van Lupus komt welligt even zoo dikwijls aan den romp en de ledematen als in het aangezigt voor, en vertoont zich hier voornamelijk op de wangen, aan de kin, achter de ooren, zelden aan den neus en de lippen. Bij denzelven vormen zich doorgaans meer ronde of eironde vlekken, van de grootte van een dubbeltje, op welke, na

eenen korten tijd, talrijke, weeke, slechts weinig boven de huid verhevene tuberkels kiemen. Zij staan digt opeengedrongen, zijn kleiner dan bij de vorige soort, als groote speldenkoppen en erwten, en hebben, benevens hare areolae, eene minder blaauwachtige, meer bleekroode kleur. Zij verwekken geene pijn en gaan niet in verzwering over; in stede hiervan is echter de afschilfering des te rijkelijker, en de groepen zijn voortdurend met een meel- of zemelachtig, wit- of witgeelachtig stof bedekt. Somwijlen schijnt er uit de oppervlakte der tuberkels eene vloeistof uit te zweeten; de groepen worden, voornamelijk in haren omtrek, met geelachtige, dunne, schubbenvormige korsten bedekt, die van tijd tot tijd afvallen en zich weder hernieuwen. Langzamerhand geschiedt deze afbladering in grootere mate, de tuberkels krijgen eene meer vale kleur, de groepen vergrooten zich door de, zich in den omtrek plaatsende, latere uitbottingen, de tusschen dezelve gelegene huid zwelt min of meer zuchtig op, er vormen zich nieuwe groepen en niet zelden vloeijen er meerdere in elkander. Aldus breidt de aandoening zich dikwijls over eene groote oppervlakte uit. Door de voortdurende afschilfering verdwijnen langzamerhand de tuberkels, doch zij zet zich met den tijd ook tot in het celweefsel der huid voort, verdunt en hoolt de aangedane plaatsen uit, en verandert dezelve eindelijk in witte, glanzende, nu en dan met groepen en spleten bezette vlekken, die dieper dan de overige huid, ingedrukt zijn en, ofschoon zij door geene scheiding van den zamenhang, zweer en dgl. vooraf waren gegaan, in elk opzigt naar de likteekens van den vorigen ziektevorm gelijken, wanneer deze zich in de vlakte uitbreiden; slechts zijn zij rondachtig van gedaante, vlakker en minder ongelijk. Dikwijls zijn er in het middelpunt reeds zoodanige vlekken aanwezig, terwijl zich in den omtrek nog tuberkels en afbladering laten bespeuren.

Ook deze soort komt, terwijl lupus exedens den neus verstoort, meestal nevens andere soorten van klierziekte, en somwijlen op de wangen, aan de kin enz. voor.

In zeer zeldzame gevallen vertoont zich ook deze soort zonder tuberkels.

Variëteit. Lupus excorticans sine tuberculis.

De schubachtige huidwolf zonder tuberkels.

Afbeeldingen. Tab. XII. 8.

Waarneming.

Ik heb deze afwijking, welke nergens beschreven is, slechts eenmaal gezien. Een meisje tusschen de 13 en 14 jaren oud, hetwelk bovendien aan Scrophulae der klieren en Coxarthrocace leed, en eenen habitus scrophulosus irritabilis had, droeg, sedert verscheidene maanden, op het midden der linker wang, eene eironde, bleekrood gekleurde vlek, die in het begin waarschijnlijk niet grooter dan een dubbeltje zal geweest zijn, doch, toen ik haar zag, den omvang van een groot duivenei had. Zij lag iets dieper dan de overige huid, was volkomen gelijk, en men kon, zelfs met het vergrootglas, op haar noch tuberkels, noch andere vruchten bemerken. De roodheid verminderde onder den vingerdruk en nam bij verhittingen toe. De vlek schilferde voortdurend in kleine witte schilfers af, en men bemerkte duidelijk, dat de huid daarbij aan dikte afnam. Toen na eene tegen de klierziekte gerigte behandeling, welke maanden lang had aangehouden, met de andere verschijnselen der Dyscrasie ook de roodheid verdween, bleef er een wit, geheel glad, onder de gelijke oppervlakte der huid liggend, nagenoeg eene halve lijn diep ingedrukt likteeken met afgesnedene ran-

den terug, welks heldere kleur met het rood der bloeijende wang sterk afstak.

---

3. *Soort. Lupus tumidus.*

De opgezwollene huidwolf.

S y n o n y m e n. Dartre rongeante avec hypertrophie Cazen. — Lupus non exedens serpigineux Ray. — Scrophule celluleux Alib.

A f b e e l d i n g e n. Tab. XIII. 4.

V e r s c h ij n s e l e n.

Volgens mijne waarnemingen komt deze soort zeldzamer voor dan de eerste, doch menigvuldiger dan de tweede der beschrevene soorten. Zij vertoont zich meestal in het aangezigt, doch ook, nu eens gelijktijdig, dan weder geheel alleen, aan den hals en de bovenste ledematen; aan andere deelen heb ik haar nimmer waargenomen. In het aangezigt begint zij meestal aan de wangen of lippen, doch verspreidt zich vervolgens niet zelden over het geheele aangezigt, met uitzondering van den neus, op welken dikwijls gelijktijdig lupus exedens huisvest; aan de ledematen neemt zij veelal het geheele deel in, en ter plaatse, waar zij zich over de grootste uitgebreidheid verspreidt, heeft zij, over het algemeen, de gedaante van eenen wolf. Zij begint, even als de andere soorten, met weinig verhevene, weeke, pijnlooze tuberkels, die hier echter in veel grooter aantal, nu eens alleen, dan weder groepsgewijze te voorschijn komen. Zij zijn nu eens grooter, dan kleiner, doch houden over het algemeen het midden tusschen die der eerste en der tweede soort; hare areolae zijn bleek en ontbreken somwijlen zelfs geheel, en hare oppervlakte schilfert, even

als bij de andere soorten, af. Gelijktijdig met deze uitbotting der tuberkels, of korten tijd daarna, begint het onder de huid gelegene celweefsel te zwellen, wordt de zitplaats eener ongelijkmatige, deegachtige, pijnlooze nederzetting, die den vingerdruk langen tijd bewaart en, door hare steeds toenemende zwelling, eene vervaarlijke misvorming der deelen te weeg brengt. Is het aangezigt aangedaan, zoo wordt het eens zoo groot als vroeger; de lippen zijn ter dikte van eenen vinger opgezwollen, de wangen hangen, even als zakken, naar beneden, de huid onder de kin vormt somwijlen eene, verscheidene ponden zware massa, het voorhoofd en de wenkbraauwen staan vooruit, en de oogen verdwijnen bijna achter de opgezwollene oogleden en omgevende deelen van den oogkuil. Lijden daarentegen de ledematen aan dezen ziektevorm, zoo bereiken zij den dubbelden en drievoudigen omvang van den normalen toestand, vormen gedaantelooze, ongelijke massa's, welke den zieken, door de zwaarte, lastig vallen, en worden in hunne bewegelijkheid zeer belemmerd. De huid heeft daarbij een bleek aanzien en, wanneer de opzetting van het celweefsel eenen hoogeren graad bereikt heeft, doen de tuberkels zich niet meer voor als uitpuilingen, maar als roode, in de oppervlakte der huid gelegene punten. Zij schilferen voortdurend af en veranderen met den tijd, op dezelfde wijze als die der tweede soort, in witte, ingedrukte, gladde litteekens, die, wanneer ook de zwelling verdwijnt, op de huid blijven. Verzwering echter, zooals die bij de eerste soort plaats heeft, ontstaat gewoonlijk slechts bij enkele, grootere tuberkels en vormt geel-, groenachtige, zelden donker gekleurde korsten. De lupus tumidus komt slechts bij torpide klierziekige gestellen voor, en het schijnt mij merkwaardig toe, dat ik hem, naar verhouding, menigvuldiger dan de andere soorten, zonder gelijktijdige Scrophulae der klieren heb waargenomen. Welligt wordt, door de rijkelijke uit-

scheiding der klierziekige stof in het celweefsel, bij dezen, bijna altijd zeer uitgebreiden ziektevorm, de ziekelijke nederzetting in andere organen vrijgewaard.

---

4. *Soort. Lupus exuberans.*

De woekerende huidwolf.

S y n o n y m e n. Framboesia v. sycosis scrophulosa. — Végétations scrofuleuses Lugol. — Scrofule végétante Ray. — Die scrophulösen Vegetationen, Excrescenzen der Haut, der wuchernde Hautwolf.

A f b e e l d i n g e n. Tab. XIII. 5.

V e r s c h ij n s e l e n.

Deze soort schijnt, na de tweede, de zeldzaamste vorm van Lupus te zijn. Zij komt somwijlen in het aangezigt en welligt, als Sycosis capillitii volgens Bateman, zelfs op het behaarde gedeelte des hoofds voor; menigvuldiger nogtans ontstaat zij aan de ledematen; voornamelijk aan de bovenste, en alleen aan deze heb ik haar waargenomen. Nu eens beperkt zij zich slechts tot enkele plaatsen, b. v. tot den omtrek der gewrichten, den rug der hand, de vingers enz.; dan weder verspreidt zij zich over groote oppervlakten, en ik heb eenen knaap behandeld, bij welken zij zich over den geheelen linkerarm uitstrekte. Zij begint met verschillend groote, onregelmatige, blaauwachtig roode vlekken, die somwijlen zonder tuberkels, menigvuldiger echter met kleine, vlakke, nu eens alleen, dan weder groepsgewijze staande huidknobbels spaarzaam bezet zijn, en zich ligt afschilferen. Langzamerhand worden deze vlekken donkerder, violetkleurig, breiden zich meer uit en worden pijnlijk; zijn er tuberkels voorhanden, zoo gaan deze in verettering

over; ontbreken zij echter, dan opent zich de wankleurige huid op enkele plaatsen, en, zoowel in het eene als in het andere geval, vormen zich oppervlakkige zweertjes, die met dunne, geelachtige korsten bedekt worden. Deze hangen veel minder vast met de huid te zamen, dan de korsten der andere soorten, vallen vroegtijdig af, en alsdan verschijnen de ontvelde plaatsen met digt opeengedrongene, weeke, vochtige, bleekrood of bleekblaauwachtig gekleurde uitwassen bezaaid, die naar groote vleeschwratten gelijken en eene rijkelijke hoeveelheid dunne, vlokkige etter afscheiden. Deze, van de zoogenaamde tepelvormige ligchaampjes der lederhuid afstammende, sponsachtige verhevenheden groeijen boven de gelijke oppervlakte der omgevende deelen uit, zoodat de met dezelve bedekte plaatsen zich even als min of meer vooruitspringende vlekken voordoen, terwijl enkele derzelve wel de hoogte van 2 en meer lijnen bereiken. Hare oppervlakte gaat onophoudelijk in verettering over en hare gevoeligheid is gering. Somwijlen beperkt zich de aandoening langen tijd tot eene of meerdere vlekken; somwijlen breidt zij zich echter ook spoedig uit, de enkele groepen vloeijen ineen, en de huid wordt, in eene groote oppervlakte, ontveld en met uitwassen bezet. Heeft het lijden eenigen tijd aangehouden, zoo is de huid zeer ontaard; het onderhuidscelweefsel zwelt min of meer op; de weeke, sponsachtige zelfstandigheid, in welke de geheele lederhuid veranderd schijnt te zijn, wordt met diepe kloven doorsneden terwijl de afscheiding zeer rijkelijk is. Het geel gekleurde voortbrengsel der afscheiding, hetwelk denzelfden reuk als Favus heeft, hoopt zich wel tusschen de uitwassen en in de kloven op, doch het vormt geene eigenlijke korsten, en wanneer er ook somwijlen, op enkele plaatsen, eene ligte korst ontstaat, zoo stoot deze zich echter spoedig weder af. Eerst wanneer het kwaad tot genezing overhelt, hetgeen het geval op één punt kan zijn,

terwijl de aandoening zich op andere plaatsen nog uitbreidt, wanneer voorts de afscheiding spaarzamer en vaster, de uitwassen weeker, witachtig en kleiner worden, de omgevende roodheid zich verliest, en de verhevene vlekken langzamerhand onder de gelijke oppervlakte der normale huid wegzinken, zoo vormen zich meer duurzame, laagsgewijze korsten van eene gele of bruine kleur. Wanneer deze zich losstooten, zoo verschijnen er ongelijke, geribde, met verhevene lijnen doortrokkene likteekens, welker niet onaanmerkelijke diepte en onverschuifbaarheid over de onderliggende deelen te kennen geven, dat de ziekte, in weêrwil der woekerende, boven de huid verhevene uitwassen, een niet onbeduidend verlies van zelfstandigheid veroorzaakt.

Deze soort komt zoowel bij eene torpide als prikkelbare klierachtige gesteldheid, bijna altijd in vereeniging met andere soorten van Scrophulae, en meestal bij zoodanige personen voor, bij welke de Dyscrasie reeds groote vorderingen heeft gemaakt. Bij eene groote uitgebreidheid kan zij met febr. hectica verloopen. Het schijnt mij niet onwaarschijnlijk toe, dat lupus exuberans, ten minste somwijlen, door eene zamenstelling der klierziekte met andere Dyscrasiae, voornamelijk met venerische ziekte, wordt veroorzaakt en onderhouden.

Erkenning.

Het valt moeijelijker, Lupus van vele lepreuze, venerische en kankerachtige Dermapostases, over welke ik later zal spreken, te erkennen, dan van vele tot dusverre beschrevene ziektevormen. Onder deze zouden vele soorten van Acne, voornamelijk Mentagra en acne rosacea, nog het ligtste met de tuberkels, en het Geslacht Esthiomenus nog het beste met de stoornissen van den Huidwolf kunnen worden verwisseld. Hij onderscheidt zich echter:

1. Van acne rosacea en Mentagra. Deze ziektevormen staan met de klierziekte in geen verband;

zij beginnen steeds met puisten, en het zijn alleen hunne vleeschachtige pericarpia, die Willan voor tuberkels heeft gehouden. Nevens en op deze bobbels bevinden zich bijna altijd kleine, hooggeel gekleurde puisten, en deze zijn het, die korstjes en korsten vormen. De donkerroode, aanmerkelijk uitpuilende acnepuisten zelve echter, veretteren bijna nimmer en brengen geen verlies, maar gewoonlijk eene vermeerdering van zelfstandigheid der aangedane deelen te weeg. Bij Lupus daarentegen komen nimmer puisten voor; de tuberkels, welke hier de oorspronkelijke vruchten zijn, zijn van eene bleekroode of blaauwachtige kleur en weinig boven de huid verheven; de korsten vormen zich door dat zij zich oplossen en altijd neemt men verlies van zelfstandigheid waar.

2. Van Esthiomenus. Deze ziekte vertoont zich uitsluitend bij grijsaards en met de verschijnselen van Uroplanie, terwijl Lupus meestal bij jonge lieden en altijd bij klierziekigen voorkomt. Esthiomenus begint met blaasjes, Lupus met vlekken en tuberkels, zonder eenigen vloeibaren inhoud; ginds vormen zich de korsten door de uitstorting der barstende vruchten, hier door de oplossing der knobbels met verzwering der vlekken. Esthiomenus bezit vochtige, donkere, door donkerroode areolae omgevene korsten; bij Lupus zijn zij droog, meestal licht gekleurd, en door eene bleeke, blaauwroodachtig gekleurde areola ingesloten. Gene aandoening gaat vergezeld van pijnen, die voornamelijk des nachts toenemen, terwijl deze meestal pijnloos is; ginds vormen zich uroplanische, hier scrophuleuze zweren onder de korsten. Esthiomenus beperkt zich altijd tot op den neus of de wang, Lupus verspreidt zich over het geheele aangezigt; gene dringt spoediger in de weeke deelen, doch doet zelden de kraakbeenderen en beenderen aan; deze daarentegen maakt, over het algemeen, slechts langzame vorderingen, doch geen onderscheid in den aard der weefsels.

Oorzaken.

Lupus komt, even als de meeste soorten van klierziekte, menigvuldiger in het vrouwelijke dan in het mannelijke Geslacht en meestal bij kinderen en jonge lieden voor. Men heeft hem reeds bij voorwerpen van 3 tot 4 jaren waargenomen; gewoonlijk echter ontstaat hij omstreeks den tijd der huwbaarheid, tusschen het 12de en 16de, of korten tijd na den aanvang van den mannelijken leeftijd, tusschen het 16de en 24ste jaar. Slechts bij wijze van uitzondering vertoont hij zich ook later, bij voorwerpen, die reeds vroeger aan andere vormen van klierziekte hebben geleden. Hij is altijd een uitwerksel der klierziekige Dyscrasie, en ik heb reeds vermeld, dat vele van zijne soorten en variëteiten meer bij torpide, dan bij prikkelbare scrophuleuze gestellen voorkomen. Somwijlen is de huidwolf de eerst ontstaande ziektevorm eener klierziekige nederzetting; menigvuldiger echter zijn hem reeds andere Scrophuloses der klieren en beenderen, Favus en Alphus, Ophthalmia of Ozoena scrophulosa enz. voorafgegaan, en veelal begint hij dan in de nabijheid der reeds vroeger ziekelijk aangedane organen, b. v. in vereeniging met Ozoena aan den neus. Dikwijls ziet men echter ook de verschijnselen van gewone klierziekte omstreeks den tijd der huwbaarheid verdwijnen en, korteren of langeren tijd daarna, Lupus daarvoor in de plaats treden, even als men, in hetzelfde levenstijdperk, Scrophulae der klieren en dgl. ziet genezen en daarvoor tuberkels in de longen ontstaan. Opmerkenswaardig is het, dat, onder zoodanige verhoudingen, bij zieken van het vrouwelijke Geslacht, dikwerf de ontlasting der maandstonden met de verschijning van Lupus ongeregeld, spaarzaam en pijnlijk wordt, ja zelfs geheel wegblijft. Even als andere ziektevormen dezer Familie, zoo is ook Lupus somwijlen erfelijk; ik heb moeder, zoon en twee zusters tegelijk aan hem zien lijden. Hij vertoont zich voornamelijk bij den lageren stand, zoo

het schijnt, menigvuldiger op het platte land dan in steden en hij is, na Favus, de meest gewoon voorkomende ziektevorm der scrophuleuze Dermapostases. Nogtans komt hij niet op alle plaatsen, waar de klierziekte over het algemeen te huis behoort, even dikwijls voor, en aldus zoude hij b. v. in Parijs veel minder waargenomen worden dan in Auvergne, waar hij als endemisch kan worden aangemerkt. Al hetgeen waardoor over het algemeen de klierziekte wordt veroorzaakt, kan ook als aanleidende oorzaak van Lupus worden aangemerkt; eenige bepaalde, hem voortbrengende invloed kan echter doorgaans niet worden aangetoond, en alleen somwijlen wil men hem na beleedigingen van bepaalde plaatsen der huid, b. v. van den neus, aan deze hebben zien ontstaan.

Eene smetstof wordt aan Lupus niet door alle waarnemers toegekend, en ook mij is nog geen geval voorgekomen, in hetwelk een lijder aan Lupus zijne aandoening aan een gezond voorwerp had medegedeeld. Eenige bedenkingen blijven mij echter bij. Reeds Albers heeft daarop opmerkzaam gemaakt, dat zich op die plaatsen, welke bij de lijkopening van tuberkelachtige longen toevallig worden beleedigd, niet zelden bleekroode, pijnlooze huidtuberkels vormen, en dit heb ik niet alleen herhaalde malen bij anderen, maar ook bij mij zelven waargenomen. Langer dan een jaar behield ik op de ruggevlakte der regterhand, in welke ik mij, bij de lijkopening van een' teringlijder, had gestoken, eene uit 4 tot 5 scrophuleuze, kleine, bleekroode tuberkels bestaande verhevenheid, die aanvankelijk voortdurend afschilferde, doch later in verzwering overging en met eene geelachtige, stevig vast zittende korst werd bedekt. Vruchteloos beproefde ik de verschillendste middelen en eerst het aanhoudend gebruik eener sterke Jodiumzalf vernietigde den knobbel, met achterlating van een klein likteeken. Het schijnt mij toe, dat deze huidtu-

berkels de grootste overeenkomst met die van Lupus hebben, en wanneer de opgeloste zelfstandigheid van tuberkels uit de longen eene zoodanige verandering in de huid verwekt, zoo kan welligt ook de etter van Lupus, wanneer zij in eene gekwetste huid wordt aangebragt, soortgelijke vormingen te weeg brengen en de ziekte overenten. Dit zijn nogtans slechts gissingen en bij eene ongekwetste huid heeft voorzeker geene besmetting plaats.

Beloop, Duur, Uitgang.

Alle soorten en variëteiten van dit Geslacht verloopen chronisch, duren maanden en jaren lang, en er zijn gevallen, in welke de huid, van de vroegste jeugd af, tot in den hoogen ouderdom, door Lupus wordt aangedaan. Nu eens maakt de verstoring meer spoedige, dan weder meer langzame vorderingen, terwijl stilstand, teruggang en verergering van het lijden elkander in onbepaalde tijden afwisselen. Die soorten, bij welke de huid afbladert, dringen overigens minder diep in de zelfstandigheid, dan diegene, welke in verzwering overgaan; ook schijnt de ziekte korten tijd na de huwbaarheid grootere vorderingen te maken, dan vóór dezen tijd en bij oude voorwerpen, en de wijze van voeding, de plaats van oponthoud, ja zelfs de gemoedsstemming der zieken oefenen haren invloed op het beloop van Lupus uit. De mogelijke uitgangen zijn:

1. In volkomene genezing. Slechts in zeldzame gevallen geneest de hnidwolf omstreeks den tijd der huwbaarheid van zelf; geen andere vorm van klierziekte, dan hij, vertoeft van den kinderlijken leeftijd af, zoo lang, tot in de jaren der manbaarheid, en meestal verdwijnt hij slechts door behulp der kunst. Slechts in het begin volgt de genezing nu en dan door opslurping der tuberkels enz., zonder sporen achter te laten; meestal blijven er likteekens achter, die naar de onderscheidene vormen verschillen, doch over het

algemeen wit, ongelijk, geribd, met verhevene lijnen doortrokken zijn en naar likteekens, na verbrandingen ontstaan, gelijken. Slechts wanneer de Dyscrasie grondig is opgeheven, kan de genezing duurzaam zijn, terwijl instortingen, na eenen korteren of langeren tijd, menigvuldig voorkomen. Men ziet somtijds, dat lieden, die als kinderen aan Lupus hebben geleden en met den tijd der huwbaarheid genezen zijn, eerst in het 20ste en 30ste jaar weder worden aangedaan.

2. In gedeeltelijke genezing. De door Lupus te weeg gebragte verstoringen veroorzaken, zelfs nadat hij reeds genezen is, menigmaal eene beperking of geheele opheffing van velerlei verrigtingen. In het aangezigt gaat dikwijls de neus, de bovenlip, somwijlen zelfs het oog verloren of, bij de vorming van het likteeken, vergroeijen de neusgaten, waardoor de ademhaling, of de mondhoeken, waardoor het spreken en eten moeijelijk wordt gemaakt. De likteekens kunnen aan de ledematen, in de nabijheid van gewrichten, zoo aanmerkelijk worden, dat zij de bewegelijkheid beperken en, voornamelijk bij lupus tumidus, blijft er, zoowel aan de ledematen als in het aangezigt, bijna altijd eene meer of minder belangrijke zwelling terug, die het deel misvormt en door hare zwaarte lastig wordt.

3. In andere ziekten. Het is reeds gezegd, dat er met Lupus velerlei andere Scrophuloses kunnen gepaard gaan. Gewoonlijk zijn het de nabij de ziekelijke plaatsen gelegene organen, aan welke het ziekteproces zich mededeelt: bij Lupus in het aangezigt de oogen, het slijmvlies van den neus, de halsklieren; bij zijne verschijning aan de armen de okselklieren enz. Nu en dan ontwikkelen zich echter ook Scrophuloses in inwendige organen, zooals in de glandulae meseraicae bij kinderen, in de longen bij volwassenen. Met den aanvang van zoodanige ziektevormen verdwijnt echter de verandering der huid niet, en Metastases van den

zoo bezwaarlijk te verdrijven huidwolf, heeft men, naar mijn weten, nimmer waargenomen. Bovendien kunnen zich nog andere, minder aanverwante ziektevormen bij Lupus voegen; men ziet niet zelden, dat de ziekelijke plaatsen der huid door eene roosachtige ontsteking worden aangedaan, welke, bij de tot verzwering overgaande soorten, de verstoring dikwijls buitengewoon bevordert; bij zamenstellingen van Lupus met andere Dyscrasiae, met Syphilis, Cancer, Lepra en dgl., ontstaan er dikwijls moeijelijk te bepalen tusschensoorten en, wanneer de ziekte zeer uitgebreid is en lang duurt, worden zwakke voorwerpen veelal atrophisch of hydropisch.

4. In den dood. Deze, over het algemeen, zeldzaam voorkomende uitgang is somwijlen alleen het gevolg eener uitgebreide verzwering en van uitteringskoorts; menigvuldiger echter ontstaat hij door zamenstelling met inwendige vormen van klierziekte, of door Marasmus en Hydrops.

Voorzegging

Geene andere klierachtige Dermapostasis verwekt eene zoo belangrijke verstoring en misvorming als Lupus en, hoewel hij ook slechts zelden het leven in gevaar brengt, zoo is hij toch zeer bezwaarlijk in de genezing. De voorzegging rigt zich hoofdzakelijk naar de volgende punten:

1. Náar den vorm. Lupus excorticans is in elk opzigt de goedaardigste vorm; lupus exedens en exuberans zijn gevaarlijker, en lupus tumidus is het moeijelijkste te genezen. Of er tuberkels aanwezig zijn of niet, komt hier in geene aanmerking.

2. Naar de zitplaats. Het lijden is altijd gevaarlijker wanneer het in het aangezigt, dan wanneer het aan andere deelen voorkomt.

3. Naar de uitgebreidheid en den duur.

4. Naar den ouderdom en de gesteldheid der

zieken. Voor de huwbaarheid gelukt de genezing ligter, dan na dezen tijd, en hoe duidelijker de zieken den habitus scrophulosus torpidus dragen, hoe zwakker, kwaadsappiger enz. zij zijn, des te zeldzamer en langzamer genezen zij.

5. Naar de zamenstellingen en uitgangen. Verbindingen met andere Dyscrasiae, uitteringskoorts en waterzucht zijn vooral gevaarlijk.

6. Naar de uitwendige verhoudingen. Hoe armer de zieken zijn, zooveel te minder bestaat er mogelijkheid, hunne woningen, kost enz. te veranderen en des te moeijelijker is alzoo de genezing.

Lijkopening.

Zoowel bij den met tuberkels, als bij den zonder deze voorkomenden huidwolf lijdt de huid niet slechts in hare oppervlakkige afscheidingslagen, maar is ook in haar dieper parenchyma meer of min veranderd. De kleine tuberkels wortelen vrij diep, zijn, als het ware, in de huid ingezakt en vertoonen aanvankelijk een roodachtig weefsel; later echter, wanneer zij beginnen op te lossen, bemerkt men op dezelve, met het vergrootglas, dezelfde geelachtige zelfstandigheid, in de gedaante van punten en lijnen, die men bij andere klierziekige gezwellen vindt. Bij den huidwolf zonder tuberkels schijnt dezelfde stof tusschen de lagen der huid te worden nedergezet. De schubben, die zich bij de tweede en aanverwante soorten vormen, bestaan uit eenvoudige bladeren der opperhuid, doch de korsten van de tot verzwering overgaande ziektevormen, voor het grootste gedeelte uit verdroogde uitzweetingsligchaampjes; alleen in de dikste treft men nu en dan enkele draden aan, van welke ik echter niet met zekerheid bepalen wil of het zwammen zijn. De uitwassen van lupus exuberans schijnen, zooals gezegd is, uit de tepelvormige ligchaampjes der huid hunnen oorsprong te nemen. Bij alle vormen ontdekt men nederzettingen

der scrophuleuse stof in het onder de huid gelegene celweefsel; deze zijn echter het aanmerkelijkste bij lupus tumidus, alwaar zij de dikwijls zoo misvormende zwelling der deelen te weeg brengen. Bovendien vindt men ook bij de lijken van de aan Lupus gestorvene voorwerpen, dezelfde veranderingen, als bij andere Scrophuloses, als nederzettingen in de klieren, in parenchymateuse organen enz.

Behandeling.

Alleen de genezing der Dyscrasie, op welke Lupus wortelt, stelt eenen waarborg tot het welgelukken en de duurzaamheid der behandeling, en dierhalve komt hier alles in aanmerking, wat ik over de geneeswijze der Dyscrasie in het algemeen heb aangemerkt. Kunnen de zieken zich naar andere plaatsen begeven, waar de klierziekte zeldzaam is, kan men de levenswijze enz. op eene doelmatige wijze veranderen, zoo zal men daardoor de genezing zeer bevorderen. Onder de eigenlijke artsenijmiddelen verkieze men echter niet de ligtste en verbeuzele den tijd niet met onnutte beproevingen, maar wende zich tot de krachtige, zoogenaamde heroïsche middelen. Key en anderen bevelen, wel is waar, het Ferrum carbonicum aan, hetwelk ook in meer ligte gevallen, bij leucophlegmatische voorwerpen enz, ten minste als hulpmiddel, goede diensten kan bewijzen, doch in verouderde gevallen is het voorzeker niet voldoende. Dit zelfde geldt ook van het Antimonium, den zoutzuren kalk, Murias barytae, het Ol. animal. Dippelii enz. Beter gevolg zag ik van de aanwending der levertraan; het krachtigste werken echter ook hier de zuivere Jodiumverbindingen: Hydrojodas potass., de zuivere Jodine, Joduretum ferri en dgl. Biett en Rayer bevelen voornamelijk het inwendige gebruik van het Jodiumkwikzilver (Protojoduret. hydrargyr. gr. $\frac{1}{8}$ en Deutojodur. hydr. gr. $\frac{1}{15}$ pro dos. langzamerhand opklimmende); dit hevig werkend

middel vereischt echter dezelfde voorzigtigheid als de tevens aanbevolene Arsenicumverbindingen, Liquor Fowleri, Ferrum oxydulatum arsenicicum (gr. $\frac{1}{16}$—$\frac{1}{6}$) en Acid. arsenicos., en kan men, even als deze, slechts bij volwassenen, bij eenen zeer uitgebreiden, ingewortelden Lupus en bij gezonde spijsverteringwerktuigen toedienen.

Benevens deze inwendige, moet echter ook eene uitwendige, plaatselijke behandeling worden in het werk gesteld, en deze verschilt naar gelang der vormen en tijdperken der ziekte.

Bij de niet tot verzwering overgaande soorten — de 2de en 3de — alsook in die zeldzame gevallen, in welke men bij lupus exedens en exuberans geroepen wordt, alvorens er zich zweren gevormd hebben, bestaat de opgave daarin, om de opslurping der nedergezette zelfstandigheid, het verdwijnen der tuberkels enz. te bewerken. Zeldzamer vereischt het lijden de pijnstillende, verweekende middelen, en slechts nu en dan maakt de vermelde roosachtige Dermatitis eene plaatselijke en zelfs algemeene ontstekingwerende geneeswijze noodzakelijk. Meestal verdraagt de pijnlooze, bleek of blaauwachtig rood gekleurde, meer opgezwollene en afschilferende huid, tevens in het begin en gedurende het geheele beloop van het lijden, de prikkelende middelen en, wordt door dezelve ook eenen ligten ontstekingstoestand geboren, zoo is dit, bij de droog verloopende soorten, menigmaal van heilzame gevolgen; zoo ziet men, wanneer de erythemateuse roodheid verbleekt, de tuberkels verdwijnen, de zwelling verminderen enz. Zwavelbaden en zwavelzalven, zwaveldampdouches, het bestrijken der aangedane plaatsen met Ol. Dippel. en dgl., voornamelijk echter de uitwendige aanwending van het Jodium, bewijzen hier de beste diensten. Het Jodium wendt men gewoonlijk in den vorm van zalven aan en bedient zich zeldzamer van het zwak-

kere Hydrojodas potass. of der zuivere Jodine, meestal van Jodiumzwavel (gr. 15—25 op Axung. porc. ℥ j) en van het Proto- en Deutojoduretum hydrarg. (℈ i—ʒ β van het eerste en ℈ β—℈ j van het tweede). Bovendien kan men echter de Jodiumbevattende middelen ook in waschwateren, eene oplossing van het dubbelde Jodiumkwikzilver in Alcohol, om de ziekelijke huid mede aan te stippen, Hydrojodas potass., Joduret. ferri en hydrarg. in baden, en het Sulphuret. jodii tot berookingen en dampdouches gebruiken. Zwelt bij eene zoodanige behandeling de huid op enz., zoo verwijlt men met de geneesmiddelen en wacht, in eenen ligten graad van ontsteking, haar beloop en hare weldadige inwerkingen op den Lupus af; wordt zij echter, voornamelijk in het aangezigt, te hevig, zoo moet men geheel ontstekingwerend te werk gaan.

Van dezelfde middelen, namelijk van de Jodiumverbindingen, bedient men zich ook bij de tot verzwering overgaande soorten, tegen de nog niet opgeloste tuberkels; slechts wendt men dezelve met grootere voorzigtigheid aan en laat het niet tot ontsteking komen, dewijl deze de reeds aanwezige verzwering bijna altijd vergert. Tegen de zweren zelve daarentegen vermogen de opgenoemde geneesmiddelen niet veel en worden dikwijls niet verdragen. Slechts oppervlakkige verzweringen genezen somwijlen, wanneer men dezelve met Ol. animal. Dippelii of eene Solut. mercur. jodat. bestrijkt. Dringen zij meer in de diepte, zoo vereischen zij de bijtmiddelen en deze zijn dus, bij lupus exedens, de hoofdzakelijkste Topica. Om dezelve aan te wenden, weekt men de korsten, die de zweren bedekken, door pappen af en bestrijke de opene vlakten, wanneer zij geene groote uitgebreidheid hebben, in den geheelen omvang, of, in het tegenovergestelde geval, slechts op enkele plaatsen en van lieverlede met het bijtmiddel. De korsten, die door het Cauterium ontstaan, worden zoo spoe-

dig mogelijk tot loslating gebragt en het bijtmiddel op de onderliggende vlakte zoo menigmaal herhaald, tot alle kenmerken der Lupuszweer zijn verdwenen. Deze handelwijze moet 4-, 6- en meermalen worden herhaald, alvorens er eene goedaardige vorming van vleeschheuveltjes volgt. Men kan zich van verschillende bijtmiddelen bedienen, doch de ondervinding pleit voor het salpeterzuur kwikzilver en het Arsenicum. Het eerste dezer middelen wordt op de zwerende oppervlakte en de haar omgevende tuberkels aangebragt door middel van een plukselpenseel; het veroorzaakt eene hevige pijn en vormt weeke korsten, die vroegtijdig afvallen; daar de terugwerking somwijlen zeer hevig is, moet men het middel in geenen grooteren omvang, dan een' duim in het vierkant op eens aanwenden. Het poeder van Dupuytren (R. Acid. arsenicos. gr. j. Calomel gr. ϑϑ. M. f. pulv. subtil.), hetwelk, met een fijn linnen lapje, op de ontvelde plaats wordt aangebragt, is minder werkzaam dan het salpeterzuur kwikzilver, doch brengt geene zoo hevige pijn te weeg en is, in de meeste gevallen, wanneer het met volharding wordt herhaald, voldoende. Ik heb goede gevolgen en nimmer eenig nadeel van zijn gebruik waargenomen; het is nogtans altijd raadzaam, geene te groote oppervlakten op eens met het poeder te bedekken. Het middel van Cosme daarentegen (R. Acid. arsenicos. ϑ ij, Zinnab. factit. ʒ ij, Carb. solear. obsolet. gr. VIII, Sanguin. dracon. gr. XII. M. f. pulv.) werkt, wel is waar, heviger, dan de beide opgenoemde middelen, doch is ook gevaarlijker. Het kan niet alleen eene hevige ontsteking der deelen, op welke hetzelve wordt aangewend, maar ook ware vergiftiging te weeg brengen, en mag alzoo slechts in buitengewone gevallen en op zweren van geringen omvang worden gebruikt. Het wordt, op een porceleinen schotelje, tot een deeg aangemengd, en dit, met een houten spadeltje, dun op de zweer gestreken.

Eene afzonderlijke behandeling vordert, bij lupus tumidus, de deelneming van het onder de huid liggend celweefsel. Heeft zich de zwelling niet al te ver uitgebreid, zoo kan men haar, door eene voortgezette uitwendige drukking beperken, en zelfs geheel doen verdwijnen. Tot dit einde bedient men zich aan de ledematen van zwachtels, met welke men het deel dagelijks, na eene inwrijving met Jodiumzalf, zoo vast als het de zieken kunnen verdragen, inwikkelt. Moeijelijk, en dierhalve ook van minder gevolg, is de drukking in het aangezigt, alwaar men van vast aangehaalde hechtpleisterstrooken gebruik maakt.

Bij lupus exuberans zijn, even als bij l. exedens, de bijtmiddelen aangewezen; het salpeterzuur kwikzilver en Arsenicum zijn hier echter niet zonder gevaar, en dikwijls zijn, bij dezen meer oppervlakkigen vorm, zachtere middelen voldoende. Ik heb eene oplossing van het Sulph. cupri (ʒ i—ʒ ij op ℥ vj) en den helschen steen, hulp zien aanbrengen.

Bij het ontstaan van likteekens bij de Lupuszweer moet men, door de neusgaten met pluksel en drukspons op te vullen, hunne vergroeijing, en, door het insnijden der brugvormige, te zamen getrokkene likteekens en door een geschikt verband, eene te groote misvorming trachten voor te komen. Zijn de neusgaten, mondhoeken enz. echter werkelijk vergroeid, zoo worden zij met het mes weder geopend. Ten einde te verhoeden, dat de dikwijls weeke, met vochtgolving voorziene, blaauwachtige likteekens niet weder openbreken, zijn ijzerbaden, omslagen met loog, koude douches en dgl. aanbevolen; vormen zich echter tuberkels in dezelve, zoo behandele men deze dadelijk weder als Lupus.

Andere vormen van klierziekte, die, benevens den huidwolf, aanwezig zijn, alsmede zamenstellingen van dezelve met andere Dyscrasiae, met Dermatitis, Hydrops enz. worden volgens hunnen aard behandeld;

gedurende de genezing echter moet men door eenen strengen, tegen de klierziekte gerigten leefregel en door het gebruik van daartoe geschikte bronwateren, van Kreuznach, Kissingen en dgl., instortingen trachten voor te komen.

V. Geslacht. Molluscum.

De Knobbeluitslag.

Etymologie. Plinius gebruikte de benaming Molluscum voor de uitwassen van den bast des Ahornbooms, en Bateman paste haar het eerst op de huid toe.

Synonymen. Schwammauswuchs Sprengel — Der Knotenausschlag. — Zoo het mij toeschijnt, heeft Rayer dit Geslacht ten onregte als gelijkvormig met zijne Tumeurs folliculeuses beschouwd, hoewel ook vele schrijvers niet slechts dusdanige gezwellen, maar ook Ochthiasis, wratten, beursgezwellen enz. als Molluscum hebben beschreven. Alibert rekent de aandoening tot zijnen Pian fongoïde.

Kenmerken.

Onder meer of min duidelijke veranderingen in het gestel vormen zich, voornamelijk bij kinderen en jonge lieden, en gewoonlijk over een groot gedeelte des ligchaams of over de geheele huid verspreid, knobbelachtige uitwassen, die waarschijnlijk hunnen oorsprong nemen uit de smeerkliertjes, van verschillende grootte en gedaante, van de kleur der huid en pijnloos zijn. Zij zijn op het gevoel tamelijk vast, veerkrachtig en nimmer brijachtig of met vochtgolving voorzien, laten zich, met de huid, over de onderliggende deelen bewegen, schilferen niet af en gaan zeer zelden in verettering over. Zij bevatten eene eigenaardige, melk- of kaasachtige stof,

die somwijlen, bij de tweede soort, door eene opening in de punt van elken knobbel (het uitloozingsbuisje der klier) wordt uitgescheiden.

Verdeeling.

Ik onderscheid, met Bateman, twee soorten, van welke ik echter slechts de eerste in een geval vermeen gezien te hebben.

---

1. *Soort. Molluscum simplex.*

De eenvoudige knobbeluitslag.

Afbeeldingen. Tab. XIII. 6.

Verschijnselen.

Nu eens vrij spoedig, dan weder langzaam en van lieverlede, ontstaan er op verscheidene ligchaamsdeelen, het menigvuldigst echter in het aangezigt en aan den hals, tuberkelachtige gezwellen, van de grootte van erwten, boonen en kleine hazelnooten, die alleenstaan, nu eens vlak zijn, dan weder op eenen steel zitten en verschillend gevormd zijn. Zij wortelen niet diep en laten zich ligtelijk over de onderliggende deelen bewegen. Hunne kleur is meestal die der huid, doch zij zijn soms iets donkerder en vaal; hunne oppervlakte is glad en schilfert niet af; slechts wanneer zij eenen langen tijd bestaan hebben, worden zij van boven somwijlen met ligte kloven bezet en ruw. Op het gevoel zijn zij vast, veerkrachtig en veroorzaken noch van zelve, noch bij de drukking pijn. Deze tuberkels groeijen met den tijd, doch bereiken zelden eene aanmerkelijke grootte; er ontstaan latere uitbottingen, en enkele verdwijnen door opslurping, doch de meeste verblijven, wanneer zij eenmaal eenen zekeren omvang hebben bereikt, zonder eenige verdere verandering op de huid te weeg te bren-

gen, jaren lang. Slechts zelden en welligt alleen dan, wanneer zij door uitwendigen invloed worden geprikkeld, gaan enkele knobbels in verzwering over, zonder nogtans zeer kwaadaardige zweren voort te brengen. De stoornissen in de verrigtingen, welke deze soort te weeg brengt, zijn alzoo zeer gering; doch zij vertoont zich meestal bij zwakke, reeds aan andere ziekten lijdende voorwerpen.

---

2. Soort. *Molluscum contagiosum.**

De besmettelijke knobbeluitslag.

Afbeeldingen. Tab. XIII. 7.

Verschijnselen.

Over het geheele ligchaam, voornamelijk echter wederom in het aangezigt en aan den hals, vormen zich talrijke, ronde, uitstekende tuberkels van de grootte eens speldenkops, tot die eener kleine boon, welke, even als die der vorige soort, hard, glad, op de oppervlakte glanzend, licht doorschijnend en van de kleur der huid zijn. Zij hebben geenen steel, terwijl de grondvlakte min of meer te zamen getrokken is, en zij veroorzaken in het geheel geene pijn. Drukt men dezelve echter tusschen de vingers, zoo ontlasten zij, uit eene kleine, naauwelijks zigtbare, op de punt aanwezige opening, eene geringe hoeveelheid eener melkachtige vloeistof, welke de besmettingstof schijnt te bevatten, door welke het lijden zich aan gezonden mededeelt. De tuberkels groeijen zeer langzaam en bereiken naauwelijks de grootte van die der eerste soort. Zij schijnen echter menigvuldiger, dan deze, in eene langzame en kaasachtige (caseous) verzwering over te gaan; is het aangezigt aangedaan, zoo zijn ook de halsklieren somwijlen opgezwollen, ter-

wijl de boven dezelve gelegene huid wankleurig is. Over het algemeen oefent deze soort eenen grooteren invloed uit op het geheele gestel der zieken dan de eerste, en de zieken zien er meestal bleek en kwaadsappig uit, worden mager en krachteloos. Nogtans kunnen ook hier de knobbels langzamerhand aan grootte wederom afnemen en door opslurping geheel verdwijnen.

Erkenning.

Ochthiasis, die steeds aangeboren en dikwijls met Naevus verbonden is, bij welke de, uit het onderhuids-celweefsel ontspringende gezwellen dikwijls eenen buitengewonen omvang bereiken en, op het gevoel, met eene vaste vetmassa overeenkomen; wratten, die meestal slechts aan de handen en vingers voorkomen, door verdikking der opperhuid ruw en hoornachtig worden en dikwijls in verscheidene gedeelten gespleten zijn, en beursgezwellen, die niet in, maar onder de huid liggen, zijn ligtelijk van Molluscum te erkennen. Van de Tumeurs folliculcuses echter, met welke Rayer den knobbeluitslag verwart, schijnt hij zich te onderscheiden door het groote aantal en de uitgebreidheid der gezwellen, door zijn voorkomen bij jeugdige voorwerpen en door de wijze van zijn ontstaan; want de gezwellen van Rayer komen meestal bij bejaarde personen, slechts in gering aantal op het voorhoofd, het behaarde gedeelte des hoofds, den rug enz. voor, en ontstaan uit Comedones of in vereeniging met andere huidziekten; de knobbeluitslag echter wordt noch van het eene, noch van het andere voorafgegaan. Ook zijn de gezwellen der huidklieren minder veerkrachtig, meer deegachtig op het gevoel; het stinkende smeer, dat zich uit dezelve drukken laat, heeft niets gemeen met de melkachtige stof van den besmettelijken knobbeluitslag, en de dyscrasische gesteldheid, zooals die bij Molluscum wordt opgemerkt, ontbreekt bij hen. Van de tuberkels van Lupus, Lepra, van de venerische en kankerachtige ziektevormen wordt

de erkenning van Molluscum reeds verzekerd door de onveranderde kleur der huid, de ontbrekende afschilfering en de zeldzame verzwering.

O o r z a k e n.

Er zijn nog te weinig waarnemingen van den waren knobbeluitslag, dan dat wij zeker zouden kunnen zijn van de voorwaarden tot zijn ontstaan.

De eerste soort heb ik eenmaal bij eenen 10 jarigen knaap gezien, die aanmerkelijke scrophuleuse kliergezwellen aan den hals en een knobbelachtig onderlijf had en, waarschijnlijk ten gevolge van klierziekige ontaardingen der lever, sedert eenen geruimen tijd aan geelzucht leed. De huid van het geheele ligchaam was met gezwellen, ter grootte van erwten en boonen, en met al de reeds opgenoemde kenmerken bedekt, en ik moest het lijden der uitwendige bekleedselen des te meer voor een verschijnsel der algemeene Dyscrasie houden, dewijl hetzelve, een half jaar vroeger, zonder eenige oorzaak, verschenen was. Ik kon het verdere beloop niet waarnemen, dewijl de lijder, na eenige weken, het ziekenhuis weder verliet. Andere waarnemers, b. v. Ludwig en Velpeau, hebben den eenvoudigen knobbeluitslag tevens bij kinderen, en Biett eene afwijking van denzelven bij jeugdige kraamvrouwen gezien; geen onder hen weet echter eene bepaalde gelegenheid gevende oorzaak op te geven, en altijd ontstond hij van zelf, op eenen inwendigen, waarschijnlijk, even als in mijn geval, dyscrasischen grondslag. Nog minder kan de tweede soort als eene dyscrasische aandoening worden miskend, want zij is, zooals de waarnemingen van Bateman en Carswell buiten twijfel stellen, besmettelijk, en werkt, ten minste met den tijd, even zoo nadeelig op het geheele gestel der zieken, als andere dyscrasische ziektevormen. Eene zieke van Bateman was zeer mager geworden en had opgezwollene, wankleurige halsklieren; een ander kind leed te gelijker tijd aan Porrigo facialis volg. Willan,

en Carswell zag eenen zuigeling aan den besmettelijken knobbeluitslag sterven. Even als de eerste soort, zoo komt ook de tweede menigvuldiger bij kinderen dan bij volwassenen voor, en onder 14 lijders, bij welke Bateman, Carswell en Blasius de aandoening hebben waargenomen, bevonden zich 8 kinderen en slechts 4 volwassenen, onder welke 3 jonge vrouwen. De ouderdom en het geslacht der overige zieken is niet opgegeven. Van de drie gevallen kon tweemaal de besmetting tot kinderen worden teruggebragt, en altijd scheen zij, even als bij andere Dyscrasiae, door onmiddellijke aanraking veroorzaakt te zijn.

Ik houd alzoo beide soorten van Molluscum voor afkomstig van dyscrasischen oorsprong. Of het grondlijden, op welk zij wortelen, klierziekte zij, zoo als mij het waargenomene geval, het voorkomen in den kinderlijken leeftijd, de opzwellingen der klieren, de Porrigo faciei enz. bij de zieken van Bateman en anderen deden vooronderstellen, kan eerst door verdere ondervinding met zekerheid beslist worden.

Beloop, Duur, Uitgang.

Het beloop van den knobbeluitslag is steeds chronisch en duurt maanden en jaren lang; zijn duur is geheel en al onbepaald. Biett, Bateman en anderen hebben de tuberkels van beide soorten week zien worden en door opslurping verdwijnen. In andere gevallen zag men enkele derzelve in verettering overgaan, en Velpeau verhaalt, in eene welligt hiertoe behoorende ziektegeschiedenis, dat, na de bloedige wegneming van een gezwel, alle overige (ten getalle van 12) weeker geworden en verdwenen waren. Nogtans kan ook, ten minste bij den besmettelijken knobbeluitslag, door den nadeeligen invloed van het lijden op het geheele organismus, waarschijnlijk door Atrophie of Hydrops, de dood volgen, welken Carswell in een geval heeft waargenomen.

Voorzegging.

Beide soorten zijn zeer hardnekkig en de tweede kan, voornamelijk bij kleine kinderen, zelfs gevaarlijk worden.

Lijkopening.

Volgens Bateman en Ludwig zijn de tuberkels van den knobbeluitslag met eene papachtige zelfstandigheid gevuld, en Velpeau verklaart de door hem waargenomene uitpuilingen voor eene ontaarding van de uitwendige lagen der huid, welker weefsel op twee derden van hare dikte, zeer uiteengezet (rarefié) en innig met eene ontelbare menigte korrels eener gestremde, kaasachtige (klierachtige?) zelfstandigheid was vermengd geweest. Voortgezette en meer naauwkeurige ontleedkundige onderzoekingen, met betrekking tot de smeerkliertjes der huid, en eene scheikundige ontleding der nedergezette stoffen in vergelijking met het smeer, zouden het beste geschikt zijn, de verhouding van den knobbeluitslag tot de Tumeurs folliculeuses van Rayer, optehelderen.

Behandeling.

Tot dusverre heeft men den eenvoudigen knobbeluitslag bijna alleen met uitwendige middelen behandeld, doch de meeste verweekende en prikkelende geneesmiddelen werden vruchteloos aangewend. Slechts die soort, die bij kraamvrouwen ontstaat, wil Biett, door Cuprum sulphuricum, spoedig hersteld hebben, en Velpeau zag, nadat hij het grootste der gezwellen weggenomen had, de andere van zelve verdwijnen. Van welk gevolg eene inwendige, b. v. tegen de klierziekte gerigte, behandeling zijn zoude, kon beproefd worden.

Den besmettelijken knobbeluitslag daarentegen heeft Bateman met inwendige middelen bestreden; hij diende zijne volwassene lijderes het Liq. arsenical. toe en zag, na eene maand, de tuberkels zoowel in aantal als grootte verminderen en de meeste ineenzinken; slechts weinige

gingen in verettering over. Of nu echter juist het Arsenicum noodig zij, en of niet eene in- en uitwendige aanwending van het Jodium, hetwelk, met behoorlijke voorzigtigheid, ook bij kinderen kan worden gebruikt, een doelmatige, tegen de klierziekte gerigte leefregel, de baden van Kreuznach en dgl. in de meeste gevallen voldoende zouden zijn, wil ik, zonder de ziekte gezien te hebben, niet beslissen.

VI. Geslacht. Kelois.

Het Keloid.

Synonymen. Retz schijnt onder Dartre de la graisse, benevens nog vele andere aandoeningen, ook het Keloid begrepen te hebben. Alibert was echter de eerste, die hetzelve, aanvankelijk onder de benaming Cancroïde, later als Kéloide (Kelodes), tot een bijzonder ziektegeslacht verhief. De meeste schrijvers behielden den door Alibert gegeven naam; Struve noemde hetzelve Cancroïs, anderen Chéloïde, Cancroma, Cancelli, Knollenkrebs, das Keloid.

Afbeeldingen. Tab. XIII. 8.

Kenmerken.

Meestal slechts op eene, zelden te gelijk op meerdere plaatsen der huid, vormt zich eene roode, platte, naar likteekens of eelt gelijkende, verschillend gevormde en groote verhevenheid, uit welke gewoonlijk lijnvormige voortzettingen ontspringen en naar verschillende rigtingen in de omgevende huid uitloopen. De verhevenheid ontstaat uit inwendige oorzaken, is, op het gevoel, vast, verwekt niet zelden jeuking en pijn, is buitengewoon hardnekkig en heeft eene zeer geringe neiging tot verzwering.

Verdeeling.

Er is slechts eene soort van Keloïs, want hetgeen Alibert en anderen als Kéloïde fausse hebben beschreven en afgebeeld, zijn likteekens en behooren niet hiertoe.

Verschijnselen.

Meestal aan het bovenste gedeelte van het borstbeen of tusschen de borsten, zeldzamer aan andere deelen van den romp, aan den hals of aan de ledematen, en het zeldzaamste in het aangezigt, ontstaat, onder jeuking en branding, van lieverlede en langzaam, een rood, afzonderlijk staand, vrij vast, meer breed dan hoog uitwas der huid; slechts in zeldzame gevallen heeft men gezien, dat zich meerdere (Biett zelfs 8) Keloiden bij hetzelfde voorwerp, doorgaans niet ver van elkander verwijderd, ontwikkelden. Het gezwel begint met eenen kleinen tuberkel, bereikt echter, nu eens in eenige maanden, dan weder eerst na verloop van jaren, eenen aanmerkelijken omvang, dikwijls den diameter van eenen duim en daarboven, alvorens het tot zijne volkomene ontwikkeling is gekomen en ophoudt te groeijen. Wanneer er meerdere Keloiden bij denzelfden zieke ontstaan, blijven zij kleiner, dan wanneer er zich slechts eene zwelling voordoet. Zelden verheft zich de verhevenheid meer dan 1 tot 2 lijnen boven de huid, en hare gedaante is nu eens eirond, dan weder hoekig en onregelmatig of langwerpig; zij is altijd rood, doch nu eens bleeker, dan weder levendiger gekleurd, terwijl verhittingen deze roodheid vermeerderen en de vingerdruk haar doet verdwijnen. Hare oppervlakte is plat, meer hol dan bol; de op haar gelegene opperhuid schijnt verdund, ligt geplooid en schilfert somwijlen, naauwelijks merkbaar af. De om hare grondvlakte gelegene huid is als zamengetrokken, zoodat de zwelling zich als ingezakt voordoet. Van de randen dezer verhevenheid, welke het ligchaam van het Keloid zamenstelt en boven het onder de huid gelegene celweefsel niet kan worden verschoven, ontsprin-

gen, met den tijd, meestal verhevene, roode, kromme lijnen, die nu eens slechts $\frac{1}{4}$, dan weder $\frac{1}{2}$ en eene geheele lijn breed zijn en in verschillende rigtingen, dikwijls ter lengte van een' duim, in de omgevende huid uitloopen. Menigmaal vormen zich deze striemen slechts aan eene zijde, dikwijls aan alle hoeken der zwelling; nu eens zijn er slechts 1 tot 2, dan weder 3 tot 5 aanwezig. Alibert noemt dezelve Grappes en vergelijkt ze met de pooten eener schildpad, eener spin, met de scharen van eenen kreeft en dgl., en de in het midden gelegene knobbels met de ligchamen dezer dieren. Eene grootere overeenkomst echter heeft het volkomen ontwikkelde Keloid met de ongelijke, wrongachtige, onregelmatige liktteekens na diepe verbrandingen. Gewoonlijk gaat de verandering der huid gepaard met een bestendig jeuken en branden, hetwelk in den nacht vermeerdert, en, bij vrouwen, omstreeks den tijd der maandstonden, veelal met de roodheid toeneemt. Bij andere voorwerpen wordt het Keloid meer opgezwollen, rooder en pijnlijker bij guur weder. De aanraking en zelfs de sterke drukking der zwelling daarentegen is meestal niet gevoelig, en slechts zelden ontstaan er diepere, stekende of schietende pijnen; menigvuldiger gebeurt het, dat alle onaangenaam gevoel ontbreekt. Zeer zelden gaat de verhevenheid in verzwering over.

E r k e n n i n g.

Het Keloid zoude, in den aanvang, welligt met vele soorten van huidwolf, met venerische huidtuberkels, met kankerachtige gezwellen enz., en wanneer het zich geheel ontwikkeld heeft, met de verhevene likteekens na verbrandingen, klierziekige en venerische zweren, en dgl. kunnen worden verwisseld. Doch zijn meestal afgezonderd voorkomen, zijne grootere hardheid en de zeldzame verzwering onderscheiden het van de tuberkels van Lupus en Syphilis; de helderroode kleur, de zitplaats, de platte gedaante, de lijnvormige verlengingen

en de zeldzame, niet kankerachtige verweeking, van den huidkanker, en het vrijwillige ontstaan, de zitplaats, de jeuking en branding enz., van de likteekens.

O o r z a k e n.

De oorzaken van deze zonderlinge huidaandoening liggen nog zeer in het duister. Er is wel geen twijfel aan, dat zij van eene dyscrasische natuur zij; haar geheele beloop, hare hardnekkigheid, die zoo ver gaat, dat zij, zelfs na de wegneming met het mes, terugkeert, de ontleedkundige zamenstelling der zwelling en de, ten minste in eenige gevallen, door Alibert aangetoonde erfelijkheid pleiten hier voor. Aan welke der verschillende Dyscrasiae zij echter haren oorsprong te danken hebbe, zou moeijelijker op te sporen zijn. Alibert rangschikt haar onder de kankersoorten, tot welke zij echter gewis niet behoort. Hij zelf zegt, dat zij nooit in eene kankerachtige verzwering eindigt, dat zij voornamelijk bij vrouwen en kinderen en bij voorwerpen met een lymphatisch gestel, bij welke zich nogtans doorgaans geene andere soorten van kanker vertoonen, voorkomt, en dat zij, zelfs in de uitwendige gedaante, geheel en al van den kanker afwijkt; of zij echter onder de Scrophuloses der huid te huis behoort, onder welke ik haar vooreerst plaats, schijnt mij zelven twijfelachtig toe. Het eenige geval van deze ziekte, hetwelk ik, in het jaar 1829, in de afdeeling van Alibert te Parijs zag, kwam, wel is waar, bij een 21 jarig meisje voor, hetwelk onmiskenbare sporen van klierziekte bij zich droeg, en het Keloid heeft, met betrekking tot kleur, langzaam beloop, deelneming van het celweefsel enz. meer gelijkenis met de ziektevormen der klierziekte, dan met die der tuberkels; doch de dikwijls vrij levendige pijn, de, hoewel ook geringe en niet aanhoudende, afhankelijkheid van het vaatstelsel, het voorkomen bij anders volkomen gezonde, en nu en dan bij reeds vrij bejaarde voorwerpen, de invloed, welken de tijd van den dag en het we-

der somwijlen op de aandoening uitoefenen, de zeldzame verzwering enz. pleiten niet voor eenen vorm van klierziekte. De aanleidende oorzaken konden, voor het grootste gedeelte der tot dusverre, over het algemeen zeldzaam voorkomende gevallen, niet worden opgespoord; slechts in enkele voorbeelden schenen ligte beleedigingen met de nagels of met de punt van een mes, de laatste gelegenheid gegeven te hebben. Gevallen, zoo als Rayer verhaalt, in welke het Keloid na verbrandingen, zamentrekkende blaren en dgl. zoude gevolgd zijn, behooren voorzeker meer tot eene woekerende vorming van likteekens (Kéloïde fausse Alib.) dan tot het ware Keloid.

Beloop, Duur en Uitgang.

Het beloop is altijd chronisch, soms jaren lang, en de verandering der huid blijft dikwijls het geheele leven door bestaan. Rayer zag eene zieke, die, sedert haar 35ste jaar, een knobbeltje, ter grootte eener erwt, op het borstbeen droeg, hetwelk na eene ligte beleediging ontstaan was en van tijd tot tijd jeukte; eerst 10 jaren na het wegblijven der maandstonden ontwikkelde zich de verhevenheid tot een Keloid en was, toen de vrouw 63 jaren bereikt had, 18 lijnen lang, 3 hoog en met 3 uitloopende striemen voorzien. Genezing, heeft alleen Alibert, in 2 gevallen, waargenomen: eenmaal bij den aanvang van het afnemende levenstijdperk; de tweede maal, zoo het scheen, door verandering van verblijfplaats, gedurende een lang oponthoud in Italië. De zwelling verdween langzamerhand en de huid vormde, daar ter plaatse, witte, naar likteekens gelijkende plooijen. Verettering van het Keloid hebben Vallerand de la Fosse en Struve waargenomen, doch geen van beiden beschrijft ons de zweren naauwkeuriger.

Voorzegging.

Volgens de tot heden genomene waarnemingen is het Keloid, wel is waar, geen gevaarlijk, maar een zeer hardnekkig, misvormend en pijnlijk gebrek.

Lijkopening.

Volgens de (zoo als het schijnt, niet zeer naauwkeurige) waarnemingen van Alibert zoude het gezwel van Kelois uit een digt, wit- vezelachtig, dooreengevlochten weefsel, even als de klier eener vrouwenborst (?), bestaan. Andere nasporingen over de ontleedkundige verhouding der aandoening bezitten wij niet.

Behandeling.

Men heeft meestal slechts plaatselijke middelen aangewend; doch de verschillendste zalven (ook de Jodiumverbindingen), de bijtmiddelen en de wegneming met het mes bleven even vruchteloos; na het laatste kwam het Keloid uit het naauwelijks gevormde likteeken op nieuw te voorschijn, en werd menigmaal nog grooter en pijnlijker dan vroeger. Dat de door Rayer, bij het ware Keloid, aanbevolene drukking meer zoude helpen, is niet waarschijnlijk. De inwendig toegediende middelen, pillen met Cicuta, verbindingen van Aconitum, Jodium en Mercurius, mineraalwater, bittere plantensappen en dgl. waren niet werkzamer dan de plaatselijke middelen, en men handelt dus wel het beste, zoo lang wij den aard dezer gevaarlijke ziekte niet naauwkeuriger kennen, zich tot eene meer verzachtende behandeling te beperken, de pijnen door verdoovende omslagen te matigen, het toenemen der zwelling door eene ligte drukking en door het Jodium te bestrijden, de mogelijk aanwezige dyscrasische kiemen op te heffen, de verzwering, waar zij ontstaat, volgens haren graad van terugwerking te behandelen, en sterkere uitwendige inwerkingen, als ook de aanwending van heroïsche inwendige middelen, zonder eene bepaalde aanwijzing te vermijden.

e. *Derde Verwantschap. Klierziekige aandoeningen der huid zonder vorming van vruchten.*

—

Kenmerken.

De hiertoe behoorende Dermapostases nemen haren oorsprong niet uit de afscheidingsoppervlakte der ongekwetste lederhuid en vormen alzoo geene exanthematische vruchten. Zij zijn niet besmettelijk.

Verdeeling.

Ik reken tot deze Verwantschap de klierziekige ontaarding van het celweefsel, die der, de nagels voortbrengende weefsels en de klierziekige zweer. Zij bevat alzoo 3 Geslachten: Scrophulophyma, Scrophulonychia en Scrophulelcosis.

VII. Geslacht. Scrophulophyma.

De klierziekige aandoening van het celweefsel.

—

Synonymen. Scrofule sous-cutanée Rayer. — Die Zellgewebsscrophel.

Kenmerken.

Bij klierziekige voorwerpen vormen zich langzaam toenemende, pijnlooze nederzettingen in het onderhuidscelweefsel, boven welke de huid onveranderd is. Eerst wanneer de klierziekige stof verweekt, begint de huid zich te kleuren en wordt zij doorboord.

Verdeeling.

Naar gelang de nederzetting in enkele omschrevene gezwellen of in eene grootere, onregelmatige uitgestrektheid geschiedt, zijn er 2 soorten van dit Geslacht.

---

1. *Soort. Scrophulophyma circumscriptum.*

De omschrevene klierziekige aandoening van het celweefsel.

—

Synonymen. Lupia scrophulosa. — Tubercules scrofuleux souscutanés Rayer. — De klierziekige tuberkels onder de huid.

Verschijnselen.

Nu eens slechts op eene, dan weder op meerdere plaatsen des ligchaams, voornamelijk in de nabijheid van scrophuleuse kliergezwellen, somwijlen echter ook in vereeniging met Favus, Lupus en dgl., of geheel op zich zelven, ontstaan er onder de huid, nu eens enkele, dan weder vrij talrijke rondachtige gezwellen ter grootte van linzen en erwten. Het liefste komen zij voor aan den hals, aan het bovenste gedeelte der borst en aan de armen. Zij zijn, op het gevoel, vrij hard en geheel en al pijnloos; de huid kan over dezelve heen bewogen worden en is geheel normaal. Langzaam nemen zij aan omvang toe, doch bereiken desniettemin dikwijls de grootte eener okkernoot en van een hoenderei. In dezen toestand verblijven zij dikwijls jaren lang; somwijlen echter verweeken zij, nu eens vroeger, dan later. In dit geval vergroeit de huid met dezelve, wordt onbewegelijk en donker gekleurd, het onder haar gelegene gezwel is weeker, later bespeurt men vochtgolving in hetzelve en eindelijk breekt het open, ontlast eene dunne, vlokkige etter en verandert, terwijl de plaats der huid, welke hetzelve vroeger overdekte, verstoord wordt, in eene klierziekige zweer.

2. *Soort. Scrophulophyma diffusum.*

De niet omschrevene klierziekige aandoening van het celweefsel.

—

S y n o n y m e n. Induratio telae cellulosae scrophulosa. — Elephantiasis scrophulosa. — Empâtement scrofuleux.

V e r s c h ij n s e l e n.

Bij dezen ziektevorm zwelt het onder de huid gelegene celweefsel, voornamelijk aan de ledematen, in den aanvang slechts op enkele onregelmatige plaatsen, doch weldra over eene grootere uitgestrektheid, op, terwijl de van elkander gescheidene gezwellen ineen vloeijen. Dikwijls slechts enkele vingers, de hand, dikwijls echter ook geheele deelen verdubbelen en vergrooten zich tot eenen drievoudigen omvang en vertoonen, bij eene geheel onveranderde huid, eene ongelijke, hoekerige oppervlakte. De zwelling is iets weeker dan bij de vorige soort, doch, even als ginds, pijnloos. De neiging om zich op te lossen, is geringer dan bij de omschrevene klierziekige aandoening van het celweefsel; zij volgt echter geheel en al op dezelfde wijze.

E r k e n n i n g.

De eerste soort zoude welligt met Ochthiasis, met wratten, beursgezwellen, kankertuberkels, Molluscum, Tumores folliculosi enz., en de tweede met lupus tumidus, Anasarca, Sclerosis, Elephantiasis enz. kunnen worden verwisseld; doch het voorkomen bij klierziekigen, de geheele wijze van ontwikkeling, de, aanvankelijk geheel en al onveranderde, boven de zwelling bewegelijke huid, het pijnlooze beloop, de voorafgaande verschijnselen bij de oplossing enz. maken de onderscheiding van alle deze ziektevormen doorgaans ligt.

O o r z a k e n.

De klierziekige aandoeningen van het celweefsel ver-

toonen zich bijna uitsluitend bij personen met een torpied scrophuleus voorkomen en bijna altijd in vereeniging met andere klierziekige aandoeningen.

Beloop, Duur, Uitgang.

Beide soorten verwijlen jaren lang, ja blijven nu en dan, zonder eenige verdere verandering te ondergaan, het geheele leven door bestaan. Voor het overige kunnen zij, door opslurping en verdeeling, in genezing, door verweeking, in klierziekige zweren eindigen en, in het laatste geval, bij eene verdere uitbreiding, welligt zelfs het leven bedreigen.

Voorzegging.

Scrophulophyma is hardnekkig en, vooral de 2de soort, vrij moeijelijk te genezen; slechts zelden echter verwekt zij gevaar.

Lijkopening.

Beide soorten berusten op de nederzetting eener klierziekige, witgeel-, kaasachtige stof in het onder de huid gelegene celweefsel, welke, bij de eerste soort, omschrevene, rondachtige, dikwijls in eenen dunnen zak bevatte massa's vormt, bij de tweede daarentegen, in onregelmatige, verschillend dikke lagen onder de huid ligt; de oplossing dezer massa's begint dikwijls in haar midden, dikwijls echter ook in haren omtrek.

Behandeling.

In den eersten tijd kunnen Jodiuminwrijvingen, Jodium- en zwavelbladen, voornamelijk zwavelslijkbaden, dampdouches en dgl., benevens eene gepaste inwendige behandeling de verdeeling bewerkstelligen, en de drukking is, voornamelijk bij de 2de soort, een krachtig hulpmiddel. Beginnen de gezwellen zich echter te verweeken, zoo bevordert men hunne oplossing door warme omslagen, prikkelende pleisters en dgl., opent vroegtijdig de etterverzamelingen en zoekt, door een drukkend verband, de bedekkende huid met den bodem der leeg gemaakte holte te doen vergroeijen. Gelukt dit

echter niet, zoo neemt de geneeswijze der klierziekige zweer hier eenen aanvang.

VIII. Geslacht. Scrophulonychia.

De klierziekige aandoening der nagels.

Synonymen. Paronychia, onyxis scrophulosa. — Onglade scrophuleuse Delpech. -- Scrofule unguéale Rayer. — Das Nagelscrophel. — De klierziekige verzwering der nagels.

Afbeeldingen. Tab. XIII. 9.

Kenmerken.

Nederzetting eener klierziekige stof in de nagels voortbrengende deelen; opzwelling derzelve, weldra met eene woekerende verzwering en losstooting der nagels eindigende.

Verschijnselen.

Bij klierziekige voorwerpen zwelt de wortel van eenen of van meerdere nagels der vingers of teenen, het menigvuldigste van den duim of van den grooten teen, tot eene donkerrrood gekleurde wrong op, die slechts langzaam groeit, weinig pijn veroorzaakt, eindelijk echter in verzwering overgaat en met even zulke kleine sponsachtige verhevenheden wordt bedekt, als zich bij lupus exuberans voordoen. Deze uitwassen bloeden ligtelijk en scheiden eene geelachtige, dunne etterachtige stof af; eene donker gekleurde, onregelmatige areola omgeeft dezelve en langzamerhand verbreiden zij zich, van de wortels der nagels uitgaande, langs de randen derzelve verder voort. De geheele vingertop zwelt kolfvormig op; de nagel echter wordt graauw-, bruin- of zwartachtig, laat gedeeltelijk van zijne aanhechtingspunten los,

verweekt, wordt krom, wanstaltig en krult zich om. Eindelijk valt hij met stukken, of in eens af, en onder denzelven verschijnt er eene verzwerende, sponsachtige oppervlakte, die, uitgenomen de klierziekige, etterachtige stof, van tijd tot tijd onregelmatige hoornplaatjes vormt, welke, als vreemde ligchamen, de prikkeling en verzwering onderhouden en vermeerderen. Menigmaal zwellen, te gelijker tijd met deze voorafgaande verschijnselen, de kootjes van den vinger op, worden week en carieus; menigmaal is Paedorthrocace vroeger aanwezig dan Scrophulonychia, en dikwijls ontstaat zij, nadat de klierziekige aandoening der nagels reeds eenen langeren of korteren tijd heeft bestaan.

Erkenning.

Het langzame beloop, de hardnekkigheid, de sponsachtige uitwassen, de scrophuleuse afgescheidene stof en het voorkomen bij klierziekige personen verzekeren de erkenning.

Oorzaken.

De klierziekige verstoring der nagels komt slechts bij jonge lieden en kinderen, gewoonlijk in vereeniging met Paedarthrocace voor. Nogtans vertoont zij zich somwijlen ook bij klierziekte, Lupus, Favus en dgl., ja, bij kinderen met een klierziekig gestel, zelfs zonder andere vormen van klierziekte, voornamelijk bij de inwerking van schadelijkheden, die, bij gezonde voorwerpen, eenvoudige Paronychia zouden verwekken.

Beloop, Duur en Uitgang.

Het beloop is altijd chronisch; het lijden duurt, aan eenen vinger, maanden en jaren lang en kan van den eenen nagel op den anderen overgaan. Niet zelden verwijlt hetzelve tot voorbij den huwbaren leeftijd. Door het ontstaan van een likteeken op de zweer en door vorming van eenen nieuwen, regelmatigen nagel kan er genezing volgen; het gebrek kan echter ook heelen, zonder dat er een nieuwe nagel wordt daargesteld, en alsdan

eene meer of min groote misvorming achterlaten. Zijn de kootjes aangedaan, zoo ontstaan er dikwijls gewrichtsverstijving, inkrimpingen, ja dikwijls gaat het eerste kootje geheel en al verloren.

Voorzegging.

Scrophulonychia is eene der gewigtigste aandoeningen der nagels.

Behandeling.

Behalve de algemeene, tegen de Dyscrasie gerigte geneeswijze zijn, bij dezen ziektevorm, naar gelang van den graad van terugwerking, nu eens verdoovende middelen, omslagen van Hb. cicut., hyoscyam. en dgl., dan weder handbaden met zwavel of Jodium, Jodiumzalven en andere prikkelende middelen aangewezen, ten einde de zwelling te verdeelen en verzwering voor te komen. Heeft deze echter reeds aangevangen, zoo wordt, bij het voortgezet gebruik der genoemde middelen, de nagel zoo spoedig mogelijk verwijderd en de oppervlakte der zweer, wanneer haar uitzigt en de gesteldheid der afgescheidene stof, na de aanwending der Jodiumverbindingen en dgl., niet spoedig verbeteren, herhaalde malen en tot zoo lang er zich eene goedaardige vorming van vleeschheuveltjes vertoont, met bijtmiddelen, zooals het salpeterzuur-zilver en kwikzilver of het poeder van Dupuytren, behandeld. Vormen zich onregelmatige hoornplaatjes op de zweer, zoo moeten deze zorgvuldig worden verwijderd, en eerst wanneer, bij de opvolgende genezing, een meer of min normaal gevormde nagel opkomt, moet hij verschoond en, door hem met een overtreksel van was te bedekken, voor uitwendige schadelijkheden worden beveiligd. Is het kootje mede aangedaan, zoo volgt de behandeling van Paedarthrocace.

IX. Geslacht. Scrophulelcosis.

De klierziekige zweer.

Synonymen. Ulcera scrophulosa, scrophulöse Geschwüre, die Scrophelgeschwüre.

Afbeeldingen. Tab. XIII. 10.

Kenmerken.

Door klierziekte veroorzaakte of onderhouden wordende zweren van eene onregelmatige gedaante, met bleeke, wankleurige, onzuivere grondvlakte, slappe, blaauwachtige of violetkleurige, van de grondvlakte afgescheidene, gescheurde randen en met rijkelijke afscheiding eener weiachtige, met kaasachtige vlokken vermengde, etterachtige stof, menigvuldiger aan de bovenste, dan aan de onderste helft des ligchaams voorkomende.

Verschijnselen.

Er ontstaan op verscheidene plaatsen des ligchaams, het menigvuldigste echter aan den hals, de armen, het bovenste gedeelte der borst enz. onregelmatig gevormde zweren, met bleeke of violetkleurige, ongelijke, meestal getande en slappe, van de grondvlakte losgelatene en dikwijls afgebrokene randen, die nimmer naar buiten omgekruld, maar meestal eenigzins naar binnen gebogen zijn. De grond dezer zweren is bleek roodachtig, geelachtig, onzuiver, meestal vlak of ongelijk, zelden sponsachtig, en zij scheiden aanvankelijk eene, nu en dan vrij vaste, kaasachtige zelfstandigheid, later eenen dunnen, geelachtigen of bloederigen, met vele witgele vlekken vermengden etter af. Zij worden meestal omgeven door eene, min of meer breede, blaauwroodachtige of violetkleurige areola, die scherp van de omgevende huid is afgeperkt, en, wanneer zij oppervlakkig zijn, worden zij, ten minste in den eersten tijd, veelal met geel-, groen- of bruinachtige, stevig vastzittende korsten of

schubben bedekt. Zij verwekken, over het algemeen, weinig pijn en breiden zich slechts langzaam uit; met den tijd kunnen zij echter, zoowel in de vlakte als in de diepte, voortdringen, verschoonen geen bewerktuigd weefsel en rigten dikwijls belangrijke verstoringen aan. Daarbij hebben de zieken een klierziekig voorkomen en, bijna altijd, bestaan er behalve de zweren, nog andere soorten van klierziekige aandoeningen.

Erkenning.

De klierziekige zweren onderscheiden zich ligtelijk van andere soorten van zweren, behalve door haar voorkomen bij klierziekige en meestal jonge lieden en door den aard en de wijze van haar ontstaan, door de eigenaardige gedaante en kleur harer randen, de bleeke, onzuivere grondvlakte en door hare vlokkige, eiwit bevattende en dikwijls zure afgescheidene stof, door hare vooringenomenheid voor de bovenste helft des ligchaams enz.

Oorzaken.

Scrophulelcosis neemt haar ontstaan menigmaal uit andere klierziekige aandoeningen der huid, en de meeste van de tot deze Familie behoorende puist- en tuberkelsoorten eindigen in haar. Zij kan echter ook geboren worden door oplossing der in het onderhuidscelweefsel nedergezette klierziekige stof (scrophulophyma), door verettering van scrophuleuse klieren, beenderen enz. en eindelijk, even als andere soorten van zweren, uit elke scheiding van den zamenhang bij klierziekigen. Naar gelang van deze verschillende wijzen van ontstaan ondergaan de zweren, met betrekking tot hare diepte, haren omvang enz. velerlei wijzigingen, doch de wezentlijke, uit de gesteldheid der randen, der grondvlakte en der afscheiding ontleende kenteekenen blijven dezelfde.

Beloop, Duur, Uitgang.

De klierziekige zweren verloopen langzamer dan de meeste andere verzweringen. De uitgangen, die zij kunnen maken, zijn:

1. In volkomene genezing. Deze volgt, voornamelijk omstreeks den tijd der huwbaarheid, niet zelden vrijwillig; altijd met opheffing der Dyscrasie. Er blijven steeds likteekens terug, die aanvankelijk rood, glanzend, ligt verscheurbaar, opgezwollen en ongelijk zijn, later eene meer blaauwroodachtige kleur aannemen en eerst na verloop van eenen geruimen tijd volkomen wit worden. Dikwijls bespeurt men op hunne oppervlakte rondachtige of langwerpige verhevenheden van eene onregelmatige gedaante, in welke de huid zich te zamen getrokken voordoet, en verdiepingen, die het geheele leven door blijven bestaan.

2. In gedeeltelijke genezing. Klierziekige zweren kunnen gewigtige organen, het oog, den neus en dgl. verstoren of evenwel zoo veranderen, dat hunne verrigtingen niet meer volkomen kunnen geschieden, en niet zelden wordt, door hare likteekens, de beweging van enkele gewrichten enz. belemmerd.

3. In andere ziekten. De klierziekige zweer breidt zich niet slechts volgens den zamenhang van de oppervlakte des ligchaams in de diepte op spieren, banden, beenderen enz. uit, maar men ziet ook niet zelden, dat zich, bij uitwendige klierziekige verzweringen, nederzettingen en veretteringen van eenen klierziekigen aard in inwendige, met de zweren niet in onmiddellijke aanraking staande deelen, in de longen, de glandulae meseraicae, het slijmvlies der darmen enz. voegen. Of echter de plotselijke genezing eener klierziekige zweer, hetwelk, hoewel ook bedoeld, zelden gelukt, en of Scrophulelcosis stofverplaatsingen zoude kunnen daarstellen, is niet bewezen, hoewel niet onwaarschijnlijk.

4. In den dood. Slechts bij eene zeer groote uitgebreidheid voegt zich, bij uitwendige klierziekige verzwering, uitteringskoorts, welke den dood ten gevolge kan hebben. Menigvuldiger volgt deze uitgang, wanneer, behalve de uitwendige oppervlakte des ligchaams,

beenderen en inwendige gewigtige organen in verzwering overgaan.

Voorzegging.

Hoewel voor het leven zelden gevaarlijk, zoo is Scrophulelcosis toch, wegens haar langdurig beloop, en wegens de misvormende likteekens eene der belangrijkste soorten van zweren. De voorzegging hangt voornamelijk af van den graad van algemeene klierziekte, van de wijze van ontstaan, de zitplaats, den duur en de uitgebreidheid der zweer, van de mogelijkheid om de zieken onder meer gunstige omstandigheden te verplaatsen enz.

Behandeling.

Aan de opheffing der Dyscrasie, welke de hoofdzaak is, wordt, op dezelfde wijze als bij de andere ziektevormen dezer Familie beantwoord. De plaatselijke behandeling echter vereischt de volgende opgaven:

1. De graad van terugwerking der zweer binnen de behoorlijke palen te behouden. Is deze de synochale, hetgeen zelden het geval is, zoo wendt men verzachtende, verdoovende middelen aan, zooals Cicuta, Belladona en dgl. in baden en stovingen, inwrijvingen van kwikzilverbereidingen in den omtrek enz. Draagt daarentegen de verzwering het torpide karakter, hetgeen veel menigvuldiger voorkomt, zoo zijn prikkelende middelen, aromatische versterkende stovingen en baden, de loogzouten, de zwavel enz. aangewezen.

2. De dyscrasische natuur ook plaatselijk te veranderen en te vernietigen. Tot dit doel heeft men zich voornamelijk van de Jodiumverbindingen, van de dierlijke kool en van de kwikzilverbereidingen (Mercurius subl. corrisiv. en Merc. praecip. rub.) met gevolg bediend.

3. De overtollige afscheiding te beperken, de woekeringen te verstoren en eene goedaardige vorming van vleeschheuveltjes te bewerken. Een afkooksel van kina en eikenbast, azijnzuur-lood, groene, blaauwe en

witte vitriool, kreosotwater en dgl. bewijzen, bij de klierachtige zweren, somwijlen goede diensten, en dikwijls moet men de ziekelijke afscheidingsoppervlakte door bijtmiddelen, Lapis infern., Lap. caust., zoutzuur-Antimonium, salpeterzuur- kwikzilver en dgl. verstoren, ten einde eene goedaardige vorming van vleeschheuveltjes te verkrijgen.

4. De vorming van het likteeken te leiden. Ontstaat er eene goedaardige verettering, zoo moet men, naar de ligging en gedaante der zweer, de randen nu eens vereenigen, dan weder van elkander houden en zelfs afsnijden, in natuurlijke openingen, die zouden kunnen vergroeijen, waskaarsjes inbrengen, de sponsachtige verhevenheden, uitpuilingen en bulten van de zich vormende likteekens door bijtmiddelen verstoren en dgl. Hebben zich echter reeds likteekens gevormd, die zeer misvormen en de verrigtingen belemmeren, zoo is het niet zelden noodig, dezelve door bijtmiddelen of door het mes weder van een te scheiden. Om dezelve glad te maken heeft men een' brij uit ongebluschten kalk en zeep aanbevolen.

Hoedanig de uitteringkoorts moet worden behandeld, is reeds herhaalde malen opgegeven.

Aanhangsel.

Ik houd deze plaats voor de geschiktste, om die, met verandering der huid gepaard gaande ziekte te beschrijven, welke bij menschen, door de besmettingsstof van den kwaden droes en wormziekte wordt te weeg gebragt. De Dyscrasia farciminosa equorum, van welke zoowel de kwade droes (μάλις, malleus humidus, morve, glanders) als de wormziekte (malleus farciminosus, farcimen, farcin, farcy) als een verschijnsel kan worden aangemerkt, en die zich vrijwillig alleen bij dieren uit het geslacht Equus ontwikkelt, is wel is waar niet gelijk

aan de klierziekte der menschen, maar legt toch zoo veel overeenkomst aan den dag, dat eene zekere verwantschap niet kan gelochend worden. Even als bij de klierziekte, zoo lijdt ook bij deze Dyscrasie der dieren voornamelijk het watervaatstelsel en wordt er eene eigenaardige, witachtig gele ziektestof gevormd en nedergezet, die eene groote neiging heeft om zich op te lossen; even als bij de klierziekte, zijn het voornamelijk de klieren, slijmvliezen, het onder de huid gelegene celweefsel en de parenchymateuse organen, in welke deze nederzetting en uitscheiding plaats heeft; en de kwade droes verhoudt zich tot de wormziekte op eene soortgelijke wijze, als Ozoena scrophulosa tot de scrophuleuse aandoening van de klieren en het celweefsel. Voorzeker bestaan er bij deze gelijkvormigheden ook velerlei verscheidenheden. De Dyscrasie der dieren is kwaadaardiger en besmettelijker dan de klierziekte, ontstaat niet als ziekte van het ontwikkelingstijdperk, geneest nimmer en vertoont, voornamelijk in hare meer acuut verloopende en sterker ontwikkelde vormen, talrijke verschijnselen, die der klierziekte geheel en al vreemd zijn; nogtans komt zij deze Dyscrasie meer nabij, dan alle andere, die bij menschen voorkomen.

Hieraan beantwoordende, verhouden zich nu ook de toevallen, welke, door de besmetting der Dyscrasia farciminosa, bij den mensch worden te weeg gebragt, op welken dezelve zoowel door paarden, welke aan den kwaden droes, als die, welke aan de wormziekte lijden kan worden overgebragt. De verschijnselen en voornamelijk de veranderingen der huid van de aldus ontstane eigenaardige ziekte, hebben, vooral in ligtere gevallen, eene groote overeenkomst met klierziekige aandoeningen; zij onderscheiden zich echter merkbaar van dezelve door hun spoediger en kwaadaardiger beloop, door hunne grootere neiging tot verstoring en door de veel levendigere deelneming van het vaat- en zenuwstel-

sel; ja in de sterker ontwikkelde en meer gewigtige gevallen (welke volgens de tot nu toe gemaakte waarnemingen het grootste aantal uitmaken) schijnt het, als of de van de dieren afstammende besmettingstof een verderfelijk, miasmatisch grondbeginsel, iets gelijkaardigs aan de miltversterving, met zich gevoerd had, hetwelk zijne werking plaatselijk door versterving en, in het geheele organismus, door eene torpide en putride koorts te kennen geeft, en aldus de kwade droes en de wormziekte der menschen in vele opzigten nader tot den anthrax malignus brengt.

Ik beschouw alzoo de ziekte als een aanhangsel, niet als een onderdeel van de Familie der Scrophuloses.

Daar ik nimmer gelegenheid had, de ziekte zelf waar te nemen, zoo volg ik in hare beschrijving hoofdzakelijk de verhandeling van Rayer in het 6de deel der Mém. de l'Acad. r. de médecine; alleen daarin ben ik het niet met hem eens, dat men ook bij menschen 2 verschillende vormen, kwaden droes en wormziekte, zoude moeten aannemen, dewijl het geenen invloed op de verschijnselen heeft, of de smetstof afkomstig is van een dier, hetwelk aan den kwaden droes of aan de wormziekte lijdt en daar bij al de 61 zieken, welker geschiedenis Rayer mededeelt, de aandoening in het celweefsel, de klieren, de huid enz. (als wormziekte) begon, en het lijden der slijmvliezen (als kwade droes), waar dit voorkwam, er zich eerst in lateren tijd bijvoegde, zich slechts als eene sterkere ontwikkeling der ziekte vertoonde.

Ik beschrijf bij gevolg den kwaden droes en de wormziekte van den mensch in één Geslacht.

X. Geslacht. Maliasmus. *

De wormziekte en kwade droes.

—

Synonymen. Malleus humanus. — Morve et farcin chez l'homme Rayer. — Die Wurm-und Rotzkrankheit.

Kenmerken.

Altijd ten gevolge eener besmetting van dieren begint het lijden, naar gelang van de verschillende wijzen van invoering der smetstof, nu eens met, dan weder zonder verschijnselen eener dermatitis venenata. Spoedig echter ontstaan er, zoowel in het eene als in het andere geval, met pijnen in alle ledematen, met groote afmatting en andere algemeene verschijnselen in de watervaatklieren en het onderhuidcelweefsel van verschillende ligchaamsdeelen, omschrevene, rondachtige, pijnlijke gezwellen, die, in den vorm van eenen rozenkrans, naast elkander liggen en met den tijd in aantal en omvang toenemen, vroeger of later in verzwering en somwijlen in versterving overgaan. Bij eene hoogere ontwikkeling der ziekte lijdt ook de huid en worden niet zelden de slijmvliezen aangedaan. Op de eerste vormen zich alleenstaande, witgeelachtige, door bleekroode areolae omgevene puisten, die diep in het weefsel der lederhuid wortelen, geen' eigenlijken etter, maar (even als bij Favus en Alphus) eene dikke, brijachtige zelfstandigheid bevatten, niet jeuken en, zonder te barsten, tot geelachtige korsten verdroogen. Van de slijmvliezen echter wordt altijd het eerst dat van den neus aangedaan; er ontstaat pijn aan den neuswortel en uitvloeijing eener witgele, met bloedstrepen vermengde, scherpe stof; weldra echter gaat het slijmvlies in verzwering over en de verzwering breidt zich spoedig tot in de keelholte, de luchtwegen, de longen enz. uit. Nogtans ontbreken

niet zelden alle verschijnselen van aandoeningen der slijmvliezen. Bereikt de ziekte echter haren hoogsten graad, zoo geeft zich overal eene neiging tot den overgang in versterving te kennen; blaauwachtige en zwarte vlekken en blazen vertoonen zich op de huid, voornamelijk in het aangezigt, en veranderen vroegtijdig in verstorvene korsten; is echter de kwade droes aanwezig, zoo wordt menigmaal de neus, de bovenlip, een gedeelte der wangen, het ooglid enz. door versterving vernietigd, terwijl er soortgelijke verstoringen in inwendige organen plaats grijpen. Geringere gevallen verloopen somwijlen zonder koorts, doch doorgaans gaan ook deze, ten minste in hun begin en op het einde, wanneer er eene rijkelijke verzwering volgt, vergezeld van koorts met verschillend karakter; meer gewigtige acute gevallen daarentegen verloopen steeds met hevige koorts en deze is, wanneer er versterving volgt, in eenen hoogen graad torpide en putride.

Verdeeling.

Uit dit algemeene overzigt blijkt reeds, dat er een goedaardige en een kwaadaardige vorm van Maliasmus bestaat. De eerste is meestal het gevolg eener plaatselijke besmetting, door overdraging der smetstof op eene gekwetste plaats en dgl., begint met dermatitis venenata, verloopt meer chronisch, doorgaans zonder huiduitslag en aandoening der slijmvliezen en kenmerkt zich nimmer door versterving; de tweede daarentegen ontstaat meestal, doch niet altijd, zonder dat men eene overenting kan aantoonen, verloopt acuut, gaat gedurig vergezeld van uitbotting op de uitwendige huid, dikwijls met den kwaden droes gepaard, en altijd met eene meer of min uitgebreide versterving. Vóor het overige kan de meer goedaardige vorm, na eenen langeren of korteren tijd, tot de meer gevaarlijke opklimmen. Rayer heeft deze soorten als chronisch en acuut van elkander gescheiden, en dewijl hij die gevallen, aan welke het slijmvlies van den neus

deel nam, als kwaden droes, en die, in welke hetzelve vrij bleef, als wormziekte aanmerkte, 4 soorten aangenomen: Morve aigue et chronique en Farcin aigu et chronique. Zoo als reeds vermeld is, houd ik den kwaden droes en wormziekte bij menschen voor hetzelfde ziektegeslacht, en ik geloof de aandoening meer eigenaardig als maliasmus simplex en malignus te kunnen beschrijven.

---

1. *Soort. Maliasmus simplex.*

De eenvoudige kwade droes en wormziekte.

S y n o n y m e n. Morve et farcin chroniques.

V e r s c h ij n s e l e n.

Deze ziektevorm ontstaat gewoonlijk door enting, door opneming der smetstof van den kwaden droes of wormziekte in de gekwetste huid en begint meestal met de op pag. 339 I. D. beschrevene verschijnselen van dermatitis venenata. Terwijl deze nog bestaan, somwijlen echter ook nadat zij reeds hebben opgehouden en, in zeldzame gevallen, zelfs zonder Dermatitis, vormen zich, onder pijnen in de ledematen, terwijl de lijders afgemat en terneêr geslagen zijn, in de nabijheid der plaats, waar de smetstof is ingebragt, gewoonlijk aan de ledematen, de eerste wormgezwellen in het onderhuidscelweefsel. Meestal echter zijn er slechts weinige aanwezig; zij zijn rondachtig, meer vlak dan hoog, hard, warm, op de aanraking gevoelig en nu eens hebben zij slechts de grootte van boonen en stuivers, dan weder die van een' daalder. In den aanvang is de huid boven dezelve onveranderd; langzamerhand echter wordt zij rood, onbewegelijk en de knobbels verweeken en breken open. Zij ontlasten eenen vlokkigen, witgeelachtigen, kwalijkriekenden etter en verande

ren in moeijelijk te genezene zweren. In dit tijdperk van plaatselijke aandoening verwijlt het lijden dikwijls eenen geruimen tijd. Eerst na verloop van weken of maanden vormen zich, onder hevige pijnen in de ledematen, in den rug, over het geheele ligchaam en ook aan andere, van de oorspronkelijke plaats meer verwijderde deelen, zoodanige gezwellen, nu eens in grooter, dan weder in geringer aantal, die dikwijls, even als een rozenkrans, naast elkander liggen, door snoervormig opgezwollene watervaten met elkander vereenigd zijn en hetzelfde beloop hebben als die, welke het eerst ontstaan waren. De nabijgelegene klieren der oksels, der liesstreek en van den hals zwellen op en worden pijnlijk; roode strepen duiden de nabijgelegene aderen aan, en de afgematheid en zwakte, de scheurende, borende pijnen, voornamelijk in de gewrichten, worden zoo hevig, dat de zieken niet meer in staat zijn zich te bewegen. Eigenlijke uitbottingen der huid komen bij dezen ziektevorm doorgaans niet voor, of zij bestaan slechts uit weinige roode vlekken of enkele puisten der beschrevene soort, tusschen de wormbuilen en de zweren. Ook de slijmvliezen worden slechts zelden en laat aangedaan, en van de 10 bij Rayer aangehaalde lijders werden slechts 3, na 4, 6 en 14 maanden, nu eens met, dan weder zonder zwelling der kaakklieren, door eene, met verschijnselen van den kwaden droes gepaard gaande, vloeijing uit den neus aangedaan. In het begin, zoolang de dermatitis venenata aanhoudt, gaat het lijden niet zelden van koorts vergezeld; wanneer echter de ontsteking nalaat, verdwijnt doorgaans de geprikkelde toestand der vaten; de vorming van knobbels enz. heeft zonder koorts plaats. Altijd echter zien de zieken er bleek en kwaadsappig uit, hebben weinig eetlust, vermageren en hunne gemoedsstemming is zeer veranderd. Duurt de aandoening lang en vormen zich talrijke, zeer uitgebreide zweren, zoo ontstaat er ten laatste uitte-

ringskoorts, bij welke zich vroegtijdig longtering voegt. Bovendien kan het lijden, nu eens vroeger dan weder later, in de tweede soort overgaan, en alsdan volgt er altijd torpide, putride koorts, zooals ik haar bij dezelve beschrijven zal.

---

2. *Soort. Maliasmus malignus.*

De kwaadaardige wormziekte en kwade droes.

Synonymen. Morve aigue en Farcin aigu Ray.

Afbeeldingen. Tab. XIII. 11.

Verschijnselen.

Deze menigvuldiger voorkomende ziektevorm neemt meestal eenen aanvang, zonder dat men eene bepaalde plaats kan aantoonen, op welke de smetstof is aangebragt, en derhalve wordt hij ook zeldzamer van dermatitis venenata voorafgegaan; nogtans bestaan er ook gevallen, in welke hij, even als de vorige soort, begint en zich uit deze ontwikkelt. Doorgaans vangt de aandoening aan en wordt ook, in haar geheel, veel korter beloop, vergezeld van koortsachtige verschijnselen, huivering, hitte, nellen, vollen pols, gastrische verschijnselen en veel hevigere, scheurende pijnen door het geheele ligchaam, dan bij de eerste soort. Reeds weinige dagen nadat zich deze toevallen hebben vertoond, verschijnen de eigenaardige wormbuilen in het onderhuidscelweefsel, welke zich, even als die der vorige soort, verhouden, doch slechts veel talrijker zijn en zich tevens aan de verschillendste ligchaamsdeelen voordoen. Zij ontstaan bij voorkeur aan de schouders, op de armen, den rug, aan de dijen, gaan spoedig in verettering over, en dikwijls is, reeds na verloop van eene week, het ligchaam met talrijke zweren bedekt, in welker omtrek de watervaten,

aderen en klieren opgezwollen zijn. Nemen de slijmvliezen ook mede aandeel, hetgeen hier veel menigvuldiger dan bij maliasmus simplex plaats heeft, zoo ontstaan de eerste kenteekenen van den kwaden droes, nu en dan reeds op het einde van den 4den tot den 7den, menigvuldiger echter op den 10den tot den 14den dag der ziekte. De neus wordt verstopt, zijn wortel pijnlijk, en uit beide de neusgaten begint eene witachtig gele, met bloedstrepen vermengde, kwalijk riekende stof te vloeijen, die nu eens slechts spaarzaam, dan weder rijkelijk is en de bovenlip doet ontvellen. Vroegtijdig verschijnen er zweren op het slijmvlies van den neus, en dikwijls voegen zich hierbij bezwaarnissen in de slikking, verzwering der keelholte, heesche stem, pijn en beklemming op de borst, hoesten met uitwerping eener etterachtige stof, en zelfs heeft men waargenomen, dat het bindvlies van het oog eene witgeelachtige vloeistof afzonderde en verzweerde. Voor het overige ontbreekt ook bij dezen ziektevorm de aandoening der slijmvliezen even menigvuldig, als zij aanwezig kan zijn. Aanhoudend daarentegen komt, meestal omstreeks den 10den dag, bij maliasmus malignus de vermelde puistachtige uitslag te voorschijn, hetwelk echter niet op eens geschiedt, maar nu eens langzamer, dan weder rijkelijker en van lieverlede toeneemt. De puisten zijn van verschillende grootte, hard en niet ingedrukt; hare bleekrood gekleurde areolae zijn somwijlen eenigzins verheven, vleeschachtig, haar inhoud dik, brijachtig, en zij verdroogen vroegtijdig tot gele, stevig vastzittende korsten. Tegelijk met dezelve echter, of korten tijd daarna, ontstaan er groote, met eene blaauw- of zwartachtige vloeistof gevulde blazen, zwellen enkele deelen van het aangezigt, de teeldeelen enz. op, vormen zich hier en daar donkerroode, blaauwachtige of zwarte vlekken, worden de wormgezwellen week, wankleurig, pijnloos, en overal neemt de versterving eenen aanvang, die, meer

of minder spoedig, in de vlakte en diepte voortgaat en de aangedane organen in eenen stinkenden etter oplost, of in donkere, kwalijk riekende korsten doet veranderen. Het laatste heeft vooral plaats bij eenig met den kwaden droes verbonden lijden in het aangezigt. De koorts, welke in den aanvang meer het erethische of synochale karakter droeg, neemt, met den aanvang der versterving, alle kenteekenen van het torpide en putride aan; de pols wordt klein, naauwelijks telbaar, de tong zwart en droog, de huid met een stinkend zweet bedekt, de darmontlastingen en de pis ontbonden en bloederig, de ademhaling beklemd, snorkend, stertoreus, de buik opgeblazen; de zieken vervallen in mussiteerende ijlingen, in Coma en Lethargus, en sterven reeds op het einde der tweede, of menigvuldiger in de derde week: slechts weinige sterven later of herstellen.

Erkenning.

Dewijl maliasmus simplex doorgaans met de toevallen van dermatitis venenata begint, zoo is het alleen door anamnesis mogelijk, om dadelijk te kunnen beslissen, of men met eene huidvergiftiging uit andere oorzaken of met eene beginnende wormziekte te doen hebbe. Vertoonen zich echter de eigenaardige knobbels en zweren, al mogten zij ook verre van de aangebragte plaats verwijderd ontstaan; krijgen de zieken, nadat het gebrek eenige maanden lang heeft aangehouden, een dyscrasisch, cachectisch uitzigt; voegen zich hierbij welligt verschijnselen van den kwaden droes enz., zoo is er aan de erkenning geen twijfel meer. Scrophulophyma kan alzoo in weerwil eener groote overeenkomst, ligtelijk van den eenvoudigen Maliasmus worden onderscheiden, dewijl hetzelve zijn ontstaan niet ontleent uit besmetting en uit beleedigingen, meestal bij kinderen en in vereeniging met andere soorten van klierziekte ontstaat, dewijl zijne gezwellen pijnloos, zelden zoo uitgebreid en minder tot verzwering geneigd zijn dan de wormknobbels,

en dewijl zijn geheele beloop veel zachter en goedaardiger is. Nog minder is eene verwisseling met maliasmus malignus mogelijk; deze bezit aan zijne knobbels en puisten, aan de hevige pijn en den overgang in verstervinging, aan de hier niet zeldzaam voorkomende vloeijingen uit den neus enz., genoegzame kenmerken tot onderscheiding van alle andere ziekten.

O o r z a k e n.

Beide soorten worden steeds door overplanting der smetstof van den kwaden droes en de wormziekte op menschen veroorzaakt, en men ziet dezelve, dien ten gevolge, hoofdzakelijk bij voorwerpen, die veel met paarden omgaan, bij veeartsen, smeden, stalknechts, villers en dgl. De acute kwade droes en wormziekte der dieren schijnt besmettelijker te zijn, dan de chronische; doch het is, tot voortbrenging van deze of gene soort, onverschillig, of het paard aan den kwaden droes of aan de wormziekte, aan eenen acuten of chronischen vorm der Dyscrasie lijdt, en onderscheidene voorwerpen kunnen, uit dezelfde bron, door de eerste en tweede soort van Maliasmus, met en zonder aandoeningen der slijmvliezen worden aangedaan. De aard en wijze van overplanting is verschillend. Menigmaal ontstaat de ziekte, voornamelijk de eerste soort, door inenting, door bezoedeling eener wond met de etterachtige stof van den kwaden droes of der wormzweren, door kwetsingen bij de lijkopeningen van zieke dieren; niet minder dikwijls echter gebeurt het, voornamelijk bij zeer hevige gevallen der tweede soort, dat er in het geheel geene wond, geene bepaalde plaats van inbrenging kan worden aangetoond, en wij moeten aannemen, dat de smetstof ook door eene ongekwetste huid of door slijmvliezen kan worden opgenomen. Dit laatste krijgt te meer waarschijnlijkheid, dewijl personen, die uit de drinkvaten van aan den kwaden droes lijdende paarden hadden gedronken, werden aangedaan. Het is reeds aangehaald,

welken invloed de nu eens plaatselijke, dan weder meer algemeene wijze van besmetting op de eerste verschijnselen en het beloop der ziekte heeft; doch de meer goedaardige soort ontstaat niet altijd op de eerste, en de kwaadaardige niet in elk geval op de tweede wijze. De tijd, welke tusschen de besmetting en de uitbotting verloopt, het ontwikkelingstijdperk der smetstof, schijnt van eenen zeer onbepaalden duur te zijn, en men heeft hem nu eens slechts weinige dagen, dan weder 6 tot 8 weken zien duren. Meestal echter verwijlt hij tusschen de 7 en 14 dagen. Het is opmerkenswaardig, dat niet alle menschen dezelfde vatbaarheid voor de besmetting van den kwaden droes hebben, en dat Maliasmus veel zeldzamer voorkomt, dan onvoorzigtigen zich aan zijne smetstof blootstellen en als men uit het menigvuldige voorkomen van den kwaden droes en der wormziekte bij de dieren, zoude opmaken. Wat hiervan de oorzaak zij, weten wij niet. Dat Maliasmus van menschen op menschen zoude kunnen worden overgeplant, schijnt slechts door ééne waarneming, die Farozzi (Omodei, Annali univers. 1822.) mededeelt, bewezen te worden. Hij zag 11 personen door een, aan den kwaden droes lijdend paard besmet, en eindelijk ook de geestelijke ziek worden, die de stervenden had bezocht. Nogtans was de aandoening bij dezen van eenen veel zachteren aard, en het kan niet met zekerheid worden beslist, of dit meer chronische en niet doodelijke lijden werkelijk wormziekte of kwade droes geweest zij; dat daarentegen de etterachtige stof van de in het onderhuidscelweefsel wortelende gezwellen, de inhoud der puistachtige vruchten, de in de blazen bevatte vloeistof en de vloeijing uit den neus van aan Maliasmus lijdende menschen paarden en ezels besmetten en bij hen ware, doodelijke wormziekte en kwaden droes verwekken kan, hebben, in gevallen van beide soorten, de waarnemingen van Travers, Sewel, Coleman en Rayer genoegzaam aangetoond.

Beloop, Duur en Uitgang.

Dat de eerste soort chronisch en de tweede acuut verloopt, doch dat gene somwijlen in deze overgaan en zich met koorts, uitbotting en versterving verbinden kan, is reeds vermeld. In zeer zeldzame gevallen verandert echter ook maliasmus malignus in simplex, terwijl de uitbottingen verdwijnen, de verstorvene korsten loslaten, de koorts nalaat en slechts de knobbels en zweren terug blijven. Alle gevallen der eerste soort, welke Rayer mededeelt, duurden eene reeks van maanden, vele zelfs 1 tot 1½ jaar. De zieken daarentegen, die aan de tweede soort leden, stierven voor het grootste gedeelte voor den 17den dag, ten hoogste in de 4de tot de 5de week. De weinige van hen echter, die genazen, verkregen hunne gezondheid eerst terug, nadat zij maanden achtereen hadden geleden, en nadat de kwaadaardige soort eerst in de eenvoudige was overgegaan. Bij de tweede soort schijnt het gevaarlijke beloop bespoedigd te worden, wanneer de slijmvliezen worden aangedaan en de wormziekte zich met den kwaden droes vereenigt. De tot heden waargenomen uitgangen zijn:

1. In genezing. Deze volgt zeldzamer bij de tweede, dan bij de eerste soort, en volgt ginds onder rijkelijke kritische uitscheidingen door de huid, hier, zonder dat deze duidelijk plaats hebben. De zweren genezen door vorming van vleeschheuveltjes en met likteekens; de uitbottingen verdroogen tot korsten, die, wanneer zij afvallen, nu eens roode vlekken, dan weder likteekens terug laten, en de verstorvene korsten stooten zich dikwijls met een aanmerkelijk verlies van zelfstandigheid los.

2. In den dood. Deze uitgang volgt bij de eerste soort, of door febris hectica, bij welke zich niet zelden verschijnselen van verzwering der longen voegen, of door den overgang in maliasmus malignus; deze brengt echter gewoonlijk den dood aan, onder de verschijnselen van torpide of putride koorts.

Voorzegging.

Maliasmus is altijd eene zeer moeijelijk te genezene, pijnlijke en met gevaar voor het leven gepaard gaande ziekte, doch de voorzegging is veel gunstiger bij de eenvoudige, dan bij de kwaadaardige soort. Van 10 zieken, welke Rayer tot de eerste rekent, stierven slechts 3, terwijl van 51 voorbeelden van de laatste, 42 doodelijk eindigden, en de meeste der (9) genezenden de ziekte niet in hare volkomene ontwikkeling, maar zonder uitbotting van blazen en dgl. doorgestaan hadden. Voor het overige werden, onder gelijke verhoudingen, beide soorten zeer verergerd door het bijkomen van den kwaden droes.

Lijkopening.

Bij beide soorten vindt men met de gezwellen overeenstemmende nederzettingen van kaasachtige zelfstandigheden of etterverzamelingen in het onder de huid gelegene celweefsel, tusschen en in de spieren, en somwijlen zelfs onmiddellijk op de beenderen onder het beenvlies. Zij verschillen zeer in grootte, zijn nu eens als erwten, dan weder als okkernoten en appelen; een omhulsel hebben zij niet en haar etter is nu eens dik, dan weder sanieus en met bloedstrepen doormengd. De nabij gelegene aderen, watervaten en klieren zijn somwijlen duidelijk ontstoken, doch somwijlen ook, voornamelijk wanneer de ziekte zonder inenting ontstond, in het geheel niet veranderd. Was het lijden met eene aandoening der slijmvliezen (kwade droes) verbonden, zoo vertoont zich het slijmvlies van den neus en der voorhoofdsboezems, en dikwijls ook van de keel en het strottenhoofd, nu eens in eene grootere, dan weder in eene geringere uitgestrektheid, met deze stof doormengd, opgezwollen, rood gekleurd, en op hetzelve treft men eigenaardige uitbottingen aan, die door sommigen als tuberkels, door anderen als kleine ettergezwellen beschreven worden, doch welke Rayer voor kleine neder-

zettingen eener plastische en etterachtige stof in de zelfstandigheid van het slijmvlies en onder hetzelve houdt. Later veranderen deze uitbottingen in zweren, die zelfs de kraakbeenderen en beenderen aandoen, en Schilling vond zelfs de neusholten door versterving aangedaan. Ook in de longen treft men bij beide soorten, zij mogen met of zonder kwaden droes verloopen, niet zelden soortgelijke veranderingen aan. Hare oppervlakte vertoont somwijlen dezelfde uitbottingen of nederzettingen van etter, als het slijmvlies der luchtwegen, en haar weefsel bevat, in verschillend aantal, nu eens omschrevene, rondachtige verhardingen, dan weder met etter gevulde holten van onderscheidenen omvang. Somwijlen is, voornamelijk bij de tweede soort, een grooter of geringer gedeelte der longen ontstoken en leverachtig. Zelden treft men nederzettingen in andere inwendige organen aan; nogtans nam Eck een ettergezwel in de hersenen waar.

Behalve deze, tot beide soorten, hoewel tot maliasmus malignus in hoogeren graad, behoorende veranderingen, vindt men bij de tweede soort, op de huid nog de boven beschrevene puisten, blazen en verstoringen, en in het inwendige des ligchaams de kenteekenen van torpide koorts, ontbonden bloed, ligt verscheurbare spieren, donkerroode vlekken op het slijmvlies der maag en darmen, uitzweetingen tusschen de hersenvliezen en dgl. meer.

Behandeling.

Het is ligter de besmetting te vermijden en den Maliasmus in zijne ontkieming te smoren, dan hem te genezen, wanneer hij zich eenmaal geheel ontwikkeld heeft. Men neme alzoo, betrekkelijk de aan den kwaden droes en wormziekte lijdende paarden, dezelfde maatregelen in acht, als bij aan miltversterving lijdende dieren, en behandele wonden, die de smetstof zoude hebben kunnen opnemen, op dezelfde wijze, als zulks bij

anthrax malignus geleerd is. Is er echter, ten gevolge eener inenting, reeds dermatitis venenata ontstaan, zoo behandele men deze, zoo als zulks op bladz. 342. I. D. werd opgegeven; voornamelijk wil men inwrijvingen met kwikzilver, omslagen met loogbereidingen en, bij eene spanning, diepe insnijdingen werkzaam bevonden hebben. Warme baden en afvoerende middelen uit Calomel kunnen welligt de volkomene ontwikkeling van den eigenlijken Maliasmus verhoeden en, met dit doel, heeft Lorin de opgezwollene klieren, met goed gevolg, weggenomen.

Is de ziekte zelve echter reeds daar, dan verschilt de behandeling naar gelang van hare beide soorten.

De eenvoudige Maliasmus vereischt de behandeling van de hem tot grondslag liggende Dyscrasie door inwendige, en wel aanvankelijk door verslappende, later door versterkende, en ten allen tijde door die artsenijen, welke het plantaardige leven krachtdadig kunnen veranderen. Uit de reeks van de eerste heeft men, bij eene pas ontstane aandoening en bij krachtige lijders, voornamelijk de afvoerende middelen, en vooral groote giften Calomel, werkzaam bevonden; men verzuime hierbij echter niet, de werkdadigheid van andere uitscheidingsorganen, voornamelijk van de huid, op te wekken, en verlieze niet uit het oog, dat ligte aromatische aftreksels, warme alkalische baden en dgl. dikwijls nog dienstig zijn, waar de purgeermiddelen, wegens de zwakte der zieken, niet meer kunnen worden aangewend. In zoodanige gevallen moeten dan ook de krachten, door eenen voedenden, ligt verteerbaren kost, wijn, kina en dgl., staande gehouden en vermeerderd worden. Ten einde de in het plantaardige leven wortelende Dyscrasie meer onmiddellijk tegen te werken, heeft men de bijtende sublimaat, het Hydrojodas potassae en het Joduretum ferri voorgeslagen en in enkele gevallen met goed gevolg toegediend; waar deze echter

niet toereikend zijn, verdienden welligt het chloorgoud-soda en het Jodiumkwikzilver beproefd te worden. Benevens deze inwendige, moet men echter ook eene uitwendige, plaatselijke behandeling in het werk stellen. Warme baden met loog, omslagen van verweekende kruiden, inwrijvingen met Ungt. neapol. of Jodiumzalven, Mercuriaalpleisters met Cicuta en dgl. moeten de verweeking bevorderen, terwijl de ettergezwellen, zoo spoedig mogelijk, geopend en de zweren, volgens dezelfde regelen als de klierziekige, behandeld moeten worden. Tegen den kwaden droes wil Elliotson inspuitingen van het Creosootwater werkzaam hebben bevonden, en overeenkomstig werkende middelen, Solut. sublim. corros., Sulph. cupri s. zinci en dgl. zijn voorzeker ook tegen de zweren der keel aangewezen. De aandoening van het strottenhoofd en de longen echter vordert eene soortgelijke behandeling, als de chronische ontsteking en tering dezer deelen.

De kwaadaardige Maliasmus daarentegen moet meer als eene vergiftiging met septische giften behandeld worden: eerst dan, wanneer het gelukt, de het leven 't meest bedreigende verschijnselen meester te worden, en hem in de eenvoudige soort te veranderen, zoude er aan eene tegen de Dyscrasie gerigte geneeswijze kunnen gedacht worden. Het grootste aantal van de door hem aangedane zieken sterft bij elke behandeling. In den aanvang van het lijden hebben zich vele geneeskundigen door de hevigheid der koorts tot aderlatingen bepaald; hoewel echter het bloed eene ontstokene korst aantoonde en de pijnen in de ledematen nalieten, was het gevolg slecht, en het torpide tijdperk ontstond des te vroeger. Niet beter werkten de braakmiddelen, welke somwijlen, wegens gastrische toevallen, werden vereischt, en de Antiseptica, die in het laatste tijdperk bijna in elk geval werden toegediend, betoonden zich steeds vruchteloos. In de weinige, naar verhouding ligte gevallen, in welke de ziekte tot heden

toe, niet met den dood eindigde, schenen in de eerste dagen het Calomel en later de in- en uitwendige aanwending van den terpentijn en der Ammoniumverbindingen met voordeel te werken. Op de laatste zoude ik nog het meeste vertrouwen hebben, doch niet, even als Rayer, Ammon. liq. acet., maar de sterkere verbindingen toedienen. Wat de plaatselijke behandeling betreft, zoo vereischt de aandoening der slijmvliezen voorzeker dezelfde middelen als bij de eerste soort, en ook hier moeten de snel veretterende gezwellen vroegtijdig worden geopend. Rayer geeft den raad, ook de puisten en verstorvene korsten open te maken en met het bijtmiddel te behandelen. Is er echter reeds versterving ontstaan, zoo moet deze, even als bij den Anthrax worden behandeld.

Zestiende Familie. Psorideae.

Schurftsoorten.

Men heeft de schurft en de haar aanverwante ziektevormen onder de eenvoudige huidziekten gerangschikt en het bestaan eener schurftaardige Dyscrasie, zooals de vroegere geneeskundigen die aannamen, geloochend, dewijl men deze aandoeningen bij overigens volkomen gezonde voorwerpen waarnam; dewijl men in den Acarus scabiei de toereikende uitwendige, slechts de huid betreffende oorzaken meende gevonden te hebben, en dewijl men niet veronderstelde, dat de schurft aan een eigenaardig voorkomen, aan bepaalde inwendige voorafgaande verschijnselen enz. zoude kunnen gebonden zijn, omdat zij zoo menigmaal, op zoo verschillende plaatsen en bij zoo verschillende gestellen voorkomt. Dit alles echter geldt slechts van de door besmetting ontstane schurft, die voorwaar verreweg het menigvuldigste voorkomt, zoo lang zij nog ter plaatse, waar de smetstof is aangebragt, beperkt blijft, niet verouderd en tot gewoonte geworden is. Er bestaat echter, hoewel vele waarnemers zulks ook in twijfel trekken, onder zekere uitwendige verhoudingen, en op vele plaatsen zelfs endemisch, eene uit zich zelve ontstaande schurft, in welke zich

de smetstof en de mijt vormt en waardoor de andere, niet door inwendige oorzaak ontstane gevallen worden verwekt, en deze heeft even zoo goed haar eigenaardig voorkomen en staat zoo zeker met bepaalde inwendige stoornissen in verband, als de klierziekte en andere Dyscrasiae. De door besmetting ontstane schurft verhoudt zich tot deze van zelve ontstane, even als de Favus, welke door besmetting is voortgebragt, tot dien, welke als een verschijnsel van algemeene klierziekte voorkomt, even als plaatselijke Syphilis tot algemeene Lues, en duurt zij lang, wordt zij door uitwendige verhoudingen begunstigd, werkt er eenige invloed, die hare ontwikkeling van de uitwendige huid meer naar inwendige organen drijft, zoo gaat zij ook dikwijls genoeg vergezeld van den eigenaardigen, schurftachtigen habitus, van de karakteristieke stoornissen van inwendige organen enz., en, op deze wijze, ontstaat uit de, door besmetting te weeg gebragte, oorspronkelijk op de huid beperkte aandoening, eene dyscrasische ziekte. Ik reken alzoo de Psorideae tot de Dermapostases en vermeen, behalve door het reeds vermelde, door de vatbaarheid van de meeste hiertoe behoorende huidveranderingen tot besmetting en door de verplaatsingen, waaraan de schurft onderhevig is, geregtigd te zijn, het bestaan eener eigenaardige, schurftachtige stof aan te nemen. Ik zal, even als ik zulks bij de Scrophuloses gedaan heb, het ziekteproces volgens zijn vrijwillig ontstaan trachten te kenschetsen, en bij de oorzaken opgeven, in hoe verre de door besmetting verwekte gevallen van de andere afwijken.

Kenmerken.

1. De zitplaats van het ziekteproces is in de vochten en in dezelve vormt zich, naar alle waarschijnlijkheid, even als bij vele andere Dyscrasiae, eene eigendommelijke ziektestof, over welker aard ons echter alle meer naauwkeurige kennis ontbreekt.

2. De aandoening der vochten en het aanwezen van bepaalde ziekelijke stoffen geven zich, bij een vrijwillig ontstaan, altijd door een eigenaardig voorkomen (het schurftaardige) te kennen; eene aardkleurige, naar het groengeelachtige overhellende huid, slappe, zwakke spieren, vermagering, groote traagheid en slaperigheid, meer of minder belangrijke stoornissen in de spijsverteringwerktuigen en dgl. gaan de vrijwillige verschijning der schurftaardige ziektevormen steeds vooruit of vergezellen haar.

3. Even als bij andere Dyscrasiae, schijnt ook hier de ziekelijke stof in verschillende organen te worden nedergezet. Voornamelijk heeft hare uitscheiding voorzeker door de huid plaats, en niet zelden is zij het eenige orgaan, in hetwelk zich zigtbare veranderingen vertoonen; nogtans kunnen, benevens de huid, ook de klieren (de zoogenaamde schurft-klierziekige aandoeningen), de slijmvliezen (Ophthalmia, Leucorrhoea, Otorrhoea psorica) en parenchymateuse organen (schurfttuberkels) worden aangedaan, en, wordt de huidaandoening plotselijk onderdrukt, zoo rigt de nederzetting zich veelal naar inwendige organen (schurftaardige verplaatsingen). In meer hevige gevallen van vrijwillig ontstane schurft schijnen ook de normaal afgescheidene stoffen, namelijk de pis en het zweet, in hoedanigheid veranderd te zijn, doch wij weten niet, op welke wijze.

4. Deze uitscheiding geschiedt aanhoudend, niet in tusschenpoozingen en vernieuwde aanvallen, niettegenstaande men toch een klimmen en zakken, naar gelang van het jaargetijde en van andere oorzaken, kan waarnemen.

5. Het zenuwstelsel neemt hieraan en, over het algemeen, aan het geheele schurftaardige ziekteproces een merkbaar aandeel, en is ongelijk meer aangedaan, dan bij de tot dusverre verhandelde Dyscrasiae. Reeds voor de uitbotting der vrijwillige schurft en gedurende den bloei van den uitslag leggen de zieken eene eigenaar-

dige, aan Hysterismus en Hypochondria herinnerende gemoedsstemming aan den dag, en niet zelden ontstaan dusdanige vormen onder zenuwpijnen in de ledematen (den zoogenaamden schurftrheumatismus), een gevoel van zwaarte in het hoofd, duizeligheid, Amblyopia en dgl. Hoe duidelijk het lijden der zenuwen echter bij de schurftaardige verplaatsingen zij, zullen wij bij de uitgangen zien.

6. De door het schurftaardige ziekteproces in de huid te weeg gebragte veranderingen zijn wel is waar, volgens hare verschillende ontwikkeling zeer veelvuldig (knopjes, blaasjes, puisten, zweren), doch zij stemmen evenwel reeds uiterlijk in vele punten overeen, en hebben de volgende kenteekenen:

a. Bij eene ongekwetste huid nemen zij haren oorsprong steeds uit de oppervlakkige afscheidingslagen der lederhuid, hoewel zij ook later zich menigmaal dieper uitstrekken.

b. Zij hebben eene groote neiging tot afgezonderde, exanthematische vormingen en stellen, naar hare verschillend groote ontwikkeling, knopjes, blaasjes of puisten daar, die meestal op afzonderlijke areolae staan, Monocarpae zijn.

c. Deze areolae zijn bij de lagere vormen van eene bleekroode, bij de sterker ontwikkelde van eene vuilachtig donkerroode kleur.

d. De verschillende soorten van den schurft-uitslag hebben hare bepaalde ontkiemingsplaatsen, verschijnen meestal het eerst aan de ledematen, in de nabijheid der gewrichten en meer op de zijde der buigspieren, dan op die der uitstrekkende, doch verspreiden zich, van hier uitgaande, doorgaans over het geheele ligchaam. Slechts het aangezigt blijft bij de meeste soorten en gevallen verschoond.

e. Zij gaan gepaard met eene hevige branding en jeuking, welke voornamelijk in de warmte toeneemt.

f. Er vormt zich, ten minste bij de hooger ontwikkelde soorten, in de opperhuid eene eigenaardige mijt, Acarus scabiei, op welker meer naauwkeurige beschrijving wij bij eene andere gelegenheid zullen terugkomen.

g. De meer ontwikkelde vormen ten minste zijn dragers eener smetstof.

h. De psorische blaasjes en puisten vormen schubbenvormige roven en korsten van eene meestal donkere, groene of groenbruine kleur, onder welke zich voortdurend vocht afscheidt en, even als bij andere Dyscrasiae, veelal zweren van een eigenaardig, schurftachtig karakter ontstaan.

i. Alle soorten van schurft zijn van eene vrij vlugtige natuur, hebben de lucht en de warmte noodig, kunnen des te ligter van de huid worden verdreven, hoe minder ontwikkeld zij zijn, en verplaatsen zich gaarne.

k. Zij zijn noch met betrekking tot de enkele vruchten, noch met betrekking tot de geheele uitbotting aan eenen bepaalden duur gebonden en worden, voornamelijk bij een vrijwillig ontstaan, zelden door de natuur alleen genezen.

7. Deze veranderingen der huid zijn, zooals reeds vermeld is, menigvuldiger dan de jichtaardige, klierziekige of andere Dermapostases, nevens den beschrevenen habitus, de eenige uitwendige verschijnselen dezer Dyscrasie; doch dikwijls zijn, benevens dezelve, ook de klieren, de slijmvliezen, parenchymateuse organen of het zenuwstelsel in hunne verrigting gestoord of door dyscrasische nederzetting aangedaan. Zoodanige stoornissen in andere organen doen zich voornamelijk dan duidelijk voor, wanneer de schurft op de huid weinig ontwikkeld is, en verminderen dikwijls, naarmate de uitslag rijkelijker wordt. De schurftaardige Dermapostases verwisselen alzoo gaarne met overeenkomstige aandoeningen van andere organen.

8. Verwijlt de schurftaardige Dyscrasie bij een voorwerp een' geruimen tijd; verwekt zij namelijk, even als

zulks bij de sterker ontwikkelde ziektevormen dikwijls het geval is, aanmerkelijke verstoringen der huid, of zijn inwendige, meer gewigtige organen mede aangedaan, zoo wordt menigmaal, even als bij andere Dyscrasiae, de wortel van het plantaardige leven ondermijnd, en Atrophia, Hydrops, Phthisis zijn even zoo goed het gevolg van haar als van de klierziekte.

Deelneming van het geheele organismus.

Slechts in zeldzame gevallen wordt de uitbotting der vrijwillig ontstaande schurft van eene ligte koorts vooraf gegaan en gevolgd; meestal verloopt zij, even als die, welke door besmetting ontstaan is altijd zonder koorts, tot dat een groot bederf der vochten, zeer uitgebreide verstoringen of belangrijke aandoeningen van inwendige organen haar met uitteringskoorts en dgl. verbinden.

Verspreiding, Mededeeling, Zamenstelling. De schurftsoorten verspreiden zich meestal, van hare ontkiemingsplaats uitgaande, naar den zamenhang over het ligchaam, doch leggen daarbij doorgaans eene vooringenomenheid aan den dag voor de ledematen, voornamelijk aan de zijde der buigspieren, en verschonen gewoonlijk het aangezigt. Slechts weinige van hare soorten beperken zich tot enkele ligchaamsdeelen, en het is tevens zonderling, dat juist eene derzelve (Serpigo faciei) hare zitplaats in het aangezigt vestigt. Mededeeling volgens den zamenhang der deelen heeft slechts zelden plaats; nogtans zwellen nu en dan de klieren, die in de nabijheid eener schurftaardige uitbotting gelegen zijn, op, voegt zich Ophthalmia psorica bij de korstschurft van het aangezigt enz. Des te menigvuldiger komt, onder zekere verhoudingen, sprongsgewijze mededeeling, Metastasis, voor, zoo als zulks, bij de uitgangen, meer breedvoerig zal worden aangetoond.

Het schurftaardige ziekteproces heeft eene groote vatbaarheid om zich zamen te stellen. Even als dat der klierziekte, doch slechts zeldzamer, maakt het

zich eenigen anderen uitslag, wonden, zweren en dgl., tot zijne uitscheidingen, ten nutte en gaat met Syphilis, Lepra, Scrophulae enz. velerlei, dikwijls zeer hardnekkige verbindingen aan. Niet zelden voegt zich bij zijne meer ontwikkelde ziektevormen ontsteking der huid, welke alsdan den overgang in verzwering bevordert. Vele andere ziekteprocessen daarentegen schijnen der schurft vijandig te zijn, en deze verdwijnt dikwijls, wanneer de aan haar lijdende voorwerpen door Typhus, pokken, scharlakenkoorts en diergelijke ziekten worden aangedaan, nu eens om terug te keeren, zoodra de acute ziekte verloopen is, dan weder ook voor altijd.

Oorzaken.

De schurft kan vrijwillig en door besmetting ontstaan. In het eerste geval ontstaat zij steeds als verschijnsel van die eigenaardige Dyscrasie, welke ik reeds getracht heb te beschrijven, als ware Dermapostasis. In het laatste daarentegen doet zij primair slechts de uitwendige huid aan en verwijlt eenen onbepaald langen tijd op haar (als het ware Dermatonosis). Duurt zij echter, door besmetting verwekt zijnde, zeer lang, gaat zij tot eene verouderde, tot gewoonte gewordene schurft over, zoo kan zij, even als andere dyscrasische besmettingen, voornamelijk wanneer de uitwendige verhoudingen gunstig zijn, nu eens vroeger, dan weder later, somwijlen vrij snel, doch menigvuldiger langzamerhand, alle veranderingen in het voorkomen der zieken, alle stoornissen in inwendige organen enz. te weeg brengen, welke de Dyscrasie kenmerken en de vrijwillig ontstaande schurft voorafgaan.

Eene voorbeschiktheid voor het schurftaardige ziekteproces hebben over het algemeen:

1. De jeugdige ouderdom. De Dyscrasie der schurft ontwikkelt zich het liefste bij den knaap en jongeling en ook de smetstof vat ligter op de zachte huid van jeugdige voorwerpen, dan bij bejaarden. Van 1867

schurftzieken waren 1342 tusschen de 15 en 25 jaren oud.

2. Het mannelijke geslacht. Dit berust grootendeels daarop, dat mannen zich meer aan de inwerking der smetstof blootstellen.

3. De lagere stand. Op dezen oefenen voornamelijk de oorzaken der schurftaardige Dyscrasie haren invloed uit; en onder denzelven is de gelegenheid tot besmetting het grootste.

4. Zekere ambachten. Wevers, wolarbeiders, kleêr- en schoenmakers worden voornamelijk dikwijls aangedaan, doch zoo als het schijnt, meer, omdat de smetstof in ambachten, voornamelijk in hunne huisvestingen, ingeburgerd is, dan omdat hunne bezigheid het vrijwillige ontstaan der ziekte zoude begunstigen. Dit zoude welligt slechts het geval bij de wevers kunnen zijn, en bij de wolarbeiders en kleedermakers zit de smetstof niet zelden aan de stoffen, die zij verarbeiden.

De aanleidende oorzaken van de zich vrijwillig ontwikkelende schurft liggen nog zeer in het duister; nogtans schijnen de volgende omstandigheden tot daarstelling der Dyscrasie ten minste mede te werken.

1. Het oponthoud in eenen vochtigen, door de zon zelden verwarmden, bedompten dampkring. Men ziet ten minste de dyscrasische schurft voornamelijk in berg- en boschachtige streken, in enge, sombere dalen, en op vele dusdanige plaatsen is zij wezentlijk endemisch, zooals b. v. in Asturië, in het Schwarzwald enz. De enge hutten der armen, de vochtige, bedompte werkplaatsen der linnenwevers, slechte gevangenissen en dgl. bevorderen menigmaal haar ontstaan.

2. Slecht voedsel en ongezond drinkwater. Lieden, die veel kaas, ranzig spek, gezouten' visch en dgl. eten, bedorven regenwater enz. drinken, zullen menigvuldiger dan andere aangedaan worden.

3. Verwaarloozing der noodige zorg voor de huid en

onzuiverheid bevorderen zonder twijfel het ontstaan der schurft; dat er echter eene zekere soort van onzuiverheid bestaat, die haar hoofdzakelijk zoude voortbrengen, zoo als velen geloofden, houd ik voor onwaar.

4. Erfelijkheid. Verscheidene gevallen hebben mij overtuigd, dat de schurftaardige Dyscrasie even zoo goed kan overgeërfd worden als de klierziekige, lepreuse enz.

Veel menigvuldiger dan van zelve ontstaat de schurft door besmetting en deze hare smetstof heeft de volgende eigenschappen:

1. Zij schijnt zich niet slechts alleen bij menschen te ontwikkelen; de schurft bij den hond, het schaap, het paard enz. zijn, hoewel zij bij het dier ook op eene eenigzins verschillende wijze verloopen, en ook andere mijten vormen, toch zeer na aanverwante ziektevormen en verwekken, op de menschen overgedragen, eeuen uitslag, die van de gewone schurft naauwelijks te onderscheiden is. Of daarentegen de schurft van menschen op dieren kan worden overgedragen, weet ik niet.

2. Zij neemt voornamelijk uit de blaas- en puistachtige ziektevormen haren oorsprong; de knopschurft is zelden besmettelijk, en dat schurftzweren of, zooals Autenrieth meent, wel eens de uitgeworpene stoffen bij phisis psorica besmettelijk zouden zijn, is door niets bewezen.

3. Haar voornaamste drager schijnt de schurftmijt te zijn. Walz en Hertwich hebben dit voor de aanverwante schurft bij de schapen bewezen, en eene gelijksoortige verhouding kan men ook bij menschen aannemen. Dat echter het insect de eenige drager der besmetting zij, en dat eene schurft, bij welke men geene mijten bespeurt, of in welke zij, door de behandeling met zwavelzalven, berookingen en dgl. gedood werden, niet besmettelijk zij, houd ik, tot nu toe, nog niet voor bewezen.

4. De smetstof kan slechts overgenomen worden door aanraking, niet op eenen afstand, doch blijft aan poreuse stoffen, zooals wol, linnen en dgl. vrij lang hangen.

5. Zij wortelt en kiemt slechts op de uitwendige huid, niet op slijmvliezen, en de ongekwetste huid neemt haar ligter op, dan de gekwetste.

6. Zij schijnt, ten einde zij zoude vatten, de dierlijke warmte noodig te hebben; de bijslaap, het warme hemd van eenen schurftlijder en dgl. is met vrij veel zekerheid besmettelijk; terwijl eene ligte aanraking, de overdraging van den inhoud der vruchten, door inenting enz., de ziekte zelden of nimmer mededeelt.

7. Zij doet, even als de meeste dyscrasische smetstoffen, hetzelfde voorwerp meer dan eens in het leven aan; ja het schijnt zelfs, dat lieden, die reeds eens aangedaan geweest zijn, eene grootere vatbaarheid voor haar hebben, dan andere.

8. Haar tijd van inwerking is van verschillenden duur; bij kinderen dikwijls slechts 4 tot 5, bij volwassenen 8 tot 12 dagen, bij eene zachte huid korter, dan bij eene harde, in den winter langer, dan in den zomer en de lente.

9. De ziekte kiemt steeds ter plaatse, waar de smetstof is ingevoerd, verspreidt zich echter, nu eens sneller, dan weder langzamer, van daar in eene grootere of geringere uitgebreidheid over de geheele huid. Dat zij, hoewel ook door besmetting ontstaan, nogtans met den tijd tot eene Dyscrasie kan aangroeijen, is reeds vermeld.

Voorkomen en Algemeene verbreiding.

Met betrekking tot het eerste is reeds aangemerkt, dat de dyscrasische schurft op vele plaatsen endemisch is, en nu en dan kan de ziekte zich, door besmetting, zoo verveelvuldigen, dat zij bijna als eene Epidemie voorkomt. Wat de algemeene verbreiding aanbetreft,

zoo schijnen de schurftsoorten in alle luchtstreken voor te komen.

Beloop, Duur, Uitgang.

Het beloop van alle schurftsoorten is chronisch; de eerste uitbotting wordt voortdurend door latere vermeerderd, welke nu eens talrijker, dan weder spaarzamer te voorschijn komen en jaren lang kunnen voortduren. De duur der enkele vruchten is, even als die der geheele ziekte, geheel en al onbepaald. De waargenomene uitgangen zijn:

1. In volkomene genezing.

Deze volgt zelden of nimmer van zelve, doorgaans slechts door behulp der kunst en, wanneer de uitslag van eenen dyscrasischen oorsprong was of, gedurende zijn beloop, de Dyscrasie had verwekt, alleen door opheffing van de aandoening der vochten. Wanneer de veranderingen der huid, onder zoodanige verhoudingen, ook verdwijnen mogten, zoo is dit evenwel geene genezing, zoolang de Dyscrasie voort blijft bestaan, en weldra volgt er eene nieuwe uitbotting, of er ontwikkelen zich, in plaats van de schurft, ziekten van andere, inwendige organen. Is de uitslag daarentegen eerst kortelings door besmetting ontstaan en nog zonder invloed op het geheele organismus gebleven, zoo geneest hij ook even als bij de eenvoudige Dermatonoses; er komen geene latere uitbottingen meer; de aanwezige vruchten gaan, naar gelang van hare gedaante en ontwikkeling, op verschillende wijzen te niet en verdwijnen, nu eens met, dan weder zonder achterlating van likteekens. Instortingen zijn voor het overige ook in zoodanige gevallen niet zeldzaam.

2. In gedeeltelijke genezing.

De puistachtige schurftsoorten laten dikwijls, ook zelfs wanneer zij verdwijnen, meer of min uitgebreide zweren van een verschillend karakter terug.

3. In andere ziekten.

Het is reeds vermeld, dat zich bij de dyscrasische en verouderde schurft, door den nadeeligen invloed, dien zij op de geheele voeding uitoefent, velerlei andere aandoeningen, Marasmus, Hydrops enz. kunnen voegen. Nog menigvuldiger echter worden zoodanige, uit inwendige kiemen ontwikkelde ziektevormen de oorzaak van andere ziekten, wanneer zij, plotselijk van de huid verdwenen, door koude, opdroogende zalven en dgl. worden terug gedreven, alswanneer de zoogenaamde schurftaardige verplaatsingen volgen. Autenrieth, Hahnemam en anderen hebben ontegenzeggelijk te veel met deze verplaatsingen op gehad, en de oorzaak van vele ziektevormen en gevallen in de terug gedrevene schurft gezocht, aan welke zij geheel en al onschuldig was. Hij echter, die daarom alle schurftaardige verplaatsingen zoude willen loochenen, zou met talrijke naauwkeurige waarnemingen in tegenspraak komen, en ik konde hem, uit mijne praktijk, een niet gering aantal van gevallen voorleggen, die de nadeelige gevolgen eener te spoedig verdrevene schurft ontegenzeggelijk bewijzen. Niet elke schurft is voor het overige evenzeer geschikt, zich te verplaatsen; dit is veel meer te vreezen bij de van zelve ontstane, dan bij de door besmetting verwekte schurft, en ontstaat bij de laatste alleen dan, wanneer zij verouderd en tot gewoonte geworden is; het komt ligter bij de minder, dan bij sterker ontwikkelde (puistachtige) ziektevormen voor en volgt des te zekerder, naar mate de onderdrukking meer gewelddadig plaats had; koude baden, zalven met roode of witte praecipitaat, met lood, zink en dgl. brengen het menigvuldigst verplaatsing te weeg. Altijd gaan deze verplaatsingen met Metaschematismus gepaard, dat is, het lijden van de door haar aangedaan zijnde organen komt nimmer in de gedaante van schurftuitslag voor, en Autenrieth heeft grootelijks gedwaald, wanneer hij op de weivliezen, in

de longen enz. puisten wil bemerkt hebben; doch het schurftaardige voorkomen, de duizeligheid, kramp enz., welke de dyscrasische schurft vergezellen, blijven ook hier steeds aanhouden, ja leggen zich, bij de verplaatsing, dikwijls nog duidelijker, dan bij de huidaandoening aan den dag en geven aldus den zamenhang der nieuw ontstane ziekten met de schurftaardige Dyscrasie te kennen. De organen en weefsels, die voornamelijk door deze verplaatsingen worden aangedaan, zijn:

a. Weivliezen. Bij jonge voorwerpen en spoedige verdrijving der schurft ontstaat in dezelve somwijlen ontsteking met snellen uitgang van uitzweeting eener stolbare lympha; menigvuldiger echter vormt er zich eene acute of subacute uitstorting van water, bij kinderen veelal tusschen de hersenvliezen, bij jonge lieden in de zakken van het borstvlies en bij bejaarden in den buik.

b. Slijmvliezen. Deze worden naar verhouding zeldzamer aangedaan; nogtans heb ik eene aanhoudende buikvloeijing, die met darmverzwering eindigde, zien ontstaan.

c. Klieren en parenchymateuse organen. In deze, voornamelijk in de longen, ontstaat, na eene plotselijke onderdrukking der schurft, somwijlen ontsteking; menigvuldiger echter volgen er knobbelachtige nederzettingen, en Pneumophisis, phisis meseraica en dgl. zijn niet zelden de gevolgen eener slecht behandelde schurft. Hoedanig zich echter de schurfttuberkels van de klierziekige ontleed- en scheikundig onderscheiden, is nog niet bekend, niettegenstaande de schurfttering, gedurende het leven, door velerlei verschijnselen van andere longverzweringen te erkennen is.

d. Vezelachtige weefsels. In een geval zag ik, na eene onderdrukte schurft, alle gewrichten des ligchaams opzwellen, stijf en onbewegelijk worden; in een ander, ontwikkelde zich spoedig eene doodelijke Endocarditis.

e. Het zenuwstelsel. Neuronoses zijn de menigvuldigste gevolgen der schurftaardige verplaatsingen en door dezelve ziet men nu eens krampachtige aandoeningen, zooals Asthma, Epilepsie, Neuralgia coeliaca, dan weder verlammingen, als Amaurosis, Paraplegie en dgl., of ook ziekten van den geest, Manie of Melancholie, ontstaan.

4. In den dood.

De doodelijke uitgang volgt zelden door zeer uitgebreide uitwendige verzwering en uitteringskoorts, menigvuldiger door waterzucht of Atrophie, die zich bij de diep ingewortelde Dyscrasie vormen, en het menigvuldigst door verplaatsingen naar inwendige gewigtige organen.

Voorzegging.

De voorzegging, die, over het algemeen, bij de schurft niet ongunstig is, hangt voornamelijk van de volgende punten af:

1. van de wijze van ontstaan. De zich vrijwillig ontwikkelende schurft is veel hardnekkiger en gevaarlijker dan die, welke door besmetting ontstond.

2. Van den duur. Ook de door besmetting verwekte ziektevormen worden met den tijd dyscrasisch.

3. Van den geheelen toestand der zieken. Hoe sterker en duidelijker de schurftaardige gesteldheid ontwikkeld is, hoe meer de voeding lijdt enz., des te ongustiger is de voorzegging.

4. Van den vorm van den uitslag. Puistschurft is ligter te genezen dan de blaasvormige, en deze is minder hardnekkig dan de knopschurft.

5. Van den ouderdom, het gestel en de uitwendige verhoudingen der aangedane voorwerpen. In den mannelijken leeftijd is de schurft van minder beteekenis, dan bij kinderen en grijsaards enz.

6. Van de uitgangen. Ontstaan er verschijnselen van Hydrops, Atrophie of van Metastases, zoo is de voorzegging meestal zeer ongunstig.

Behandeling.

Wat de aanwijzing voor de oorzaken betreft, zoo voorkomt men het vrijwillige ontstaan der schurft door vermijding van alle die schadelijkheden, die bij de oorzaken, als tot haar aanleiding gevende, zijn opgenoemd geworden; als voorbehoedende geneeswijze tegen de smetstof echter is het voldoende, de nadere aanraking, de bedden, de kleedingstukken van schurftige voorwerpen, de wol van schurftige schapen en dgl. te vermijden. De schurft zou veel zeldzamer worden, indien overal, even als in vele landen, een naauwkeurig onderzoek der reizende handwerkslieden in het werk gesteld, en vooral in hunne huisvestingen voor de noodige voorzigtigheid en zuiverheid zorg gedragen wierd. Vertoonen zich de eerste sporen der besmetting, zoo kunnen zij welligt, door de aanwending der koude of van ligt bijtende middelen, nog worden uitgedoofd.

Aan de ziekte-aanwijzing wordt op verschillende wijzen voldaan, naar gelang de uitslag een voortbrengsel der Dyscrasie of der smetstof is. In het eerste geval is, even als bij andere Dermapostases, de verdelging der ziekelijke vorming, door eene inwendige behandeling de hoofdzaak; in het tweede is, zoo lang de huid alleen aangedaan blijft, eene uitwendige, slechts op de huid werkende geneeswijze toereikende. Is echter de door besmetting ontstane schurft reeds lang aanwezig, ingeworteld en tot gewoonte geworden, krijgen de zieken den schurftachtigen habitus en lijdt het geheele gestel, zoo moet zij even als de vrijwillig ontstane worden aangemerkt en behandeld, en het is over het algemeen aan te raden, ook daar, waar eene plaatselijke behandeling aangewezen is, met niet te veel geweld te werk te gaan.

De schurftaardige Dyscrasie bestrijdt men vóór alles door eene gepaste diëet, door eene gezonde, zonnige lucht, hooggelegene woningen, geschikt voed-

sel, goed drinkwater en strenge zuiverheid. Niet zelden is het noodig, de krachten der reeds zeer verzwakte zieken door Tonica en versterkende spijzen en dranken eerst weder op te beuren, alvorens men aan de opheffing van het ziekteproces zelf denken kan. Is dit echter geschied, zoo zijn, in de meeste gevallen, die inwendige middelen voldoende, welke de afscheiding der huid opwekken, het voortgezette gebruik van de zwavel, het Antimonium en de houtdranken, tusschen welke men van tijd tot tijd afvoerende middelen toedient, om afleiding naar de darmen te maken. Voornamelijk schijnt de zwavel eigenaardige krachten tegen het schurftaardige proces te bezitten. Niet zelden komen er echter ook gevallen voor, in welke zij niet toereikende is, en die men door de onthoudingskuur, in verbinding met sterker werkende artsenijen moet behandelen. Vooral zag ik een goed gevolg van de aanwending van het salpeterzuurzilver en het Arsenicum. Benevens deze inwendige behandeling worden uitwendig slechts baden en waschingen met zwavellever, Alcalia en dgl., en bij eene zeer onwerkzame huid, weinig ontwikkelden of tot een terug treden geneigden uitslag, zwavelberookingen aangewend. Zalven, van welken aard ook, moeten zoolang er nog sporen der Dyscrasie aanwezig zijn, worden vermeden en kunnen eerst dan, wanneer het grondlijden geheel en al is opgeheven, met de noodige voorzigtigheid, bij het voortgezette gebruik van de zwavel en der purgeermiddelen, in aanwending komen.

Door besmetting ontstane, niet verouderde schurft daarentegen, behandelt men hoofdzakelijk door uitwendige middelen en, tot dit doel, bestaan er zeer verschillende geneeswijzen, onder welke men zijne keus bepaalt naar gelang van den vorm, duur en de uitgebreidheid van den uitslag, de gevoeligheid der huid, de verhoudingen, in welke de zieken leven, enz. Nimmer echter wende men kwikzilver- en loodzalven aan. De

voornaamste wijzen van behandeling der schurft door uitwendige middelen zijn:

1. Door *zwavelberookingen*. De zieken worden dagelijks, in den door Galès opgegevenen toestel, ½ tot 1 uur lang, aan de inwerking der, uit Flor. sulphur. ontwikkelde, dampen blootgesteld. De geneeswijze voert langzaam tot het doel en stelt gezonde longen en eene niet te gevoelige huid tot voorwaarde; stofverplaatsingen zijn niet te vreezen. Zij is voornamelijk geschikt bij eene weinig ontwikkelde schurft.

2. Door *zwavelwasschingen*. Men wascht de met uitslag bezette ligchaamsdeelen, meermalen des daags, met eene warme oplossing van Sulphuret. potass. (℥ β—℥ jj β op ℔ j Autenr.), of met het waschwater van Dupuytren (Sulphuret. potass. ℥ iv, Acid. sulphur. ℥ β, Aq. font. ℔ j β) en laat de zieken daarbij eenvoudige baden gebruiken. Ook deze wijze van behandeling is eene der langdurigste, zachtste, en ook om deze reden bij kinderen, of waar stofverplaatsingen te vreezen zijn, aan te bevelen. Er verloopen ten minste 16 tot 24 dagen alvorens de schurft verdwijnt.

3. Door *zwavelzalven*. Of de eenvoudige zwavelzalf (Sulph. depurat. ℥ β, Axung. porc. ℥ j), of de zamengestelde zalven van Biett (Sulph. depurat. ʒ jj, Subcarb. potass. ʒ j, Axung. ℥ j), van Jasser (Baccar. lauri, Sulph. depur., Sulph. Zinci āā ʒ jj, Unguent. rosat. ℥ j), van Weylies en anderen worden, naar mate van de uitgebreidheid van den uitslag, alleen in de gewrichten, of over het geheele ligchaam, twee malen daags, ingewreven en de huid, van tijd tot tijd, door warme wasschingen of baden, gereinigd. Bij deze behandeling verdwijnt de schurft spoediger, dan bij de voorafgaande, doch zij is niet dienstig, wanneer men vrees koestert voor stofverplaatsingen. De eenvoudige zwavelzalf of het mengsel van Biett verdient de voorkeur boven de andere. Hiertoe behoort ook nog de zooge-

naamde Engelsche Methode, bij welke de zieken, na een warm zeepbad, tusschen twee wollen dekens gelegd en over het geheele ligchaam, drie malen daags met het Ung. sulphurat. der Londensche Pharmacopoea (Sulph. depur. ℥ j, Rad. veratri alb. ʒ jj, Nitr. potass. gr. X, Sapon. nigr. ℥ j, Axung. porc. ℥ jjj) ingewreven worden. Zij verdrijft den uitslag spoedig, doch kan in de bijzondere praktijk moeijelijk worden aangewend.

4. Door zwavelzeep. Horn laat de schurftlijders met een deel Sulphuretum potass., twee deelen groene zeep en de noodige hoeveelheid water inwrijven, en J. Frank beveelt eene verbinding van gelijke deelen Flor. sulph. en Sapo medic. met eenige droppels Bergamotolie aan. Deze geneeswijzen komen in hare werkingen met die der zwavelzalven nagenoeg overeen; doch de laatste bevelen zich door hare zindelijkheid aan.

5. Zonder zwavel. Niet slechts de zwavel en hare verbindingen, maar andere prikkelende geneesmiddelen, zooals de Helleborus, Nicotiana, Sem. sabadillae, Bruinsteen, Graphit en dgl., genezen, in zalven aangewend, de schurft, en zij verdwijnt zelfs, wanneer men haar, even als Delpech, met olie bestrijkt en zoo doende de lucht van haar afweert. Deze geneeswijzen hebben voor het overige niet boven die met zwavel voor en zijn minder zeker. Van meer gewigt zijn die van Wilhelm en Pfeufer. De eerste wascht zijne zieken met eene oplossing van bijtende potasch, en deze behandeling is vooral aanbevelenswaardig bij de knopjesschurft, wanneer de uitslag zich niet ontwikkelen wil, of stofverplaatsingen te vreezen zijn. Pfeufer daarentegen wrijft de groene traanzeep, dagelijks twee malen, de beide eerste dagen over het geheele ligchaam, doch de 4 volgende alleen op de met uitslag bedekte deelen, in, houdt de zieken daarbij, in eenen warmtegraad van 18 tot 20 graden Reaum., in het bed, in hetzelfde linnengoed, bij eene magere diëet en eindigt de behandeling

(meestal reeds op den zevenden dag) met een zeepbad. Deze geneeswijze is goedkoop, snel, en instortingen zijn zelden; bij kinderen echter en in de bijzondere praktijk kan zij zelden in aanwending komen, en waar stofverplaatsingen te vreezen zijn, is zij niet aangewezen.

Bij de meeste dezer geneeswijzen wordt de herstelling bevorderd, wanneer de zieken van tijd tot tijd een purgeermiddel innemen, baden gebruiken, alsook inwendig zwavel (b. v. Flor. sulph. ℨ jj, Crem. tartar., Eleosacch. foenicul. āā ℥ β M. f. p. D. S. dagelijks 2 tot 3 theelepels vol).

Wat de aanwijzingen voor de uitgangen betreft, zoo moet men, gedurende de genezing, wanneer de ziekte vrijwillig ontstaan is, voor eenen gepasten leefregel enz. zorgen, en altijd moeten er voorzorgen genomen worden, opdat de zieken, door hunne bedden, kleederen enz., niet weder op nieuw besmet worden. Hoedanig terug blijvende zweren moeten worden behandeld, zal later worden opgegeven, en Hydrops, Atrophie en dgl. vorderen dezelfde geneeswijze, als bij andere Dyscrasiae. Ontstaan er echter schurftaardige verplaatsingen, zoo is, uitgenomen de behandeling der nieuwe ziekte, de terugroeping van den uitslag aangewezen, en men kan, wanneer wasschingen met bijtende potasch en het inwendig gebruik van zwavel, Antimonium en dgl. niet tot het doel voeren, door het warme hemd van eenen schurftlijder nieuwe ontsteking bewerken of door de zalf van Autenrieth trachten de schurft te herstellen.

Verdeeling.

Ik onderscheid, naar de gedaante der vruchten, 4 Geslachten van den schurftachtigen uitslag en voeg er, als 5de Geslacht, nog de schurftzweer bij.

I. Geslacht. Prurigo.

De Knopjesschurft.

—

Synonymen. Scabies sicca, papulosa, papuliformis var. — Prurigo formicans Will., Ray. en anderen. — De drooge, harde, kleine schurft; de schurft tusschen vel en vleesch. — Die Knötchenkrätze.

Afbeeldingen. Tab. XIV. 1.

Kenmerken.

Er vormen zich, onder alle verschijnselen van schurft, over het geheele ligchaam, met uitzondering van het aangezigt, alleenstaande, platte knopjes van de kleur der huid, die door zeer smalle, bleekrood gekleurde areolae omgeven zijn en eene onverdragelijke branding en jeuking verwekken. Zij worden meestal stuk gekrabd en vormen dan kleine, donkere korstjes.

Verschijnselen.

Gewoonlijk bij voorwerpen, bij welke de schurft vrijwillig ontstaan is, en bij dezulken, die reeds vroeger aan Scabies en dgl. geleden hebben en slecht behandeld zijn geworden, ontstaat, voornamelijk des nachts, eene onverdragelijke jeuking over het geheele ligchaam, hoofdzakelijk op den rug, in den kniekuil en in de buiging van het elleboogsgewricht. Daarbij hebben de zieken dikwijls een kriewelend gevoel, verscheurende pijnen en krampachtige zamentrekkingen in de spieren; somwijlen zelfs een onvermogen, om de ledematen, voornamelijk de onderste, vrij te bewegen. Aanvankelijk is de huid onveranderd; langzamerhand echter komen hier en daar alleenstaande, kleine knopjes te voorschijn, die weinig verheven, meer plat, even als de huid, of zelfs nog helderder gekleurd, en door smalle, bleekrood gekleurde areolae omgeven zijn. Zij verschijnen het eerst aan de opgenoemde ligchaamsdeelen, verspreiden zich echter weldra, door rijkelijke latere uitbottingen,

over het geheele ligchaam, met uitzondering van het aangezigt. Handen en voeten worden nogtans later door Prurigo aangedaan, dan zulks bij de andere soorten het geval is, en zelden staat de uitbotting aldaar digt op elkander. In de koude zijn de knopjes weinig merkbaar; doch in de bedwarmte en wanneer de zieken wrijven en krabben, worden zij grooter en rood gekleurd. Met de uitbottingen der knopjes laten gewoonlijk de pijnen en krampachtige aandoeningen der spieren na; het branden en jeuken in de huid daarentegen wordt nog heviger, en de zieken krabben de knopjes vroegtijdig stuk, doen dezelve in kleine, donkere, uit geronnen bloed bestaande korstjes veranderen, die na eenigen tijd afschilferen. Nieuwe uitbottingen vervangen echter dikwijls maanden en jaren lang de oudere; somwijlen verdwijnt de uitslag voor eenigen tijd, om naderhand met vernieuwde hevigheid weder uit te breken. De pijn, die hij te weeg brengt, is hevig, en niet zelden vermageren de door hem aangedane voorwerpen, verliezen den eetlust, worden droefgeestig, enz. —

Erkenning.

Prurigo is niet altijd gemakkelijk van andere, met knopjes voorkomende ziektevormen te onderscheiden, doch, behalve de Anamnesis en de juist bij de knopjesschurft niet zeldzame kenmerken van schurftaardige Dyscrasie, kunnen de volgende punten tot de erkenning mede werken.

1. Strophulus heeft grootere, levendiger rood gekleurde knopjes, jeukt weinig of niet, schilfert zonder korstjes af, komt dikwijls in het aangezigt voor, verloopt spoediger en vertoont zich slechts bij kinderen en jonge lieden.

2. Lichen kenmerkt zich door puntige, roode, op eene gemeenschappelijke areola staande knopjes en vormt met schubben en spleten bedekte vlekken, zooals die bij Prurigo niet voorkomen.

3. C n e s m u s heeft knopjes en blaasjes, die op de spits van bobbelvormige verhevenheden zitten, vertoont zich slechts bij oude lieden en met Uroplania, en

4. P y g a g r i a en soortgelijke ziektevormen beperken zich bijna altijd op kleine plekken der huid, en verschijnen nu eens zonder duidelijke vorming van vruchten, dan weder met blaasjes, of ook met knopjes en in vereeniging met andere Dyscrasiae.

O o r z a k e n.

De knopjesschurft komt niet zelden als vrijwillige dyscrasische soort van schurft voor, en zij is het voornamelijk, met welke zich, bij personen, bij welke andere Geslachten van den schurftaardigen uitslag zijn terug gedreven geworden, haren terugkeer aankondigt. Lieden, die aan chronische schurftaardige verplaatsingen lijden, worden, voornamelijk omstreeks den tijd der lente, veelal door Prurigo aangedaan, en daarbij nemen de verschijselen in inwendige organen niet zelden af; dikwijls blijven zij ook onveranderd voortbestaan. De kenteekenen der algemeene schurftaardige Dyscrasie vergezellen alzoo de knopjesschurft, naar verhouding, dikwijls. Zij kan echter in eene torpide huid, bij oude voorwerpen enz. ook door besmetting van Scabies, Psora enz. ontstaan; ja vele schurftsoorten der dieren, b. v. van den hond, het paard enz., brengen, op de menschen overgebragt zijnde, bijna altijd knopjes voort. Of Prurigo zelve echter besmettelijk zij, is niet beslist; den Acarus heb ik nimmer in haar kunnen vinden, doch wel heb ik herhaalde malen bemerkt, dat verscheidene leden derzelfde Familie, lieden, die bij elkander sliepen enz., te gelijker tijd door haar werden aangedaan. In alle geval is hare vatbaarheid om te besmetten veel geringer, dan die der andere ziektevormen, en zij komt dierhalve in lange niet zoo menigvuldig voor als Scabies enz.

Beloop, Duur, Uitgang.

Het beloop is altijd chronisch en, aan zich zelve overgelaten, geneest de ziekte meestal niet volkomen en duurzaam. Daarentegen ziet men menigmaal, voornamelijk op het laatst van den zomer en in het strengste van den winter, allen uitslag en zelfs de jeuking verdwijnen, doch na eene langere of kortere tijdruimte wederkeeren. De uitgangen zijn de volgende:

1. In genezing. Wanneer Prurigo door besmetting ontstaan is, geneest zij, bij eene gepaste uitwendige behandeling, door afschilfering, terwijl de latere uitbottingen wegblijven; is zij daarentegen een voortbrengsel der Dyscrasie, zoo verdwijnt zij slechts met deze en dikwijls eerst, nadat zij in Scabies of Psora veranderd is.

2. In gedeeltelijke genezing. De uitbotting kan verdwijnen, doch de hevige huidjeuking terug blijven, en alzoo Prurigo als het ware in haar eerste tijdperk blijven staan.

3. In andere ziekten, en wel op eene tweevoudige wijze:

a. In eene andere soort van schurft. Men ziet de Prurigoknopjes tot Scabiesblaasjes of Psorapuisten overgaan en alsdan komen knopjes en blaasjes, of zelfs knopjes, blaasjes en puisten, nevens elkander voor.

b. In schurftaardige verplaatsing. De knopjesschurft is de vlugtigste van alle Psorideae, wordt bij eene ongepaste behandeling het ligtste van de huid verdreven en kan, daar zij het meeste van eenen dyscrasischen oorsprong is, alle de vermelde metastatische ziektevormen te voorschijn roepen.

4. In den dood. Bij zwakke voorwerpen kan Prurigo, door de hevige pijn, de slapeloosheid enz., tot Marasmus aanleiding geven; menigvuldiger echter volgt de dood door stofverplaatsingen.

Voorzegging.

Prurigo is de lastigste en pijnlijkste van alle soorten van schurft en stelt, wegens hare hardnekkigheid bij eene geschikte, wegens hare vlugtigheid bij eene ongeschikte behandeling, de voorzegging niet gunstig daar. Of zij, als verschijnsel der Dyscrasie, vrijwillig ontstaan of door besmetting verwekt is, is even als bij alle Psorideae, ook hier van het grootste gewigt.

Behandeling.

Is men overtuigd, dat de aandoening door eene versche besmetting ontstaan is, zoo kan men zich van eene der uitwendige geneeswijzen bedienen, doch zal altijd wel doen, aan zwavelwasschingen of berookingen, boven de zalven, de voorkeur te geven, en de werkzaamheid der huid door menigvuldige baden, door inwendig toegediende zwavel met Antimon. crud., Sem. phellandr. aquatic. enz. op te wekken. Verschijnt Prurigo daarentegen als voortbrengsel der Dyscrasie, als het eerste spoor eener terugkeerende schurft, nevens metastatische ziektevormen enz., zoo moet men het grondlijden op de aangetoonde wijze behandelen en trachten den uitslag op de huid te bepalen en zijne vorming tot Scabies en Psora te bevorderen. Baden, zoo warm als de zieke dezelve verdragen kan, wasschingen met eene oplossing van bijtende potasch en dgl., zijn de hiertoe dienstige middelen. Verandert de knopjesschurft in Scabies en dgl., zoo overijle men zich niet al te zeer deze op te ruimen; ontstaan er stofverplaatsingen, dan worden deze, volgens opgave, behandeld. De lastige huidjeuking echter, die nu en dan, na het verdwijnen der knopjes, terugblijft, wederstaat doorgaans de koude en warme baden, de verzachtende en prikkelende zalven en wasschingen; en het beste middel, om haar meester te worden, schijnt te zijn, om, door nieuwe besmetting, de schurft weder te voorschijn te roepen en alsdan deze, volgens de regelen der kunst te behandelen.

II. Geslacht. Scabies.

De Blaasjesschurft.

—

Synonymen. Ik beperk de reeds door Celsus gebezigde benaming Scabies, die menigmaal voor alle soorten van schurft gebruikt werd, tot de Scabies vesiculosa, lymphatica der schrijvers, de gewone schurft, gale légitime, watery itch van het volk, tot dien ziektevorm, welken Cazenave, Rayer en anderen alleen voor schurft erkennen.

Afbeeldingen. Tab. XIV. 2.

Kenmerken.

Er ontstaan, in den aanvang meestal tusschen de vingers en aan de gewrichten, later dikwijls over het geheele ligchaam, met uitzondering van het aangezigt, en menigvuldiger op de zijde der buigspieren, dan op die der uitstrekkende, kegelvormige, aan hunne grondvlakte door smalle, roode areolae omgevene blaasjes, die hevig branden en jeuken. In de meeste gevallen door de nagels der zieken stuk gekrabd wordende, laten zij nu eens pijnlijke ontvellingen terug, dan weder vormen zij donker gekleurde korstjes.

Verschijnselen.

Gewoonlijk het eerst tusschen de vingers, op de buigzijde van het handwortelgewricht, in de buiging van den elleboog en in den kniekuil, weldra echter ook onder de oksels, in de bilspleet, aan de dijen, de voeten enz., en langzamerhand over het geheele ligchaam, met uitzondering van het aangezigt, komen er kleine, puntige, vrij vaste blaasjes te voorschijn, die afzonderlijk staan, aan hunne grondvlakte met eene smalle, bleekrood gekleurde areola voorzien zijn en in hunne spits eene heldere, waterachtige vloeistof bevatten. Reeds vóór hunne verschijning zijn de genoemde

plaatsen der huid de zitplaats eener hevige jeuking en branding, en deze gewaarwordingen duren ook nog na de uitbotting voort; de bij Prurigo menigvuldige verschijnselen in de bewegingszenuwen echter, vertoonen zich slechts zelden bij Scabies, en daar deze, in de meeste gevallen door besmetting ontstaat, vertoonen er zich, in haren eersten tijd, slechts zelden sporen van een dyscrasisch lijden. De blaasjes worden doorgaans vroegtijdig stuk gehaald, en ontlasten dan eene heldere, vrij taaije, kleverige vloeistof, die nu eens tot dunne, groenachtige en ligtelijk afvallende schubbenvormige korsten, dan weder, door bijmenging van bloed, tot donkere, meer vaste kortsjes opdroogt, doch ook dikwijls, na hare ontlasting, slechts de opengehaalde blaasjes als ontvelde plaatsen achterlaat, zoo dat de zieken er als gegeesseld uitzien. Er volgen voortdurend latere uitbottingen, en heeft de aandoening lang geduurd, zoo vertoonen zich bij haar niet zelden de verschijnselen der schurftaardige Dyscrasie, bleeke, aardachtige aangezigtskleur, afgematheid, duizeligheid, pijnen in de ledematen enz. en ontwikkelen zich, nevens haar, andere schurftachtige aandoeningen, Ophthalmia psorica, schurftzweren, Neuronoses en dgl.

Voornamelijk bij dezen ziektevorm komt de Acarus scabiei voor; doch hij vertoont zich op verre na niet in alle gevallen en ook lang niet in alle vruchten. Doorgaans ontdekt men hem slechts in enkele blaasjes van de vingers en den voorarm, en, wanneer Scabies slechts eenige dagen lang, door eenig uitwendig middel, is behandeld geworden, zoo zal men, hoewel de uitslag ook nog in vollen bloei staat, te vergeefs naar mijten zoeken. De Acarus huisvest niet, zooals men vroeger geloofde, in den inhoud van de vruchten der schurftblaasjes, maar in de dikte der opperhuid, en in deze heeft hij zich dikwijls eenen, verscheidene lijnen langen weg gegraven, aan welks einde, somwijlen 3 tot 4 lijnen van het blaasje

verwijderd, hij zich ophoudt. De vruchten, bij welke eene mijt behoort, zijn nu eens aan hare spits, dan weder op de eene of andere plaats van hare oppervlakte, met eene wankleurige, nu eens witachtige, dan weder donkere punt bezet, van welke uitgaande, eene verschillend lange, meestal kromme lijn door de opperhuid loopt. De punt en de lijn liggen in de zelfstandigheid der opperhuid, hetgeen men ligtelijk bemerkt, wanneer men deze losscheidt en tegen de zon houdt. Aan het einde van het lijnvormig kanaal echter, somwijlen aan de grondvlakte van het blaasje, doch menigvuldiger eenigzins van hetzelve verwijderd, ziet men eene kleine, bruinachtige punt, den Acarus, die, door eene scheef ingestokene, fijne naald, ligt kan worden uitgetrokken. Het diertje beweegt zich zeer levendig, is wit met bruinroode punten, rondachtig, plat en ongeveer eene streep lang. Het heeft eenen snuitvormigen, rooden kop en 8, even zoo gekleurde pooten, van welke het de 4 voorste, nevens den kop, onder zijn borstschild kan verbergen. De pooten zijn behaard, en 2 borstelige haren zitten aan elke zijde van den aars (Tab. XIV. 3. 3a.).

Erkenning.

Scabies zoude vooral met Psydracia kunnen worden verwisseld. Doch, de bepaalde ontkiemingsplaatsen der schurft daargelaten, verschijnen de vruchten van Psydracia op helderroode, niet bleeke areolae, sneller, digter op een gedrongen en zijn minder kegelvormig, weeker, tot op de gelijke oppervlakte der huid, niet slechts in hare punt, met eene niet kleverige vloeistof gevuld en vertoonen geen spoor van Acarus. Er heeft meer branding en jeuking plaats, het beloop der enkele vruchten, en dikwijls ook dat der geheele ziekte, is sneller, er vormen zich schubben of vochtige schubbenvormige korsten van eene heldere kleur, even als bij Scabies, terwijl Psydracia nimmer besmettelijk is.

Oorzaken.

Scabies ontstaat zoowel vrijwillig als door besmetting, doch in verreweg de meeste gevallen door de laatste. Zij is, onder alle soorten van schurft, de veelvuldigste, komt bij beide geslachten, in elken leeftijd en in elk gestel voor en maakt tevens den grondvorm van de geheele Familie der Psorideae uit, aan welke zich de andere Geslachten, deels als niet volkomen ontwikkelde ziektevormen (Prurigo), deels als buitengewoon ontwikkelde afwijkingen (Psora en Serpigo) aansluiten.

Beloop, Duur, en Uitgang.

Het beloop der Scabies is altijd chronisch, niettegenstaande zij ook, bij een vrijwillig ontstaan, somwijlen met eene ligte koorts uitbreekt. Aan zich zelve overgelaten, geneest zij bijna nimmer, maar veroudert en plant, al mogt zij ook door besmetting ontstaan zijn, de schurftaardige Dyscrasie, met den tijd, in het organismus in. De uitgangen, die zij kan maken, zijn:

1. In genezing. Slechts onder eene geschikte behandeling. De vruchten sterven af, de korstjes laten los, de latere uitbottingen blijven weg, en waren er kenteekenen der Dyscrasie aanwezig, zoo gaan deze verloren.

2. In gedeeltelijke genezing. Op dezelfde wijze als bij Prurigo.

3. In andere ziekten en wel:

a. In andere soorten van schurft. Even als Prurigo in Scabies, zoo kan ook deze in Psora en Serpigo overgaan, en niet zelden ontstaan er nevens haar schurftzweren.

b. In schurftaardige verplaatsingen. De blaasjesschurft is, wel is waar, van eenen minder vlugtigen aard dan Prurigo, doch, bij eene verkeerde behandeling, zijn stofverplaatsingen ook bij haar geene zeldzaamheid.

4. In den dood. Verwijlt Scabies langen tijd, zoo

voegen zich, behalve de verschijnselen der Dyscrasie, veelal Marasmus en Hydrops bij haar, en de dood kan zoowel door dit lijden, als door verplaatsing naar inwendige gewigtige organen volgen.

Voorzegging.

De blaasjes schurft is over het algemeen ligter te genezen, dan de knopjesschurft; voor het overige hebben alle de, over het algemeen bij de Psorideae opgenoemde punten, invloed op de voorzegging.

Behandeling.

De voor de geneeswijze der Familie opgenoemde algemeene regels vinden voornamelijk hunne aanwending bij Scabies, en ik zoude het aldaar gezegde moeten herhalen, indien ik meer op de wijze van behandeling wilde doorgaan.

III. Geslacht. Psora.

De Puistschurft.

Synonymen. De Grieken verstonden onder hunne benaming Ψῶρα eenen uitslag van verschillenden aard en namen onderscheidene soorten en variëteiten van denzelven aan, van welke de Ψῶρα ἑλκώδης, behalve het Geslacht Impetigo, ook die soorten van schurft schijnt bevat te hebben, die ik Psora en Serpigo noem. — Scabies humida Plenk; Scabies purulenta Will.; die Pustelkrätze, die feuchte Krätze; de vochtige, vette, groote, puisterige schurft; la gale purulente, the pocky itch enz. komen allen meer of min met mijne Psora overeen.

Kenmerken.

Onder dezelfde verschijnselen en aan dezelfde ligchaamsdeelen, als bij Scabies de blaasjes voorkomen, vormen zich, op levendig rood gekleurde areolae, afge-

zonderde puistvruchten, met eenen gelen inhoud, in welker midden zich spoedig eene groene punt vertoont. Zij jeuken en branden hevig, zijn besmettelijk en verdroogen tot groene, vochtige korsten, onder welke veelal schurftige zweren ontstaan.

Verdeeling.

Naar gelang van de grootte en gedaante der vruchten en vele andere omstandigheden, laten zich twee soorten (of variëteiten) der puistschurft onderscheiden.

---

1. *Soort. Psora microcarpa.*

De kleine puistschurft.

Afbeeldingen. Tab. XIV. 4.

Verschijnselen.

Deze ziektevorm komt, met betrekking tot de ontkiemingsplaatsen en het beloop, volkomen met Scabies overeen, met welke hij zich niet zelden, bij denzelfden persoon, te gelijk voordoet; slechts bestaan de afzonderlijk staande vruchten hier niet in blaasjes, maar in puntige, met eene gele vloeistof gevulde puisten, die meestal iets grooter en minder regelmatig gevormd zijn dan de blaasjes der Scabies. Somwijlen begint de uitslag als blaasjesschurft, en eerst later wordt de inhoud der vruchten etterachtig. Doorgaans reeds omstreeks den 2den of 3den dag vertoont zich aan de spits van elke puist eene groene punt, van welke uitgaande, later de opdrooging tot groenachtig bruine korsten een' aanvang neemt; menigmaal echter worden ook hier de vruchten stuk gekrabd, en alsdan vormen zich, op deze wijze of na het afvallen der korsten, dikwijls kleine, vochtige zweren. De Acarus scabiei komt bij dezen ziektevorm even als bij Scabies voor.

---

2. *Soort. Psora macrocarpa.*

De groote puistschurft.

—

Afbeeldingen. Tab. XIV. 5.

Verschijnselen.

Nu eens in vereeniging met andere soorten van schurft, dan weder geheel alleen, verschijnen er, voornamelijk aan de ledematen, op donkerrood gekleurde, vrij groote areolae, onder een hevig jeuken en branden, groote, breede en vlakke puisten, met eenen stroogelen, etterachtigen inhoud en in welker midden zich vroegtijdig eene groenachtige punt vormt. Nu eens worden zij stuk gekrabd, dan weder verdroogen zij, zonder te barsten, tot vrij dikke, vochtige, groenbruine korsten, die, wanneer zij afvallen, gaarne schurftaardige zweren achterlaten. Latere uitbottingen komen ook hier dikwijls voor, en de invloed, dien zij op het geheele gestel uitoefenen, is gewoonlijk vroegtijdiger merkbaar, dan bij de minder ontwikkelde schurftaardige uitslagen. De Acarus vertoont zich ook hier, doch, zoo als het schijnt, zeldzamer dan bij Scabies en de vorige soort.

Erkenning.

Dewijl bij Impetigo de kleine, puntige puisten op eene gemeenschappelijke areola kiemen, niet de ontkiemingsplaatsen der schurft hebben, niet besmettelijk zijn enz., zoo kan de Puistvlecht ligtelijk van Psora worden onderscheiden. Moeijelijker is de erkenning van de 2de soort van Ecthyma, en Biett en Rayer houden de pustules phlyzaciées, die zich nevens Scabies vormen, werkelijk voor Ecthyma, hetwelk, ten gevolge van prikkelende zalven en dgl., nevens de schurft ontstaat. Alibert heeft, in dit opzigt, toegegeven, en de afbeeldingen, die hij, in de eerste uitgave, als Psoride croûteuse sordide opgaf, in 1833 met de benaming Phlyzacia aigue

onderschreven. Doch niet alleen vertoonen zich deze puisten nevens Scabies bij eene prikkelende behandeling, maar menigmaal zelfs voor er eenig middel werd aangewend; zij verschijnen dikwijls op zich zelve, zonder andere soorten van schurft, en zijn alsdan, zooals ik mij herhaalde malen overtuigd heb, even zoo goed besmettelijk, als de blaasjesschurft, hebben dezelfde ontkiemingsplaatsen en, hoewel ook zeldzamer, hetzelfde insect. Ik houd haar daarom voor wezentlijk verschillend van de eenvoudige Ecthyma en geloof de erkenning derzelve, behalve door de opgenoemde punten, genoegzaam te kunnen bepalen door de hevige jeuking en branding, door de groene punt in haar midden, door het verdroogen tot groene, dikkere en meer vochtige korsten, door den menigvuldigen overgang in verzwering, door de talrijke latere uitbottingen, het langzamer beloop enz. Zijn er, zoo als niet zelden het geval is, bovendien nog sporen van algemeene schurftaardige Dyscrasie aanwezig, zoo wordt de onderscheiding alsdan des te ligter.

Oorzaken.

Even als de Scabies, ontstaan de beide soorten van Psora menigvuldiger door besmetting dan vrijwillig, ofschoon zij ook wel op de laatste wijze ontstaan. Men ziet haar voornamelijk bij voorwerpen met eene zachte, weeke huid, bij kinderen en vrouwen, en, zooals vermeld is, nu eens alleen, dan weder met en uit Scabies zich ontwikkelen. Het gebeurt niet zelden, dat, door besmetting van volwassene schurftlijders, bij kinderen Psora en omgekeerd, door besmetting van Psora, in eene minder werkzame huid, Scabies ontstaat. Eene en dezelfde besmettingsstof brengt beide ziektevormen voort.

Beloop, Duur, Uitgang.

De Puistschurft verhoudt zich tot de Blaasjesschurft tamelijk hetzelfde, slechts eindigt zij menigvuldiger in verzwering en oefent, bij eenen langeren duur, eenen

meer nadeeligen invloed op den toestand der krachten van de zieken uit. Zij is echter minder geneigd om terug te treden en stofverplaatsingen zijn alzoo bij haar, naar verhouding zeldzamer.

Voorzegging.

Bij eene gepaste behandeling is Psora even gemakkelijk te genezen als Scabies, terwijl stofverplaatsingen bij haar zelfs minder te vreezen zijn. Verkeerd behandeld wordende, brengt zij echter veelal zweren te weeg, die bij kleine kinderen zelfs tot Atrophie kunnen aanleiding geven of door febris hectica gevaarlijk worden.

Behandeling.

Voornamelijk bij dit Geslacht der Psorideae is het somwijlen noodig, de eigenlijke behandeling der schurft, door eene meer ontstekingwerende te doen voorafgaan, jonge, volsappige zieken een' mageren kost te geven, hun afvoerende middenzouten toe te dienen, verweekende baden voor te schrijven en dgl. meer. Bij kinderen, bij welke deze ziektevorm zich het menigvuldigste vertoont, moet voornamelijk op de spijsvertering gelet, en de afscheiding der darmen door zacht werkende purgeermiddelen, Rheum met middenzouten, Infus. senn. en dgl., opgewekt worden. Aan de eigenlijke ziekte-aanwijzing beantwoorden, naar gelang de aandoening versch en door besmetting verwekt, of vrijwillig ontstaan en verouderd is, de, voor de geheele Familie aanbevolene inwendige middelen en uitwendige geneeswijzen; slechts vermijde men inwendig de meer sterk werkende Diaphoretica en uitwendig die geneesmiddelen, welke eene hevige prikkeling op de huid te weeg brengen en de vorming van zweren bevorderen, zooals Kali caustic., Helleborus, groene zeep, zwavelberookingen en dgl. De olieinwrijvingen volgens Delpech, wasschingen met Solut. Sulph. potass. of eene zachte zwavelzalf zijn meestal voldoende. Hoedanig de zweren moeten worden behandeld, zal bij eene andere gelegenheid worden opgegeven.

IV. Geslacht. Serpigo.

De Korstschurft.

—

Synonymen. Scabies inveterata var. — Gedeeltelijk Lepra crustacea med. aev. — Die inveterirte, fressende, serpiginöse Krätze, die Borkenkrätze.

Kenmerken.

Digt en op gemeenschappelijke areolae staande schurftblaasjes en puisten, die zich over enkele deelen en somwijlen over het geheele ligchaam uitbreiden en korsten vormen, onder welke de afscheiding voortduurt en zweren ontstaan. Meestal uit eene schurftaardige Dyscrasie of verouderde andere ziektevormen ontspringende, gaat Serpigo gewoonlijk met een kwaadsappig uiterlijk en velerlei stoornissen van het geheele gestel gepaard.

Verdeeling.

Naar de zitplaats, de uitbreiding, den vorm der korstenvorming enz., laten zich twee soorten onderscheiden.

---

1. *Soort. Serpigo faciei.*

De korstschurft van het aangezigt.

—

Synonymen. Crusta serpiginosa Wichmann; Wichmann heeft echter, behalve den schurftachtigen uitslag van het aangezigt, op welke zijne beschrijving voornamelijk is toegepast, vele klierziekige en venerische aandoeningen onder deze benaming verstaan. De nieuwere schrijvers hebben de ziekte met psydracia flavescens en Impetigo verward.

Afbeeldingen. Tab. XIV. 6.

Verschijnselen.

Gewoonlijk het eerst aan het oor en in de streek der slapen vormen zich, op onregelmatige, vuilachtig rood gekleurde pericarpia, talrijke blaasjes en spitse puisten, welke, in gedaante, met die van Scabies en psora microcarpa overeenkomen en even zoo hevig jeuken en branden als deze. Zij barsten vroegtijdig en vormen vochtige, groenachtige, laagsgewijze korsten, onder welke de afscheiding eener etterachtige, geelachtige stof voortduurt, die zich van tijd tot tijd losstooten, de verweekte, ontvelde, zeer vochtige lederhuid bloot leggen en zich spoedig weder hernieuwen. Aanvankelijk slechts op plaatsen van geringen omvang beperkt blijvende, breidt de aandoening zich, door talrijke latere uitbottingen, langzamerhand over het geheele aangezigt, somwijlen zelfs over een deel van het behaarde gedeelte des hoofds, hetwelk veelal kaal wordt, en over den hals en den nek uit; alle deelen, die met de etterachtige stof, welke uit de spleten der korsten zijpelt, in aanraking komen, worden rood en met nieuwe uitbottingen bedekt. Met den tijd worden de korsten dikker, donkerder, doch blijven altijd vochtig en hangen zelden lang met de huid aaneen, dewijl zij gedeeltelijk, door de rijkelijke afscheiding, loslaten, gedeeltelijk met de nagels der zieken worden afgekrabd. De jeuking en branding is onverdragelijk, de nabij gelegene halsklieren zwellen gaarne op, niet zelden ontstaat er Ophthalmia psorica nevens den uitslag, en heeft hij slechts iets langer geduurd, zoo zijn enkele plekken der onder hem gelegene lederhuid verzworen. Daarbij zien de zieken er bleek en kwaadsappig uit, hunne spijsvertering lijdt, zij vermageren, en kinderen worden veelal atrophisch. Of de Acarus ook bij serpigo faciei aanwezig is, kan ik met geene zekerheid zeggen, doch zoude er naauwelijks aan twijfelen.

Erkenning.

Deze gevaarlijke soort van schurft zoude voornamelijk met psydracia flavescens, met impetigo faciei lactea en met de door klierziekte zamengestelde puistvlecht van het aangezigt, die men ook Crusta serpiginosa genoemd heeft (zie bladz. 278. II. D.) kunnen worden verwisseld. Doch, de andere wijze van ontstaan daargelaten, alsmede het niet zeldzame gelijktijdige voorkomen van andere soorten van schurft, Scabies of Psora, nevens serpigo faciei, onderscheidt zij zich:

1. Van psydracia flavescens. Hier zijn de blaasjes kleiner, naar de puisten van Impetigo gelijkende, de jeuking en branding is veel matiger, de schubbenvormige korsten zijn bruinachtig, dunner, vernieuwen zich niet zoo menigwerf, de afgescheidene stof is spaarzamer, ontvelt de huid niet en het geheele beloop is doorgaans spoediger en zachter. Verzweringen, opzwellingen van klieren, oogontsteking en dgl. komen bijna nimmer voor, er bestaat geen spoor van smetstof en het geheele gestel blijft ongestoord.

2. Van impetigo faciei lactea. Deze insgelijks niet besmettelijke ziektevorm begint gewoonlijk aan de wangen en het voorhoofd, met bleekgele Impetigo-puisten op helderrood gekleurde areolae, veroorzaakt meestal geene pijn en vormt korsten, die in kleur en dikte naar het vlies gelijken, dat op de warme melk ontstaat. Zij stooten zich zeldzamer dan die van Serpigo af, de tusschen haar afgescheidene vloeistof is wit-geelachtig, week en dikachtig, en nimmer vertoonen zich verzweringen onder dezelve. Het geheele gestel is niet aangedaan.

3. Van Impetigo faciei scrophulosa. Ook deze ziektevorm, die somwijlen besmettelijk is, ontstaat met puisten zonder blaasjes en is pijnloos. Zijne dikke, drooge, woekerende, vast met de huid aaneenhangende korsten, die meestal helder gekleurd zijn, onderschei-

den hem ligt van Serpigo, en wanneer zich zweren onder dezelve vormen, zoo dragen deze het klierziekige, en niet het schurftaardige karakter.

Oorzaken.

Men ziet dezen ziektevorm menigvuldiger bij kinderen, dan bij volwassenen, doch hij komt overigens ook bij deze voor. Hij verschijnt vrijwillig bij zuigelingen, welke de schurftaardige Dyscrasie van de ouders hebben overgeërfd, of bij jeugdige voorwerpen, bij welke armoede en ellende de kiem tot denzelven hebben gelegd. Niet zelden voegt hij zich, zoowel bij kinderen als bij volwassenen, bij verouderde Scabies of Psora. Hij kan, voor het overige, ook door besmetting ontstaan, en men ziet somwijlen, dat minnen en kindermeisjes, die aan Scabies lijden, aan de kinderen, die zij verplegen, serpigo faciei mededeelen, even als ook, omgekeerd, de smetstof der korstschurft Scabies of Psora kan verwekken, hoewel zij echter meer gewoonlijk weder serpigo te voorschijn roept. Ik behandelde in het weeshuis te Würzburg, in het jaar 1834 tot 35, 15 kinderen, aan welke de aandoening medegedeeld was geworden door een meisje, dat van het platte land in het huis gebragt was, en bij hetwelk zich, bij de serpigo faciei, later nog Scabies voegde. De besmette voorwerpen bleven zonder Blaasjesschurft.

Beloop, Duur, Uitgang.

De ziekte duurt jaren lang en geneest nimmer van zelve. Onder eene gepaste behandeling kan zij, even als andere soorten van schurft, in genezing eindigen, doch laat, wanneer zij lang geduurd heeft, veelal likteekens terug. Bovendien kan zij in schurftzweren overgaan, tot Atrophie aanleiding geven en alle stofverplaatsingen der schurft daarstellen. Bij kleine kinderen worden, bij eene plotselijke onderdrukking der aandoening, menigmaal bij voorkeur de hersenvliezen aangedaan.

Voorzegging.

Serpigo faciei is vrij moeijelijk te genezen, voornamelijk wanneer zij uit inwendige oorzaken is ontstaan, en zachte, zwakkelijke kinderen worden, door de rijkelijk afscheidende, zeer pijnlijke aandoening, steeds zeer mager en sterven somwijlen door uittering.

Behandeling.

Alleen bij zeer versche, door besmetting ontstane gevallen kan van eene der uitwendige geneeswijzen, van de zwavelwasschingen, van eene eenvoudige zwavelzalf en dgl. gebruik worden gemaakt; en ook dan nog zijn afvoerende middelen, het inwendige gebruik van zwavel en dgl. als hulpmiddelen aan te bevelen. Is het lijden daarentegen verouderd of van eenen dyscrasischen oorsprong, zoo moet de hoofdbehandeling tegen de Dyscrasie gerigt zijn, de levenswijze veranderd, de grootste zuiverheid in acht genomen, de gesteldheid verbeterd, Antim. crud. met Antacida, Decoct. spec. lignor., Sarsapar., Rob de Laffecteur en dgl. toegediend worden. Daarbij wendt men uitwendig slechts olieinwrijvingen, verweekende omslagen, verdoovende wasschingen enz. aan, ten einde de hevige pijn te matigen.

---

2. *Soort. Serpigo diffusa.*

De verspreide korstschurft.

Synonymen. Gedeeltelijk de herpes crustaceus, pustulosus, de Lepra crustacea der Ouden. — Lepra scabiosa Plenk. — Impetigo scabida Will. — Der fressende, wandernde Grind; die aussatzartige Krätze.

Afbeeldingen. Tab. XIV. 7.

Verschijnselen.

Bij voorwerpen, die, in eenen buitengewonen graad, een schurftaardig voorkomen hebben, of reeds sedert ja-

ren aan verouderde Scabies, Psora enz. geleden hebben, ontstaan, gewoonlijk het eerst aan een der ledematen, langzamerhand echter aan meerdere, en eindelijk dikwijls over het geheele ligchaam talrijke, digt opeen staande Psydraciapuisten, met blaasjes vermengd, die door hare hevige jeuking en branding, door de groene punt in de enkele puisten, door hare vooringenomenheid om op de zijde der buigspieren voor te komen, door het menigvuldige, gelijktijdige voorkomen van schurftblaasjes tusschen de vingers enz. hare schurftaardige natuur aan den dag leggen. Zij worden stuk gekrabd of barsten van zelve, ontlasten eene rijkelijke hoeveelheid eener etterachtige vloeistof en bedekken weldra de aangedane deelen met een korstachtig bekleedsel, dat, in den aanvang, slechts dun, echter, door de onder hetzelve voortdurende afscheiding, weldra aan dikte toeneemt en somwijlen geheele deelen als met een vingerdik harnas bekleedt, ja nu en dan het geheele ligchaam misvormt. De korsten zijn drooger en vaster dan bij de vorige soort, meestal van eene groenachtige kleur en van eene bleeke, vuilachtige roodheid omgeven; de pijn en jeuking onder dezelve is zoo hevig, dat de zieken haar met de nagels stuk krabben; doch ook vrijwillig bekomen zij, voornamelijk in de gewrichten, scheuren, uit welke rijkelijk eene etterachtige stof vloeit. Zij hangen vast met de huid aaneen; vallen zij echter af, zoo verschijnen er onder dezelve wankleurige zweren, die spoedig met nieuwe korsten worden bedekt. Daarbij worden de zieken mager, de voeding lijdt, er verheft zich uitteringskoorts, er ontstaat waterzucht enz.

E r k e n n i n g.

Deze soort van Serpigo zoude slechts met impetigo confluens kunnen worden verwisseld; doch de vermelde kenmerken der uitbotting, de bleeke, vuilachtige roodheid, de groene, dikke, met spleten bezette korsten, de Anamnesis en het geheele voorkomen der zieken, de

zweren onder de korsten, de vatbaarheid van het lijden tot besmetting enz. verzekeren de erkenning.

Oorzaken.

Nimmer verwekt de op een gezond voorwerp overgebragte smetstof dadelijk serpigo diffusa, maar deze is altijd het voortbrengsel eener schurftaardige Dyscrasie, hetzij deze nu vrijwillig is ontstaan, of dat zij zich in vereeniging met andere ziektevormen, met Scabies, Psora enz. heeft ontwikkeld, die, oorspronkelijk door besmetting te weeg gebragt, met den tijd verouderd, tot gewoonte, dyscrasisch geworden zijn. Zij is de sterkste ontwikkeling van het schurftaardige ziekteproces op de huid en even zoo besmettelijk als de andere ziektevormen, doch hare smetstof roept bij hen, op welke dezelve wordt overgedragen, Scabies of Psora, en niet dadelijk Serpigo te voorschijn.

Beloop, Duur, Uitgang.

Het beloop is, even als bij de andere ziektevormen dezer Familie, chronisch en de duur onbepaald. Genezing ontstaat alleen door opheffing der Dyscrasie en altijd blijven er likteekens terug. De ziekte bezit geene bijzondere geneigdheid om zich te verplaatsen; nogtans kan een onvoorzigtig gebruik van opdroogende middelen, b. v. de lood- en kwikzilverzalven, ook bij haar de gevaarlijkste gevolgen hebben. Menigvuldiger echter sterven de zieken aan Marasmus, febris hectica of Hydrops, welke zich bij Serpigo in het bijzonder bij de haar te weeg brengende Dyscrasie, voegen.

Voorzegging.

Geene andere soort van schurft is zoo hardnekkig, geene andere zoo gevaarlijk. De uitgebreidheid van den uitslag, de rijkelijkheid der afscheiding, de graad der schurftaardige gesteldheid, de ouderdom, de krachten der zieken, de tegenwoordigheid of het afwezen van uitteringskoorts, de waterzucht enz. zijn de voornaamste punten, die invloed op de voorzegging hebben.

De gewone geneeswijzen en middelen zijn hier niet voldoende. Zelfs Antimonium en zwavel, houtdranken en Graphit, Jodiumijzer en kwikzilver helpen slechts weinig, en doorgaans moet men tot de hongerkuur en tot de geregelde aanwending van den helschen steen en het Arsenicum zijne toevlugt nemen. Maken de zwakte der spijsverteringswerktuigen, de aanmerkelijke vermagering, de waterzucht en dgl. eene tegenaanwijzing tegen deze middelen, zoo moet men vooreerst dezen verschillenden toestand op eene gepaste wijze bestrijden, doch de voorzegging is alsdan altijd zeer ongunstig. Uitwendig worden aanvankelijk slechts verweekende baden en omslagen aangewend, ten einde de korsten los te maken, en eerst wanneer de Dyscrasie begint te verdwijnen, is eene meer werkdadige behandeling, zoo als die bij de schurftzweren zal worden opgegeven, geoorloofd.

V. Geslacht. Psorelcosis.

De Schurftzweer.

Synonijmen. Ulcera psorica, scabiosa. — Die Krätzgeschwüre.

Afbeeldingen. Tab. XIV. 8.

Kenmerken.

Door schurft veroorzaakte of onderhouden wordende zweren met donkerroode, vuilachtige grondvlakte, dikke, korstachtige randen en afcheiding eener gele, scherpe, etterachtige stof, die tot donkere korsten opdroogt, en met hevige jeuking en branding en dikwijls met uitslag in den omtrek gepaard gaat.

Verschijnselen.

Voornamelijk gaarne aan de ledematen, tusschen de

vingers en toonen, op den rug van de hand en den voet, aan de kleine beenderen enz., doch ook aan andere ligchaamsdeelen, vormen zich onregelmatige, meer vlakke, dan diepe zweren met dikke, korstachtige randen, onzuivere, vuilachtig donkerroode grondvlakte en rijkelijke afscheiding eener gele, eigenaardig riekende etter, welke de door haar bevochtigde deelen rood maakt en, op de zweren, dikwijls tot groene of bruine korsten opdroogt. De omgevende deelen zijn bleekrood gekleurd, menigmaal zuchtig opgezwollen, en meestal komen er, van tijd tot tijd, nu eens in geringer, dan weder in grooter aantal, schurftblaasjes of puisten te voorschijn. Deze zweren zijn zeer pijnlijk, zelden dringen zij diep, doch breiden zich gewoonlijk in de vlakte uit. Meestal hebben de zieken, die dezelve vertoonen, duidelijk het schurftaardige voorkomen; dikwijls bestaan er nevens dezelve andere soorten van schurft of inwendige, door stofverplaatsingen veroorzaakte aandoeningen, en zijn zij zeer uitgebreid, zoogaan zij dikwijls van uitteringskoorts vergezeld.

Oorzaken.

De schurftzweren zijn menigmaal het gevolg van de ineenvloeijing of kwalijke behandeling van eenigen schurftachtigen uitslag, voornamelijk van de Geslachten Psora en Serpigo, en komen zelden in versche, door besmetting ontstane, meestal in dyscrasische, of verouderde gevallen voor. Bij voorwerpen, in welke de Dyscrasie huisvest, vormen zij zich echter ook uit kwetsingen, andere zweren, etterende bloedvinnen enz., en men heeft dit voornamelijk bij personen, bij welke de schurft, door eene ongepaste behandeling onderdrukt werd, dikwijls met eene kritische beteekenis voor het schurftaardige lijden van inwendige organen, waargenomen. Of, zoo als velen opgeven, Psorelcosis besmettelijk zij, of hare etterachtige stof op de huid van gezonde voorwerpen Scabies zoude kunnen verwekken, is onzeker, doch niet onwaarschijnlijk.

Beloop, Duur, Uitgang.

Het beloop is chronisch en de duur onbepaald. Somwijlen schijnen de schurftzweren met den gelijktijdig aanwezigen uitslag, of met door schurftaardige verplaatsingen ontstane inwendige aandoeningen af te wisselen, worden droog of verdwijnen zelfs geheel, wanneer deze sterker uitkomen, en scheiden weder rijkelijk af, wanneer gene zich beperken. Wanneer zij genezen, laten zij vlakke, roodbruin gekleurde, gewoonlijk gladde likteekens terug, die slechts langzaam wit worden en zeer gevoelig zijn voor eene afwisseling van den warmtegraad. Slechts wanneer de Dyscrasie wordt opgeheven, is de genezing duurzaam; in het tegenovergestelde geval breken zij veelal weder op nieuw open, of geven tot allerlei stofverplaatsingen aanleiding, die op andere ziektevormen van deze Familie kunnen volgen. Hierdoor en door febris hectica, Atrophie, Hydrops enz., die zoowel eene uitgebreide Psorelcosis als de Korstschurft vergezellen, kunnen zij zelfs doodelijk worden.

Voorzegging.

Bij eene geringe uitgebreidheid zijn de schurftzweren somwijlen weldadige plaatsvervangende uitscheidingen, die de dyscrasische nederzettingen van de longen en andere gewigtige organen afhouden; nemen zij daarentegen eene groote oppervlakte in, zoo zijn zij, bij kinderen en zwakke voorwerpen, niet zonder gevaar. Altijd zijn zij zeer bezwaarlijk te genezen.

Behandeling.

Dewijl de schurftzweren in verreweg de meeste gevallen op de Dyscrasie wortelen, zoo is doorgaans de verwijdering van deze de hoofdopgave, en niet altijd zijn de gewone middelen voldoende en moet men somwijlen van de hongerkuur, het Argent. nitric. en het Arsenicum gebruik maken. Uitwendig worden zij, in den aanvang, slechts overeenkomstig haren graad van terugwerking behandeld; men make, bij eenen zeer geprikkelden toestand,

verweekende en verdoovende stovingen, late zemelbaden gebruiken, eene ontstekingwerende diëet houden en dgl. meer; zijn zij daarentegen meer torpide, slap, geneigd om zich verder uit te breiden, dan worden zij, nadat de korsten zijn afgeweekt, met eene oplossing van zwavellever, met loog, aromatische aftreksels en dgl. gebaad en de levenswijze der zieken zoo ingerigt, dat zij deze zacht prikkelende behandeling ondersteunt. Toonen de zweren, onder deze handelwijze, echter eene geneigdheid om te genezen, alvorens de Dyscrasie is opgeheven, zoo moet men met de middelen uitscheiden, en het ophouden der ziekelijke afscheiding, door het inleggen van erwten en dgl., trachten te verhinderen. Eerst dan, wanneer elk spoor van het inwendige lijden verdwenen, en het uitzigt en de geheele toestand weder beter is geworden, mag men de vorming van het likteeken toelaten, hetwelk men door zwavelzalven, het aanstippen met helschen steen en dgl. bevorderen kan. Het is nogtans altijd goed, fontanellen aan te leggen en, door opwekking der normale afscheidingen, afleiding te verschaffen. Ontstaan er, na eene onvoorzigtige genezing van schurftzweren, stofverplaatsingen, dan moeten de verdwenene plaatsvervangende uitscheidingen, door Vesicantia of Ungt. stibiat. weder worden hersteld.

Zeventiende Familie. Leproses.

Soorten van Melaatschheid.

De benaming Lepra stamt uit het Grieksch (λεπρός, schubachtig, ruw, van λέπος, de korst, de schub) af en duidde oorspronkelijk velerlei, met afschubbing der huid gepaard gaande soorten van uitslag aan. In de middeleeuwen echter, aan welke de schuld van zoo menigerlei verwarring in de spraak wordt toegeschreven, bestempelde men met dezen naam eene reeks van huidveranderingen, die men voor wezentlijk onder elkander aanverwant en slechts wat den vorm betrof als verschillend, en meer dan andere, als ongeneeslijk, kwaadaardig, onzuiver en besmettelijk aanmerkte, die zich juist toen in het westelijke gedeelte der aarde zeer uitbreidden, en die men zoo zeer vreesde, dat men de door haar aangedane voorwerpen van de menschelijke zamenleving uitsloot en als burgerlijk dood beschouwde. Men nam Lepra in dezelfde beteekenis als melaatschheid, als synonymen met Aussatz, Maltzei, Ladrerie, Malandrie, Mésellerie, morbus sancti Lazari enz., en hoewel ook vele der hiertoe behoorende ziektevormen het schubachtige voorkomen bezaten, zoo misten toch andere deze eigenschap.

Deze latere beteekenis is tot aan onze dagen gebleven, en hoewel ook Willan en anderen den oorsprong en de afleiding weder getracht hebben te herstellen, en eene variëteit der schubbenvlecht (vergl. bladz. 168. I. D.), die met de melaatschheid niets gemeen heeft, Lepra noemden, zoo heeft deze proef van het reeds eeuwen oude gebruik nogtans weinig opgang gemaakt, en de meeste geneeskundigen noemen, met het volk, de melaatschheid Lepra.

In dezen zin gebruik ook ik de benaming Leproses voor eene bijzondere, eigenaardige Dyscrasie, voor de verschillende soorten van melaatschheid.

De verschillende ziektevormen echter, die men, in de middeleeuwen, het eerst onder den gemeenschappelijken naam van Lepra, melaatschheid, enz. omvatte, zijn niet eerst in dien tijd ontstaan, maar zij dagteekenen van den hoogsten ouderdom. De Zaraath der Hebreeuwen, tegen welke Mozes zoo vele gezondheidswetten uitvaardigde, de *φοινικίη νοῦσος* van Hippocrates, de *λευκή*, welke Herodotes onder de Perzen menigvuldig noemt, de Elephantiasis, van welke Lucretius, Plinius en Aretaeus gewagen, de Dschussam, Sala en Baras der Arabieren enz. worden, door de schrijvers der middeleeuwen zelve, als met de melaatschheid overeenkomende ziektevormen erkend en menigmaal met het woord Lepra vertaald. Doch vroeger behoorden deze ziektevormen meer in het Oosten te huis, en waren in het Westen, hoewel ook niet geheel en al onbekend, toch zeldzaam. Eerst met de volksverhuizingen, de heerschappij der Barbaren, het verval van alle kunsten en wetenschappen, de vernietiging van den vrede en met velerlei andere ellende, waardoor zich het begin der middeleeuwen kenmerkte, werden zij ook in Europa algemeen verspreid, en wanneer ook de kruistogten het verwijt niet verdienen, de melaatschheid naar het westelijke gedeelte der aarde te hebben overgebragt, zoo

hebben zij er nogtans voorzeker niet weinig toe bijgedragen, om de reeds vroeger aanwezige ziektevormen met nieuwe te vermeerderen en het aantal der aangedane voorwerpen te doen opklimmen. Van de 11de tot de 14de eeuw was de Lepra in Europa het hevigst, en wie nieuwsgierig is, wat de geneeskundigen van dien tijd van haar dachten, welke talrijke ziektevormen zij onderscheidden, waardoor zij de melaatschheid van andere huidziekten meenden te erkennen en dgl. meer, die zal in het klassieke werk over de Westersche melaatschheid door Hensler eene toereikende inlichting vinden. Men schatte het aantal der Leprahuizen in het christelijke Europa op 19,000, en Lodewijk VIII van Frankrijk bedacht, in zijn testament (1227), 2000 zoodanige inrigtingen, die in zijn toenmaals klein koningrijk bestonden.

Even als echter de melaatschheid met de dagen van rampspoed en duisternis over Europa was uitgebroken, zoo nam zij ook met het morgenrood der beschaving, met den terugkeer van geschikte verhoudingen, met eene betere bebouwing van den grond, grootere zuiverheid, meer gepaste gezondheidsmaatregelen enz. weder aan menigvuldigheid af. Reeds omstreeks het midden der 15de eeuw was zij in Italië merkbaar zeldzamer geworden, en toen, op het einde dier eeuw, niet zonder den invloed der Lepra, de Syphilis zich ontwikkelde, verloor zij zich grootendeels in de nieuw ontstane ziekte, die zich spoedig over geheel Europa uitbreidde. In het Zuidelijke gedeelte van Frankrijk trok zij zich, in de tijden van Rondelet († 1566), in de bergdalen terug, en reeds in de eerste helft der 17de eeuw werden de meeste Leprahuizen, als overbodig, opgeheven of voor andere ziekten bestemd.

Deze in het oog vallende vermindering der melaatschheid was echter slechts in Europa merkbaar, en zelfs hier verdween zij niet volkomen. In Azië, Afrika en in de Nieuwe wereld, alwaar de luchtsgesteldheid en de

levenswijze de Lepra meer begunstigen, en geene soortgelijke vorderingen in de beschaving haar terugdrongen, ontwikkelt zij zich nog in hare oude kracht, en sedert de opmerkzaamheid der geneesheeren zich meer op het endemische lijden van enkele landstreken had gewend, vond men ook in Europa, hier en daar, aan den oever der Oostzee zoowel als aan de kusten der Middellandsche zee, in Esthland zoowel als in den Griekschen Archipel, in Noorwegen zoowel als in Spanje, hoewel ook meestal binnen enge grenzen, ziektevormen, die met de melaatschheid der middeleeuwen, zoo als zij ons door Hensler en anderen in hare verschillende vormen is beschreven geworden, volkomen overeenstemmen, of althans zooveel gelijkvormigheid met haar aan den dag leggen, dat zij als hare afstammelingen en overblijfsels kunnen worden aangemerkt. Het schijnt zelfs als of de boom, dien men sedert eeuwen voor afgestorven hield, op nieuw wilde uitbotten, sedert de Syphilis minder kwaadaardig begint te worden; in verschillende streken van Europa zijn, in de laatste 80 tot 100 jaren, vroeger niet aanwezige (of niet opgemerkte) ziekten ontstaan, die meer of min de melaatschheid doen herinneren.

Van daar heeft men in den nieuweren tijd weder meer van Lepra gesproken, dan zulks in de 17de en 18de eeuw het geval was, en vele ziektevormen voor melaatsch, voor soorten van Lepra verklaard. Men is daarbij echter vrij willekeurig te werk gegaan; vele Geneeskundigen meenden in elke huidaandoening, die buitengewoon misvormend en hardnekkig was, Lepra te zien, dezelfde aandoening, welke de een voor melaatsch hield, gold bij den anderen voor venerisch, scheurbuikig of schurftaardig, en men is het nog niet naauwkeurig eens, welke eigenschap eene ziekte moet hebben, om als eene soort van melaatschheid te kunnen gelden. De Ouden hadden hunne Criteria, doch deze waren, volgens

den geest dier tijd, met zoo veel bijgeloovigheid doormengd, dat zij in onze dagen slechts weinig waarde hebben. Hensler heeft uitmuntende wenken gegeven, doch nergens de melaatschheid in het algemeen als ziekteproces beschreven, en hetgeen Alibert tot kenmerken zijner Dermatoses lepreuses opgeeft, is, over het algemeen, niet voldoende.

Het schijnt mij toe, als bezat de lepreuse Dyscrasie de volgende

Kenmerken.

1. De wortel van het ziekteproces ligt, even als die van alle Dyscrasiae, in veranderingen der chylbereiding en in het bloed. Dit geeft zich te kennen door velerlei gastrische bezwaren, welke de verschijning der Leproses bijna aanhoudend voorafgaan, door een eigenaardig voorkomen, door tegennatuurlijke gesteldheden in de afscheidingen enz. De Ouden wilden aan het bloed der aan melaatschheid lijdende voorwerpen, eene donkere, bruinachtige, lood- of aschachtige kleur, eene kleverige, vetachtige of zanderige gesteldheid en slechten reuk hebben waargenomen; nieuwere waarnemingen hebben dit echter niet bevestigd, en de lijkopeningen hebben tot nu toe, over den inwendigen grondslag der melaatschheid, nog weinig uitsluitsel gegeven, hoewel men ook bij vele ziektevormen de watervaten en klieren rood en opgezwollen, de aderen met bloed opgevuld en dgl. vond.

2. Er vormt zich een eigenaardig ziektevoortbrengsel, over welks gesteldheid wij echter nog geheel en al in het onzekere zijn; dit verraadt zich door de in hoedanigheid veranderde afgescheidene stoffen, door de later te verklarene eigenaardigheden der lepreuse nederzettingen en, bij vele ziektevormen, welligt door de besmettelijkheid; doch wij kennen noch zijne natuurlijke, noch zijne scheikundige eigenschappen, en wanneer wij ook zien, dat, bij de meeste Leproses, eene

tegennatuurlijke kleurstof van eene gele, vuilachtig bruine, somwijlen zelfs zwartachtige kleur gevormd en nedergezet wordt, zoo kunnen wij deze toch niet als de eigenaardige ziektestof zelve, maar slechts als een begeleider, als een bijvoegsel derzelve aanmerken.

3. Deze ziektestof wordt, even als bij andere Dyscrasiae, gedeeltelijk met de normale uitscheidingen uitgescheiden, gedeeltelijk in velerlei soort van organische weefsels nedergezet en vormt aldus de uitwendige verschijningen, de verschillende vormen van het lepreuse proces.

4. Menigmaal volgt deze uitscheiding en nederzetting in eens, even als bij de klierziekte; somwijlen ontstaat zij echter ook in meer of minder duidelijke, vernieuwde aanvallen, even als bij de jicht, die echter zelden eenen regelmatigen Typus houden.

5. Voornamelijk aan die uitscheidingen, die met vernieuwde aanvallen plaats hebben, neemt het vaatstelsel gaarne, zoowel plaatselijk als algemeen, aandeel; de klieren, watervaten en aderen van die deelen, naar welke uitstooting volgt, zwellen op, en niet zelden vertoont er zich eene koortsachtige prikkeling.

6. Levendiger en gewigtiger is de deelneming van het zenuwstelsel, zoowel aan deze uitscheidingen, als aan het geheele lepreuse ziekteproces. Reeds de Ouden kenden de op deze deelneming berustende verschijnselen en zagen in dezelve, met regt, gewigtige onderscheidingskenteekenen voor de erkenning der ware melaatschheid. Het zenuwstelsel toont zich bij de Leproses nu eens in zijne naar den omtrek toe loopende takken, dan weder in zijn centraalstelsel aangedaan, en geeft zijn lijden, gedeeltelijk door eene ziekelijke opwekking, op welke veelal verlamming volgt, gedeeltelijk door primaire verlamming te kennen. Van de naar den omtrek toe loopende zenuwen gaan dikwijls eigenaardige gewaarwordingen, krieweling, een naar electrische slagen of naar rheuma-

tische pijnen gelijkend gevoel, somwijlen zelfs trekkingen en krampen, de uitbotting der lepreuse nederzettingen vooraf en vergezellen haar in haar verder beloop; nog menigvuldiger echter onstaat er in de aangedane deelen ongevoeligheid, verlamming der gevoelszenuwen en verstijving. Stoornissen in de centraalorganen, in de hersenen en het ruggemerg, hebben nu eens voor, dan weder nevens de uitscheidingen der lepreuse stof plaats, of ook ontstaan zij eerst bij de vermindering of verdwijning van lepreuse toevallen in uitwendige organen. Zij schijnen over het algemeen met de uitwendige ontwikkeling der melaatschheid in eene omgekeerde verhouding te staan en juist bij die ziektevormen het sterkste te zijn, die in de huid en in andere organen de geringste veranderingen te weeg brengen. Zij verschillen voor het overige zeer in haren zamenhang, doen nu eens meer de somatische, dan weder meer de psychische zijde van het zenuwleven aan, en dragen over het algemeen het kenmerk van drukking, van verlamming. Nu eens volgt deze echter dadelijk, dan weder na eene kortere of langere opwekking. Ook de tegennatuurlijke afwijkingen in de verrigting der teeldeelen, bovenmatige geslachtsdrift of onvermogen, die zich nevens vele soorten van melaatschheid vertoonen, schijnen haren oorsprong uit het zenuwstelsel te nemen. Slechts bij weinige ziektevormen heeft men de hersenen en het ruggemerg ontleedkundig onderzocht en nu eens eene sterke opvulling van bloed, dan weder eene uitstorting van water, of ook eene buitengewone hardheid of weekte gevonden, doch somtijds ook niets tegennatuurlijks ontdekt. De naar den omtrek toe loopende zenuwen werden, bij lijkopeningen, nog nimmer in aanmerking genomen.

7. De weefsels, in welke de lepreuse zelfstandigheid voornamelijk wordt nedergezet, zijn het hoornweefsel, de opperhuid, de haren en nagels, de lederhuid en de slijmvliezen, benevens het onder dezelve

gelegene celweefsel en de kraakbeenderen. In zekere gevallen kunnen echter ook klierachtige organen, de weivliezen, de beenderen enz. in het bereik der Dyscrasie worden getrokken, en menigmalen vertoonen zich de normale uitgescheidene stoffen, de pis, het zweet, zoo veranderd, dat men ook eene uitscheiding der ziekelijke stof door haar moet aannemen.

8. De aandoening dezer organen geschiedt in eene zekere opvolgende reeks, nu eens van buiten naar binnen, dan weder in eene tegenovergestelde rigting; het eerste heeft echter veel menigvuldiger plaats, en meestal is de huid het eerst aangedane orgaan. Er zijn ziektevormen, bij welke slechts enkele organen (en voornamelijk de uitwendige bekleedsels) worden veranderd en de ziekte op dezen geringen trap van ontwikkeling blijft staan (Leproides), en andere, in welke de Dyscrasie hare heerschappij, met den tijd, over een meer of minder groot aantal van organen uitbreidt (eigenlijke Leproses).

9. De stoornissen in de verrigtingen en de ziektekundig ontleedkundige veranderingen, die door de lepreuse nederzetting in verschillende weefsels en organen worden te weeg gebragt, zijn zeer veelvuldig. In het algemeen verwekt zij, wel is waar, in het begin, eene verhoogde levenswerkdadigheid, opzwelling en dgl., die weldra te niet gaat, om in verstoring over te gaan; doch zoowel de verschijnselen van gene, als de aard en wijze van deze verschilt, naar gelang der aangedane organen enz., te zeer, dan dat men daarvoor algemeen geldende bepalingen zoude kunnen maken.

10. In de meest verschillende gedaanten komen de verschijnselen van melaatschheid in de uitwendige bekleedselen voor, welke het duurzaamst en doorgaans het eerst tot dyscrasische uitscheiding worden gebezigd. De lepreuse Dermapostases kenmerken zich verder door de volgende punten:

a. Zij beginnen doorgaans aan enkele ligchaamsdeelen,

voornamelijk in het aangezigt en aan de ledematen, doch verspreiden zich, met den tijd, vele Leproides (minder ontwikkelde ziektevormen) uitgenomen, doorgaans over het geheele ligchaam.

b. Hare verschijning in de huid wordt dikwijls voorafgegaan door eigenaardige, pijnlijke gewaarwordingen, het reeds vermelde mierenloopen enz., doch nog menigvuldiger worden de plaatsen, op welke zij kiemen, gevoelloos. Zij zelve zijn over het algemeen niet pijnlijk en, bij vele ziektevormen, geheel en al gevoelloos.

c. Zij onderscheiden zich minder, dan de andere Dermapostases, door eene eigenaardige roodheid, die slechts bij weinige soorten voorkomt, dan door kleurveranderingen van eenen anderen aard, die haren grond in eene tegennatuurlijke vorming van kleurstof vinden. Zij zijn dofwit, vaal, bruin- en bronsachtig gekleurd.

d. Zij deelen somwijlen reeds in het begin, doch menigvuldiger in latere tijdperken, aan de uitwaseming der zieken eenen eigenaardigen, walgelijken reuk (Odor hircinus) mede.

e. Zij veranderen zoowel het hoornweefsel der huid, de opperhuid, nagels en haren, als de lederhuid en het onderhuidscelweefsel. Bij vele ziektevormen worden slechts enkele dezer lagen, bij anderen alle te gelijk aangedaan.

f. Het hoornweefsel, hetwelk door geene andere Dyscrasie zoo menigvuldig en in zulk eenen graad ziekelijk wordt aangedaan, als door de lepreuse, neemt aanvankelijk aan zelfstandigheid toe; de opperhuid verdikt zich en vormt schubben, de nagels zwellen op, worden kolfvormig en misvormd, daarbij echter los van weefsel en uitgezet, en ook in de haren hebben er, bij vele soorten, diergelijke veranderingen plaats. Later echter bladeren de aangedane deelen af, de opperhuid schilfert zich af, de nagels worden broos en verbrokkelen, en de haren vallen, door wegkwijning hunner

bolletjes, uit. Reeds de Ouden hielden de kaalheid van de door Lepra aangedane plaatsen der huid voor een gewigtig onderscheidingsteeken.

g. Slechts bij vele ziektevormen en in den aanvang doet zich de door Lepra aangedane lederhuid vuilachtig rood voor; menigvuldiger is zij bleeker dan normaal, dofwit, of, door tegennatuurlijke vorming van kleurstof, met onregelmatige, vale, bruinachtige, wankleurige vlekken bedekt, en waar zich roodheid vertoont, gaat deze later veelal in eene zoodanige kleur over. Slechts zelden vormen zich, van de oppervlakte der lederhuid, uit knopjes, blaasjes of puisten, menigvuldiger in haar weefsel, tuberkels, die zich, van die der andere Dyscrasiae, door hunne diepe ligging in de lederhuid, hunne pijnloosheid, kleinheid, donkere, bruinachtige kleur, groote hardheid en door eene eigenaardige, hoornachtige kern onderscheiden. Dikwijls echter lijdt de lederhuid in hare geheele dikte, zonder dat zich afgezonderde organische vormingen daarstellen; zij wordt verdikt, hard, met spleten en kloven bezet. Neemt de verstoring een' aanvang, zoo kan ook de lederhuid, even als de opperhuid, verstuiven en afbladeren, en de aangedane plaatsen zinken onmerkbaar onder de gelijke oppervlakte der omgevende deelen weg (depressio cutis in lepra); somwijlen echter, voornamelijk wanneer er tuberkels aanwezig zijn, ontstaat er ook verzwering, hoewel ook de Leproses der huid minder tot haar geneigd zijn, dan de meeste andere eigenaardige Dermapostases.

h. In het onder de huid gelegene celweefsel vormt het lepreuse ziekteproces, nu eens omschrevene, dan weder verspreide nederzettingen, bobbels en gezwellen van velerlei gedaante en verschillenden, dikwijls zeer aanmerkelijken omvang, die uit eene spekachtige, nog niet naauwkeurig onderzochte zelfstandigheid bestaan en, naar verhouding, eene geringe neiging tot verzwering hebben.

i. De lepreuse veranderingen der huid zijn, zooals uit het gezegde blijkt, even zoo misvormend en niet minder verstorend dan andere Dermapostases; doch de verstoring geschiedt bij haar op eene andere wijze, menigvuldiger door verstuiving en afschilfering dan door verzwering, en zij zijn alzoo in het algemeen drooger, dan de Scrophuloses, Syphilides, Psorideae der huid enz. Er vormen zich zeldzamer zweren en ware korsten; ontstaan de laatste echter, zoo zijn zij donker, hard en hoornachtig en de eerste hebben hare eigenaardige, later op te gevene kenmerken.

k. De hiertoe behoorende aandoeningen der huid hebben even min als andere ziektevormen dezer Klasse eenen bepaalden duur en onderscheiden zich zelfs, boven alle andere, door haar langdurig, jaren lang beloop en door hare groote hardnekkigheid.

l. Zij zijn van eene vrij vaste natuur, kunnen het licht, de lucht en de warmte beter ontberen, dan de meeste andere huidaandoeningen en treden zelden terug. Slechts enkele ziektevormen, bij welke de verandering der huid weinig ontwikkeld is, maken hierop eene uitzondering en verplaatsen zich.

m. Of en welke lepreuse Dermapostases de dragers eener smetstof zijn, is nog niet met zekerheid bekend, en nog minder is het bewezen, dat er, zooals Calmet vermoedde en Murray meende aangetoond te hebben, bij Lepra ingewandswormen voorkomen.

11. Behalve de huid worden, ten minste bij de volkomen ontwikkelde soorten van melaatschheid, met den tijd, voornamelijk de slijmvliezen en bij vele ziektevormen de kraakbeenderen, zeldzamer andere weefsels, tot dyscrasische uitscheiding gebezigd. In de slijmvliezen ontstaan eigenaardige, kwaadaardige (welligt besmettelijke) Blennorrhoeae, en somwijlen vormen zich in dezelve ook tuberkels, die in verzwering kunnen overgaan; de kraakbeenderen zwellen op en veranderen

in eene etterachtige stof. In klierachtige, parenchymateuse organen echter zet de lepreuse zelfstandigheid zich in de gedaante van tuberkels neder, die, zonder twijfel, van de klierziekige wezentlijk verschillen, doch over welker gesteldheid wij niets zekers weten; Alibert en Ruette willen de beenderen sponsachtig, week en zonder merg bevonden hebben.

12. Volgens de eenparige getuigenissen van alle schrijvers der middeleeuwen zijn, ten minste bij eene meer gevorderde ziekte, de normale uitgescheidene stoffen der lijders aan melaatschheid ziekelijk veranderd; het zweet zoude olie-, vetachtig, de pis roodachtig, wit, aschkleurig, dun en stinkend zijn, en deze teekenen hield men vroeger voor zoo zeker, dat men, bij het onderzoek der lijders aan melaatschheid, eenige proeven met de pis in het werk stelde. In den nieuweren tijd heeft men de gesteldheid der afscheidingen minder in aanmerking genomen, doch men wil, over het algemeen, de waarnemingen der Ouden niet bevestigd bevonden hebben. Ik zag in vele gevallen eene troebele, donkere, in andere eene klare, heldere pis enz.

13. Eene afwisseling tusschen de lepreuse uitscheidingen op de uitwendige huid en die in inwendige organen, bestaat over het algemeen niet en zij houden doorgaans eenen gelijken tred. Daarentegen neemt meestal het boven vermelde, zoo eigenaardige lijden der zenuwen in dien graad af, in welken zich de melaatschheid in uitwendige organen ontwikkelt, en neemt toe, wanneer deze verminderen of verdwijnen, zooals dit reeds vroeger is aangetoond.

14. Even als andere Dyscrasiae, werkt ook de lepreuse, bij eenen langen duur, nadeelig op de voeding, en brengt vermagering, verlies van krachten, Marasmus, Hydrops enz. te weeg.

Deelneming van het geheele organismus.

Het is reeds vermeld, dat somwijlen de uitstootingen

van het lepreuse ziekteproces, voornamelijk wanneer zij met telkens vernieuwde aanvallen plaats hebben, van koorts vergezeld gaan, welke meestal het erethische karakter draagt en dikwijls met Gastricismus zamengesteld is, doch zelden lang aanhoudt. Bij vele ziektevormen ontbreekt deze deelneming van het geheele vaatstelsel. Febr. hectica voegt zich doorgaans slechts laat bij de melaatschheid, dewijl zij minder tot verzwering geneigd is, dan vele andere Dyscrasiae; vertoont zij zich echter, dan wordt zij gaarne torpide.

Verspreiding, mededeeling, zamenstelling. Het eerst aangedane orgaan bij alle volkomen ontwikkelde Leproses is de huid, en op eene plaats van dit orgaan, gewoonlijk in het aangezigt of aan de ledematen beginnende, verspreiden zij zich over eene grootere of geringere uitgebreidheid der uitwendige bekleedselen, meestal, in hare hoogste ontwikkeling, over het geheele ligchaam. Dit is nogtans niet bij alle soorten in denzelfden graad het geval, en niet altijd volgt de verspreiding naar den zamenhang. Volkomen ontwikkelde soorten van melaatschheid beperken hare verwoestingen, wanneer de kunst en het leven haar daartoe den tijd laten, niet tot de uitwendige huid, maar gaan op andere organen, de slijmvliezen, de beenderen enz. over. Ook deze mededeeling verschilt bij de onderscheidene Geslachten en soorten. Anders is het gelegen bij de minder volkomen ontwikkelde, onvolledige ziektevormen, die voorzeker als plaatselijke Leproses kunnen worden aangemerkt, als overblijfsels van de op eenige plaats afgestorvene, volkomene melaatschheid, of nevens deze voorkomen, en welke ik Leproides noem. Bij haar wordt slechts een orgaan, dikwijls, doch niet altijd, de huid, somwijlen ook een slijmvlies, het haar enz. aangedaan; zij verspreiden zich meestal over eene geringere uitgebreidheid, niet over de geheele huid, en mededeeling heeft bij haar zelden plaats, tenzij zij in hare uit-

wendige ontwikkeling geweldadig gestoord worden. Is dit echter het geval, zoo kunnen enkele vormen, b. v. Plica, stofverplaatsingen daarstellen.

Over de zamenstellingen der melaatschheid met andere Dyscrasiae weten wij niets bepaalds, doch wij mogen dezelve, ingevolge de analogie vooronderstellen. Het is niet onwaarschijnlijk, dat zelfs de Syphilis, bij hare eerste verschijning, haar ontstaan te danken heeft aan eene zoodanige verbinding der Lepra met het ziekteproces der Thymioses. Bovendien is de melaatschheid, in vele opzigten, aan de Scrophuloses en Psorideae aanverwant en vereenigt zich welligt met dezelve tot tusschensoorten.

Oorzaken.

Hoevele vermoedens er ook, van de oudste tijden af, over de oorzaken der melaatschheid, ontstaan zijn, zoo is onze kennis daaromtrent nogtans zeer gering.

Het schijnt niet, dat een zeker geslacht, een zekere ouderdom, gesteldheid, luchtstreek of een zeker ras, meer dan andere, eene voorbeschiktheid tot het verkrijgen van Lepra aanbiedt. Men ziet haar bij kinderen en grijsaards, bij sterke en zwakke voorwerpen enz. ontstaan. Van meer gewigt is het onderscheid van den stand, en alle hiertoe behoorende ziektevormen komen veel menigvuldiger bij de geringere, dan bij de hoogere klassen voor, hoewel ook de laatste niet geheel en al van haar verschoond blijven. De wezentlijkste en het meeste invloed uitoefenende oorzaak van haar ontstaan echter is de erfelijkheid; zoowel van den vader als van de moeder gaat de aanleg tot de melaatschheid op de kinderen over en de ziekte blijft, op deze wijze, somwijlen eeuwen lang een eigendom van zekere familiën. Zij komt bij voorwerpen, welke den aanleg hebben overgeërfd, nu eens vroeger, dan weder later te voorschijn en laat nu en dan soms een of twee geslachten vrij, om zich in het tweede of derde weder te vertoonen.

Als uitwendige oorzaken der Leproses heeft men velerlei invloed aangemerkt, en het schijnt mij toe, dat er, om deze vreeselijke Dyscrasie te weeg te brengen, ook meerdere omstandigheden moeten te zamen werken, die waarschijnlijk deels in de lucht, deels in de spijzen, deels in de levenswijze enz. gelegen zijn. Aangaande de verhoudingen der luchtsgesteldheid schijnen minder de warmtegraad, de zwaarte en de electriciteit, dan wel de vochtigheid en zuiverheid derzelve in aanmerking te komen. Ik heb voor de noordelijke kust der middellandsche zee aangetoond, dat de melaatschheid zich slechts op plaatsen vertoont, waar miasmatische uitvloeijingen afwisselende koortsen endemisch maken, en ook in andere streken toont het ziekteproces eene vooringenomenheid voor de nabijheid der zee, van moerassen, eener bedompte lucht van enge bergdalen, welke de zon bijna nimmer beschijnt en door welke geene versche wind trekt, en soortgelijke oorzaken van miasmatische uitwasemingen. Dat Europa, sedert de middeleeuwen, in dit opzigt, zeer tot zijn voordeel is veranderd, armer aan moerassen, zuiverder, drooger en gezonder is geworden, bewijst welligt gedeeltelijk de vermindering der melaatschheid. Dat slecht, moeijelijk te verteren voedsel tot verwekking der lepreuse ziektevormen medewerkt, blijkt reeds uit hun menigvuldig voorkomen onder de armen. Welke soort van voedsel hier echter in het bijzonder schuld aan is, is twijfelachtig; het meest wordt als zoodanig opgegeven, gezoutene spijzen, ten halve bedorven visch, vet, reeds tot gisting overgegaan vleesch (voornamelijk varkensvleesch) en de ongezoutene, uit turksch koren bereide meelspijzen; doch geen dezer dingen is voorzeker in staat om voor zich alleen Lepra te verwekken. Waarschijnlijk is ook het drinkwater en ook de geognostische gesteldheid eener streek, niet zonder eenigen invloed; doch dienaangaande missen wij alle naauwkeurige waarnemingen. Lieden,

die zich aan alle verandering van weder prijs geven, bij welke de uitwaseming voortdurend wordt onderdrukt, zooals b. v. visschers, herders en dgl., voorwerpen, die in enge, vochtige hutten leven, welker huid voortdurend met vuiligheid is bedekt of, zooals bij de verzamelaars van hars in het Departement des Landes met prikkelende stoffen in aanraking komt, worden ligter dan anderen aangedaan; dat echter de verwaarloozing der noodige zorg voor de huid niet alleen in staat is de melaatschheid te verwekken, bewijst haar menigvuldig voorkomen in de middeleeuwen en in het Oosten, bij de algemeen ingevoerde opentlijke baden.

Onder zoodanige invloeden komen de Leproses somwijlen te voorschijn, zonder dat er eenige bepaalde laatste aanleiding tot haar ontstaan gegeven wordt; niet zelden echter vertoonen zij zich na zekere schadelijkheden, voornamelijk na hevige gemoedsaandoeningen, na verkoudheid, na afwijkingen in de diëet enz., en bij verscheidene soorten schijnt de inwerking der lentezon op de onbedekte huid haar te weeg te brengen. Voorzeker echter zijn dit slechts gelegenheid gevende oorzaken tot hare uitbotting, wanneer de Dyscrasie reeds aanwezig is.

Wat het ontstaan der Leproses door besmetting betreft, zoo hield men dit, in de middeleeuwen, voor eene uitgemaakte zaak; zij zouden door aanraking, kussen, bijslaap, het gebruik derzelfde spijsgereedschappen en bedden, in het kort door aanraking van welken aard ook, worden verwekt; talrijke verordeningen voor de lijders aan melaatschheid en de geheele instelling der afzondering in de Leprahuizen getuigen voor het algemeene geloof aan eene smetstof, van welker snelle werkzaamheid vele voorbeelden verhaald worden. Dit geloof was, zooals de Mozaisische wetten bewijzen, zoo oud, als de kennis der melaatschheid, en is bezwaarlijk als uit de lucht gegrepen te beschouwen. In het Oosten en in de

volkplantingen houdt men ook thans nog de meer ontwikkelde soorten van Lepra voor besmettelijk. Niebuhr verhaaldt van eenen lijder aan melaatschheid in Arabië, die daardoor een geliefkoosd meisje wist te verkrijgen, daar hij haar door een hemd zijne ziekte mededeelde; de Franciscanen, die de Lepralijders in Manilla verplegen, nemen maatregelen tegen haar in acht, even als bij de pest, en dgl. meer. Welke eigenschappen de smetstof echter bezit, of zij uit de uitgescheidene stoffen der uitwendige huid of in die der slijmvliezen huisvest, waar en hoe zij kiemt enz., weten wij niet en kunnen zulks bij de in Europa voorkomende Leproses door waarnemingen niet te weten komen, dewijl deze, zelfs in hare meest ontwikkelde vormen, alle vatbaarheid tot besmetting schijnen verloren te hebben. Ik heb vrouwen gezien, die jaren achtereen met hare door Elephantiasis aangedane mannen in één bed sliepen, zonder besmet te worden, terwijl geene der verschillende soorten van Neolepra besmettelijk schijnt te zijn.

Voorkomen en algemeene verbreiding.

De Leproses komen zelden sporadisch, meestal in menigte, aan zekere plaatselijke verhoudingen gebonden, endemisch voor. Daar op de uitbotting van vele vormen het jaargetijde (de lente) zijnen invloed uitoefent, zoo toonen zij zich, hoewel ook door plaatselijke oorzaken te weeg gebragt, voornamelijk in dezen tijd van het jaar, in talrijke gevallen, in zekere mate epidemisch, zooals b. v. Pellagra.

De Familie in haren geheelen omvang schijnt zich noch tot eene heete, noch tot eene koude luchtstreek te bepalen; er komen zoowel in het hooge noorden, b. v. in Groenland, als onder den evenaar, soorten van melaatschheid voor. Van even geringen invloed is de geographische lengte; Leproses zijn niet zeldzamer op het westelijke, dan op het oostelijke halfrond. Van belang is daarentegen de graad van hoogte; al de hiertoe behoorende

ziektevormen vertoonen zich liever in diep gelegene landstreken, aan zeekusten en dgl., dan op aanmerkelijke hoogten, en mogten zij zich ook in bergachtige streken voordoen, zoo huisvesten zij in de dalen en niet op den rug en de toppen der bergen. Hetgeen voor het overige van de Lepra in het algemeen geldende is, kan niet op elk van hare soorten worden toegepast; terwijl gene ver over de aarde verspreid is, blijven vele van deze tot een zeer eng gebied beperkt.

Ten minste even zoo grooten invloed als de geographische ligging der verschillende landen, oefent ook de graad hunner bebouwing op het voorkomen der melaatschheid uit, en terwijl in Azië, Afrika, Amerika en Australië, namelijk in de onbebouwde streken dezer werelddeelen, de Lepra bijna overal in hare oude, vreeselijke gedaante, met vatbaarheid tot besmetting begaafd enz. verschijnt, is zij in het beschaafde Europa veel zeldzamer en ontbreekt in vele landen bijna geheel. Slechts op weinige punten van ons werelddeel en meestal in streken, die niet onder de beschaafdste kunnen worden gerekend, vinden wij nog de vormen der middeleeuwen; in andere landstreken vertoonen zich slechts overblijfsels, gewijzigde, verminkte Leproides, of soorten van melaatschheid, zooals Pellagra, roos van Asturië, Maladie de la Teste enz., die eerst in hun ontstaan nog op verre na niet de volkomenheid van Elephantiasis en soortgelijke Geslachten bereikt hebben. Als het klaarste bewijs echter, dat de Lepra in Europa niet meer zooals vroeger bestaat, kan men het gemis der smetstof aanmerken; even als planten op eenen vreemden bodem wel wortelen en bladeren krijgen, doch niet bloeijen noch zaad voortbrengen, zoo is dit ook met haar het geval.

Beloop, Duur, Uitgang.

Geen ander dyscrasisch ziekteproces verloopt zoo langwijlig als het lepreuse; zijne meeste ziektevormen

duren, wanneer zij zich eens volkomen hebben ontwikkeld, het geheele leven door, en er verloopen bijna altijd jaren, alvorens zij doodelijk worden. In den aanvang volgen, zooals gezegd werd, de uitstootingen der ziekelijke stof somwijlen met duidelijke, vernieuwde aanvallen, en alsdan bemerkt men eene wankeling tusschen de verheffing en nalating der toevallen, gedurende het beloop der Leproses (of der Leproides), doch welke zich aan geenen bepaalden tijd houdt. Bij vele Europesche ziektevormen, bij Pellagra en soortgelijke aandoeningen, op welke het jaargetijde eenen grooten invloed uitoefent, vertoonen zich aanvankelijk zelfs vrije tusschenpoozingen der ziekteverschijnselen; zij breken in de lente uit en verdwijnen in den herfst. Heeft de melaatschheid echter eens eenen langeren tijd geduurd, zoo blijven de door haar te weeg gebragte veranderingen voortdurend bestaan en ontwikkelen zich op eens of, hoewel met minder duidelijke, vernieuwde aanvallen, dan vroeger, steeds meer volkomen. De uitgangen, die de Leproses over het algemeen kunnen maken, zijn:

1. In volkomene genezing. Deze gunstige uitgang volgt bijna nimmer zonder behulp der kunst, en zelfs deze belooft alleen bij een beginnend lijden en bij minder ontwikkelde ziektevormen eenig vooruitzigt op goed gevolg. Altijd volgt de duurzame genezing alleen door opheffing der Dyscrasie, doch bij de onderscheidene Geslachten en soorten onder verschillende verschijnselen; duidelijke krises vertoonen zich doorgaans niet.

2. In gedeeltelijke genezing. Bij vele ziektevormen verdwijnen, wel is waar, de eigenlijke lepreuse toevallen, doch er blijven stoornissen in velerlei organen, voornamelijk in de centraalorganen van het zenuwstelsel terug.

3. In andere ziekten. Even als alle Dyscrasiae, zoo gaat ook het lepreuse ziekteproces veelal gepaard

met Marasmus en Hydrops. Bovendien komen echter bij enkele ziektevormen nog hiertoe behoorende uitgangen voor, over welke later meer breedvoerig zal gesproken worden.

4. In den dood. De doodelijke uitgang, die doorgaans laat volgt, kan op verschillende wijzen ontstaan:

a. Door verzwering en uitteringskoorts. Zelden vormen zich, op de uitwendige bekleedselen, zoo aanmerkelijke zweren, dat zij febr. hectica te weeg brengen; menigvuldiger voegt deze zich bij de lepreuse nederzettingen en verzweringen in inwendige organen, in de kraakbeenderen, op het slijmvlies der darmen, in de longen enz.

b. Door waterzucht. Niet zeldzaam.

c. Uit het zenuwstelsel door verlamming van de hersenen en het ruggemerg. Dit heeft voornamelijk bij eenige, uitwendig minder ontwikkelde ziektevormen, Pellagra en dgl., plaats.

Voorzegging.

De voorzegging is bij alle Leproses, in vergelijking met andere aandoeningen der huid, zeer ongunstig. Zij zijn, benevens de Carcinoses, onder alle Dermapostases, het moeijelijkste in de genezing, en brengen, hoewel ook eerst na verloop van jaren, niet zelden den dood aan. Volkomen ontwikkelde Leproses zijn gevaarlijker, dan de Leproides, en die vormen en gevallen, bij welke inwendige weefsels, de slijmvliezen, de centraalorganen van het zenuwstelsel, klierachtige ingewanden en dgl. mede in de aandoening zijn begrepen, gewigtiger, dan zoodanige, bij welke de verandering zich tot op de huid beperkt. Bovendien hebben de oorzaken en de mogelijkheid harer verwijdering, de duur der aandoening, de ouderdom en de gesteldheid der zieken, het bijkomen van febr. hectica, van Hydrops enz. invloed op de voorzegging.

Behandeling.

De vervulling der aanwijzing voor de oorzaken, verwijdering der schadelijkheden, die de Lepra te weeg brengen, is de eerste en noodzakelijkste voorwaarde van een goed gevolg voor elke behandeling, zonder dat de genezing nogtans met haar altijd volgt. Het is gemakkelijker, door een zorgvuldig afweren van alle oorzaken, voorwerpen, die, door erfelijkheid en dgl., eenen aanleg tot melaatschheid hebben, voor het uitbreken der ziekte te bewaren, dan haar te genezen, wanneer zij reeds aanwezig is, en kinderen van lepreuse ouders moeten daarom, wanneer zij van deze vreeselijke aandoening willen verschoond blijven, hunne geboorteplaats verlaten, naar hoogliggende, luchtige streken verhuizen, alle voedingsmiddelen, die als medewerkende oorzaken der melaatschheid zijn genoemd geworden, vermijden, zich voor den invloed van veranderlijk weder zooveel mogelijk beschutten, de afscheidingen aan den gang houden enz.; maatregelen, die voorwaar, bij den geringen stand, zelden uitvoerbaar zijn. Geheel dezelfde voorschriften moeten ook daar worden gegeven, waar zich reeds werkelijk sporen van melaatschheid vertoonen, en zoodanige voorwerpen moet men een' meer plantaardigen kost, slechts versch vleesch, goed, oud bier of zoete wijn tot drank, verandering van lucht, veelvuldige baden, rust van het gemoed, vermijding van alle buitensporigheden enz. streng aanbevelen. Slechts bij eene naauwgezette opvolging dezer voorschriften kan er genezing volgen, hoewel zij ook dan nog zeer twijfelachtig blijft, zoodra de ziekte slechts eenige vorderingen heeft gemaakt. Was de melaatschheid, zooals dit somwijlen in de volkplantingen schijnt voor te komen, eerst kortelings door besmetting ontstaan, zoo moest men nog bovendien beproeven, de kiemende besmettingstof, ter plaatse, waar zij is aangebragt, door koude, bijtmiddelen en dgl. te verstoren.

De eigenlijke ziekte-aanwijzing vordert de opheffing van den inwendigen wortel van het ziekteproces, der Dyscrasie. Bij onze beperkte kennissen echter omtrent de natuur derzelve, bezitten wij nog geene behandeling, van welke wij veel kunnen hopen, en de meeste der aangeprezene middelen bleven in de meeste gevallen vruchteloos. Slechts bij weinige soorten en in pas ontstane gevallen gelukt het somwijlen, door opwekking van alle afscheidingen, benevens eene gepaste diëet en doelmatige plaatselijke behandeling, door het aanhoudende gebruik van afvoerende middelen, van houtdranken, van het Antimonium, van de zwavel, van de in Hindostan beroemde Asclepias gigantea, der Cantharides en soortgelijke geneesmiddelen, de ziekelijke stof, langs natuurlijke wegen, te ontlasten, hare nieuwe vorming te verhoeden en genezing te bewerken; meestal blijven deze middelen even vruchteloos als het vleesch van adders en hagedissen, de paardenmelk, en sterke kreeftensoep, het bloed van de schildpad, en het vet van den Hippopotamus, welke in Afrika en Amerika worden gebruikt. In sterker ontwikkelde, reeds eenigen tijd bestaan hebbende gevallen verbeuzele men, met derzelver aanwending, den tijd niet, bezige dezelve slechts als hulpmiddelen en wende men zich aanstonds tot de sterke, inwerkende, het plantaardige leven meer krachtdadig omstemmende, zoogenaamde heroïsche, eigenaardige middelen. De Mercurialia helpen, over het algemeen slechts weinig; een beter gevolg heeft men, ten minste in enkele vormen en gevallen van melaatschheid, van het salpeterzuur en chloorgoud te wachten, en het werkzaamste zijn ontegenzeggelijk het Jodium en Arsenicum, hoewel ook zij niet altijd in staat zijn, het vreesselijke kwaad te overwinnen en, wegens het lijden van inwendige organen, van het darmkanaal, der ademhalingswerktuigen enz., wegens bijkomende waterzucht, uitteringskoorts, verlamming en dgl., zijn zij niet zelden

tegenaangewezen of moet men vroegtijdig weder met haar ophouden. Ik zal, bij de enkele ziektevormen, de wijze van aanwending dezer middelen naauwkeuriger opgeven; voor het overige moeten zij altijd met eene meer of minder strenge onthoudingskuur en met het gebruik van houtdranken en soortgelijke dingen worden verbonden.

Benevens deze, tegen de Dyscrasie gerigte behandeling, vereischen de veranderingen der huid, de ziekelijke voorafgaande verschijnselen op de slijmvliezen, in de beenderen, klieren enz., het lijden van het zenuwstelsel, de koortsachtige prikkeling, die nu en dan de lepreuse uitbottingen vergezelt, en velerlei andere toevallen, therapeutische maatregelen, die bij de enkele ziektevormen verschillen en over welke alzoo, bij derzelver afzonderlijke behandeling, zal gesproken worden.

Hydrops, Marasmus en febr. hectica worden, even als bij de andere, tot deze Klasse behoorende ziekteprocessen behandeld.

Verdeeling.

Ik onderscheid twee Verwantschappen: volkomen ontwikkelde Leproses, bij welke, na verloop van tijd, meerdere weefsels en organen tot dyscrasische uitscheiding worden gebezigd, en Leproides, plaatselijke soorten van melaatschheid, lepreuse veranderingen van enkele organen, in het bijzonder van de huid. Elke dezer Verwantschappen heeft meerdere Geslachten.

a. *Eerste Verwantschap. Geheel ontwikkelde Leproses.*

Volkomene soorten van melaatschheid.

Kenmerken.

De kenteekenen van het lepreuse ziekteproces zijn hier duidelijker en meer volkomen aanwezig, dan bij de tweede Verwantschap. De voorafgaande verschijnselen gaan de nederzettingen duidelijker en bestendiger vooraf, het zenuwstelsel neemt een levendiger aandeel, de afscheidingen zijn merkbaar veranderd, en hoewel ook de hiertoe behoorende aandoeningen zich het eerst op de huid vertoonen, zoo bepalen zij zich later toch ook tot inwendige, meer gewigtige organen. Zij zijn de sterker ontwikkelde, meer gevaarlijke vormen en brengen, aan zich zelve overgelaten, bijna altijd eene verderving en den dood aan.

Verdeeling.

In de middeleeuwen heeft men, zooals bij Hensler blijkt, talrijke soorten van de volkomene melaatschheid onderscheiden. Hetgeen echter in onzen tijd nog van dezelve is overgebleven, kan tot 2 Geslachten, Ophiasis en Elephantiasis, worden vereenigd, welke met de Lepra in cute en Lepra in carne der Ouden overeenkomen, terwijl de verandering der huid zich, bij de eerste, langen tijd tot op de lederhuid beperkt, bij de tweede daarentegen vroegtijdig, behalve de huid, het onder haar gelegene celweefsel, de kraakbeenderen enz. worden aangedaan. Als een derde Geslacht voeg ik hier nog bij, de verschillende, eerst in den nieuweren tijd verschenen ziektevormen, aan welke ik de kenteekenen van Lepra meen te bespeuren, de roos van Asturië, het Pellagra en andere na aanverwante aandoeningen, en noem hetzelve Neolepra. Elk dezer Geslachten vervalt in soorten of variëteiten.

*I. Geslacht. Ophiasis.**

De schubbenvormige melaatschheid.

—

Synonymen. Baras, Albaras Arab. — Lepra cutis; Lepra excorticativa; Ophiasis med. aev. — Lepra squamosa, crustacea nostrat. — De gevlekte, schurftige melaatschheid. — Der Schuppenaussatz. — Lèpre squameuse. — Squamous leprosy.

Kenmerken.

De huidveranderingen blijven langen tijd op de opper- en lederhuid beperkt. — In vereeniging met de voorafgaande verschijnselen van alle Leproses vormen zich meer of min omschrevene, meestal gevoellooze, verschillend gevormde en gekleurde vlekken, die langzamerhand in omvang toenemen, zich over het geheele ligchaam uitbreiden en met schubben bedekt worden. Zij schilferen voortdurend af en zinken zoodoende onder de gelijke oppervlakte der omgevende huid weg. Somwijlen veranderen zij zich in lepreuse zweren. De haren vallen uit, de nagels laten los, de adem, de huiduitwaseming enz. worden stinkend, en heeft het lijden zijnen hoogsten graad bereikt, zoo worden ook de slijmvliezen, de klierachtige organen, het centraalzenuwstelsel enz. mede aangedaan.

Verdeeling.

Er zijn twee soorten van de schubbenvormige, waarschijnlijk de oudste van alle soorten van melaatschheid. Zij zijn echter zoo zeldzaam geworden, dat wij slechts zeer onvolledige narigten over haar bezitten, waardoor ik niet dan eene zeer gebrekkige beschrijving van dezelve kan geven.

—

1. *Soort. Ophiasis Leuce.*

De witte schubbenvormige melaatschheid.

—

Synonymen. Zaraath Moses. — *Λεύκη* Graec. — *φοινικίη νόσος* Pseudohippocr. — Vitiligo gravior Cels. — Elephantia alba Plin. — Baras alba Arab. — Lepra alba, tyria, phlegmatica med. aev. — Lepra leuce, mosaica, hebraica, judaica nostrat. — Leuce vulgaire Alib. — Der weisse, mosaische, jüdische Aussatz. — Lèpre blanche. — White leprosy. — Baras der tegenwoordige Arabieren (Niebuhr). — Damadyang der Fulahs in Sierra Leone. (Winterbottom).

Afbeeldingen. Tab. XV. 1.

Verschijnselen.

Nadat afmatting, treurigheid, zinsverwarringen, pijnen in de ledematen, een gevoel van mierenloopen onder de huid en dgl., somwijlen echter ook gastrische bezwaarnissen en naar eene Intermittens gelijkende koortsaanvallen, eenen langeren of korteren tijd zijn voorafgegaan, vormen zich, op enkele plaatsen der huid, witachtige, aschgraauwe of groenachtigwitte vlekken van verschillende grootte en meestal ronde gedaante (Vitiligo Cels., Morphea alba med. aev.). Zij liggen aanvankelijk gelijk met de omgevende huid, worden door eene roode areola ingesloten en verwekken soms eene vrij levendige prikkeling en branding; voor de uitwendige aanraking zijn zij echter geheel en al gevoelloos. Zij schilferen in kleine, meel- en zemelachtige stukken af, en de haren, die op dezelve wortelen, worden wit als sneeuw. Met den tijd nemen deze vlekken in omvang toe en verbreiden zich, door talrijke latere uitbottingen, over het geheele ligchaam; door het voortdurende verlies van zelfstandigheid worden zij dieper en lager, dan de omgevende deelen; zij doen zich als uitgehoold voor en

zijn op het gevoel hard, droog, even als leder of hoorn; de roode areola in haren omtrek blijft nog voortbestaan, de jeuking echter verdwijnt, en zij zijn geheel en al gevoelloos, als afgestorven. De sterkste wrijving brengt geene roodheid te weeg, en men kan naalden diep in de aangedane plaatsen steken, zonder dat de zieken zulks gevoelen of dat er bloed ontlast wordt. Thans verkleuren de haren van het geheele ligchaam, splijten en vallen uit, de nagels worden krom, barsten en brokkelen af. De uitwaseming en de adem der zieken beginnen te stinken, het tandvleesch zwelt op, de pis wordt witachtig troebel, dik, de spijsvertering en voeding lijden, de krachten verdwijnen en de zinnen worden stomp. Bereikt de ziekte eenen nog hoogeren graad, zoo verdwijnt de areola der vlekken; zij zakken steeds dieper in de huid, zoo als de waarnemers zich uitdrukken, tot op de beenderen, en bekomen thans diepe scheuren en spleten, uit welke eene kleverige vloeistof te voorschijn komt en zich sponsachtige woekeringen verheffen. Nu neemt ook het onderhuidscelweefsel er mede aandeel aan, zwelt zuchtig en geleiachtig op, breekt open en verandert de vlekken hier en daar in zweren; somwijlen valt de huid in groote stukken af (Ophiasis, Lepra tyria.). Daarbij wordt de stem heesch en zonder klank, de reuk aller afscheidingen is onverdragelijk, het tandvleesch gaat tot ontbinding over, een kleverig speeksel vloeit uit den mond en er ontstaan bovenmatige, waarschijnlijk door darmverzwering veroorzaakte diarrhoeën. De werkdadigheid van alle zintuigen gaat verloren, de zieken worden zoo mager als een geraamte, in de door de weivliezen daargestelde holten vormt zich water, en Marasmus of Hydrops maakt een einde aan het lijden.

---

2. Soort. *Ophiasis sordida.*

De schurftige schubbenvormige melaatschheid.

—

Synonymen. Welligt Bohak en Seth Moses; Cheres Hiobi. — *Μέλας* Graec. — Vitiligo nigra Cels. — Baras nigra; Kubah; Charasch Arab. — Lepra umbrosa, crustosa; Zerna; Morbus sancti Maevii; Mal de St. Mein med. aev. — Lepra squamosa, crustacea nostrat. — Spiloplaxie vulgaire Alib. — Der dunkle, schuppige, räudige, borkige Aussatz. — Lèpre crouteuse. — Black leprosy.

Afbeeldingen. Tab. XV. 2.

Niet alles, wat men in de middeleeuwen als Lepra crustosa, Zerna enz. beschreef en, in den nieuwen tijd als zoodanig beschouwde, was werkelijk van eenen lepreusen aard. Geene andere soort van melaatschheid werd zoo menigvuldig met eczemateuse, schurftaardige (zie bladz. 392. II. D.), klierziekige en andere soorten van uitslag verwisseld, wanneer zij slechts eene aanmerkelijke misvorming te weeg bragten, en het gaat alzoo met groote zwarigheden gepaard, om thans, terwijl de gelegenheid, Leproses waar te nemen, zoo zeldzaam is geworden, de ware kenteekenen dezer soort op te sporen.

Verschijnselen.

Onder levendige pijnen, doofheid en zwaarte in de ledematen en andere voorafgaande verschijnselen der eerste soort vormen zich, ook bij deze, eerst enkele vlekken, voornamelijk aan de ledematen en in het aangezigt, die echter niet wit, even als gindsch, maar donker, grijs, wankleurig (umbrosae) zijn. In den aanvang verdwijnen zij dikwijls en keeren terug, tot dat zij eindelijk duurzaam worden, aan donkere kleur toenemen en zelfs naar het zwartachtige of zwarte overhellen.

(*Μέλας* Graec.; Vitiligo nigra Cels.; Baresch nigra Avic.; Morphea nigra med. aev.). Haar aantal vermeerdert met den tijd, zij nemen in omvang toe, zijn van verschillende gedaante, jeuken en branden, even als die der eerste soort, voornamelijk des nachts, en toonen zich gewoonlijk, even als deze, ongevoelig voor den steek van naalden en dgl. Geene areola omgeeft dezelve; daarentegen worden zij somtijds de zitplaats van voorbijgaande, drooge, waarschijnlijk tepelvormige uitwassen (Flechtenmaal Hensler). Vroegtijdig bedekken zij zich, door deze uitbottingen of zonder dezelve, met schubben, die grooter, dikker en donkerder, dan die der vorige soort, grijs en zwartachtig zijn en zich, zooals het schijnt, langzamerhand, door de onder haar voortdurende afscheiding, in zwartachtige, harde, hoornachtige, stevig vastzittende korsten veranderen. Maakt de aandoening grootere vorderingen, zoo is het grootste gedeelte des ligchaams met eene zoodanige drooge, meer of min dikke korstachtige overdekking bekleed; alleen de buik en borst blijven meestal verschoond; de jeuking en ongevoeligheid duren voort; diepe kloven vormen zich tusschen de schubben en korsten, en vallen deze af, zoo is de huid wankleurig, hard, ruw en, ten minste somwijlen, even als bij de eerste soort, ingedrukt, hetgeen niet merkbaar is, zoolang de korsten nog vast zitten. Ook bij deze soort misvormen zich de nagels en vallen, nogtans zonder te verbleeken, de haren uit. Er ontstaan zwelling van het tandvleesch, kwaadaardige Ozoena, stinkende adem en zweet, de pis is troebel en vormt een bezinksel. Bereikt de ziekte haren hoogsten graad, zoo wordt het celweefsel onder de korsten knobbelig en opgezwollen, en de huid begint te verzweren; de schubben en korsten vallen in groote stukken af, de zweren breiden zich wijd en diep uit, de stem wordt zwak en ruw, er ontstaat een hevige, krampachtige hoest, en de zieken lijden, voornamelijk des nachts,

aan aamborstigheid. Bij geene andere soort van melaatschheid is de kwade, bokachtige reuk zoo sterk, als bij deze, bij geene komt de uitteringskoorts zoo veelvuldig en hevig voor. De krachten verdwijnen snel en de lijders sterven zoo als bij Leuce, of aan verstikking, somwijlen ook onder onmagten en stuiptrekkingen.

Erkenning.

Willan heeft Ophiasis Leuce in eenen ziektevorm van Psoriasis (ps. scutellata bladz. 168. I. D.) gemeend te erkennen. Eene naauwkeurige waarneming der verschijnselen geeft echter ligtelijk het onderscheid tusschen beide de ziekten aan. Psoriasis doet slechts de huid aan; terwijl Leuce met voorafgaande verschijnselen begint en, gedurende het verder beloop, stoornissen der verschillendste verrigtingen te weeg brengt; Psoriasis is met hare roode pericarpia en straalvormige schubben, in weerwil van hare schotelvormige gedaante, boven de huid verheven, Leuce verdiept, en nimmer gaat bij gene het gevoel verloren, verbleeken de haren, ontstaat er verandering van het celweefsel, verzwering, een stomp worden der zintuigen en dgl., zooals zulks bij Lepra het geval is. Moeijelijker is welligt de tweede soort der schubbenvormige melaatschheid, in vele gevallen, van Impetigo of psydracia inveterata, van serpigo diffusa en soortgelijke ziektevormen te onderscheiden; ten minste werden, zooals het schijnt, ten allen tijde, zoodanige niet lepreuse soorten van uitslag tot Lepra crustacea gerekend. Bij eene naauwkeurige waarneming echter kunnen ook hier het opkomen met wankleurige vlekken, de vorming van schubben en korsten zonder blaas- of puistachtige uitbottingen, de gevoelloosheid, de droogte en hardheid der ziekelijke huid, het uitvallen der haren en nagels, de kwade reuk en, met den tijd, de stoornissen in inwendige organen de erkenning zeker maken.

Oorzaken en voorkomen.

Wij weten niet, welke de verschillende oorzaken, die over het algemeen Lepra te weeg brengen, voornamelijk de schubbenvormige melaatschheid te voorschijn roepen. Dat zij, wat de oorzaken betreft, aan andere soorten van Lepra na aanverwant is, blijkt gedeeltelijk uit de waarneming van Vidal, die den zoon, van door Elephantiasis aangedane ouders, aan Leuce zag lijden, gedeeltelijk uit het voorkomen van beide soorten op dezelfde plaatsen en in denzelfden tijd met andere tot deze Familie behoorende Geslachten. Doch niet overal, waar zich Elephantiasis en soortgelijke ziektevormen vertoonen, doet zich ook Ophiasis voor, en de verschillende soorten van melaatschheid hebben, in hare tijdelijke ontwikkeling, niet altijd denzelfden tred gehouden. De schubbenvormige melaatschheid, voornamelijk hare eerste soort, is, volgens allen schijn, de oudste vorm van Lepra en was, tot het begin van onze tijdrekening, waarschijnlijk de veelvuldigste. Voor de witte melaatschheid golden de Mozaïsche gezondheidsregelen; Herodotus zag haar (I. 138) onder de Perzen, Aeschinus (Epist. 1.) menigvuldige malen op Delos, en waarschijnlijk kan de *φοινικίη νόσος* van den pseudohippocratischen Prorrheticon (II. 19) op haar worden toegepast. In de middeleeuwen wendde zij zich meer tot andere soorten. Het best kennen en beschrijven haar nog de Arabieren, die haar eigenlijk vaderland, het Oosten, bewoonden; in het Westen daarentegen schijnt zij nimmer zeer uitgebreid geweest te zijn, hoewel zij ook in vele provinciën, volgens Rondelet b. v. in Vlaanderen en in Normandië, voorkwam. Eenigzins anders verhield zich de schurftige melaatschheid. Wij vinden hare eerste sporen nogtans ook in eenen zeer hoogen ouderdom; Bohak en Seth der Hebreërs, *Μέλας* der Grieken en Vitiligo nigra Cels. zouden hare vroegere namen kunnen zijn, en de dichterlijke beschrijving van het lijden van Job maakt van vele

verschijnselen gewag, die het beste op haar toepasselijk zijn; nogtans was zij toen voorzeker zeldzamer dan Leuce. In de middeleeuwen daarentegen was zij, voornamelijk in Europa, na Elephantiasis de meest voorkomende vorm van Lepra. In den nieuweren tijd echter zijn beide even zeldzaam geworden. Leuce komt slechts in Arabië (Niebuhr), in Sierra Leone (Winterbottom) en op de eilanden van den grooten Oceaan (Lesson), nevens andere soorten, in eenige uitgebreidheid, voor, en ophiasis sordida is welligt alleen in Amerika, alwaar zij vroeger onder de inboorlingen veelvuldig was, in talrijke gevallen bewaard gebleven; in Auvergne, waar, 60 jaren geleden, het Mal de St. Mein eene gewone verschijning zoude geweest zijn, vond ik, in 1829, geen spoor meer van hetzelve.

Wat de vatbaarheid voor besmetting van schubbenvormige melaatschheid betreft, zoo hield men beide soorten vroeger voor besmettelijk, en Lesson gelooft, dat de Lepra squamosa, die hij, in het jaar 1823 tot 1824, onder de bewoners van de eilanden der zuidzee zag, zich door aanraking kan mededeelen; meer naauwkeurige waarnemingen missen wij echter.

Beloop, Duur, Uitgang.

Beide soorten verwijlen jaren lang en maken bij het eene voorwerp snellere, bij het andere langzamere vorderingen; de ziekte kan 10 en 20 jaren duren, zonder haren hoogsten graad te bereiken, en in andere gevallen brengt zij, in het tijdsverloop van een jaar, den dood aan. In de eerste tijdperken kan er genezing ontstaan en de Arabieren merkten het als een teeken van heeling aan, wanneer de witte vlekken der eerste soort ongelijk en hoekerig werden en er korsten uit dezelve te voorschijn woekerden. De 2de soort wil men zelfs nog genezen hebben, nadat zij reeds hare volkomene ontwikkeling bereikt had. Menigvuldiger echter duurt de schubbenvormige melaatschheid het geheele leven door

of brengt, nu eens vroeger, dan weder later, door den verderen voortgang op inwendige gewigtige organen, door Marasmus, Hydrops, febr. hectica, zenuwtoevallen en dgl. den dood aan. Opmerkenswaardig is het, dat bij de eerste soort meer het darmkanaal, bij de tweede de ademhalingswerktuigen door medelijdendheid worden aangedaan.

Voorzegging.

Deze is, even als bij alle Leproses, ongunstig en hangt van de in het algemeen opgegevene omstandigheden af. De tweede soort schijnt eenigzins ligter in de genezing te zijn, dan de eerste.

Lijkopening.

Mij is geene lijkopening van een aan de schubbenvormige melaatschheid lijdend voorwerp bekend. Waarschijnlijk echter zijn er, in inwendige organen, soortgelijke lepreuse nederzettingen en verzweringen als bij Elephantiasis aanwezig.

Behandeling.

Even als tegen de melaatschheid in het algemeen, zoo heeft men ook tegen Ophiasis zeer verschillende middelen voorgeslagen. Zoolang het lijden der huid zich nog tot enkele vlekken bepaalt, zoude ik, bij beide soorten, nevens eene doelmatige behandeling en met inachtneming der welligt aanwezige aanvallen van koorts, de onderscheidene afscheidingen afwisselend opwekken, nu eens verkoelende of sterkwerkende purgeermiddelen, dan weder Tinct. cantharid. of terpentijn, of ook houtdranken, Antimonium, zwavel en dgl. toedienen en uitwendig Jodiumzalven, dampdouches en andere prikkelende middelen aanwenden, menigvuldige baden met zwavellever, Alkalia of Jodium aanbevelen en welligt mijne toevlugt tot de bijtmiddelen nemen, om eenen graad van terugwerking in de aangedane plaatsen der huid te weeg te brengen. Zieken daarentegen, bij welke het lijden reeds aanmerkelijke vorderingen heeft gemaakt, moeten

zich aan de onthoudingskuur en aan eene geregelde behandeling met Jodium of Arsenicum onderwerpen. Bij de tweede soort kon welligt ook Argentum nitricum of Aurum chloratum beproefd worden, welke middelen in andere, met eene sterke vorming van korsten verbondene huidaandoeningen, goede diensten bewijzen. Daarbij moet natuurlijk met de uitwendige middelen worden voortgegaan, en ik stel mij van de berookingen met Zinaber of Jodium, van caustische baden en dgl. een goed gevolg voor. Ontstaat er verzwering, zoo zouden welligt de opdroogende middelen aangewezen zijn, terwijl een gepaste kost, kina, wijn enz., de krachten moeten ondersteunen. De aandoening der slijmvliezen, van het zenuwstelsel, der longen enz. zoude ik volgens haren aard, nu eens met verzachtende of ontstekingwerende, dan weder met opwekkende, versterkende, zamentrekkende middelen enz. behandelen.

II. Geslacht. Elephantiasis.

De Olifantenmelaatschheid.

Synonymen. *Σατυρία* Aristot. — *Ἐλεφαντίασις, λεοντίασις, σατυρίασις* Archigen. Aret. et al. — Elephantiasis Lucr., Cels., Coel., Plin. et cet. — Dschöddam, Dschössam, Sala, Dâ-alased Arab. — Lepra extrema; Lepra in carne; L. elephantia, leonina et alopecia; Morbus sancti Lazari; Maltzey, Ladrerie enz. van de middeleeuwen. — Der Elephantenaussatz. — Elephantiasis Graecorum; Lepra Arabum var. — Eléphantiasis vulgaire Alib. — De melaatschheid der Arabieren. — Lèpre des Arabes. — Elephantiasis. — Madjurdam der tegenwoordige Arabieren. — Boaesi in Suriname. — Spedalkshed in Noorwegen enz.

Kenmerken.

Reeds vroegtijdig worden, behalve de huid, de onder haar liggende deelen, voornamelijk het onderhuidscelweefsel of de gewrichts- en aangezigtskraakbeenderen, ziekelijk veranderd (Lepra in carne), en terwijl bij Ophiasis de aangedane plaatsen verdwijnen en zich verdiept voordoen, veroorzaakt Elephantiasis eene misvorming door opzwellingen van allerlei aard. Onder soortgelijke voorafgaande verschijnselen, als bij het eerste Geslacht, vormen zich, hoofdzakelijk in het aangezigt en aan de ledematen, met den tijd echter over het geheele ligchaam, verschillend gekleurde, menigmaal gevoellooze vlekken van eene wisselvallige grootte en gedaante, en ontstaan er (bij de gewone soort) kleine, ronde, hoornachtig harde en diep in de lederhuid liggende huidknobbels (Tubercula cutanea). Te gelijk echter, of korten tijd daarna verheffen zich in het onderhuidscelweefsel onregelmatige bobbels en gezwellen (Phymata) van aanmerkelijken omvang, die de aangedane deelen, voornamelijk het aangezigt, op eene afzigtelijke wijze, misvormen, of de kraakbeenderen zwellen op, de gewrichten verkrommen en verstijven, de ooren, de neus, de oogleden worden wanstaltig enz. Met den verderen voortgang van het gebrek vallen ook hier de haren uit, krijgen de nagels eene kolfvormige gedaante, scheuren en vallen af. Weldra lijden ook de inwendige deelen, voornamelijk de slijmvliezen; de stem wordt ruw, de adem stinkend, de ademhaling moeijelijk; de afscheidingen veranderen en de voeding lijdt. Eindelijk, nu eens vroeger, dan weder later, komt het tot verzwering, voornamelijk in het onderhuidscelweefsel, in de kraakbeenderen en in inwendige organen, en alsdan gaan dikwijls de neus, de ooren, de oogleden, de kootjes der vingers en teenen enz. verloren, het keelgat, het strottenhoofd, de longen, het darmkanaal enz. verzweren. De Ouden noemden de Elephantiasis een' algemeenen kanker.

Verdeeling.

Er zijn twee soorten van Olifantenmelaatschheid, naar gelang zij met huidtuberkels en bobbels een' aanvang neemt en voornamelijk het celweefsel ziekelijk verandert, of op de huid slechts vlekken te weeg brengt en zich meer tegen de kraakbeenderen, dan tegen het onderhuidscelweefsel wendt. De eerste soort noem ik tuberculosa, de tweede, dewijl deze voornamelijk verminkt, mutilans. Deze beide soorten zijn echter in de natuur niet altijd scherp van elkander gescheiden, en niet zelden komen bij eleph. tuberculosa de misvormingen der 2de soort, en somwijlen in gevallen, die geheel en al als eleph. mutilans verloopen, op enkele plaatsen der huid, de tuberkels en bobbels der eerste soort voor. Bovendien bezit de endemische Olifantenmelaatschheid van vele streken nog eigenaardigheden, die mij noodzaken, eenige variëteiten aan te nemen.

---

1. *Soort. Elephantiasis tuberculosa.*

De knobbelachtige olifantenmelaatschheid.

—

Synonymen. Lepra elephantia et leonina med. aev. — Elephantiasis Graecorum legitima, vulgaris; Lepra tuberculosa, nodosa var. — Der Knollenaussatz. — Lèpre tuberculeuse. — True or tubercular leprosy. — Inzaum burrah-azar, Khorah of Kushta in de Indiën. — Dydyam in Sierra Leone enz.

Afbeeldingen. Tab. XV. 3.

Verschijnselen.

Gewoonlijk, doch niet altijd, begint de uitbotting van dezen ziektevorm, weeken en maanden lang te voren, met voorafgaande verschijnselen. Treurigheid,

afmatting, groote neiging tot slaap, een gevoel van doofheid, van groote zwaarte, van mierenkruipen in de ledematen, buitengewone vergeetachtigheid en zwakte van den geest zijn de veelvuldigste toevallen; somwijlen echter vervallen de lijders ook in ware droefgeestigheid of volkomene bloôhartigheid, verliezen alle gevoel in enkele deelen, lijden aan kramppijnen en dgl. meer. Niet zelden vertoonen zich gastrische bezwaarnissen, en nu en dan wordt het begin der eigenlijke ziekte, de uitbotting van den uitslag aangekondigd en vergezeld van vrij hevige aanvallen van koorts. Deze uitbotting begint met het opkomen van kleine, deels ronde, deels onregelmatig gevormde vlekken, die meestal het eerst in het aangezigt, op de wangen, aan den neus en boven de oogen, weldra echter ook aan de ledematen en met den tijd, dikwijls onder vernieuwde aanvallen van koorts en met opzwelling der nabijgelegene klieren, meer of min over het geheele ligchaam te voorschijn komen, doch in het gelaat en aan de ledematen steeds het talrijkste blijven. De aangedane deelen zwellen daarbij nu eens ligtelijk, dan weder tot eenen aanmerkelijken omvang op; de vlekken zijn aanvankelijk bruinachtig rood of blaauwachtig, doch worden, doorgaans reeds vroeg, aardkleurig, bruinachtig, bronskleurig en nemen, in het begin niet grooter dan linzen en stuivers zijnde, vrij snel aan omvang toe; zij loopen menigmaal in elkander en geven aan geheele ligchaamsdeelen, b. v. aan het aangezigt, een' wankleurigen, donkeren tint. Somwijlen verwekken zij eene hevige jeuking en zijn, voor de aanraking, zeer gevoelig, menigvuldiger echter zijn zij pijnloos, en dikwijls is hare gevoeligheid geringer dan die der normale huidplaatsen. Weldra ontkiemen in deze vlekken lepreuse huidtuberkels, die in den aanvang slechts zoo groot als gerstenkorrels zijn, doch langzamerhand tot den omvang van linzen, erwten en daarboven toenemen. Zij dragen de kleur der vlekken of zijn slechts iets don-

kerder dan deze, meestal brons of bruinachtig; hare gedaante is regelmatig rond; zij ontspringen uit de diepere lagen der lederhuid, puilen weinig uit, zijn op de oppervlakte plat en in de huid ingedrukt; zij zijn op het gevoel hard, bijna hoornachtig en in elke van dezelve onderscheidt men eene meer vaste, donkere, bijna zwarte kern van de grootte eens speldenkops. Op hare oppervlakte bespeurt men somwijlen eene ligte afschubbing. In het begin verschijnen deze tuberkels slechts enkel en voornamelijk in het aangezigt; langzamerhand worden zij echter talrijker, komen ook aan de ledematen en aan andere deelen (b. v. aan den balzak) voor, hoopen zich tot groepen aaneen, vloeijen in elkander en geven aan de huid een vuilachtig, ongelijk en ruw aanzien. Met haar ontstaan keert doorgaans de gevoeligheid in de aangedane plaatsen terug, zoo zij verminderd of verloren gegaan was, en de zenuwtoevallen, de koorts enz. van het voorafgaande tijdperk der ziekte verdwijnen. Doch het lijden beperkt zich niet tot deze verandering der lederhuid; gelijktijdig met of spoedig na de uitbotting der huidknobbels neemt ook het onderhuidscelweefsel mede aandeel, en de ziekte gaat in het derde tijdperk, in dat der misvorming over. Knobbels en gezwellen, die goed van de tuberkels der huid te onderscheiden zijn, ontstaan door nederzetting eener lepreuse zelfstandigheid in het celweefsel; de huid laat zich over dezelve heen schuiven; hunne gedaante is onregelmatig, nu eens rond of eirond, dan weder vlak en niet omschreven, of ook hoekig en opeen liggende, en zij groeijen van de grootte van erwten, hazelnoten en kersen tot den omvang van okkernoten, hoendereijeren en vuisten aan. Zij zijn vrij vast, als spek, veroorzaken geene pijn bij de drukking, en wanneer zij op plaatsen voorkomen, waar geen tuberkels zitten, zoo bespeurt men aan de huid geene verandering of slechts grootere aderen, dan in den gezonden toestand (Afbeeldingen. Tab. XXXII. 3). Het

liefst echter verschijnen zij, even als de tuberkels en nevens en onder deze; in het aangezigt en aan de ledematen vormen zich misvormende bulten en aanhangsels der wenkbraauwen, neusvleugels, oorlappen enz., of verdubbelen, door meer vlakke, te zamen vloeijende opzwellingen, den omvang der aangedane deelen. Tevens vermeerdert ook het aantal tuberkels, de huid wordt steeds harder, ruwer en vuilachtiger, diepe scheuren en kloven splijten haar in alle rigtingen, voornamelijk in de tusschenruimten der gezwellen, en de uitwendige bekleedselen van zoodanige zieken komen soms werkelijk meer met het vel van eenen Olifant, dan met de menschelijke huid overeen. Het afschuwelijkste is de misvorming altijd in het aangezigt, hetwelk opgezwollen, met uitwassen bezet en brons gekleurd, niet zoo geheel ongepast met dat van eenen leeuw vergeleken werd en, door de uitpuilende wenkbraauwbogen, die daardoor verkleinen, door rondachtige en diep liggende oogen, den dikken, hoekigen, in zijne openingen vernaauwden neus, de opgezette, met kloven bezette lippen, de sterk neêrhangende wangen, de wanstaltige, dikwijls met eigroote bobbels belaste ooren enz., een waarlijk schrikverwekkend aanzien verkrijgt. Het haar der aangedane plaatsen valt ook bij dezen ziektevorm uit, voornamelijk dat der wenkbraauwen en van den baard; het hoofdhaar daarentegen blijft gewoonlijk onveranderd; de nagels krijgen eene kolfvormige gedaante en worden ruw, doch vallen zelden af. Na eenen korteren of langeren duur dezer verschijnselen breidt de ziekte zich op inwendige organen uit en kiemen er ook op de slijmvliezen enz. lepreuse tuberkels. Op het bindvlies van het oog ontstaan kleine, parelkleurige, hardachtige verhevenheden, welke, hier en daar tot eenen Pannus ineen vloeijende, het gezigt verduisteren; menigvuldig niezen, aanhoudende verkoudheid, herhaalde neusbloedingen en verlies van den reuk duiden eene aandoening van het Schnei-

dersche vlies aan; de lippen, de tong, het verhemelte, het keelgat worden met witgrijs of geelachtig gekleurde tuberkels bezet (Afbeelding. Tab. XXXII. 3. a. b. c.) en door bloedige kloven vaneen gescheurd; de smaak gaat verloren en het slikken wordt moeijelijk. Soortgelijke uitwassen vormen zich somwijlen op het slijmvlies van het oor, der teeldeelen enz., en eene ruwe, klanklooze stem, een korte, pijnlijke hoest, beklemde borst enz. verraden, dat de ademhalingswerktuigen, belemmeringen in de spijsvertering echter, zooals kolijkpijnen, verstopping met buikloop afwisselende, dat die der spijsvertering lijden. Thans zwellen niet zelden de klieren van den hals, van de liesstreek, van den buik en somwijlen, even als bij de tweede soort, de gewrichten der vingers en teenen op. De zieken worden mager en krachteloos. Hunne gemoedsstemming is zeer neêrslagtig; zij zijn geneigd tot toorn, tot gewelddadigheden tegen anderen en tegen zich zelven, en terwijl vele waarnemers de geslachtsdrift ziekelijk verhoogd zagen, ontbreekt zij in andere gevallen geheel, en zelfs ontwikkelen zich de teeldeelen niet, of worden atrophisch. Bereikt de ziekte haren hoogsten graad, zoo ontstaat er verzwering; doch het duurt doorgaans eenen geruimen tijd, alvorens dezelve meer algemeen wordt, hoewel ook, van tijd tot tijd, enkele tuberkels en knobbels in verettering overgaan. Dit schijnt, in de uitwendige bekleedselen, menigvuldiger in de gezwellen van het celweefsel, dan in de huidknobbels eenen aanvang te nemen, niet zelden verzweren de lepreuse nederzettingen in inwendige organen, voornamelijk in het strottenhoofd en het darmkanaal, en brengen den dood aan, voor nog de huid aanmerkelijke verzweringen aantoont. Is de verettering echter algemeen, zoo veranderen de huidtuberkels in donkere, zwarte, stevig vastzittende korsten; de knobbels verweeken, doorboren de huid en vormen groote, vuilachtige, stinkende zweren, met donkere randen, eene dunne, etterachtige stof afschei-

dende en geringe pijn veroorzakende, die dikwijls den neus, de ooren, de oogleden, de lippen verteren en, wanneer zij nu en dan genezen, ongelijke, diepe, witte of gestreepte likteekens vormen. De tuberkels in het oog ontbinden zich en doorboren het hoornvlies; eene stinkende Ozoena doet de nabij gelegene deelen ontvellen, de tong, het verhemelte en het keelgat worden met spekachtige zweren overdekt; de adem stinkt, de stem verdwijnt, de beklemming der borst neemt toe; het hoesten wordt heviger en gaat gepaard met etterachtige uitwerpsels; de buik zwelt op, is op den duur pijnlijk, en een bovenmatige, bloederige of etterachtige buikloop put de krachten der zieken uit. Voornamelijk in dit tijdperk voegen zich bij de eleph. tuberculosa somwijlen de gewrichtsverstoringen der tweede soort en vallen ook bij haar enkele kootjes der vingers en teenen af. Dat er bij deze veranderingen der verschillendste organen niet zelden eene putride uitteringskoorts ontstaat, dat alle afscheidingen zich veranderen, dat de zieken tot een geraamte vermageren enz. behoeft wel niet te worden vermeld.

---

2. *Soort. Elephantiasis mutilans.*

De verminkende olifantenmelaatschheid.

Synonymen. Lepra alopecia med. aev. — Elephantiasis alopecia Sauvag. — Lepra juncturarum Hillary. — Lepra s. Eleph. indica, mortificans, glabra var. — Eleph. anaesthesica Robinson. — Spiloplaxie indienne Alib. — Der Gelenkaussatz, der Knorpelaussatz, der gefühllose Aussatz. — Eléphantiasis insensible. — Leprosy of the joints. — Soubharry in Indië. — Baras in Sierra Leone. — Cacabay der negers in de volkplantingen.

Afbeeldingen. Tab. XV. 4. XXXII. 4.

Verschijnselen.

Onder dezelfde voorafgaande verschijnselen, als bij de eerste soort, ontstaat ook deze met de uitbotting van donkere, vale en bruinachtige vlekken, van verschillende gedaante en grootte, en het is somwijlen moeijelijk, in de eerste tijdperken te bepalen, welke vorm van Elephantiasis zich ontwikkelen zal. Doorgaans komen de vlekken der verminkende melaatschheid, die, in den aanvang, slechts in gering aantal aanwezig zijn, en die eerst met den tijd aan hoeveelheid en omvang toenemen, ineenvloeijen en geheele ligchaamsdeelen bedekken, het eerst aan de ledematen en in de nabijheid der gewrichten te voorschijn en vertoonen zich eerst later in het aangezigt en aan den romp; zij gaan bijna nimmer met jeuking en branding gepaard, en gevoelloosheid (Anaesthesia) is niet slechts in het begin, maar gedurende het geheele beloop der ziekte een aanhoudend verschijnsel derzelve. Zij schilferen vroegtijdig in een fijn, donker stof af, hetwelk ik aan de vlekken der eerste soort niet heb opgemerkt; eene ligte zwelling en hardheid van het onderhuidscelweefsel vergezelt haar echter ook; tuberkels daarentegen, zooals zij bij de gewone olifantenmelaatschheid in de lederhuid ontstaan, kiemen bij deze soort niet; ten hoogste komen in die zeldzame gevallen, welke het midden tusschen de beide soorten schijnen te houden, enkele huidknobbels in het aangezigt voor. Maakt de ziekte echter verdere vorderingen, gaat zij in het tijdperk van misvorming over, zoo is zij zeer ligt van de knobbelige Elephantiasis te onderscheiden: want bij haar ontbreken zoowel bobbels in het celweefsel als de tuberkels der slijmvliezen van deze en, in de plaats hiervan, doet zij in eenen sterkeren graad het hoornweefsel en de kraakbeenderen aan, die bij de eerste soort gewoonlijk verschoond blijven of eerst laat veranderd worden. De haren vallen niet slechts op de wankleurige vlekken, maar over het geheele lig-

chaam uit, en de nagels verlengen en krommen zich, worden tevens uit talrijke lagen te zamen gesteld, een- en driemaal zoo dik als normaal, kolfvormig, wanstaltig en stooten zich in stukken af. Van de kraakbeenderen echter, welker varandering deze soort hoofdzakelijk kenmerkt, worden die der gewrichten, aan welke ook de vlekken het eerst verschijnen, meestal die der vingers en teenen voor anderen aangedaan. Zij zwellen, bijna even als bij chronische jicht, doch zonder eenige pijn, en de vingers worden stijf, ingetrokken, onbruikbaar en op velerlei wijzen misvormd. In meer hevige gevallen ondergaan ook de gewrichten der handen en voeten, de knieën enz. soortgelijke veranderingen, en met den voortgang der ziekte nemen ook de kraakbeenderen van het aangezigt mede aandeel, wordt de neus verdraaid en vernaauwd, vertoonen de ooren de veelvuldigste en wonderlijkste gedaanten, krullen de oogleden zich naar buiten om, en de onbedekte, rondachtige, tranende oogen worden rood. Ook bij dezen ziektevorm wordt de stem, waarschijnlijk door het lijden der kraakbeenderen van het strottenhoofd, vroegtijdig ruw, en ontstaat er een hevige hoest. Daarbij nemen de vlekken voortdurend aan uitgebreidheid toe, de afschubbing wordt sterker, en daardoor de huid, voornamelijk aan de aangedane gewrichten, ruw, droog en schurftig, in de vlakke hand en op de voetzolen verdikt de opperhuid zich dikwijls tot hoornachtige, met kloven bezette lagen. In het aangezigt daarentegen schijnt de aanhoudende afschilfering de huid op eene overeenkomstige wijze als bij ophiasis Leuce te verteren, de randen der kraakbeenderen van den misvormden neus en der ooren komen steeds sterker uit en de deelen gaan te niet. De zieken gevoelen zich afgemat, moedeloos en leggen eene geringe deelneming aan hunne bezigheden en aan andere zaken aan den dag; zij zijn niet zeer bevattelijk en hebben eene groote neiging tot slapen; de eetlust lijdt doorgaans niet, de

stoelgang duurt voort, de pis is dikwijls troebel, en de pols langzamer en trager dan in de gezonde dagen. Het laatste tijdperk, dat der verzwering, neemt over het algemeen bij deze soort vroegtijdiger een' aanvang, dan bij de eerste soort, hoewel het ook eerst in het eene of andere gewricht begint, en eerst langzamerhand op meer talrijke gewrichten en andere deelen overgaat. De wankleurige, gevoellooze huid in de nabijheid der gewrichten toont, zonder merkbare zwelling of pijn, op verschillende plaatsen vochtgolving aan, breekt open, ontlast eene dunne, kwalijk riekende, etterachtige stof en heeft pijpzweeropeningen, die tot in het gewricht voeren. De ontbinding begint altijd bij de kraakbeenderen en baant zich een' weg van binnen naar buiten. De afscheidiug der fistels is gering; zij sluiten zich en breken op andere plaatsen weder open, tot dat het kraakbeen geheel verstoord is en er gewrichtsverstijving ontstaat, of de beenderen der vingers uitgestooten en de weeke deelen op velerlei wijzen misvormd worden. Somwijlen breiden zich de zweren, van de gewrichten uitgaande, naar den zamenhang der deelen uit; van eenen vinger of teen gaat de verstoring op den anderen, op de voor- en achterhand, op de gewrichten der voet- en handwortels over, en er zijn zieken, bij welke, op deze wijze, geheele handen en voeten verloren gaan. Na verloop van tijd verzweren ook de kraakbeenderen van andere deelen; de neus, de ooren, de oogleden worden verstoord, de stem verdwijnt, de adem wordt stinkend, er ontstaan zweren in het strottenhoofd, de hoest wordt etterachtig en voert de zieken tot verstikking. Thans verheft zich uitteringskoorts en, aan de ledematen verminkt, met schubben en zweren bedekt, aan geest en ligchaam bedorven, sterven de ongelukkigen aan Phthisis.

Variëteiten.

In de gedaante van deze beide, nu eens meer, dan weder minder scherp van elkander gescheidene ziekte-

vormen komt de Elephantiasis, zooals wij later zullen hooren, nog op vrij vele plaatsen van onzen aardbodem voor. In vele streken, waar zij endemisch is, schijnt zij nogtans, hetzij door plaatselijke verhoudingen, hetzij door zamenstellingen met andere ziekteprocessen, eenige wijzigingen te ondergaan, die ons welligt geregtigen, om meerdere variëteiten aan te nemen. Het Mal rouge van Cayenne, de Spedalkshed in het stift Bergen in Noorwegen en de Krimskaja Bolesn (Morbus tauricus) in Astrakan en in Jaik, zijn ontegenzeggelijk Elephantiasis; nogtans hebben zij, zoo de van haar gegevene beschrijvingen getrouw zijn, zeer veel eigenaardigs. Zoo zouden, volgens Bajon, bij de roode ziekte van Cayenne, eerst roode en gele, niet gevoelige vlekken ontstaan, die zich afschilferen, en ook de knobbels en tuberkels zouden van eene roode kleur zijn. De neiging tot verzwering zoude, volgens zijne beschrijving, veel grooter dan bij de gewone Elephantiasis zijn, en woekerende uitwassen, die ik bij de gewone olifantenmelaatschheid niet heb waargenomen, zouden zich uit de zweren verheffen, alsook beeneter menigvuldig voorkomen. De Spedalkshed echter, die niet, zooals vele schrijvers meldden, identisch of na aanverwant met Radesyge, maar eene wezentlijke Elephantiasis is, die, nu eens met tuberkels, dan weder zonder dezelve, als mutilans, verloopt, en van welke Behrend ons (Afbeelding Tab. XXXII. 5.) afbeeldingen heeft gelevert, zoude zich, volgens Pontoppidan en Arbo, kenmerken, door eene donkere, blaauwachtigroode kleur van al de huidveranderingen, door eene groote vooringenomenheid voor de onderste ledematen en door de vorming van dikke, witachtig grijze korsten; terwijl Martius ons van de Krimsche ziekte verhaalt, dat hare vlekken en builen eene geheel donkere, bijna zwarte kleur hebben, weshalve de Kozakken haar ook zwarte ziekte (Tschornaja Nemosehtsch) noemen, en dat zij gepaard gaat met hevige pij-

nen in de ledematen, die gewoonlijk aan Elephantiasis vreemd zijn. Of dit onderscheid echter duurzaam en gewigtig genoeg is, om eene elephantiasis cayennensis s. rubra, norvegica s. livida en taurica s. nigra, als variëteiten der gewone olifantenmelaatschheid te kunnen aannemen, moet ik aan de beslissing van anderen overlaten, dewijl ik geen' dezer ziektevormen gezien heb.

Erkenning.

De eigenlijke voorafgaande verschijnselen, de gevoellooze vlekken, de tuberkels, knobbels en opzwellingen der gewrichten, de bij geene andere ziekte zoo vreeselijke misvorming enz. laten beide soorten van de olifantenmelaatschheid doorgaans ligtelijk van de tot nu toe verhandelde huidveranderingen onderscheiden. Het ligtste zoude nog de eerste soort met Lupus, en de tweede met de chronische jicht kunnen worden verwisseld. Doch de Lupus beperkt zich doorgaans tot het gezigt, dikwijls slechts op enkele deelen van hetzelve; Elephantiasis daarentegen breidt zich over het ligchaam uit, en de scrophuleuse tuberkels van Lupus zijn weeker en zeldzamer dan de lepreuse, wortelen minder diep in de lederhuid, hebben nimmer eene vale, bronze of bruinachtige, maar steeds eene bleekroode of bleekblaauwachtige kleur; zij missen de donkere, hoornachtige kern en veretteren meestal menigvuldiger en vroegtijdiger, dan die der Elephantiasis; zwelling van het onder de huid gelegene celweefsel komt slechts bij eene soort van Lupus (lupus tumidus) voor, doch deze is gelijkmatiger, minder hard, vormt niet dusdanige bulten en aanhangsels, als de knobbels van deze ziekte. De slijmvliezen lijden zeldzamer en op eene andere wijze, als bij de knobbelige melaatschheid, en ontstaat er verzwering, zoo dragen de zweren ven Lupus het scrophuleuse, die van Elephantiasis het lepreuse karakter. De jicht echter, met welke de verminkende melaatschheid de zwelling en

kromming der gewrichten gemeen heeft, begint met andere voorafgaande verschijnselen, zonder huidvlekken, zonder verandering der aangezigtskraakbeenderen, der stem, der haren enz.; gevoelloosheid, een standvastig verschijnsel van eleph. mutilans, komt bij haar nimmer voor, en zij gaat daarentegen gepaard met eene hevige pijn in de ledematen, die bij dezen ziektevorm ontbreekt. Bijna nimmer veretteren bij haar de gewrichten, bijna nimmer ontlasten zich beenderen enz.

Oorzaken en voorkomen.

De meeste der opgaven, die over de wijze van ontstaan der Leproses in het algemeen (bladz. 412. II. D) gegeven zijn, zijn voornamelijk aan de verhouding van Elephantiasis ontleend. Zij komt bij beide geslachten, doch eenigzins menigvuldiger bij het mannelijke voor, en vertoont zich in verschillenden ouderdom, hoewel zelden voor de huwbare jaren. Ik heb eene vrouw gezien, die eerst in haar 72ste jaar door de ziekte werd aangedaan. Zij deelt zich zeer dikwijls door erfelijkheid mede, en het schijnt, alsof zoowel de vader als de moeder in staat is, de kiem der ziekte op de kinderen over te dragen; somwijlen wordt zelfs een geslacht overgeslagen, en het lijden der grootouders vertoont zich eerst bij de kleinkinderen wederom. Hoewel echter ook overgeërfd, is de Olifantenmelaatschheid toch zelden aangeboren, komt meestal eerst omstreeks den tijd der manbaarheid te voorschijn, en menigmaal ontstaat zij zonder eenen erfelijken aanleg. De aanhoudende invloed van miasmatische uitvloeijingen schijnt, onder de uitwendige oorzaken, voornamelijk tot haar ontstaan mede te werken; ik heb ten minste met zekerheid aangetoond, dat Elephantiasis aan de Middellandsche zee slechts op die plaatsen voorkomt, in welke, door de nabijheid van moerassen en dgl., tusschenpoozende koortsen endemisch zijn, en ook in andere streken komt zij onder gelijke verhoudingen voor. Bovendien dragen welligt nog het voedsel, het

drinkwater, de bezigheid en de levenswijze tot haar ontstaan bij, doch wij zijn niet in staat, het gewigt van elk dezer verschillende soorten van invloed meer naauwkeurig te beoordeelen, en voorzeker alleen bij personen, die de kiem der melaatschheid reeds bij zich dragen, zijn hevige gemoedsaandoeningen, werktuigelijke inwerkingen en dgl. in staat, hare uitbotting te voorschijn te roepen. Ik zag twee zieken in Roussillon, welke hunne melaatschheid aan eenen val toeschreven. Besmettelijk is de ziekte, ten minste aan de Middellandsche zee, en waarschijnlijk in geheel Europa ten huidigen dage, niet, zoo als anderen en talrijke daadzaken ook mij hebben bewezen; het zoude nogtans voorbarig zijn, hieruit te willen opmaken, dat de Geneeskundigen der middeleeuwen, die haar eenstemmig voor besmettelijk hebben verklaard, gedwaald hebben, en dat zij in Azië, Afrika en in de Nieuwe wereld, waar zij nog in hare volle kracht voorkomt en voor besmettelijk gehouden wordt, zich even min als in Europa zoude mededeelen.

Of de eerste, of wel de tweede soort van Elephantiasis zich ontwikkele, hangt van verhoudingen af, die ons geheel en al onbekend zijn. Beide schijnen zij haar ontstaan aan geheel dezelfde oorzaken te danken te hebben, en slechts daar, waar de eerste, menigvuldiger voorkomende soort te huis behoort, vertoont zich ook de tweede, nu eens in meer talrijke, dan weder in zeldzamere gevallen; enkele leden eener Familie, bij welke Elephantiasis erfelijk is, lijden aan de knobbelige, andere aan de verminkende melaatschheid.

Wat het voorkomen van dit Geslacht betreft, zoo dagteekenen onze bevestigde narigten over haar niet zoo vroeg, als die over Leuce, hoewel zij ook in Egypte, Indië enz. waarschijnlijk reeds in de grijze oudheid voorgekomen is. Aristoteles (de gen. anim. IV. 3) is de oudste schrijver die, onder den naam van *σατυρία*, van haar gewaagt. Lucretius beweert nog van

haar, dat zij zich alleen in Egypte zoude bevinden; ten tijde van Pompejus nogtans zoude zij reeds naar Italië overgebragt zijn (Plinius XXVI. 5.); Aretaeus, die haar zeer goed beschrijft, spreekt van ontelbare middelen, welke de Galliërs tegen haar aanwendden, en ook Archigenes en Coelius Aurelianus hebben haar reeds gekend enz. Sedert dezen tijd schijnt zij weder uit Europa verdwenen te zijn; in de middeleeuwen, den bloeitijd der melaatschheid, was vooral deze ziektevorm over alle landen van het Westen verbreid en meer dan anderen gevreesd. In de 15de eeuw nam zij, even als de melaatschheid over het algemeen, spoedig aan uitgebreidheid en menigvuldigheid af en was, zooals uit Fracastori blijkt, omstreeks het jaar 1530, in Italië reeds zeldzaam. Zij is echter niet geheel en al verloren gegaan, maar komt meer dan eenig endemisch lijden, nog aan vele zeekusten, in vele dalen van gebergten, bij vele moerassen van ons werelddeel veel menigvuldiger, dan de beide soorten van Ophiasis voor. Aan den Griekschen Archipel, te Negropont, Candia, Andros, Tenedos en Patmos, voornamelijk echter te Samos, alwaar zich een groot Leprozenhuis bevindt, is zij geene ongewone verschijning; zij komt in Catalonië, op de vlakten van Taragona en voornamelijk te Reus, niet zelden voor, en ik heb, in het jaar 1830, op verschillende punten van de Noordwestkust der Middellandsche zee, niet slechts te Martigues en Vitrolles in Provence, maar ook in Roussillon en Languedoc en in den omtrek van Nizza en Genua, vrij vele gevallen dezer vreeselijke ziekte aangetroffen. Schillang zag enkele gevallen in de bergen van Savoyen; mij zelven is een zieke uit den Dauphiné voorgekomen, en ook in Zwitserland zouden zich hier en daar sporen van het lijden vertoonen. Dat Spedalkshed en Morbus tauricus Elephantiasis zijn, is reeds vermeld, en volgens Struve, Brehm en anderen is deze soort van melaatschheid in Esthland en Lijfland niet zelden. Veel menig-

vuldiger dan in Europa echter, komt dit Geslacht in de overige, minder beschaafde werelddeelen voor. Hetzelve vertoont zich in de meeste landen van Azië, Afrika en Amerika, en hoe weinig wij ook de ziekten van Australië kennen, zoo weten wij toch, dat ook daar de Olifanten-melaatschheid niet ontbreekt. In vele streken b. v. in Damascus, Aleppo, Manilla enz. worden de ongelukkige zieken, even als in de middeleeuwen, in Leprozenhuizen opgesloten, en op vele plaatsen, b. v. op Isle de France en de Antillische eilanden, heeft men alle afzonderings-maatregelen laten varen, dewijl het aantal der aangedane voorwerpen te talrijk was, en ginds het eiland Coïtivy, hier Desiderada niet toereikende waren. In de Indiën schijnt het lijden voornamelijk veelvuldig onder zijnen tweeden vorm (eleph. indica) voor te komen; op Guyana vertoont het zich als Mal rouge, en zoo heeft het, welligt nog op vele andere plaatsen, zijne eigenaardigheden. Een man van Maracaybo echter en twee jonge lieden uit Guadaloupe, bij welke ik de ziekte, twee malen hare eerste en eenmaal hare tweede soort, zag, legden dezelfde verschijnselen aan den dag, als de aan de Middellandsche zee voorkomende vormen.

Beloop, Duur, Uitgang.

Het beloop is steeds chronisch en de duur onbepaald. Er verloopen gewoonlijk maanden en jaren alvorens de ziekte zich volkomen ontwikkeld en het tijdperk van misvorming bereikt heeft, en is dit geschied, zoo brengt zij toch eerst langzaam, dikwijls eerst na verloop van verscheidene jaren den dood aan. Men heeft personen gezien, die, omstreeks den tijd der huwbaarheid door Elephantiasis werden aangedaan, en eenen hoogen ouderdom bereikten, en mij zelven zijn gevallen voorgekomen, in welke de ziekte reeds 10, 12 en 15 jaren had bestaan. De doodelijke uitgang volgt bijna nimmer vroeger dan na eenige jaren. De verscheidenheid der soort heeft op den langeren of korteren duur geenen merkba-

ren invloed, want hoewel ook de verzwering bij eleph. mutilans vroeger begint dan bij tuberculosa, zoo gaat zij daarentegen langzamer voorwaarts, slaat later op inwendige, meer gewigtige organen over en brengt alzoo niet zoo vroegtijdig gevaar te weeg. Even zoo min kan men, over het meer acute beloop, met zekerheid eenig besluit opmaken uit het aanwezen van koorts in het begin der ziekte, of uit de van tijd tot tijd met vernieuwde aanvallen terugkeerende toevallen van hoofdpijn, gastrische bezwaarnissen, opzwellingen van klieren en dgl., zooals deze, voornamelijk bij de eerste soort somwijlen voorkomen; want hoewel deze aanvallen van koorts ook steeds eene toeneming van alle verschijnselen te weeg brengen, zoo zijn zij toch meestal door lange tusschenruimten, in welke de Lepra geene vorderingen schijnt te maken, van elkander gescheiden, terwijl in zulke gevallen, die zonder deze vernieuwde aanvallen verloopen, alle toevallen langzaam, doch duurzaam toenemen. Dat de Olifantenmelaatschheid van het jaargetijde, het weder en dgl. zoude afhangen, heb ik nimmer opgemerkt, terwijl het mij daarentegen toescheen, dat armoede, ellende, terneêrdrukkende gemoedsaandoeningen en dgl. haar beloop bespoedigden en de tegenovergestelde verhoudingen hetzelve vertraagden.

De uitgangen der ziekte zijn:

1. In genezing. Ik heb geen voorbeeld van volkomen genezene Elephantiasis gezien, doch Biett en andere geloofwaardige mannen verzekeren, dat zij de ziekte in hare eerste tijdperken hebben overwonnen, en ik zelf nam in enkele, vrij ver gevorderde gevallen, bij eene gepaste behandeling, eene zoo in het oog vallende beterschap waar, dat ik, zoo lang er nog geene inwendige gewigtige organen zijn aangedaan, aan een volkomen goed gevolg van onze kuur in deze vreesselijke ziekte niet twijfel. Nimmer echter geneest deze gevaarlijkste van alle soorten van melaatschheid van zelve. Ontstaat er genezing, zoo

verdwijnen de vlekken onder afschilfering, de tuberkels en bobbels worden opgeslurpt of gaan door verzwering te niet, en de zweren heelen door likteekens. Of er Crises door andere organen ontstaan, weet ik niet. Voorzeker echter is niet elke betering eene schrede tot genezing, niet elke verdwijning der huidverandering eene duurzame herstelling, en instortingen, met nieuwe uitbottingen der niet opgehevene Dyscrasie komen dikwijls voor.

2. In den dood. De meest gewone uitgang van Elephantiasis is de doodelijke. Meestal volgt hij onder de verschijnselen van Marasmus, van bijkomende waterzucht of door de uitteringskoorts, die met de inwendige verzwering gepaard gaat. Bij de eerste soort ontwikkelt zich menigvuldiger Enterophthisis, bij de tweede liever verzwering der ademhalingswerktuigen, en bij beide neemt de uitteringskoorts gaarne het putride karakter aan. Bovendien zag men echter ook voorwerpen, die aan de tweede soort leden, aan eenen der hevige aanvallen van hoest, door stikking sterven en anderen door aandoening der hersenen hun leven eindigen, terwijl zij eerst aan zinsverduistering leden, doof en blind werden en vervolgens in eenen diepen slaap vielen, uit welken zij niet weder ontwaakten.

Voorzegging.

Onder alle ziekten, die de uitwendige bekleedselen veranderen, is de Olifantenmelaatschheid de afgrijsselijkste; heeft zij slechts eenige vorderingen gemaakt, zoo is de hoop haar te genezen zeer gering en een, wel is waar zelden pijnlijke, doch afschrikking verwekkende dood, die zich jaren lang liet afwachten, het vrij zekere vooruitzigt der zieken. De tweede soort schijnt in den aanvang iets ligter genezing te gedoogen, dan de eerste. Bij beide rigt de voorzegging zich overigens naar de oorzaken en naar de mogelijkheid harer verwijdering, naar den duur en het tijdperk der ziekte, naar het lijden van

inwendige organen, voornamelijk der slijmvliezen, naar den toestand der krachten, het aanwezen van uitteringskoorts enz.

Lijkopening.

Ainslie, Biett, Alibert, Rayer en anderen hebben de lijken van aan elephant. tuberculosa gestorvene lijders onderzocht. Zij vonden de huid, niet slechts op hare oppervlakte, maar in hare geheele dikte van eene gele, bronze of bruinachtige kleur, nu eens verdund, dan weder hypertrophisch, somwijlen verweekt, somwijlen buitengewoon hard en met talrijke, harde, hoornachtige knobbels, met zweren en korsten bezet. Het onder de huid gelegene celweefsel was opgezwollen, vast, spekachtig en meestal bleek, slechts zelden opgeloopen. Op vele plaatsen vertoonde het eene gelijkmatige zwelling, op andere bobbels, die, door een eigen hulsel ingesloten, naar beursgezwellen geleken en dikwijls gedeeltelijk ontbonden waren. De spieren zouden somwijlen bleek en week, de watervaten en klieren der ledematen opgezwollen, rood gekleurd en in verettering overgegaan geweest zijn, en vele waarnemers spreken zelfs van verweeking, uitzetting en broosheid der beenderen en een verdroogen van het merg in dezelve, waarvan anderen, b. v. Biett, geen spoor konden ontdekken. Het hoornvlies van het oog was niet zelden week, dun, troebel, met zweren doorboord en de regenboog op velerlei wijzen veranderd; de tong en het zachte gehemelte, het keelgat en den slokdarm vond men met paarlkleurige, van hunne spits af, dikwijls veretterde tuberkels bezet, het slijmvlies van het strottenhoofd en der luchtpijp menigmaal verdikt, knobbelachtig en in verzwering overgegaan. De maag was meestal gezond, doch in alle lijken waren de glandulae Peyerianae opgezwollen en vond men in het darmkanaal tuberkels en zweren. In vele gevallen nam men knobbels en uitholingen in de longen waar; menigvuldiger echter kwamen zoodanige nederzettingen in de

glandulae meseraicae, in de lever en in de milt voor. In de door de weivliezen daargestelde holten, in de borst en den buik, somwijlen zelfs in het hoofd, bevond zich een nu eens helder, waterachtig, dan weder geelachtig, etterachtig vocht uitgestort. Bij enkele zieken waren de teeldeelen atrophisch, de balzak klein, de afvoerende vaten weggeteerd en dgl. Ainslie wil ook het hart kleiner dan in den normalen toestand en het geheele slagaderlijke bloedvatenstelsel ingekrompen gezien hebben. Meer naauwkeurige onderzoekingen van aan de tweede soort gestorvene lijders zijn mij niet bekend.

Behandeling.

Eene voorbehoedende geneeswijze, zoo als die boven is opgegeven, is voornamelijk hier, bij de kinderen en kleinkinderen der door Olifantenmelaatschheid aangedane voorwerpen noodzakelijk; zij moeten naar andere streken worden verplaatst, eenen geschikten leefregel houden en dgl. meer. In Europa behoeft men niet voor besmetting te vreezen, doch in andere luchtstreken kan voorzigtigheid niet overbodig zijn en moet ten minste eene al te naauwe zamenleving met de zieken worden vermeden. Overal echter, waar Elephantiasis te huis behoort, zoude de zorg der overheid voor gezondheidsmaatregelen, het opdroogen van moerassen, zorgvuldigheid voor gezonde woningen, voor zuiverheid, voor eene gepaste, aan de plaats beantwoordende levenswijze enz. wezentlijk tot hare vermindering kunnen bijdragen. Of men echter regt heeft, niet alleen de aangedane personen zelve, maar ook hunne kinderen en kleinkinderen het trouwen te verbieden, zoo als van vele zijden werd voorgeslagen, is eene vraag, welker oplossing hier niet behoort. Doch niet slechts als voorbehoedende geneeswijze, maar ook voor de behandeling van werkelijk bestaande Elephantiasis, is de opvolging van de aanwijzing voor de oorzaken, een doelmatige leefregel, luchtverandering en dgl. van gewigt, ofschoon de ziekte,

wanneer de kiem eenmaal gelegd is, meestal ook onder zoodanige verhoudingen, die haar minder gunstig zijn, voortgaat zich te ontwikkelen.

Ten einde aan de ziekte-aanwijzing te voldoen, verbeuzele men, bij deze gevaarlijkste van alle soorten van Leproses, den tijd niet met onnutte middelen en late zich, door de nu en dan vermelde genezingen der zoogenaamde Elephantiasis door Sassaparilla, Guajac, Bardana, Asclepias gigantea, Anaepsis aphylla, Paulinia Surinamensis, China, Antimonium, zwavel, schildpaddensoepen, addervleesch en dgl., niet overhalen om in de enkele aanwending dezer middelen, die als hulpmiddelen hunne waarde kunnen hebben, de genezing der zieken te zoeken, tot dat geene geneeswijze meer in staat is, het al te ver gevorderde gebrek te beperken. Men wende zich dadelijk tot de meer sterke, boven vermelde middelen. Eenige waarnemers prijzen het kwikzilver, of als Sublimaat, volgens de Methode van Dzondi of van Swieten inwendig toegediend, of de smeerkuur van Rust aan, en Daynac wil eene Lepra nodosa door inwrijvingen van het chloorgoud in de tong (volgens Chrestien) genezen hebben. In andere gevallen echter bleven deze middelen vruchteloos; van de kwikzilverbereidingen heeft men zelfs het lijden zien verergeren, en de aanwijzingen tot derzelver gebruik moeten alzoo wel nog naauwkeuriger worden aangetoond. De beste diensten tegen de Dyscrasie hebben, volgens de verzekering van Biett en anderen, en naar hetgeen ik zelf gezien heb, tot dus verre nog het Jodium en Arsenicum bewezen. Het is overigens, zoo als ik geloof, in het geheel niet hetzelfde, welke der beide middelen men kiest, en er zijn gevallen, in welke het eene heilzaam, het andere schadelijk is. De Jodine is, in het begin, voor beide soorten dienstig, voornamelijk echter bij de knobbelachtige, ten minste zoo lang het lijden zich nog niet op belangrijke slijmvliezen en klierachtige organen verder heeft uitgestrekt, en

de neiging tot verzwering gering is. Zelfs in een reeds ver gevorderd geval verdwenen, na zijne aanwending, vele der tuberkels en knobbels, en een knaap uit Guadaloupe, dien ik door Biett aan eene beginnende eleph. mutilans zag behandelen, beterde zoo aanmerkelijk door het gebruik van Jodium, dat zijne volkomene genezing waarschijnlijk zoude gelukt zijn, had hij niet te vroegtijdig het hospitaal verlaten. Hebben zich daarentegen tuberkels op het slijmvlies der ademhalingswerktuigen of van het darmkanaal, in de longen, de onderbuiksklieren enz. gevormd, of is er eene uitgebreide verettering in het onderhuidscelweefsel, de gewrichten enz. ontstaan, zoo is de Jodine nadeelig en bevordert, zooals de ondervinding mij geleerd heeft, de oplossing der nederzettingen in inwendige organen en de uitwendige verzwering, het ontstaan van Entero- en Pneumophthisis, de uitteringskoorts, waterzucht enz. Het Arsenicum, een voornamelijk in Indië gebruikelijk middel, schijnt tegen de aldaar menigvuldig voorkomende eleph. mutilans meer dan tegen tuberculosa te helpen, en verschaft somwijlen nog hulp, waar het Jodium vruchteloos was of niet meer kon worden aangewend. Een man van 34 jaren, die, als soldaat, eene eleph. mutilans van den ergsten graad uit Catalonië had medegebragt, werd in het Würzburger Hospitaal, door het aanhoudend gebruik van Arsenicum, van de belangrijkste toevallen zijner ziekte bevrijd, en bijna alle zweren waren door vorming van likteekens genezen, alle vlekken verdwenen, het natuurlijke gevoelsvermogen teruggekeerd enz., toen hij op zijn verlangen werd ontslagen. Voor het overige blijft het Arsenicum, zooals de waarnemingen van Biett bewijzen, ook tegen de knobbelige elephantiasis niet zonder uitwerking en heeft dit boven de Jodine voor, dat verzweringen en dgl., zoo deze slechts niet in het darmkanaal voorkomen en niet met eene hevige uittering of waterzucht gepaard gaan, geene tegenaanwijzing tot

haar gebruik daarstellen. Bij zoodanige toevallen echter kan geen middel redding aanbrengen. Men wendt het Jodium zoowel in- als uitwendig aan, laat Hydroiod. potass., Tinct. jodin. pur., Jodiumkwikzilver en dgl. in klimmende giften nemen, Jodiumbaden gebruiken en wrijft in de veranderde huidplaatsen zalven in, welke de sterkere Jodiumverbindingen, Jodur. ferri en mercur., in zich bevatten. Het Arsenicum wordt gewoonlijk als Kal. arsenicos. (in de oplossing van Fowler van 8 tot 12 droppels) gegeven; werkzamer echter is het Acid. arsenic., eerst tweemalen daags van $\frac{1}{20}$ tot $\frac{1}{10}$ grein en langzamerhand in sterkere giften. De Indische Geneeskundigen dienen het laatste middel met zwarte peper toe. Voor zoo ver ik weet, werd het Arsenicum uitwendig nog niet tegen de Lepra beproefd, en welligt zoude eene aanvankelijk zwakke en later sterkere, met hetzelve vermengde zalf, met behoorlijke voorzigtigheid en op dezelfde wijze als het Ungt. Cirilli in Syphilis gebruikt, even zoo werkzaam en niet zoo gevaarlijk zijn, als zijne inwendige aanwending. Dat zoowel de behandeling met Jodium, als met Arsenicum met de onthoudingskuur, houtdranken en dgl. behooren te worden verbonden, werd reeds vermeld.

Behalve deze, tegen de Dyscrasie gerigte geneeswijzen, komen er echter nog velerlei toevallen van Elephantiasis in aanmerking en bestaan er nog talrijke aanwijzingen betreffende de verschijnselen. Behalve de reeds vermelde Jodiumbaden en zalven, bewijzen, met oogmerk om de gevoeligheid der huid weder te herstellen en vlekken en tuberkels tot verdeeling te brengen, menigvuldige baden met aromatische kruiden, met Alcalia, zwavellever, sublimaat enz., berookingen in Galès-kasten, dampdouches, blaartrekkende pleisters en dgl. goede diensten; de zweren vereischen nu eens terpentijnzalven, Myrrhe, omslagen met wijn of China en andere opwekkende middelen, dan weder de

opdroogende zalven, en somwijlen is het noodig, op zeer hardnekkige tuberkelgroepen en verzweringen, de bijtmiddelen, even als bij Lupus, aan te wenden. Met prikkelende en zelfs bijtende geneesmiddelen moeten ook de gewrichtsveretteringen der tweede soort worden behandeld. De gezwellen in het celweefsel kunnen soms door eene aanhoudende drukking worden tegengegaan; de tuberkels der zigtbare slijmvliezen vorderen mondspoelingen, het bestrijken met een penseel en gorgeldranken met Jodium, en, wanneer zij in verettering overgaan, met aluin, azijnzuur-lood, sublimaat of helschen steen; voornamelijk echter verdient de aandoening van het strottenhoofd opmerkzaamheid, welke, behalve met bloedzuigers, Epispastica en dgl., met zamentrekkende en bijtende middelen zoude kunnen worden bestreden, welke, volgens de Methode van Trousseau en Belloc, in de Larynx worden aangebragt.

De bijkomende aanvallen van koorts en verschijnselen van zenuwaandoeningen moeten, even als bij andere Leproses, de eerste met verkoelende middelen, de andere nu eens pijnstillend, dan weder prikkelend worden behandeld. Verzweringen der darmen, longen, der onderbuiksklieren enz., uitteringskoorts en waterzucht vorderen dezelfde geneeswijzen als bij andere Dyscrasiae, doch genezen nimmer.

III. Geslacht. Neolepra.

De Zomermelaatschheid.

S y n o n y m e n. De nieuwe melaatschheid. — De Lepra van onzen tijd. — De Europesche melaatschheid. — De roode Lepra. — Maladies pellagreuses Rayer.

Ik omvat in dit Geslacht eene reeks van lepreuse, in verschillende streken van Europa, endemische ziektevormen, die, zooals het schijnt, in de middeleeuwen nog onbekend waren en eerst in den nieuweren tijd zijn ontstaan; van daar noem ik dezelve Neolepra. De Duitsche benaming, Sommeraussatz, heeft de ziekte echter aan een van hare voornaamste, bij alle soorten bemerkbare verschijnsels te danken, namelijk het ontstaan der huidveranderingen in het warme jaargetijde en hare verdwijning in den winter.

Kenmerken.

De veranderingen der huid zijn, in verhouding tot de Leproses der middeleeuwen, weinig ontwikkeld, verspreiden zich zelden over het geheele ligchaam, verschijnen slechts in de lente en den zomer en verdwijnen daarentegen in den winter; de slijmvliezen echter lijden vroegtijdig, en de bij het lepreuse ziekteproces zoo eigenaardige aandoening van het zenuwstelsel, doet zich bij dit Geslacht veel sterker voor, dan bij het voorgaande. Onder soortgelijke voorafgaande verschijnselen als bij andere soorten van Melaatschheid, verschijnen er, in de lente en den zomer, voornamelijk aan die deelen, welke aan de inwerking der zon bloot staan, onder verschillende gewaarwordingen, vuilroode of wankleurige vlekken, die weldra met schubben, korsten en dgl. bedekt worden, doch nimmer zoo diep in het weefsel der huid ingrijpen en zoozeer misvormen, als de Leproses van den vroegeren tijd. Slechts zelden worden de haren en nagels veranderd en in den herfst verdwijnt de huidaandoening geheel, of tot op ligte sporen na, om eerst in de volgende lente met vernieuwde hevigheid terug te keeren. Met het vorderen des gebreks, en meestal vroeger dan bij Ophiasis en Elephantiasis, worden de slijmvliezen, voornamelijk die der spijsverteringswerktuigen aangedaan en de zitplaats eener hevige prikkeling, dyscrasische nederzetting en belangrijke verzwering. Het zenuwstelsel

echter, hetwelk reeds in het begin een levendig aandeel neemt, wordt, in latere tijdperken, in zijne centraalorganen aangedaan en toont nu eens sporen eener bovenmatige opwekking, dan weder die van groote gevoelloosheid. De zieken sterven wegens de aandoening der slijmvliezen, door febr. hectica, Marasmus of Hydrops, of van de hersenen en het ruggemerg, met stuipen of verlamming, ijlingen of slaapzucht, razernij of enkele zinneloosheid.

Verdeeling.

Dit geslacht telt 4 soorten, welke zich, zoowel door de gesteldheid der huidveranderingen, als door vele andere verschijnselen onderscheiden, en die ik, naar de landen, in welke zij voorkomen, neolepra asturiensis, lombardica, aquitanica en parisiensis noem. De eerste dezer ziektevormen is de oudste en meest ontwikkelde en het tegenovergestelde van de laatste; terwijl de drie eerste zich reeds verscheidene jaren als ware endemische ziekten hebben vertoond, verscheen de vierde, alleen in de zomers der jaren 1828 en 1829 meer epidemisch, in Parijs, en heeft zich, sedert dien tijd niet weder vertoond, even als of een ons onbekend Agens, de volkomene ontwikkeling der beginnende Endemie verhinderd hebbe. Alleen de tweede en vierde soort heb ik zelf gezien.

---

1. *Soort. Neolepra asturiensis.* *

De asturische zomermelaatschheid.

Synonymen. Mal de la rosa in Asturië. — Lepra Asturiensis Sauvag. — Spiloplaxie scorbutique Alib. — Die Rose von Asturien, der asturische Sommeraussatz.

Verschijnselen.

Volgens Cazal en Thieri, de eenige waarnemers dezer soort, verschijnt gewoonlijk omstreeks de lente dag- en

nachtevening, op verschillende plaatsen des ligchaams, het menigvuldigst echter aan de voorhand en voorvoet, eene eenvoudige roodheid der huid met ruwheid. Na verloop van eenen korten tijd echter bedekken zich deze plaatsen met dikke, drooge en donker gekleurde korsten, welke diepe, dikwijls tot in het vleesch dringende scheuren en zeer pijnlijke kloven vormen, uit welke eene stinkende etterachtige stof zich ontlast. Deze aandoening vertoont zich niet steeds aan alle ledematen te gelijk, gewoonlijk echter op meer dan een, en altijd beperkt zij zich tot de ruggeoppervlakte der handen en voeten, en gaat nimmer tot de handpalmen of voetzolen over. In den nazomer en herfst vallen de korsten af, doch de aangedane huid vertoont zich alsdan niet in haren vorigen toestand, maar is met roode, glanzende en gladde vlekken bezet, op welke de haren ontbreken en die, in haren omtrek ingedrukt, brandlikteekens gelijken. Deze vlekken of likteekens blijven het geheele leven door bestaan; in elke lente bedekken zij zich met nieuwe korsten, die van jaar tot jaar sterker worden en, met den voortgang des gebreks, vormen zich ook op andere plaatsen van het ligchaam, uitbottingen, korsten, zweren, roos, ja eene geheele ontkleuring der huid en Elephantiasis, in eenen ligteren graad. Bij vele, doch niet bij alle zieken, wordt de borst de zitplaats eener eigenaardig gevormde korst, welke, van eene aschgraauwe of geelachtige kleur, in de gedaante van eenen twee vingers breeden band, over het sleutelbeen en het handvatsel des borstbeens loopt en op het laatste gewoonlijk eene streep vormt, welke, zoo breed als dit been, tot op het midden der borst nederdaalt. Zelden is de op deze wijze, om het onderste gedeelte van den hals gevormden ring, welken men met de Insigniën van vele ridderorden heeft vergeleken, van achteren gesloten; het middelste gedeelte der Musc. cucullaris is gewoonlijk zonder korsten. Ook op deze plaats vallen in den zomer en den herfst de korsten

af en laten de roode ingedrukte vlekken achter. Behalve aan deze veranderingen der huid echter, lijden de door Mal de la rosa aangedane voorwerpen voortdurend aan bevingen des hoofds en zelfs van de geheele bovenste helft des ligchaams, zoo dat zij somwijlen noch staan, noch gaan kunnen en, even als het door den wind bewogen riet, heen en weder zwaaijen (Cazal). Zij hebben brandende pijnen in de mond, krijgen blaasjes aan de lippen, de tong is vuil en de spijsvertering gaat slecht. Zij klagen over groote krachteloosheid van het geheele ligchaam, voornamelijk der onderste ledematen, en over eene zwaarte, die hen tot elk bedrijf ongeschikt maakt. Des nachts gevoelen zij eene brandende hitte, die hen den slaap ontneemt, en koude en warmte zijn hun even onverdragelijk. Onregelmatige aanvallen van koorts wisselen af met eenen koortsvrijen toestand. De gemoedsstemming is veranderd, de zieken zijn treurig en weenen dikwijls zonder reden. Somwijlen voegen zich hier zelfs ligte ijlingen bij, of de lijders vervallen in eene zekere stompheid en verliezen het gebruik van enkele zintuigen, voornamelijk van den smaak en het gevoel. De latere tijdperken der ziekte gaan menigmaal vergezeld van Hydrops, opzwellingen der klieren of Marasmus, en somwijlen ontstaat er, omstreeks den tijd der zomerzonnekeer waanzin, Melancholia maniaca, welke de aangedane voorwerpen, uit hunne woningen naar de bosschen drijft en hen noopt de handen aan zich zelven te slaan. Deze waanzinnigheid eindigt meestal doodelijk.

2. *Soort. Neolepra lombardica.*

De lombardische zomermelaatschheid.

—

Synonymen. Pellagra, mal rosso, mal del sole der Lombardiers. — Scorbutus alpinus Odoardi. — Insolato di primavera Albera. — Mal di miseria Vaccari. — Pellarsis; Pellagrosis var. — Lepra lombardica s. mediolanensis al. — Erythême endémique Alib. — Das Pellagra, der mailändische Aussatz. — Pellagre.

Afbeeldingen. Tab. XV. 5.

Verschijnselen.

Men onderscheidt, in het beloop van dezen ziektevorm, drie tijdperken of graden, welke echter niet in elk geval en door verschillende zieken in denzelfden tijd worden doorloopen. Men zoude dezelve het tijdperk van het begin, der volkomene ontwikkeling en der ontbinding kunnen noemen.

Het **eerste** tijdperk begint met soortgelijke voorafgaande verschijnselen als bij andere Leproses, met groote afmatting, neêrslagtigheid en treurigheid, met hoofdpijn, duizeligheid en ligte zinsverduisteringen. De zieken brengen de nachten slapeloos door, en vele klagen over een eigenaardig, van den rug uitgaand brandend gevoel in alle deelen, voornamelijk in de voeten en handen. Daarbij is de eetlust verloren, de dorst vermeerderd, de tong wit of geelachtig beslagen en aan de randen rood, het onderlijf niet zelden gevoelig voor de aanraking, de stoelgang nu eens onderdrukt, dan weder vermeerderd; dikwijls hebben er ligte opwellingen van koorts plaats. Deze toevallen ontstaan nu en dan reeds in Februarij, meestal echter bij de eerste stralen der warme lentezon, in Maart of April, en spoedig daarna kleuren zich enkele plekken der huid, onder een branden en jeuken rood, en volgt de uitbotting. Deze ontstaat altijd op ontbloote,

aan het licht blootgestelde deelen, nu eens echter op enkele, dan weder op meerdere te gelijk; het meeste wordt de ruggevlakte der hand, somwijlen echter ook de borst, de rug, het aangezigt en de voeten aangedaan. Eerst vormen zich roode, somwijlen rondachtige, doch menigvuldiger onregelmatige vlekken, welke de deelen met eene gelijkmatige, nu eens heldere, dan weder donkere en somwijlen naar het blaauw- of bruinachtige overhellende roodheid bedekken, en met ligte zwelling, spanning en hitte gepaard gaan. Met haar ontstaan nemen doorgaans de voorafgaande verschijnselen af, en na eenige maanden verdwijnt langzamerhand de roodheid en verandert zich in eene vale of bruinachtige wankleur. Tegelijk schilfert de opperhuid in meestal kleine, nu eens wit-, dan weder geel- of bruinachtige schubben af. Omstreeks Julij en Augustus blijft er van de aandoening meestal slechts eene min of meer donkere kleur, grootere droogte en geringere gladheid der aangedane plaatsen der huid over, en in Augustus of September verdwijnt de aandoening geheel, om eerst in de volgende lente met vernieuwde hevigheid weder uit te breken.

Het tweede tijdperk ontstaat somwijlen reeds in het tweede jaar, doch ook dikwijls eerst met de derde en vierde lente, en kan door eene gepaste behandeling lang worden tegengegaan. De voorafgaande verschijnselen, die in dit tijdperk de uitbotting van den uitslag verkondigen, zijn sterker, de gemoedsstemming, de krachteloosheid, het onvermogen tot elken arbeid merkbaarder, en dikwijls hebben er scheurende, kloppende pijnen in het hoofd en de wervelkolom, duizeligheid, zoodat de zieken zich naauwelijks staande kunnen houden, Amblyopie, dubbel zien, verlies van het gevoel in de ledematen en diergelijke zenuwtoevallen meer plaats. De eetlust ontbreekt geheel, en de tong is rood en droog. De roodheid verschijnt even als in het eerste tijdperk, slechts neemt zij nu gewoonlijk meerdere der opgenoemde

huidplaatsen in, en vertoont eene donkere, meer vuilachtige kleur, welke langzamerhand in het roodbruine, geelachtige of bruine overgaat. De opperhuid is verdikt en vormt, voornamelijk in het aangezigt en op de ruggevlakten der handen, grootere, uit meerdere lagen zamengestelde schubben en schubbenvormige korsten, onder welke de huid ruw, wankleurig en met kloven bezet wordt. Met hare uitbotting verdwijnen nogtans niet meer, zooals in het eerste tijdperk, de verschijnselen van het inwendige lijden, maar de aandoening der slijmvliezen en van het zenuwstelsel blijft, nevens de huidziekte, voortbestaan en neemt gedurende den zomer in hevigheid toe. De zieken klagen over een hevig branden in den mond en eenen niet te stillen dorst; de tong, het verhemelte en het keelgat zijn rood en droog, het tandvleesch zwelt op en bloedt ligt, de slikking is pijnlijk; de buik zwelt op, de maagstreek doet pijn bij de drukking; er ontstaan menigvuldige oprispingen en een slijmachtig braken en de buikloop wordt heviger. Bij vele zieken lijdt ook het slijmvlies der ademhaling; zij hoesten en klagen over beklemdheid op de borst, en bij vele der lijders aan Pellagra, die ik in het jaar 1830 in Milaan zag, was het bindvlies der oogen, voornamelijk der oogleden, vuilachtig rood gekleurd, het oog lichtschuw en zonderde er zich eene etterachtige, de oogleden aan elkander klevende vloeistof af. Nog merkbaarder echter is het lijden van het zenuwstelsel; de hoofd- en rugpijnen, de duizeligheid, de zinsverduisteringen, enz. duren voort, waarbij zich, naar electrische slagen gelijkende gewaarwordingen, bevingen in alle deelen, kramppijnen van den verschillendsten aard, gedeeltelijke verlammingen, enz. voegen. Ik heb zieken gezien, die in eene voortdurende beweging waren, alsof zij aan den St. Vitusdans leden, en wederom andere, die zich niet konden oprigten, de onderste ledematen niet bewegen, en niet alleen konden eten. Nu eens lijdt de bovenste,

dan weder meer de onderste helft des ligchaams, en nu en dan zijn de kramppijnen enz. slechts aan ééne zijde aanwezig. Daarbij is het bewustzijn dikwijls niet gestoord, slechts de gemoedsstemming treurig; dikwijls hebben er ijlingen plaats, die nu eens van eenen meer acuten, dan weder van eenen meer chronischen aard zijn. In het eerste geval worden zij dikwijls vergezeld van hevige toevallen van vermeerderden bloedtoevoer en ontstekingskoorts, dikwijls van kenteekenen van zwakte en febr. torpida (Encephalitis et typhus pellagros.), zijn nu eens van eenen woesten, dan weder van eene stille en treurige natuur en kunnen, binnen weinige dagen den dood aanbrengen. Het chronische Delirium echter, de Mania pellagrosa, van welke de Senavra, bij Milaan zeer vele voorbeelden aanvoert draagt zelden het karakter van zinneloosheid of razernij, meestal dat van Melancholie, en de door haar aangedane voorwerpen hebben voornamelijk eene groote neiging, zich in het water te storten. Het is opmerkenswaardig, dat zoodanige stoornissen van den geest hoofdzakelijk bij die Pellagreusen voorkomen, bij welke de huidverandering niet zeer ontwikkeld is. Ook de verschijnselen van het tweede tijdperk laten, wanneer zij eenen niet al te hoogen graad hebben bereikt, met den aanvang van den herfst, merkbaar na en veroorloven den zieken dikwijls nog verscheidene jaren, gedurende den winter, hunne bezigheden te vervolgen; nogtans behouden zij doorgaans eene groote zwakte in de beenen, duizeligheid en een gevoel van zwaarte in het hoofd, velerlei stoornissen in de spijsverteringswerktuigen enz. en worden, met elk voorjaar, op nieuw aangedaan.

Het derde tijdperk neemt dikwijls reeds in het derde of vierde, dikwijls echter ook eerst in het achtste, tiende of vijftiende jaar der ziekte eenen aanvang, terwijl langzamerhand de toevallen van het tweede tijdperk niet meer verdwijnen, maar steeds toenemen. De Derma-

postasis is daarbij somwijlen slechts weinig ontwikkeld, de huid slechts ruw, droog, als met een geel- of bruinachtig stof bestrooid, menigvuldiger echter toont zij, zelfs in eene grootere uitgebreidheid dan vroeger, dikke, op elkander gelegene, meer of min donkere schubben, diepe kloven en nu en dan zelfs blaasjes, kleine tuberkels en zweren; zij is hard, hoornachtig en heeft, voornamelijk in het aangezigt, eene aardachtige, bruine, somwijlen zelfs zwartachtige kleur; in zeldzame gevallen vallen de haren uit en krijgen de nagels eene wanvormige gedaante. De verschijnselen van de aandoening der slijmvliezen verergeren zeer, de tong en mondholte zijn droog, donker gekleurd en met kloven bezet, de dorst is niet meer te lesschen, de dikwijls bloederige buikloop kan door geene middelen worden tegengegaan; het lijden der oogen en der ademhalingswerktuigen duurt voort, en uit het laatste ontwikkelt zich somwijlen Phthisis. De pijnen in het hoofd en den rug, de bevingen, de kramppijnen, enz. nemen toe en gaan in verlammingen der ledematen, van enkele zintuigen, van de blaas, den endeldarm, enz. over. De geestkrachten verdwijnen meer en meer, en menigmaal ontstaat er volkomene waanzinnigheid. Daarbij verheft zich uitteringskoorts, dikwijls met putride verschijnselen en voornamelijk met een zeer stinkend zweet. De zieken vermageren tot een geraamte, de krachteloosheid bereikt den hoogsten graad, en eindelijk, nadat er zich dikwijls nog waterzucht heeft bijgevoegd, volgt de dood.

---

3 *Soort. Neolepra aquitanica.**

De zomermelaatschheid van Guiana.

S y n o n y m e n. Maladie de la Teste de Buch. — Men heeft dezen, de Pellagra zeer na aanverwanten ziekte-

vorm, in den nieuweren tijd, voor gelijksoortig met dezelve gehouden, doch de naauwkeurige beschrijving van Hameau (Journal de Bourdeaux, 1829. Mei.) geeft toch onderscheidingskenteekenen op, welke de ziekte van Guiana als eene bijzondere soort zouden kunnen kenmerken.

Verschijnselen.

Men onderscheidt ook hier 3 tijdperken. Het lijden begint in de maand Mei of Junij, met eene levendige, scharlakenkleurige roodheid der huid, zonder zwelling op de ruggevlakte der handen, en bij hen, die barrevoets loopen, ook op die der voeten, en tot twee vingers breedte over de enkels; de aangedane voorwerpen gevoelen eene ligte branding en jeuking, welke in de hitte der zon toeneemt. Onderzoekt men deze roodheid naauwkeuriger, zoo ziet men, dat dezelve met zeer kleine knopjes, welke voornamelijk aan den rand digt bij elkander staan, bezaaid is. Bij vele voorwerpen gaat zij ook op de handpalmen over en vormt diepe, zeer pijnlijke kloven. Omstreeks den tijd van hunne verdwijning, in September en October, schilfert de opperhuid in zeer kleine lagen af, en de nieuw gevormde opperhuid is gerimpeld en dof; de aangedane plaatsen verkrijgen hare vorige kleur niet terug. Tot deze verschijnselen beperkt zich het lijden verscheidene jaren achtereen, en de zieken bevinden zich, de jaarlijks in Mei of Junij aanvangende en in den herfst verdwijnende uitbotting op de huid niet medegerekend, volkomen wel. Doch na 3 tot 4 jaren wendt de ziekte zich tot de slijmvliezen der spijsverteringswerktuigen, en van nu af aan vertoont zij zich niet meer op de huid. De verschijnselen van dit tweede tijdperk duren, hoewel iets gematigd, ook in het koude jaargetijde voort. Bijna nimmer wordt het geheele darmkanaal te gelijk aangedaan; meestal begint de aandoening in den mond en gaat eerst dan op de maag en eindelijk op de darmen over. Nogtans komen er ook

gevallen voor, in welke het lijden de mondholte, of deze en de maag verschoont en dadelijk de darmen aandoet. In de mondholte verwekt de ziekte eene levendige roodheid, branding en een kittelend gevoel, voornamelijk aan de lippen, die gesprongen zijn en ligt bloeden; de tong wordt met kloven bezet en zeer pijnlijk, de zieken geven veel speeksel op en de dorst is sterk vermeerderd. De slikking gaat gewoonlijk ongehinderd, doch somwijlen breidt zich de aandoening door de Eustachiaansche buis in het inwendige oor uit en de zieken worden hardhoorend. Eene ligte, doch aanhoudende koorts vergezelt deze verschijnselen gedurende de zomermaanden, doch gaat in den winter weder verloren, terwijl de plaatselijke toevallen in dit jaargetijde slechts verminderen, en in het bijzonder de tong pijnlijk en met kloven bezet blijft. Eene brandende pijn in de bovenbuikstreek, nu eens bij eene onveranderde, dan weder bij eene met scheuren bezette tong, een gevoel van warmte, welke uit de maagstreek tot aan het keelgat opstijgt, en zamensnoering, onleschbare dorst, verminderde eetlust, en somwijlen brakingen na den maaltijd zijn de verschijnselen, die op de aandoening der maag volgen. De vergezellende koorts is hier aanmerkelijker, dan bij de aandoening der mondholte en, even als ginds, matigt de winter de verschijnselen, zonder dezelve te doen verdwijnen. Worden de darmen aangedaan, zoo ontstaan er koliekpijnen in den onderbuik, voornamelijk in de navelstreek; bovenmatige diarrheën maken de zieken krachteloos en de koorts is hevig. Desniettegenstaande oefent ook hier de winter eenen gunstigen invloed uit, en met deszelfs begin, vermindert bij anders krachtige voorwerpen de uitputtende buikloop, of laat geheel na. Ook dit tijdperk kan 2 tot 3 jaren duren; slechts worden de zieken van jaar tot jaar zwakker, en eindelijk gaat de aandoening, met den aanvang van eenen zomer, in haar derde tijdperk over, slechts om met den dood te eindi-

gen. Welk gedeelte van het darmkanaal vroeger ook moge geleden hebben, de maag en de ingewanden worden thans hevig aangedaan, het voedsel bijna niet meer verteerd, de uitputtende diarrheën door niets gematigd. De koorts gaat in febr. hectica over, er ontstaat geheele vermagering en Marasmus, en de zieken sterven gedurende den volgenden winter of lente. Eigenaardig en karakteristiek voor het derde tijdperk is een gebrek aan evenwigt in de bewegingswerktuigen. De zieken bezitten dikwijls nog kracht genoeg om regt op te gaan, doch plotselijk overvalt hen eene beving der ledematen en zij zakken ineen. Zij kunnen zelfs weder opstaan en hunnen weg vervolgen, doch vallen op nieuw. Ondervraagd zijnde over de oorzaak dezer nederzinking, antwoordden verscheidene, dat zij plotselijk eene beweging in de wervelzuil gevoelden, die zich tot aan het hoofd toe voortplantte en hen deed vallen. Bovendien heeft Hameau ook eenige zieken, in het begin van dit laatste tijdperk, in eene soort van Idiotismus zien vervallen, en het schijnt alzoo, alsof niet slechts het ruggemerg, maar ook, even als bij Pellagra, de hersenen mede in de ziekte zouden kunnen worden getrokken.

---

4. *Soort. Neolepra parisiensis.*

De zomermelaatschheid van Parijs.

Synonymen. Acrodynie. — Épidémie de Paris en 1828 et 1829. — Érythème épidémique Alib.

Afbeeldingen. Tab. XV. 6.

Verschijnselen.

Deze, het eerst in April 1828 in Parijs verschenen en tot aan den herfst zich vrij ver uitgebreid hebbende ziekte, welke in den volgenden winter verdween, doch in de

lente van het jaar 1829, hoewel ook niet zoo uitgebreid, weder uitbrak, en tot aan den herfst voortduurde, begon doorgaans met vrij hevige voorafgaande verschijnselen. Zij ving meestal aan met verlies van eetlust, hoofdpijn, neiging tot braken en werkelijk braken met diarrheën, die nu en dan zeer hevig waren, en met groote afmatting en neêrslagtigheid. Slechts zelden gingen deze verschijnselen vergezeld van koorts; bij vele zieken echter zwol het aangezigt iets op, het bindvlies van het oog werd rood gekleurd, en de oogen traanden. Weldra voegden zich bij deze toevallen een gevoel van mierenkruipen, doofheid en somwijlen zelfs hevige, schietende pijnen in de ledematen, voornamelijk in de handpalmen en aan de voetzolen, welke des nachts toenamen; de zieken konden zich niet meer staande houden, en vele hadden alle gevoel in de vingers verloren, terwijl bij anderen de gevoeligheid ziekelijk vermeerderd was, en de zachtste aanraking eene hevige pijn veroorzaakte; onder deze verschijnselen, nu eens weinige, dan weder 14 en meerdere dagen na het ontstaan, kwamen er op de voetzolen en in de handpalmen donkerroode, onregelmatige vlekken te voorschijn, die zich echter menigmaal niet tot deze plaatsen beperkten, maar zich, van hier uitgaande, verder over de ledematen en andere ligchaamsdeelen verspreidden. Somwijlen vertoonden zich op dezelve of in hare nabijheid, kortstondige blaasjes en puisten. Na eenigen tijd verbleekten deze vlekken min of meer, en de opperhuid begon af te schilferen. Dit geschiedde nu eens met kleine witte, zemelachtige stukjes, dan weder echter vormden zich, voornamelijk aan de voetzolen, dikke, hoornachtige platen, die merkbaar donker gekleurd waren. Deze afschilfering geschiedde herhaalde malen, was met jeuking en branding verbonden en niet zelden groeiden, gedurende dezelve, de nagels tot eene buitengewone lengte aan en kromden zich om. Gewoonlijk omstreeks dezen tijd, eenige weken na den aanvang,

somwijlen echter ook vroeger of later, zette zich, bij vele zieken niet slechts in de vlekken en schubben, maar ook op andere plaatsen der huid, voornamelijk aan de gewrichten, de borsttepels, aan den buik, de inwendige oppervlakten der dijen enz., eene donkere kleurstof neder, welke de aangedane deelen eene nu eens bruine, dan weder zwartachtige kleur gaf. In enkele gevallen breidde deze nederzetting zich over het geheele ligchaam uit, en ik zag eene vrouw, die naar eene moorin geleek. Met het ontstaan dezer verschillende huidveranderingen matigden, bij vele zieken, de toevallen van het voorafgaande tijdperk; bij vele anderen echter, voornamelijk bij de zoodanigen met geringe uitbotting, duurden zij voort en namen zelfs in hevigheid toe. Voornamelijk hield de buikloop bij zeer vele zieken aan, werd somwijlen bloederig, en in Coulommiers zouden er niet weinige, dientengevolge, gestorven zijn; de oogen blijven er dikwijls maanden lang rood uitzien, zijn gevoelig en tranen. Bij de boven vermelde verschijnselen van zenuwaandoeningen echter, voegen zich niet zelden krampachtige, zeer pijnlijke inkrimpnigen der ledematen, bevingen of ware verlamming van enkele deelen, een onverdragelijk gevoel van koude of hitte, nu eens alleen in de ledematen, dan weder over het geheele ligchaam, en somwijlen nam men ook eene vermindering of een geheel verlies van het gehoor, het gezigt enz. waar. Daarbij leden vele zieken aan een bovenmatig zweeten, de meesten bragten de nachten slapeloos door en eene in het oog vallende vermagering of zuchtige zwelling, Anasarca en Ascites, waren de niet zeldzame gevolgen van een maanden lang lijden. De meeste dezer verschijnselen verdwenen echter omstreeks den herfst (in October en November) met de veranderingen der huid, en slechts enkele gevallen van verlamming, inkrimpingen of waterzucht vereischten ook nog in den winter eene geneeskundige hulp. Toen, met de lente van het jaar 1829, de ziekte op nieuw uitbrak, werden

er niet weinige aangedaan, die reeds in 1828 door haar waren bezocht geworden, doch de toevallen waren bij hen, over het algemeen, niet veel heviger, dan bij anderen. Men wilde echter dat er, bij een geringer aantal zieken, meer beduidende toevallen, dan in het verloopene jaar waren. Ook thans verdween de ziekte met den herfst, en na den strengen winter van $18\frac{29}{30}$ vertoonden er zich, wel is waar, nog eenige gevallen, doch om spoedig weder te verdwijnen. Sedert dien tijd is zij niet weder verschenen.

Erkenning.

Het endemische voorkomen, de afhankelijkheid van het jaargetijde en de eigenaardige verschijnselen op de uitwendige huid, de slijmvliezen en in het zenuwstelsel laten ter naauwernood eene verwisseling met andere ziekten toe. De verschillende soorten echter van Neolepra onderscheiden zich onder elkander, deels door de verschillende veranderingen der huid, deels door de, naar gelang van den graad en het karakter der ziekte, onderscheidene deelneming van het zenuwstelsel en der slijmvliezen.

Oorzaken en Voorkomen.

Alle soorten van zomermelaatschheid schijnen van eenen nieuweren oorsprong en endemische ziekten te zijn. De eerste en oudste soort derzelve werd sedert het begin der vorige eeuw in Asturië waargenomen, alwaar ook nog andere soorten van Lepra menigvuldig zouden zijn, en in het jaar 1750 nog 2 gestichten voor melaatschen bestonden. Zij komt echter niet in geheel Asturië voor, maar alleen in de Provincie Oviëdo, het armste gedeelte des lands; in de Provincie Santillana is zij eene zeer zeldzame verschijning, en Galicië, Guipuscoa en Leon, de aangrenzende gewesten, kennen haar slechts bij naam. Oviëdo bestaat echter slechts uit hooge, stijle bergen, en diepe, enge dalen; vele dorpen zien het grootste gedeelte van den dag de zon niet, het weder is zeer veranderlijk, de lucht bijna altijd nevelachtig;

nabijheid der zee, menigvuldige regens en talrijke rivieren onderhouden eene voortdurende vochtigheid, en de bewoners van het platte land leven in de grootste onzuiverheid en armoede. Het Pellagra verscheen tusschen de jaren 1760 en 1770 en werd het eerst door Frapolli in het jaar 1771 beschreven. Het vertoonde zich aanvankelijk slechts in het bovenste gedeelte van het Milanesche, weldra echter in de gansche heuvelachtige landstreek, die zich van de Alpen tot aan de Lombardisch-Venetiaansche vlakten uitstrekt, en heeft zich, in den laatsten tijd, op deze, zelfs tot in den omtrek van Paria, Mantua en Padua uitgebreid, is in Piemont uitgebarsten, en zoude zelfs aan deze zijde der Alpen, in Savoijen, Dauphiné en aan het meer van Constanz in enkele gevallen voorgekomen zijn. Van eenen nog jongeren oorsprong is de ziekte van Guiana; Hameau, die reeds sedert het jaar 1804 te La Teste de Buch, een klein stadje in het Departement Gironde, 13 uren zuidwestelijk van Bordeaux, practiseerde, nam de ziekte eerst sedert 1818 waar; nogtans heeft zij spoedig in hevigheid toegenomen en dreigt zij thans de geheele bevolking van die streek, aan de Baai van Arcachon en in de duinen, aan te doen, welke gebrek heeft aan goed drinkwater en aan alle andere levensmiddelen, in de nabijheid van koortsverwekkende moerassen woont en haar armzalig onderhoud door vischvangst of door het opzamelen van hars wint. De 4de soort eindelijk, de Acrodynie, is, zooals reeds gezegd werd, in de lente van het jaar 1828, te Parijs en in de naburige Arrondissementen van Meaux en Coulommiers, meer als eene epidemische ziekte opgetreden. Dat zij echter in den herfst verdween en in het volgende jaar, omstreeks denzelfden tijd en naauwkeurig op dezelfde plaatsen, als in 1828, weder verscheen, ja dat zich hare sporen zelfs in de derde lente (1830) vertoonden, schijnt mij toe, door plaatselijke verhoudingen te weeg gebragt te zijn, en ik houd haar daarom voor het begin eener soortgelijke en-

demische ziekte, als het Pellagra in Lombardije, welker ontwikkeling slechts door, ons onbekende invloeden, welligt door de koude van den winter in $18\frac{29}{30}$, is afgebroken geworden.

Eene bepaalde voorbeschiktheid voor Neolepra kan men naauwelijks aantoonen. Elk van hare soorten doet elk geslacht en elken ouderdom aan, hoewel ook zeldzamer kinderen dan volwassenen. Dat de aanleg tot het verkrijgen van Mal de la rosa en Pellagra kan worden overgeërfd, is bewezen; de beide andere ziektevormen echter bestaan nog niet lang genoeg, om hierover iets te kunnen besluiten.

Over de aanleidende oorzaken der zomermelaatschheid, op de verschillende plaatsen, waar zij voorkomt, heeft men zeer verschillende meeningen geuit. Zeker is het, dat zij slechts de armere, lagere klassen der Maatschappij aandoet. Cazal en Thieri betuigen dit van den Asturischen vorm; Pellagra heeft men, dewijl hetzelve slechts onder de arme landbouwers voorkomt, Mal di miseria genaamd. Neolepra aquitanica is een bijna uitsluitend eigendom der arme visschers en harsverzamelaars, en ook de ziekte van Parijs deed, behalve de soldaten van vele kasernen en de bewoners van eenige verzorgingsgestichten, voornamelijk de arme, arbeidende klassen aan. Of echter meer de slechte voeding van zoodanige voorwerpen, dan wel de ongezonde woning, de onzuiverheid, de bovenmatige inspanning, de zorg en kommer, aan welke zij prijs gegeven zijn, tot het verwekken van dit lijden bijdragen, is moeijelijk te bepalen. Niet waarschijnlijk is het, dat, zooals velen aangenomen hebben, eene zekere spijs, de Maïs, het bedorven, zure roggebrood, het bovenmatig gebruikte zeezout en dgl., de hiertoe behoorende ziekten zouden te weeg brengen, en ik geloof, dat, over het algemeen, niet eene enkele oorzaak, maar het medewerken van allen nadeeligen invloed, welke met armoede en ellende ge-

paard gaan, tot haar bijdragen. Dat echter ook de plaats, de ligging, het klimaat, welligt ook de geognostische gesteldheid der streken, in welke deze ziekten te huis behooren, in aanmerking komen, lijdt geen twijfel; slechts weten wij niet, wat van dezelve de Endemiën begunstigt. Wanneer wij de beschrijvingen der Provincie Oviëdo en Teste de Buch lezen, en van de kwaadaardige koortsen hooren, die aldaar te huis zijn, dan dringt de gedachte zich aan ons op, dat Miasmata ook op de Neolepra van die streken zoude kunnen werken, en wanneer het Pellagra ook niet in de rijstvelden van het lager, maar op de heuvels van het hooger gelegene Lombardije, waar de tusschenpoozende koortsen zeldzamer zijn, het menigvuldigste is, zoo verzekert Spessa ons nogtans, dat het slechts bij zoodanige personen voorkomt, die, naar de gewoonte van gindsche armen, ten einde het hout te sparen, den winter in de veestallen doorbrengen en aldus aan de voortdurende inwerking van miasmatische uitwasemingen prijs gegeven zijn. Moeijelijker valt het, een' zoodanigen invloed voor de Parijsche Epidemie aan te wijzen, die in vele zeer gezonde en goed onderhoudene gestichten zoude ontstaan zijn. Hoe zeer echter ook zij van zekere plaatselijke gesteldheden afhing, bewijst de daadzaak, dat, in de lente van 1829, binnen de 4 dagen, van 500 soldaten meer dan 200 ziek werden, toen zij de kazerne de la Courtille betrokken, welke, in het voorgaande jaar, wegens de ziekte, was geruimd geworden. De inwerking der zon, in welke vele waarnemers de oorzaak van Pellagra meenden te zien, verwekt, zooals nu algemeen erkend wordt, slechts de verschijning der Dermapostasis op verschillende plaatsen des ligchaams, niet echter de ziekte, welke uit eenen dieper gelegen', dyscrasischen wortel ontkiemt. Besmettelijk schijnt geen der hiertoe behoorende ziektevormen te zijn, hoewel ook enkele waarnemers sporen der smetstof willen hebben waargenomen; de aangewezen

gevallen bewijzen slechts, dat lieden, die onder dezelfde verhoudingen leven, door hetzelfde lijden worden aangedaan, en indien Neolepra zich konde mededeelen, zoude zij reeds lang de grenzen hebben overschreden, binnen welke zij voorkomt.

Vergelijken wij deze waarlijk nog gebrekkige opmerkingen, over de wijze van ontstaan der beschrevene ziektevormen, met datgene, wat wij over de oorzaken der Leproses van ouderen oorsprong weten, dan kan men voorzeker eene groote overeenstemming niet ontkennen, en deze haalt mij over, om, bij de verschijnselen van dit gebrek, in welke ik de grondtrekken van het lepreuse ziekteproces weder meen te erkennen, het Mal de la rosa, het Pellagra enz. voor nieuw ontstane soorten van melaatschheid te houden, welke voorzeker nog niet de uitwendige ontwikkeling van Ophiasis en Elephantiasis hebben bereikt, doch in welke het lijden van het zenuwstelsel des te sterker uitkomt. Welke omstandigheden het ook zijn mogen, die het lepreuse ziekteproces in het beschaafde Europa, waar het bijna was uitgedoofd, weder doen herleven en in nieuwe gedaanten te voorschijn treden, kan ik even zoo min aantoonen, als het met zekerheid kan gezegd worden, wat, in de 15de eeuw, zijne verwoestingen beperkte. Het is echter opmerkenswaardig, dat, even als de teruggang der Lepra, in de middeleeuwen, te gelijk met de verschijning der Syphilis voorkwam, de uitbarsting der Neolepra in eenen tijd voorkomt, in welken de venerische ziekte veel zachtaardiger is geworden en hare uitsterving schijnt te gemoet te gaan.

Beloop, Duur, Uitgang.

Het beloop is, even als bij alle Leproses, chronisch, doch in het begin, zooals reeds gezegd is, gaat zij niet in eens voorwaarts, maar wordt door tusschenruimten afgebroken, die meer of min vrij zijn van ziekteverschijnselen en altijd in de koudere helft des jaars voorkomen. Worden de zieken aan zich zelve overgelaten, zoo duren

de enkele, jaarlijks terugkeerende aanvallen van Neolepra doorgaans van de lente tot aan den herfst voort; eene gepaste behandeling echter kan haren duur zeer verkorten, en de, in het ziekenhuis te Milaan behandelde lijders aan Pellagra, worden in de eerste jaren, dikwijls reeds na weinige weken, weder vrijgesteld. Ook in de epidedemische ziekte van Parijs kwamen zoodanige snelle genezingen menigvuldig voor. De ziekte in hare geheele ontwikkeling daarentegen, duurt, bij de drie eerste ziektevormen, welke hier alleen in aanmerking kunnen komen, wanneer er geene genezing volgt, eenen verschillend langen tijd, gewoonlijk echter niet minder dan 2 tot 3, en dikwijls 8, 10 en meerdere jaren. In het algemeen echter brengt Neolepra iets sneller den dood aan, dan de, met geringere zenuwtoevallen verbondene oude soorten van melaatschheid. De voorkomende uitgangen zijn:

1. In volkomene genezing. Deze volgt, zoo als het schijnt, slechts in het eerste tijdperk en wanneer de oorzaken verwijderd worden, en alsdan ook somwijlen zonder onmiddellijke medewerking der kunst. Duidelijke krises neemt men niet waar, en instortingen zijn bijna zeker, wanneer de vroegere schadelijkheden op nieuw beginnen te werken.

2. In gedeeltelijke genezing. Pellagra en de aanverwante ziektevormen verdwijnen nu en dan, doch laten velerlei stoornissen, voornamelijk in de verrigtingen van het zenuwstelsel, verlammingen, waanzinnigheid en dgl. terug.

3. In andere ziekten. Het is reeds opgegeven, dat Neolepra, even als andere dyscrasische ziektevormen, veelal met Hydrops en Marasmus gepaard gaat.

4. In den dood. Deze is een gevolg van het zenuwlijden, wegens de menigvuldige aandoeningen der hersenen en van het ruggemerg, welke de verschillende ziektevormen, voornamelijk Pellagra, als verschijnselen

vergezellen, en hij ontstaat door de veranderingen der slijmvliezen, voornamelijk door darmverzwering, of eindelijk wordt hij te weeg gebragt door bijkomende waterzucht of Marasmus.

Voorzegging.

Alleen in de eerste tijdperken en wanneer het mogelijk is de oorzaken te verwijderen, laten de meer ontwikkelde soorten eene grondige genezing toe, hoewel ook nog later en onder minder gunstige verhoudingen, wanneer men eene verzachtende behandeling inslaat, de ergste uitgang kan worden vertraagd. Vertoonen zich reeds aanmerkelijke stoornissen van belangrijke slijmvliezen, voornamelijk der darmen, lijden de centraalorganen van het zenuwstelsel, of ontstaat er Hydrops, Marasmus of febr. hectica, zoo wordt de voorzegging zeer ongunstig. Veel minder gevaarlijk en ligter te genezen, dan de 3 eerste soorten, was de vierde, bij welke de meeste gevallen in het eerste tijdperk bleven staan, en van welke in het jaar 1830, de oorzaken van zelve schijnen verdwenen te zijn.

Lijkopening.

De waarnemers der eerste en derde soort hebben ons geene inlichtingen van lijkopeningen nagelaten. Bij Pellagra heeft men, behalve de verandering der huid, welke dikwijls als leder zoo hard, met diepe kloven bezet, hypertrophisch en met donkere schubbenvormige korsten bedekt was, voornamelijk in den buik en in het zenuwcentrum, tegennatuurlijke toestanden ontdekt. Het slijmvlies der maag, der dunne en dikke darmen is menigmaal rood gekleurd; nu eens gelijkmatig, dan weder met vlekken, nu eens helder, dan weder donker en naar het bruine of blaauwachtige overhellende; dikwijls is het verweekt, en Carswell heeft zelfs doorknagingen der maag door Malacie, bij de aan Pellagra lijdende waargenomen. Nog menigvuldiger vindt men het slijmvlies van den kronkel-, blinden- en dikken darm met zweren bedekt,

die niet zelden uit de Peyersche vlekken ontspringen; het onder hetzelve gelegene celweefsel is opgezwollen, de darmrokken zijn verdikt en ook uitwendig aderlijk opgeloopen. Dikwijls vertoonen zich ook de glandulae meseraïcae opgezwollen en rood gekleurd, en bij vele lijken vindt men misvormingen der lever of der milt. Strambio wil niet zelden de luchtpijptakken rood gekleurd, en in vele gevallen longentuberkels waargenomen hebben. De vliesachtige omkleedsels van de hersenen en het ruggemerg vertoonen zich dikwijls opgeloopen, doorgezijgd, verdikt en vergroeid. De hersenen zelve zijn gewoonlijk vaster dan in den normalen toestand, bloedrijk, en hare graauwe zelfstandigheid donkerder gekleurd; somwijlen schijnen hare windingen atrophisch geworden te zijn, en alsdan vindt men voornamelijk de hoofden der beenderen aanmerkelijk verdikt. Slechts zelden is er water in de hersenboezems uitgestort. Des te menigvuldiger echter treft men eene uitgezweetene stof in de wervelzuil aan, en terwijl de hersenen meestal hard zijn, toont zich de mergachtige zelfstandigheid van het ruggemerg meer verweekt, en nu eens in eene grootere, dan weder in eene geringere uitgestrektheid in eene witte, geel- of roodachtige brij veranderd. Soortgelijke uitkomsten leverden ook de weinige lijkopeningen op, welke men gelegenheid had, in de epidemische ziekte van Parijs te maken, en men trof voornamelijk, behalve de veranderingen van het slijmvlies der darmen, ook bij haar eene verweeking van het ruggemerg aan. Bij eene vrouw, welke Aliès te Coulommiers opende, en bij welke de pijnen in de handen en voeten, de donkere kleur, de vermagering enz. zeer sterk geweest, en de nagels merkbaar verdikt, lang en krom geworden waren, vond hij, even als Ruette en anderen in Elephantiasis, de beenderen der kootjes zoo verweekt, dat zij zich lieten zamendrukken en, even als eene broodkorst, snijden.

Behandeling.

Van het grootste gewigt voor de geneeswijze van alle hiertoe behoorende ziektevormen is ontegenzeggelijk de vervulling der aanwijzing voor de oorzaken, de verandering van de levenswijze der zieken en, indien dit mogelijk is, hunne verwijdering tot buiten het bereik der Endemie. Het is bekend, dat de lijders aan Pellagra, in andere landen niet door deze ziekte worden aangedaan, doch dadelijk weder in dezelve vervallen, wanneer zij naar Lombardije terugkeeren en aldaar de lente doorbrengen, en terwijl de roos van Asturië in de plaats, waar zij te huis behoort, voor ongeneeselijk doorgaat, wil Thieri in Madrid een geval door Aethiops mineral., Antimon. crud. en Croc. mart. genezen hebben. De door Neolepra aangedane voorwerpen zijn echter, helaas, meestal in zoo armzalige verhoudingen, dat niet slechts geene verandering van plaats mogelijk is, maar dat het zelfs niet in hunne magt staat, zich een geschikt voedsel, eene meer gezonde woning, andere bezigheid of bescherming tegen de zon te verschaffen.

Hoedanig men aan de ziekte-aanwijzing moet beantwoorden, heeft de ondervinding ons nog niet geleerd. Cazal heeft tegen het Mal de la rosa kleine aderlatingen, afvoerende middelen, antiscorbutische artsenijen en houtdranken, oplossende kruiden, Dulcamara, Helleborus niger en Mercurialia beproefd, doch nimmer meer dan eene voorbijgaande betering verkregen. Het Pellagra wordt in het groote Hospitaal te Milaan zuiver symptomatisch behandeld. In het eerste tijdperk krijgen de zieken zacht afvoerende middelen: Dec. tamarind. met Tart. stibiat., en ligte Diaphoretica; zij worden vlijtig gebaad en bekomen beteren, voedenden kost, wijn en water tot drank en dgl. In het tweede tijdperk worden de verschijnselen van de aandoeningen der slijmvliezen door mondspoelingen van verschillenden aard, door bloedzuigers op de pijnlijke plaatsen van den

buik, omslagen en Mucilaginosa met verdoovende middelen, de kramppijnen, verlammingen en dgl. door blaartrekkende pleisters, prikkelende inwrijvingen, zwavelbaden en krampwerende middelen, en de aandoeningen van het centraalzenuwstelsel, volgens hare natuur, nu eens en menigvuldiger ontstekingwerend en afleidend, doch somwijlen ook (bij den zoogenaamden typhus pellagrosus) met prikkelende middelen en Epispastica behandeld. In het derde tijdperk echter neemt men zijne toevlugt vrij algemeen tot de tonische en opwekkende middelen. Deze behandeling blijft niet zonder gevolg, en zieken, die eerst eenen korten tijd aangedaan zijn, worden dikwijls reeds na weinige weken weder vrij gesteld, doch de meesten van hen keeren jaarlijks in het gesticht terug, brengen van jaar tot jaar eenen langeren tijd in hetzelve door en verlaten het eindelijk, dikwijls na 8 tot 10 en 15 jaren, niet meer of slechts om in een krankzinnigenhuis te sterven. Eene soortgelijke behandeling, met een gelijk, zelden duurzaam gevolg, schijnt Hameau in La Teste de Buch ingeslagen te hebben. Bij de epidemische ziekte van Parijs echter beproefde men de verschillendste dingen, braak- en afvoerende middelen, aderlatingen, bloedzuigers, bloedige koppen en blaartrekkende pleisters, nu eens op de wervelkolom, dan weder aan de ledematen, baden met zwavel, met Alcalia, met loodsuiker, verdoovende en prikkelende inwrijvingen, Opium, houtdranken en krampwerende middelen, de Methode der Charité tegen loodkoliek, het Liquor Swietenii en dgl. meer. Met elk dezer middelen werden zieken genezen, doch mij schenen zij slechts toe, hulpmiddelen te zijn van een geschikt voedsel, van een ander oponthoud en dgl. De menigvuldigste genezingen bewerkte het koude jaargetijde.

Of eene behandeling van Neolepra, welke, zonder de opgave omtrent de verschijnselen uit het oog te verliezen, meer tegen de lepreuse Dyscrasie gerigt is, betere

uitkomsten zoude opleveren, ware te beproeven, doch ook zij is voorzeker niet in staat, zonder verwijdering der oorzaken, genezing aan te brengen.

---

b. *Tweede Verwantschap. Leproides.*

Onvolkomene soorten van melaatschheid.

Kenmerken.

De kenmerken van het lepreuse ziekteproces geven zich slechts in enkele of weinige organen te kennen en blijven op deze beperkt. De voorafgaande verschijnselen ontbreken dikwijls of zijn van weinig beteekenis; de verrigtingen van het zenuwstelsel ondergaan menigmaal geene merkbare stoornissen en de tegennatuurlijke gesteldheden in de afscheidingen zijn gering. De aard en wijze van verandering in het aangedane orgaan echter komen met die van de volkomen ontwikkelde soorten van melaatschheid overeen, en, hoewel in het algemeen ook minder gevaarlijk, zoo zijn de Leproides nogtans niet minder hardnekkig dan de Leproses. Zij ontstaan onder gelijke verhoudingen, zijn erfelijk en endemisch, even als deze, en toonen niet zelden hare innige verwantschap met dezelve aan, door het voorkomen op eene plaats en bij dezelfde familiën, even als vereenvoudigde, zelfstandig gewordene verschijnselen der ontwikkelde melaatschheid, die daar verschijnen, waar de voorbeschiktheid of schadelijke inwerking niet sterk genoeg is om deze te verwekken. Waar zij zich echter alleen bevinden, zouden zij als overblijfsels der vroeger veel meer uitgebreide, volkomene Leproses kunnen worden aangemerkt.

Verdeeling.

Er komen Leproides van verschillende organen en weefsels voor: Ophthalmia en Gonorrhoea leprosa, le-

preuse Atrophie der geslachtsdeelen (νοῦσος θήλεια) en dgl., ja, welligt is zelfs de Cretinismus een hiertoe behoorende ziektevorm, een overblijfsel van de Lepra der middeleeuwen; wij kunnen ons echter slechts met de Leproides der huid bezig houden. Het schijnt of er in den vroegeren tijd meerdere zoodanige ziektevormen zijn voorgekomen, van welke zich thans ter naauwernood nog de sporen vertoonen, zoo als de Mentagra van Plinius, het Malum mortuum der middeleeuwen en dgl. meer; tegenwoordig bestaan er nogtans ten minste 3 Geslachten van Huidleproides: Ichthyosis, Pachydermia en Leprelcosis. Bij het eerste dezer Geslachten toont de huid veranderingen, welke aan die van Ophiasis (voornamelijk oph. sordida) in vele opzigten gelijk zijn; bij het tweede wordt het onder de huid gelegene celweefsel en de lederhuid van enkele deelen op eene wijze aangedaan, die Elephantiasis herinnert, en het derde bevat de zweren, welke aan die, welke bij de volkomen ontwikkelde Leproses ontstaan, volkomen gelijk zijn. Als een 4de Geslacht voeg ik hierbij de Plica, de Poolsche vlecht, eene ziekte, die het mij toeschijnt insgelijks van eenen lepreusen oorsprong te zijn, hoewel ik ook niet in staat ben haren Prototypus, even als dien der andere Leproides aan volkomene soorten van melaatschheid toe te schrijven, en niet wil ontkennen, dat zij zeer vele eigenaardigheden aanbiedt, die eene aanmerkelijke wijziging der oorspronkelijke Dyscrasie verraden.

IV. Geslacht. Ichthyosis.

De vischschubbenziekte.

Synonymen. Lepra Ichthyosis Sauv. — De vischschubbenmelaatschheid. — Maladie écailleuse; Serpentine; Pargamine. — Fish-skin disease.

Kenmerken.

Dikwijls van de geboorte af aan, menigvuldiger bij zuigelingen, zelden later, verdikt zich de opperhuid meer of minder, neemt verschillende kleuren aan en splijt zich in verschillend gevormde stukken of schubben, die in hun middelpunt vastzitten, niet, even als dakpannen, over elkander, maar naast elkander gelegen zijn en, wanneer zij van tijd tot tijd afvallen, zich spoedig weder hernieuwen. De huidtepeltjes zijn daarbij bovenmatig ontwikkeld, de gevoeligheid derzelve gewoonlijk verminderd en de uitwaseming en het zweet hebben eenen walgelijken reuk. Somwijlen beperkt zich de ontaarding der huid tot enkele plaatsen, doch menigvuldiger verspreidt zij zich over het grootste gedeelte des ligchaams. De verrigtingen van inwendige organen blijven doorgaans ongestoord. Het lijden is erfelijk, op vele plaatsen endemisch, en biedt meestal aan elke behandeling tegenstand.

Verdeeling.

Naar gelang der meerdere of mindere ontwikkeling der ziekte, laten zich twee soorten onderscheiden, van welke iedere, naar de gedaanten derschubben, weder in 2 variëteiten verdeeld wordt.

---

1. *Soort. Ichthyosis simplex.*

De eenvoudige vischschubbenziekte.

Synonymen. Ichthyosis simplex Bat. — Ichthyose nacrée et serpentine Alib.

Kenmerken.

De verdikking der opperhuid is minder aanmerkelijk; de stukken, in welke zij zich splijt, bestaan slechts uit weinige, op elkander liggende platen, gelijken naar ware

schubben, zijn vrij licht gekleurd en verheffen zich weinig boven de gelijke oppervlakte der huid. Het lijden begint menigmaal reeds bij zuigelingen, somwijlen echter ook in eenen lateren leeftijd; het beperkt zich niet zelden tot enkele ligchaamsdeelen en is nu en dan voor genezing vatbaar.

Er laten zich twee variëteiten, de eerste met platte, onregelmatige, de tweede met rondachtige, schotelvormige schubben onderscheiden.

---

1. *Variëteit. Ichthyosis simpl. vulgaris.*

De gewone vischschubbenziekte.

Synonymen. Ichthyose nacrée Alib.

Afbeeldingen. Tab. XVI. 1.

Verschijnselen.

Somwijlen wordt deze ziektevorm reeds, volkomen ontwikkeld, mede ter wereld gebragt en breidt zich vervolgens, groote, platte, onregelmatige schubben vormende, over het geheele ligchaam uit. Menigvuldiger echter ontstaat hij eerst eenige weken of maanden na de geboorte, ja nu en dan zelfs bij volwassenen, en blijft alsdan niet zelden op enkele ligchaamsdeelen, voornamelijk de ledematen, het aangezigt enz. beperkt. Mogt hij zich echter ook, hetgeen menigvuldiger het geval is, over de geheele huid uitstrekken, zoo is hij toch altijd aan de ledematen het sterkste. De door hem aangedane huid verliest eerst haren glans, wordt droog en hard, de opperhuid verdikt en wordt eindelijk, door talrijke spleten en kloven, in onregelmatige, hoekige stukken gedeeld, die nevens elkander liggen en zich slechts langzaam, het laatst in hun middelpunt, losmaken, om, als schubben, af te

vallen. Somwijlen zijn deze schubben vrij dun, bestaan alsdan slechts uit weinige platen der verdikte opperhuid, en zijn wit- of witgrijsachtig gekleurd (Ichth. serpentine Alib); dikwijls echter zijn zij sterker, harder, en alsdan vertoonen zij, door de ziekelijke vorming van kleurstof, eene nu eens groen- dan bruinachtige, dan weder donkergrijze kleur; altijd blijven het echter platte, niet boven de gelijke oppervlakte der huid uitpuilende schubben. Hare grootte verschilt van die eener kleine linze, tot die van een' stuiver en daarboven en is doorgaans aanmerkelijker aan de ledematen, dan aan den romp. Zij nemen, met den tijd en met den voortrukkenden ouderdom der zieken, zoowel aan omvang als aan donkerdere kleur toe. Wanneer de schubben afvallen, dan is de onderliggende huid wankleurig, ruw, even als segrijnleder, en droog; zij veroorzaakt nogtans geene pijn, maar legt niet zelden eene mindere gevoeligheid, dan in den normalen toestand, aan den dag; binnen korten tijd hebben de schubben zich weder hernieuwd. Stoornissen in inwendige organen hebben er bijna nimmer plaats, wel echter neemt de haargroei der aangedane huidplaatsen af en, in een geval, was de Ichthyosis met eene hardnekkige Blepharorrhoea verbonden.

---

2. *Variëteit. Ichthyosis simpl. scutellata.*

De schotelvormige vischschubbenziekte.

Afbeeldingen. Tab. XVI. 2.

Verschijnselen.

Deze, slechts door Schönlein beschrevene variëteit, onderscheidt zich daardoor van Ichth. simpl. vulgaris, dat de afzonderlijke stukken, welke door het barsten der opperhuid gevormd worden, rondachtig zijn

en, terwijl zij in den omtrek loslaten, in hun middelpunt blijven vastzitten, en aldus schotelvormige schubben daarstellen. Doorgaans zijn zij van eene donkere, bruine of zwartachtige kleur en bestaan uit vrij talrijke plaatjes der opperhuid; aan de gewrichten hebben zij dikwijls de grootte van een dubbeltje. Voor het overige verhoudt deze ziektevorm zich geheel en al als de eerste, met welken Schönlein hem op die wijze heeft waargenomen, dat Ichth. simpl. scutellata de gewrichten, vulgaris echter de ledematen zelve innam. Ik heb hem bij twee kinderen, broeder en zuster, gezien, die van hunne jeugd af aan hem geleden hadden, en bij welke hij over het geheele ligchaam, uitgezonderd het hoofd, de handpalmen en voetzolen, verspreid was.

---

2. *Soort. Ichthyosis cornea.*

De hoornachtige vischschubbenziekte.

S y n o n y m e n. Ichthyosis cornea Bat. — Ichthyose cornée Alibert.

K e n m e r k e n.

De verdikking der opperhuid is aanmerkelijker; de stukken, in welke zij barst, zijn zamengesteld uit talrijke, op elkander gelegene, hypertrophische platen van hoornweefsel, hebben steeds eene donkere, menigmaal zwarte kleur, en gelijken meer naar harde, hoornachtige wratten en uitwassen, die zich meer of minder boven de gelijke oppervlakte der huid verheffen en alzoo naar schubben gelijken. De aandoening ontstaat altijd reeds in de eerste kindschheid, verspreidt zich, in de meeste gevallen, over het geheele ligchaam, met uitzondering van het aangezigt, de handpalmen en voetzolen en is ongeneeslijk.

Ook deze soort vervalt in twee variëteiten, van welke deze breedere, vlakkere wratvormige verhevenheden, gene hoogere, puntigere, stekelvormige uitwassen vormt.

---

1. *Variëteit. Ichthyosis corn. verrucosa.*

De wratvormige vischschubbenziekte.

—

Synonymen. Ichthyosis cornea Schönl.
Afbeeldingen Tab. XVI. 3.
Verschijnselen.

Deze, niet zelden aangeboren en steeds uit de eerste kindschheid afstammende ziektevorm, begint met soortgelijke hoekige plaatjes als die van vulgaris, slechts kenmerken zij zich vroegtijdig door eene grootere hardheid en donkerdere, meestal ijzergraauwe, bruine of zwarte kleur. Langzamerhand nemen deze plaatjes in dikte toe en groeijen tot harde, hoornachtige bulten van 1, 2 en 3 lijnen in doorsnede, die op elkander gelegen, door diepe kloven en scheuren vaneen gescheiden zijn en aan de huid het aanzien eener ruwe boomschors, van een Panterdier en dgl. geven. Uit de insnijdingen tusschen de wratten vloeit dikwijls eene kwalijk riekende vloeistof. De hoornachtige uitwassen vallen zeldzamer af, dan de schubben der eerste soort; doch onder dezelve is de huid, even als ginds, wankleurig en nog merkbaarder, door bovenmatige ontwikkeling der tepeltjes, ongelijk, ruw en hoekerig; doch ook hier ontbreekt alle pijn en is de gevoeligheid verminderd. In het eenige geval, dat ik van de ziekte zag, nam zij de geheele huid in, slechts het hoofd, de handpalmen en de voetzolen vrijlatende.

Bij deze variëteit kan men waarschijnlijk ook de ziekte van Melada, een klein eiland in de golf van Venetië,

noemen, van welke Stulli (Bullet. des sc. méd. T. 21) eene uitvoerige beschrijving levert; slechts heeft zij dat eigenaardige, dat zij voornamelijk die plaatsen der huid aandoet, welke veelal door andere soorten van Ichthyosis verschoond blijven, voornamelijk de voetzolen en handpalmen; met den tijd breidt zij zich echter ook op andere ligchaamsdeelen, voornamelijk de gewrichten, de kin, de ellebogen enz. uit.

---

2. *Variëteit. Ichthyosis cornea acuminata.**

De stekelvormige vischschubbenziekte.

Synonymen. Die Stachelschweinmenschen (Porcupine-men). — Hystricismus.

Afbeeldingen. Tab. XVI. 4.

Verschijnselen.

In plaats van de wratvormige, meer breede en vlakke bulten der vorige variëteit, ontstaan er, op dezelfde wijze als ginds, meer ranke, kegelvormige uitpuilingen, die naar de stekels van den egel enz. gelijken, en dikwijls meerdere lijnen, ja tot een' halven duim hoog worden; zij zijn hoornachtig broos en meestal van eene donkere kleur. Het treffendste voorbeeld van deze variëteit gaf ons de Familie Lambert, bij welke het lijden op alle mannelijke kinderen overerfde. De stekels ontstonden in de 6de week na de geboorte, bedekten, behalve het hoofd, de handpalmen en voetzolen, het geheele ligchaam en vielen jaarlijks, omstreeks den winter of het voorjaar af, om zich daarna weder te hernieuwen. Aan de punt waren zij zwart, aan de grondvlakte wit, tusschen in grijs. Thilesius en Buniva hebben personen dezer Familie beschreven en afgebeeld.

Erkenning.

Ichthyosis simplex zoude met Pityriasis of Psoriasis, ichthyosis cornea welligt met vele korsten vormende soorten van uitslag kunnen worden verwisseld. Doch de andere wijze van ontstaan, de uitgebreidheid over groote oppervlakten der huid, de dikkere, meer donkere, niet in den omtrek, maar in het middelpunt vastzittende, niet op, maar naast elkander gelegene schubben enz. onderscheiden de vischschubbenziekte ligtelijk van de eerste, en het gemis van alle blaasjes of puisten, de harde hoornachtige, drooge verhevenheden enz. nog ligter van de laatste aandoeningen.

Oorzaken en Voorkomen.

De veelvuldigste oorsprong van Ichthyosis is de erfelijkheid, en op deze wijze verblijft zij in zekere familiën eeuwen lang, somwijlen enkele geslachten overspringende, somwijlen zich slechts tot de kinderen van het mannelijke geslacht beperkende, zooals bij de familie Lambert, dikwijls echter ook, zooals de ziekte van Melada, zoowel vrouwelijke als mannelijke voorwerpen aandoende. Somwijlen zijn de eerste verschijnselen der overgeërfde ziekte aangeboren; menigvuldiger echter ontstaan zij in de eerste maanden na de geboorte, en in zeldzame gevallen eerst bij den knaap of in den huwbaren leeftijd. Na de erfelijkheid schijnen de plaatselijke verhoudingen van zekere streken, het ontstaan van de vischschubbenziekte vooral te begunstigen, zonder dat wij nogtans deze verhoudingen naauwkeuriger weten aan te toonen; het lijden is niet slechts in Melada, maar ook in enkele dorpen der provincie Franken, en volgens vele berigten, ook in Taïti, Paraguay, enz. endemisch. Het kan overigens niet worden ontkend, dat er enkele gevallen bij kinderen van volkomen gezonde ouders en op plaatsen voorkomen, waar zij verder niet worden waargenomen, en voorts, dat zelfs te voren volkomen gezonde en volwassene menschen werden aangedaan enz.; alsdan vormt

zich echter steeds de eerste en minst ontwikkelde der beschrevene variëteiten, en de huidverandering blijft dikwijls slechts op enkele deelen beperkt. Bepaalde aanleidende oorzaken kunnen, in zoodanige gevallen, doorgaans niet worden aangetoond.

Beloop, Duur, Uitgang en Voorzegging.

Eenmaal aanwezig zijnde, duurt Ichthyosis gewoonlijk het geheele leven door, doch niet altijd met dezelfde hevigheid. In den winter geschiedt deze schubbenvorming meestal niet zoo sterk als in den zomer, en de eerste soort verdwijnt somwijlen geheel en breekt in het voorjaar weder uit. In zeldzame niet overgeërfde gevallen der ligtere soort, heeft men somwijlen genezing waargenomen, doch veel meer gebeurt het, dat het lijden tot aan den dood toe, die nogtans niet door hetzelve werd bevorderd, bleef bestaan. De voorzegging is, met betrekking tot het gevaar, gunstig, ten opzigte der mogelijkheid tot genezing echter slecht.

Lijkopening.

Volgens Rayer bestaan de schubben, bulten en stekels der verschillende ziektevormen van dit Geslacht niet uit nieuwe vormingen of andere zamenstellingen, maar uit verdikte opperhuid. Hare bovenste lagen zijn meer of min met kleurstof doordrongen, hare diepere en weekere, wit. De tepeltjes der onderliggende lederhuid zijn bovenmatig ontwikkeld, doch de oppervlakte daarentegen hoekig en de voren diep. Dien ten gevolge komt Ichthyosis, in eene ontleedkundige betrekking, de Hypertrophiae der huid zeer nabij; doch hare erfelijkheid, het endemische voorkomen, de overeenkomst met ophiasis sordida, de gevolgen der behandeling enz. wijzen haar eene plaats onder de Leproides aan.

Behandeling.

Verweekende baden, alkalische wasschingen, olieinwrijvingen en dgl. bevorderen, wel is waar, het afvallen der schubben, doch werken slechts tijdelijk. Een beter

gevolg zou, in een door Coulson behandeld geval, eene zalf uit Merc. nitr., vet en olie gehad hebben. Menigvuldiger dan door uitwendige middelen werd de visch-schubbenziekte, in hare meer zachtaardige vormen, door inwendige geneesmiddelen genezen of gebeterd. Voornamelijk heeft men de Pix liquida, die men in den vorm van pillen, van ℥ β tot ℥ j daags, heeft toegediend, en het Arsenicum aangeraden. Van het laatste heb ook ik gunstige uitkomsten gezien. Bij ichthyosis cornea echter, en in reeds lang bestaande, door erfelijkheid verkregene gevallen zijn ook deze middelen vruchteloos, en daarom zal men beter doen, zich tot baden en soortgelijke verzachtende middelen te beperken.

V. Geslacht. Pachydermia.

De Knobbelziekte.

S y n o n y m e n. Ik heb gemeend, de gewone benaming dezer ziekte, Elephantiasis Arabum, welke zoo menigmaal tot eene verwarring met de Olifantenmelaatschheid aanleiding gaf, te moeten veranderen, en heb daarvoor de boven vermelde uitdrukking gekozen, die, eensdeels op de overeenkomst der aangedane deelen met die van den olifant, van den neushoorn enz. (Pachydermata) wijst, ten andere echter een der hoofdzakelijkste verschijnselen, de verdikte huid, aanduidt. Anderen noemden de ziekte Hypersarcosis, tumor elephantiacus, en Hendy en Rollo beschreven haar als Glandular disease of Barbadoes. — God Ind. — Schlipada Sanscr.

K e n m e r k e n.

Onder eene levendige deelneming der watervaten en

klieren, en onder vrij hevige, in onregelmatige tusschenpoozen terugkeerende aanvallen van koorts, ontstaan er in het onderhuidscelweefsel en de huid van enkele deelen nederzettingen, door welke het eerste knobbelig opzwelt, het tweede hypertrophisch, met schubben, korsten, tuberkels enz. bedekt en de omvang van het aangedane deel zoo aanmerkelijk vermeerderd wordt, dat het, door zijne zwaarte, lastig wordt. Doorgaans volgt de uitscheiding slechts in en onder de huid; deze laatste is droog; in zekere gevallen echter ontlast zij eene aanmerkelijke hoeveelheid eener melkachtige vloeistof. Altijd beperkt het lijden zich tot enkele ligchaamsdeelen, en zijn invloed op het geheele gestel is meestal gering.

Verdeeling.

Er zijn twee soorten, pachydermia vulgaris en lactiflua, van welke de eerste veel menigvuldiger voorkomt, dan de tweede en elke, naar haar voorkomen op verschillende ligchaamsdeelen, in meerdere variëteiten vervalt.

---

1. *Soort. Pachydermia vulgaris.*

De gewone knobbelziekte.

Synonymen. De meeste der vermelde benamingen hebben voornamelijk betrekking op deze soort.

Kenmerken.

De nederzettingen hebben in het onderhuidscelweefsel en in de huid, niet naar buiten, plaats. De melkachtige uitgestorte vloeistof der tweede soort ontbreekt en de huid is droog; de zwelling bereikt eenen aanmerkelijken omvang, doch de invloed op het geheele gestel is geringer.

Men heeft dezen ziektevorm (of zijne nabijkomende aandoeningen) op zeer verschillende ligchaamsdeelen waargenomen; het menigvuldigste echter komt hij aan de onderste ledematen en aan den balzak voor, en slechts deze variëteiten zal ik breedvoeriger beschrijven.

---

1. *Variëteit. Pachydermia vulgaris cruris.*

Het knobbelbeen.

Synonymen. Dal fil Arab. — Fil Pa Pers. — Elephantiasis cruris, pes febricitans, hypersarcosis ulcerosa pedum var. — Lepra malabarica Sauv. — Bucnemia Indica Good. — Eléphantiasis tubéreux Alib. — Das Elephantenbein. — Barbadoes or Cochin leg. — Perical Malabaris endemicum. — Peju de Sancto Thoma.

Afbeeldingen. Tab. XVI. 5.

Verschijnselen.

Nadat de zieken reeds eenigen tijd onpasselijk, afgemat en moedeloos geweest zijn, worden zij door pijn en zwelling eener liesklier, en spoedig daarop door huiveringen met daarop volgende hitte, neiging tot braken en werkelijk braken, hoofdpijn, ligte ijlingen enz. aangedaan. Deze aanval van koorts eindigt met zweet, doch keert, verscheidene dagen na elkander, nu eens met eenen tusschenpoozenden, dan weder met nalatenden Typus terug. Daarbij zwelt een der beenen, namelijk aan de zijde der aangedane klier, ligtelijk op, wordt rood, voornamelijk volgens den loop der watervaten en aderen, welke dikwijls snoervormig te voelen zijn, en wordt in zijne bewegelijkheid gestremd. Na verloop van 6 tot 8 dagen verdwijnen gewoonlijk de aanvallen van koorts, en de huid schubt zich af, slechts eene ligte, matig vaste

zwelling der gewrichten en van het been terug latende, die geheel pijnloos en zonder verandering der huid is. Na eenen langeren of korteren tijd, nu eens eerst na verloop van halve en geheele jaren, dan weder reeds na maanden en weken, keeren echter de zwelling der klieren, gastrische toevallen en koorts terug, verloopen als in het begin en nemen, met den tijd, in steeds kortere tusschenpoozen een' aanvang. Elke zoodanige aanval vermeerdert de zwelling van het aangedane lid, voornamelijk van het been en den voet; menigmaal is de omvang, somwijlen door eene meer gelijkmatige, menigvuldiger echter door eene knobbelige, hoekige nederzetting eener spekachtige zelfstandigheid in het onderhuidscelweefsel, twee- en drievoudig verdubbeld, en thans neemt ook de huid mede aandeel, wordt aardkleurig, dik en ruw, en met donkere, uit verdikte opperhuid bestaande, naar die van Ichthyosis gelijkende schubben en met wratachtige tuberkels bedekt, die voornamelijk aan de gewrichtseinden der beenderen te voorschijn komen. Heeft het lijden reeds lang aangehouden, zoo neemt het been ook buiten de aanvallen aan omvang toe, terwijl deze laatste ook wel geheel verloren gaan. Alsdan ontbreekt alle pijn en roodheid, doch de zwaarte van het deel en de hardheid en stijfheid der hypertrophische lederhuid, verhinderen de beweging. Groote, harde wrongen hangen naar beneden en bedekken den wanstaltigen voet, tusschen de knobbelachtige gezwellen vormen zich diepe kloven en verscheuren de schubachtige, tuberculeuse, naar eene boomschors gelijkende huid in alle rigtingen, eene geringe hoeveelheid eener kwalijk riekende etterachtige stof ontlastende, en het lid gelijkt werkelijk meer naar den poot van eenen olifant, dan naar het been van een' mensch. Somwijlen vormen zich zweren, die nu en dan zeer uitgebreid, doch zelden diep zijn, en niet zelden gaat de liesklier in verharding of verzwering over; het geheele gestel lijdt echter, name-

lijk wanneer de aanvallen van koorts zelden komen of eindelijk geheel weg blijven, doorgaans weinig.

---

2. *Variëteit. Pachydermia vulgaris scroti.* *

De gewone knobbelziekte van den balzak.

Synonymen. Duwauli Arab. — Elephantiasis scroti, Sarcocele aegyptiaca, malabarica; Oschiochalasia var. — Andrum Kaempfer. — Hernia carnosa Prosp. Alpin. — Eléphantiasis scrotal Alib. — Die Elephantiasis, die Hypertrophie des Hodensackes.

Afbeeldingen. Tab. XVI. 6.

Verschijnselen.

Doorgaans onder dezelfde aanvallen van koorts enz. als bij de vorige variëteit, somwijlen echter ook zonder dezelve, zwelt de balzak (nu en dan ook de voorhuid), nu eens langzamerhand, dan weder in tusschenpoozen, door nederzettingen in het onderhuidscelweefsel, tot eene aanmerkelijke, en eindelijk tot eene buitengewone grootte op. Men heeft hem 60, 70 en meer dan 100 ponden zwaar gevonden. De zwelling is aanvankelijk meer gelijkmatig, doch wordt later knobbelig, in verschillende lappen verdeeld en ongelijk; de huid is, in den aanvang glad, slechts meer met aderlijk bloed opgevuld, dan in den natuurlijken toestand, wordt echter, met den tijd, op dezelfde wijze als bij den vorigen ziektevorm, ontaard, hard, dik, met schubben en tuberkels bezet, met kloven doorsneden enz. De roede verdwijnt in de wanvormige zwelling, terwijl alleen eene navelvormige verdieping de monding der pisbuis aanduidt, en de uitvloeijende pis ontvelt niet zelden de

omgevende huid; het gaan wordt, door den aanmerkelijken last, weldra onmogelijk, en vele zieken zijn naauwelijks in staat zich op te rigten. Even als bij de eerste variëteit komen ook hier verhardingen van klieren, zweren en dgl. voor, doch schijnen zeldzamer te zijn, terwijl de ballen gewoonlijk onveranderd en de geslachtsdrift normaal blijft. Somwijlen heeft men dezelve echter ook vergroot en menigmaal atrophisch waargenomen. De haargroei der teeldeelen wordt gewoonlijk dunner en gaat somwijlen geheel te niet. De invloed op het geheele gestel is niet aanmerkelijker, dan bij den vorigen ziektevorm.

Behalve deze beide variëteiten heeft men pachydermia vulgaris ook aan de armen, de groote schaamlippen, de borsten (welligt slechts Hypertrophia der borstklier), van de huid van den buik enz. gezien, en in Nipal, in de Oost-Indiën, zoude eene misvorming der ooren (The pendulous tumor of the ear Bramley) endemisch voorkomen, welke haar na schijnt aanverwant te zijn. Zij verloopt aan de armen der eerste en aan de vrouwelijke geslachtsdeelen der tweede variëteit op dezelfde wijze, en in andere ligchaamsdeelen is zij zoo zelden, en kennen wij haar nog zoo weinig, dat eene breedvoerige verhandeling overbodig, en naauwelijks mogelijk zoude zijn.

---

2. *Soort. Pachydermia lactiflua.*

De melk ontlastende knobbelziekte.

Synonymen. Elephantiasis lactiflua. — Geen der verschillende schrijvers over huidziekten gewaagt van deze zeldzame aandoening, die, volgens mijn weten, slechts 4 maal is waargenomen.

Kenmerken.

De nederzettingen hebben, behalve in het onder de huid gelegene celweefsel en in de huid zelve, ook naar buiten plaats. Uit de blaasjes en tuberkels, die zich in de huid vormen, ontlast zich van tijd tot tijd eene zeer naar melk gelijkende vloeistof, gepaard gaande met verligting der zieken en vermindering der zwelling. Deze wordt daarom zelden zoo groot en hard als bij de eerste soort; de invloed op het geheele gestel is echter, bij het dikwijls zeer aanmerkelijke verlies van vochten, doorgaans aanmerkelijker.

Men heeft ook deze soort eenmaal aan de onderste ledematen, doch driemaal aan den balzak waargenomen.

---

1. *Variëteit. Pachydermia lactiflua cruris.**

De melk ontlastende knobbelziekte van het been.

Verschijnselen.

Ik zal slechts, als een uittreksel van Sigism. Grass. (Eph. nat. cur. Dec. I. a. IX et X. obs. 65.), de eenige mij bekende waarneming dezer variëteit mededeelen. Eene 49 jarige vrouw kreeg eene naar Erysipelas gelijkende aandoening, welke eene, als het ware zuchtige zwelling van het been terug liet, die in den aanvang drie roodachtige verhevenheden droog, en zeer hardnekkig was. Beweegde de zieke zich over dag, hetgeen met groote bezwaarnissen gepaard ging, zoo ontlastte de bovenste knobbel, die het naaste bij de liesstreek gelegen was, des nachts, in den slaap, eene zoo aanmerkelijke hoeveelheid eener melkachtige vloeistof, dat de zieke daardoor ontwaakte, en het bed door en door vochtig werd; de zwelling van het been slonk ver-

volgens en de zieke gevoelde zich min of meer verligt. Deze ontlastingen hadden 9 jaren achtervolgens van tijd tot tijd plaats, en ook de roos keerde, met koortsachtige toevallen, bijna in maandelijksche tusschenruimten, terug. De tuberkels werden aan de inwendige zijde van het been met den tijd talrijker, doch slechts enkele derzelve ontlastten melk; uit een derzelve vloeide echter in eens 20 oncen. Had er in langen tijd geene zoodanige ontlasting plaats gehad, zoo zwol het lid meer op, de zieke had in hetzelve een gevoel van hevige koude, krampachtige zamentrekking der gewrichten en beklemde borst. Zij opende alsdan een' der knobbels met eene naald en verschafte zich aldus verligting. Werd de ontlasting van melk echter te rijkelijk, zoo kreeg zij een gevoel van onmagt en was gedwongen, de ziekelijke uitscheiding, door binden en dgl., te stremmen.

---

2. *Variëteit. Pachydermia lactiflua scroti.*

De melk outlastende knobbelziekte van den balzak.

Afbeeldingen. Tab. XXXII. 6.

Verschijnselen.

Ook van deze variëteit zijn slechts 3 voorbeelden bekend, welke Müller, Koller en Wiedel hebben bekend gemaakt. Ik zag het laatste dezer gevallen, hetwelk mijn verdienstelijke leerling Wiedel (über Elephantiasis scroti mit Ergiessung lymphatischer Flüssigkeit. Würzburg. 4. 1837) met de beide anderen mededeelt.

De ziekte, welke tot dusverre slechts bij jonge lieden is waargenomen geworden, en die somwijlen door velerlei soorten van uitslag, zweren aan de voeten en dgl. wordt voorafgegaan, begint met soortgelijke toevallen,

als de gewone knobbelziekte van den balzak, met hevige koorts, gastrische bezwaarnissen en roosachtige zwelling van den balzak. Deze verschijnselen gaan echter spoedig voorbij, en weldra vormen zich op den, in den aanvang slechts weinig verdikten balzak, alleenstaande, linzengroote, meer halfkogelvormige blaasjes, met eenen wei- of melkachtigen inhoud, die noch pijn, noch andere bezwaarnissen verwekken, en, wanneer zij barsten of stuk gekrabd worden, eene vloeistof ontlasten, die, met betrekking tot kleur en zamenhang, min of meer met melk overeenkomt. Aanvankelijk is de uitvloeijing slechts van geringe beteekenis, en dewijl met haar de zwelling van den balzak steeds iets afneemt, niet alleen de stuk gekrabde, maar ook de overige blaasjes ineen zinken en zich afschilferen, en de balzak slechts weinig grooter blijft, dan in den natuurlijken toestand, zoo achten de zieken de aandoening in het begin meestal niet veel. Doch na verloop van eenen korteren of langeren tijd, gewoonlijk reeds na eenige weken, nu en dan echter eerst na verscheidene maanden, hernieuwen zich alle verschijnselen van den eersten aanval; de balzak zwelt meer op, de blaasjes worden talrijker en, wanneer zij barsten, ontlasten zij eene grootere hoeveelheid der melkachtige stof. Na de uitstorting ontstaat er, wel is waar, eene vermindering van alle toevallen, doch de vergrooting van den balzak is reeds aanmerkelijker en de blaasjes verdwijnen niet meer volkomen. Aldus neemt het lijden in steeds spoedigere en hevigere aanvallen toe, tot dat deze, meestal van koorts vergezeld, eindelijk alle 8 tot 14 dagen (bij den zieke van Wiedel in Novemb. 1836 negenmaal) terugkeeren. Daarbij zwellen de liesklieren op, de zieken gevoelen, voor de uitvloeijing, pijnen in den buik, in de bilnaadstreek, in de borst, in de dijen, volgens den loop der watervaten, een spannend, drukkend gevoel in den balzak en eene groote inwendige beangstiging. De hoeveelheid der uitgestorte vloeistof is

thans dikwijls buitengemeen groot en bedroeg in het geval van Wiedel, in eenen nacht, 70 oncen; zij is melkachtig gekleurd, slechts somwijlen graauw of vuilachtig geel, riekt spermatisch en heeft eenen laffen smaak. Blijft zij eenigen tijd staan, zoo scheidt zij zich in eenen melkwitten koek en eene dunne wei; haar scheikundig onderzoek echter leverde in de gevallen van Müller en Wiedel dezelfde uitkomsten op, als die der lympha, van eene groote hoeveelheid eiwitstof, van vast vet, van vezelstof, zoutzure soda, phosphorzuren en koolzuren kalk en veel water; in het geval van Koller daarentegen vond Löwig, behalve deze bestanddeelen, boter, kaas en melksuiker, hoewel ook in geringere verhoudingen en andere verbinding, dan in de ware melk. Onder het microscoop vertoonde de vloeistof ondoorschijnende kogeltjes, die 30 maal kleiner, dan die der melk waren, terwijl hare innerlijke zwaarte geringer was. Door het aanmerkelijke verlies van zoodanig vocht verzwakken de zieken, voor het oogenblik, dikwijls zeer, doch bekomen, zoodra de uitstorting ophoudt, naar verhouding vrij snel. De balzak blijft thans ook buiten de aanvallen dubbel en driemaal zoo groot, als in den normalen toestand; het onder de huid gelegene celweefsel is aanmerkelijk, ongelijk opgezwollen, gelijkt op het gevoel naar eene vrouwenborst en laat doorgaans de ballen niet onderscheiden; de huid is dik, wankleurig, strak en met kloven bezet; de blaasjes verdwijnen niet meer volkomen, en in het geval van Wiedel vormden zich tusschen dezelve deels platte, deels gesteelde, weeke tuberkels van de kleur der huid en zonder eenige pijn. Ontstaat er echter een nieuwe aanval, zoo worden de deelen rood, de zwelling neemt aanmerkelijk, tot de grootte van een hoofd, toe, er ontstaan nieuwe blaasjes en uit een of eenige derzelve vloeit de melk straalsgewijze en met eene naauwelijks te beteugelen hevigheid. In alle bekende gevallen verspreidde zich de huidverande-

ring met den tijd ook tot op de naburige plaatsen, op de liesstreek, de roede, den bilnaad enz. en het is opmerkenswaardig, dat de haren der aangedane plaatsen uitvallen. Bij den zieken van Wiedel vormde zich een ettergezwel der regter liesklier, hetwelk echter spoedig weder genas; in Müllers geval daarentegen ontstond er eene scheur in den bilnaad, uit welke zich voortdurend eene witachtige, naar stijfsel gelijkende stof ontlastte. Bij de lijders van Koller en Müller werd de manbaarheid, door de aandoening, duidelijk vertraagd, en de eerste vond bij zijnen 20 jarigen zieke de ballen weinig ontwikkeld en tegen den buikring opgetrokken, de geslachtsdrift ontbreekende; de baard spaarzaam ontwikkeld enz.; Wiedels geval daarentegen, hetwelk eerst in het 20ste jaar begonnen was, bood geene zoodanige verschijnselen aan. Meestal lijdt de toestand der krachten minder, dan men zoude gelooven, doch zooals de waarneming van Müller bewijst, ontstaat er nogtans eindelijk vermagering, uitputting van krachten en ook wel uitteringskoorts.

Erkenning.

Men heeft, met de eerste soort van Pachydermia, velerlei andere opzwellingen van het onderhuidscelweefsel, zooals deze zich bij dermatitis pseuderysipelas, ware roos, verouderde zweren aan den voet enz. voordoen, verwisseld; doch het ontstaan der knobbelziekte met bepaalde aanvallen, het zoo eigenaardige lijden der watervaten en klieren, de eigenaardige veranderingen der huid enz. verzekeren de erkenning. De tweede soort zal wel naauwelijks met eenig ander lijden kunnen worden verward.

Oorzaken en Voorkomen.

Den gewonen vorm ziet men in elken ouderdom en bij beide geslachten en voornamelijk in streken en onder verhoudingen ontstaan, die voor de Olifantenmelaatschheid bevorderlijk zijn. Hij is voornamelijk menigvuldig in Egypte, Nubië, Hindostan, op de Antillische eilanden

enz., alwaar Elephantiasis nog in hare volle kracht voorkomt en vertoont zich ook in Europa, juist in die landen het meest, in welke de volkomene melaatschheid nog huisvest. Volgens Cazal is hij in Asturië, volgens Delpech in Roussillon niet zelden, en ik heb niet slechts te Etang de Salces, maar ook aan de meeste kusten der Middellandsche zee, alwaar ik lepra tuberculosa ontmoette, nevens haar eenige gevallen van het knobbelbeen waargenomen. Hij vertoont zich nevens de Spedalkshed in Noorwegen en in Esthland en is waarschijnlijk ook in Griekenland, Taurië enz. niet ongewoon. Niet zelden komt hij, nevens de Olifantenmelaatschheid, bij eene en dezelfde familie voor, ja, in zekere mate, bij denzelfden zieke, door dat de lepreuse aandoening van een lid zich geheel als Pachydermia, die van het overige ligchaam als Elephantiasis voordoet. Voor het overige kan het niet worden ontkend, dat enkele gevallen der knobbelziekte ook in Duitschland en op plaatsen voorkomen, alwaar de volkomen ontwikkelde Leproses vreemd zijn. Bepaalde aanleidende oorzaken van het lijden kunnen doorgaans niet worden aangetoond, hoewel men ook opgemerkt heeft, dat lieden uit den geringen stand, personen, die door voorafgaande ziekten verzwakt waren, en voornamelijk de zoodanige, die in de nabijheid van moerassen wonen, meer dan anderen worden aangedaan, en dat het gebrek, tusschen de keerkringen, meestal omstreeks den regentijd uitbarst. De reden, waarom Pachydermia zich op deze of gene plaats vormt, is ons geheel onbekend; nogtans schijnt in Europa het knobbelbeen en op andere plaatsen, b. v. in Egypte, de ontaarding van den balzak menigvuldiger voor te komen. Slechts zeer zelden worden been en balzak te gelijker tijd, en iets veelvuldiger beide de onderste ledematen aangedaan.

De oorzaken der tweede soort liggen nog zeer in het duister. De 4 bekende gevallen kwamen bij mannen

voor, en bij drie ontstond het gebrek van den tijd der huwbaarheid af. De meeste hadden vroeger aan vrij duidelijke verschijnselen eener in hen huisvestende Dyscrasie, aan velerlei soorten van uitslag, voetzweren enz. geleden; eene gelegenheid gevende oorzaak kon in geen geval worden aangetoond. Een der zieken was een Zwitser; de drie andere uit verschillende streken van Duitschland, en wij weten niet, of ook deze vorm van Pachydermia tusschen de keerkringen voorkomt en daar welligt menigvuldiger dan bij ons is. Slechts Wise (Calcutta transact, T. VII. pag. 161.) verhaalt van de Elephantiasis in de Oostindiën, dat de huid somwijlen barstte en, tot groote verligting der zieken, eene weiachtige vloeistof ontlastte, die, koud geworden zijnde, tot eene witte massa stremde; een verschijnsel, hetwelk wel op pachydermia lactiflua zoude kunnen worden toegepast.

Beloop, Duur, Uitgang, Voorzegging.

Het beloop van beide soorten is chronisch en, zooals gezegd is, uit eene reeks van aanvallen en nalatingen te zamengesteld, die nogtans geenen bepaalden Typus houden. Wanneer de eerste soort jaren lang heeft geduurd, blijven somwijlen de aanvallen weg, het lijden gaat gedurig voort, of houdt ook wel op verder toe te nemen; bij de tweede soort heeft men iets dergelijks niet waargenomen. Genezing komt voorzeker slechts in het begin der ziekte voor en de bekende gevallen van lactiflua bleven alle ongenezen. Heeft de knobbelziekte zich eenmaal volkomen ontwikkeld, zoo blijft zij tot aan den dood toe voort bestaan, tenzij het ontaarde, hypertrophische door het heelkundige mes worde verwijderd; doch slechts zelden gaat zij in kwaadaardige verzwering over of bedreigt op eene andere wijze het leven. Ligter schijnt nogtans de doodelijke uitgang bij de tweede, met aanmerkelijk verlies van vochten verbondene soort, dan bij de eerste te ontstaan. Pachydermia is alzoo een zeer misvormend, lastig en hardnekkig lijden, doch in het al-

gemeen niet zeer gevaarlijk; hare tweede soort is gewigtiger dan de eerste.

L i j k o p e n i n g.

Alleen pachydermia vulgaris is ontleedkundig onderzocht geworden. Men vindt bij haar de opperhuid verdikt, met kloven bezet, korstachtig, de lederhuid hypertrophisch, dikwijls 4, 6 en meer lijnen dik en niet zelden met tuberkels bezet, het onderhuidscelweefsel hard, en, nu eens gelijkmatig, dan weder knobbelsgewijze, met eene gelei- of spekachtige zelfstandigheid gevuld. De nabij gelegene klieren zijn menigmaal opgezwollen of verhard, de watervaten verwijd, opgevuld met een plastisch exsudaat en de aders verstopt. De spieren zag men gewoonlijk wankleurig, vetachtig, dun en week, en nu en dan zouden de beenderen, even als bij Elephantiasis, buitengewoon broos geweest zijn. Bij pachydermia vulg. scroti waren de ballen somwijlen volkomen gezond, somwijlen echter ook merkbaar geslonken of, tot de grootte van een ganzenei uitgezet.

B e h a n d e l i n g.

Het is ook bij dezen ziektevorm van groot belang, aan de a a n w i j z i n g v o o r d e o o r z a k e n te beantwoorden, de zieken, zoo mogelijk, in andere streken en onder betere verhoudingen over te plaatsen enz.

Aan de z i e k t e - a a n w i j z i n g moet men bij de e e r s t e soort, op eene verschillende wijze, in het begin en gedurende de aanvallen, of in latere tijdperken en gedurende de nalatingen der toevallen beantwoorden. Daar moet de prikkeling en nederzetting gematigd, hier de Dyscrasie vernietigd en de ontaarding opgeheven worden. Tot het eerste doel (in pas ontstane gevallen en gedurende de aanvallen) zette men bloedzuigers op de aangedane klieren en watervaten, make verweekende omslagen, inwrijvingen met Ungt. neapolit. en geve inwendig, bij eene sterke opzetting naar boven, braakmiddelen, en, voor het overige, verkoelende, afvoerende middelen,

Tamarinde, middenzouten, Calomel enz. Aderlatingen, waartoe nu en dan de hevigheid der koorts zoude kunnen verleiden, zijn, volgens de waarnemingen van Hendy en anderen, steeds nadeelig en somwijlen snel doodelijk bevonden. Zijn echter roodheid, pijn en koorts verdwenen, zoo bewijst de drukking, aan de ledematen met flanele windsels, aan den balzak door een schortband, dikwijls buitengewone diensten, welke door Jodium-inwrijvingen, dampdouches, menigvuldige baden en dgl. kan worden ondersteund. Ook heeft men, ten einde de drukking des te meer te doen werken, instekingen en insnijdingen aanbevolen. Zullen deze middelen echter van een duurzaam gevolg zijn, zoo moet gelijktijdig de Dyscrasie door eene gepaste behandeling worden te keer gegaan en, met dit doel, heeft men nu eens de Houtdranken, dan weder de Tonica en ook de Mercurialia, met een verschillend gevolg toegediend. Matius heeft eenen zieke uit Suriname door het Arsenicum (Pilul. Asiatic.) genezen. Heeft het lijden echter reeds aanmerkelijke vorderingen gemaakt, zoo blijven echter doorgaans alle geneesmiddelen vruchteloos, en slechts de kunstbewerking, de afzetting van het aangedane lid, de uitsnijding van het gezwel van den balzak enz., kan de lijders van hunnen last bevrijden. Zoo lang echter de Dyscrasie nog niet volkomen is opgeheven, en er nog aanvallen plaats hebben enz., brengt ook zij geene grondige hulp aan, en men zag Pachydermia herhaalde malen aan andere ligchaamsdeelen verschijnen, of de zieken, korten tijd na de kunstbewerking, aan inwendige misvormingen sterven. Men kieze alzoo slechts met voorzigtigheid en waar het leven der zieken werkelijk in gevaar is deze tijdelijke middelen.

De behandeling der tweede soort heeft tot nu toe nog geene bijzondere uitkomsten opgeleverd, slechts een zieke, welken Schönlein met de smeerkuur en houtdranken behandelde, beterde merkbaar, ten minste was, toen

Koller het geval mededeelde, de balzak veel kleiner dan vroeger, de uitvloeijing had zeldzamer plaats, en de uitgestorte vloeistof was niet zoo rijkelijk, dunner en troebel. In de andere gevallen werden de Mercurialia, de mineraalzuren, de houtdranken, het Decoct. Zittmann. enz. zonder eenig gevolg toegediend en de verschillendste Topica, voornamelijk zuren, lood- en kwikzilvermiddelen, insnijdingen enz. geheel vruchteloos beproefd. De drukking zoude hier naauwelijks kunnen worden aangewend en van eene kunstbewerking niet veel te wachten zijn; welke uitwerking het Jodium en Arsenicum hebben, de beide middelen, die bij andere Leproses nog het werkzaamste zijn, moeten verdere waarnemingen leeren.

VI. Geslacht. Leprelcosis.

De Leprazweer.

—

Synonymen. Ulcera leprosa. — Die Aussatzschwüre.

Afbeeldingen. Tab. XVI. 7.

Kenmerken.

Door Lepra verwekte of onderhouden wordende zweren, met wankleurigen, gestreepten, spekachtigen grond, harde, ongelijke, vlakke randen en spaarzame afscheiding eener geelachtige, kwalijk riekende, dunne, etterachtige vloeistof, die zeer gevoelig zijn, door een vuilachtig, blaauwachtig rood omgeven worden en gaarne met harde korsten en schubben worden bedekt.

Verschijnselen.

De Leprazweren komen voornamelijk aan de ledematen en in het aangezigt voor, doch vertoonen zich somwijlen ook op andere ligchaamsdeelen. Hare gedaante is onregelmatig, met bogten; menigmaal zijn zij door eene vuile,

blaauwachtige roodheid, dikwijls echter ook door eene meer bruine of aardkleurige areola omgeven; hare randen zijn vlak, noch woekerend, noch omgekruld, op het gevoel hard, met kloven bezet en vertoonen meestal eene wankleurige afschilfering. De grondvlakte is ongelijk, spekachtig, met verschillende kleuren gestreept en scheidt, naar verhouding, eene geringe hoeveelheid eener stinkende, geelachtige, dunne, tusschen de vingers echter vastklevende vloeistof af, die veelal op de geheele oppervlakte der zweer tot donkere, harde, hoornachtige korsten of schubben opdroogt, die moeijelijk los te maken zijn. Nemen de zweren haren oorsprong uit de huid, zoo dringen zij zelden diep in en breiden zich slechts langzaam verder uit, terwijl zij op de eene plaats genezen en op de andere weder openbreken; zij verspreiden zich echter spoediger en dieper, wanneer zij, door de ontbinding van lepreuse nederzettingen, in het onder de huid gelegene celweefsel ontstaan, en ontspringen zij, even als bij elephantiasis mutilans, uit de kraakbeenderen, zoo komen zij meer met de pijpzweren overeen. Zelden zijn zij pijnlijk en voor de aanraking, voor bijtmiddelen en dgl. niet zeer gevoelig. Zij moeten eene aanmerkelijke uitgebreidheid verkregen hebben, zal er zich uitteringskoorts bij dezelve voegen. Ontstaat deze echter, zoo neemt zij veelal het torpide of putride karakter aan.

O o r z a k e n.

Ik heb de Leprazweer alleen in vereeniging met andere Leproses, voornamelijk nevens elephantiasis tuberculosa en mutilans en met pachydermia vulgaris, waargenomen, waar zij, nu eens door de ontbinding der huidknobbels, dan weder door verweeking der nederzettingen in het onderhuidscelweefsel, of ook door verstoring der kraakbeenderen ontstonden. Zij komen echter nu en dan ook in vereeniging met Ophiasis en somwijlen zelfs met Pellagra, met de roos van Asturië en de ziekte van

Parijs voor. Ook zoude ik niet twijfelen, dat bij lieden, in welke de lepreuse Dyscrasie huisvest, wonden en dgl. Leprelcosis zouden kunnen te weeg brengen. In het algemeen heeft echter het ziekteproces slechts eene geringe neiging tot verzwering der huid; behalve bij eleph. mutilans, duurt het gewoonlijk lang, alvorens er zich verzweringen daarstellen, en slechts zelden bereiken zij eene aanmerkelijke uitgebreidheid.

Beloop, Duur, Uitgang en Voorzegging.

De lepreuse zweren gaan, zooals gezegd is, slechts langzaam voorwaarts en genezen dikwijls, op de eene plaats met ingedrukte, graauwachtige, langen tijd afschilferende likteekens, terwijl zij op eene andere, weder te voorschijn komen. Dierhalve zijn zij alzoo steeds eene onaangename verschijning en, wanneer zich febr. hectica bij dezelve voegt, wordt de voorzegging doodelijk.

Behandeling.

Behalve de aanwending van die inwendige middelen, die aan het lepreuse ziekteproces als zoodanige beantwoorden, zijn voornamelijk de prikkelende Topica, ten einde eene sterkere en betere verettering te verwekken, en in gewigtigere gevallen, de bijtmiddelen aangewezen. De uitteringskoorts wordt even als bij andere dyscrasische zweren behandeld.

Aanhangsel.

Als een' oorspronkelijk lepreusen, doch in vele opzigten gewijzigden ziektevorm beschouw ik het:

VII. Geslacht. Plica.

De Poolsche Haarvlecht.

Synonymen. Plica polonica; Lues sarmatica; Cirrhagra var. — Trichoma Alib. — Gwozdziec; Gosciec;

Koltun der Polen. — Der Weichselzopf. — Der Wichtelzopf, Judenzopf enz. — Plique.

Afbeeldingen. Tab. XVI. 8. XXXII. 7. 7[a].

Kenmerken.

Onder voorafgaande verschijnselen, die veel overeenkomst met die van andere Lepravormen hebben en, even als deze, voornamelijk het zenuwstelsel en de spijsverteringswerktuigen aandoen, zweet er, uit de haarbolletjes eene eigenaardige, kwalijkriekende vloeistof, die de haren tot eene niet te ontwikkelen vlecht aan elkander doet kleven. Daarbij nemen dezelve aan lengte en sterkte toe en menigmaal misvormen zich ook de nagels. Deze ziekelijke uitscheiding houdt nu eens eenen langeren, dan weder eenen korteren tijd aan, beperkt zich nu eens slechts tot enkele behaarde deelen en doet op eenen anderen tijd weder meerdere of alle aan; zij kan van zelve in genezing overgaan; wordt zij echter ontijdig gestoord, zoo kan zij zich op velerlei wijzen verplaatsen, voornamelijk op het zenuwstelsel, de slijmvliezen, de uitwendige huid en de beenderen, en brengt alsdan veranderingen te weeg, die niet zelden doodelijk eindigen.

Verdeeling.

Men heeft de Plica, naar gelang zij met of zonder koorts ontstond, chronisch of acuut verloopt, deze of gene ligchaamsdeelen inneemt, aan de haren eene staartvormige, medusenachtige of andere gedaante mededeelt enz., in verschillende soorten of variëteiten verdeeld. Alle deze verscheidenheden schijnen mij echter niet wezentlijk en standvastig genoeg toe, om naar dezelve meerdere soorten van Plica te kunnen aannemen, en mij is slechts een en dezelfde vorm van haar bekend.

Verschijnselen.

De ziekte begint doorgaans met omdwalende pijnen in de ledematen, stijfheid in den nek en in de bilnaadstreek, een gevoel van mierenloopen, beginnende van den rug tot aan de toppen der vingers en teenen, hevige dui-

zeligheid en velerlei storingen in de verrigtingen der zintuigen. Meestal klagen de zieken over aanhoudende hoofdpijn, welke voornamelijk des nachts hevig is, terwijl zij aan alle toevallen van overvulling van bloed in de hersenen lijden; somwijlen worden zij zelfs doof, blind, lam, door verwarring van den geest of kramppijnen en stuipen aangedaan. Daarbij gaat de eetlust verloren of bepaalt zich tot buitengewone dingen; de tong is beslagen; zij hebben eene drukking op de maag, vertraagden stoelgang, beklemdheid der borst en dgl.; bij vrouwen gaat de ontlasting der maandstonden ongeregeld, en bijna alle lijders zien er bleek en kwaadsappig uit en gevoelen zich zeer afgemat en ter neêr geslagen. Deze voorafgaande verschijnselen duren nu eens slechts eenen korten tijd, dan weder en menigvuldiger verscheidene maanden lang; nu eens hebben de lijders geene koorts, dan weder gaat er eene tusschenpoozende of nalatende koorts mede vergezeld, die zoo hevig zijn kan, dat zij eenen Typhus evenaart. Nadert echter het begin van het tweede tijdperk, zoo ontstaat er een eigenaardig riekend, overvloedig zweet, hetwelk niet zelden met roode vlekken op de huid verbonden is; de pis wordt troebel en zet een bezinksel af; de nagels misvormen zich, worden ruw, donker gekleurd en broos, en op de behaarde plaatsen der huid, alwaar de Plica verschijnen zal, ontstaat een lastig jeuken en steken en een eigenaardig, zamentrekkend gevoel. De voorafgaande verschijnselen laten nu na; aan de wortels der haren echter, nu eens slechts op eene kleine plaats, dan weder over het geheele hoofd en somwijlen ook in den baard, in de okselen schaamharen, wordt er eene kleverige, lijmachtige vloeistof afgezonderd, die naar bedorven honig of ranzig vet riekt en, tusschen de haren uitgestort, deze weldra tot een staartachtig, vochtig, stinkend en onontwikkelbaar weefsel aan elkander doet kleven. Aanvankelijk geschiedt dit slechts aan hun ondereinde, doch langzamerhand tot aan de punt toe; zij groeijen daarbij buitengewoon

snel in de lengte en worden, ten minste aan hunne wortels, dikker, dan in den normalen toestand; dat zij echter, bij het afsnijden zouden bloeden of pijn veroorzaken, hebben nieuwere waarnemingen aangetoond valsch te zijn, en alleen de huid, uit welke de Plica te voorschijn komt, is zoo gevoelig, dat de aanraking en beweging der vlecht in deze, en niet in de haren, eene levendige pijn veroorzaakt. De Plica verhoudt zich overigens op eene zeer verschillende wijze; nu eens vormt zich, voornamelijk aan het achterhoofd, slechts ééne, dikwijls 5, 8 tot 12 voet lange vlecht (Plica longicauda); dan weder ontstaan er talrijke, dunnere striemen en strengen, die zich slangsgewijze ineenwikkelen (Plica caput Medusae), of ook worden de deelen door eene wanstaltige, breede en hooge massa van ineengestrengeld haar bedekt (Plica massiformis), en dgl. meer. Altijd is de vlecht aan haar vastgegroeid einde het dikst en vochtigst; de onder dezelve en in den omtrek gelegene huid is opgezwollen, pijnlijk, en met schubben bedekt, en buitengewoon met luizen voorzien. Met het uitbreken der Plica verdwijnen meestal alle stoornissen in het zenuwstelsel en in de spijsverteringswerktuigen, en was er koorts aanwezig, zoo laat deze na; alleen het stinkende zweet en de uitscheidingen in de pis blijven doorgaans bestaan, en in de meeste gevallen houdt de misvorming der nagels met de verandering der haren gelijken tred. Hunne wortels verschijnen aanvankelijk als met eene witte en vette zelfstandigheid overtogen; vervolgens wordt de oppervlakte ongelijk, donker, knobbelachtig en krom en eindelijk sterven zij af. Er komen, wel is waar, weder op nieuw nagels op, doch deze zijn, zoo lang de Dyscrasie niet is opgeheven, week, wanstaltig, en stooten zich op nieuw los. Met deze verschijnselen kan de Plica jaren lang duren en toenemen, alvorens de ziekelijke uitscheiding ophoudt, de vlecht droog wordt en, terwijl het aangroeijende natuurlijke haar de vlecht voor zich uitdrijft,

vergroeit. Niet altijd echter is dit vergroeijen een teeken van werkelijke genezing; dikwijls ontstaat er vroeger of later, met nieuwe voorafgaande verschijnselen, eene herhaalde dyscrasische nederzetting, en het lijden kan, afgebroken wordende door het groeijen van enkele plekken natuurlijk haar tusschen de vlecht, tot aan den dood toe voortduren. Welke toevallen er echter ontstaan, wanneer de dyscrasische aandoening geweldig afgebroken of gestremd wordt, zal bij de uitgangen worden opgegeven.

Erkenning.

De Poolsche vlecht zoude alleen met de verwarring en verwikkeling der haren, zooals die door onzuiverheid kan worden te weeg gebragt, kunnen worden verwisseld, en Alibert, Behrend en anderen hebben, onder den naam van valsche Trichoma, beschrijvingen en afbeeldingen van dezen in het geheel niet ziekelijken toestand geleverd. Het gemis van alle voorafgaande verschijnselen, van alle pijn en van allen eigenaardigen reuk, de eer verminderde dan vermeerderde wasdom van het haar, de onveranderde nagels, de andere oorzaken enz. maken de onderscheiding zeer ligt.

Oorzaken en Voorkomen.

De Plica is in Polen en Lithauen, in Wit- en Rood-Rusland en in Moldavië en Wallachië endemisch, het menigvuldigste echter in de moerassige streken aan den Weichsel en aan den Dnieper. Enkele gevallen komen er nogtans ook in de aangrenzende landen en zelfs vrij ver van Polen voor. Ik heb zelf de door Steinkühl beschrevene vrouw, uit Kips in Beyeren, gezien, welke eene meer dan 5 voet lange Plica droeg, en vele reizigers beweren, bij de bewoners van de eilanden der Zuidzee, soortgelijke vormingen der Poolsche vlecht gezien te hebben. Men heeft vroeger den derden inval der Mongolen, in het jaar 1287, als den tijd beschouwd, in welke de ziekte in Polen zoude verschenen zijn; doch nieuwe

navorschingen hebben aangetoond, dat deze meening op verkeerd begrepene opgaven gegrond is en wij kunnen niets bepaalds over den ouderdom der Plica opgeven. In de 16de eeuw was zij reeds zeer algemeen verspreid, nogtans noemt Posthumus haar (1600) Lues nova Potukiensis.

Zij doet, in de landstreken, waar zij te huis behoort, elken ouderdom en elk geslacht aan, is niet zelden overgeërfd en somwijlen aangeboren. Zelfs de huisdieren zouden met haar behebt zijn. Lieden uit den geringen stand, die in slechte, vochtige hutten, in de grootste onzuiverheid, van ongezond, moeijelijk te verteren voedsel, vette olieachtige spijzen, veel visch en dgl. leven, bovenmatig meê en brandewijn drinken en zich aan alle soorten van weder blootstellen, lijden het menigvuldigst aan haar; nogtans verschoont zij ook den hoogeren stand niet volkomen, en men kan noch de onzuiverheid, noch het gebruik van bonte mutsen als de onmiddellijke oorzaken beschouwen. Even als andere Leproses ziet men haar dikwijls na hevige gemoedsaandoeningen, na werktuigelijke inwerkingen, in het kraambed, gedurende de genezing van andere ziekten enz. ontstaan en, even als deze, is zij menigvuldiger in moerassige, laag gelegene, dan in hoogere streken, op het platte land, dan in steden en, met de vorderende beschaving, zoowel in uitgebreidheid als kwaadaardigheid verminderd.

Alle vroegere waarnemers houden de Poolsche haarvlecht voor besmettelijk en meenen, voornamelijk door den bijslaap, door het gebruik derzelfde hoofdbekleedselen en bedden en door het zuigen der kinderen van aan Plica lijdende minnen, talrijke voorbeelden van mededeeling gezien te hebben. In den nieuweren tijd heeft men echter eenigen twijfel omtrent hare besmettelijkheid gekoesterd, en zeker is het, dat de ziekte zich, behalve in die landen, in welke zij endemisch is, nog nimmer door besmetting verder heeft uitgebreid.

Beloop, Duur, Uitgang.

Het beloop der Plica is steeds chronisch, hoewel de duur der ziekte ook zeer verschillend zijn kan. Men ziet somwijlen reeds na weinige maanden de ziekelijke uitscheiding verdwijnen, de haarvlecht te niet gaan en genezing volgen; doch menigvuldiger blijft deze gunstige uitgang jaren lang uit en dikwijls duurt het lijden, onafgebroken of met herhaalde tusschenpoozen, tot aan den dood toe voort. Gewoonlijk ontwikkelt de aandoening zich spoediger in den zomer dan in den winter. Hare uitgangen zijn:

1. In volkomene genezing. Deze ontstaat op de beschrevene wijze en somwijlen zonder eenige hulp der kunst, door dat de ziekelijke uitscheiding langzamerhand zwakker wordt en eindelijk geheel ophoudt, de vlecht, door het nagroeijen van natuurlijk haar, van de huid afgescheiden en, zonder pijn, bewegelijk wordt en alle verrigtingen, onder rijkelijke uitscheidingen door de huid en nieren, zich regelen.

2. In gedeeltelijke genezing. Niet in alle gevallen verdwijnen, met het ontstaan van Plica, de toevallen, die hare verschijning voorafgingen, geheel; somwijlen blijven er ook nevens haar zinsverstoringen, verlammingen, stuipen en dgl. voortbestaan en deze kunnen zelfs terug blijven, wanneer de Plica verdwijnt.

3. In andere ziekten. Komt de Poolsche vlecht niet tot ontwikkeling, of wordt zij door verkoudheid, door gemoedsaandoeningen of door een te vroeg afsnijden, in deze ontwikkeling gestoord, zoo geeft zij niet zelden aanleiding tot velerlei ziekten van inwendige organen. Men heeft Apoplexie, epileptische toevallen, Amaurosis, doofheid, waanzinnigheid en dgl. als de gevolgen van zoodanige gewelddadige inwerkingen waargenomen; in andere gevallen ontwikkelden zich longentuberkels en Phthisis, tegennatuurlijke vormingen der lever, buikloopen, door niets te stillen en dgl., en somwijlen ontstond

er eene eigenaardige, nog niet naauwkeurig bekende, algemeene Dyscrasie (Dyscrasia trichomatica vel plicosa) met kankerachtige zweren in den mond (Rollunschanker), zeer uitgebreide verzweringen aan de ledematen, voornamelijk aan de vingers en teenen, en zeer pijnlijke opzwellingen der gewrichten en uitwassen der beenderen, die veelal in Cariës eindigden. Dat zich bij deze verschillende aandoeningen menigmaal koorts, voornamelijk febr. hectica kan voegen, behoeft wel naauwelijks vermeld te worden.

4. In den dood. Hoewel ook, bij een jaren lang lijden, de krachten, door de bovenmatige uitscheiding worden verteerd, en Marasmus en Hydrops kunnen ontstaan, zoo volgt de doodelijke uitgang bij Plica nogtans zelden bij eene ongestoorde ontwikkeling; menigvuldiger echter worden de velerlei ziekten doodelijk, die ten gevolge van stofverplaatsingen der Poolsche haarvlecht zijn waargenomen geworden.

Voorzegging.

De Poolsche haarvlecht is steeds eene gevaarlijke ziekte en hoewel natuur en kunst haar somwijlen meester worden, zoo is dit toch niet altijd het geval en hare stofverplaatsingen zijn gewoonlijk doodelijk. Het is gunstig, wanneer de voorafgaande verschijnselen korten tijd aanhouden en, met het verschijnen der Plica, geheel verdwijnen, wanneer een rijkelijk zweet en uitscheidingen door de pis haar beloop vergezellen en de krachten der zieken zich staande houden. Ongunstig daarentegen is het, wanneer de verschijning der haarvlecht door lange en zware verschijnselen wordt voorafgegaan, wanneer er hoofdpijn, zinsverduisteringen, toevallen van kramp of verlamming nevens haar voortbestaan, het ontaarde haar slechts langzaam groeit en de krachten verdwijnen. Houdt de ziekelijke afscheiding plotselijk, of zonder dat de Plica verdwijnt op, ontstaan de vermelde verschijnselen in het zenuwstelsel, of in de vegetative werktuigen, of

ontwikkelt zich de opgenoemde algemeene Dyscrasie, zoo wordt de voorzegging zeer ongunstig, en slechts zelden gelukt het, door het weder te voorschijn roepen der Plica, genezing te bewerkstelligen.

Lijkopening.

Men heeft de haarbolletjes vergroot, opgeloopen en met eene geelachtige, sanieuse zelfstandigheid derzelfde stof, die tusschen de haren wordt uitgestort, opgevuld gevonden. In gevallen, die, door stofverplaatsingen, gevaarlijk werden, vond men velerlei veranderingen in inwendige organen, verschijnselen van bloedsophooping en ontsteking in de hersenen, zwellingen en verhardingen der klieren, tuberkels en andere ontaardingen der longen, der lever en der milt, verzweringen der darmen enz. Waar de Dyscrasie zich tot de beenderen gewend had, zijn deze, voornamelijk aan de gewrichten, aanmerkelijk opgezwollen, door zeer vaste beenuitwassen wanstaltig geworden en dikwijls door Cariës verstoord.

Behandeling.

Om de Poolsche haarvlecht te voorkomen, moet men alle schadelijkheden vermijden, die, als bevorderlijk tot haar ontstaan, kunnen worden aangemerkt, en voornamelijk de kinderen, in welke men eenen erfelijken aanleg kan vermoeden, zoo mogelijk, uit de streken trachten te verwijderen, in welke de Plica voornamelijk menigvuldig voorkomt. Is de ziekte reeds uitgebroken, zoo zal de genezing voorzeker worden verligt, door het nemen van maatregelen betreffende de diëet, zooals die aan de aanwijzing voor de oorzaken beantwoorden.

De eigenlijke behandeling der ziekte verschilt naar de tijdperken en naar vele andere punten. Met het begin der voorafgaande verschijnselen, zoude men welligt nog kunnen beproeven, door opwekkingen van andere afscheidingen, van de darmen, de nieren enz., eene uitscheiding der ziekelijke stof langs andere wegen, dan door de huid, te bewerkstelligen; men moet nogtans, met de

aanwending der afleidende geneeswijze niet te hardnekkig zijn en geene hoop voeden, wanneer de voorafgaande verschijnselen reeds langer aanhouden en hunne toevallen reeds aanvangen, zich in een bepaald deel, voornamelijk in het hoofd, te vereenigen, het ontstaan der Plica, zonder nadeel voor de zieken, te voorkomen. Deze verschijnselen verdwijnen dan slechts met het ontstaan der vlecht, en dit moet men alzoo bevorderen. De haren en nagels mogen alsdan niet meer gesneden, het hoofd moet meer warm dan koel gehouden worden, en uitwendig kunnen warme omslagen van Hb. lycopodii clav., Vinc. pervinc., Fol. uv. urs. en dgl., en inwendig het Decoct. van het Sempervivum, Sulph. aur., Antimon. crud., houtdranken enz. den aanvang der ziekelijke uitscheiding bespoedigen. Ook mostaardpappen en blaartrekkende pleisters in den nek bewijzen somwijlen uitstekende diensten. Daarbij verzuime men de symptomatische behandeling, voornamelijk van dringende toevallen, niet, verhelpe de aandoening der maag door braakmiddelen, den hevigen aandrang van bloed naar het hoofd door plaatselijke bloedontlastingen, de pijnen in de ledematen door warme baden en behandele de verschillende zenuwaandoeningen nu eens met krampwerende, dan weder met pijnstillende of met prikkelende middelen.

Verschijnt de Plica onder deze behandeling, zoo moet de koorts, met welke zij niet zelden uitbarst en als welker krisis zij tevens ontstaat, volgens haren graad van terugwerking worden behandeld. Nemen, onder de ontwikkeling der haarvlecht, de voorafgaande verschijnselen af, groeit zij vrij spoedig aan, zonder merkbaren bloedaandrang en pijn, en draagt de haar vergezellende terugwerking der vaten het karakter van Erethismus, zoo behoeft men niets anders te doen, dan het hoofd warm te houden en ligte zweetdrijvende middelen toe te dienen; is de bloedtoevoer en pijn echter hevig, zwellen de klieren en de huid aanmerkelijk op, en draagt de koorts

meer het synochale karakter, zoo moeten bloedzuigers en bloedige koppen gezet, verkoelende middelen toegediend en andere afscheidingen opgewekt worden. Aderlatingen heeft men doorgaans nadeelig bevonden. Wanneer de ontwikkeling der Plica langzaam plaats heeft, de afscheiding spaarzaam is, de voorafgaande verschijnselen niet merkbaar verminderen, en er geene koorts of geprikkelde toestand der vaten met het torpide karakter aanwezig is, zoo moeten daarentegen prikkelende middelen aangewend, en in het algemeen die behandeling worden voortgezet, door welke men, voor het ontstaan der vlecht, hare verschijning tracht te bewerkstelligen. Vooral in deze gevallen is het dikwijls noodzakelijk, de nevens de Plica bestaande stoornissen in het zenuwstelsel, de spijsverteringswerktuigen enz., door bijzondere, met hare natuur overeenkomende middelen te bestrijden. Duurt de ziekte zeer lang, zoo wordt haar beloop somwijlen door eene versterkende behandeling bespoedigd en hiertoe wordt men te meer gedwongen, wanneer de krachten der zieken verminderen, en er een kwaadsappig uitzigt, vermagering, waterzucht enz. ontstaan. In andere gevallen willen vele waarnemers heerlijke gevolgen van eene geregelde Sublimaatkuur gezien hebben; dikwijls echter was deze ook vruchteloos en somwijlen schadelijk. Tot het afsnijden der vlecht mag men eerst dan overgaan, wanneer zij droog geworden is en, door nagroeijend natuurlijk haar, niet meer met de huid vastzit, en hoewel er ook gevallen voorkomen, in welke zij ongestraft vroeger verwijderd werd, zoo mag men nogtans de zieken aan het gevaar niet blootstellen. Heeft de aandoening lang geduurd, zoo is het steeds raadzaam, voor het afsnijden fontanellen aan te leggen.

Wat de aanwijzingen voor de uitgangen betreft, zoo moet men, gedurende de genezing, steeds op de menigvuldigheid der instortingen letten en alles afweren, wat deze zoude kunnen begunstigen. Terug-

blijvende verlammingen, stuipen en dgl. vorderen meestal de prikkelende middelen. Ontstaan er echter stofverplaatsingen, zoo moet men, bij de behandeling der nieuw ontstane ziekte, beproeven, de verdwenene afscheiding der Plica, op de vroeger aangedane plaats weder te voorschijn te roepen, tot welk einde men zich bedient van omslagen, van prikkelende en scherpe zalven, van mostaardpappen en blaartrekkende pleisters, welker werkzaamheid men door inwendig toegediende zweetdrijvende middelen, Antimonialia, houtdranken en dgl. versterken kan. Men heeft ook de inenting der Poolsche haarvlecht aanbevolen, doch de meeste proeven mislukten. Bij de, bij Plica ontstane zweren der uitwendige huid en de zoogenaamde Rollunschanker der keel, zoude, behalve de Vinca pervinca, die voornamelijk door het volk tegen dezelve wordt gebruikt, de chloorkalk nuttig zijn; bij eene volkomen ontwikkelde trichomateuse Dyscrasie, met opzettingen der beenderen en dgl. nogtans, bleven de tot nu toe beproefde middelen, de kwikzilverbereidingen, houtdranken enz. bijna altijd vruchteloos. Hier zoude men het Jodium en Arsenicum kunnen beproeven.

Achttiende Familie. Thymioses.

Beziënsponsvormen.

Er bestaat eene reeks van ziektevormen, de Yaws, de Sibbens, het Scarlievo, de ziekte van St. Paul, de Radesyge (en Marschkrankheit), de buil van Aleppo en de Cuchipe in Peru, die, onder elkander in vele opzigten aanverwant, nu eens tot de lepreuse, dan weder en menigvuldiger, onder den naam van Syphiloides, tot de Venusziekte worden gerekend. Ofschoon ik geene dezer aandoeningen zelf gezien heb, zoo geloof ik nogtans, dat mijne meening gegrond is, dat zij noch tot de Melaatschheid, noch tot de Syphilis behooren, hoewel zij ook, zoo als wij later zullen zien, in vele opzigten, tot de laatste in eene innige betrekking staan.

Ik kan deze ziektevormen niet onder de Leproses rangschikken, dewijl zij de, bij de Melaatschheid zoo eigenaardige zenuwtoevallen missen; het hoornweefsel, het onderhuidscelweefsel en de kraakbeenderen, de lievelingsplaatsen der ziekelijke afscheiding, worden door hen bijna nimmer primair veranderd; de watervaten en klieren nemen geen aandeel aan dezelve; de veranderingen, welke door hen in de lederhuid en de slijmvliezen worden te weeg gebragt, wijken van die der Melaatschheid merkbaar af, zijn meer woekerend, spons-

achtiger, meer dan deze geneigd tot verzwering, en nogtans zijn zij veel minder kwaadaardig en ongeneeslijk, verdwijnen dikwijls, na eenen langeren of korteren tijd, van zelve en bedreigen slechts zelden het leven. Of hun vrijwillig ontstaan door andere oorzaken, als die der Melaatschheid wordt veroorzaakt, kan ik niet beslissen, doch dat hunne smetstof, aan welker bestaan, ook bij de Europesche vormen, geen twijfel valt, van die der Lepra in vele opzigten afwijkt, is wel waarschijnlijk, en ik kan, noch in de geschiedenis van de ontwikkeling der Melaatschheid, noch in hare algemeene uitbreiding, genoegzame overeenkomsten met de opgenoemde ziekten vinden, om dezelve als van haar afstammende te kunnen aanmerken. Tenzij men, zooals nu en dan geschied is, alle endemische huidaandoeningen voor soorten van Melaatschheid zoude willen verklaren, zijn de hier bedoelde geene Leproses.

Tot de Syphilis echter, dat is, de Dyscrasie, die zich, sedert het einde der 15de eeuw, door besmetting, over de geheele aarde verspreid heeft en, meestal door den bijslaap, met plaatselijke toevallen ter plaatse, waar de smetstof is aangebragt, begint, kan men de bedoelde ziektevormen niet rekenen, dewijl vele van dezelve, Pians en de Aleppobuil, reeds lang vóór de Syphilis bestonden; dewijl niet alle door besmetting, maar ook vrijwillig zich ontwikkelen; dewijl er geene bijzondere betrekking tot de teeldeelen, ook bij het ontstaan door besmetting, blijkt aanwezig te zijn, en omdat de plaatselijke toevallen van dat deel, door hetwelk de besmetting geschiedde, doorgaans ontbreken. Druiper en chanker, de primaire vormen van Syphilis, gaan het opgenoemde lijden niet vooruit, terwijl dit daarentegen met voorafgaande verschijnselen begint, die bij de venusziekte vreemd zijn; de, bij de Leus venerea zoo menigmaal aangedaan wordende klieren, lijden bij haar niet, terwijl daarentegen de huidveranderingen, bij de meesten, eene vlugtigheid, eene nei-

ging tot stofverplaatsingen aan den dag leggen, die bij Syphilis niet bestaat. De venusziekte geneest, zich eenmaal tot Dyscrasie ontwikkeld hebbende, nimmer van zelve, terwijl deze uitgang bij de opgenoemde gebreken niet ongewoon is, en het kwikzilver, het hoofdmiddel in de Lues, doet bij haar slechts een oogenschijnlijk nut. Hij, die eenmaal venerisch geweest is, wordt ligter besmet dan anderen; daarentegen zouden de Pians, het Scarlievo, de Aleppobuil den mensch slechts eenmaal aandoen, en, stonden deze zoogenaamde Syphiloides met de venusziekte gelijk, zoo zouden zij niet endemisch zijn, zich, in hare uitbreiding, niet laten beperken, evenmin als zulks bij de ware venerische ziektevormen het geval is. Dat zij echter geene wijzigingen der Lues door plaatselijke verhoudingen zijn, blijkt daaruit, dat ook de Syphilis zich in alle streken vertoont, waar zij voorkomen, met dezelfde verschijnselen verloopt en nimmer in Yaws, Radesyge enz. overgaat.

Ik houd alzoo de opgenoemde aandoeningen voor onderdeelen van één ziekteproces, en vereenig dezelve tot éene nosologische Familie, die ik Thymioses (van θύμος, het vleeschgezwel) noem, omdat zich, bij de meeste derzelve, en voornamelijk bij de oudste en zuiverste van hare ziektevormen, de Guineapokken, vleeschachtige, weeke uitwassen, zoogenaamde Beziënsponsen, vormen. Ik zal deze Familie, hoewel ik geene der tot haar behoorende ziekten gezien heb, zoo goed mogelijk, trachten te beschrijven.

Kenmerken.

1. De massa van vochten is, even als bij andere Dyscrasiae, de bron van het ziekteproces, en de eigenlijke verschijning der Thymioses wordt gewoonlijk voorafgegaan door velerlei verschijnselen, veranderingen in het uitzigt en in het gestel der zieken, pijnen in de ledematen, catarrhale toevallen en dgl.

2. De vorming eener eigenaardige ziektestof geeft

zich op dezelfde wijze te kennen, als bij andere Familiën dezer Orde en blijkt voornamelijk uit de besmettelijkheid der meeste ziektevormen; wij kennen echter, aangaande de gesteldheid der dyscrasische stof en hare verhouding tot andere zelfstandigheden, nog niets naauwkeurig.

3. De uitscheiding en nederzetting dezer ziekelijke stof in verschillende organen, heeft gewoonlijk in eens plaats, niet met vernieuwde aanvallen, en het vaatstelsel neemt maar zelden en dan nog slechts een gering aandeel, de watervaten en klieren vertoonen zich niet veranderd en het zenuwstelsel wordt niet aangedaan.

4. De weefsels, die hoofdzakelijk worden aangedaan, zijn de lederhuid, de slijmvliezen en, in gewigtige gevallen, de beenderen; andere organen lijden slechts zelden, en alsdan secundair en door verdere uitbreiding.

5. Zelden geeft de ziekte zich in de drie opgenoemde weefsels te gelijk te kennen. Nu eens lijden de slijmvliezen, dan weder de uitwendige bekleedselen het eerst en meest; er heeft eene verwisseling tusschen beide derwijze plaats, dat eene rijkelijke nederzetting in het eene, gewoonlijk met geringe stoornissen in het andere verbonden is, en de beenderen worden meestal eerst later, wanneer de Dyscrasie haar hoogste toppunt bereikt heeft, of wanneer voortdurende schadelijkheden, verkeerde behandeling en dgl. de ontwikkeling in de het eerst aangetaste werktuigen storen, aangedaan.

6. De stoornissen in de verrigtingen en de ontleedkundige veranderingen, welke door de Thymioses worden te weeg gebragt, verschillen naar de onderscheidene ziektevormen en naar de aangedane organen; doch dragen, over het algemeen, primair het karakter van prikkeling, en kenmerken zich later door eene bepaalde neiging tot uitgroeijing en verzwering.

7. In de uitwendige huid, die nu eens het eerst, dan weder na de slijmvliezen wordt aangedaan, zijn zij het

veelvormigste, doch komen in de volgende punten met elkander overeen:

a. Zij nemen altijd haren oorsprong uit de lederhuid, voornamelijk uit hare afscheidingsoppervlakte en veranderen de opperhuid en het onderhuidscelweefsel slechts secundair, in latere tijdperken en ook niet altijd.

b. Zij kenmerken zich door eene donkere, blaauwachtige, koperkleurige roodheid, beginnen gewoonlijk met vlekken van deze kleur en behouden dezelve in alle tijdperken van haar beloop.

c. Somwijlen beperkt de uitbotting zich tot deze pericarpia, welke vloeistoffen uitzweeten, en zich met korsten bedekken (zooals somwijlen bij Radesyge septentr.); menigvuldiger echter vormen zich vruchten, welke slechts zelden en voorbijgaand uit knopjes, blaasjes of puisten, doorgaans uit tuberkels bestaan.

d. Deze tuberkels onderscheiden zich van die der Scrophuloses en der Melaatschheid, behalve door hunne koperroode kleur, door hunne oppervlakkige zitplaats in de lederhuid, den meer aanmerkelijken omvang en sterkere uitpuilingen, en veranderen zich, ten minste bij de hoofdvormen, veelal in zoogenaamde Beziënsponsen, of weeke sponsachtige uitwassen, met ongelijke oppervlakte en gebrekkige vorming.

e. De vlekken, alsook de uitslag en de tuberkels, hebben eene groote geneigdheid tot ontbinding. Somwijlen beperkt zich de verzwering tot de nieuwe vorming; slechts de knobbels en Beziënsponsen worden verstoord, zonder dat er eigenlijke likteekens terug blijven; menigvuldiger echter dringt de verzwering dieper door, door de huid tot in de onder haar liggende deelen, en rigt aanmerkelijke verwoestingen aan. Ook de zweren der Thymioses zijn meestal van eenen sponsachtigen aard.

f. Zoowel bij de verschillende soorten van uitslag, als bij de zweren, welke uit haar ontstaan, is de afscheiding zeer rijkelijk; zij zijn vochtig, zoo als zulks bij weinige

andere Dermapostases het geval is. De door haar afgezonderde stof is kleverig, nu eens kleurloos, dan weder geelachtig en heeft eenen eigenaardigen, naar bedorven visch gelijkenden, reuk. Bij de meeste soorten stremt zij tot sterke, uitpuilende korsten, van eene bruine en zwartachtige kleur.

g. De Thymioses veroorzaken, naar verhouding, weinig pijn, doch zijn voor het overige ook niet gevoelloos, even als de Leproses.

h. Zij bepalen zich zelden tot enkele ligchaamsdeelen, maar breiden zich, niettegenstaande zij ook ontkiemingspunten en lievelingsplaatsen hebben, meestal over het geheele ligchaam uit.

i. De haren en nagels worden door haar niet veranderd.

k. Zij zijn van eenen vlugtigen aard, en eene verstoring in haar beloop, het plotselijke verdrijven derzelve en dgl., brengt eene verergering van het lijden der slijmvliezen, de aandoening der beenderen enz. te weeg.

l. De meeste derzelve zijn besmettelijk; de smetstof blijft in de afgescheidene stoffen van den uitslag en der zweren hangen.

8. Op eene gelijke wijze als de uitwendige huid, worden ook de slijmvliezen, door het ziekteproces der Thymioses aangedaan, tot welke de nederzetting zich bij vele ziektevormen het eerst, bij anderen eerst later en bij velen in het geheel niet wendt. Ook hier komen donkerroode en koperkleurige vlekken, naar Aphthae gelijkende uitbottingen, sponsachtige uitwassen en woekerende zweren voor, en zijn even zoo goed dragers der smetstof, als die der uitwendige huid. Het menigvuldigste vertoonen zich deze veranderingen op de slijmvliezen der mondholte en van den neus, doch soms ook op andere en, voornamelijk wanneer de uitbotting op de huid verstoord wordt, op die der luchtwegen en van het darmkanaal.

9. De beenderen worden over het algemeen slechts

dan aangedaan, wanneer voortdurende schadelijkheden, verhinderingen in zijne uitwendige ontwikkeling en dgl., het ziekteproces tot eene buitengewone hoogte doen steigen. Zij worden pijnlijk, zwellen op, vormen velerlei ziekelijke uitwassen, en gaan in verweeking en verzwering over.

10. Even als bij andere Dyscrasiae lijdt ook bij de Thymioses de voeding enz.; nogtans behooren zij tot die ziekteprocessen, welke, onder gunstige verhoudingen, en wanneer zij hunne hoogste ontwikkeling hebben bereikt, alleen door de natuur, zonder hulp der kunst, kunnen overwonnen worden.

Deelneming van het geheele organismus.

Slechts in zeldzame gevallen gaat het ontstaan van vele ziektevormen van koorts vergezeld, die zelden hevig is, en verdwijnt, zoodra de uitbotting gevolgd is. Van grooter gewigt is de uitteringskoorts, die zich, in latere tijdperken somwijlen bij de Thymioses voegt, voornamelijk wanneer belangrijke slijmvliezen of de beenderen aangedaan zijn. Dat het zenuwstelsel weinig aandeel aan de Thymioses neemt, is reeds vermeld.

Verspreiding, Mededeeling, Zamenstelling.

Er bestaan hiertoe behoorende aandoeningen, die op de uitwendige huid, en andere, die op de slijmvliezen beginnen. Bij gene hebben de onderscheidene ziektevormen verschillende ontkiemingsplaatsen, meestal die deelen der huid, die zich, ook in den gezonden toestand, door eene rijkelijke afscheiding kenmerken, doch beperken zich zelden tot haar, maar verspreiden zich gewoonlijk over het grootste gedeelte des ligchaams. Van de slijmvliezen worden, zoo als gezegd is, meestal die der mond- en keelholte het eerst aangedaan, hoewel ook andere hieraan mede deel kunnen nemen, terwijl de in dezelve verwekte veranderingen zich, met den tijd, nu eens meer, dan minder uitbreiden. Niet bij alle ziektevormen en gevallen deelt de aandoening der huid zich,

gedurende het beloop der ziekte, aan de slijmvliezen mede, en niet altijd voegt zich bij de Thymioses, die op de slijmvliezen beginnen, later eene ziekelijke verandering der uitwendige bekleedselen. Wanneer er echter eene mededeeling plaats grijpt, zoo heeft deze meestal niet volgens den zamenhang, maar sprongsgewijze plaats, en het slijmvlies lijdt over het algemeen des te sterker, hoe minder de huid aangedaan is, en omgekeerd. Onder welke verhoudingen de beenderen worden aangedaan, heb ik reeds opgegeven. Dat het ziekteproces der Thymioses, even als dat van andere Dyscrasiae, zamenstellingen zoude kunnen aangaan, valt naauwelijks te betwijfelen; doch wij kennen hetzelve nog te weinig, om met zekerheid te kunnen zeggen, met welke andere Dyscrasiae hetzelve het meest verwantschapt is. Wanneer wij in aanmerking nemen, dat, bij de Radesyge van Noorwegen, de vlekken somwijlen gevoelloos zijn, en dat men bij het Scarlievo op Pachydermia gelijkende vormingen gezien heeft, zoo mogen wij aan eene zamenstelling met Lepra denken en, bij eene andere gelegenheid, zullen wij hooren, dat ook de geschiedenis der venusziekte eene zoodanige verbinding aantoont.

Oorzaken.

Thymioses ontstaan vrijwillig en door besmetting. Over hare vrijwillige wijze van ontstaan weten wij echter nog weinig zekers. Zij komen, met weinige uitzonderingen (Cuchipe), in elken ouderdom en bij beide geslachten, voornamelijk echter menigvuldig bij kinderen en jonge lieden voor, bij welke zij niet zelden overgeërfd, somwijlen ook aangeboren zijn; vele vormen (Pians) leggen eene vooringenomenheid voor zekere menschenrassen aan den dag, en de meeste doen slechts den lageren stand vrijwillig aan, deelen zich, door besmetting, aan den hoogeren zelden mede en komen menigvuldiger op het platte land, dan in steden voor. Welke echter hare oorzaken zijn, is nog geheel en al onbekend. Even als bij de Le-

proses en bij andere endemische ziekten beschuldigt men nu eens de lucht, dan weder het drinkwater, dan weder het voedsel; doch, even als de Leproses en dgl., worden voorzeker ook de Thymioses niet door eenen enkelen, bepaalden schadelijken invloed, maar door medewerking van eene reeks van oorzaken verwekt. Het is, voor het overige, opmerkenswaardig, dat bijna alle soorten dezer Familie eene vooringenomenheid voor de nabijheid der zee toonen, voornamelijk aan de kusten voorkomen, zich zelden ver in het binnenland uitbreiden, en hoofdzakelijk die bevolkingen aandoen, welke veel aan de zeelucht blootstaan en zich, voor het grootste gedeelte, van visschen voeden. Naauwkeurigere berigten hebben wij, aangaande de wijze, op welke de besmetting werkt, niet, hoewel ook vele soorten meer vrijwillig dan door mededeeling ontstaan, en andere (de Aleppobuil) waarschijnlijk niet besmettelijk zijn. De smetstof bevindt zich in de ziekelijk veranderde huid of slijmvliezen, in den uitslag, de uitwassen of zweren, en deelt zich slechts door onmiddellijke of middellijke aanraking, niet door de lucht, mede. Het meeste wordt zij door het bij elkander slapen, door het zuigen, door den bijslaap, het gebruik derzelfde bedden, kleedingstukken, gereedschappen enz. op gezonden overgebragt, en de slijmvliezen en de uitwendige huid schijnen haar, zoo wel in eenen onbeleedigden als gekwetsten toestand, te kunnen opnemen. Wordt de smetstof in eene wond gebragt, zoo verandert zij deze eerst in eene thymieuse zweer, en eerst eenen geruimen tijd daarna volgt de eigenlijke uitbarsting der ziekte; heeft de besmetting daarentegen door de ongekwetste huid of door de slijmvliezen plaats, hetgeen veel menigvuldiger gebeurt, zoo ontstaan er geene plaatselijke verschijnselen op de aangedane plaats, even als bij de Scrophuloses, Psorideae, Syphilides enz., maar de ziekte begint met voorafgaande verschijnselen, en vertoont zich op dezelfde plaatsen, op welke zij, bij

een vrijwillig ontstaan, plagt voor te komen en die van de plaats der besmetting dikwijls ver verwijderd zijn. De teeldeelen zijn alzoo, bij al de hiertoe behoorende ziektevormen, zelfs bij personen, die door den bijslaap worden besmet, doorgaans volkomen gezond of worden eerst later, tegelijk met de geheele huid, aangedaan. Hoe veelvuldig nogtans ook de wegen zijn mogen, langs welke de smetstof der Thymioses in het organismus kan geraken, zoo schijnt zij toch niet zeer werkzaam te zijn, plant zich bezwaarlijk op den hoogeren stand, naar andere streken enz. over, en men kan zich, zooals talrijke daadzaken bewijzen, veel meer ongestraft aan haar blootstellen, dan aan die der venerische ziekte of der schurft. Hiermede komt overeen, dat de tijd, dien zij noodig heeft om zich te ontwikkelen, buitengewoon lang is, en dat men, ten minste bij vele soorten, wil waargenomen hebben, dat zij hetzelfde voorwerp slechts eenmaal in het leven zoude aandoen.

Voorkomen en algemeene Verbreiding.

De eerste geloofwaardige berigten over de aandoeningen, die wij nog heden tot de Thymioses rekenen (Framboesia en Pyrophlyctis syriaca), hebben wij te danken aan de Arabieren, die dezelve, in de 10de eeuw, in Azië en Afrika, binnen den keerkring, waarnamen. Doch reeds veel vroeger beschreven de Grieken en Romeinen dezelve, onder de benamingen van *θύμος*, *θύμιον*, *σῦκος*, *μυρμήκια*, ficus enz., welke, hoewel zij ook aan de meer ontwikkelde vormen der warme luchtstreken niet volkomen gelijk waren, toch tot dezelfde Familie konden gerekend worden, en dit is ook het geval met soortgelijke aandoeningen, van welke de Geneeskundigen der middeleeuwen, Bertapaglia, Valesco van Taranta, Franz van Piemont enz., onder den naam van Morus, Thusius, Formica en dgl. gewagen. Indien wij dierhalve ook willen aannemen, dat de eigenlijke woonplaats van volkomen ontwikkelde Thymioses, in de, tusschen de keerkringen

gelegene landen is, zoomoeten wij nogtans toestemmen, dat de haar aanverwante, hoewel ook gewijzigde en welligt slechts plaatselijke ziektevormen, reeds van de oudste tijden af in Europa voorgekomen zijn. Met de verschijning der Syphilis echter, op het einde der 15de eeuw, welke, zooals wij gezien hebben, eenen zoo merkwaardigen invloed op de Leproses uitoefende, schijnen ook de Thymioses van het westen verdwenen te zijn; zij worden niet meer als zelfstandige ziekten, maar slechts als verschijnselen der Lues aangehaald. De Thymioses der keerkringen echter behielden hare regten en verdwenen niet voor de nieuwe besmettelijke ziekte, toen deze ook tot haar werd overgebragt. Wij vinden haar nog heden in dezelfde gedaante, in welke de Arabieren der 10de eeuw haar beschreven, in Afrika, Azië, en bovendien nog in de onder de keerkringen gelegene streken der Nieuwe wereld. Toen echter de Syphilis, in de vorige eeuw, aan kwaadaardigheid begon af te nemen, ontstonden er, gelijktijdig met het verschijnen der Neolepra, op vele plaatsen der gematigde en zelfs der koude luchtstreek, weder ziektevormen, welker verwantschap met de Thymioses niet te ontkennen is, hoewel zij ook, in vele opzigten van die der keerkringen afwijken en tot een ander Geslacht behooren; ik bedoel de Radesyge, het Scarlievo, de Sibbens enz. De Familie telt thans, even als de Melaatschheid, oude en nieuwe, tusschen de keerkringen en in Europa voorkomende ziektevormen en beperkt zich niet meer tot zekere breedte- en lengtegraden; ja zelfs de hoogere ligging der plaatsen schijnt geenen merkbaren invloed op haar uit te oefenen, want hoewel alle hare soorten zich veelal tot de kusten bepalen, zoo komen zij toch ook hier op eene niet onbelangrijke hoogte voor. Hoewel echter de Familie, in haar geheel, over eene zeer groote uitgebreidheid voorkomt, zoo geldt dit nogtans niet van de enkele Geslachten en soorten; zij bepalen zich alle, nu eens tot engere, dan weder tot meer uitgebreide grenzen

en, met uitzondering van een eenig Geslacht (Pians), zijn zij allen endemisch en beperken zich tot enkele landen of distrikten.

Beloop, Duur, Uitgangen.

De Thymioses verloopen, even als alle Dyscrasiae, chronisch, hoewel men, bij hare zuivere, tusschen de keerkringen voorkomende ziektevormen, eene zekere regelmatigheid in den duur opmerkt, welke bij de meeste andere Dermapostases vreemd is; zij loopen, wanneer zij niet gestoord worden, gewoonlijk binnen 1 tot 2 jaren ten einde. Die soorten daarentegen, welke zich buiten de keerkringen vertoonen, bepalen zich niet tot dezen tijd, kunnen jaren lang duren, verdwijnen en weder uitbreken en, nemen de Thymioses der keerkringen, door slechte behandeling, verkoudheid en dgl., toe, zoo duren zij niet zelden eenen onbepaald langen tijd en zelfs tot aan den dood. De uitgangen, welke de hiertoe behoorende ziekten kunnen maken, zijn:

1. In volkomene genezing. Het is eene bijzondere eigenschap dezer Familie, door welke zij zich van de meeste aanverwante ziekteprocessen onderscheidt, dat alle hare ziektevormen, zonder behulp der kunst, in genezing kunnen eindigen, hoewel deze uitgang ook bij alle Geslachten en soorten niet even veelvuldig is en bij de tusschen de keerkringen gelegene vormen veel meer, dan bij de zich in hoogere streken vertoonende Thymioses voorkomt. Waar echter de natuur niet toereikende is, geschiedt de genezing toch meestal door de kunst. Onder welke verschijnselen en krises zij volgt, zullen wij, bij de behandeling der enkele vormen, zien.

2. In gedeeltelijke genezing. Er kunnen velerlei, naar gelang van den vorm verschillende, stoornissen terug blijven.

3. In andere ziekten. Behalve de aandoening van inwendige organen, van het slijmvlies der darmen, der ademhalingswerktuigen, der beenderen enz., welke

het gevolg schijnt te zijn, wanneer Thymioses in hare uitwendige ontwikkeling worden gestuit, voegen zich bij haar, even als bij andere Dermapostases, Hydrops, Marasmus en bij de tusschen de keerkringen voorkomende soorten, voornamelijk het zoogenaamde aardeten.

4. In den dood. Deze volgt meestal onder de verschijnselen van uitteringskoorts, welke de verzweringen van verschillende, voornamelijk van inwendige organen vergezelt, of zij ontstaat door Hydrops, Marasmus en dgl.

Voorzegging.

Het ziekteproces der Thymioses, tegen welke de natuur meer dan tegen de meeste andere Dyscrasiae vermag, stelt in het algemeen eene vrij gunstige voorzegging daar. De tusschen de keerkringen voorkomende soorten zijn minder kwaadaardig dan de nieuw ontstane aandoeningen der gematigde en koude luchtstreken, bij welke, zoo als het schijnt, reeds de geringere warmtegraad van den dampkring belemmerend op de uitwendige ontwikkeling der ziekte werkt, en het is veel gunstiger, wanneer alleen de huid en de meer uitwendig gelegene slijmvliezen, dan wanneer de beenderen, inwendige organen enz. aangedaan zijn. Bovendien hebben nog invloed op de voorzegging de ouderdom en de gesteldheid der zieken, de toestand hunner krachten en hunne overige gezondheid, de duur der ziekte, het aanwezen van uitteringskoorts, waterzucht en dgl.

Behandeling.

Het is niet wel mogelijk, aan de aanwijzing voor de oorzaken te voldoen, zoo lang wij de voorwaarden niet naauwkeuriger kennen, onder welke de Thymioses zich vrijwillig ontwikkelen. Nogtans leert de ondervinding, dat vele ziektevormen veel ligter genezen of van zelve verdwijnen, wanneer de zieken uit de plaatsen, in welke hun lijden endemisch is, naar andere oorden worden overgebragt. Van andere Thymioses daarentegen weten wij, dat eene zoodanige plaatsverandering vruchteloos is,

en de Aleppobuil ontwikkelt zich bij voorwerpen, die de kiem der ziekte eenmaal in zich hebben opgenomen, ook ver van de Syrische kust verwijderd. Altijd echter is eene gepaste levenswijze en de verwijdering van alle schadelijkheden, welke de Dyscrasie zouden kunnen bevorderen, of de uitwendige ontwikkeling van het lijden stremmen, een veelvermogend hulpmiddel der behandeling. Tegen de besmetting behoedt de vermijding der onmiddellijke of middellijke aanraking; aan eene verstoring der reeds ingebragte smetstof kan voorzeker slechts dan worden gedacht, wanneer zij, door eene wond opgenomen, zich met plaatselijke toevallen openbaart, terwijl, in zoodanige gevallen, bijtmiddelen kunnen aangewezen zijn.

De ziekte-aanwijzing vereischt natuurlijk ook hier eene opheffing der Dyscrasie, doch daarbij kan niet worden bepaald, of de uitscheiding der eenmaal ontwikkelde ziektestof in uitwendige, minder gewigtige organen moet bevorderd worden, wil men inwendige werktuigen van meer belang bewaren, en of de natuur menigmaal in staat zal zijn, door uitscheiding van het ziekelijke voortbrengsel, geheel alleen de ziekte meester te worden. Het warm houden en de opwekking van de afscheiding der huid door baden, houtdranken, zwavel, Antimonium en dgl., bewijst alzoo bij alle Thymioses goede diensten en is, in vele gevallen, voornamelijk bij de tusschen de keerkringen voorkomende soorten, tot eene grondige genezing voldoende, terwijl eene vroegtijdige aanwending der beperkende, opdroogende middelen, der kwikzilverbereidingen en dgl., dikwijls de ziekte alleen terug drijft naar inwendige organen, de beenderen, de spijsverteringswerktuigen enz. verplaatst of slechts eene schijnbare, tijdelijke genezing bewerkt, op welke eene des te gewigtigere instorting volgt. Doch niet altijd zijn de genoemde eenvoudige middelen toereikende; bij zwakke, kwaadsappige voorwerpen, bij de Thymioses van koudere

luchtstreken, in gevallen, bij welke reeds de beenderen lijden, bij zamenstellingen met andere Dyscrasiae enz. betoonen zij dikwijls niet het gehoopte nut, en is ook de geneeskracht der natuur te zwak om alleen het gebrek te overwinnen. In dit geval is eene inwerkende behandeling noodzakelijk, welke, even als bij andere Dyscrasiae, het plantaardige leven in zijne wortelen omstemmen en tegen de parasitische ziekte onmiddellijk, eigenaardig, werken kan. Gewoonlijk heeft men, in zoodanige gevallen, door de gelijkvormigheid met de Syphilis verleid, het kwikzilver, nu eens inwendig, dan weder uitwendig aangewend, doch zijne uitkomsten zijn bij de meeste soorten, zoo als wij bij hare afzonderlijke beschrijving zullen zien, zeer twijfelachtig, en het schijnt bijna, als of de onthoudingskuur, in vereeniging met middelen, welke de afscheidingen opwekken, ook in ver gevorderde gevallen, boven het gebruik van het kwikzilver te verkiezen zij. Men kan, voor het overige, ook niet overal van hetzelve gebruik maken, daar vele soorten, b. v. Scarlievo en Frambroesia, het niet schijnen te kunnen verdragen, en overal moet, bij de afnemende krachten, bij de vergezellende uitteringskoorts, een versterkende leefregel gevolgd worden. Hoedanig de werking van het Aurum natro-muriaticum, Argent. nitric., Jodium, Anthracokali en soortgelijke middelen tegen de Thymioses is, moeten eerst nadere proeven leeren.

Van de middelen, welke uitwendig kunnen worden aangewend en van andere symptomatische aanwijzingen, zal bij de enkele Geslachten gesproken worden; de uitgangen in Hydrops, Marasmus en dgl. vorderen daarentegen dezelfde geneeswijze als bij andere Dyscrasiae.

Verdeeling.

Ik verdeel de boven behandelde vormen der Thymioses in drie Geslachten, van welke de eerste, Framboesia, de oude, oorspronkelijk tusschen de keerkringen voorkomende vorm, de Pians en Yaws, de tweede Rade-

syge (kustziekte), de eerst in den nieuweren tijd ontstane, in hoogere streken te huis behoorende Thymioses, en de derde Pyrophlyctis, twee soorten bevat, die insgelijks in de heete luchtstreken voorkomen en welligt met de Pians te zamenhangen, doch niet, even als deze, de geheele huid en dikwijls ook slijmvliezen en beenderen, maar slechts enkele plaatsen der huid aandoen. Aan het laatste Geslacht mogen ook de θύμια, Ficus en Mori van den vroegeren tijd, zijn aanverwant geweest; zij komen echter tegenwoordig niet meer als zelfstandige ziekten voor.

I. Geslacht. Framboesia. *

De Guineapokken.

Synonymen. Safath; Schir-Benadsch Arab. — Lepra fungifera der Cartheuzers. — Thymiosis Swediaur. — Mycosis framboisé Alib. — Die Beerschwämme von Guinea; die Pocken von Amboina (Bontius); die Erdbeerpocken. — Taw in Africa. — Pian; Epian in Amerika. — Les Pians. — Yaws. — Momba in Angola — As boubas in Brazilië.

De meening van Sprengel, dat Pians en Yaws verschillende ziekten zouden zijn, werd, door nieuwere waarnemingen, niet bevestigd. De Engelschen hebben ons, als Yaws, over het algemeen slechts vroegere tijdperken en ligtere gevallen beschreven, dan de Franschen onder de benaming van Pian. Eene der beste beschrijvingen der ziekte, die ik hoofdzakelijk volg, is die, welke de Portugees Gomes, in den vierden Band der Memorias da Academ. de Lisboa geleverd heeft.

Afbeeldingen. Tab. XVII. 1. 1a. 2. 2a.

Kenmerken.

Voorafgegaan door pijnen in de ledematen, gastrische en niet zelden koortsachtige verschijnselen, komen er op verschillende ligchaamsdeelen en langzamerhand over het geheele ligchaam, donkerroode, groepsgewijs staande vlekken te voorschijn, op welke zich spoedig knopjes en tuberkels verheffen. Op deze wordt de opperhuid verstoord, en uit dezelve groeijen roode sponsachtige uitwassen, die eene kwalijk riekende, etterachtige stof afzonderen. Op enkele plaatsen vormen zich gewoonlijk zweren (Mama-Yaws) en, waar de opperhuid zeer dik is, in stede der sponsachtige, wratvormige, pijnlijke verhevenheden (Crabbe-Yaws). Het beloop is chronisch, en eerst na 8 tot 9 maanden verkrijgt de uitbotting hare volkomene ontwikkeling. Alsdan verwelken en verdroogen in gunstige gevallen de sponsachtige verhevenheden en verdwijnen zonder likteekens, de zweren heelen, en de zieken genezen in het tweede of derde jaar. In gewigtigere gevallen daarentegen, voornamelijk bij eene slechte behandeling, gaan de uitwassen in verzwering over, vormen zich kwaadaardige zweren in de keelholte, ontstaan er pijnen in de beenderen, Gummata, Caries, verheft zich uitteringskoorts en sterven de zieken.

Verdeeling.

Men zoude welligt twee soorten of variëteiten, framboesia vulgaris en maligna, kunnen onderscheiden, van welke de eerste meer met de Yaws, de tweede meer met de Pians overeenkomt; hare grenzen nogtans zijn moeijelijk te bepalen; de eene gaat in de andere over, en meestal zijn het de uitwendige verhoudingen, welke de ziekte kwaadaardig maken; wezentlijk is het steeds hetzelfde lijden.

Verschijnselen.

Slechts zelden zonder voorafgaande verschijnselen, meestal nadat zich de zieken, gedurende eenen langeren of korteren tijd, afgemat en krachteloos gevoeld, aan ge-

brekkigen eetlust, ligte huiveringen en aan, naar rheumatische gelijkende pijnen in de ledematen geleden hebben, komen er op de huid, nu eens slechts op eene plaats, dan weder op meerdere te gelijk, kleine donkerroode vlekken te voorschijn, die gewoonlijk groepsgewijs bij elkander staan en, behalve eene ligte jeuking, niets onaangenaams met zich voeren. Zoodanige deelen der huid, op welke de afscheiding rijkelijker dan op andere is, de okselholten, de hals, de buigingen der gewrichten, de liesstreek enz., worden meestal bij voorkeur het eerst aangedaan, doch spoedig verspreidt de uitbotting zich over het grootste gedeelte des ligchaams. Op elke vlek verheft zich, met den tijd, een knopje, ter grootte eens speldenkops, hetwelk langzamerhand grooter wordt, en in weeken en maanden tot eenen erwtgrooten, weeken tuberkel aangroeit. Gewoonlijk zijn deze tuberkels donkerrood, somwijlen echter ook van de gewone kleur der huid; hunne oppervlakte schubt zich zemelvormig, in witte plaatjes af en van lieverlede wordt hunne punt van de opperhuid beroofd. Er vloeit geen etter, maar slechts eene geringe hoeveelheid eener waterachtige, stinkende stof uit, en onder eene spekachtige, breiachtige, op de grondvlakte van den tuberkel wortelende laag, een klein, vleeschrood, sponsachtig uitwas van een in lappen verdeeld maaksel. Deze sponsachtige verhevenheden, welke, wegens hare overeenkomst met aardbeziën, aan de ziekte den naam van Framboesia (Sauvag.) gegeven hebben, woekeren, terwijl zich haar spekachtig overdeksel losstoot, uit de tuberkels te voorschijn, en verkrijgen eene verschillende grootte en gedaante; nu eens worden zij meer kegelvormig, dan weder breiden zij zich meer in de breedte uit; niet zelden vloeijen meerdere, naast elkander staande, ineen en vormen aldus verschillend gevormde, verhevene vlekken, voornamelijk geheele en gedeeltelijke kringen. Zij scheiden eene waterdunne, zeer stinkende vloeistof af, die, op de uitwassen en in

hunne tusschenruimten, tot lichte, witachtige schubbenvormige korsten opdroogt, welke langzamer aangroeijen en eerst na verscheidene maanden hare volkomene ontwikkeling verkrijgen. Zij veroorzaken weinig pijn, en de haren der door haar aangedane plaatsen vallen niet uit; hare donkerroode kleur wordt, met den tijd, en aan de lucht blootgesteld zijnde, bleek en ten laatste wit; eindelijk worden zij slap, verdroogen en vallen af, zonder op de huid eenig ander spoor, dan eene donkere vlek, achter te laten, die insgelijks spoedig verdwijnt. De ziekte eindigt bijna nimmer met ééne uitbotting; gedurende haar geheele beloop komen er, terwijl de vroeger verschenene exanthematische vormingen reeds in vollen bloei staan of beginnen uit te droogen, op andere ligchaamsdeelen of tusschen de oude uitbotting, weder nieuwe groepen van knopjes, tuberkels en sponsachtige uitwassen te voorschijn en verlengen den duur van het lijden. Eene eigenaardige wijziging ondergaat de Pianuitslag op de voetzolen, zeldzamer in de handpalmen. De Engelschen noemen hem Crabbe-Yaws, de Brazilianen Cravos en de Franschen onderscheiden Crabe sèche en verte. De dikke opperhuid dezer ligchaamsdeelen en de aanhoudende drukking, welke voornamelijk de voetzolen ondergaan, verhinderen hier de uitwendige ontwikkeling van de in de lederhuid gevormde tuberkels en dien ten gevolge zakken zij, even als de likdoorns, in de lederhuid en breiden zich naar binnen en in de breedte uit. De plaats is opgezwollen, hard en eeltachtig, de huid is ruw, droog en wit, als met meel bestrooid (Crabe sèche), en de aanraking en het gaan zeer pijnlijk. Wordt echter de opperhuid, welke den Crabbe-Yaw bedekt, eindelijk afgestooten, zoo komt er eene vleeschroode, rijkelijk afscheidende laag eener sponsachtige zelfstandigheid (Crabe verte) te voorschijn. Houden deze bezwaarnissen langen tijd aan, zoo vormen zich ook wel, aan de toppen der vingers en toonen, pijnlijke uitwassen van de

grootte en gedaante van kleine kersen (Guignes), die het gebruik der ledematen zeer moeijelijk maken; de nagels blijven echter onveranderd. Bij de meeste zieken kenmerkt zich een der tuberkels en eene menigte van uitwassen, door hunnen omvang en hardnekkigheid en verkrijgen van daar de benamingen van Mother- of Master-Yaw, Mama-pian, Mai das boubas. De zitplaats van den Mama-pian is gewoonlijk aan de onderste ledematen, en terwijl de knobbels en uitwassen, welke hem daarstellen, zich spoedig ontbinden, gaat hij weldra tot eene sponsachtige, rijkelijk afscheidende zweer over, die zich meer of min in de breedte en diepte uitbreidt. Deze blijft doorgaans langer bestaan, dan de overige uitbotting, en geneest nimmer zonder likteekens, die somwijlen zeer groot en diep zijn.

Aan alle deze voorafgaande verschijnselen op de huid neemt, voor het overige, bij anders gezonde voorwerpen, het geheele organismus slechts een gering aandeel. Met de uitbotting der vlekken verdwijnen de voorafgaande verschijnselen, de eetlust keert terug, de afscheidingen regelen zich, slechts de pis is gewoonlijk merkbaar bleek, en behalve de zwakte, afmatting en tegenzin voor den arbeid, zijn de aangedane voorwerpen bijna volkomen gezond. Bij zeer prikkelbare personen beginnen, wel is waar, ook de latere uitbottingen somwijlen met koorts en pijn in de gewrichten, doch deze toevallen zijn steeds matiger dan in den aanvang, dreigen nimmer gevaar, en in de meeste gevallen ontbreken zij geheel. Slechts bij zwakke voorwerpen, bij eenen langen duur der ziekte en rijkelijke afscheiding der sponsachtige uitwassen, voornamelijk van den Mama-pian, ontstaat er vermagering, begint de kleur der huid meer naar het aardkleurige en geelachtige over te hellen, lijdt de spijsvertering, ontstaat er een symptomatisch aardeten (Leucophlegmasia Aethiopum), diarrhoea enz. en ook wel uitteringskoorts.

Hoe zacht en zonder gevaar echter de Yaws bij anders gezonde voorwerpen en bij een ongestoord beloop ook

verloopen, zoo vreeselijk zijn zij dikwijls bij kwaadsappige, klierziekige en scheurbuikige voorwerpen, of wanneer hunne ontwikkeling op de huid verhinderd en onderdrukt wordt. In het eerste geval veranderen de meeste der sponsachtige uitwassen in kwaadaardige zweren, welke eene groote hoeveelheid eener etterachtige stof afscheiden en zich met korsten bedekken, onder welke zij hare verstoringen in de diepte voortzetten, de beenderen aandoen en niet zelden, door doorknaging van groote vaten, doodelijke bloedingen te weeg brengen. Menigmaal gaat in zoodanige gevallen ook het slijmvlies van den neus in verzwering over, de neusbeenderen worden carieus, de keelholte en het verhemelte verstoord, en eene hevige uitteringskoorts, dikwijls met putride verschijnselen, put de krachten uit en brengt den dood aan. Stellen de lijders zich echter, voornamelijk omstreeks den regentijd, aan eene verkoudheid bloot, of wordt de uitslag, zooals de slavenhandelaars plagten te doen, dadelijk bij zijn ontstaan, met kwikzilverinwrijvingen behandeld, zoo verplaatst zich het op de huid beperkte, terug gedreven lijden op de beenderen, op de zintuigen en naar inwendige organen. Er ontstaan hevige pijnen in de pijpbeenderen, die voornamelijk des nachts toenemen, Osteomalacia, gomgezwellen, Exostoses en vroeg of laat Caries, uit het inwendige beenvlies haren oorsprong nemende. De zieken worden blind en doof, beginnen te hoesten of aan aanhoudende diarrhoeën te lijden en sterven aan Phthisis of Lienterie, aan verzwering der darmen of aan waterzucht.

Voorkomen en Oorzaken.

Het eigenlijke vaderland der Framboesia schijnt Afrika te zijn. Reeds de Arabieren der 10de eeuw (Ali, de zoon van Abbas) kenden haar als eene in Aetiopië menigvuldig voorkomende ziekte, en beschreven niet slechts den uitslag in het algemeen (Safath, Schir-Benadsch Avicenna), maar ook den Mama-pian (Bolachith), de

Crabbe-yaws (Botamin) en de Guignes (Dahesah). Uit Gentilis da Foligno en Leo van Africa echter blijkt, dat deze ziektevorm ook in de 14de en 15de eeuw in dat werelddeel veelvuldig was, en in onzen tijd heeft men de Pians en Yaws niet slechts in Guinea, alwaar, volgens Winterbottom, elke neger, eenmaal in het leven, door hem wordt aangedaan, maar ook in Barbaryë (Lemprière), in Masnah (Bruce) en op vele andere plaatsen waargenomen. De aandoening bepaalde zich echter niet tot dit werelddeel, want reeds Ali vermeidt, dat zij ook in Indië voorkwam. Bontius zag haar, in den aanvang der 17de eeuw, te Amboina, en op de andere Moluksche eilanden, en in Amerika, alwaar zij welligt door den slavenhandel is overgebragt geworden, komt zij thans niet minder, dan in Afrika voor. De Antillische eilanden, Midden-Amerika, Guiana en Brazilië worden voornamelijk door haar bezocht; zeldzaam is zij reeds in het zuidelijke gedeelte der Vereenigde Staten, en aan gene zijde van 35 graden breedte, schijnt zij nimmer voorgekomen te zijn. Even als alle Thymioses toont zij eene vooringenomenheid voor de kusten, ten minste komt zij hier menigvuldiger voor, dan in het binnenland.

In Guinea ontstaat zij vrijwillig en door besmetting; of zij echter ook in andere oorden, en voornamelijk in Amerika, door besmetting kan ontstaan, zooals Piso, Darwin, Pouppé-Desportes en anderen beweren, of dat zij zich aldaar slechts door mededeeling uitbreidt, zooals Rankine, Gomes, Mason enz. verzekeren, kan ik niet beslissen. Als zeker zoude men echter kunnen beschouwen, dat zij vrijwillig slechts bij gekleurde menschen, welligt alleen bij negers, voorkomt. Aan de westkust van Afrika zoude zij elken inboorling en de meesten reeds in den kinderlijken leeftijd of omstreeks de huwbare jaren aandoen. Men houdt, hoewel ik niet weet met welk regt, de onzuiverheid en de ongezonde voeding der negers met zetmeel bevattende planten, dikwijls ranzig vet

en een zoetachtig, uit Turksch koren bereid bier, benevens de heete, vochtige lucht van die streken, voor hare aanleidende oorzaken. Dikwijls is zij echter ook, niet slechts in Guinea, maar ook in Amerika, overgeërfd of aangeboren.

De smetstof der Pians, door welke zij waarschijnlijk menigvuldiger dan vrijwillig ontstaan, bezit alle de bij de Familie opgenoemde eigenschappen. Zij is met de afgescheidene stoffen der sponsachtige uitwassen en zweren verbonden en deelt zich slechts door aanraking mede. Zij plant zich ligter in bij negers, dan bij andere menschenrassen, het moeijelijkst bij de Europeanen, ofschoon ook zij niet volkomen tegen haar beschut zijn, en kinderen, jonge lieden en zwakke voorwerpen nemen haar ligter op dan anderen. Om zich in eene ongekwetste huid te vestigen, is er, even als zulks bij de schurft plaats heeft, eene langere aanraking en dierlijke warmte noodig; terwijl Masson de huid van verscheidene negers met eene zelfstandigheid van den Pian liet wrijven, zonder besmetting te bewerken, deelt het te zamen slapen, het zuigen, de bijslaap enz., volgens Comes en Maillet, de ziekte menigmaal mede; zij ontstaat, onder zoodanige verhoudingen, zonder plaatselijke toevallen, op de plaats van inbrenging. Ligter daarentegen werkt de smetstof in wonden; de inenting gelukt volkomen, en kleedings- of verbandstukken, ja zelfs vliegen kunnen de smetstof op gekwetste plaatsen, zweren en dgl. overdragen. In zoodanige gevallen verandert eerst de wond, welke de kiem opnam, in den Mama-pian, en eerst dan volgt de algemeene uitbarsting. De tijd van inwerking, bij de eerste wijze van besmetting, zoude, volgens Gomes, tusschen de 12 en 60 dagen zijn; Mason daarentegen, die meerdere inentingen met het lancet in het werk stelde, zag, na 3 weken, op de plaats van inenting, tuberkels en na 6 weken sponsachtige verhevenheden en algemeene uitbottingen ontstaan. In Guinea houdt men zich

overtuigd, dat men slechts eenmaal in zijn leven door de ziekte kan worden aangedaan, en ent derhalve de kinderen in, omdat zij, op deze wijze verwekt, minder kwaadaardig verloopen zoude. In de West-Indiën daarentegen wil men voorbeelden eener tweede aandoening gezien hebben, waarvan echter andere waarnemers beweren, dat zij slechts instortingen van het niet volkomen genezene, slechts verborgen geweest zijnde lijden zouden zijn.

Beloop, Duur en Uitgang.

Het beloop is chronisch; in de gunstigste gevallen duurt Framboesia 6, 12 tot 18 maanden en niet zelden 2 tot 3 jaar. Wordt het lijden echter met andere Dyscrasiae zamengesteld, of wordt het door slechte behandeling en dgl. verstoord, zoo kan hetzelve het geheele leven door blijven bestaan. Wanneer de lijders door eene koortsachtige aandoening worden aangedaan, dan verdwijnt de uitslag doorgaans, om terug te keeren, wanneer de koorts afgeloopen is. De menigvuldigste uitgang is in genezing, en niet zelden is hiertoe geene hulp der kunst noodig. Wanneer de uitbotting hare tijdperken doorloopen heeft, verdroogen de uitwassen en vallen af, de Mama-pian neigt tot genezing, de vroegere kracht keert terug en de ziekte eindigt met een rijkelijk zweet, bezinksels in de pis, somwijlen ook met kritische darmontlastingen. Niet zelden laten echter de Guinea-pokken ook meer of min hevige stoornissen van enkele werktuigen terug en eindigen aldus in gedeeltelijke genezing. Het menigvuldigste blijft de Mama-pian als eene kwaadaardige zweer terug, welke, door haren verderen voortgang en door de bovenmatige afscheiding, zelfs het leven in gevaar kan brengen, en de Crabbe-yaws verdwijnen niet altijd met de eigenlijke ziekte, maar zijn dikwijls nog langen tijd, zonder eene doelmatige behandeling dikwijls het geheele leven, in het gaan en in de vrije beweging der handen hinderlijk. Zijn er echter

aandoeningen der beenderen ontstaan, welke de negers Bone de jam mi noemen, zoo duren ook deze dikwijls nog langen tijd voort, nadat alle overige toevallen verdwenen zijn, en een leucophlegmatische toestand, met neiging tot aardeten en tot Hydrops is, bij zwakke voorwerpen, niet slechts een begeleider, maar ook menigmaal een gevolg der Yaws. Dat de ziekte ook den dood ten gevolge kan hebben, en dat deze uitgang, nu eens ten gevolge der uitteringskoorts, die met de uitwendige zweren of met de aandoeningen der beenderen gepaard gaat, dan weder door veretteringen der longen of der buiksingewanden, of ook door waterzucht kan volgen, werd reeds vroeger vermeld.

Voorzegging.

De doodelijke uitgang komt, naar verhouding, zelden voor en de voorzegging is in het algemeen gunstig; zelfs de aandoeningen der beenderen laten dikwijls nog genezing toe. Sterke krachtige voorwerpen, in den bloei hunner jaren, staan de ziekte ligter en in korteren tijd door, dan zwakke voorwerpen, dan kinderen en grijsaards; het gevaarlijkste wordt het lijden echter dan, wanneer het zich met andere Dyscrasiae, voornamelijk met klierziekte, scheurbuik en dgl. zamenstelt.

Lijkopening.

Men heeft nog weinige lijken van aan Pians gestorvene lijders onderzocht. Schilling vond aanmerkelijke nederzettingen en verzweringen in de ingewanden van den onderbuik en der borstholte. De verstoring van de, door de ziekte aangedane beenderen begint van binnen naar buiten, en terwijl hunne uitwendige oppervlakte zich gewoonlijk slechts opgezwollen, maar voor het overige glad en gezond voordoet, is de inwendige zeer week en zonder zamenhang, en hun Diploë toont aanmerkelijke holten, die met eene dunne, roodachtige, zeer stinkende vloeistof gevuld zijn.

Behandeling.

Wij weten niet, van welke middelen de negers zich, in hun vaderland, tegen Framboesia bedienen, doch in Brazilië zijn onder dezelve de bladeren der Caroba (Bignonia coerulea Linn.), een ligt bitter en zacht afvoerend middel, in verbinding met Sarsaparille, Guajac en andere Diaphoretica, zeer beroemd. De Europeanen, in de meening, dat de Pians van eene syphilitische natuur waren, wendden vroegtijdig het kwikzilver aan, en langen tijd bleef hetzelve het hoofdmiddel, hoewel men zich spoedig overtuigde, dat het, in het tijdperk van uitbotting, deze stremde en verhinderde, de ziekte naar inwendige organen, voornamelijk naar de beenderen dreef, en dat het ook in latere tijdperken, op verre na die eigenaardige werking niet toonde, als in de gewone venusziekte. Men diende het niet meer in het begin van het gebrek toe, maar ondersteunde aanvankelijk deszelfs verschijning door zweetdrijvende dranken, zwavel met Antimonium, zuiverheid, matige beweging, voedende diëet en dgl., en wachtte eerst, nagenoeg 2 tot 3 maanden, de volle uitbotting af, alvorens men tot het kwikzilver zijne toevlugt nam, om, zooals men meende, het gift te vernietigen. De Engelschen dienden meer Sublimaat of Calomel toe; de Franschen wendden de smeerkuur aan, en velen gaven het kwikzilver inwendig, tot dat er speekselvloed volgde en de sponsachtige uitwassen afvielen, en alsdan onderhielden zij, om instortingen voor te komen, de kwijling, door inwrijvingen, nog 60 dagen lang. Door deze geneeswijzen werden vele zieken beter, en de genezing volgde meestal spoediger, dan wanneer men haar aan de natuur overliet. Dikwijls echter wederstonden de Pians ook alle kwikzilvermiddelen, veranderden, onder hunne aanwending, in kwaadaardige zweren, deden de beenderen aan of verdwenen slechts, om met ergere toevallen terug te keeren. Dusdanige ondervindingen moesten steeds tot eene meer voorzigtige behandeling

met het kwikzilver lijden, en alle nieuwere waarnemers stemmen daarin overeen, dat hetzelve, als een zeer twijfelachtig middel, bij eenvoudige Framboesia niet gebruikt, en slechts tot verouderde en kwaadaardige gevallen beperkt moet worden. Mason laat zijne zieken, in het eerste tijdperk, in eenen gelijkmatigen warmtegraad verblijven, naar hunne krachten, ligten arbeid doen, geeft hun eenen voedenden vleeschkost en bevordert de uitbotting, door menigvuldige baden, strenge zuiverheid en een afkooksel der Sarsaparille met kleine giften Tart. stib., door spiesglans- en zwavelmiddelen. Is deze geheel ontwikkeld, zoo geeft hij, ten einde de krachten der zieken te ondersteunen, behalve den voedenden kost, ook tonische middelen en laat het overige aan de natuur over; slechts de groote, te sterk woekerende en afscheidende Yaws stipt hij met den helschen steen aan. Onder deze behandeling genezen de zieken, zooals hij verzekert, wanneer verkoudheid afgeweerd en voor het open houden der afscheidingen zorg gedragen wordt, in 6 tot 12 maanden. Verdwijnt de uitslag, en worden de beenderen de zitplaats van opzwellingen, hevige pijnen enz., zoo bewijzen zeebaden, Sarsaparille, Guajac en dgl. goede diensten; ook de pillen van Plummer bevond Rancine somwijlen zeer werkzaam. Bij de zweren der mond- en neusholten echter bleven alle middelen vruchteloos, en de met Scrophulosis of andere Dyscrasiae zamengestelde Pians zijn doorgaans ongeneeslijk. Den Mama-pian laat men, zoo lang de algemeene uitbotting nog bestaat, onaangeroerd, en eerst wanneer deze verdwenen is en niet van zelven geneest, trachte men hem door bijtmiddelen, aluin, kopergroen of helschen steen, te vernietigen, terwijl men gelijktijdig de natuurlijke afscheidingen opwekt. De Crabbe-Yaws worden door verweekende omslagen, baden en blaartrekkende pleisters verweekt en verdeeld, of, wanneer dit niet gelukt, snijdt men dezelve in en bestrijke die met kopergroen

of helschen steen, dewijl het Sublimaat, dat velen voorgeslagen hebben, ligtelijk dieper inwerkt en niet zelden Tetanus zoude kunnen verwekken. Anderen geven den raad, dezelve, even als de Guignes, met den wortel uit te snijden en de wonden volgens de algemeene regelen der Heelkunde te behandelen.

II. Geslacht. Radesyge. *

De Kustziekte.

Synonymen. Ik bedoel met deze, oorspronkelijk Noorweegsche benaming, welke, volgens den eenen kwaadaardige ziekte (böse Seuche), volgens den anderen korstziekte (Raudenkrankheit) en volgens den derden schubziekte (Schuppenseuche) beteekent, niet alleen den aan de kusten der Noord- en Oostzee te huis behoorenden, gewoonlijk Radesyge genoemden ziektevorm, maar eene reeks van onder elkander aanverwante ziekten, die slechts onderdeelen van hetzelfde Geslacht schijnen te zijn, de meeste van die aandoeningen, welke anderen als Pseudosyphilis of Syphiloides beschreven.

Kenmerken.

Onder pijnen in de ledematen en over het geheele ligchaam en met catarrhale toevallen, kleurt zich eerst het slijmvlies der keel-, mond-, neusholte enz. rood en wordt de zitplaats van naar Aphthae gelijkende uitbottingen; doch spoedig daarna verschijnen er, met nalating der pijnen in de ledematen, enz., ook op de huid van verschillende ligchaamsdeelen, donkerroode, koperkleurige vlekken. Somwijlen groeijen er uit dezelve knopjes, puisten, tuberkels en sponsachtige uitwassen; altijd echter gaan zij vroegtijdig in eene woekerende verzwering over en

brengen, door deze, dikwijls eene zeer uitgebreide verstoring te weeg. Ook de aangedane slijmvliezen gaan in verzwering over, en bereikt het gebrek zijnen hoogsten graad, zoo worden de beenderen aangedaan en carieus; vervolgens verheft zich uitteringskoorts en niet zelden sterven de zieken.

Verdeeling.

Ik reken tot dit Geslacht, behalve het scandinavische Syphiloid van Hünefeld, met welke de Holsteinsche Marschkrankheit, de Liktra in IJsland en gedeeltelijk ook de Lepra Esthonum volkomen overeenkomen, de Sibbens in Schotland, het Malo di Scarlievo en de ziekte van St. Paul. Dit Geslacht wordt dus in 4 soorten verdeeld. De Falcadina, de ziekte van Brünn en Raulin's Pian de Nérac waren geene Thymioses, maar op de gewone wijze verwekte Syphilis, welke zich slechts aan buitengewoon vele voorwerpen mededeelde en epidemisch werd.

---

1. *Soort. Radesyge septentrionalis.* *

De Noordsche Kustziekte.

Synonymen. Lepra septentrionalis Callisen. — Lepra holsatica Struve. — Gedeeltelijk Lepra Esthonum. — Morbus Ditmarsicus. — Radesyge, Saltflod, Slemsygen, Stygsygen, Spilt enz. in Noorwegen. — Liktrá in IJsland. — Marschkrankheit in Holstein. — Das scandinavische Syphiloid Hünefeld. — Die nordische Küstenseuche.

Afbeeldingen. Tab. XVII. 3. 3a. 3b.

Verschijnselen.

Het lijden begint doorgaans met naar rheumatisch-catarrhale gelijkende bezwaarnissen, pijnen in de ledema-

ten, hoofdpijn in den omtrek van den neuswortel, hoesten, ligte bezwaarnissen in de slikking, verstoptheid van den neus, en de zieken gevoelen zich daarbij afgemat, niet geschikt tot arbeiden en klagen niet zelden over hitte, met huivering afwisselende; zij zien er meestal bleek in het aangezigt uit, hoewel er ook voorwerpen, zijn die buitengewoon rood zijn. Deze voorafgaande verschijnselen duren nu eens slechts eenige weken, dan weder maanden lang en onderzoekt men, gedurende dezelve, de keelholte, zoo vindt men haar met donkerroode vlekken en naar Aphtae gelijkende uitbottingen bezet, die, met den tijd, in spekachtige zweren veranderen en zich op het verhemelte, in den neus enz. uitbreiden. Dikwijls zijn de neusopeningen eenigzins toegezwollen, is de punt van den neus rood, ligt ontveld, en de spraak rogchelend. Nu eens vroeger, dan weder later, neemt het tijdperk van uitbotting eenen aanvang. Er verschijnen, voornamelijk aan de ledematen, aan den rug en de billen, doch ook in het aangezigt en somwijlen over het geheele ligchaam, donkerroode, koperkleurige en bruinachtige vlekken, van de grootte van linzen tot die van een dubbeltje, die, nu eens in onregelmatige, dan weder in kring- of boogvormige groepen bij elkander, staan en aan de huid een eigenaardig, naar eene landkaart gelijkend aanzien geven. Zij zijn geheel en al pijnloos, niet zelden zelfs minder gevoelig dan gezonde plaatsen en, met haar ontstaan, gaan de pijnen in de ledematen, de afgematheid enz. verloren, slechts de aandoening van het slijmvlies der mond- en neusholte blijft onveranderd. Dikwijls verheffen zich kleine, donkere knopjes, menigmaal koperkleurige, weeke knobbels, ter grootte van erwten, en somwijlen zelfs blaasjes of puisten op de vlekken, die hun, door de ring-, kring-, of boogvormige plaatsing, dikwijls eene zekere overeenkomst met lichen circumscriptus of gyratus, met herpes en impetigo figurat. geven en, even als deze, zich naar den omtrek toe uitbrei-

den; dikwijls echter worden de donkerroode en bruinachtige vlekken, zonder vorming van vruchten, en door onmerkbare uitzweeting, slechts met donkergekleurde schubben bedekt, die langzamerhand in dikte toenemen. Zoowel in het eene als in het andere geval wordt de huid, met den tijd, vol van dikke, donkergroene, bruine en zwarte korsten, welke de verschillendste figuren, voornamelijk kringen en slangvormige lijnen daarstellen, en door koperkleurige en blaauwachtig roode areolae omgeven zijn. Vallen de korsten af, zoo ziet men eene verdiepte, met eene dunne, roodachtige huid bedekte plaats, die, door rijkelijke afscheiding, hare korstvormige overdekking weder hernieuwt. Aan de mondhoeken, in den omtrek van den aars, aan den balzak en onder de oksels vormen zich niet zelden sponsachtige, wratvormige uitwassen, en de uitwaseming heeft eenen stinkenden, naar bedorven visch gelijkenden reuk. In dit tijdperk kan het lijden jaren lang verwijlen, alvorens dat der verzwering invalt. Alsdan maken de zweren in de mondholte snelle vorderingen; het harde en zachte gehemelte, de beenderen en weeke deelen van den neus worden verteerd, en onder de korsten, die de huid bedekken, vormen zich diepe serpigineuse zweren, welke, even als vroeger de vlekken, de uitslag en korsten, zich rings- en boogsgewijze uitbreiden, ineen vloeijen, groote oppervlakten innemen en daarbij evenwel in de diepte, ja trechtervormig tot op de beenderen doordringen. Somwijlen genezen zij op de eene plaats, eerst met koperkleurige, later met witte, ongelijke, brugvormige litteekens, terwijl zij, aan het andere einde, nu eens met korsten bedekt, dan weder zonder deze, met vuile, onzuivere grondvlakten, en aderspattige, opgezwollene randen zich verder uitbreiden. Thans ontstaan er op nieuw pijnen in de ledematen, de beenderen en gewrichten zwellen op, er verheffen zich Gummata, voornamelijk op den schedel en aan de pijpbeenderen, welke in Cariës en

Necrosis eindigen. De zieken zien er aardkleurig en zuchtig opgezwollen uit, de eetlust gaat verloren, er ontstaan bloedspuwing, opgevingen van etter, wegsmeltende diarrhoeën, en de uitteringskoorts of waterzucht maakt een einde aan het leven.

---

2. *Soort. Radesyge scotica.**

De Schotsche Kustziekte.

Synonymen. Morulus Wallace. — Sibbens, Sivvens in Schotland. — Die schottischen Beerschwämme, die schottische Küstenseuche.

Afbeeldingen. Tab. XVII. 4.

Verschijnselen.

Wij weten van dezen, in den nieuweren tijd bijna uitgestorvenen ziektevorm slechts weinig; nogtans is het bekend, dat ook hij met veranderingen in de mond- en keelholte, met eene donkere roodheid en naar Aphthae gelijkende uitbottingen, met oppervlakkige of dieper indringende verzweringen der slijmvliezen en dgl. begint. Dikwijls vormen zich aan de mondhoeken kleine, parelkleurige verhevenheden en somwijlen vleeschachtige uitgroeisels. De huidveranderingen, welke, voor het overige, niet altijd aanwezig zijn en dikwijls zeer laat verschijnen, wijken daarentegen merkbaar van die der Noordsche Kustziekte af en komen meer met de Pians overeen. Zij beginnen, wel is waar, ook met koperkleurige vlekken en tuberkels, die zich schubgewijze afstooten, korsten vormen en in verzwering overgaan, doch de voornaamste verschijning bestaat in weeke, sponsachtige, naar frambozen gelijkende uitwassen, welke zich uit alle zweren verheffen. Zij vertoonen zich het menig-

vuldigste aan den buik, de billen en aan de inwendige oppervlakte der dijen. De aandoening schijnt goedaardiger te zijn, dan de eerste soort en de beenderen worden zeldzamer aangedaan; slechts wanneer de uitbottingen terug gedreven worden, vormen zich Tophi en Caries.

---

3. *Soort. Radesyge istrica.**

De Istrische Kustziekte.

S y n o n y m e n. Morbus fluminensis, croatus. — Mal di Scarlievo, di Breno, di Fiume; Margaretizza. — Scarlievo, Scherlievo; die Grobnicher Krankheit; das illyrische, das istrische Syphiloid. — Mycosis syphiloide Alib. — Die istrische Küstenseuche.

V e r s c h ij n s e l e n.

Ook deze soort wordt voorafgegaan door verscheurende pijnen langs de ruggegraat, in de gewrichten, in de pijpbeenderen, welke dag en nacht voortduren en door bezwaarnissen in de keel, welke verschijnselen nu eens slechts 10 tot 20 dagen, dan weder verscheidene maanden lang aanhouden. De lijders zien er daarbij ziekelijk uit en hunne gemoedsstemming lijdt. De eigenlijke ziekte openbaart zich nu eens meer in de slijmvliezen, dan weder meer op de uitwendige huid. In het eerste en meer gewone geval wordt de stem heesch, de amandelen, het Velum palatium en het verhemelte krijgen eene roode kleur en worden met kleine, naar Aphtae gelijkende puisten bedekt, welke eene witachtige zelfstandigheid afscheiden en vroegtijdig in zweren, met eenen gelen, spekachtigen grond en met donkerroode, harde randen, veranderen. Deze breiden zich spoedig uit,

vloeïjen ineen, verstoren de keel- en dikwijls de geheele mondholte, gaan tot op den neus over, verschoonen noch zijne weeke deelen, noch zijne beenderen en komen aldus in het aangezigt te voorschijn, over hetwelk zij zich niet zelden verder verspreiden, de lippen, wangen, de oogleden en zelfs de oogen vernietigende. Somwijlen strekt de verzwering zich ook tot in de luchtpijp uit en er ontstaan toevallen van keeltering. Zoodra deze zweren zich volkomen ontwikkeld hebben, verdwijnen echter de pijnen in de beenderen, en hetzelfde merkt men op, wanneer de uitscheiding zich naar de huid wendt en er uitbottingen volgen. Alsdan is de keelontsteking doorgaans gering of neemt af, naarmate de uitslag te voorschijn komt, en slechts zelden bestaan er uitgebreide zweren der keelholte en eene rijkelijke uitbotting te gelijk. De veranderingen der huid zijn niet altijd dezelfde: vlekken, puisten en tuberkels komen bij verschillende zieken en nevens elkander voor; altijd echter zijn zij koperkleurig of bruinrood en verschijnen voornamelijk aan het voorhoofd, op de huid van het hoofd, achter de ooren, aan het onderlijf, in den omtrek der geslachtsdeelen, aan den aars en aan de binnenzijde der ledematen. De vlekken zijn nu eens verheven, dan weder ingedrukt, van verschillende grootte, dikwijls rond, somwijlen week en glad, doch menigvuldiger droog, ruw en met schubben bedekt. De puisten gelijken naar linzen en hebben veel overeenkomst met de schurft; slechts jeuken zij niet en hebben eene bruinroode kleur. Bij eene zachte huid, voornamelijk bij kinderen, ontmoet men tusschen dezelve dikwijls eene donkere, roosachtige roodheid en zwelling der deelen. Het ergste echter zijn de tuberkels, die dikwijls eerst verscheidene maanden later, dan de vlekken en puisten, te voorschijn komen, langzaam in verettering overgaan en dikke, met roode areolae omgevene korsten daarstellen. Voor het overige gaan ook de andere soorten van uitslag van Scarlievo in

verzwering over, en zelfs de vlekken verheffen zich niet zelden tot sponsachtige, naar vijgwratten gelijkende uitwassen, welke later tot verzwering overgaan. Even als bij de noordsche Radesyge, breiden de zweren zich ook hier spoedig in de breedte en diepte uit en dringen niet zelden, door de weeke deelen, tot in de beenderen door; voornamelijk heeft zulks plaats aan den schedel, aan de handen en voeten; zij veroorzaken weinig pijn, zijn sponsachtig, met eene taaije kleverige zelfstandigheid bedekt, van eene roodbruine areola omgeven en hebben uitgebetene, ongelijke, eeltachtige randen. Wanneer zij genezen, vormen zij witte, diepe en ongelijke likteekens. Bovendien verschijnen er menigmaal wratachtige uitwassen aan den aars, aan den balzak en aan de schaamlippen, in de okselholten enz., en in vele gevallen krijgt de balzak of de dij eenen buitengewonen omvang, bijna even als bij Pachydermia. Ontwikkelt de ziekte zich echter, noch in de slijmvliezen, noch op de huid, volkomen, dan worden voornamelijk de beenderen aangedaan. De pijnen in de ledematen duren met geringere of grootere, dikwijls buitengewone hevigheid voort, er ontstaan verweekingen der Apophyses, Tophi en zoodanige opzwellingen der beenderen (voornamelijk van het scheenbeen), dat deze buitengemeen misvormd worden, of de gezwellen breken open en veranderen in onzuivere, eeltachtige zweren en beeneter. In weerwil van al deze vreeselijke toevallen, brengt de ziekte nogtans zelden en laat (door febr. hectica) den dood aan, en niet zelden geneest zij, vooral wanneer in het bijzonder de huid werd aangedaan, na 2 tot 3 jaren, van zelve.

4. *Soort. Radesyge canadensis.**

De Canadasche Kustziekte.

—

Synonymen. Morbus canadensis. — Mal de la baie de St. Paul; mal di chicot; mal des éboulemens. — Das canadische Syphiloid; die canadische Küstenseuche. — De ziekte van St. Paul.

Verschijnselen.

Deze ziektevorm begint gewoonlijk met kleine puisten aan de lippen, aan de tong en in het binnenste van den mond. Deze puisten, welke in het eerst naar Aphthae gelijken, maken snelle vorderingen, en men heeft kinderen gezien, bij welke zij bijna de geheele tong vernietigd hadden. De zieken worden gekweld door nachtelijke beenpijnen, doch deze verdwijnen doorgaans, wanneer er zweren in den mond en dgl. ontstaan. Deze laatste kunnen zich echter ook op verschillende uitwendige deelen vormen en gaan gepaard met eene hevige jeuking. Somwijlen verdwijnen zij en verschijnen alsdan weder op nieuw. De beenderen van den neus, van het verhemelte, van den schedel, de schaam- en dijbeenderen, de handen en voeten worden door Caries aangedaan of er ontstaan Tophi op dezelve. Somwijlen zwellen ook de klieren van den hals, der oksels en van de liesstreek op. Eindelijk ontstaan er borstaandoeningen en hoesten, de eetlust vermindert, het gezigt, de reuk en het gehoor gaan verloren, en het uitvallen der haren kondigt den nabijzijnden dood aan. In weerwil van al deze hevige verschijnselen heeft men waargenomen, dat de ziekte 18 en 19 jaren duurde, en even als bij de vorige soort, volgt de genezing somwijlen zonder hulp der kunst.

Erkenning.

Radesyge heeft, voornamelijk hare tweede en derde soort, zeer veel overeenkomst met Framboesia, inzon-

derheid met die gevallen, in welke de Pians, door het vatten van koude of door slechte behandeling, in hun natuurlijk beloop gestoord en meer naar inwendige organen gedreven worden, even alsof het koudere klimaat van al die streken, in welke Radesyge voorkomt, deze afwijkingen van den gewonen Typus des tusschen de keerkringen voorkomenden vorms zoude bewerken. Het beginnen der tot dit Geslacht behoorende soorten met bezwaarnissen in de keelholte, welke bij de Pians slechts zelden en laat voorkomen, de andere huidveranderingen, onder welke zich de bij Framboesia, pathognomonische sponsachtige uitwassen menigmaal niet, en nimmer zoo ontwikkeld als bij haar bevinden, het ontbreken van den Mama-pian, de Crabbe-yaws enz., de nog veel grootere neiging tot verzwering, de menigvuldigere en hevigere aandoeningen der beenderen, het minder regelmatige, langzamere beloop, het andere vaderland enz., regtvaardigen echter, dat ik de Guineapokken en de Radesyge als verschillende Geslachten aanmerk, en zullen ook de erkenning genoegzaam zeker maken.

Voorkomen en Oorzaken.

Alle soorten der Radesyge zouden eerst in den lateren tijd ontstaan zijn, en zijn, tot bepaalde landen of districten beperkte, endemische ziekten. De noordsche Radesyge werd het eerst in het jaar 1720, in Noorwegen, waargenomen, doch komt thans niet slechts aldaar, maar ook aan de Zweedsche, Finlandsche en Esthlandsche kusten voor, en komt voorzeker wel met de Liktrá in IJsland en de Marschkrankheit van Holstein overeen; ja, zelfs zoude zij zich nu en dan in Pommeren en Pruisen vertoonen. De Sibbens trokken, omstreeks het midden der vorige eeuw, de opmerkzaamheid der Geneeskundigen tot zich; zij behoorden te huis in het zuidwestelijke gedeelte van Schotland, aan de Solway Frith, in de graafschappen Dumfries, Kirkcudbright, Wigton en Ayr, doch schijnen in den lateren tijd zeer

zeldzaam geworden te zijn. Het Scarlievo dagteekent van het jaar 1790; het zoude gelijktijdig op twee punten der Adriatische kusten, welke meer dan drie graden breedte van elkander liggen, ingebragt geworden zijn, volgens sommigen uit Turkijë, volgens anderen door eenen Franschen zeerover. Op de eerste plaats verspreidde het gebrek zich niet ver over het Val di Breno, van Draga en het nabijgelegene Scarlievo; echter breidde het zich spoedig verder uit, voornamelijk langs de kusten der kroatische Militairgrenzen, over Fiume tot aan het Venetiaansch Istrië, in den omtrek van het bergachtige Montaner Distrikt en zelfs tot eenige gemeenten van het naburige Krains. De regering nam het eerst in 1801 en daarna in 1818, krachtdadige maatregelen en heeft daardoor de ziekte zeer verminderd, doch nog altijd blijft het lijden eene niet zeldzame aandoening. Radesyge canadensis eindelijk zoude tusschen 1760 en 1770, voornamelijk onder de bewoners der dorpen aan de baai van St. Paul, uitgebroken zijn; men noemde haar Engelsche ziekte, omdat men geloofde, haar van de Britten gekregen te hebben en telde reeds, in het jaar 1785, 5800 lijders. Hoedanig de ziekte zich thans verhoudt, weten wij niet.

Al de ziektevormen van dit Geslacht komen dus aan zeekusten voor en verspreiden zich slechts zelden diep in het binnenland. Zij doen beide geslachten en elken leeftijd aan, zijn, ten minste de 3 eerste soorten, menigmaal overgeërfd en aangeboren en vertoonen zich voornamelijk onder de geringere volksklassen; allen zijn zij menigvuldiger op het platte land, dan in de steden. Van de eerste soort is het met zekerheid bewezen, dat zij meer vrijwillig, dan door besmetting wordt voortgebragt, dat het voortdurende oponthoud in de vochtige, nevelige zeelucht, de inspanningen bij de vischvangst en andere soortgelijke werkzaamheden, de onzuiverheid, de slechte voeding enz. hare volkomene ontwikkeling bevorderen, en ook de Sibbens zouden door zoodanigen invloed ont-

staan. De twee laatste soorten daarentegen houdt men, zoo als gezegd is, voor aangebragt en men neemt aan, dat zij zich slechts door besmetting uitbreiden. Indien wij echter Michahelles mogen gelooven, zoo ontstaat ook het Scarlievo vrijwillig en door endemischen invloed en hebben de vertellingen van deszelfs invoer weinig waarde. Even zoo is het welligt gesteld met de canadasche ziekte; misschien is zij echter ook door overplanting der Sibbens op Noord-Amerikaanschen bodem ontstaan.

De smetstof van alle soorten heeft veel overeenkomst met die der Pians; zij deelt zich slechts mede door innige aanraking, het bij elkander slapen, den bijslaap, het zuigen en dgl., door het gebruik derzelfde eetgereedschappen, kleederen, bedden enz. en vat zoowel op het slijmvlies der mondholte, als op de uitwendige, zoo gekwetste als ongekwetste huid. Bijna nimmer vat zij, zelfs wanneer de besmetting door den bijslaap plaats had, aan de teeldeelen en primaire chankers en druipers zijn der Radesyge geheel vreemd. Even als bij de Pians zoude de besmettingsstof zich langen tijd verborgen houden, en men spreekt bij Scarlievo zelfs van maanden en jaren. Men wil, bij dezen ziektevorm, ook waargenomen hebben, dat voorwerpen, welke eenmaal grondig zijn genezen geworden, voor eene tweede besmetting verzekerd blijven; dezelfde waarneming meende men echter ook in den aanvang bij de ziekte van Canada gemaakt te hebben, doch werd eerst later van het tegendeel overtuigd.

Beloop, Duur, Uitgang.

Het beloop van Radesyge is chronisch en alle hare ziektevormen duren jaren lang. In vele gevallen ziet men den ongunstigen of gunstigen uitgang reeds na weinige, menigvuldiger echter eerst na 10 en 20 jaren volgen, en niet zelden verdwijnt het gebrek, om na korteren of langeren tijd terug te keeren. De uitgangen zijn:

1. In volkomene genezing. Alle soorten kunnen, hoewel ook zeldzamer, dan Framboesia, zonder

behulp der kunst in genezing overgaan, doordien de uitslag uitdroogt, de zweren genezen, de gezwellen der beenderen verdwijnen enz. Bij de eerste soort ontstaat deze gunstige uitgang voornamelijk dan, wanneer de zieken uit de moerassige, naar eene droogestreek worden overgeplaatst, en bij Radesyge canadensis heeft men hem voornamelijk bij kinderen waargenomen. Een bepaalde tijd voor den aanvang der vrijwillige genezing even als bij de Pians, bestaat er overigens niet, en in de meeste gevallen kan slechts de kunst genezing aanbrengen.

2. In gedeeltelijke genezing. De zweren in de keel en op de uitwendige bekleedselen, de aandoeningen der beenderen enz. laten, zelfs wanneer de ziekte wordt opgeheven, velerlei stoornissen terug; bij de meeste soorten kunnen de neus, oogen, lippen, tong enz. verloren gaan, en dikwijls belemmeren de zeer groote misvormende likteekens de beweging van enkele deelen; ja bij de Radesyge canadensis zouden geheele voeten en onderbeenen afgevallen, en de zieken toch in het leven gebleven zijn.

3. In andere ziekten. Het werd reeds gezegd, dat verzweringen van inwendige organen, Laryngo-, Pneumo- en Enterophthisis, het lijden somtijds kunnen vergezellen, en even als andere Dyscrasiae eindigt ook Radesyge veelal in Hydrops of Marasmus.

4. In den dood. Slechts zelden volgt de doodelijke uitgang door de uitteringskoorts, welke de verzweringen in den hals en mond of in uitwendige deelen vergezelt, en men ziet niet zelden voorwerpen met de vreeselijkste stoornissen van dezen aard, hun ellendig leven nog jaren lang rekken; menigvuldiger is de dood het gevolg van verzweringen van inwendige gewigtige organen, of van Hydrops en Marasmus, en bij kinderen, bij welke de vierde soort de tong en keel verstoord heeft, van den honger.

Voorzegging.

Radesyge is, in het algemeen, gevaarlijker dan de Guineapokken, doch ook bij haar gelukt doorgaans de genezing. De eerste en de vierde soort schijnen eenigzins kwaadaardiger, dan de tweede en derde te zijn. De huidaandoeningen zijn niet zoo gevaarlijk als het lijden der slijmvliezen, en dit weder minder, dan de gezwellen der beenderen en Caries. Het ongunstigste echter wordt de voorzegging, wanneer er verzweringen in inwendige organen, Hydrops, Marasmus en dgl. ontstaan. Bovendien moet men ook nog den ouderdom, de gesteldheid der zieken enz. in aanmerking nemen.

Behandeling.

Geregtelijke gezondheidsmaatregelen, verbetering der levenswijze onder de geringere volksklassen en gepaste behoedingen tegen de besmetting kunnen, zooals bij Scarlievo is aangetoond geworden, veel tot vermindering der kustziekte onder de aangedane bevolkingen bijdragen, en voorzeker is vervulling der aanwijzing voor de oorzaken, het afweren van alle nieuwe schadelijkheden, ook van groot belang voor de behandeling der reeds ziek geworden zijnde personen, hetgeen reeds daaruit blijkt, dat Radesyge septentr., in drooge plaatsen, veel spoediger geneest.

Aan de ziekte-aanwijzing wordt bij de onderscheidene soorten ook op eene verschillende wijze voldaan.

De noordsche Radesyge behandelt men in Zweden grootendeels volgens Osborn, met de onthoudingskuur, pillen uit Extr. en Pulv. Chaerophyll. sylvestr. en een Dec. rad. Chin. In Noorwegen en Holstein daarentegen wendt men, behalve de Sarsaparille, andere houtdranken, afvoerende middelen en dgl., meestal het kwikzilver, nu eens iuwendig, dan weder als eene zalf of berooking aan. De meeningen over de werkzaamheid van het kwikzilver echter zijn zeer verdeeld, en terwijl

slechts in verouderde gevallen hulp van hetzelve verwachten, willen anderen eene verergering van alle verschijnselen, door zijn gebruik hebben waargenomen. Zeker is het, dat deszelfs werking twijfelachtiger is, dan tegen de venusziekte, en dat eene behandeling zonder kwikzilver ten minste even zoo veel helpt.

Tegen de Sibbens zoude daarentegen het kwikzilver, voornamelijk de Sublimaat, in vereeniging met Sal ammon., het zekerste middel zijn; slechts moet het in grootere giften en langeren tijd, dan bij de Syphilis worden aangewend. Bijtmiddelen en berookingen met cinnaber helpen veel tegen de uitwassen en zweren, terwijl zweetdrijvende dranken, warme baden, beweging en plantenkost de genezing bevorderen.

Bij de istriesche Kustziekte wordt een schrale kost en de onthoudingskuur, als nadeelig, afgeraden en een meer versterkende leefregel aanbevolen. In de ziekenhuizen wordt het gebrek bijna doorgaans met kwikzilver behandeld, doch Michahelles verzekert, dat er, in weerwil dezer behandeling, de afschuwelijkste verstoringen ontstonden; dat men geene herstellenden als geheel genezen kon aanmerken, dewijl er zich bijna altijd instortingen vertoonden; in het kort, dat het kwikzilver, hetwelk men als een specifiek middel roemde, inderdaad weinig zoude helpen. Antimonialia, zwavel, houtdranken en dgl., van welke het volk zich bedient, zouden, wanneer zij met zuiverheid, eene gepaste uitwendige behandeling en doelmatige diëet verbonden worden, een veel beter gevolg hebben.

In de ziekte van St. Paul eindelijk maakte men, niet zonder voordeel, gebruik van de Rad. patient., bardanae, sarsaparill. en dgl. en vooral toonde zich werkzaam, een afkooksel van de takken en de schors van den witten Noord-Amerikaanschen Den- of Mastboom (Pinus canadensis). Men diende overigens ook het kwikzilver toe.

*III. Geslacht. Pyrophlyctis.**

De Vuurbuil.

Synonymen. Pustula endemica. — Die Feuerbeule. — Ik gebruik de benaming Pyrophlyctis, onder welke Alibert twee, zeer verschillende ziekten, de kwaadaardige negenoog en de puist van Aleppo, vereenigde, slechts tot aanduiding der laatste en van eenen haar na aanverwanten vorm, welke Poeppig in Amerika waarnam. Deze twee soorten vormen een Geslacht, hetwelk ik heb gemeend tot de Thymioses te moeten rekenen en hetwelk zich welligt, op eene gelijke wijze tot de Guineapokken en de Kustziekte verhoudt, als de Leproides tot de Leproses.

Kenmerken.

Zonder merkbare voorafgaande verschijnselen ontstaan er, op enkele plaatsen der huid, donkerroode vlekken en uitwassen, die aanvankelijk slechts schubben, later echter woekerende korsten en verzweringen daarstellen en eerst na een jaren lang beloop, even als de Pians, van zelve genezen. Het lijden is endemisch en zoude, ten minste de eerste, meer bekende soort, den mensch slechts eenmaal in het leven aandoen.

Verdeeling.

Ik noem de beide soorten van Vuurbuil naar het oord, waar zij voorkomen.

---

1. *Soort. Pyrophlyctis syriaca.*

De syrische Vuurbuil.

Synonymen. Pustula Aleppensis. — Habt ill Senne in Aleppo. — Haleb Choban der Turken. — Pyrophlyc-

tide endémique Alibert. — De puist, de buil van Aleppo. — Bouton d'Alep; Pustule de Bagdad; Gangrène de Bassorah. — Aleppo evil. — Die syrische Feuerbeule.

Verschijnselen.

Russel, die dezen ziektevorm het breedvoerigste beschreven heeft, neemt drie variëteiten aan. De eerste derzelve, die men in Aleppo de mannelijke buil noemt, doet zich voor in de gedaante van eenen kleinen, rooden, harden tuberkel en blijft doorgaans verscheidene weken lang onopgemerkt, daar zij geene hindernis te weeg brengt. Nu neemt zij echter aan omvang toe en bereikt doorgaans de grootte van een dubbeltje en daarboven; na eenige maanden wordt hare punt echter schubachtig, er sijpelt vocht uit en dit verhardt langzamerhand tot eene dikke korst, welke, wanneer men haar wegneemt, spoedig weder hernieuwd wordt en eerst afvalt, wanneer de onderliggende deelen genezen zijn. De tweede of vrouwelijke variëteit begint even als de eerste, doch na 1 tot 2 maanden wordt zij eenigzins pijnlijk en dikwijls eens zoo groot, als de mannelijke. Onder de korst wordt veel meer stof afgescheiden en zij neemt langzamerhand het aanzien eener slechte, scheurbuikige zweer aan, welke door eenen blaauwachtigrood gekleurden ring wordt omgeven, nogtans schijnt zij zich dieper in het onderhuidscelweefsel uit te strekken. In dit tijdperk verwijlt zij verscheidene maanden en geneest gewoonlijk niet binnen het tijdsverloop van een jaar, gerekend van hare eerste verschijning af, terwijl de mannelijke buil meestal reeds in 8 maanden verdwijnt. Deze laat ook slechts eene ligte vlek terug, doch de vrouwelijke daarentegen een misvormend likteeken, hetwelk het geheele leven door blijft bestaan en in de eerste maanden eene blaauwachtig roode kleur heeft. De derde variëteit eindelijk, die door de inboorlingen in het geheel niet tot den Habt ill Senne wordt gerekend, maar voor een gevolg van den beet van den gewonen duizendpoot, doch door Russel

te regt voor eene variëteit der bedoelde ziekte wordt gehouden, begint, volkomen als de beide andere variëteiten, met eenen rooden, pijnloozen tuberkel, die echter verder niet verandert, nu eens slechts weinige maanden, dan weder veel langer blijft staan, en alsdan, zonder eenig spoor achter te laten, afschilfert. Alibert, die ons, uit eigene waarnemingen en volgens de mededeelingen zijner leerlingen, de nieuwste beschrijving der ziekte heeft geleverd, zegt weinig van deze verscheidenheden; bij hem is de ziekte mannelijk, wanneer er slechts eene buil, vrouwelijk, wanneer er meerdere aanwezig zijn; doch hij schijnt voornamelijk Russel's tweede variëteit voor oogen te hebben gehad. Volgens hem, begint het lijden gewoonlijk met eene rozenrood gekleurde punt, die, bij den verderen voortgang, donkerder wordt, en zich langzamerhand verheft. De plaats is gevoelig voor de drukking en wordt met kleine, witte, schubbenvormige plaatjes bedekt, die van lieverlede loslaten. Omstreeks de derde maand wordt de oppervlakte ongelijk, en er vormt zich eene korst, die, in gedaante, veel met de schelp van Lepas overeenkomt; gelijktijdig ontlast zich uit de spits der buil eene, aanvankelijk heldere vloeistof, die echter meer en meer geel wordt. Omstreeks de zesde maand valt de korst van zelve af en ontbloot eene even etterachtige als stinkende wond. Spoedig echter herstelt de korst zich weder in hare vorige gedaante en laat slechts aan hare randen, van tijd tot tijd, eenen doortogt over, voor de afgescheidene stoffen der zweer, welke thans het rijkelijkste zijn. Men kan rekenen, dat dit afvallen der korst zich 5 tot 6 malen, om de drie weken herhaalt. Vervolgens neemt de verhevenheid langzamerhand, tot aan de volkomene genezing toe af. Slechts in weinige gevallen verschijnt er eene enkele buil, gewoonlijk 2 tot 4, somwijlen 10 tot 15. Bij de inboorlingen is de zetel des gebreks voornamelijk gelegen in het aangezigt, de wenkbraauwen, den neus, de wangen en de lip-

pen; bij vreemdelingen zoude het zich menigvuldiger aan het overige ligchaam, voornamelijk in de nabijheid der gewrichten, vertoonen. Wanneer er bij hetzelfde voorwerp ook talrijke builen mogten voorkomen, zoo is er in het aangezigt toch zelden meer dan eene. Kiemt de aandoening zeer digt bij het oog, zoo wordt dit niet zelden hare prooi; beenderen daarentegen worden niet door haar aangedaan. Koorts en andere teekenen van eenig lijden van inwendige organen bestaan er doorgaans niet, en het, in het aangezigt, dikwijls zeer misvormende likteeken, Aleppovlek, teeken van Aleppo genaamd, is haar ergste gevolg.

---

2. *Soort. Pyrophlyctis peruviana.* *

De peruaansche Vuurbuil.

Synonymen. Volgens Poeppig II. 451 heet de aandoening, in haar vaderland, Cuchipe.

Verschijnselen.

Deze soort doet kinderen aan, van elken ouderdom, tot aan het begin der huwbare jaren, doch ook vrouwen en meisjes, die juist geenen zeer strengen levenswandel leiden; nimmer daarentegen worden mannen aangedaan. Met den aanvang vormt zich op de huid van den hals of van het aangezigt eene ronde, roode vlek, van eenen halven duim in middellijn, op welke zich spoedig daarna, eene puist ontwikkelt, die, na veel jeuken, barst en eene bleeke, reukelooze en heldere vloeistof ontlast. De omvang wordt grooter door het opkomen van nieuwe blaasjes, en aldus verloopen ongeveer de eerste vijf weken zonder verdere bijkomende bezwaarnissen. De plaats is alsdan roodachtig, zonder opperhuid, een weinig ontstoken en

niet opgezwollen, doch ontlast onophoudelijk dit vocht. Het tweede tijdperk kan 3 tot 8 maanden duren. In hetzelve vormt zich, op de ontvelde plaats, eene gele korst, die zich, door inwendige uitzetting, meer en meer verheft en weldra het aanzien eener wanvormige wrat aanneemt, die wel een duim hoog en breed kan worden, geene bladerachtige vorming aantoont, van binnen digt, op de oppervlakte droog en glad is, en eenen klomp schrijnwerkers lijm gelijkt. De uitzweeting van lijmpha op de grondvlakte neemt een einde, zoodra de Cuchipe, welke zich te gelijk op vele plaatsen herhaalt, en de grootte eener okkernoot bereikt, zich volkomen ontwikkeld heeft. De minste aanraking dezer hatelijke uitwassen veroorzaakt eene bloeding. Zij verdwijnen door langzaam, in groote stukken, af te vallen; de plaats der huid wordt bij de kinderen der Indianen, witachtig, bij die der blanken, blaauw, is glanzend, met eene dunne opperhuid bekleed, zeer gevoelig, doch vertoont geen likteeken, dewijl de Cuchipes nimmer het celweefsel verstoren, en verkrijgt eerst, na verscheidene jaren, hare natuurlijke kleur terug. Afvallen en hernieuwing duren langen tijd voort, en de duur der ziekte veroorzaakt vermageringen van eenen doodelijken aard, doch kenmerkt zich voornamelijk door eenen zeer onnatuurlijken eetlust, inzonderheid door neiging tot aardeten. Er blijven dikwijls nakomende ziekten terug en men kan aannemen, dat een kind, hetwelk door de aandoening lang is bezocht geworden, voor den aanvang der huwbaarheid, zijne gezondheid niet geheel zal terug verkrijgen.

Voorkomen en Oorzaken.

De eerste soort komt niet, zooals men vroeger geloofde, uitsluitend in de stad Aleppo en in hare naaste omstreken, onder het gebied der rivieren Sejour en Coick voor, maar, hoewel zeldzamer, ook nog in andere streken van Syrië, in Bagdad, Bassorah, Jaffa en Damaskus, ja zelfs in Cyprus en in Perzië, te Ispahan en

Teheran. Het veelvuldigste nogtans is zij voorzeker te Aleppo, alwaar zij, zooals men zegt, elken inboorling, eenmaal in het leven, moet overvallen en alwaar niet zelden kinderen van eenige maanden of jaren worden aangedaan. Vreemdelingen, welke ook hun ouderdom, hun geslacht of stand zijn moge, verwijlen doorgaans slechts weinige maanden zonder door haar aangedaan te worden, en men heeft haar zelfs bij personen waargenomen, die slechts eenige dagen te Aleppo geweest, en sedert eenen geruimen tijd weder vertrokken waren. Zelfs honden en katten krijgen dit gebrek en bij hen verschijnt het gewoonlijk op den neus. Veel zeldzamer is de ziekte op andere plaatsen en men wil aldaar hebben waargenomen, dat vrouwen eene grootere voorbeschiktheid tot haar hadden, dan mannen; zij doet, voor het overige, ook daar vreemdelingen aan, en dit was het geval in Cyprus, met eenen leerling van Alibert. Eene der grootste zeldzaamheden is het, de Aleppobuil tweemaal in het leven bij denzelfden persoon te zien. Welke de aanleidende oorzaken van het gebrek zouden kunnen zijn, is nog niet bekend. Te Aleppo beschuldigt men, wel is waar, in het algemeen, het water van de rivieren Sejour en Coick, hetwelk de tuinen besproeit, de opentlijke fonteinen en baden onderhoudt en, als drinkwater, laauw en zoetachtig zou smaken; doch de daadzaak, dat ook Europeanen, welke dit water niet drinken, worden aangedaan, en het voorkomen der aandoening in andere oorden, die hetzelfde water niet hebben, doet het geloof aan deze oorzaak tamelijk wankelen. In Perzië houdt men, volgens Griffiths, de aandoening voor besmettelijk; talrijke proeven van inentingen echter, welke men, in Aleppo, in het werk stelde, met het doel, het gezigt der vrouwen te bewaren, mislukten.

De tweede soort zag Poeppig in de vlakte Maynas, alwaar zij de grootste geesel der kinderen en vrouwen, doch zoo beperkt in hare uitbreiding is, dat men haar,

noch in Moyobamba en aan het hooger gelegene Huallaga, noch beneden de grenzen van Braziliё aantreft. Hij gelooft, dat zij in verband staat met de endemische, zeer goedaardige Syphilis van die streken, welke meestal zonder zweren in de keel of aan de teeldeelen, in de gedaante eener huidaandoening opkomt, en altijd voor eene strenge diëet en de Sarsaparilla wijkt. Deze Syphilis kan echter bezwaarlijk ware venusziekte zijn, maar wordt met veel meer grond voor eene Thymiosis gehouden, dewijl Poeppig ons zelf verzekert, dat de, door Europeanen ingevoerde, gewone venerische ziekte, bij dezelfde Indianen, eene vreeselijke kwaadaardigheid aannam. De Cuchipe doet, voor het overige, zoowel blanken, als gekleurde menschen aan; of zij echter besmettelijk is en denzelfden persoon meermalen in het leven kan aandoen of niet, kan ik niet beslissen.

Beloop, Duur, Uitgang en Voorzegging.

Het werd reeds aangehaald, dat beide soorten chronisch verloopen en zelden vóór een jaar haar einde bereiken; dat beide vrijwillig in genezing overgaan, en dat de eerste dikwijls zeer misvormende likteekens, verlies van het oog en dgl., de tweede echter velerlei nakomende ziekten terug laat. Het leven wordt door de Syrische Vuurbuil nimmer, door de peruaansche, slechts door hare uitgangen in gevaar gebragt.

Behandeling.

De meeste schrijvers stemmen daarin overeen, dat geduld en zuiverheid de beste geneesmiddelen bij de buil van Aleppo zijn en dat alle uitwendige middelen de ziekte slechts verergeren en de genezing vertragen. Russel alleen wil van eene ligte kwikzilverpleister met Balsamum sulphuris een goed gevolg gezien hebben; in het begin verhoedde dezelve dikwijls de volkomene ontwikkeling en in het verder beloop beperkte zij de uitbreiding. Daarentegen roemt Bo de plaatselijke aanwending van plantenzuren, van het Pruimensap, der Pulpa cassiae enz., welke, volgens Alibert, schadelijk, in stede van nuttig zijn.

De Indianen van Maynas houden de eenmaal ontwikkelde Cuchipes, voor dat zij hare tijdperken heeft doorgeloopen, voor ongeneeslijk, en daarom beijvert men zich slechts, haar nieuw ontstaan voor te komen door de kinderen, verscheidene malen daags, met het versche sap van kleine limoenen (Citrus spinosissima Meyer) te bestrijken, of ook wel met Xagua blaauw te verwen. Inwendige middelen worden alleen door de blanken aangewend, en het werkzaamste der meest gebruikelijke, hoewel het geenszins onfeilbaar is, is voorzeker de Sarsaparilla.

Negentiende Familie. Syphilides.

Venerische Ziektevormen.

Het zou mij al te zeer van het doel van dit werk verwijderen, wanneer ik in breedvoerige ophelderingen over den oorsprong der venusziekte treden, en over de verschillende beschouwingen omtrent dit punt een oordeel vellen wilde; ik bepaal mij daarom tot de opmerking, dat ik de verschijning dezer ziekte in de 15de eeuw, het naast met het ziekteproces der Thymioses in verband breng, en mij alzoo (onder zekere bepalingen) tot de meening verklaar, welke Sydenham en Haller opgegeven, en Thiery en Sprengel verdedigd hebben. Ik geloof nogtans niet, even als deze schrijvers, dat het juist de Pians (het Geslacht Framboesia) geweest zijn, welke onmiddellijk uit Afrika naar Europa overgeplant, hier als Syphilis zouden opgetreden zijn. De stoute zeereizen der Portugezen bragten, wel is waar, in de 15de eeuw, de Westkust van Afrika, waar de Pians nog voornamelijk te huis behooren, het eerst met het westelijke gedeelte der aarde in aanraking; in 1433 werd de kust van Guinea, in 1440 het Witte Voorgebergte, in 1446 de Azorische eilanden, in 1463 Sierra Leone en in 1486 de Kaap de Goede Hoop ontdekt, en reeds in 1442, telde Lissabon 10 negers op deszelfs markt, doch niemand vermeldt ons, dat de schepen van Heinrich, den zeevaarder,

of van Johan II. met nieuwe ziekten terug gekeerd zijn, en niet uit Portugal, maar uit Italië verspreidde de Syphilis zich over geheel Europa. Veel aannemelijker schijnt het mij toe, de kiem der venusziekte te moeten zoeken in die vormen van Thymioses, welke reeds sinds langen tijd in Europa voorkwamen, in den θύμιον der Grieken en Ficus der Romeinen, in den Morus, Thysius en de Formica der middeleeuwen, van welke de Italiaansche Geneeskundigen juist het meeste gewagen, en te moeten aannemen, dat deze minder ontwikkelde Thymiosessoorten, door epidemische en andere verhoudingen begunstigd, in de Syphilis der 15de eeuw zouden veranderd zijn. Aan aanleidende oorzaken tot eene weelderige uitspruiting van aanwezige ziektekiemen ontbrak het, voornamelijk in Italië, omstreeks het einde dier eeuw, waarlijk niet, en wanneer ons, van de eene zijde, het weder van de jaren 1490 tot 1494, in velerlei opzigten als ongewoon wordt afgeschilderd, zoo zijn van den anderen kant de verhuizingen der Maranen (1492) welke, van eenen Afrikaanschen stam en met hun vaderland in een gestadig verkeer, welligt nog meer dan de Italianen door Thymioses bezocht werden, en de krijgstogt van den rusteloozen Karel VIII. van Frankrijk (1494) voorzeker niet zonder invloed op de ontwikkeling en uitbreiding der venusziekte gebleven. Waarom zoude in dien tijd, uit kennelijke grondvormen, de Thymioses, niet eene dergelijke ziekte hebben kunnen ontstaan, als zich, in meer rustige dagen, zonder dat wij de oorzaken van haar ontstaan met zekerheid kunnen aantoonen, in den aanvang der 18de eeuw, in Noorwegen, en omstreeks het jaar 1790, in Istrië vormde. Dat ten minste de Syphilis, bij hare eerste verschijning eene, naar Radesyge, Scarlievo en naar alle volkomen ontwikkelde Thymioses, in velerlei opzigten, gelijkende ziekte was, zal niemand ontkennen, die hare beschrijvingen bij Cumanus, Grunpeck, Benivenius enz. gelezen heeft.

Zij nam een' aanvang met eene eigenaardige aandoening van het hoofd, neiging tot zwaarmoedigheid, groote bleekheid van het aangezigt, angst en vermoeidheid der ledematen; vervolgens kwamen er puisten te voorschijn, het eerst aan de teeldeelen (sub praeputio vel extra praeputium sicut granum milii aut super castaneam) of in het aangezigt; na eenige dagen echter ontstonden er reeds hevige pijnen in de ledematen, en eene uitbotting van groote puisten verbreidde zich over het geheele ligchaam, doch voornamelijk aan het hoofd en de teeldeelen. Deze puisten hadden aanvankelijk den omvang eener boon, later die van eikels; nu eens waren zij geelachtig, doorschijnend, dan weder blaauwrood en ondoorschijnend, of ook hard, even als hoorn, en donker gekleurd. Wanneer deze puisten zich afschilferden, groeide er uit dezelve een ruw vleesch en ontlastte zich eene stinkende vloeistof (squamis levioribus resolutis prominebat caro rubicundior, ex qua virulentia foetens et gravioris odoris profluebat), of zij veranderden in dikke, donkere korsten, welke het geheele ligchaam, even als eene boomschors, bedekten, en onder welke zich groote zweren vormden, die niet slechts de huid, maar ook vleesch en beenderen verstoorden en voornamelijk groote verwoestingen aan de kin, aan het harde verhemelte, aan den neus en aan de teeldeelen aanrigtten. Bij velen werden ook de oogleden, de oogen en de lippen verstoord. De klieren zwollen op, de haren vielen uit, het geheele ligchaam zat vol korsten en wratvormige uitwassen (verrucae, condylomata); voornamelijk aan de ledematen, doch ook aan andere deelen, vormden zich daarbij knobbels en gezwellen, van de grootte van eijeren, appelen en grooter, die eene naar honig gelijkende vloeistof in zich bevatteden en tevens in kwaadaardige verzwering overgingen. De vreeselijkste smart echter veroorzaakten de onverdragelijke pijnen in de beenderen, die in den nacht toenamen, en bij welke zich, zooals Grunpeck aan zich

zelven ondervond, Exostoses, voornamelijk aan het scheenbeen vormden.

Deze Syphilis echter was geene zuivere Thymiosis. De aandoening der klieren, de honiggezwellen in het celweefsel, het uitvallen der haren en vele andere toevallen, welke hare eerste beschrijvingen doen herinneren, zijn, zooals reeds gezegd werd, aan de Thymioses vreemd; zij stond, reeds dadelijk bij haar eerste ontstaan, in eene naauwere betrekking tot de teeldeelen, dan de eenvoudige Thymioses; zij plantte zich, reeds in haar begin, door eene smetstof voort, welke, hoewel ook niet altijd door den bijslaap, maar welligt zelfs door de lucht medegedeeld, toch steeds ter plaatse der inbrenging, plaatselijke verschijnselen te voorschijn riep, terwijl zij veel kwaadaardiger was dan de Thymioses, niet van zelve genas en dikwijls in weinige dagen of weken doodelijk werd. Deze eigenschappen schijnt de venusziekte daardoor verkregen te hebben, dat er tot hare vorming, behalve de Thymioses, nog andere ziekteprocessen bijdroegen, dat zij niet alleen uit de Thymioses, maar uit eene vereeniging van deze met andere Dyscrasiae haren oorsprong nam. Wanneer wij in aanmerking nemen, dat de Lepra in Europa verminderde, naarmate de Syphilis zich verder uitbreidde; wanneer wij de knobbels, de hoornachtige uitwassen, de opzwellingen der klieren, het uitvallen der haren en zoo vele andere verschijnselen van gene in deze terug vinden, en wanneer wij lezen, hoe reeds de eerste waarnemers der Lues op de overeenkomst van beide ziekten, qui non genere, sed specie differunt, terug wijzen; wanneer wij den Morbus gallicus zich nu eens uit de Lepra zien ontwikkelen, en dan weder in Elephantiasis zien overgaan, dan kunnen wij naauwelijks betwijfelen, dat ook de melaatschheid tot het ontstaan der Syphilis het hare bijgedragen heeft en eene harer grondstoffen geweest is. Bovendien zouden ook nog vele andere soorten van uitslag,

zweren en dgl. in de venusziekte kunnen overgegaan zijn en zij schijnt voornamelijk reeds vroeger voorhandene aandoeningen der teeldeelen in zich opgenomen en daardoor hare naauwere betrekking tot de geslachtsdeelen verkregen te hebben. Zoodanige aandoeningen dagteekenen reeds van ouden tijd, en in de 13de en 14de eeuw werd er veel van de Caroli (zweren aan geheime deelen) en Calefactiones (druipers) gesproken; doch, hoewel ook besmettelijk, bestonden deze ziekten nogtans slechts in een plaatselijk lijden, en niemand zag verschijnselen op haar volgen, welke aan die der algemeene venusziekte gelijkvormig konden geweest zijn; eerst omstreeks het einde der 15de, en in den aanvang der 16de eeuw ontstonden zij als verschijnselen der Lues, en voornamelijk als hare eerste toevallen, op de ontkiemingsplaatsen der besmetting.

De Syphilis ontstond alzoo, zooals reeds Paracelsus aanmerkt, uit eene innige vereeniging van reeds vroeger bekende ziekten, voornamelijk der Thymioses, Leproses en der aan de geslachtsdeelen voorkomende zweren (Cambucca Paracels.); doch zij was aan geene dezer aandoeningen volkomen gelijkvormig; zij ontwikkelde eene smetstof, die slechts door haar werd voortgebragt en was, dewijl zij vóór de laatste jaren der 15de eeuw nergens gevonden werd, voorzeker eene n i e u w e z i e k t e, waarvoor zij ook door alle tijdgenooten verklaard werd. Zij schijnt overigens niet op eens en uit ééne plaats haren oorsprong genomen te hebben, maar verscheidene daadzaken duiden aan, dat hare vorming zich reeds tusschen de jaren 1480 en 1490 op verscheidene punten voorbereidde, doch tot algemeene, heerschende, besmettelijke ziekte verhief zij zich eerst omstreeks de jaren 1492 tot 1494 in Italië, alwaar zij door de genoemde verhoudingen begunstigd werd en verbreidde zich, van daar uitgaande, door besmetting, voornamelijk bij den terugtogt der Franschen (1495), over alle naburige landen en weldra tot

aan de grenzen der Sarmatische volksstammen en in de Nieuwe wereld.

Hoewel echter de venusziekte bij hare eerste verschijning eene meer acute ziekte was, die in weinige dagen of weken den dood konde aanbrengen, en zij welligt zelfs de eigenschap had, zich op eenen afstand mede te deelen, en hoewel het niet meer tot schande gerekend werd, door haar aangedaan te zijn, dewijl de bijslaap niet meer de eenige weg van besmetting was, zoo behield zij deze eigenschappen nogtans slechts eenen zeer korten tijd. Volgens Ulrich von Hutten was zij, tusschen de jaren 1500 en 1505, reeds aanmerkelijk in kwaadaardigheid verminderd en had de uitslag niet meer een zulk afschuwelijk aanzien; tusschen 1530 en 1540 echter had zij hare acute, exanthematische natuur grootendeels verloren, deelde zich slechts door aanraking, meestal door den bijslaap, mede, en liet thans doorgaans een aanmerkelijk tijdsverloop voorbijgaan tusschen de plaatselijke aandoening, ter plaatse, waar zij was aangebragt, gewoonlijk aan de teeldeelen, en het uitbreken der secundaire verschijnselen, welke zich thans niet meer, zooals vroeger, tegelijk in de verschillendste organen in spoedige opvolging vertoonden, maar de enkele organen van lieverlede aandeden en zich langzaam ontwikkelden. De Lues had zich van eene acute in eene chronische ziekte veranderd, van een lijden, van welke het als ongelukkig werd aangemerkt, aangedaan te worden, in eene aandoening, voor welke men zich moest schamen, en terwijl de kenmerken der Thymioses het eerst de bovenhand bij haar hadden, zoo had thans het karakter van Lepra en der zweren der teeldeelen bij haar het overwigt. Men ving alzoo ook aan, zijne opmerkzaamheid meer tot de geslachtsdeelen te wenden en beschreef den venerischen Bubo en de vijgwratten, de Crystalline, den chanker en den druiper naauwkeuriger. Wanneer echter Astruc aanneemt, dat deze toevallen eerst in het midden en op

het einde der 16de eeuw zouden ontstaan zijn, zoo kan hem dit, uit de eerste schilderingen der ziekte, ligtelijk wederlegd worden.

In deze veranderde gedaante heeft de Syphilis zich tot aan onze dagen staande gehouden en zich langzamerhand over den geheelen aardbodem verspreid. Even als men zulks echter bij ziekten, welke zich uitsluitend door besmetting voortplanten, doorgaans waarneemt, zoo schijnt ook zij, met den tijd, nog steeds in kwaadaardigheid verminderd, en voornamelijk in de laatste 30 tot 40 jaren veel zachtaardiger geworden te zijn, dan zij in de vorige eeuw was. De gomgezwellen, exostoses en carieuse verstoringen zijn zeldzaam geworden; de secundaire verschijnselen doen zeldzamer de huid en de slijmvliezen aan; de druiper schijnt zich meer en meer van de eigenlijke venusziekte los te rukken, en terwijl onze voorouders het nog voor onmogelijk hielden, Syphilis zonder kwikzilver te genezen, en menigmaal genoodzaakt waren, tot de meer inwerkende geneeswijzen hunne toevlugt te nemen, heeft zich daarentegen, in onze dagen, de behandeling zonder kwikzilver doen gelden, en hebben ook die Geneeskundigen, welke van haar geen gebruik maken, slechts zelden de smeerkuur en soortgelijke krachtdadig werkende behandelingswijzen noodig.

Of dit goedaardiger worden echter slechts voorbijgaande is, of het begin eener werkelijke uitsterving der ziekte zij, of de voorzegging van Frascatori, dat de ziekte eenmaal weder van de aarde zoude verdwijnen, zal vervuld worden, valt moeijelijk te beslissen. Voor het overige is het opmerkenswaardig, dat bijna in denzelfden tijd, in welken de venusziekte in kwaadaardigheid schijnt te verminderen, al die ziekteprocessen, uit welker vereeniging zij in de 15de eeuw ontsproten is, en die zich in Europa grootendeels in haar hadden verloren, weder zelfstandig het hoofd verheffen; dat de oude stam der Leproses weder nieuwe spruiten, de verschillende soorten van Neolepra,

schiet, dat Radesyge, eene Thymiosis, zich zoowel in het hooge noorden, als in het zuiden uitbreidt, en dat niet venerische aandoeningen der teeldeelen veel menigvuldiger dan vroeger voorkomen. Uit deze verschijnselen zoude men eene teruggang der Syphilis kunnen opmaken, bij welke echter de algemeene gezondheidstoestand meer verliezen, dan winnen zal.

Nog steeds echter, bestaat de Syphilis als eene eigenaardige Dyscrasie, die, wel is waar, met de Leproses en Thymioses verwant, zich nogtans, door wezentlijke kenteekenen, van haar onderscheidt, en deze nu, voor zoo verre zij de huid aandoet, te beschrijven, is mijn doel.

Kenmerken.

1. De wortel van het syphilitische ziekteproces zit, even als die van alle Dyscrasiae, in het bloed. Daar de venusziekte echter nimmer van zelve ontstaat, en de aan haar beantwoordende gesteldheid van het bloed zich niet aldus ontwikkelt, maar eerst door de invoering der smetstof van buiten wordt te weeg gebragt, zoo wordt de eigenlijke Dyscrasie bijna altijd voorafgegaan door toevallen, ter plaatse van de inbrenging der smetstof, door welke zij hare vestiging aankondigt. Men noemt deze plaatselijke verschijnselen, primaire syphilitische ziektevormen, en zij verhouden zich tot de eigenlijke syphilitische Dyscrasie volkomen zoo, als de plaatselijke aandoeningen van door besmetting ontstane schurft, Favus enz. tot het volkomen ontwikkelde ziekteproces der Psorideae, Scrophulae enz., en zijn alzoo oorspronkelijk zuiver plaatselijke ziekten. Zij ontbreken voor het overige bij de venusziekte slechts in die zeldzame gevallen, in welke zij wordt overgeërfd, en de venerische kiem reeds bij de wording of gedurende het leven der vrucht, in de vochten van het wordende voorwerp wordt ingeplant.

2. Deze plaatselijke toevallen verschillen eenigzins naar

gelang der weefsels, in welke de besmetting plaats heeft; gewoonlijk echter geschiedt dit in de slijmvliezen, en zij kan dan aldaar, zooals het schijnt, naar de hevigheid der smetstof en de vatbaarheid dergenen, op welke zij haren invloed uitoefent, eene dubbelde werking hebben. Zij verwekt óf vermeerderde, eigenaardig veranderde afscheidingen, zonder hunnen zamenhang te scheiden, Blennorrhoea syphilitica, druiper, óf zij prikkelt eene bepaalde plaats derzelve zoodanig, dat er exanthematische vormingen (Crystallinae) en zweren, chankers, ontstaan. In het eerste geval wordt de natuur doorgaans meester der ingebragte smetstof en stoot haar uit, zonder dat zij zich tot eene Dyscrasie ontwikkelt; in het tweede daarentegen heeft, wanneer de kunst niet in het midden treedt, meestal die eigenaardige verandering in de vochten plaats, welke wij als den grondslag der syphilitische Dyscrasie moeten vaststellen, uit welke die zamenstelling van verschijnselen ontstaat, welke wij secundaire, volkomen ontwikkelde, ware venusziekte noemen. Slechts zelden heeft de besmetting door de uitwendige huid plaats; alsdan vormen zich echter dezelfde plaatselijke toevallen, als in het tweede der genoemde gevallen (uitslag en zweren), en hebben dezelfde gevolgen.

3. Even als bij andere Dyscrasiae, zoo geeft zich ook bij de Syphilis de verandering in de vochten somwijlen te kennen door een eigenaardig voorkomen, alvorens nog de zoogenaamde secundaire toevallen ontstaan; de kleur van het aangezigt wordt bleek, aardkleurig, vuilachtig; de zieken gevoelen zich afgemat en moedeloos, en de uitwaseming heeft nu en dan eenen walgelijken, zoetachtigen reuk. Deze uitwendig zigtbare veranderingen enz. vertoonen zich veelvuldiger, wanneer de secundaire Lues reeds gedurende eenen langeren tijd bestaan heeft, meer verouderd is, en dikwijls zijn zij, bij de Syphilis van onze dagen, zelfs in deze gevallen, niet merkbaar.

4. Ook bij de venusziekte wordt, wanneer zij eenmaal tot Dyscrasie geworden is, uit het bloed, in de onderscheidene organen en weefsels, eene eigenaardige ziektestof uitgescheiden en nedergezet, welke in dezelve eigenaardige veranderingen, de verschijnselen der secundaire Lues, te weeg brengt en hare bijzondere gesteldheid, deels door physische kenteekenen, voornamelijk door den reuk, deels daardoor te kennen geeft, dat zij de venerische smetstof in zich bevat.

5. Deze uitscheiding in verschillende organen (het aangedaan worden door secundaire, dyscrasische verschijnselen) heeft nu eens vroeger, dan weder later na de besmetting en het ontstaan der primaire toevallen, gewoonlijk in eens en nimmer in wezentlijke aanvallen plaats. Nu eens wendt zij zich slechts naar een orgaan, doch menigvuldiger tevens of van lieverlede naar meerdere; eene afwisseling tusschen de aandoeningen van verschillende organen daarentegen, zooals dit b. v. bij de Thymioses wordt waargenomen, komt hier niet voor.

6. De venerische Dyscrasie veroorzaakt vooral menigmaal veranderingen in de slijmvliezen, de uitwendige huid, de klieren en de beenderen; zeldzamer worden de kraakbeenderen, het cel- en hoornweefsel aangedaan, en in andere weefsels verspreidt de venusziekte zich slechts door hare verdere uitbreiding, volgens den zamenhang der deelen.

7. Prikkeling en Hyperaemie van eene meer aderlijke natuur, met blaauwachtige, koperroode kleur, vermeerderde en in hoedanigheid veranderde afscheiding en eene groote neiging, in den aanvang, tot woekerende nieuwe vormingen, later tot kwaadaardige verzwering, zijn, over het algemeen de verschijnselen, welke de syphilitische nederzetting in deze verschillende organen te voorschijn roept; zij worden voor het overige verschillend gewijzigd, naar het verschil der weefsels en vele andere punten.

8. Eene bepaalde opvolgende reeks, in welke de deelen worden aangedaan, neemt men doorgaans niet waar; nogtans worden in de meeste gevallen de slijmvliezen, de uitwendige huid en de klieren vóór de beenderen en andere organen aangedaan.

9. De uitwendige huid, welke ons hier het meeste bezig houdt, wordt, zooals gezegd is, slechts zelden door primaire, des te menigvuldiger door secundaire Syphilis aangedaan en in geene andere organen doet de Lues zich in zoo velerlei gedaanten voor, als in de uitwendige bekleedselen. Hoe talrijk echter ook de vormen der syphilitische Dermapostases zijn, zoo stemmen zij toch in vele en eigenaardige punten reeds uitwendig overeen, zoodat hunne erkenning ligter is, dan die der meeste andere Dermapostases. De hoofdzakelijkste kenmerken derzelve zijn:

a. Zij hebben alle eene eigenaardige, gemengde koperroode kleur, welke hun, in alle tijdperken van hun beloop bijblijft en zelfs nog aan de likteekens merkbaar is.

b. Zij leggen, hoewel zij ook op verschillende plaatsen der huid kunnen voorkomen en zich niet zelden over het geheele ligchaam uitbreiden, nogtans eene zekere vooringenomenheid voor zekere deelen aan den dag. Het aangezigt, voornamelijk het voorhoofd en de neusvleugels, het behaarde gedeelde des hoofds, de schouders en de rug zijn hunne lievelings- en meestal hunne ontkiemingsplaatsen.

c. Zij wortelen voor het grootste gedeelte op de afscheidingsoppervlakte der lederhuid, terwijl hare diepere lagen en het onderhuidscelweefsel, alsook de opperhuid, eerst secundair worden veranderd; nogtans zijn er enkele soorten, welke hierop eene uitzondering maken.

d. In de lederhuid beginnen zij altijd met vlekken, welke alle tinten van het koperrood vertoonen, doch op welke zich, in de meeste gevallen, exanthematische

vruchten verheffen. Geene andere Dyscrasie is, in dit opzigt, zoo veelvormig, als de venusziekte, en er bestaan syphilitische soorten van uitslag met knopjes, blaasjes, puisten, tuberkels en sponsachtige verhevenheden. Bij hetzelfde voorwerp kunnen verschillende dezer ziektevormen nevens elkander voorkomen.

e. Bij alle deze veranderingen legt zich eene bepaalde neiging tot eene ronde gedaante aan den dag, zoowel in de gedaante der pericarpia, die dikwijls aan verscheidene vruchten tot eenen gemeenschappelijken grondslag dienen, als in de plaatsing der enkele vruchten en groepen tot elkander. Waar zij geene volkomene kringen of ringen daarstellen, rangschikken zij zich ten minste bij gedeelten en slangsgewijze.

f. Deze soorten van uitslag verspreiden eenen eigenaardigen, walgelijken, zoetachtigen reuk, welke echter niet alleen uit de huidveranderingen, den inhoud der vruchten enz. zijnen oorsprong schijnt te nemen, maar waarschijnlijk ook door de tusschen deze gelegene plaatsen wordt uitgewasemd. Dikwijls vertoont zich de huid alhier aardkleurig, vuilachtig en als met olie bestreken.

g. Even als alle Dermapostases, zoo hebben ook bij de venerische, noch de enkele vruchten, noch de geheele uitbotting eenen bepaalden duur.

h. De minder ontwikkelde, syphilitische soorten van uitslag, voornamelijk de vlekken, brengen gaarne schubben voort, welke zich door groote broosheid en eene doffe, vuilachtig witte, somwijlen grijze of bruinachtige kleur onderscheiden. Dikwijls hebben deze schubben eene zoodanige ligging, dat zij eene zoomvormige, witte lijn (de Lisière blanche der Franschen) om het koperkleurige pericarpium beschrijven.

i. De sterker ontwikkelde Syphilides der huid, voornamelijk de puist- en knobbelachtige soorten, vormen korsten, welke dik, woekerend, hard, hoornachtig en donker gekleurd zijn, vast met de huid aaneenhangen,

door koperkleurige areolae worden omgeven en meestal tot bedekking van zweren dienen.

k. De schubben laten koperkleurige vlekken terug, de korsten meestal likteekens van dezelfde kleur, welke slechts langzaam verdwijnt en in een vuilachtig wit overgaat. Zelfs dan echter verraadt de kring- en slangvormige gedaante der likteekens dikwijls nog haren venerischen oorsprong.

l. Het hoornweefsel der huid wordt, behalve door de vermelde vorming van schubben en korsten, naar verhouding zelden aangedaan; nogtans vallen menigmaal, op de aangedane plaatsen, en somwijlen over het geheele ligchaam, de haren uit (Pellarola Brassavolus; Alopecia venerea al.), en de nagels worden, hoewel ook zeldzamer en in eenen minderen graad, dan bij de Leproses, ziekelijk veranderd.

m. In de diepere lagen der lederhuid en in het onderhuidscelweefsel vormt de venusziekte, vrij vaste, meestal onregelmatige nederzettingen, welke vroegtijdig in verzwering overgaan.

n. De Syphilides behooren, over het algemeen, tot die Dermapostases, in welke de neiging tot verzwering het sterkste te voorschijn komt, en hare zweren zijn kwaadaardig, achten geen verschil van weefsel, breiden zich naar elke rigting uit en brengen dikwijls eene aanmerkelijke verstoring te weeg.

o. In verhouding tot hare woekerende ontwikkeling, zijn de venerische huidziekten, hoewel ook niet gevoelloos, zooals de Leproses, nogtans niet zeer pijnlijk.

p. Zij zijn van geene vlugtige natuur en kunnen de warmte en de lucht veel beter ontberen, dan de Psorideae, Thymioses en dgl.; ja vele van haar ontwikkelen zich vooral gaarne in den winter. Zij verplaatsen zich niet.

q. De inhoud der vruchten van den meer ontwikkelden uitslag en de afgescheidene stoffen der uit haar ont-

stane zweren zijn de dragers der venerische smetstof; de minder ontwikkelde ziektevormen daarentegen, de vlekken, schubben, knopjes enz., schijnen niet aan te steken.

10. Somwijlen maken de op deze wijze gekenschetste veranderingen der huid het eenige verschijnsel der Dyscrasie uit; menigvuldiger echter worden, behalve de huid, ook nog andere organen aangedaan, de slijmvliezen worden rood gekleurd en gaan in verzwering over, de klieren zwellen en verzweren, er ontstaan hevige, nachtelijke beenpijnen, voornamelijk aan het hoofd en het scheenbeen, gomgezwellen, Exostoses, Caries en dgl.; en benevens de huidveranderingen vertoonen zich velerlei andere toevallen, welke de erkenning der syphilische natuur van het lijden zeer verligten. Ulcera faucium, Cephaloea nocturna en Iritis syphilitica vergezellen vooral menigmaal den venerischen uitslag.

11. De normale voortbrengselen der afscheiding van andere organen, dan van de huid en van velerlei slijmvliezen, de pis, het speeksel, de darmontlastingen enz. zijn bij de Syphilis doorgaans niet veranderd, en er schijnt alzoo bij haar niet, even als bij andere Dyscrasiae, eene ziekelijke stof met deze natuurlijke afscheidingen te worden uitgedreven.

12. Houdt de venusziekte langen tijd aan, dan oefent zij denzelfden nadeeligen invloed op den toestand der krachten en de geheele voeding uit, als andere aanverwante ziekteprocessen; zal dit geschieden, zoo moet zij echter steeds eenen zeer hoogen graad bereikt hebben, en hiertoe worden dikwijls jaren vereischt.

Deelneming van het geheele organismus.

Slechts zeer zelden volgt de uitbotting der syphilitische Dermapostases onder ligte verschijnselen van koorts, die vroegtijdig weder verdwijnen. Hebben zich echter zeer uitgestrekte verzweringen in de huid en in andere organen gevormd, zoo verheft zich niet zelden uitteringskoorts, welke veelal met verschijnselen van oplossing en

algemeene ontbinding verloopt. Het zenuwstelsel neemt aan de venusziekte van onzen tijd slechts weinig aandeel; meer schijnt het door haar, bij hare eerste, epidemische verschijning aangedaan geworden te zijn.

Verspreiding, Mededeeling, Zamenstelling. Zooals reeds werd aangemerkt, is de huid zelden het eerst door Syphilis aangedaan wordende orgaan; de primaire aandoeningen wortelen meestal op de slijmvliezen, en de venerische huidziekten ontstaan gewoonlijk eerst secundair, door mededeeling. Somwijlen ontkiemen zij in de nabijheid der primair aangedane slijmvliezen, b. v. aan de teeldeelen, aan de inwendige oppervlakten der dijen enz.; de ziekte schijnt, volgens den zamenhang, van de slijmvliezen op de uitwendige bekleedselen over te gaan; doch menigvuldiger geschiedt de mededeeling door het inwendige verband der Dyscrasie, en de uitslag komt, van het eerst aangedane slijmvlies verwijderd, voornamelijk aan de boven vermelde ligchaamsdeelen te voorschijn. Slechts zelden beperkt hij zich tot zijne ontkiemingsplaatsen en meestal verspreidt hij zich volgens den zamenhang, meer of min ver over de huid en niet zelden over het geheele ligchaam. Dikwijls vertoont zich hierbij eene vooringenomenheid voor kringvormige gedaanten: zij vormen ringen en slangsgewijze wendingen. Even als echter de venerische Dermapostases door mededeeling ontstaan, zoo kunnen zij ook op andere weefsels en organen overgaan; men ziet syphilitische verstoringen zich van de huid op de slijmvliezen, uitbreiden, de nabij den uitslag gelegene klieren opzwellen en in verzwering overgaan en dgl. meer. Menigmaal ontstaan er eerst gedurende het beloop der syphilitische huidaandoeningen zweren in de keelholte, beenpijnen, Tophi enz.; in het kort, alle andere verschijnselen eener volkomen ontwikkelde Lues, doch de uitslag enz. verdwijnt daarom niet, en eigenlijke Metastases komen nimmer voor.

De vatbaarheid der venusziekte om zich zamen te stellen is groot. Meestal bezigt zij, wanneer zij zich eenmaal tot Dyscrasie ontwikkeld heeft, organen, die reeds ziek waren, tot hare nederzetting en gaat, zooals het schijnt, vrij innige verbindingen met andere Dyscrasiae, met klierziekte, jicht, schurft, scheurbuik enz. aan. Dit blijft natuurlijk niet zonder invloed op de verschijnselen van het ziekteproces in de huid, en er komen vele overgangs- en bastaardsoorten tusschen de venerische Dermapostases en de Traumatoses, Eczematoses, Scrophuloses, Psorideae enz. voor, welker erkenning en behandeling dikwijls aan groote zwarigheden onderworpen is.

Oorzaken.

De Syphilis ontstaat nimmer vrijwillig, maar alleen door besmetting of erfelijkheid.

Voor besmetting zijn alle menschenrassen, beide geslachten en elke ouderdom geschikt, en er zijn welligt veel minder menschen, die zich ongestraft aan haren invloed kunnen blootstellen, dan er lieden zijn, die nimmer pokken, scharlakenkoorts en dgl. krijgen. Op dieren kan de smetstof daarentegen niet worden overgedragen. Zij hecht zich slechts aan de afgescheidene stoffen der werkelijk door de ziekte veranderde organen, namelijk aan het slijmvlies van den druiper, aan den etter van den chanker; aan de uitgescheidene stoffen van de secundaire zweren der slijmvliezen en der huid en aan den inhoud van den hooger ontwikkelden venerischen uitslag. Of daarentegen de gevlekte of schubachtige huidveranderingen, de stoffen der gomgezwellen, de etter der verzwerende klieren en beenderen enz. besmettelijk zijn, is nog twijfelachtig, en zeker is het, dat het speeksel, het zweet, de pis der venerischen, tenzij deze met den etter der chankers en dgl. vermengd zijn, geene smetstof bevatten. Hoedanig zich het bloed van de door algemeene Lues aangedane lijders, in dit opzigt, verhoudt,

kan nog niet met zekerheid gezegd worden; onmiddellijke proefnemingen tot inenting hebben, wel is waar, geene uitkomsten opgeleverd, doch ik ken verscheidene gevallen, in welke de venusziekte door middel der Vaccine werd overgeeënt, zonder dat deze Exantheses bij de venerische voorwerpen, van welke de stof genomen werd, eenige afwijking hadden aan den dag gelegd, en welligt zoude de overgang der Syphilis van de moeder op de vrucht, welke zij in haren schoot draagt, aanleiding kunnen geven om het bloed nog naauwkeuriger te onderzoeken. Waarin de smetstof zelve, welke met deze vloeistof vermengd is, bestaat, is nog niet onderzocht geworden, en wij kunnen slechts vermoeden, dat zij, even als de smetstoffen over het algemeen, een levendig grondbeginsel, een waar zaad der ziekte zij; of echter de microscopische kringen en protorganische vormingen, welke Dessault en Weber in den venerischen etter hebben waargenomen, of de door Donné gevondene en beschrevene diertjes eenige betrekking tot de besmetting zouden kunnen hebben, moeten verdere waarnemingen en proeven leeren.

Steeds aan eenen vloeibaren drager verbonden, deelt zich de venerische smetstof (ten minste in onze dagen) slechts door a a n r a k i n g mede. Het is echter niet noodzakelijk, dat de aanraking tusschen de plaats, die de smetstof afscheidt, en die welke haar opneemt, onmiddellijk zij: zij blijft ook aan de punt van het lancet, tusschen glaasjes enz. hare werkzaamheid behouden, en hoewel ook vele sprookjes van besmetting door tabakspijpen, sekreeten en dgl. onwaar zijn, zoo bestaan er nogtans enkele verborgene voorbeelden van dezen aard. Voorzeker geschiedt de mededeeling zekerder door onmiddellijke aanraking, en het menigvuldigste heeft de besmetting door den bijslaap plaats, bij welken de opgewektheid der deelen en de ontwikkeling van eene hoogere dierlijke warmte, de werkzaamheid der smetstof nog schijnt te vermeerderen.

De venerische smetstof hecht zich niet aan alle weefsels en organen. Het ligtste en menigvuldigste wortelt zij op de uitwendige slijmvliezen, voornamelijk op die der teeldeelen, der lippen, der keelholte, van den neus, den endeldarm enz.; wordt zij daarentegen in de maag gebragt, zoo blijft zij werkeloos. Behalve de opgenoemde slijmvliezen hebben allerlei soort van wonden, zij mogen in ligte ontvellingen bestaan of diep in de weefsels dringen, de grootste vatbaarheid om de venerische smetstof in zich te laten ontkiemen. Zij werkt zelden op de onbeleedigde uitwendige huid, en wel alleen bij kinderen en op die plaatsen, welke met eene zeer dunne opperhuid voorzien zijn, en door hare rijkelijke afscheiding, meer met de slijmvliezen overeenkomen, zooals in de streek der billen en der teeldeelen, onder de oksels, tusschen de teenen enz. De tijd van inwerking der venusziekte is verschillend; nu eens slechts 24 tot 36 uren, dan weder 14 dagen tot 3 weken. Dat de ziekte eerst maanden lang na de besmetting zoude uitgebroken zijn, is mij nimmer voorgekomen.

Altijd vertoonen zich de eerste sporen, de ontkiemingsverschijnselen der plaats gehad hebbende besmetting naauwkeurig op de plaats van inbrenging, nu eens als syphilitische zweer (welke, waar Epithelium of opperhuid onbeleedigd zijn, door exanthematische vormingen, de Crystalline of syphilitische puisten, worden voorafgegaan), dan weder als syphilitische Blennorrhoea. Chankers kunnen zich op alle slijmvliezen, die voor de smetstof toegankelijk zijn, in de uitwendige huid en in wonden vormen; druipers daarentegen, komen alleen dan voor, wanneer de smetstof op slijmvliezen wordt overgeplant, die ook in den normalen toestand rijkelijk afscheiden, zooals die der scheede en der pisbuis, van den neus en van het oog. Aan een wezentlijk verschil tusschen het chanker- en druipergift, zooals men dit in den nieuweren tijd heeft aangenomen, geloof ik

niet, hoewel ik ook gaarne toestem, dat niet elke zoogenaamde druiper en zelfs niet elke, welke door besmetting ontstond, van eenen venerischen oorsprong is.

Dat de druiper meestal zonder secundaire verschijnselen verloopt, werd reeds vermeld. Zeldzamer, hoewel toch somwijlen, is dit ook bij den chanker waargenomen, en het schijnt, dat die gevallen, in welke plaatselijke zweren, zonder behandeling genezen en geene Lues volgt, in den nieuweren tijd menigvuldiger dan vroeger voorkomen. Ontstaan echter de verschijnselen der eigenlijke venusziekte, zoo kan dit nu eens vroeger, dan weder later plaats hebben; terwijl zij nu en dan reeds na 3 tot 4 weken uitbreekt, verloopen er bij andere voorwerpen verscheidene maanden en zelfs jaren, en alsdan zijn de primaire toevallen reeds lang verdwenen, alvorens zich de secundaire vertoonen.

Onder welken vorm echter de Dyscrasie zich voordoet, welke weefsels en organen zij voornamelijk tot hare uitscheidingen en nederzettingen kiest, schijnt van velerlei, en grootendeels nog onbekende omstandigheden af te hangen. Het ontstaan der syphilitische Dermapostases schijnt nogtans door de volgende punten begunstigd te worden:

1. Besmetting door de uitwendige huid. Wanneer de smetstof in de uitwendige huid, in eene wond en dgl. wordt ingebragt, en alzoo de primaire toevallen (puisten of zweren) in dit orgaan ontstaan, dan geeft de secundaire Lues, de Dyscrasie, zich ook door uitslag en diergelijken te kennen.

2. Den jeugdigen ouderdom. Bij kinderen en jonge lieden wordt de huid veel menigvuldiger dan bij grijsaards aangedaan, bij welke de Syphilis zich meer tot de beenderen wendt.

3. Eene zachte huid. Voorwerpen met eene weeke, rijkelijk afscheidende huid, vrouwen, voorwerpen met blonde haren en dgl., zijn meer tot venerische Dermapostases geneigd dan andere.

4. De lente en eene gematigde luchtstreek. In den zomer en in heete streken schijnt de Syphilis voornamelijk de slijmvliezen, in den winter en in de noordelijke plaatsen, de beenderen aan te doen.

5. Prikkeling der huid. Het menigvuldige gebruik van warme baden, voornamelijk de zwavelbaden, zuurdeegen, blaartrekkende pleisters, prikkelende zalven, zweetdrijvende middelen enz. bevorderen de vorming van den venerischen uitslag, en men ziet dezelve niet zelden uit Eczematoses en dgl. ontstaan of ten gevolge van acute Dermexantheses uitbreken.

6. Zekere physiologische of pathologische voorafgaande verschijnselen in het organismus. De venerische huidziekten ontstaan veelal in het kraambed, na hevige gemoedsaandoeningen, gedurende het beloop eener tusschenpoozende koorts enz.

Behalve door besmetting, in den gewonen zin van het woord, kan de venusziekte echter ook door overerving ontstaan, doordat of syphilitische ouders, reeds gedurende de voortbrenging, aan het kind, hetwelk zij het daarzijn schenken, de Dyscrasie mededeelen, of de ziekte gedurende de zwangerschap, van de venerische moeder op de vrucht overgaat. Zoodanige gevallen komen naar verhouding zelden voor; dikwijls dragen syphilitische moeders hare kinderen niet volkomen uit, en menigmaal zijn de uit haar geborene volkomen gezond; doch ten onregte heeft men, om die reden, de syphilitische erfelijkheid geheel geloochend, en ik heb meerdere voorbeelden van dezelve gezien. Zij is wel van de syphilis adnata te onderscheiden, welke door besmetting, gedurende de geboorte, door de syphilitische geslachtsdeelen der moeder, ontstaat, even als elke door besmetting ontstane venusziekte, haar tijdperk van inwerking heeft, met plaatselijke toevallen aan de lippen, de oogen, de teeldeelen, den aars enz. begint en eerst na verloop van weken en maanden tot algemeene Lues wordt. De over-

geërfde Syphilis daarentegen vertoont zich in de meeste gevallen onmiddellijk na de geboorte, als eene geheel ontwikkelde Dyscrasie, met syphilitische zweren in de keelholte, uitslag over het geheele ligchaam en dgl.; men ziet haar bij de kinderen van vrouwen, welke, omstreeks den tijd der verlossing geen spoor van venerische aandoening der teeldeelen meer dragen. Wordt echter een kind, zoo als dit, bij wijze van uitzondering voorkomt, hetwelk reeds bij deszelfs voortbrenging, de kiem der venusziekte is ingeplant geworden, zonder syphilitische verschijnselen geboren, zoo sluimert de Dyscrasie doorgaans tot den tijd der huwbaarheid voort en breekt eerst dan, zonder dat er plaatselijke toevallen voorafgaan, tevens als secundaire, meestal zeer kwaadaardige Lues uit. De veranderingen der huid zijn vrij standvastig vergezellers der overgeërfde venusziekte, hetzij deze reeds bij de geboorte aanwezig zijn, of eerst omstreeks den tijd der huwbaarheid verschijnen.

Ook is het nog opmerkenswaardig, dat de Syphilis niet, even als vele Thymioses, wanneer zij eenmaal besmet heeft, de vatbaarheid voor besmetting verzwakt of opheft, maar dat in tegendeel voorwerpen, die eenmaal venerisch waren, ligter dan andere worden aangedaan.

Voorkomen en algemeene verbreiding.

De venerische ziekte heeft zich, sedert haar ontstaan, steeds door besmetting uitgebreid, en er bestaat bijna geen bewoonbaar punt der aarde, tot hetwelk zij niet doorgedrongen is. In groote steden is zij menigvuldiger, dan op het platte land, doch ook hier is zij niet ongewoon. Wanneer op eene plaats, door welke verhoudingen ook, de smetstof aan vele personen te gelijk wordt medegedeeld, kan zij schijnbaar epidemisch worden, en alsdan ziet men haar buitengewoon snel en kwaadaardig verloopen en eene zekere overeenkomst met de syphilis der 15de eeuw aannemen. Dit was het geval

b. v. in het jaar 1578, in Brünn, alwaar door het koppen in de opentlijke badinrigtingen, meer dan 180 menschen werden besmet; in het jaar 1727 in Sancta Euphemia en in 1737 in Hongarijë, alwaar de ziekte door vroedvrouwen verspreid werd; in 1752 in Nérac; in 1786 in Falcado enz. Ten onregte heeft men deze Epidemiën als gelijkvormig met de Pians, het Scarlievo enz. aangemerkt, want hare wijze van ontstaan, de altijd aanwezige plaatselijke toevallen, haar beloop en het gevolg der aangewende middelen kenmerken haar als ware Syphilis. Wezentlijk endemisch daarentegen is de Syphilis nergens, niettegenstaande zij op vele plaatsen veel kwaadaardiger schijnt te verloopen dan op andere en, zooals reeds aangemerkt werd, in heete luchtstreken meer de slijmvliezen, in gematigde de uitwendige huid en in koude plaatsen de beenderen worden aangedaan. In warme landen is zij, over het algemeen zachtaardiger dan in koude; nogtans heeft zij onder de bewoners van de eilanden der Zuidzee en andere onbeschaafde volken der keerkringen groote verwoestingen aangerigt, toen zij hun het eerst door de Europeanen werd medegedeeld.

Beloop, Duur, Uitgang.

De Syphilis van onzen tijd is eene chronische ziekte, en hoewel ook hare ontkiemingsverschijnselen, voornamelijk de druiper, somwijlen acuut verloopen, en het lijden als het ware, voor zijne volkomene ontwikkeling, wordt gesmoord, zoo duurt de eenmaal geheel gevormde Dyscrasie nogtans steeds maanden en niet zelden verscheidene jaren lang. Zij maakt in haar beloop velerlei afwijkingen, doet zich nu eens sterker, dan weder zwakker, nu eens meer in dit, dan weder in dat orgaan voor, en men ziet bij haar menigvuldiger dan bij de andere Dyscrasiae, voornamelijk wanneer zij onder behandeling was, alle toevallen verdwijnen, het gebrek eenen geruimen tijd, ja jaren lang achterwege blijven en alsdan plotselings, met vernieuwde hevigheid weder uitbreken.

Met dit beloop der ziekte in haren geheelen omvang komt ook dat der venerische Dermapostases overeen. Slechts weinige vormen verloopen acuut, de meeste chronisch, met talrijke nakomende verschijnselen, verergeringen en verbeteringen, en niet zelden verdwijnen zij zelfs geheel van de huid om na verloop van eenen korteren of langeren tijd weder te verschijnen. Dat hunne verdwijning geen waarborg voor de opheffing der Dyscrasie is, spreekt van zelf.

De uitgangen, welke het venerische ziekteproces en voornamelijk de met hetzelve verbondene huidveranderingen kunnen maken, zijn:

1. In volkomene genezing. Slechts de primaire toevallen, de ontkiemingsverschijnselen, genezen zonder behulp der kunst, en dit is, bij den druiper, zelfs de regel. Heeft zich daarentegen de eigenlijke venusziekte, de Dyscrasie, eenmaal volkomen ontwikkeld, zoo wordt zij alleen door eene geschikte behandeling duurzaam en wezentlijk opgeheven. Zij verdwijnt van lieverlede en zonder Crises, terwijl hare verschijnselen allengs ophouden, de uitslag verdroogt, de zweren zich met litteekens bedekken enz.; een zeker kenteeken echter, dat de genezing volkomen en niet slechts schijnbaar is, bestaat er niet en instortingen zijn menigvuldig.

2. In gedeeltelijke genezing. Niet zelden blijven er, in de door syphilis aangedane deelen velerlei afwijkingen van den natuurlijken toestand over; in de huid voornamelijk misvormende en hinderlijke likteekens.

3. In andere ziekten. Even als andere Dyscrasiae, zoo voert ook Syphilis menigmaal tot Marasmus, Hydrops, tot verzweringen van inwendige, gewigtige organen enz. Deze kunnen nevens de venusziekte optreden en terugblijven, ofschoon deze wordt opgeheven. Welk aandeel de venerische ziektevormen aan de vorming van het ziekteproces der Carcinoses hebben, zal bij eene andere gelegenheid worden verklaard.

4. In den dood. Deze uitgang is het gevolg der uitteringskoorts, welke de venerische verzweringen (ook die, welke haren oorsprong van de huid nemen) vergezelt en niet zelden putride wordt, of hij ontstaat door den uitgang in andere ziekten, namelijk in Hydrops.

Voorzegging.

In vergelijking met andere Dyscrasiae kan men, bij de Venusziekte de voorzegging vrij gunstig stellen, zoo zij namelijk niet al te ver gevorderd, met andere ziekteprocessen zamengesteld, kwalijk behandeld en niet met verzweringen of misvormingen van belangrijke organen, met uitteringskoorts, waterzucht en dgl. verbonden is. De venerische Dermapostases zijn over het algemeen minder gevaarlijk en ligter te genezen, dan belangrijke aandoeningen van slijmvliezen, klieren of beenderen. De voorzegging wordt echter op velerlei wijzen gewijzigd naar gelang van den vorm, de zitplaats, uitgebreidheid enz. Eene overgeërfde Lues is altijd veel hardnekkiger, dan diegene, welke door besmetting ontstaan is; kinderen en jonge lieden zijn overigens ligter te genezen, dan grijsaards; voorwerpen, die voor de eerste maal aangedaan zijn, ligter dan diegenen, welke reeds meermalen venerisch waren en dgl. meer.

Behandeling.

Het zoude mij al te ver van mijn doel verwijderen, indien ik wilde nagaan, hoedanig Syphilis konde verminderd, chankers en druipers moesten behandeld, en de uitbarsting der algemeene Lues konde afgeweerd, en eindelijk, hoe deze in al hare vormen en gevallen moet bestreden worden. Ik zal zelfs niet spreken over de behandeling, welke moet plaats grijpen, wanneer de smetstof primair in de huid wordt ingebragt en aldaar verwijlt, en van de enkele ziektevormen, maar alleen van die wijze van behandeling, welke tegen de secundaire syphilitische huidziekten, de eigenlijke venerische Dermapostases in het algemeen, moet in het werk gesteld worden.

Bij deze, welke het grootste aantal der venerische huidveranderingen uitmaken, is de aanwijzing voor de oorzaken dezelfde als die der ziekte-aanwijzing; beiden vorderen de opheffing der Dyscrasie, uit welke de Dermapostasis ontspringt en door welke zij onderhouden wordt. Deze Dyscrasie is echter bij alle soorten niet evenzeer ontwikkeld, en de ondervinding leert, dat bij vele Geslachten en soorten, zachtere middelen toereikende zijn, bij andere daarentegen eene meer inwerkende behandeling noodig is, om hen meester te worden. Er bestaan later meer naauwkeurig te verhandelene soorten, bij welke een meer ontstekingwerende leefregel, het gebruik van houtdranken, drastisch-afvoerende middelen, en zacht prikkelende, alkalische baden en dgl. steeds genezing aanbrengen, wanneer er geene andere, meer belangrijke toevallen van secundaire venusziekte nevens haar bestaan. Bij de meeste vormen en gevallen echter komt de zoogenaamde specifieke Methode in aanmerking.

Het hoofdmiddel tegen Syphilis is, sedert eenen geruimen tijd, het kwikzilver, en het is, hoeveel men ook in den nieuweren tijd daartegen gesproken en geschreven heeft, voor de behandeling van hevige secundaire gevallen, bijna onontbeerlijk en kan door geen ander geneesmiddel, geheel en op den duur, worden vervangen. Zijn voorzigtig gebruik is niet nadeelig, doch zijn misbruik verderfelijk. Men wendt hetzelve op verschillende wijze, nu eens in-, dan weder uitwendig, nu eens in deze, dan weder in zoodanige verbinding aan, en het is niet hetzelfde, aan welke der verschillende Methoden, bij de onderscheidene gestellen en bij de verschillende graden en vormen der ziekte, de voorkeur wordt gegeven. Bij de venerische Dermapostases zijn, wanneer zij voor zich alleen bestaan, over het algemeen, geene zoo inwerkende geneeswijzen aangewezen, als bij aandoeningen der beenderen en dgl.; nogtans heeft er

ook bij haar, naar gelang der ontwikkeling, uitbreiding, duur enz. een veelvuldig verschil plaats.

Ik behandel dezelve, met betrekking tot de Dyscrasie, op welke zij wortelen, meestal door het inwendige gebruik der Mercurialia en heb voornamelijk de volgende verbindingen werkzaam bevonden:

1. Den Mercurius solubil. Hahnemanni. Van dit middel bedien ik mij slechts bij de Syphilis der kinderen en laat dagelijk $\frac{1}{2}$ tot 2 gr. van hetzelve gebruiken. Bij venerischen uitslag der volwassenen is zijne werking, even als die van den Calomel, te onbestendig.

2. Den Sublimaat. In de meeste gevallen verdwijnen de syphilitische huidveranderingen, na zijn gebruik, snel en duurzaam. Ik geef hem meestal volgens de Methode van Dzondi; somwijlen ook in het Liquor van van Swieten; om zijne nadeelige werking op de spijsverteringswerktuigen tegen te gaan, voeg ik er veeltijds een weinig Opium bij.

3. Het kwikzilveroxyde. Ik geef, bij drooge, schubachtige Syphilides der huid, aan de roode Praecipitaat boven het Chlorur. hydrarg. de voorkeur en heb, bij zoodanige vormen, door hetzelve dikwijls genezing verkregen, nadat de kuur van Dzondi zonder gevolg was gebleven. Ik laat hetzelve, even als de Sublimaat, in langzamerhand steigende giften (van $\frac{1}{4}$ tot $1\frac{1}{2}$ gr. dagelijks), gewoonlijk in verbinding met Antimonium crudum, gebruiken.

4. Het Jodiumkwikzilver. Het Proto- en Deutojoduretum Hydrargyri, op eene overeenkomstige wijze als de Sublimaat of de Praecipitaat toegediend, bewijzen, voornamelijk bij de woekerende, tuberculeuse en sponsvormige Syphilides der huid, uitstekende diensten en zijn bovendien het hoofdmiddel tegen de vrij menigvuldige zamenstellingen der venusziekte met de klierziekte.

Uitwendig wend ik bij de venerische Dermapostases,

de Mercurialia slechts als hulpmiddelen bij de algemeene behandeling en als plaatselijke middelen tot nakoming der opgaven voor de verschijnselen aan; hiervan zal verder bij de enkele vormen worden gesproken. Men kan echter ook de Dyscrasie, den wortel der ziekte, door uitwendig aangewende kwikzilvermiddelen bestrijden, en vele der hiertoe behoorende Methoden zijn zelfs meer heroisch, sterker inwerkend en, onder zekere verhoudingen, werkzamer, dan het inwendige gebruik van het kwikzilver. Bij de behandeling van venerische huidziekten komen voornamelijk de volgende geneeswijzen in aanmerking:

1. De Sublimaatbaden. In een warm bad wordt ʒ *β* tot ʒ j *β* Sublimaat opgelost en om den anderen dag een dusdanig bad toegediend. Ik kan niet bij ondervinding over deze Methode spreken, doch, naar hetgeen ik van anderen weet, schijnt zij mij onzeker en gevaarlijk toe.

2. De Cinnaberberookingen. Zij bewijzen bij drooge, schubachtige Syphilides der huid goede diensten; nogtans kan men op haar alleen zelden vertrouwen en moet men ze meer als hulpmiddelen der kuur beschouwen. Bovendien zijn zij, in de bijzondere praktijk, moeijelijk aan te wenden en, bij slechte toestellen, gevaarlijk.

3. De smeerkuur. Gevallen, in welke de aandoeningen der huid de eenige uitwendige verschijnselen der venerische Dyscrasie uitmaken, vereischen geene zoo inwerkende behandeling als die der verschillende smeerkuren; ten hoogste kan, bij verstorende verzweringen in het aangezigt en dgl., het zoogenaamde dampbad noodig worden. Bestaat er echter, benevens de Dermapostases, een diep lijden der beenderen, is de Syphilis zeer verouderd, met schurft, melaatschheid, jicht en dgl. zamengesteld enz., dan is voorzeker de eigenlijke smeerkuur, zooals Rust die heeft voorgeslagen, dikwijls alleen in staat, de gezondheid te herstellen.

Niet elke Syphilis echter mag met kwikzilver worden behandeld; het is tegenaangewezen:

1. In al die ligte ziektevormen, welke, zooals de ondervinding leert, zonder zijn gebruik kunnen worden genezen, voornamelijk bij de minder ontwikkelde soorten van uitslag, die somwijlen den eenvoudigen druiper vergezellen.

2. Bij alle zamenstellingen der venusziekte met scheurbuik en soortgelijke aandoeningen.

3. Bij voorwerpen met eene zwakke borst, bloedhoesten, tering enz. of met zeer zwakke spijsvertering, Marasmus en dgl.

4. In alle gevallen, welke reeds langen tijd met kwikzilver werden behandeld, en bij welke men, buiten de Syphilis, verschijnselen, ten gevolge van het gebruik van kwikzilver waarneemt, zooals bevingen der ledematen, opzwelling der gewrichten, uitslag, Stomacace, Pericarditis mercurialis, verbloedingen en dgl.

Voor zoodanige gevallen (en nu en dan zelfs in het algemeen) heeft men het Chlorur. auri, het zwavelzure en azijnzure koper, het Arsenicum, het salpeterzuur en de Alcalia als gepaste plaatsvervangende middelen voor het kwikzilver voorgeslagen; doch in de meeste gevallen, in welke dit tegenaangewezen is, worden ook die middelen niet verdragen en geen van dezelve verdient de voorkeur boven het kwikzilver, wanneer dit kan worden toegediend. Behalve bij meer zachtaardige vormen, bij welke somwijlen Alkalia goede diensten bewijzen, bij scorbutische Diathesis, welke beter het goud, koper en salpeterzuur, dan het kwikzilver verdraagt, en bij zamenstellingen met Psora, Lepra, welke somwijlen voor het Arsenicum wijken, worden alzoo de genoemde middelen weinig gebruikt. Beter en met meer gevolg wordt de venusziekte, voornamelijk wanneer zij met kwikzilverziekte verbonden is, met plantaardige middelen behandeld, en Sarsaparilla, Spec. lignor., de dranken volgens

Pollin en Feltz bereidt, voornamelijk echter het Decoct. Zittmanni zijn de middelen, tot welke ik, bij hardnekkige venerische Dermapostases, wanneer ik het kwikzilver niet voor aangewezen houd, mijne toevlugt neem. De Rob de Laffecteur is voornamelijk bij zwakke kinderen en bij volwassenen, welker gestel geene inwerkende behandeling verdraagt, aanbevelenswaardig.

Men moge echter, bij de syphilitische Dyscrasie, deze of gene wijze van behandeling inslaan, altijd echter moet zij door eene gepaste wijze van behandeling worden ondersteund. Bij de behandeling met kwikzilver en over het algemeen bij het gebruik van sterk werkende, metaalaardige middelen, moeten de zieken slechts een' schralen kost genieten; de onthoudingskuur is niet alleen een veelvermogend hulpmiddel tot ondersteuning van andere geneeswijzen, maar is zelfs in staat, geheel alleen de venusziekte te genezen. Bij zeer verzwakte voorwerpen, teedere kinderen en hoogbejaarde lieden, wanneer uitteringskoorts, waterzucht en dgl. aanwezig zijn, is zij voorzeker niet dienstig; in deze gevallen wende men echter ook geen Sublimaat, Praecipitaat en dgl. aan, maar de plantaardige middelen, welke eenen beteren kost verdragen, voornamelijk de Rob de Laffecteur. Een gelijkmatige, meer warme dampkring en zorgvuldigheid voor het openhouden der afscheidingen, zijn noodzakelijke voorwaarden bij elke geneeswijze.

Hoewel de vervulling der ziekte-aanwijzing, de opheffing der Dyscrasie, op de vermelde wijzen ook de hoofdzaak der behandeling uitmaakt, zoo bestaan er evenwel, naar de verscheidenheid der ziektevormen, ook nog vele aanwijzingen met betrekking tot de verschijnselen, en niet zelden vorderen de Syphilides der huid plaatselijke, nu eens pijnstillende en omstemmende, dan weder bijtende en heelkundige middelen, over welke, bij de behandeling der enkele ziektevormen, genoegzaam zal gesproken worden.

De uitgangen in Hydrops, Marasmus, Phthisis enz. en de febr. hectica worden echter, even als bij de andere Dyscrasiae, behandeld.

Verdeeling.

De venerische Dermapostases worden, op dezelfde wijze als andere Familiën, naar de verschillende gedaanten harer vruchten enz., in Geslachten verdeeld, van welke er, dewijl de venusziekte zich in zeer menigvuldige vormen op de huid openbaart, zeer vele zijn. De meeste derzelve hebben verscheidene soorten en variëteiten, die, naar de plaatsing, grootte en kleur der vruchten, naar het beloop enz. worden daargesteld. Dat overigens verschillende venerische soorten van uitslag nevens elkander kunnen voorkomen, en dat somwijlen de eene vorm in den anderen overgaat, zooals dit bij andere Dermapostases, b. v. bij de Psorideae, ook het geval is, werd reeds vermeld.

I. Geslacht. Syphilokelis.

De venerische huidvlekken.

Synonymen. Syphilis cutanea maculosa. — Maculae syphiliticae. — Das Fleckensyphilid, die venerischen Hautflecken.

Kenmerken.

Door venusziekte veroorzaakte, naar het koperkleurige overhellende huidvlekken, zonder schubben of vorming van vruchten, nu eens slechts op enkele deelen, dan weder over het geheele ligchaam verspreid.

Verdeeling.

Van dit, over het algemeen, zeldzame Geslacht laten zich, naar de gedaante en het beloop, twee verschillende soorten onderscheiden.

1. *Soort. Syphilokelis fugax.*

De vlugtige venerische huidvlekken.

—

Synonymen. Syphilis cut. exanthematica. — Exanthema syphiliticum. — Exanthème syphilitique Cazen. et Ray. — Roséole syphilitique. — Syphilide pustuleuse ortiée Alib. — Das venerische Exanthem, das flüchtige Fleckensyphilid.

Afbeeldingen. Tab. XVIII. 1.

Verschijnselen.

Snel, en dikwijls in éénen nacht, verschijnen er, voornamelijk aan den romp en de ledematen, talrijke, digt op een gedrongene, onregelmatige vlekken, die meestal van eene bleekkoperroode of blaauwachtig roode kleur en van verschillende, doch niet belangrijke grootte zijn. Zij verdwijnen onder den vingerdruk, verwekken eene ligte jeuking, en zijn somwijlen iets boven de huid verheven en ligtelijk opgezwollen. Zij schilferen niet af en blijven doorgaans slechts weinige dagen staan; vervolgens worden zij geelachtig, later grijs, en langzamerhand verdwijnen zij geheel, slechts eenen minderen glans op de huid achterlatende, welke dikwijls maanden lang bemerkbaar is.

—

2. *Soort. Syphilokelis perstans.*

De blijvende venerische huidvlekken.

—

Synonymen. Ephelis syphilitica. — Tâches syphilitiques Ray. — Das beständige Fleckensyphilid. — De venerische zomersproeten.

Afbeeldingen. Tab. XVIII. 2.

Verschijnselen.

Langzaam en van lieverlede vormen zich, zeldzamer aan den romp en de ledematen, menigvuldiger in het aangezigt en voornamelijk op het voorhoofd, enkele donker gekleurde, roodbruine en somwijlen roodzwarte vlekken, van de grootte van linzen tot die van een' daalder en van eene meestal rondachtige gedaante. Zij verdwijnen niet onder den vingerdruk, jeuken slechts bij verhittingen, schilferen somwijlen ligtelijk af, even als de vlekken van Chloasma, en kunnen jaren lang bestaan. Wanneer zij zich aan het voorhoofd vertoonen, gebeurt het niet zelden, dat tevens de haren uitvallen. Zij verdwijnen doordat zij wederom opgeslurpt worden.

Erkenning.

De voorafgegane of gelijktijdig aanwezige andere toevallen der venusziekte, de eigenlijke kleur der vlekken, hare grootte, de jeuking enz. onderscheiden Syphilokelis ligtelijk van Ephelis, Chloasma enz.

Oorzaken.

De eerste soort komt niet zelden met den druiper voor, terwijl deze nog vloeit of kort na dien tijd; men ziet haar echter ook in vereeniging met chankers en somwijlen is zij eene voorbode van andere, meer belangrijke Syphilides der huid. De tweede soort komt slechts als verschijnsel eener volkomen ontwikkelde venusziekte en meestal in vereeniging met andere venerische aandoeningen, Angina, Iritis en dgl. voor.

Behandeling.

Bij de eerste soort is, voornamelijk wanneer zij in vereeniging met den druiper verschijnt, de behandeling met kwikzilver niet aangewezen, en zij wordt door eene strenge diëet, herhaalde afvoerende middelen en alkalische baden, met zekerheid overwonnen. De venerische zomersproeten daarentegen vorderen steeds eene inwerkende behandeling, voornamelijk het kwikzilveroxyde met Antimon. crud., terwijl plaatselijk wasschingen met

eene Sublimaat-oplossing, zalven met Jodur. hydrarg. en dgl. hare verdwijning zullen bespoedigen.

II. Geslacht. Syphilolepis. *

De venerische schubben.

Synonymen. Syphilis cutan. squamosa. — Squamae syphiliticae. — Die syphilitichen, venerischen Schuppenausschläge, das Schuppensyphilid. — Dartres syphilitiques Devergie.

Kenmerken.

Koperkleurige pericarpia, zonder duidelijke vorming van vruchten, die zich met meer of minder dikke, harde en brooze, helder of donker gekleurde schubben bedekken. Menigmaal vertoont zich bij de hiertoe behoorende ziektevormen de Lisière blanche der Franschen en altijd heeft Syphilolepis de secundaire chankers tot grondslag.

Verdeeling.

De vrij menigvuldig voorkomende venerische schubben zijn zeer veelvormig, en ik ken 4 soorten, van welke er eenige weder in variëteiten verdeeld kunnen worden.

---

1. *Soort. Syphilolepis guttata.*

De dropvormige venerische schubben.

Synonymen. Psoriasis syphilitica. — Squames syphilitiques discrètes Ray. — Der gewöhnliche venerische Schuppenausschlag.

Afbeeldingen. Tab. XVIII. 3.

Verschijnselen.

Voornamelijk in het aangezigt en aan den hals, doch niet zelden ook over het geheele ligchaam, komen er, min of meer boven de huid verhevene, koperkleurige vlekken te voorschijn, welke zelden de grootte van linzen of van een' stuiver te boven gaan en meestal van eene rondachtige gedaante zijn. Zij staan veelal in ringen of stukken van kringen bij elkander. Na eenigen tijd bedekken zij zich met dunne schubben, die matwit, witgeelachtig, zeldzamer grijs of bruinachtig gekleurd, bladerig, niet straalsgewijze, en zeer hard en broos zijn. Zij vallen ligtelijk af en, dien ten gevolge, bemerkt men gewoonlijk kale, koperkleurige vlekken, nevens die, welke met schubben bedekt zijn; de grondvlakte van al de vlekken echter wordt door eene witte lijn ingesloten. De aandoening verwekt slechts eene geringe jeuking, doch zij stelt talrijke latere uitbottingen daar en duurt maanden en jaren lang. Verdwijnt zij, zoo laat zij wankleurige vlekken terug, die zich langzamerhand geheel verliezen. Zij is eene der meest voorkomende Syphilides der huid.

---

2. *Soort. Syphilolepis scutellata.*

De schotelvormige venerische schubben.

Synonymen. Lepra syphilitica. — Lepra nigricans Will.

Afbeeldingen. Tab. XVIII. 4.

Verschijnselen.

Even als de vorige soort veel overeenkomst heeft met psoriasis guttata, zoo gelijkt deze veel naar psoriasis scutellata (Lepra vulg. Will.); zij vormt, even als deze, vlek-

ken met verhevene randen en ingedrukt middelpunt, die 5 tot 6 lijnen, ja tot eenen duim en daarboven in doormeter hebben. Somwijlen blijft het midden der vlekken echter ook onveranderd en stellen zij wrongvormige ringen daar, die zich langzamerhand, naar den omtrek toe, vergrooten. Hare kleur is donker koperrood, later zelfs zwartachtig, en zij bedekken zich met soortgelijke schubben als de Pericarpia der eerste soort, slechts met dit onderscheid, dat zij donkerder en bruinachtig gekleurd zijn en nog ligter afvallen. De gewrichten zijn de lievelingsplaatsen van dezen ziektevorm, welke niet zelden nevens den vorigen bestaat en zeer hardnekkig is. Wanneer hij verdwijnt, laat hij donkere, langen tijd nablijvende vlekken en verhevenheden terug.

3. *Soort. Syphilolepis exulcerans.*

De verzwerende venerische schubben.

Kenmerken.

Behalve de vorming van schubben, ziet men, dat de verhevene Pericarpia, nu eens in den omtrek, dan weder in hun middelpunt, in verzwering overgaan. Er blijven likteekens terug.

Ik heb van dezen zeldzamen ziektevorm twee variëteiten, doch van elken slechts een enkel geval gezien.

1. *Variëteit. Syphilolepis exulc. peripherica.*

De in den omtrek verzwerende venerische schubben.

—

Afbeeldingen. Tab. XVIII. 5.

Verschijnselen.

Er vertoonen zich op de huid donker koperkleurige, min of meer verhevene Pericarpia, van de grootte van stuivers of dubbeltjes, die zich met donkerbruine schubben bedekken. In plaats van de witte lijn echter, welke de grondvlakte van syphilolepis guttata en dikwijls ook van scutellata omgeeft, vormt zich hier, om de vlekken, eene ringvormige, nagenoeg de breedte van eene lijn hebbende, geelachtige verzwering. In het eenige geval, hetwelk ik zag, en dat na diepe chankers aan de teeldeelen ontstaan was, waren er 10 tot 12 zoodanige vlekken, langs de grenzen van het behaarde gedeelte des hoofds, naast elkander geranschikt. Bovendien had de lijder nog Iritis syphilitica.

2. *Variëteit. Syphilolepis exulc. centralis.*

De in haar middelpunt verzwerende venerische schubben.

—

Verschijnselen.

Deze variëteit vertoonde zich, in het eenige geval, hetwelk ik, in het jaar 1829 te Parijs zag, en hetwelk het eerste was, dat Biett waargenomen had, na chankers en in vereeniging met venerische zweren aan de tong, in talrijke vlekken aan den hals, de borst, den buik en de ledematen. De vlekken waren alle meer of minder rond, verheven, van de grootte van een dubbeltje tot die van

een vijfstuiverstuk, en met schubben, even als die der eerste soort, bedekt. Om dezelve vertoonde zich echter nog eene kale, vlakke, koperkleurige areola, en haar middelpunt was de zitplaats eener diepe, ronde, in de grootste vlekken den omvang van een' stuiver hebbende zweer, die, bij de meeste, met eene bruine korst werd bedekt.

---

4. *Soort. Syphilolepis palmaria.*

De venerische schubben van de handpalm.

S y n o n y m e n. Psoriasis syphilitica palmaria s. plantaria.

K e n m e r k e n.

In de handpalmen of op de voetzolen vormen zich, op eene donkerkoperkleurige huid, die zich echter niet boven de gelijke oppervlakte der omgevende deelen tot regelmatig gevormde Pericarpia verheft, groote, donkere schubben. Deze soort verhoudt zich tot psoriasis palmaria, even als de eerste en tweede, tot de met haar overeenkomende vormen der schubbenvlecht.

De niet zeldzame aandoening vertoont zich in twee variëteiten.

---

1. *Variëteit. Syphilolepis palmar. simplex.*

De eenvoudige venerische schubben van de handpalm.

A f b e e l d i n g e n. Tab. XVIII. 6.

V e r s c h ij n s e l e n.

De handpalmen of voetzolen zijn met bruinachtige, over elkander gelegene, onregelmatige, drooge, brooze

schubben bedekt, die ligtelijk afvallen en geene verhevene, maar eene vlakke, onregelmatige, violetachtige, koperroode kleur der huid teruglaten, die dikwijls met diepe kloven bezet is. Geneest de aandoening, zoo gaat deze kleur slechts langzaam verloren; er blijven nogtans geene likteekens terug.

---

2. *Variëteit. Syphilolepis palmar. cornea.**

De hoornachtige venerische schubben van de handpalm.

—

Afbeeldingen. Tab. XVIII. 7.

Verschijnselen.

Deze ziektevorm, dien ik slechts uit de beschrijving van Biett ken, zoude zich kenmerken door schubachtige, harde en drooge vlekken aan de handpalmen en voetzolen, welke zich, in haar midden, als een verdikte, hoornachtige Discus, doorboord vertoonen, hare harde overdekking bijna nimmer afwerpen, groote bezwaarnissen bij het gaan en bij het gebruik der handen te weeg brengen en uitermate hardnekkig zijn. Deze zeldzame ziektevorm herinnert aan de Crabbe-Yaws.

Erkenning.

De eerste, tweede en vierde soort zouden met Psoriasis kunnen verwisseld worden, doch de koperroode Pericarpia, de meer vuilachtige, harde schubben, die niet straalvormig, maar bladersgewijze gevormd zijn en veel ligter afvallen, de ten minste menigmaal aanwezige, witte grenslijn der vlekken enz. maken de erkenning zelfs dan zeker, wanneer men, door vergelijking en gelijktijdige andere verschijnselen der Lues, geene genoegzame opheldering kan verkrijgen.

Oorzaken.

Alle venerische soorten van schubbenvormigen uitslag zijn secundaire verschijnselen en vormen zich doorgaans na chankers. Dikwijls vertoonen zij zich in vereeniging met zweren in de keelholte, beenpijnen, venerische oogkwalen enz. en somwijlen verbinden zij zich met venerische kaalheid en misvorming der nagels.

Behandeling.

Alle soorten van Syphilolepis zijn moeijelijk te genezen en vereischen eene vrij sterk inwerkende geneeswijze met kwikzilver. Ik heb reeds aangemerkt, dat ik aan den Merc. praecip. rub., in verbinding met Antimon. crud., bij hare behandeling, boven den Sublimaat de voorkeur geef; een aftreksel van Sarsaparilla, houtdranken en dgl. moeten zijne werking ondersteunen, en die gevallen, welke het gebruik van het kwikzilver niet meer gedoogen, genezen dikwijls door het Decoct. Zittmanni. Uitwendig bewijzen, voornamelijk bij de venerische schubben, de Cinnaberberookingen, als hulpmiddel, goede diensten, aan welke men alsdan, naar gelang der uitgebreidheid van den uitslag, nu eens het geheele ligchaam, dan weder slechts enkele deelen onderwerpt. Bij de laatste soort zijn ook dampdouches, inwrijvingen van Jodiumkwikzilver en dgl. aan te bevelen.

III. Geslacht. Syphilopsydrax.

De venerische knopjes.

Synonymen. Syphilis cut. papulosa. — Papulae syphiliticae. — Lichen venereus. — Der venerische Knötchenausschlag, das Knötchensyphilid.

Kenmerken.

Koperkleurige knopjes, nu eens met, dan weder zonder areolae, die, nu eens alleen, dan weder in kringvormige groepen, bij elkander staan en de venusziekte ten grondslag hebben.

Verdeeling.

Er laten zich 3 soorten (of variëteiten) onderscheiden.

---

1. *Soort. Syphilopsydrax acutus.*

De acuut verloopende venerische knopjes.

Synonymen. Syphilide pustuleuse miliaire Alib. — Lichen syphiliticus acutus.

Afbeeldingen. Tab. XVIII. 8.

Verschijnselen.

Zeer snel, en somwijlen met koortsachtige verschijnselen, pijnen in de ledematen, gastrische bezwaarnissen enz. ontstaan er, voornamelijk in het aangezigt, dikwijls echter over het geheele ligchaam, talrijke, kleine, kegelvormige knopjes, welke, even als de areolae, door welke zij omgeven zijn, nu eens eene bleeke, dan weder eene meer donkere koperkleur dragen. Zij staan nu eens alleen, dan weder in kleine, ronde of eironde groepen bij elkander, en somwijlen bedekken hare in elkander vloeijende areolae groote oppervlakten met eene roodachtige kleur, op welke men, eerst bij een naauwkeuriger onderzoek, de kleine knopjes ontdekt. De uitslag jeukt somwijlen vrij levendig; na 6 tot 8 dagen echter worden de tepeltjes week, de roodheid verbleekt en gaat in een vuilachtig geel over, er ontstaat eene zemelachtige afschilfering en weldra is alle spoor van uitbotting verdwenen.

2. *Soort. Syphilopsydrax lenticularis.*

De linzenvormige venerische knopjes.

—

S y n o n y m e n. Scabies syphilitica var. — Syphilide pustuleuse lenticulaire Alib. — Lichen lividus Willan (?). — Papulae syphiliticae chronicae, sparsae etc. — Die syphilitische Krätze.

A f b e e l d i n g e n. Tab. XVIII. 9.

V e r s c h ij n s e l e n.

De uitbotting volgt hier langzaam en van lieverlede, doch verspreidt zich, gewoonlijk aan het voorhoofd en aan het behaarde gedeelte des hoofds beginnende, niet zelden over het geheele ligchaam. Aan de ledematen vertoont zij zich sterker aan de zijde der uitstrekkende, dan aan die der buigspieren. Uit kleine geelachtige vlekken verheffen zich alleenstaande, door kleine areolae omgevene knopjes, die grooter dan die der vorige soort, dikwijls als kleine linzen, weinig boven de huid verheven en op hare oppervlakte vlak zijn. Meestal hebben zij eene donkere koperkleur, doch somwijlen zijn zij ook donkergraauw of (volgens Rayer) geelachtig. Zij jeuken niet; de areolae worden veelal met een droog graauwachtig vliesje bedekt, dat van tijd tot tijd afvalt en weder hernieuwd wordt, en aldus verminderen zij, door eene langzame, laagsgewijze afschilfering tot op de gelijke oppervlakte der huid, op welke zij graauwachtig witte vlekken terug laten, die langen tijd blijven bestaan. Het beloop is zeer langdurig en latere uitbottingen komen menigvuldig voor.

3. *Soort. Syphilopsydrax circumscriptus.**

De omschrevene venerische knopjes.

—

Synonymen. Lichen syphiliticus chronicus. — Syphilide pustuleuse merisée Alib.

Afbeeldingen. Tab. XVIII. 10.

Verschijnselen.

Deze, voornamelijk door Rayer beschreven ziektevorm nadert reeds meer tot de tuberkels. Groote knopjes van eene koperroode, donkere en zelfs zwartachtige kleur, en overeenkomstige gedaante, als die der vorige soort, staan in ronde of eironde, gewoonlijk scherp begrensde groepen bij elkander; zij zijn menigmaal door de bedoelde witte lijn omgeven, breiden zich, door latere uitbottingen, naar den omtrek toe uit en genezen, van hun middelpunt uitgaande. Deze vlekken verkrijgen dikwijls eenen diameter van 1 tot 2 duim. Somwijlen gaan zij, van haar middelpunt uit, in verzwering over en laten alsdan groote, in den aanvang blaauwachtige, later dofwitte likteekens terug. Het beloop is zeer chronisch.

Erkenning.

De vergelijking met andere ziekten, de kleur, gedaante en plaatsing der knopjes, de dikwijls gelijktijdig aanwezige, andere toevallen van venusziekte enz. onderscheiden de venerische knopjes ligtelijk van Lichen, Strophulus en Prurigo. Aan nog mindere zwarigheden is de erkenning van de blaasachtige, bleek gekleurde, hevig jeukende schurft onderworpen, waarmede velen de 2[de] soort verwarren.

Oorzaken.

De venerische knopjes, voornamelijk de 2[de] soort, zijn niet zeldzaam. Syphilopsydrax acutus ontstaat gewoonlijk in vereeniging met den druiper, in de tweede tot vierde week van zijn beloop; de andere soorten daarentegen zijn secundaire ziektevormen, van welke de linzen-

vormige zoowel na druipers, als na chankers, de omschrevene daarentegen slechts in vereeniging met secundaire chankers verschijnt.

Behandeling.

Bij de eerste soort is het gebruik van kwikzilver overbodig. Zij verdwijnt na eenige dagen of weken meestal van zelve, en warme baden en zachte zweetdrijvende middelen overwinnen haar altijd. Ook de tweede soort wordt niet zelden, voornamelijk wanneer zij na den druiper verschijnt, door alkalische baden en het inwendige gebruik van het hertshoornzout, der houtdranken enz. genezen; somwijlen vordert zij echter, even als de derde soort in alle gevallen, de Sublimaatpillen van Dzondi en soortgelijke middelen.

---

*IV. Geslacht. Syphilophlysis.**

De venerische blaasjes.

Synonymen. Syphilis. cut. vesiculosa. — Vesiculae venereae. — Eczema syphiliticum. — Der venerische Bläschenausschlag, das Bläschensyphilid.

Afbeeldingen. Tab. XIX. 1. 1a.

Kenmerken.

Op koperkleurige areolae komen nu eens grootere, dan weder kleinere blaasjes te voorschijn, die meestal alleen, somwijlen echter ook in den vorm van ringen en blaasjes bij elkander staan, eene weiachtige vloeistof bevatten en tot bruinachtige, schubbenvormige korsten verdroogen, onder welke zich veelal zweren vormen.

Verdeeling en Verschijnselen.

Het schijnt, alsof er ook van dezen zeldzamen ziektevorm, welke mij nimmer is voorgekomen, onderscheidene soorten of variëteiten zijn. Sommigen beschrijven

de blaasjes als met die van Psydracia, anderen wederom als met die van Varicella overeenkomende; Biett heeft gevallen gezien, in welke zij in naar Herpes gelijkende groepen bij elkander stonden, en Devergie (Afbeeldingen. Tab. XIX. 1[a].) heeft eene afbeelding geleverd, op welke de groepen van blaasjes, bijna even als bij Zoster, naast elkander zijn gerangschikt. Nu eens zag men dunne schubbenvormige korsten, dan weder vrij dikke korsten ontstaan, en nu en dan bleven er donkere vlekken terug, somwijlen daarentegen zweren en likteekens. Altijd echter waren de areolae koperrood gekleurd, de blaasjes troebel, het beloop chronisch, de jeuking gering, en in de meeste der bekende gevallen breidde de uitslag zich over groote oppervlakten der huid, voornamelijk den rug en de ledematen uit.

Oorzaken en Behandeling.

De venerische blaasjes komen slechts na chankers als verschijnsel der algemeene Lues, menigvuldiger bij jonge, dan bij bejaarde voorwerpen en gewoonlijk nevens andere verschijnselen der venusziekte voor. Er wordt tot hunne genezing, altijd eene doordringende kwikkuur vereischt.

V. Geslacht. Syphilopemphyx.

De venerische blaren.

Synonymen. Syphilis cut. bullosa. — Bullae venereae. — Pemphigus syphiliticus. — Der venerische Blasenausschlag, das Blasensyphilid.

Kenmerken.

Meer of minder groote, meestal troebele blaren, die door koperkleurige areolae omgeven zijn en, wanneer zij stuk gemaakt worden, nu eens ontvellingen, korsten of zweren, dan weder wratvormige uitwassen terug laten.

Verdeeling.

Er zijn twee soorten van dit zeldzame Geslacht, van welke Rayer de eerste waargenomen heeft, en de tweede mij zelven is voorgekomen.

---

1. *Soort. Syphilopemphyx vulgaris.* *

De gewone venerische blaren.

Afbeeldingen. XIX. 2.

Verschijnselen.

Rayer zag bij eenen man van 58 jaren, die herhaalde malen aan plaatselijke Syphilis geleden had en door beenpijnen werd bezocht, aan de bovenste ledematen en aan de billen, nevens de venerische vlekken, talrijke, erwtengroote, alleenstaande blaren, die op groote, donkerroode areolae zaten en tot gele, met eene witte lijn omgevene korsten opdroogden. Soortgelijke blaren wil hij herhaalde malen in de handpalmen van voorwerpen hebben waargenomen, die venerische puisten hadden; slechts waren zij in deze gevallen menigmaal grooter, haar inhoud geelachtig, en zij vormden dikke, zwarte, door eene ontvelling omgevene korsten, die tot overdekking van zweren dienden.

---

2. *Soort. Syphilopemphyx fungosa.*

De woekerende venerische blaren.

Afbeeldingen. Tab. XIX. 3.

Verschijnselen.

Ik zag bij een kind, hetwelk 14 dagen oud was, van eene vrouw, die vroeger aan eenen verdachten witten

vloed had geleden, doch omstreeks den tijd harer verlossing volkomen gezond was, aan de billen, in de streek der teeldeelen en aan de inwendige oppervlakte der dijen, later echter ook aan den buik, op de borst en aan den hals, talrijke blaren te voorschijn komen, die tot de grootte van hazelnoten en kersen aangroeiden, wit, doch ondoorschijnend waren, op het gevoel gespannen waren en op koperroode, donker gekleurde areolae zaten. De blaren hadden langen tijd, 8, 10 en 14 dagen noodig, alvorens zij hare volkomene ontwikkeling hadden bereikt; vervolgens barstten zij en ontlastten, zonder korsten te vormen, eene troebele, kleverige vloeistof; de op deze wijze ontbloote plaatsen der lederhuid waren echter niet, even als bij Paedophlysis en dgl., vlak of verzworen, maar droegen sponsachtige, wratvormige uitwassen van eene bleekroode kleur, die, nadat de blaren gebarsten waren, spoedig uit de holten te voorschijn kwamen en, op vele plaatsen, 3 tot 4 lijnen hoog werden. Tevens had het kind venerische zweren aan de lippen. Toen de uitwassen, na eene behandeling van verscheidene maanden, verdwenen, lieten zij min of meer verdiepte, donkere vlekken terug.

B e h a n d e l i n g.

Rayer heeft zijne zieken met de kwikzilverpillen van Sédillot en de Tisane van Feltz behandeld, en mijn lijder genas door het gebruik van het Hahnemannsche kwikzilver en het aanstippen der uitwassen met eene oplossing van zwavelzuurkoper.

VI. Geslacht. Syphilojonthus

De venerische puisten.

—

S y n o n y m e n. Syphilis cut. pustulosa, crustacea. — Pustulae syphiliticae. — Die venerischen Pustelausschläge, das Pustelsyphilid.

K e n m e r k e n.

Puisten van verschillende grootte, op koperkleurige areolae, welke korsten vormen en dikwijls likteekens terug laten.

V e r d e e l i n g.

Deze ziektevorm is een der veelvuldigste, door welke zich de Syphilis in de huid openbaart, en men kan ten minste 3 soorten van Syphilojonthus onderscheiden.

---

1. *Soort. Syphilojonthus confertus.*

De opeengedrongene venerische puisten.

—

S y n o n y m e n. Impetigo syphilitica.

A f b e e l d i n g e n. Tab. XIX. 4.

V e r s c h ij n s e l e n.

Voornamelijk in het aangezigt, doch ook op andere deelen, ontstaan, op gemeenschappelijke, koperroode Pericarpia, die somwijlen rond zijn, veelvuldiger echter zich over groote, onregelmatige oppervlakten uitbreiden, talrijke, slechts de grootte van gerstenkorrels hebbende, digt opeen gedrongene puisten met eenen donkergelen inhoud, die een vrij levendig jeuken en branden te weeg brengen. Zij droogen tot aanvankelijk dunne schubbenvormige korsten, onder welke de afscheiding echter voorduurt en haar dikwerf eene aanmerkelijke dikte doet

verkrijgen; somwijlen vormen zij oppervlakkige zweren. Deze aandoening laat vlakke likteekens of donkere, met talrijke witte, ingedrukte punten bezaaide vlekken terug.

---

2. *Soort. Syphilojonthus lenticularis.*

De linzenvormige venerische puisten.

Synonymen. Acne syphilitica. — Syphilide pustuleuse psydriacée. — Gedeeltelijk het Ecthyma cachecticum Will.

Afbeeldingen. Tab. XIX. 5. 5a. 5b.

Verschijnselen.

De puisten van dezen zeer gewonen ziektevorm kiemen afzonderlijk, op koperkleurige, soms, even als bij Acne, boven de huid verhevene en vleeschachtige, dikwijls echter ook vlakke areolae. In den aanvang zijn zij meestal puntig en slechts hare punt is met etter gevuld; later echter zinkt deze in, de puisten worden geheel gevuld en krijgen een schotelvormig aanzien. Zij hebben de grootte van linzen, staan nu eens ver uit elkander, doch zijn menigvuldiger zeer talrijk en jeuken weinig of niet. Zij ontstaan doorgaans het eerst in het aangezigt en op de huid van het hoofd, doch verspreiden zich later niet zelden over het geheele ligchaam. Zij verdroogen, zonder te barsten, tot aanvankelijk dunne, geelachtige, bruine, groene of zwartachtige korsten, in welker omtrek de donkerroode, koperkleurige areolae blijven bestaan, en die zeer vast met de huid zamenhangen. Somwijlen nemen deze korsten merkbaar aan dikte toe en laten, wanneer zij afvallen, slechts ronde, donkere vlekken of kleine likteekens terug. Dikwijls echter bereiken zij, bij eene digt bij elkander staande uitbotting en voornamelijk

in het aangezigt, met den tijd, door de onder dezelve voortdurende afscheiding, eene zeer aanmerkelijke dikte, worden hoornachtig, ruw, vormen groote, misvormde, verschillend gekleurde bulten en somwijlen een masker van korsten over het aangezigt (Afbeeldingen Tab. XIX. 5[b]). Onder dezelve vormen zich alsdan zweren, welke steeds met likteekens, die lang gekleurd blijven en later vuilachtig wit worden, genezen. Het beloop is chronisch; latere uitbottingen zijn zeer veelvuldig.

---

3. *Soort. Syphilojonthus latus.*

De breede venerische puisten.

Synonymen. Ecthyma syphiliticum. — Ecthyma luridum Will.

Afbeeldingen. Tab. XIX. 6.

Verschijnselen.

Deze ziektevorm komt hoofdzakelijk aan de onderste ledematen, zeldzamer aan den romp, de armen of in het aangezigt voor. Soms bestaat hij alleen, of dikwijls echter ook in vereeniging met den vorigen. Hij bestaat uit afzonderlijke, breede en vlakke, dikwijls de grootte van stuivers hebbende puisten, die door eene donkere, roodbruine, somwijlen zelfs zwartachtige areola wordt omgeven, die meestal schotelvormig zijn en eenen donkergelen, dikachtigen etter bevatten. Na eenige dagen barsten de puisten en vormen zwarte, harde korsten, die vast met de huid aaneenhangen, zeer droog zijn en somwijlen, even als die der vorige soort, voortwoekeren. Onder dezelve ontstaan altijd kringvormige zweren en, wanneer deze genezen, likteekens, die aanvankelijk levendig rood, gevoelig zijn en ligt bloeden; later echter

blaauw, bruin en zwartachtig worden en deze donkere kleur langen tijd, somwijlen het geheele leven lang behouden.

Erkenning.

De venerische puisten onderscheiden zich door dezelfde kenteekenen van Impetigo, Acne en Ecthyma, door welke Syphilolepis van Psoriasis, Syphilopsydrax van Lichen enz. worden erkend.

Oorzaken.

De venerische puisten vertoonen zich meestal secundair, na voorafgegane chankers, in vereeniging met Angina syphilitica en soortgelijke toevallen. Zij verschijnen alsdan doorgaans het eerst aan het hoofd en in het aangezigt, en bij jonge bloedrijke voorwerpen gaat de uitbotting somwijlen zelfs van koorts vergezeld. Zij kunnen echter ook als primaire venerische aandoening, als onmiddellijke gevolgen der besmetting ontstaan, wanneer namelijk de smetstof, door middel van het lancet, of op eene soortgelijke wijze, onder de opperhuid gebragt wordt. In zoodanige gevallen vormt zich, 24 uren tot 3 dagen na de inenting, eene donkerroode, koperkleurige vlek, op welke weldra eene puist te voorschijn treedt, die soms meer met de tweede, soms meer met de derde soort van Syphilojonthus overeenkomt, en op eenen harden, ongevoeligen grond huisvest. Wordt zij niet verstoord, dan verdroogt zij, zonder te barsten, tot eene donkere korst, rondom welke de areolae blijft voortbestaan, die, van lieverlede, in omvang toeneemt, en onder welke eene venerische zweer ontstaat. Doorgaans komen er vroegtijdig nieuwe puisten (meestal van de tweede soort) in den omtrek der oorspronkelijke puist te voorschijn, de uitslag verspreidt zich, van hier uitgaande, over de huid, er ontstaan opzwellingen der klieren, Angina syphilitica en dgl., en de Lues wordt algemeen.

Behandeling.

Wanneer de venerische puisten secundair ontstaan

zijn, zoo is eene behandeling met kwikzilver, voornamelijk met het Sublimaat, aangewezen, en uitwendige middelen worden slechts dan noodzakelijk, wanneer zich dikke korsten en, onder deze, zweren vormen; men lost alsdan de korsten door verweekende omslagen, baden of zalven op, en behandelt de zweren, zooals zulks bij Syphilelcosis zal worden aangetoond. Heeft zich daarentegen iemand door werktuigen beleedigd, op welke de venerische smetstof zich had kunnen inplanten, zoo moet men, om de besmetting tegen te gaan, de plaats met helschen steen, Chorur. antimon., salpeterzuur kwikzilver en dgl. aanstippen en langen tijd koude omslagen maken, om de smetstof in den aanvang te dooden. Op gelijke wijze gaat men te werk, wanneer de oorspronkelijke puist of korst reeds aanwezig is; slechts is het aangeraden, behalve de bijtmiddelen en de koude, ten minste daar, waar de plaatselijke aandoening reeds eenen geruimen tijd heeft bestaan, in den omtrek van de aangedane plaats der huid, inwrijvingen met kwikzilver te laten aanwenden. Zijn er echter reeds een uitgebreide uitslag of andere teekens van algemeene besmetting aanwezig, dan moet er eene geneeswijze plaats grijpen, welke met die der volkomen ontwikkelde venusziekte overeenkomt.

VII. Geslacht. Syphilidochthus.

De venerische knobbels.

Synonymen. Syphilis cut. tuberculosa. — Tuberculae syphiliticae. — Das Knotensyphilid. — De venerische huidtuberkels.

Kenmerken.

Donkerroode, koperkleurige huidknobbels van verschillende grootte en gedaante, van een vrij vast weefsel en aanvankelijk gladde, drooge oppervlakte, verheffen zich op verschillende ligchaamsdeelen, doch voornamelijk in het aangezigt. Soms schilfert hunne opperhuid af en menigmaal staan zij krings- of slangsgewijze bij elkander; in latere tijdperken gaan zij veelal in verzwering over en vormen korsten en kwaadaardige zweren, welke slechts door likteekens genezen. Alle syphilitische tuberkels zijn secundaire ziektevormen.

Verdeeling.

Men kan 4 soorten (of variëteiten) van dit kwaadaardige en niet zeldzaam voorkomende Geslacht onderscheiden.

---

1. *Soort. Syphilidochthus disseminatus.*

De verstrooide venerische knobbels.

Synonymen. Tubercules syphilit. disséminés, non ulcérans Ray.

Afbeeldingen. Tab. XIX. 7.

Verschijnselen.

Op verschillende plaatsen der huid, voornamelijk echter in het aangezigt, op de punt en den rug van den neus, aan de kin, het voorhoofd enz., vormen zich alleenstaande, groote tuberkels, van eene donkerroode en somwijlen bruinachtige kleur. Zij puilen sterk uit, zijn rond, ei- of peervormig, hard op het gevoel, hebben eene gladde, glanzende oppervlakte, bereiken dikwijls de grootte eener hazelnoot of olijf en veroorzaken weinig of geene pijn. Door geene areolae omgeven zijnde, schilferen zij niet af en gaan slechts zelden in verzwering

over, maar blijven dikwijls jaren lang onveranderd. Verdwijnen zij eindelijk door opslurping, zoo laten zij donkere, en later vuilachtig witte vlekken terug; slechts wanneer zij in verettering overgaan, vormen zij donkere korsten, ronde zweren en diepe, groefvormige likteekens.

---

2. *Soort. Syphilidochthus confertus.*

De opeengedrongene venerische knobbels.

S y n o n y m e n. Tubercules syphilit. en grappe, en anneau.

A f b e e l d i n g e n. Tab. XIX. 8.

V e r s c h ij n s e l e n.

Op meestal ronde en niet zelden ringvormige, somwijlen echter ook onregelmatige Pericarpia van eene donkerroode kleur, welker rand menigmaal de witte lijn aantoont, verheffen zich talrijke, kleine, hoogstens de grootte van erwten hebbende tuberkels, die halfkogelvormig of plat, digt opeengedrongen zijn en eenen koperkleurigen tint hebben. Zij zijn niet pijnlijk en gaan zelden in verettering over; op elken tuberkel vormt zich echter, met den tijd, eene harde, drooge, schijfvormige schub, die van tijd tot tijd afvalt, doch zich steeds weder hernieuwt, tot dat de huidknobbel, door deze afschilfering, langzamerhand heeft afgenomen en gelijk is geworden met de omliggende oppervlakte der huid, of zelfs nog lager ligt. Deze ziektevorm, welke zich voornamelijk op het voorhoofd, de wangen en aan den hals vertoont, laat alzoo ronde, onregelmatige of ringvormige, donkere vlekken, of even zoo gevormde oppervlakkige likteekens terug. Hij is met de omschrevene venerische knopjes na aanverwant.

3. *Soort. Syphilidochthus rodens.*

De invretende venerische knobbels.

—

Synonymen. Lupus syphiliticus. — Tubercules syphil. ulcérans, qui détruisent en profondeur.

Afbeeldingen. Tab. XIX. 9.

Verschijnselen.

Aan den neusvleugel of in den mondhoek, zeldzamer aan de bovenlip, het middelschot of de punt van den neus ontstaan enkele tuberkels of uit weinige knobbels zamengestelde groepen, die zich, door eene donkere koperkleur en naar verhouding groote, donkerroode areolae te kennen geven. Zelden hebben zij eene aanmerkelijke grootte, hunne oppervlakte schilfert menigmaal ligtelijk af en vroegtijdig worden zij pijnlijk, gespannen, branden en gaan dikwijls gepaard met zwelling der naburige huid. Na eenen korteren of langeren tijd beginnen zij, van de punt af, in verzwering over te gaan. Deze verzwering is aanvankelijk oppervlakkig en door een dun, donker korstje bedekt; doch weldra dringt zij dieper door en de korst neemt in omvang en dikte toe. Zij wordt ingesloten door eene pijnlijke, donker gekleurde areola, op welke dikwerf nieuwe knobbels te voorschijn treden, die, snel veretterende, met de verzweringen der vorigen ineenvloeijen. Weldra is de donkergroene of zwarte korst verscheidene lijnen dik, neemt den geheelen neusvleugel, mondhoek enz. in en vertoont, wanneer zij afvalt, eene diepe, ongelijke, spekachtige zweer, met weelderigen, harden rand, welke spoedig weder met eene dikke korst wordt overtrokken. Het is deze ziektevorm, bij welken dikwijls de neusvleugels, een gedeelte der bovenlip, wangen enz. verloren gaan. Altijd laat hij diepe, zamengetrokkene, stervormige likteekens terug, die aanvankelijk koperrood, later vuilachtig wit zijn.

4. *Soort. Syphilidochthus serpiginosus.*

De slangvormige venerische knobbels.

—

S y n o n y m e n. Tubercules syphil. qui détruisent en surface. — Corona venerea; Cingulum Veneris var.

A f b e e l d i n g e n. Tab. XIX. 10.

V e r s c h ij n s e l e n.

Bij dezen ziektevorm, die niet zelden in het aangezigt voorkomt en dikwijls, terwijl de vorige soort aan den neus of de wangen huisvest, zich op het voorhoofd (Corona venerea), de wangen, de kin enz. uitbreidt, doch die ook gaarne andere deelen, het behaarde gedeelte des hoofds, den rug, de bovenbuiksstreek (Cingulum Veneris) en nu en dan het gansche ligchaam aandoet (Elephantiasis syphilitica), vormen zich het eerst, gewoonlijk over eene vrij groote oppervlakte, in vrij groot aantal, meer alleen staande, kleine, dikwijls de grootte van hazelnoten hebbende tuberkels, die dat eigenaardige in hunne plaatsing hebben, dat zij, hoewel door groote tusschenruimten van elkander afgescheiden, nogtans altijd kringen, gedeelten van kringen of slangsgewijze loopende lijnen beschrijven. Zij zijn koperrood, en door even zoo gekleurde areolae omgeven, min of meer gevoelig voor de aanraking en zonder merkbare afschilfering. In dezen toestand verwijlen zij dikwijls maanden lang; vervolgens worden echter eerst enkele en van lieverlede meerdere derzelve, benevens hunne areolae, donkerder rood, grooter, pijnlijk en beginnen, van de punt af, te veretteren. Tamelijk spoedig worden de tuberkels tot op hunne grondvlakte verstoord en in hunne plaats donkere korsten gevormd; doch hiertoe beperkt de verzwering zich niet, maar kruipt, wanneer zij tot op de gelijke oppervlakte der huid genaderd is, in slangvormige windingen, na de naburige knobbels, van welke

er hier en daar nieuwe opkomen en die sneller dan de eerste in ontbinding overgaan. Weldra is eene aanmerkelijke oppervlakte der huid door verzweringen van verscheidene lijnen breedte doorloopen, welke velerlei gedaanten, bogen, ringen en slangen beschrijven; op vele plaatsen met dikke korsten bezet, op andere zonder korsten zijn; door eenen spekachtigen grond, harde opgezwollene randen en eenen eigenaardigen reuk, haren venerischen oorsprong verraden, en talrijke, deels nog ruwe, deels veretterende tuberkels tusschen zich vertoonen. Zelden dringen deze zweren diep door, en dikwijls vormen zij aan de eene zijde een likteeken, terwijl zij aan de tegenovergestelde verder voortgaan; nogtans gebeurt het somwijlen, dat zij, voornamelijk op het voorhoofd, tot op de beenderen doordringen en zelfs Caries of Necrosis te weeg brengen. In zoodanige gevallen, of zelfs bij eene grootere uitgebreidheid, verheft zich veelal uitteringskoorts. Dikwijls vallen de haren uit, en de misvorming der nagels, Syphilonychia, komt meer in vereeniging met deze, dan met andere venerische aandoeningen der huid voor, in het bijzonder, wanneer zij ook de ledematen heeft aangedaan. Hare likteekens zijn ringvormig, slangsgewijze, week en meestal oppervlakkig; zij verhouden zich overigens, met betrekking tot hunne kleur, even als die der vorige soort. Niet zelden worden zij de zitplaats van nieuwe tuberkels en verzweringen.

Erkenning.

Wanneer niet de vergelijking met andere aandoeningen, het voorkomen der zieken, de vergezellende toevallen en dgl. eenig uitsluitsel geven, valt het zeer moeijelijk, de venerische knobbels, voornamelijk de derde soort van Lupus, welke dezelfde deelen aandoet en op eene soortgelijke wijze verstoort, te onderscheiden. Nogtans zijn, over het algemeen, de klierziekige knobbels kleiner en weeker dan de venerische,

rozenrood en bleek blaauwachtigrood gekleurd, niet koperkleurig, en schilferen op hunne oppervlakte in kleine, witte plaatjes af, terwijl deze glad en glanzend zijn, of, wanneer zij afschilferen, even als bij de tweede soort, meer groote, harde en donkere bladeren vormen. De venerische knobbels gaan, met duidelijke verschijnselen van prikkeling, en steeds van de punt af beginnende, in ontbinding over en vormen alsdan venerische, geene klierachtige zweren; hare korsten zijn bruin, donkergroen of zwart; die van Lupus daarentegen, helder gekleurd en zelfs bij de likteekens van den huidwolf ontbreekt de blaauwachtig koperroode, en later de vuilachtig witte kleur, welke het overblijfsel van Syphilidochthus aanduiden. Desniettegenstaande zijn er gevallen, in welke de erkenning zeer moeijelijk is en welke welligt zamenstellingen van beide ziekten zijn. De onderscheiding der venerische tuberkels van Elephantiasis tuberculosa, met welke men dezelve nu en dan verwisselde, is ligter, omdat de voorafgaande verschijnselen en de gevoellooze vlekken der Leproses aan de Venusziekte vreemd zijn, de knobbels der Olifantenmelaatschheid dieper in de huid zitten, metaalkleurig, klein, vlak en met eene hoornachtige kern voorzien zijn, veel zeldzamer en langzamer in verzwering overgaan, en bijna nimmer zulke uitgebreide verzweringen en zulke woekerende korsten vormen, als de Venusziekte. Daarentegen komen, bij de Syphilis, de knobbels in het onderhuidscelweefsel, de veranderingen der afscheidingen, het lijden der kraakbeenderen, de slijmvliestuberkels enz. niet, of niet in dien graad, als bij Elephantiasis voor; er ontbreken bij haar de eigenaardige zenuwverschijnselen, en zij geneest meestal, terwijl de Melaatschheid gewoonlijk ongeneeslijk is. Aan nog minder zwarigheid is de erkenning van Acne indurata, Mentagra, en rosacea onderworpen, ziektevormen, bij welke de tuberkuleuse bulten slechts als overblijfsels der puis-

ten voorkomen, hunnen oorsprong uit de smeerkliertjes nemen, dikwijls de zitplaats van nieuwe uitbottingen van puisten worden, eene hoog- of donkerroode, doch geene koperroode kleur hebben, nimmer in eene verstorende verzwering eindigen, op andere wijzen, door uitzweeting, korsten vormen en dgl. meer.

Oorzaken.

Alle soorten van venerische knobbels zijn steeds secundaire ziektevormen en verraden, in vergelijking met andere venerische Dermapostases, zelfs eene hoogere ontwikkeling der Dyscrasie. Men ziet dezelve daarom zelden alleen, maar meestal in vereeniging met andere toevallen der algemeene Lues. Dikwijls worden zij reeds voorafgegaan door hevige beenpijnen, voornamelijk wanneer zij in het aangezigt verschijnen, aan het hoofd, en ontwikkelen zich bij dezelve Tophi, Exostoses en Cariës; dikwijls gaan zij vergezeld van zweren in de mondholte, welke, terwijl Syphilidochthus rodens uitwendig den neus aangrijpt, door de Choanae verder voortgaan en, de venerische knobbels ontmoetende, te zamen den geheelen neus verstoren; in andere gevallen vereenigen zij zich met opzwellingen van klieren, Iritis of Amaurosis syphilitica en dgl. In de weinige mij voorgekomene voorbeelden van overgeërfde Syphilis, bij welke de ziekte eerst omstreeks den tijd der huwbaarheid uitbarstte, waren er bij de zweren in de keelholte en de opzwellingen der klieren, venerische huidtuberkels aanwezig.

Beloop, Uitgang, Voorzegging.

Syphilidochthus is, onder alle Syphilides der huid, de langdurigste, hardnekkigste en kwaadaardigste vorm; voornamelijk de beide laatste, in verzwering overgaande soorten, verstoren niet slechts gewigtige organen en laten steeds zeer misvormende likteekens terug, maar zij kunnen zelfs, bij eene grootere uitgebreidheid der zweren, den dood veroorzaken of bevorderen, doordat er zich uitteringskoorts verheft, welke veelal het putride karak-

ter aanneemt. De voorzegging is bij de venerische knobbels dierhalve twijfelachtiger, dan bij de overige ziektevormen dezer Familie, hoewel het, bij eene tijdige, gepaste behandeling, gewoonlijk gelukt, het gevaar af te wenden.

Behandeling.

Bij geene andere venerische Dermapostasis is eene zoo inwerkende en tegen de Dyscrasie gerigte behandeling aangewezen, als bij de tuberkuleuse. De pillen van Dzondi en de roode Praecipitaat zijn somwijlen niet voldoende, en in elk geval wijken zij merkbaar voor de werkzaamheid van het Jodiumkwikzilver, hetwelk men zoowel inwendig in langzamerhand steigende giften, als uitwendig, in inwrijvingen, op de tuberkels aanwendt. Nu en dan is echter ook de dampkuur, en waar er aandoeningen der beenderen nevens het huidlijden bestaan, zelfs de eigenlijke smeerkuur noodzakelijk. Ik heb namelijk geene der vermelde gevallen van overgeërfde Lues bij volwassenen, zonder deze kuur, zien genezen, terwijl die overgeërfde Syphilis, welke door de kinderen mede wordt ter wereld gebragt, even als de adnata, voor veel zachtere middelen pleegt te wijken. Dewijl voorwerpen, welke aan Syphilidochthus lijden, menigmaal reeds in overvloed en op eene ongeschikte wijze, kwikzilver hebben gebruikt, zoo neemt men bij hen, menigvuldiger dan bij andere ziektevormen, kwiktoevallen, Diathesis scorbutica en dgl. waar, waardoor het kwikzilver tegenaangewezen wordt. Men moet hetzelve alsdan laten vervangen door Decoct. Zittmann., Rob de Laffecteur, Chloruret. aur. en dgl.; doch altijd zijn dit de gewigtigste gevallen. Eene bijzondere opmerkzaamheid vereischt ook de plaatselijke behandeling der venerische tuberkels, welke, over het algemeen, volgens de bij Lupus opgegevene regelen, moet worden opgevolgd; ruwe huidknobbels moet men door Mercurialia en Jodiumverbindingen tot opslurping brengen; de prikkeling, welke de ontbinding voorafgaat,

door ontstekingwerende middelen matigen en de verzwering door opdroogende en bijtmiddelen beperken en verbeteren. Onder de bijtmiddelen is ook hier voornamelijk het Nitras hydrarg. aanbevelenswaardig, en neigen de zweren van den neus, der lippen en dgl. tot vorming van likteekens, zoo moet men dezelfde maatregelen als bij Lupus nemen. Febris hectica verbiedt eene inwerkende geneeswijze; zij moet worden te keer gegaan door de Rob de Laffecteur en eene behandeling, welke met de uitteringskoorts bij andere Dyscrasiae overeenstemt.

VIII. Geslacht. Syphilomykes.

De venerische sponsuitwassen.

Synonymen. Syphilis cut. fungosa. — Die venerischen Auswüchse, Wucherungen, Schwämme, das Schwammsyphilid. — Végétations syphilitiques.

Kenmerken.

Nu eens bleeke, dan weder donkerroode verhevenheden en uitwassen der huid, die week op het gevoel zijn, eene verschillende grootte en gedaante en dikwijls eene ongelijke, gespletene of korrelige oppervlakte hebben en welke niet droog, maar, door afscheiding eener kwalijk riekende, taaije vloeistof, voortdurend bevochtigd worden. Zij komen soms in menigte en in groot aantal voor en bevinden zich, hoewel op verschillende ligchaamsdeelen, echter het liefste aan de teeldeelen, den aars enz. Zij bestaan somwijlen primair, vergezellen vooral gaarne de venerische plaatselijke aandoeningen, doch verschijnen ook, hoewel zeldzamer, ver van dezelve verwijderd, als verschijnsel der Dyscrasie. Zij verdwijnen meestal, zonder likteekens achter te laten.

Verdeeling.

Er laten zich 3 soorten van venerische sponsuitwassen onderscheiden, welke na met elkander zijn verwant, niet zelden nevens elkander voorkomen en in elkander overgaan. De eerste derzelve werd door velen tot de tuberkels gerekend, mij schijnt zij echter hier beter geplaatst te zijn.

---

1. *Soort. Syphilomykes planus.*

De vlakke venerische sponsuitwassen.

Synonymen. Pustules plates Cullerier. — Tubercules syphil. plats Rayer. — Pustules muqueuses Devergie. — Die feuchten, platten syphilitischen Hautknoten.

Afbeeldingen. Tab. XX. 1.

Verschijnselen.

Uit kleine, weeke knopjes vormen zich vlakke en niet zelden schotelvormige verhevenheden, welke naauwelijks eene lijn boven de huid uitpuilen, doch daarbij de breedte van linzen, vijf- en tiencentsstukken bereiken. Zij zijn meestal rond of eirond, nu eens van eene bleekroode, dan weder van eene donkere kleur, dikwijls door koperkleurige areolae omgeven, somwijlen echter ook zonder deze; hare oppervlakte is rondachtig en, voornamelijk in de schotelvormige verdieping, dikwijls ontveld; zij zijn steeds vochtig op het gevoel en scheiden eene graauwachtig witte, taaije vloeistof af, die eenen zeer walgelijken reuk verspreidt. Staan zij, hetgeen niet zelden gebeurt, digt opeen, dan vloeijen somwijlen meerdere derzelve in elkander en vormen groote verhevene plekken (Plaques), die eene zeer rijkelijke stof afscheiden, met diepe kloven bezet worden en ook wel, op enkele plaatsen, in verzwe-

ring overgaan. Nimmer bedekken zij zich met korsten en wanneer zij, langzaam verdroogende, afvallen, zoo blijven er doorgaans geene likteekens, maar slechts donkere, koperroode vlekken terug. Men ziet deze verhevenheden vooral menigmaal aan den balzak, aan de groote schaamlippen, aan de inwendige oppervlakte der dijen, de bilspleet enz., en zij komen, aan deze deelen, nu en dan als primaire aandoening, doch menigvuldiger in vereeniging met den chanker of druiper voor, bij welken zij zich, nu eens vroeger, dan weder later, voegen. Somwijlen schijnt het zelfs, als vormden zij zich uit chankers, doordat de randen der zweer langzamerhand opzwollen en de verzwering van lieverlede naliet. Zij vertoonen zich overigens, in vele gevallen, ook ver van de ontkiemingsplaatsen der besmetting op het behaarde gedeelte des hoofds, op het voorhoofd, de lippen enz., als ware verschijnselen van algemeene Lues.

---

2. *Soort. Syphilomykes condyloma.*

De verhevene venerische sponsuitwassen.

Synonymen. Condyloma vulgare. — Végétations dermiques Devergie. — De gewone vijgwratten. — Condylômes; verrues, crêtes de coq syphilitiques.

Afbeeldingen. Tab. XX. 2.

Verschijnselen.

Op dezelfde plaatsen en uit soortgelijke knopjes, als bij de vorige soort, verheffen zich bleekroode of vleeschkleurige uitwassen, welke noch de regelmatige, rondachtige gedaante, noch de afhelling en verdieping der oppervlakte hebben, als bij de tweede soort, en gewoonlijk, binnen eenen korten tijd, tot eene aanmerkelijke hoogte,

boven de gelijke oppervlakte der huid uitwassen. Zij zitten meestal met eene breede grondvlakte, doch nu en dan ook met eenen steel vast, zijn wratvormig of gelijken naar kleine hanekammen, druiven en dgl. en staan, nu eens alleen, dan weder digt op elkander. Zij zijn vrij vast op het gevoel; hunne oppervlakte is tamelijk gelijkmatig, slechts ligt gefronseld en met kloven bezet, en zondert dezelfde vloeistof af, als die der eerste soort, doch slechts in geringere hoeveelheid. Zij veroorzaken weinig pijn, en bloeden, ingesneden zijnde, niet veel. Somwijlen veretteren zij en vormen dan, wanneer zij digt bij elkander staan, groote verhevene zweervlakken, als die der vorige soort. Meestal echter verdwijnen zij, zonder likteekens terug te laten.

---

3. *Soort. Syphilomykes morus.*

De moerbeziënvormige venerische sponsuitwassen.

Synonymen. Condyloma globatum, granulatum. — Végétations cellulo-vasculaires Devergie. — Syphilis végétante framboisée Alib. — Die körnigen, blumenkohlartigen, traubenförmigen Feigwarzen. — Chouxfleurs, framboises, fraises, mûres syphilitiques.

Afbeeldingen. Tab. XX. 3. 3[a].

Verschijnselen.

Deze ziektevorm komt meer op de grenzen der slijmvliezen en der uitwendige huid, of op de slijmvliezen zelve voor, dan op plaatsen der lederhuid, die niet met de slijmvliezen in verband staan. Hij begint niet, zooals de beide eerste soorten, met knopjes, maar met vlekken, die eerst na verloop van eenigen tijd een heuvelachtig aanzien krijgen en zich tot onregelmatige uitwassen verheffen, welke

van eene roode kleur zijn en uit eene zamenvloeijing van kleine, de grootte van speldenknoppen tot die van duivenboonen hebbende korrels schijnen zamengesteld te zijn. Met den tijd bereiken deze uitwassen dikwijls eenen aanmerkelijken omvang en vormen, even als de andere soorten, in elkander vloeijende, dikwijls groote massa's van verschillende gedaante, voornamelijk aan de voorhuid, de inwendige oppervlakte der groote schaamlippen, de kleine schaamlippen, den aars, de borsttepels enz. Het schijnt bijna als of hun weefsel voor oprigting vatbaar ware, want nu eens zijn zij opgezwollen en levendig rood gekleurd, dan weder week en bleek. Hunne oppervlakte is met eene zeer dunne opperhuid bekleed; zij zijn tamelijk gevoelig, scheiden eene rijkelijke hoeveelheid derzelfde taaije vloeistof af, als de andere soort, en bloeden hevig, wanneer zij gekwetst worden. Zij zijn het weekste van alle venerische uitwassen en het korrelige, gebrekkige in hunne zamenstelling geeft hun dikwijls eene groote overeenkomst met moerbeziën, frambozen, bloemkool en dgl. Zij gaan menigvuldiger, dan de andere soort, in verzwering over, doch verkwijnen ook dikwijls en verdwijnen zonder likteekens. Korsten worden bij hen even zoo weinig als bij de eerste soorten gevormd.

Erkenning.

De weekheid en vochtigheid der venerische sponsuitwassen, hun gewoonlijk voorkomen aan de teeldeelen, de ontbrekende korsten, de andere gedaante en dgl. onderscheiden dezelve ligtelijk van de venerische tuberkels. Moeijelijker is het somwijlen, Condylomata en Mori aan den aars van aanbeijenknobbels te erkennen; doch deze nemen hunnen oorsprong doorgaans alleen van het slijmvlies, hebben eene gladde oppervlakte, eene donkere kleur, zijn pijnlijker en scheiden eene andere stof af.

Oorzaken.

Syphilomykes komt voornamelijk veelal bij lieden met eene zachte huid en alzoo menigvuldiger bij kinderen en

vrouwen voor. Bij zuigelingen schijnt hij, voornamelijk zijne eerste soort, somwijlen de primaire aandoening uit te maken, wanneer de smetstof bij de geboorte, of op eene andere wijze, aan de zachte, weeke, ongekwetste huid der teeldeelen, der billen enz. is medegedeeld geworden. Menigvuldiger echter komt hij met en in den omtrek van primaire chankers of druipers te voorschijn en stelt tevens eene middelsoort daar tusschen de plaatselijke en dyscrasische toevallen der venusziekte. Hij kan echter ook, hoewel dit zeldzamer gebeurt, als een verschijnsel der Lues confirmata, op slijmvliezen en huidplaatsen voorkomen, die met de ontkiemingsplaats der besmetting in geen verband staan. Bij de erfelijke Syphilis van pasgeborenen vertoont hij zich, niet zelden reeds bij de geboorte, in grootere uitgebreidheid over het geheele ligchaam.

Komt het venerische sponsuitwas als primaire aandoening of in vereeniging met den chanker en druiper voor, zoo hangt het van den duur en de uitgebreidheid van het plaatselijke lijden af, of men zich tot eene meer plaatselijke behandeling moet beperken, of, als voorbehoedmiddel tegen de algemeene Lues, eene kwikkuur aanwenden moet. Vertoont het zich daarentegen als verschijnsel der venerische Dyscrasie, zoo moet deze door Sublimaat en soortgelijke middelen worden opgeheven. Men mag er echter niet op rekenen, de uitwassen door het enkele gebruik van inwendige middelen te bestrijden; doch hier zijn steeds de bijtmiddelen en, waar deze niet toereikende zijn, het mes aangewezen. Verzuimt men de aanwending dezer plaatselijke middelen, zoo kunnen vijgwratten en dgl. nog jaren lang blijven voortbestaan, nadat de Syphilis reeds geweken is. Ik bedien mij gewoonlijk van het zwavelzuur-koper, doch ook Aqua phagadaenica, Lapis infernalis, Lapis caustic. en dgl. bewijzen dezelfde diensten. Het mes wordt voornamelijk bij de tweede soort en bij groote op elkander gehoopte massa's der derde noodzakelijk.

IX. Geslacht. Syphilophyma.

De venerische aandoening van het celweefsel.

—

Kenmerken.

Syphilitische nederzettingen in het onderhuidscelweefsel, welke aldaar verschillend gevormde, vrij harde massa's daarstellen, boven welke de huid aanvankelijk onveranderd is, doch later koperrood wordt, en welke vroegtijdig in eene kwaadaardige verzwering eindigen. Deze nederzettingen zijn altijd secundaire ziektevormen.

Verdeeling.

Het schijnt, als of de Syphilis, even als de Scrophulae, hare vrij zeldzame nederzettingen in het onder de huid gelegene celweefsel, zoowel, in eene omschrevene, als in eene verspreide gedaante daarstelt, en dat er, dien ten gevolge, twee soorten dezer aandoening bestaan; nogtans dient voorzeker het bestaan en de verschijnselen der tweede, nog door verdere waarnemingen bewezen en opgehelderd te worden.

—

1. *Soort. Syphilophyma circumscriptum.*

De omschrevene venerische aandoening van het celweefsel.

—

Synonymen. Tubercules syphilitiques sous-cutanés Ray. — Das umschriebene Zellgewebsyphilid.

Afbeeldingen. Tab. XX. 4.

Verschijnselen.

Er vormen zich, voornamelijk aan de ledematen, doch ook aan andere deelen, in het onderhuidscelweefsel, kleine, in het begin slechts erwtengroote, bewegelijke, rondach-

tige gezwellen, boven welke de huid zich niet veranderd toont, en die geheel pijnloos zijn. Zij groeijen langzamerhand tot de grootte van hazelnoten en zelfs van walnoten aan, worden met den tijd onbewegelijk, ongevoelig en de boven dezelve gelegene huid krijgt eenen donkerrooden en koperkleurigen tint. Eindelijk verweeken zij, doorboren de lederhuid en veranderen in zweren met losse, donkere randen, diepe, spekachtige grondvlakten, en rijkelijke afscheiding eener stinkende etterachtige stof. Dewijl de knobbels van het onderhuidscelweefsel gewoonlijk in vrij groot aantal en groepsgewijze bij elkander staan, en nu eens over grootere, dan weder over kleinere oppervlakten der huid verspreid zijn, zoo wordt de huid door deze zweren dikwijls, even als eene zeef, met gaten doorboord, en gewoonlijk vormen zich in den omtrek der zich oplossende zwelling, nieuwe, zoodat men in elk tijdperk knobbels nevens elkander waarneemt. Somwijlen bedekken de zweren zich met geelachtige, diep in de huid liggende korsten; dikwijls vloeijen zij echter ook tot groote, bogtige verzweringen te zamen, die zelfs zoo aanmerkelijk kunnen worden, dat er uitteringskoorts op volgt. Zij genezen met zeer verdiepte likteekens, welke langen tijd eene donkere, somwijlen zelfs zwartachtige kleur hebben.

---

2. *Soort. Syphilophyma diffusum.* *

De niet omschrevene venerische aandoening van het celweefsel.

S y n o n y m e n. Cutis tensa chronica Goelis. — Die syphilitische Zellgewebsverhärtung Schwarz, das unumschriebene Zellgewebsyphilid.

Verschijnselen.

Goelis in Weenen en Schwarz in Fulda hebben bij pasgeborene kinderen van venerische ouders eene aandoening waargenomen, die velen voor gelijkvormig met Sclerosis (zie bladz. 63 II. D.) hielden, doch welke wezentlijk van haar zoude verschillen en zich op dezelfde wijze tot Syphilophyma circumscriptum zoude verhouden, als de niet omschrevene klierziekige aandoening van het celweefsel tot de omschrevene. Het lijden begon meestal in het aangezigt; dit zwol op, werd gespannen, voornamelijk om de lippen, zoodat de mond eene geheel ongewone gedaante aannam, en werd, op het gevoel, van lieverlede hard en even als perkament. Later ontstonden er soortgelijke veranderingen aan de dijen, billen en voetzolen; de laatste werden, door de opzwelling, bol. In den aanvang had de huid der aangedane plaatsen hare normale of slechts eene licht roodachtige kleur; later werd zij glanzend koperkleurig, met kloven bezet, ingekorven en bedekte zich, voornamelijk aan de lippen, met gele, groote korsten, onder welke zich verzweringen vormden. Eindelijk, meestal eerst na verscheidene maanden, veranderden al de aangedane plaatsen der huid in groote, onzuivere, invretende zweren, en er ontwikkelde zich spoedig een hectische toestand, welke den dood aanbragt. In de, door Schwarz waargenomene gevallen voegden zich bij deze aandoening der uitwendige bekleedselen, zweren der keelholte, der oogleden, der teeldeelen, kwaadaardige Ozoena, etterende builen aan de vingers, het hoofd enz.

Erkenning.

De Anamnese, het aanwezen van andere venerische ziektevormen, de koperroode kleur enz. zullen de eerste soort ligtelijk van andere zwellingen van het celweefsel, en het chronische beloop, de ontbrekende bezwaarnissen in de ademhaling, de andere kleur, de vorming van korsten en zweren enz. de tweede ligtelijk van Sclerosis doen onderscheiden.

Oorzaken.

De eerste soort komt altijd slechts in vereeniging met algemeene verouderde Syphilis en met andere toevallen der slijmvliezen, der huid of der beenderen voor. Zij is vrij zeldzaam. De tweede, nog zeldzamer voorkomende soort heeft men steeds bij pasgeborenen waargenomen en hare eerste sporen nu eens onmiddellijk na de geboorte, dan weder eenige dagen of weken later gezien.

Behandeling.

Bij beide soorten is eene inwerkende, antidyscrasische behandeling noodig; bij de eerste de kuur van Dzondi en dgl., bij de tweede het kwikzilver van Hahneman of de Calomel, door welke Goelis van 5 kinderen, 4 weder herstelde. Inwrijvingen der blaauwe kwikzalf in de verharde plaatsen, en eene gepaste behandeling der zweren, door plaatselijke middelen, zullen de werking van het inwendig toegediende kwikzilver ondersteunen.

X. Geslacht. Syphilopsiloma.

De venerische kaalheid.

Synonymen. Pellarola Brassavol — Alopécia vénérienne Rayer.

Afbeeldingen. Tab. XX. 5.

Kenmerken. De haren van het hoofd en van andere deelen vallen, bij voorwerpen, die aan dyscrasische Syphilis lijden, uit.

Verschijnselen.

Het werd reeds vermeld, dat voorwerpen, die aan venerische vlekken, schubben en tuberkels lijden, somwijlen kaal worden. In zeldzame gevallen echter gebeurt het ook, dat voorwerpen, bij welke de Venusziekte geene

andere veranderingen der huid te weeg brengt, de haren verliezen; voornamelijk zijn voorwerpen, die aan hevige nachtelijke pijnen van de beenderen des hoofds lijden, tot deze toevallen geneigd. Nu eens beperkt zich het uitvallen der haren, hetwelk door geene verbleeking wordt voorafgegaan, tot enkele plaatsen, b. v. het achterhoofd; dan weder verbreidt het zich over het geheele hoofd en somwijlen zelfs over alle behaarde deelen des ligchaams. Zelfs wanneer de Syphilis is opgeheven, ziet men zelden eene herstelling van het verlorene.

Behandeling.

Plaatselijke middelen zijn vruchteloos en alleen de genezing der Dyscrasie is in staat, het uitvallen der haren enz. te beperken.

XI. Geslacht. Syphilonychia.

De venerische aandoening der nagels.

Synonymen. Affectio unguium syphilitica. — Das Nagelsyphilid.

Kenmerken.

De nagels worden, bij venerische voorwerpen, nu eens met prikkeling en verzwering der naburige weeke deelen, dan weder zonder deze, misvormd en vallen af.

Verdeeling.

Er laten zich 2 soorten onderscheiden.

1. *Soort. Syphilonychia exulcerans.*

De verzwerende venerische aandoening der nagels.

—

Synonymen. Onyxis syphilitica. — Das venerische Nagelgeschwür. — Onglade vénérienne.

Afbeeldingen. Tab. XX. 6.

Verschijnselen.

Deze ziektevorm komt zeldzamer aan de vingers dan aan de teenen voor, en dikwijls doet hij te gelijk of van lieverlede meerdere derzelve aan. Hij begint met eene koperroode zwelling van den rand der huid achter de lunula, welke vroegtijdig in verzwering overgaat, de omvattende deelen van den nagel losmaakt, omkrult en verstoort en aldus den wortel van den nagel bloot legt. Weldra omgeeft eene lijnvormige spekachtige zweer den geheelen rand des nagels en breidt zich onder denzelven uit. Hij wordt wankleurig, door etterverzamelingen tusschen hem en zijnen wortel, ongelijk, scheidt zich van de verzworene oppervlakte af, krult zich om en valt eindelijk af. Geschiedt dit, dan is gewoonlijk reeds het grootste gedeelte van den wortel des nagels in eene grijsachtige, onzuivere zweer, met koperrooden, verhevenen rand, veranderd, welke zich steeds meer uitbreidt, met uitwassen bedekt wordt, eene groote hoeveelheid eener stinkende etter oplevert enz. Aan de niet verzworene of naauwelijks met likteekens bedekte plaatsen echter, vormen zich wanvormige hoornachtige massa's, welke de genezing zeer moeijelijk maken. In den aanvang is de pijn matig; doch wanneer de zweer zich onder den nagel uitstrekt, hevig en borende. Het beloop is meestal vrij acuut.

—

2. Soort. *Syphilonychia sicca.* *

De drooge venerische aandoening der nagels.

S y n o n y m e n. Unguiarola Brassavol. — Alopécie unguéale syphilitique Ray.

A f b e e l d i n g e n. Tab. XX. 7.

V e r s c h ij n s e l e n.

Zonder voorafgaande roodheid of verzwering worden de nagels, voornamelijk aan hunne vrije randen tot in het midden, ondoorschijnend, geelachtig, dikker, droo-ger, broozer en bladeren zich af, zoodat hunne opper-vlakte ruw, ongelijk en doorkliefd wordt. Somwijlen vallen zij geheel af en hernieuwen zich weder misvormd of in het geheel niet. Gewoonlijk gaat deze ziektevorm gepaard met vrij hevige nachtelijke pijnen in de aangedane ledematen, en het afsnijden der ziekelijke nagels is gevoelig.

E r k e n n i n g.

De eerste soort zoude met Scrophulonychia, de tweede met de Atrophie der nagels en met de misvormingen, zooals die bij Lepra, Plica, vele Eczematoses enz. voor-komen, kunnen worden verwisseld. Behalve door de wijze van ontstaan en de andere vergezellende toevallen wordt de erkenning echter door de koperkleurige roodheid, het spoedigere beloop, de natuur der zweer enz., en hier door het uitgangspunt der verandering van den vrijen rand des nagels, door de nachtelijke pijnen en dgl. genoegzaam verzekerd.

O o r z a k e n.

De eerste soort is menigvuldiger dan de tweede en schijnt voornamelijk gaarne bij de Syphilis der kinderen voor te komen. Beide soorten zijn voor het overige steeds van eenen secundairen oorsprong en komen meestal ne-vens andere vormen van Syphilis voor. Nogtans wil Rayer dezelve somwijlen bij voorwerpen waargenomen

hebben, die geen ander verschijnsel van de Lues, aan welke zij vroeger leden, meer vertoonden, dan Syphilonychia.

B e h a n d e l i n g.

De opheffing der Dyscrasie door inwendige middelen is de hoofdzaak; bij de eerste soort moet men echter in het begin ook inwrijvingen met Ungt. neapolit. maken en, zoodra er verzwering ontstaat, de bijtmiddelen aanwenden. Men bestrijke de oppervlakte der zweren met Sulph. cupri, Aqua phagadaenica., Nitras hydrarg. en dgl., verbinde dezelve met roode of witte praecipitaatzalf en ga met de nagroeijende hoornmassa's, even als bij Scrophulonychia te werk. Bij de tweede soort kan men de misvormde nagels, door glas, gelijk schaven en door inwrijvingen van kwikzilver met Opium welligt de nachtelijke pijnen tot bedaren brengen.

XII. Geslacht. Syphilelcosis.

De venerische huidzweer.

S y n o n y m e n. Syphilis cut. ulcerosa. — Ulcera syphilitica cutanea. — Die Schankergeschwüre der Haut, die venerischen Hautgeschwüre.

Het zoude mij van mijn doel afbrengen, indien ik de venerische zweren in het algemeen, die der slijmvliezen, klieren, beenderen enz. wilde behandelen.

K e n m e r k e n.

Door venerische besmetting veroorzaakte of onderhouden wordende zweren der uitwendige bekleedselen, van eene meestal ronde, boog- of niervormige gedaante, met spekachtigen onzuiveren grond, harde, eeltachtige, scherp afgesnedene en opgezwollene randen, van eene

koperroode kleur en met rijkelijke afscheiding eener dikke, taaije etter van eenen eigenaardigen reuk, gele en groenachtige kleur en gewoonlijk van eene zuurachtige gesteldheid.

Verdeeling.

Naar gelang de venerische huidzweer het voortbrengsel is der syphilitische smetstof, ter plaatse, waar zij is ingebragt, of zich als verschijnsel der reeds dyscrasisch gewordene Venusziekte voorkomt, onderscheid ik twee soorten.

---

1. *Soort. Syphilelcosis primaria.*

De primaire venerische huidzweer

Synonymen. De chanker op de uitwendige huid.

Afbeeldingen. Tab. XX. 8. 8^a. 8^b. 8^c.

Verschijnselen.

Deze ziektevorm ontstaat op gekwetste of buitengewoon zachte plaatsen der uitwendige huid, welke met de venerische smetstof in aanraking gekomen zijn, onverschillig, of deze smetstof door een ander voorwerp op deze plaatsen wordt overgebragt, of dat zij door de afgescheidene stoffen van nabij gelegene, syphilitisch aangedane slijmvliezen worden bevochtigd, en de zieken alzoo zich zelven aansteken. De voorhuid en de balzak bij mannen, de groote schaamlippen bij vrouwen, de inwendige oppervlakte der dijen, de bilnaad enz. zijn de lievelingplaatsen dezer aandoening; nogtans kan zij, in eene verwonde huid, op alle plaatsen en voornamelijk bij kinderen, ook zonder beleediging, tusschen de teenen, onder de oksels, in de plooijen van den hals enz., in het kort, overal ontstaan, waar de huid rijkelijk afscheidt en zeer

week, met eene dunne opperhuid bedekt is en meer met de slijmvliezen overeenkomt, indien namelijk de smetstof op zoodanige plaatsen wordt ingevoerd. Is de bedekkende opperhuid sterk genoeg, om eene puist te kunnen daarstellen, zoo doet zich de aandoening eerst onder de gedaante van Syphilojonthus voor, zooals dit reeds op bladz. 6.9. II. D. gezegd werd, en de Syphilelcosis ontstaat eerst onder de korst van den verdroogden uitslag; ontbreekt daarentegen de opperhuid, of is zij, zooals bij kinderen, op plaatsen der huid, welke zeer sterk afscheiden, te week, om eene puist te vormen, zoo ontstaat er onmiddellijk eene zweer. Er vormt zich eene ronde koperroode vlek, in welker midden weldra eene graauwachtige, spekachtige, verdiepte plaats zigtbaar wordt, die zich langzamerhand uitbreidt en tevens meer en meer in de diepte doordringt; de haar omgevende koperroode kleur breidt zich daarbij naar den omtrek uit, zwelt, in den omtrek der zweer, tot harde, eeltachtige, verhevene en dikwijls naar buiten omgekrulde randen op, en de in den aanvang slechts spaarzame afscheiding wordt rijkelijker en levert eenen dikken, taaijen, geel- of groenachtigen etter op, die eenen eigenaardigen reuk heeft, zuur is, op linnen gedroogd, eene glanzende, naar half vervlogen talk gelijkende korst vormt en drager der venerische smetstof is. De verzwering, welke eerst naauwelijks de grootte van linzen had, kan langzamerhand den omvang van een dubbeltje, ja zelfs dien van een' daalder bereiken, doch behoudt, in gewone gevallen, hare ronde gedaante en overige kenmerken. Somwijlen komen er uit hare randen, zeldzamer uit hare grondvlakte, venerische uitwassen te voorschijn, en nu en dan verandert zij zich, op de bladz. 630. II. D. beschrevene wijze, in syphilomykes planus. In andere gevallen geraken de randen in ontsteking, worden hoogrood, droog, met kloven bezet, zeer pijnlijk en door eene zeer uitgebreide, donkere roodheid en zwelling omgeven; de afscheiding is dan ook, op

de oppervlakte der zweer minder, en de etter is dunner; bij ongunstige gestellen echter, bij eene ongeschikte behandeling of onder den invloed eener bedorvene lucht, van groote onzuiverheid enz. kunnen de zweren gangraeneus worden; zij verliezen alsdan hare ronde gedaante, hare scherp afgesnedene harde randen, en rigten, terwijl zij spoedig in de diepte en vlakte doordringen, dikwijls vreeselijke verwoestingen aan, ja kunnen zelfs, door de invreting van aanmerkelijke vaten, of door torpide en putride koorts, den dood aanbrengen. Zijn de primaire venerische huidzweren slechts eenigzins van meer belang, zoo zwellen veelal de nabij gelegene watervaten en klieren op, en vroeger of later voegt zich hier secundaire Lues bij, die, zooals reeds op bladz. 588. II. D. werd aangemerkt, zich gewoonlijk op de huid openbaart. Geneest daarentegen syphilelcosis primaria, zoo laat zij ronde, diepe, op het gevoel vrij harde likteekens terug, welke langen tijd eene donkere koperkleur en later een vuilachtig wit vertoonen.

2. *Soort. Syphilelcosis secundaria.*

De secundaire venerische huidzweer.

S y n o n y m e n. Syphilis secundaria cutis ulcerosa. — Ulcéres consécutifs.

A f b e e l d i n g e n. Tab. XX. 9. 9a.

V e r s c h i j n s e l e n.

De zweren van deze soort ontstaan vooral menigmaal uit andere syphilides der huid, maken, zooals reeds vermeld werd, den gewonen uitgang der venerische blazen, puisten en tuberkels uit, komen alzoo, even als deze, vooral in het aangezigt, aan het behaarde gedeelte des hoofds en op den rug voor en leggen, naar gelang zij uit

dezen of genen vorm haren oorsprong hebben genomen, velerlei wijzigingen in gedaante en diepte aan den dag. Zij kunnen echter, bij venerische voorwerpen, ook uit alle andere scheidingen van den zamenhang der huid, uit den steek van bloedzuigers, inkervingen, de wonden van blaartrekkende pleisters, verbrandingen enz. ontstaan. Zelden zijn zij geheel rond, meestal met boogvormige of bogtige omtrekken, niervormig, slangsgewijze, langwerpig enz.; hare grondvlakte is nu eens bruinroodachtig, dan weder witachtig en spekachtig, en hare scherp afgesnedene, verhevene, naar buiten omgekrulde randen zijn dikwerf met schubben bedekt. Even als de primaire zweren, zoo zijn ook deze door koperkleurige areolae omgeven en scheiden eene dikke, groengeelachtige etter af, die hier echter veelal, voornamelijk bij vlakke zweren, tot donkere, woekerende korsten opdroogt, en van welke het, volgens de proefnemingen van Ricord, tot inenting, nog twijfelachtig is, of zij een houder der venerische smetstof is. De grootte en uitgebreidheid dezer verzweringen is zeer verschillend, en terwijl zij zich soms tot kleine plaatsen der huid bepalen, verbreiden zij zich in andere gevallen bij honderden en in groote oppervlakten in elkander vloeijende, over het geheele ligchaam. Dikwijls dringen zij niet merkbaar diep in; in andere gevallen echter, voornamelijk wanneer zij uit tuberkels en in het aangezigt ontstaan, verstoren zij de weeke deelen tot op de kraakbeenderen en beenderen, en doen zelfs deze aan. Even als Syphilelcosis, zoo kunnen ook zij de zitplaats worden van woekerende uitwassen, eener bij tijden terugkeerende ontsteking en van eene phagadaenische en brandige ontaarding, en waar zij zeer uitgebreid zijn en tot in de diepte dringen, gaan zij dikwijls vergezeld van uitteringskoorts. De likteekens, met welke de secundaire venerische zweren genezen, zijn niet zoo regelmatig als die der eerste soort, nu eens ingedrukt, dan weder verheven, doch de donkere, ko-

perroode en later de vuilachtige kleur, wordt ook hier aangetroffen.

Erkenning.

De oorzaken, de koperroode areola, de scherp afgesnedene, weelderige, eeltachtige randen, de spekachtige grondvlakte, de eigenaardige afgescheidene stof enz. onderscheiden Syphilelcosis van alle soorten van zweren.

Oorzaken.

Reeds bij de verschijnselen werd er op de verschillende wijzen van ontstaan bij beide soorten opmerkzaam gemaakt. De eerste komt veelal gelijktijdig met primaire chankers der slijmvliezen of druipers, de tweede nevens velerlei andere verschijnselen van secundaire Lues voor.

Uitgang en Voorzegging.

De eerste soort kan genezen, zonder dat er algemeene Venusziekte op volgt; zij kan aanmerkelijke verstoringen der aangedane deelen, voornamelijk der teeldeelen, te weeg brengen, en men ziet haar in algemeene Lues overgaan. De tweede brengt dikwijls verlies van den neus, de lippen, het oog en dgl. te weeg en bedreigt somwijlen, door febr. hectica het leven. De eerste is minder hardnekkig en gevaarlijk dan de tweede.

Behandeling.

De eerste soort wordt even als alle plaatselijke toevallen behandeld, dat is, zij vordert slechts dan eene behandeling met kwikzilver (de pillen van Dzondi), wanneer zij reeds eenen geruimen tijd, verscheidene weken of maanden bestaat, en men of hieruit, of uit de verdere uitbreiding der aandoening, de deelneming van nabij gelegene klieren, de verandering in het voorkomen der ziekte enz. kan vermoeden, dat de kiem der Dyscrasie zich reeds aan het bloed medegedeeld heeft. In andere gevallen is eene strenge diëet, een gelijkmatige warmtegraad, rust, zuiverheid en opwekking van alle afscheidingen door afvoerende middenzouten, houtdranken en dgl., benevens eene doelmatige plaatselijke be-

handeling, tot genezing, voldoende. Wanneer de zieken zich echter aan deze maatregelen niet kunnen of willen onderwerpen, is het beter, hun geen kwikzilver, of slechts van tijd tot tijd eenige afvoerende giften Calomel toe te dienen, dan eene inwerkende behandeling met kwikzilver te laten aanwenden, die, zonder eene gepaste verhouding, slechts schaden en even zoo min, als de behandeling zonder kwikzilver, grondige genezing kan aanbrengen. Plaatselijk worden de zweren volgens haren aard behandeld. Wordt men vroegtijdig geroepen, en is de verzwering klein en eenvoudig, zoo wendt men de op bladz. 620. II. D. opgenoemde bijtmiddelen aan, welke men zoo dikwerf herhaalt, tot er zich eene goedaardige vorming van vleeschheuveltjes vertoont. Heeft de zweer echter reeds langer bestaan, is zij uitgebreider, zijn hare randen zeer hard, opgezwollen, eeltachtig, zoo make men verweekende omslagen, en, bij een meer ontstekingachtig karakter, kunnen zelfs bloedzuigers noodig worden. Draagt daarentegen Syphilelcosis het torpide, phagadaenische karakter, bestaan er sporen van ontbinding, versterving, zoo moeten de zuren, omslagen met kina en wijn en soortgelijke middelen aangewend worden. Eerst wanneer de verzwering tot het erethische karakter is terug gebragt, mag men de opdroogende en zachte bijtmiddelen, de loodverbindingen, Aqua phagadaenica en nigra, eene oplossing van Lapis infernalis en dgl., ook in zulke belangrijke gevallen, beproeven. Uitwassen, die uit de zweren te voorschijn komen, vereischen de boven vermelde plaatselijke middelen.

De tweede soort vordert steeds eene inwerkende behandeling met kwikzilver, de pillen van Dzondi, Jodur. hydrarg., de dampkuur en dgl. of, wanneer het kwikzilver tegenaangewezen is, het Decoct. Zittmanni, Rob de Laffecteur enz. Daarbij moet echter eene overeenkomstige plaatselijke behandeling, als bij de eerste soort plaats grijpen.

Twintigste Familie. Carcinoses.

Kankersoorten.

Hoeveel er ook ten allen tijde over den kanker en de hem aanverwante ziektevormen geschreven werd; hoe vele belangrijke verhandelingen er ook over deze aandoening het licht zagen, en hoezeer zich onze ontleedkundige kennis over vele soorten van kanker, in den laatsten tijd ook moge uitgebreid hebben, zoo is er niettemin naauwelijks een ander ziekteproces, over welks inwendige, wezenlijke natuur, over welks wijze van ontstaan als plaatselijke en algemeene aandoening, over welks verhouding tot andere Dyscrasiae enz., wij meer in onzekerheid verkeeren, en waarvan de erkenning, voorzegging en geneeswijze in de praktijk aan grootere zwarigheden is onderworpen. Wat hier van dit ziekteproces in het algemeen gezegd is, kan nog in hoogere mate op zijne verschijnselen op de huid worden toegepast, en de Carcinoses, voor zoo verre zij de huid aandoen, zijn zelfs ontleedkundig nog niet zoo naauwkeurig onderzocht, als de kanker der klieren, der slijm- en weivliezen enz. Ik durf derhalve op toegevenheid rekenen, zoo de volgende proeve, tot daarstelling van algemeene kenmerken over het ziekteproces van den kanker, met betrekking tot de uitwendige bekleedselen, overvloedig aan gebreken en

gapingen mogt zijn, en ik somwijlen genoodzaakt ben, gissingen in stede van daadzaken neder te zetten.

Kenmerken.

1. Even als andere Dyscrasiae, zoo heeft ook die des kankers haren oorsprong in het bloed, doch zelden (en welligt slechts, wanneer zij overgeërfd is) doet zij zich als eerste, oorspronkelijke aandoening bij tot dusverre gezonde personen voor; meestal ontstaat zij uit andere Dyscrasiae, voornamelijk uit Syphilis, Scrophulae, Haemorrhois, Psora enz.

2. Deze ziekteprocessen schijnen zich, voornamelijk wanneer meerdere derzelve te gelijk bij denzelfden persoon voorkomen, onder verhoudingen, die ons nog niet genoegzaam bekend zijn, tot het ziekteproces van den kanker te veranderen en voort te planten, in hem te ontaarden, en deze bestaat, als het ware, in eenen hoogeren ontwikkelingstrap van verscheidene, voornamelijk onder elkander verbondene Dyscrasiae.

3. Deze verandering kan echter op eene tweeledige wijze plaats grijpen, en wel dadelijk in den geheelen omvang der ziekte, of eerst in enkele harer verschijnselen, plaatselijk. In het eerste geval schijnt de menging der geheele bloedmassa op eene eigenaardige, aan den kanker beantwoordende wijze, te worden veranderd; er ontwikkelt zich een eigenaardig voorkomen, aardvale, naar het vuilachtig gele overhellende kleur van het aangezigt, groote afmatting, gemoedsaandoeningen, pijn in alle deelen, velerlei bezwaarnissen in de spijsvertering; veranderde afscheidingen enz. verkondigen een belangrijk lijden van het vegetative leven, en uit deze gemeenschappelijke bron verschijnen er, gelijktijdig of kort na elkander, in verschillende organen en weefsels, kankeraardige nederzettingen en veranderingen. In het tweede geval daarentegen vertoont zich, zooals het schijnt, elke verandering in de menging der vochten, primair, slechts aan eene plaats van het organismus; het eigenaardige

voorkomen, de kenteekenen der algemeene Dyscrasie ontbreken, en de bij de kanker zoo eigenaardige nederzettingen en nieuwe vormingen verschijnen oorspronkelijk slechts in een, dikwijls zeer beperkt orgaan, terwijl in het overige ligchaam slechts sporen eener andere Dyscrasie, der klierziekte, venusziekte enz. bemerkbaar zijn, ja somwijlen zelfs deze schijnen te ontbreken, hoewel, wanneer er zich kanker vormt, de Dyscrasiae, uit welke de Carcinoses zich ontwikkelen, juist veelal terugkomen of blijven.

4. Er bestaat alzoo een algemeene en plaatselijke kanker, even als er eene algemeene en plaatselijke Syphilis, Psora enz. is; slechts met dat onderscheid, dat de plaatselijke kanker niet, even als de venerische plaatselijke toevallen en dgl., door eene van buiten ingevoerde smetstof ontstaat, maar, hoewel ook niet in de Dyscrasie des kankers, dan toch in eenig ander dyscrasisch lijden, dat in het ligchaam huisvest, en welks plaatselijke verandering in kanker niet zelden door uitwendige, een bepaald orgaan treffende schadelijkheden bevorderd wordt, de bronnen zijner vorming te kennen geeft. Deze wijze van ontstaan als plaatselijke aandoening, komt veel menigvuldiger voor, dan de primair ontwikkelde algemeene kankerdyscrasie; doch, even als de plaatselijke Syphilis in algemeene Lues, door besmetting ontstane plaatselijke schurft, in eene psorische Dyscrasie, Favus in algemeene klierziekte enz. overgaat, zoo ook eindigt de plaatselijke kanker met den tijd in algemeenen, ontwikkelt zich nevens hem, nu eens vroeger, dan weder later, het carcineuse voorkomen, en verschijnen er in andere organen, even als in de primair aangedane, kankeraardige nederzettingen.

5. De kanker moge echter algemeen of plaatselijk zijn, zoo vormt zich bij hem, even als bij andere Dyscrasiae, in en uit het bloed, eene eigenaardige ziektestof, welker nederzetting in enkele organen, den plaatse-

lijken kanker te weeg brengt en die, wanneer zij in de gezamentlijke bloedmassa verwekt of door haar opgenomen en naar verschillende organen gevoerd wordt, algemeenen kanker veroorzaakt. Wij kennen de innige natuur dezer kankeraardige stof wel niet naauwkeuriger, en welligt is zij bij alle ziektevormen niet volkomen dezelfde, maar ondergaat, naar gelang der Dyscrasiae, als welker hoogere ontwikkeling de kanker verschijnt, en soortgelijke omstandigheden, voorzeker vele wijzigingen; doch het geheele beloop der Carcinoses en voornamelijk de zeer belangrijke navorschingen en proeven van B. Langenbeck, welke hij slechts gedeeltelijk in de jaarboeken van Schmidt, D. 25 bladz. 99, heeft medegedeeld, schijnen mij haar bestaan en hare eigenaardige natuur ontegensprekelijk te bewijzen.

6. De uitscheiding en nederzetting dezer eigenaardige stof geschiedt nimmer in tusschenpoozen of met vernieuwde aanvallen, maar achtereenvolgend en langzamerhand; aanvankelijk, zoo als vermeld is, gewoonlijk slechts op eene plaats, later niet zelden in talrijke organen. Heeft de kanker reeds langen tijd geduurd, dan schijnen verstorende inwerkingen, in zijne plaatselijke ontwikkeling, b. v. heelkundige kunstbewerkingen, zijn ontstaan in talrijke andere organen, haar algemeen worden, te bevorderen.

7. Met uitzondering der vatenlooze weefsels kunnen, zooals het schijnt, alle deelen des ligchaams het nederzettingspunt der kankeraardige stof, en alzoo door kanker aangedaan worden. Voornamelijk echter toont zij eene vooringenomenheid voor klierachtige en parenchymateuse organen, voor de slijmvliezen, de uitwendige huid en de beenderen, en van daar, dat men haar, vooral in deze organen, primair en plaatselijk ziet ontwikkelen; is de carcineuse Dyscrasie echter eens algemeen geworden, dan worden ook andere organen en weefsels, even zoo veelvuldig als de opgenoemde, aangetast.

8. Waar zich de kankeraardige stof echter ook moge neêrzetten, daar veroorzaakt zij eigenaardige, organisch daargestelde nieuwe vormingen, welke in het inwendige en op kosten der organen ontstaan en een cel-, vaatachtig of uit beiden te gelijk bestaand weefsel hebben, in welks tusschenruimten de kankerstof, nu eens in eenen half vloeibaren, dan weder in eenen meer gestremden staat, bevat is; altijd echter laat zij zich, ten minste gedeeltelijk, even als het sap van meer andere ziekelijke voortbrengsels, uitdrukken. Deze nieuwe vormingen hebben meestal eene onregelmatige gedaante, verschillen in grootte, zamenhang en kleur (dewijl zich nu eens kleurstof, dan weder geene in dezelve nederzet) en groeijen, door uit en in elkander kiemende cellen, spoedig. Zij liggen niet, even als de tuberkels, beursgezwellen en dgl., vrij in de aangedane organen, maar zij hebben het eigenaardige, dat zij, somwijlen reeds primair, altijd echter met den tijd, naar alle rigtingen, met de omgevende deelen vergroeijen en ineensmelten en dezelve, in haren verderen voortgang, zonder onderscheid der weefsels, in zich opnemen en in dezelfde kankerachtige massa veranderen. Of de kanker in het aangedane orgaan, oorspronkelijk uit het tusschenliggende celweefsel, uit de fijnste vaatvertakkingen of uit de zenuwen ontspringt, heeft tot velerlei twisten aanleiding gegeven, welke nog geene uitkomst hebben opgeleverd. Het schijnt mij echter toe, dat de Carcinoses, even als zij, in haar beloop, al deze organen ziekelijk veranderen en in zich opnemen, oorspronkelijk van elk derzelve en van allen te gelijk haren oorsprong nemen, hare eerste Molecules, zoowel in het celweefsel, als in het stelsel der haarvaten en in de zenuwen van eenig parenchyna kunnen nederzetten. Welligt is het ook niet zonder invloed op den verschillenden vorm van den kanker, uit welk orgaan hij zich oorspronkelijk het meest ontwikkelt.

9. Er laten zich in het beloop der kankeraardige

voortbrengselen steeds 3 tijdperken onderscheiden: dat der rust, prikkeling en verstoring. In het eerste tijdperk is het parasitische orgaan pijnloos, en de stoornissen in de verrigtingen, welke het te weeg brengt, zijn meer het gevolg van de drukking, dan van eene ziekelijk verhoogde levenswerkdadigheid. Er bevinden zich in de nieuwe vorming, in de meeste gevallen, nog geene bijzondere vaten, maar die van het omgevende parenchyma, verwijden zich in tegendeel somwijlen, en dikwijls heeft er nog geene innige verbinding tusschen het nieuwe voortbrengsel des kankers en het normale weefsel plaats. In het tweede tijdperk daarentegen ontstaan er levendige, eigenaardige, schietende pijnen; de nieuwe vorming neemt spoedig in omvang toe, smelt voortdurend met de omgevende deelen ineen, en begint alle weefsels, zonder onderscheid, in zich op te nemen. Thans vertoonen zich bij haar altijd vaten, die, in hunne wijze van ontwikkeling en verspreiding, eene groote overeenkomst met die der lagere dieren hebben, in den aanvang geheel alleen bestaan, doch spoedig met die der naburige deelen, in welke zich tevens sporen van prikkeling bevinden, inmonden. De stoornissen in de verrigtingen worden steeds aanmerkelijker en menigmaal strekt zich de ziekelijke vermeerdering der levenswerkdadigheid tot over de grenzen van het oorspronkelijk aangedane orgaan uit. In het derde tijdperk eindelijk verweekt zich het ziekelijke voortbrengsel, lost zich in eene scherpe, met bloed gemengde etterachtige stof op en gaat tot eene weelderige verzwering over, die zich naar alle rigtingen uitbreidt en geen deel verschoont. Nimmer verzweert de nieuwe vorming geheel, maar verbreidt zich, ook nog in dit tijdperk, steeds verder in de diepte en oppervlakte en herstelt zelfs in de zweren, het verlies, door sponsachtige uitwassen. De stoornissen in de verrigtingen zijn in dit tijdperk natuurlijk nog aanmerkelijker, dan in het vorige; menigmaal gaan gewigtige organen door de kwaadaardige

verzwering geheel te niet, en wanneer de aandoening, bij den plaatselijken kanker, in dit tijdperk, ook zuiver plaatselijk was, doch in het tweede zich echter dikwijls reeds over de naburige deelen verder uitbreidt, zoo wordt zij, in het derde, door opneming der kankeraardige stof in de geheele bloedmassa, doorgaans meer of minder algemeen, ontstaan de kenteekenen der kankerachtige Dyscrasie, van het eigenaardige voorkomen enz., en vormen zich secundaire ziekelijke voortbrengselen, even als de primaire, in verschillende andere, van de ontkiemingsplaats verwijderde organen.

10. Het scheikundig onderzoek der kankeraardige nederzettingen heeft, over het algemeen, eene groote hoeveelheid eiwit en vet — het laatste, ten minste somwijlen, met de hersenvetmassa overeenkomende, doch meer stinkend — vezelstof, nu en dan eene dierlijke kleurstof, sporen van Phosphor en meestal dezelfde zouten aangetoond, welke men doorgaans verkrijgt, door organische deelen tot asch te verbranden. Deze onderzoekingen zijn, voor het overige, nog te weinig in getal, om bepaalde gevolgtrekkingen uit dezelve te kunnen maken, en waarschijnlijk verhoudt de kanker zich ook scheikundig, in hare verschillende tijdperken, niet hetzelfde.

11. Deze kenmerken (8—10), welke over het algemeen bij de kankerachtige nederzettingen worden aangetroffen, en gedeeltelijk gedurende het leven, gedeeltelijk bij het ontleed- of scheikundig onderzoek worden waargenomen, worden, zooals het schijnt, hoofdzakelijk naar de Dyscrasiae, uit welke de kanker ontstaat, en naar de hoofdstelsels, uit welke hij, in het aangedane orgaan, voornamelijk zijnen oorsprong neemt, verschillend gewijzigd, en dien ten gevolge, vervalt deze Familie in verschillende onderafdeelingen. Nu eens zet zich de kankerachtige stof in de gedaante van harde, knobbelachtige, voornamelijk uit het celweefsel ontspringende gezwellen, Scirrhus, neder, welke langen tijd zonder

vaten blijven, een nu eens vezel-, dan weder celachtig, of ook gemengd weefsel aantoonen (Cancer fibrosus, alveolaris, reticularis), de kankermassa, nu eens in eene korrelige, dan weder in eene geleiachtige gedaante in zich houden, zich scheikundig van andere Carcinoses onderscheiden, doordat zij rijk aan zouten (voornamelijk phosphorzuren kalk) zijn en weinig water bevatten; die verder, in het tweede tijdperk, gewoonlijk met eene sterke prikkeling verbonden zijn, en in het derde in ichoreuse zweren, met meestal omgekrulde randen en in vrij vaste, vaatrijke, sponsachtige uitwassen veranderen. In andere gevallen vormt het weefsel van den kanker, welligt in verband met de zenuwen van het aangedane orgaan, weeke, losse gezwellen (Encephaloide, mergsponsgezwellen), die vroegtijdig eene zelfstandige vorming van vaten aantoonen en de kankeraardige massa, op eene weekvezelachtige grondvlakte, in de gedaante van ongelijke, hoekerige kogeltjes (microscopische kankercellen) bevatten, welke in eene vloeistof (het kankervocht) hangen. Zij leveren, bij een scheikundig onderzoek, eene zeer groote hoeveelheid eiwit, vet en Osmazoma, veel water en weinig zouten op, gaan in hun tweede tijdperk over, zonder merkbare toevallen van prikkeling te weeg te brengen, en vormen, in het tijdperk van verzwering, weeke, vaatrijke, hersenachtige woekeringen. Met deze verbindt zich, menigvuldiger dan met andere vormen van kanker, eene tegennatuurlijke vorming van kleurstof, en alsdan verhouden zij zich als de zoogenaamde Melanoses malignae, fungosae. Een derde vorm der kankeraardige nederzettingen is het bloedsponsgezwel, Splenoide, bij welk het haarvatenstelsel, voornamelijk wanneer het reeds vroeger door Telangiectasie is veranderd, het uitgangspunt der kankerachtige ontaarding schijnt daar te stellen, bij welke zich verder celachtige, met bloed en eene sponsachtige zelfstandigheid gevulde gezwellen,

die meer of minder duidelijk pulseren, ontwikkelen, en bij welke eindelijk, na het openbreken van het gezwel, roode, zeer weeke, sponsachtige uitwassen te voorschijn komen, die tot aanmerkelijke bloedingen aanleiding geven. Deze 3 hoofdvormen stellen overigens nog niet alle wijzigingen van het kankerproces daar; er bestaan kankerzweren (Carcinomata), bij welke geen Scirrhus, merg- of bloedsponsgezwel voorafgaat; kwaadaardige polypen, die zonder twijfel tot de Carcinoses mogen worden gerekend, en Schönlein beschouwt, voorzeker met regt, de ware slagaderbreuk als een kankerachtig lijden, dat, wel is waar, in een ontleedkundig opzigt, velerlei verscheidenheden van de andere vormen aanbiedt, doch, met betrekking tot zijn beloop, zijne wijze van verbreiding, zijne kwaadaardigheid enz., eene groote overeenkomst met andere soorten van kanker heeft. Is het kankeraardige proces alzoo vrij veelvormig, zijne grenzen zijn echter nog niet naauwkeurig bepaald.

12. Al deze verschillende vormen van kanker vertoonen zich doorgaans het eerst plaatselijk, doch verbreiden zich, wanneer de algemeene carcineuse Dyscrasie zich met den tijd ontwikkelt, over talrijke organen, stelsels en weefsels. De meeste derzelve, en voornamelijk het merg- en bloedsponsgezwel, kunnen bijna aan alle deelen des ligchaams voorkomen en ontstaan, dien ten gevolge, natuurlijk met verschillende toevallen.

13. De huid, met welke wij ons hier het meeste bezighouden, wordt door hen, nu eens primair, dan weder secundair aangedaan, is nu eens de zetel van plaatselijken kanker, dan weder het nederzettingspunt der kankeraardige Dyscrasie, die zich, of oorspronkelijk uit andere ziekteprocessen, of uit den plaatselijken kanker van andere organen heeft ontwikkeld. In het algemeen kenmerken zich de kankerachtige veranderingen der huid door de volgende bijzonderheden:

a. Zij nemen nimmer haren oorsprong alleen uit de afscheidingsoppervlakte der huid, maar doen tevens primair de lederhuid, in hare geheele dikte of het onderhuidscelweefsel aan.

b. Zij doen zich van daar nimmer voor in de gedaante van knopjes, blaasjes, puisten en dgl., maar (wanneer de huid niet beleedigd is) steeds als tuberkels, wratten en gezwellen.

c. Zij verschijnen doorgaans slechts op enkele plaatsen der huid, verspreiden zich eerst in hare latere tijdperken verder en slechts zelden over de geheele huid.

d. De lippen, de oogleden, de teeldeelen enz. zijn de lievelingsplaatsen van den huidkanker; nogtans kunnen zij, voornamelijk wanneer zij secundair ontstaan, aan alle ligchaamsdeelen voorkomen.

e. Aanvankelijk zijn zij dikwijls eenen geruimen tijd pijnloos of verwekken slechts eene geringe branding en jeuking; later echter, in het tweede tijdperk, worden zij de zitplaats van hevige, schietende pijnen, die dikwerf vernieuwde aanvallen en verheffingen maken en zich, van de aangedane plaats uitgaande, niet zelden, volgens den loop der zenuwen, over het geheele deel enz. uitstrekken.

f. Hare kleur en haar zamenhang verschilt, namelijk in den aanvang, naar gelang der onderscheidene vormen; in het tweede tijdperk echter vormen zij een net van variceuse aderen; er ontstaat eene meer of min verhoogde werkdadigheid der vaten, en zij worden donkerrood, blaauw. Daarbij groeijen zij spoediger; in den omtrek der eerst ontstane, komen dikwijls nieuwe Pseudoprodukten te voorschijn, en haar zamenhang, hoe die vroeger ook moge geweest zijn, neemt af en zij verweeken.

g. Dit verweeken geschiedt gewoonlijk van binnen naar buiten, en meestal breekt het gezwel eerst open, wanneer het geheel en al schijnt opgelost te zijn. Nogtans bestaan er uitzonderingen op dezen regel; somwijlen verzweren de wratten en dgl. ook van buiten naar binnen en altijd

blijft er, in de diepte der huid, een meer verharde grond terug.

h. Door deze ontbinding ontstaan (en wanneer de kanker de gekwetste huid, andere zweren enz. aandoet, primair) kwaadaardige, eene dunne, scherpe, stinkende, etterachtige stof afscheidende verzweringen, die doorgaans met geene korst worden bedekt, voorts sponsachtig worden, spoedig naar alle rigtingen om zich heen grijpen en gewoonlijk ongeneeslijk zijn.

i. Bij geene andere huidaandoeningen voegt zich zoo ligt en menigvuldig eene aandoening der nabij gelegene watervaten, klieren en aderen, als bij de Carcinoses, en niet zelden wordt, door deze deelneming, de overgang tot algemeene kankerdyscrasie te weeg gebragt, ja niet zelden, door Phlebitis, de dood veroorzaakt.

k. Aan geene andere Dermapostasis neemt het zenuwstelsel van het aangedane deel, door zoo hevige, diepe, en stekende pijnen, aandeel, als bij den kanker in zijne latere tijdperken, en menigmaal geeft de deelneming van het geheele zenuwstelsel zich te kennen, door de merkbare stoornis in het geheele gevoel, door gemoedsaandoeningen, door hevige pijnen in alle deelen, somwijlen zelfs door kramppijnen en dgl.

l. De carcineuse Dermapostases zijn van eene niet vlugtige natuur; eene hardnekkigheid, zooals die bij geen ander lijden gevonden wordt, is zelfs een van hare bestendigste kenteekenen, en zij keeren, wanneer zij zich slechts eenigzins hebben ontwikkeld, men moge dezelve door bijtmiddelen, door het vuur of het mes verwijderd hebben, doorgaans terug. Vertoont de kanker zich niet meer op dezelfde plaats, dan ontstaat hij veelal in andere organen, en dikwijls schijnen heelkundige inwerkingen den overgang van plaatselijke kanker tot algemeene Dyscrasie te bevorderen.

m. Of de kanker over het algemeen, en die der huid in het bijzonder, besmettelijk zij of niet, is niet zeker. In

het algemeen houdt men hem, wel is waar, voor niet besmettelijk, doch later zullen wij daadzaken leeren kennen, welke deze meening tegenspreken.

14. Even als met andere dyscrasische huidveranderingen, zoo komen ook in vereeniging met de Carcinoses der huid, menigmaal overeenkomstige aandoeningen in andere organen voor, hoewel zij, wanneer zij zich als een' primairen ziektevorm vertoonen, niet zelden eenen geruimen tijd het eenige verschijnsel van het kankerproces uitmaken, en eerst na verloop van jaren tot algemeene Dyscrasie en tot nederzettingen in de klieren, beenderen, slijm-, weivliezen enz. aanleiding geven. Bij secundairen oorsprong van den huidkanker gaan haar daarentegen zoodanige veranderingen van andere organen vooraf of ontstaan gelijktijdig met haar, terzelfder oorzake.

15 De kanker, wanneer hij namelijk eenmaal algemeen is geworden, werkt nadeeliger op de geheele voeding, het uitzigt en op den toestand der krachten van de zieken, dan de meeste andere Dyscrasiae.

Deelneming van het geheele organismus. De kankeraardige nederzettingen hebben zoo langzaam plaats, dat zij nimmer van koorts vergezeld gaan; eerst in het tijdperk van verzwering verheft zich, nu eens vroeger, dan weder later, eene prikkeling der vaten, welke alle kenteekenen van uitteringskoorts draagt en eene groote neiging tot ontbinding heeft. Van de deelneming van het zenuwstelsel aan vele vormen werd reeds vroeger gesproken; ook deze legt zich, ten minste bij den plaatselijken kanker, eerst in de latere tijdperken aan den dag.

Verspreiding, Mededeeling, Zamenstelling. De Carcinoses der huid beginnen, wanneer zij zich primair, als plaatselijke kanker, ontwikkelen, bijna altijd slechts op eene plaats en blijven doorgaans eenen geruimen tijd op dezelve beperkt. In het tweede en derde tijdperk verspreiden zij zich, volgens den zamen-

hang; er ontkiemen in den omtrek der eerste veranderingen latere uitbottingen en de verzwering breidt zich spoedig in den omtrek uit. De van de eerst aangedane plaats der huid verwijderde deelen der uitwendige bekleedselen beginnen eerst dan mede aandeel in het lijden te nemen, wanneer de plaatselijke kanker tot Dyscrasie is overgegaan. Secundaire Carcinoses der huid daarentegen, zooals die bij de kankerachtige ontaardingen van andere organen voorkomen, en uit algemeenen kanker ontspruiten, kunnen gelijktijdig op meerdere plaatsen verschijnen. Meestal vormen ook deze zich echter het eerst in de nabijheid van het voor de huid ontaarde orgaan, in den omtrek eener kankerachtige klier en dgl., en verspreiden zich eerst later over groote oppervlakten. Slechts in zeldzame gevallen is de geheele huid met kankerachtige Dermapostases bezaaid.

Grooter dan de vatbaarheid van den kanker om zich te verspreiden, is die om zich mede te deelen, zijne neiging om de verschillendste organen en weefsels aan te doen, in zich op te nemen en te verstoren. In het eerste tijdperk blijft wel is waar de plaatselijke kanker meestal op een orgaan, bij den huidkanker op de lederhuid en vethuid, beperkt; maar in het tweede tijdperk groeit hij doorgaans ten koste der verschillendste hem omgevende organen, deelt zich aan de nabij gelegene klieren, vaten, spieren enz. mede, en in het derde tijdperk verwoest de kankerzweer, zonder onderscheid, alles wat in haar bereik komt. Heeft zich echter algemeene Carcinosis ontwikkeld, zoo heeft de mededeeling niet slechts volgens den zamenhang, maar ook sprongsgewijze plaats; te gelijk of na elkander worden de meest verschillende organen tot kankeraardige nederzettingen gebezigd, en ik heb reeds vermeld, dat de vernietiging van den kanker op eene plaats veelal zijne verschijning in andere organen te voorschijn roept.

Dat zamenstellingen van het carcineuse proces

met andere ziekten niet zelden zijn, blijkt reeds uit hetgeen over zijn ontstaan uit andere Dyscrasiae is aangemerkt geworden, en er komen, voornamelijk in de huid, dikwijls moeijelijk te bepalene middelsoorten tusschen ander dyscrasische aandoeningen en waren kanker voor; er ontwikkelt zich somwijlen in het eene orgaan kanker, terwijl een ander door venusziekte, jicht, schurft en dgl. wordt bezocht. De bepalingen over deze en vele andere verbindingen van kanker zijn echter nog niet naauwkeurig bewezen.

Oorzaken.

De verschillende vormen van kanker komen meer in eenen ver gevorderden leeftijd, dan bij jeugdige personen voor; kinderen en jonge lieden zijn echter niet, zooals vele schrijvers aannemen, volkomen voor hem gevrijwaard. De aanleg tot denzelven erft bij vele familien over, komt nu eens vroeger, dan weder later tot ontwikkeling en openbaart zich, bij verschillende onderdeelingen van hetzelfde Geslacht, somwijlen in hetzelfde, somwijlen in verschillende organen.

Wanneer de kanker, bij het daarzijn van eenen kankerachtigen aanleg, niet overgeërfd is, wortelt hij op andere Dyscrasiae, en men bespeurt alsdan nimmer eenigen hiertoe behoorenden ziektevorm, of men kan door vergelijking, ten minste een der in deze Orde verhandelde ziekteprocessen vinden; gewoonlijk echter schijnt hij verwekt te worden door de vereeniging van twee en meerdere Dyscrasiae bij hetzelfde voorwerp. Voornamelijk schijnen Syphilis, Psora, Jicht en Haemorrhois menigmaal in Cancer te ontaarden; zeldzamer is dit met de Scrophuloses, Leproses en Thymioses het geval. Waarschijnlijk komen bepaalde soorten van kanker met zekere Dyscrasiae overeen, doch het is nog verre van daar, dat wij de bepalingen zouden kunnen aantoonen, die hiervoor geldig zijn.

De genoemde ziekteprocessen, zelfs wanneer meerdere

derzelve bij elkander voorkomen, ontaarden echter niet altijd in kanker en, zal dit het geval zijn, zoo schijnen er ook nog andere omstandigheden te moeten medewerken, welke wij, in de meeste gevallen, niet kunnen aantoonen. Het meeste zouden, in dit opzigt, nog de volgende invloeden kunnen worden beschuldigd:

1. Neêrdrukkende gemoedsaandoeningen. Men ziet den kanker vooral menigmaal bij personen, die veel met kommer, toorn en angst hebben te kampen gehad en menigvuldiger bij melancholische, dan bij andere temperamenten.

2. De aanvang van het afneemende levenstijdperk. Deze omstandigheid doet zich voornamelijk bij het vrouwelijke geslacht gelden, doch ook bij den man vertoonen zich de Carcinoses menigvuldiger op het einde van het 50ste en in het 60ste jaar, dan in eenigen anderen leeftijd.

3. Armoede en ellende. Hoewel voorname personen ook niet van den kanker verschoond blijven, zoo lijden zij nogtans zeldzamer aan hem, dan de mindere klassen der maatschappij.

Dat echter de kanker, die, zooals gezegd is, zelden dadelijk als algemeene Dyscrasie, meestal eerst plaatselijk verschijnt en dit of dat orgaan aandoet, wordt veelal (even als bij andere Dyscrasiae) door prikkeling van zekere plaatsen en organen te weeg gebragt. Men ziet hem, voornamelijk in de huid, dikwijls na werktuigelijke inwerkingen, kneuzingen, ligte wonden en dgl., ontstaan, en niet zelden leveren andere plaatselijke aandoeningen het aantrekkingspunt tot zijne nederzettingen. Aldus eindigt Prosopalgia Fothergillii somwijlen in aangezigtskanker, worden eenvoudig verharde klieren scirrheus, veranderen Naevi fungosi in bloedsponsgezwellen, zweren van verschillenden aard, voornamelijk wanneer zij, door prikkelende middelen, kwalijk behandeld werden, in Carcinomata en dgl. meer.

In vroegeren tijd heeft men veel over de besmettelijkheid van den kanker getwist en is men eindelijk daarin overeengekomen, dat hij niet besmettelijk was. Geloofwaardige gevallen, in welke eene ware mededeeling plaats had, ontbraken geheel, en Alibert heeft, met de etterachtige stof van den kanker, dieren en menschen zondergevolg ingeënt. Schönlein heeft ons echter opmerkzaam gemaakt, welken nadeeligen, miasmatischen invloed, niet slechts de afgescheidene stoffen der kankerzweren, maar ook hare uitwasemingen, op het menschelijke organismus uitoefenen en dat vogels, die zich in de kamers bevinden, waar verscheidene zoodanige zieken liggen, binnen weinigen dagen sterven. B. Langenbeck heeft echter, in den nieuweren tijd, door inspuiting van versche, nog niet opgeloste zelfstandigheid des kankers in de aderen, niet slechts verscheidene konijnen, in den tijd van 12 tot 24 uren gedood, maar bij eenen hond, dien hij, twee maanden na de inspuiting doodde, verscheidene kankerachtige gezwellen der longen aangetroffen. Het ware daarom noodig, de vraag over de besmettelijkheid van den kanker weder op te vatten en een naauwkeuriger onderzoek waardig te achten. Welligt vat de smetstof slechts in de grootere stroomen van den bloedsomloop, of verhoudt elke kanker zich niet eveneens en is slechts die besmettelijk, welke uit eene mededeelbare Dyscrasie ontsproten is.

Voorkomen en algemeene Verbreiding. De verschillende soorten van kanker komen steeds sporadisch voor en toonen zich, hoewel ook vele van haar op enkele plaatsen menigvuldiger dan op andere zijn, niet zeer afhankelijk van geographische liggingen. Of het waar is, dat de amerikaansche wilden nimmer door Carcinoses worden aangedaan, en dat de kanker, zooals Alibert hier uit opmaakt, een gevolg der beschaving zoude zijn, wil ik daarlaten.

Beloop, Duur, Uitgang.

Het beloop is chronisch en de duur geheel en al onbepaald; er bestaan overigens soorten, die, over het algemeen spoediger, en andere, die doorgaans zeer langzaam verloopen. Bloedsponsgezwellen brengen spoediger den dood aan, dan Scirrhus, en de Carcinoses der huid duren langer dan die, welke in meer gewigtige organen ontkiemen. Dikwerf verwijlt het lijden eene reeks van maanden en jaren in zijn eerste tijdperk, alvorens dat der prikkeling ontstaat; dit verloopt meestal snel, doch het tijdperk der verzwering kan, voornamelijk in de uitwendige bekleedselen, zeer lang duren. Niet zelden vertoont het beloop zich onbestendig, hetwelk, nu eens van het jaargetijde, dan weder van de levenswijze der zieken schijnt af te hangen. Ontwikkelt zich, uit de kankeraardige plaatselijke aandoening, de algemeene Dyscrasie, zoo neemt de ziekte gewoonlijk, in weinige weken of maanden, met snelle schreden een einde.

De uitgangen van den kanker, in het bijzonder met betrekking tot de huid, zijn:

1. In genezing. Schönlein neemt aan, dat, in zeldzame gevallen, de plaatselijke kanker van zelf zou kunnen afsterven en in genezing eindigen; voorzeker is dit slechts het geval in het eerste tijdperk, en hoofdzakelijk bij die ziektevormen, welker carcineuse natuur nog twijfelachtig is. Eenigzins menigvuldiger brengt de kunst, voornamelijk bij den huidkanker, genezing aan, door dat zij de ziekelijke nieuwe vorming verwijdert en de oorzaken harer wording opheft. Wil men echter op dezen gunstigen uitgang hopen, zoo moet de ontaarding nog beperkt en volkomen te verwijderen zijn, en de Dyscrasie, uit welke zij haren oorsprong heeft genomen, voor onze middelen toegangbaar zijn. Nemen reeds de nabij gelegene aderen, watervaten en klieren aandeel aan de Carcinoses der huid, heeft zich reeds een kankeraardig voorkomen ontwikkeld enz., zoo blijven alle proeven tot

genezing vruchteloos. Zelfs onder schijnbaar gunstige verhoudingen opgeheven, keert de kanker gaarne op dezelfde of op eene andere plaats terug, en niet zelden ontwikkelt zich, na de uitroeijing van eenig plaatselijk lijden van dezen aard, de carcineuse Dyscrasie, die volgens alle ondervinding tot dus verre, geheel ongeneeslijk is.

2. In den dood. Dit is, zelfs bij de huidvormen, de meest gewone uitgang. Deze kan, zonder dat daarom de kanker algemeen werd, bij vele vormen door bloeding, bij alle door febr. hectica, putrida, door Phlebitis enz., welke het derde tijdperk vergezellen, ontstaan; dikwijls echter hebben er kankeraardige nederzettingen in talrijke en gewigtige organen plaats, waardoor alsdan de doodelijke uitgang wordt te weeg gebragt.

Voorzegging.

Indien ook de huidkanker eene eenigzins gunstigere voorzegging toelaat, dan die van andere organen, zoo behooren nogtans ook zij tot de ergste en gevaarlijkste ziekten. De voorzegging rigt zich:

1. Naar den vorm. Later zal worden aangetoond, dat niet alle geslachten en soorten even kwaadaardig zijn.

2. Naar het tijdperk. Hoe minder het lijden ontwikkeld is, des te meer kan men op genezing hopen.

3. Naar de uitbreiding. Heeft de Dermapostasis zich reeds over groote oppervlakten verspreid, naburige organen in medelijdendheid getrokken, of zijn er welligt reeds sporen van algemeenen kanker aanwezig, dan is de voorzegging ongunstig.

4. Naar het uitzigt en de geheele gesteldheid der zieken. Aardvale aangezigtskleur, groote afmatting en neêrslagtigheid, pijnen in de ledematen, vermagering en dgl. zijn slechte voorteekenen.

5. Naar de oorzaken. Kan men eene bepaalde en te overwinnene Dyscrasie als de oorzaak van den kanker aantoonen, zoo is dit beter, dan wanneer de oorzaken niet kunnen worden opgespoord.

6. Naar de instortingen. Heeft de kanker, nadat hij eens opgeheven was, zich weder ontwikkeld, zoo kan men ook voor het vervolg geene betere uitkomst verwachten.

Bovendien moet men acht geven met betrekking tot den tijd, in welken de ongunstige uitgang zal plaats hebben, op den ouderdom en den toestand der krachten van de zieken, het verschijnen van febr. hectica, Phlebitis enz.

Behandeling.

De aanwijzing voor de oorzaken is, voor het goede gevolg der behandeling, van het hoogste gewigt; alleen waar deze kan worden opgevolgd, kan men hopen, dat de eenmaal opgeheven kanker niet weder uitbreke. Bij voorwerpen, welker ouders, broeders, zusters enz. aan kanker hebben geleden, is zelfs behoedzaamheid aangewezen, welke in de vermijding van al dien invloed bestaat, welken wij hebben leeren kennen, de volkomene ontwikkeling van den kanker te kunnen bevorderen en waarbij men zorgvuldig elke dyscrasische kiem moet in aanmerking nemen en behandelen. Is de kanker echter, als plaatselijke aandoening, reeds aanwezig, zoo komt het alles daarop aan, de Dyscrasiae, uit welker ontaarding hij ontstaan is, op te sporen en op eene gepaste wijze te bestrijden. Bij den kanker kunnen voorts, naar gelang der verscheidenheid zijner grondslagen, Mercurialia, Chloorgoud, Jodine, Arsenicum, Calendula, Belladonna, Cicuta, in het kort, al de tegen denzelven aanbevolene middelen van voordeel zijn, doch ten onregte heeft men elk derzelve tegen het ziekteproces in het algemeen aangeprezen; bijna elk bijzonder geval vereischt, met betrekking tot hetgeen Anamnesis, de gesteldheid der zieken, de hoedanigheid en zitplaats van het plaatselijke lijden enz. aan den dag leggen of laten vermoeden, eene andere inwendige, tegen den wortel der ziekte gerigte geneeswijze.

De eigenlijke ziekte-aanwijzing vordert, zoolang de aandoening nog plaatselijk is en er mogelijkheid bestaat, om, door hare opheffing het ziekteproces te vernietigen, de vroegtijdige verwijdering van het kankeraardige Pseudoprodukt, voornamelijk in de huid. Men zoude te veel tijd verliezen, door eerst de geheele vervulling der aanwijzing voor de oorzaken te willen afwachten, en daarom moet men met de inwendige middelen, die hieraan beantwoorden, tevens eene plaatselijke behandeling verbinden, zooals die, door de ziekte-aanwijzing, gevorderd wordt, en welke men eenigzins kan wijzigen naar gelang van de tijdperken der huidverandering. In het eerste tijdperk hebben velen de plaatselijke ontstekingwerende geneeswijze, anderen (Récamier) de drukking, en wederom anderen velerlei zalven, omslagen, pleisters enz. aangeraden; doch hoewel deze middelen ook somwijlen met goed gevolg werden bekroond, zoo kunnen zij meestal de ontaarding niet opheffen, zelfs niet tot stilstand brengen, en men ziet, onder hun gebruik, de ziekte somwijlen zoodanige vorderingen maken, dat er geene hulp meer mogelijk is. De uitroeijing van den huidkanker verdient daarom, zooals ik geloof, bijna in elk geval, de voorkeur, en zij geeft een te grooter vooruitzigt op eene gelukkige uitkomst, naarmate zij vroeger wordt ondernomen. In dit tijdperk wordt zij steeds met het mes ten uitvoer gebragt, dewijl de bijtmiddelen niet met dezelfde zekerheid, al het ziekelijke verwijderen. Is daarentegen reeds het tijdperk van prikkeling ingetreden, zoo moet men dikwijls, voornamelijk wanneer er levendige roodheid in den omtrek van den kanker, medelijdende opzwelling der naburige aderen, klieren enz., schietende pijnen in het geheele deel en dgl. aanwezig zijn, eerst door eene plaatselijke ontstekingwerende geneeswijze, verdoovende baden, afleidende middelen en diergelijken, het lijden weder tot zijn eerste tijdperk terug trachten te brengen, alvorens men tot de extirpatie overgaat. Hare

uitkomst is reeds veel onzekerder, dan in het eerste tijdperk. Nog gewigtiger echter is het, wanneer de Carcinoses der huid reeds door verzwering zijn aangedaan; doch ook dan nog is de geheele wegneming met het mes, waar zij mogelijk is en er geene teekenen van algemeene Dyscrasie bestaan, aangewezen. Het gebruik der bijtmiddelen, het middel van Dupuytren of van Cosme, Kal. caust., Merc. nitric. en dgl. moet tot die gevallen worden beperkt, in welke het mes niet te gebruiken is, en bewijst doorgaans slechts eene tijdelijke hulp. In welk tijdperk echter en op welke wijze de plaatselijke kanker is overwonnen geworden, zoo mag men niet vergeten, dat zijne wortels in het inwendige van het organismus moeten gezocht worden, en men moet daarom de behandeling, die aan de aanwijzing voor de oorzaken beantwoordt, nog eenen geruimen tijd voortzetten. Ook ware het raadzaam, de, door de kunstbewerking gemaakte wond niet te snel te genezen, of om in de nabijheid der aangedane huidplaatsen fontanellen aan te leggen, opdat de ziekte, zoo zij op nieuw mogt uitbreken, weder in de huid en niet in gewigtigere organen zoude verschijnen.

Toonen daarentegen lijders, welke Carcinoses der huid ter behandeling aanbieden, een kankeraardig voorkomen in eenen buitengewonen graad; zijn er, in den omtrek der primaire aandoening en ver van dezelve verwijderd, secundaire nieuwe vormingen verschenen; vertoonen de in de nabijheid zijnde klieren zich ontaard; bestaan er toevallen, die een kankeraardig lijden van inwendige organen aankondigen; heeft men, om kort te gaan, niet met plaatselijken, maar met algemeenen kanker te doen, zoo kan de kunstbewerking slechts den dood bespoedigen, welke, volgens alle ondervinding, door geen middel meer is af te weren. Men heeft, wel is waar, ook in zoodanige gevallen, inwerkende, tegen de Dyscrasie gerigte behandelingwijzen, de honger- en smeerkuur, het Chloorgoud, Arsenicum enz., aanbevolen, doch mij is geen

voorbeeld van genezing bekend. Men moet, door eene verzachtende, symptomatische geneeswijze, het leven, zoo lang mogelijk staande houden, de pijnen der zieken, voornamelijk door Opium matigen, de verstorende zweren, door zamentrekkende en bijtmiddelen, zooveel mogelijk, beperken, de febr. hectica, door Tonica en dgl., te keer gaan enz.

Verdeeling.

De meeste der opgenoemde wijzigingen van het ziekteproces der Carcinoses komen in de huid voor, en ik vorm hiernaar 4 Geslachten: Scirrhoma, Encephaloma, Splenoma en Carcinelcosis. Drie dezer Geslachten hebben soorten of variëteiten en er komen somwijlen ziektevormen voor, van welke men bezwaarlijk kan bepalen, of zij tot deze of gene soort, tot de mergspons- of bloedsponsgezwellen behooren. Over deze tusschensoorten echter en op de overgangssoorten van andere Dyscrasiae tot kanker, zal ik niet verder uitweiden.

I. Geslacht. Scirrhoma.

De huidkanker.

Synonymen. Cancer, Carcinoma cutis; Noli me tangere var. — De harde eigenlijke huidkanker. — Cancre. — Canker. — Der Hautscirrhus.

Kenmerken.

In of onder de huid vormen zich strengvormige, vaste, dikwerf de hardheid van kraakbeenderen hebbende gezwellen, die in den aanvang meestal van de kleur der huid en pijnloos zijn. Zij bestaan uit een scirrheus weefsel. Later worden zij de zitplaats eener levendige prikkeling; zij worden rood en veroorzaken hevige, schie-

tende pijnen. Onder deze toevallen verweeken zij en veranderen in zweren, welke dikwijls met vrij vaste, sponsachtige uitwassen bedekt, dikwijls echter ook zonder deze, de huid en de naburige deelen geheel verstoren. Voornamelijk in de latere tijdperken is de huidaandoening veelal van Scirrhus der nabij gelegene klieren enz. vergezeld en gaat zij in algemeenen kanker over.

Verdeeling.

De Heelkundigen onderscheiden eene aangezigts- en lipkanker, huidkanker der teeldeelen en der oogleden en dgl. meer, eene verdeeling, die, tot het doel, hetwelk ik mij voorstel, van geen belang is. Van meer gewigt zijn, dunkt mij, de verscheidenheden in het uitwendige voorkomen en beloop, welke zich rigten naar gelang der zitplaats in of onder de huid en, volgens deze stelling, neem ik 2 soorten aan, van welke elke, behalve den hoofdvorm, nog eene variëteit bezit.

---

1. *Soort. Scirrhoma vulgare.*

De gewone huidkanker.

Synonymen. Cancer vulgaire et mollusciforme Ray. — Carcine tuberculeuse Alib. — Verruca cancroides var. — De wratvormige huidkanker. — Der Warzenkrebs, die Krebswarzen. — Cancre verruqueux, tuberculeux.

Afbeeldingen. Tab. XXI. 1. 1[a]. 1[b].

Verschijnselen.

Deze, uit de lederhuid zelve ontspringende ziektevorm, komt voornamelijk in het aangezigt, op den neus, aan de lippen, de oogleden enz., somwijlen echter ook aan de teeldeelen, in den omtrek van den aars en aan

andere deelen voor en ontstaat meestal als plaatselijke kanker, slechts zelden in vereeniging met andere inwendige Carcinoses. Hij begint gewoonlijk slechts met éénen tuberkel, zelden met meerdere, die nu eens afzonderlijk, dan weder in kleine groepen bij elkander staan. Deze knobbels hebben eene breede grondvlakte, verschillen van de grootte eener boon tot die van eene hazelnoot en kleine kers, en zijn niet altijd volkomen rond, maar dikwijls langwerpig, getand en ongelijk. Hunne oppervlakte is nu eens gewelfd, dan weder plat en somwijlen met kleine bulten bezet; menigmaal zijn zij glad en glanzend, dikwerf ruw en hoornachtig, meestal van dezelfde kleur der huid, slechts zelden iets lichter of donkerder. Met de huid bewegelijk zijnde, zijn zij nogtans op het gevoel zeer hard, bijna als kraakbeen, veroorzaken doorgaans, noch vrijwillig, noch bij de aanraking pijn, en slechts bij wijze van uitzondering jeuken en steken zij. Er groeit nimmer haar op dezelve, en wanneer zij op behaarde plaatsen voorkomen, valt het niet zelden in den omtrek uit. In dit eerste tijdperk verwijlt de ziekte, nu eens slechts maanden, dan weder jaren lang, tot dat het uitwas, door eenigen uitwendigen invloed geprikkeld wordende, of van zelf, opzwelt, donkerrood gekleurd, met aderspattige vaten omgeven wordt, met de onderliggende deelen zamengroeit, zoodat de aangedane plaats der huid niet meer bewegelijk is en, op deze wijze, in het tweede tijdperk overgaat. Er doen zich hevige, schietende pijnen voor die, met nalatingen en tusschenpoozen, van den tuberkel uitgaande, zich over het geheele deel verspreiden; de omtrek des knobbels is rood gekleurd en dikwijls zijn de nabijgelegene aderen, watervaten en klieren sympathisch opgezwollen. Gewoonlijk duurt dit tijdperk slechts korten tijd, weinige dagen of weken; het geprikkelde kankerachtige uitwas wordt met kloven bezet, van zijne opperhuid beroofd en gaat, terwijl het-

zelve, van zijne punt uitgaande, of, na vooraf verweekt te zijn, van binnen naar buiten, in eene geelachtige, met bloed vermengde etterachtige stof wegvloeit, in het derde tijdperk over. Nu eens is het in eene kankerzweer veranderd, welke, met harde en omgekrulde randen, met ongelijke en sponsachtige grondvlakte, met eene rijkelijke en stinkende afscheiding en hevig schietende en stekende pijnen, spoedig in de vlakte en diepte doordringt en, zonder onderscheid van weefsel, alles om zich verwoest. De lippen, de neus, somwijlen eene geheele helft van het aangezigt gaan verloren; hoe diep echter de verzwering ook moge doordringen, hare grondvlakte blijft steeds hard, scirrheus, en wanneer zich uit haar uitwassen verheffen, hetgeen niet altijd het geval is, dan zijn deze, hoewel vaatrijk, nogtans vrij hard, vast, vingervormig en bloeden slechts weinig. De zwelling en aderspattige toestand der omgevende deelen, de medelijdende aandoening der naburige vaten en klieren, de deelneming van het zenuwstelsel enz., komen in dit tijdperk nog duidelijker voor, dan in het tweede; dikwerf voegt er zich Phlebitis bij, en is de verzwering zeer uitgebreid, dan verheft er zich febr. hectica, met groote neiging tot ontbinding. Bovendien ontstaan in vele gevallen bij den plaatselijken kanker de verschijnselen der algemeene Dyscrasie; somwijlen reeds in het tweede, doch menigvuldiger in het derde tijdperk, verheffen zich, in den omtrek der primaire aandoening, nieuwe kankerachtige uitwassen en worden de klieren scirrheus; de trekken van het aangezigt der zieken verkrijgen eene eigenaardige, lijdende, treurige uitdrukking; hunne huid wordt aardkleurig, vuilachtig geel; moed en krachten verdwijnen; later hebben er ook, op plaatsen der huid, die ver van de eerst aangedane verwijderd zijn, nederzettingen plaats, vormt zich hier en daar kanker der klieren, beenderen of slijmvliezen, ontstaan er toevallen van overeenkomstige, inwendige ontaardingen,

ontwikkelt zich steeds meer een geheel kankeraardig voorkomen, vermageren de zieken tot een geraamte, komen er verschijnselen van zenuwaandoeningen, bloedingen bij enz.

---

*Variëteit. Scirrhoma caminianorum.**

De schoorsteenvegerskanker.

S y n o n y m e n. Cancer verruqueux Ray. — Carcine veruqueuse Alib. — Cancer e fuligine var. — Poireau de la suie. — Sootwart; Chimney-weeper's canker. — Der Schornsteinfegerkrebs.

A f b e e l d i n g e n. Tab. XXI. 2.

V e r s c h ij n s e l e n.

Deze ziektevorm, van welks wezentlijke kankeraardige natuur nog meer zekere gronden vereischt worden, heeft men voornamelijk in Engeland en uitsluitend bij schoorsteenvegers en personen waargenomen, die veel met roet omgingen. Gewoonlijk komt hij aan het onderste gedeelte van den balzak voor, hoewel Pott hem ook aan de hand van eenen tuinier zag, die zich, tot het verdrijven der slakken, van roet bediende, en A. Cooper herhaalde malen in het aangezigt. Hij begint met een klein, wratvormig uitwas, van eene tamelijke hardheid (Soot-wart, Russwarze), hetwelk dikwijls maanden en jaren lang onveranderd blijft en slechts langzaam aangroeit. Eindelijk wordt het pijnlijk, rood gekleurd, scheidt eene etterachtige vloeistof af, welke de naburige huid ontvelt, en gaat in een oppervlakkig zweertje, met opgezwollene, ongelijke, harde randen en onzuivere grondvlakte over. Thans vormen zich, in den omtrek van den eersten tuberkel, talrijke nieuwe wratten, die

hetzelfde beloop hebben en, op deze wijze, ontstaat er eene meestal rondachtige, ziekelijke vlakte, van verschillenden omvang, welke met vele verzwerende uitwassen en wratten bedekt is, door eenen opgezwollenen grond wordt begrensd, eene stinkende, etterachtige stof afscheidt en in den vorm van bloemkool voortwoekert. In den aanvang verbreidt de aandoening zich meer in de vlakte, neemt dikwijls den geheelen balzak, den bilnaad enz. in, doch later dringt zij ook in de diepte door; de balzak vergroeit met de ondergelegene deelen, de schederokken van den bal en deze zelf zwellen op, worden hard en gaan in verzwering over; de liesklieren en de zaadstrengen worden mede aangedaan, en de ziekte kan zich tot op de ingewanden van den onderbuik voortplanten. Aanvankelijk is de pijn gering, later daarentegen hevig, stekend en borend, en terwijl oorspronkelijk het geheele gestel niet gestoord is, wordt, wanneer de ziekte dieper doordringt, wanneer de ballen en liesklieren in verzwering overgaan en de verharding langs de zaadstreng op de liesklieren voortgaat, de kleur van het aangezigt ongezond, de uitwaseming stinkend, verdwijnen de krachten en verheft zich uitteringskoorts. Somwijlen heeft men echter ook door Peritonitis of Pneumonie den dood zien volgen, alsook in zeldzame gevallen door bloedingen, welke uit verstoorde vaten van de liesstreek ontstonden. Of er gevallen zijn voorgekomen, in welke de schoorsteenvegerskanker door carcineuse ontaardingen van andere deelen werd vergezeld, weet ik niet; daarentegen ontbreekt het niet aan voorbeelden, in welke deze variëteit (even zoo wel als de hoofdvorm), nadat zij uitgeroeid was, in de likteekens terug verscheen.

2. *Soort. Scirrhoma tuberosum.*

De knobbelige huidkanker.

—

Synonymen. Tumor carcinomatodes telae subcutaneae. — Cancer souscutané Ray. — Mycosis fongoïde Alib. — Der Krebsknollen; der Knollenkrebs der Haut, der knollige Hautscirrhus.

Afbeeldingen. Tab. XXI. 3.

Verschijnselen.

Deze, uit het onderhuidscelweefsel haren oorsprong nemende soort van Scirrhoma komt, wel is waar, even als de vorige, somwijlen als plaatselijke kanker, doch menigvuldiger in vereeniging met andere Carcinoses, als een verschijnsel der algemeene kankeraardige Dyscrasie, voor. Zij vertoont zich insgelijks niet zelden in het aangezigt, doch menigvuldiger dan de eerste soort aan andere ligchaamsdeelen en verspreidt zich, waar zij secundair verschijnt, dikwijls over groote oppervlakten des ligchaams, talrijke knobbels en bulten voortbrengende. Als plaatselijke kanker echter, begint ook zij met enkele of weinige nieuwe vormingen, die nogtans niet, even als bij scirrhoma vulgare, wratvormig boven de huid uitpuilen, maar onder de huid in het celweefsel liggen, zich in den aanvang als kleine, harde, bewegelijke korrels voordoen, boven welke de huid in het geheel niet veranderd is, en die naauwelijks de grootte eener erwt te boven gaan. Zij blijven dikwijls lang in dezen toestand; langzamerhand echter zwellen zij op, bereiken den omvang van duiveneijeren, walnoten en hoendereijeren en verliezen hunne bewegelijkheid, door dat zij met de huid en omliggende deelen zamengroeijen. Nu eens zijn zij rond, kogelvormig, dan weder meer vlak of onregelmatig, dikwijls hoekig en ongelijk op de oppervlakte; zij zijn niet, of slechts bij de drukking pijn-

lijk en, op het gevoel, als kraakbeen. Dikwijls eerst na verloop van jaren, somwijlen echter ook weinige maanden na het verschijnen der gezwellen, ontwikkelt zich in de, boven dezelve gelegene huid een vaatnet, ontstaat er eene hevige, borende pijn, roodheid der omgevende deelen, even als bij de vorige soort, en verweeking der uitwassen. Zij doorboren de huid, ontlasten eene meer aanmerkelijke hoeveelheid etterachtige stof, dan scirrhoma vulgare, en veranderen zich in nog kwaadaardiger zweren, uit welke voortdurend groote, vaste uitwassen te voorschijn komen, en die nog grootere verwoestingen aanrigten, dan die der eerste soort. Voor het overige is het beloop hetzelfde als dat, van het gewone, uit de lederhuid ontspringende Scirrhoma, en febr. hectica, algemeene kankerdyscrasie enz. vertoonen zich bij dezen ziektevorm zelfs nog vroegtijdiger, dan bij gene.

---

*Variëteit. Scirrhoma eburneum.**

De ivoorharde huidkanker.

Synonymen. Carcine eburnée. Alib. — Der Elfenbeinkrebs, die scirrhöse Hautverknöcherung, der knochenharte Hautscirrhus.

Verschijnselen.

Alibert heeft, onder deze benaming, een kankerachtig lijden beschreven, hetwelk, zijnen oorsprong uit het onderhuidscelweefsel nemende, als eene variëteit van mijne tweede soort kan worden aangemerkt en zich op eene soortgelijke wijze tot den hoofdvorm verhoudt, als scrophulophyma diffusum tot circumscriptum. Deze zeldzaam voorkomende variëteit schijnt steeds in vereeniging met andere Carcinoses, voornamelijk der klieren voor te

komen en is wel altijd een verschijnsel der algemeene Dyscrasie. Het onderhuidscelweefsel zwelt, over eene groote oppervlakte, in een geval eener reeds vroeger scirrheuse borstklier, der oksel, der hals en der arm aan de eene zijde, in een ander, der beide bovenste ledematen, gelijkmatig en wordt zoo hard als elpenbeen of steen, zoodat het noch den vingerdruk opneemt, noch door beweging der aangedane deelen kan worden bewogen. Deze zijn deswege aanmerkelijk, even als bij Pachydermia, doch slechts gelijkmatiger en harder opgezwollen, stijf en onbewegelijk en de hen bekleedende huid is glad, wit en min of meer doorschijnend. Reeds vroegtijdig hebben de zieken, in deze zwellingen, de hevigste, borende pijnen, doch in geen geval nam men eene verzwering derzelve waar, dewijl er meestal hevige stoornissen in inwendige organen, voornamelijk moeijelijkheden in de ademhaling, onvermogen tot slikken en dgl., benevens verandering der huid aanwezig waren, die vroegtijdig den dood veroorzaakten.

Erkenning.

De onderscheiding van Scirrhoma van andere aandoeningen der huid biedt, voornamelijk in het eerste tijdperk, dikwijls groote zwarigheden aan. Men kan de eerste soort met de gewone wratten, met de scrofuleuse, venerische en lepreuse tuberkels enz., de tweede met Ochthiasis, Lupia, scrofuleuse, venerische en lepreuse nederzettingen in het onder de huid gelegene celweefsel en dgl. verwisselen. Nogtans onderscheiden zich de kankerachtige aandoeningen der huid over het algemeen daardoor van de opgenoemde ziektevormen, dat zij, als plaatselijke kanker, alleen of evenwel in veel geringer aantal en uitgebreidheid als de venerische en andere tuberkels verschijnen; doch, als uitwerkselen der kankerdyscrasie met het eigenaardige voorkomen en andere Carcinoses verbonden zijn; dat de eigenaardige veranderingen in de kleur, welke andere Dyscrasiae kenmerken,

hier grootendeels ontbreken; dat zij, op het gevoel, harder dan de meeste der genoemde ziektevormen, als kraakbeen zijn, en dat zij in den beginne trager en langzamer verloopen dan gene. Begint eenmaal het tweede tijdperk, dan wordt de erkenning reeds veel gemakkelijker, dewijl de duidelijke sporen van prikkeling, de ontwikkeling van aderspattige vaten, het vergroeijen en versmelten der omgevende deelen en vooral de borende pijnen reeds meer zekere punten zijn; terwijl in het derde tijdperk, bij eene naauwkeurige waarneming van het reeds aangehaalde, en de gesteldheid der zweer, voornamelijk hare harde grondvlakte, naauwelijks eenige verwisseling mogelijk is. Dat hierbij de vergelijking der toevallen met andere ziekten, het voorkomen der ziekte, de zitplaats der aandoening enz. in aanmerking moeten komen, spreekt van zelf.

Oorzaken.

In dit opzigt komt alles in aanmerking, wat over de Carcinoses der huid in het algemeen is aangemerkt en ik heb reeds vermeld, dat de eerste soort gewoonlijk als plaatselijke kanker, de tweede daarentegen menigmaal als secundaire Carcinosis, in vereeniging met den kanker der klieren, beenderen enz., ontstaat. Men ziet Scirrhoma zeldzamer bij jonge lieden, dan de andere Geslachten dezer Familie, en de jicht, schurft en venusziekte schijnen de Dyscrasiae te zijn, aan welke de huidkanker het meest zijn ontstaan te danken heeft. Bij beide hoofdvormen worden menigmaal kwetsingen, beleedigingen, eene aanhoudende prikkeling van zekere plaatsen der huid, Neuralgia en dgl. als aanleidende oorzaken opgegeven, en de eerste der variëteiten ontstaat, zooals het schijnt, door de inwerking van het roet der steenkolen op de huid. Voorzeker vooronderstelt echter ook zij eene eigenaardige, dyscrasische voorbeschiktheid (Earle meent de Scrophulae), want zij komt lang niet zoo veelvuldig voor, als er uitwendig aanleiding tot haar wordt gegeven,

doet, ofschoon zij in Engeland veel menigvuldiger dan op het vasteland voorkomt, meestal kinderen aan, zelden voor het 3de jaar, die zich met schoorsteenvegen onledig houden, en is in vele huisgezinnen erfelijk. Scirrhoma eburneum ontstaat, ingevolge de tot dusverre gemaakte waarnemingen, slechts secundair.

Beloop, Duur, Uitgang.

Het beloop van den huidkanker is, over het algemeen, voornamelijk wanneer hij als een plaatselijk lijden ontstaat, langduriger dan dat der merg- en bloedsponsgezwellen enz. Er gaan dikwerf jaren voorbij, alvorens hij zijne verschillende tijdperken heeft doorloopen of tot Dyscrasie geworden is. Eene ongepaste behandeling, nadeelige uitwendige invloeden en dgl. kunnen zijn beloop eenigzins bespoedigen. Ontstaan de Scirrhomata daarentegen als voortbrengselen der Dyscrasia carcinosa, zoo hangt het beloop en de duur van het lijden meer van de gelijktijdig aanwezige ontaardingen van andere organen af en dikwijls volgt de dood, alvorens de huidveranderingen haar eerste tijdperk doorloopen hebben. In vele gevallen der eerste soort wil men genezing door de natuur hebben zien volgen, doch men zoude moeten twijfelen, of men wel met waren huidkanker te doen gehad hebbe. Menigvuldiger levert de wegneming gunstige gevolgen op, zoo de kanker plaatselijk is, de kunstbewerking niet te lang uitgesteld wordt, en eene gepaste antidyscrasische behandeling den inwendigen wortel van het lijden opheft. Dikwijls blijft echter ook dit vruchteloos en, wanneer de kanker algemeen is, de genezing onmogelijk. De dood kan, even als bij de hiertoe behoorende ziektevormen over het algemeen, plaats grijpen ten gevolge van bloedingen, Phlebitis, febr. hectica, waterzucht, kanker van inwendige organen enz.

Voorzegging.

Scirrhoma biedt, zoo lang hetzelve plaatselijk is, van alle vormen van kanker, nog de meeste hoop tot eene

duurzame genezing aan, ofschoon ook hier, zelfs onder oogenschijnlijk gunstige verhoudingen, instortingen en de doodelijke uitgang menigvuldig zijn. Zijne eerste soort is goedaardiger dan de tweede, en de variëteit van deze laatste heeft men nog nimmer genezen. Hoe vroeger de ziekte goed wordt erkend, hoe minder zij uitgebreid en gunstiger voor de aanwending van het mes gelegen is; hoe ligter hare oorzaken op te sporen en te overwinnen zijn, des te gunstiger is de voorzegging; zijn er daarentegen in den omtrek der primaire nieuwe vormingen reeds andere verschenen, nemen nabij gelegene klieren, vaten enz. mede aandeel in het lijden, valt het moeijelijk al het ziekelijke te verwijderen enz., dan wordt de voorzegging steeds zeer twijfelachtig. Algemeene Carcinosis echter, hetzij deze uit de huidaandoening ontstaan of het gevolg is van haar, is steeds ongeneeselijk.

Lijkopening.

Men heeft alleen de huidveranderingen der hoofdvormen onderzocht. Volgens Rayer vertoonen de tuberkels en wratten, die zich, bij de eerste soort, in de lederhuid en de knobbels, die zich, bij scirrhoma tuberosum, in het onderhuidscelweefsel vormen, bij de doorsnede, eene spekachtige hoedanigheid; onder het vergrootglas doet zich dit spekachtig weefsel voor als met witte lijnen doortrokken en even als kraakbeen gekleurd te zijn. Worden deze tuberkels tot ontbinding gebragt, dan vertoonen zij gewoonlijk eene knobbelachtige (mamelonnée) oppervlakte en wanneer zij eenigzins verweekt zijn, kan men een witachtig sap uit dezelve drukken. Zij behooren alzoo tot den waren kanker, doch of zij van eene vezelachtige of van eene reticulaire (netvormige) natuur zijn, kan uit deze opgaven niet met zekerheid beslist worden, en hoedanig zij zich in latere tijdperken verhouden, heeft Rayer niet opgegeven. Behalve de veranderingen in de huid, treft men bij de meeste lijken, Carcinoses van inwendige, dikwijls zeer talrijke organen aan.

Behandeling.

De geneeswijze is gelijk aan die van den huidkanker over het algemeen en, waar zulks mogelijk is, moet de wegneming van al het ziekelijke de eerste en dringendste aanwijzing zijn. Verder moet men eene inwendige behandeling in het werk stellen, die aan de oorzaken, met betrekking tot de aanwezige Dyscrasiae, beantwoordt, en kwikzilver, chloorgoud, helsche steen en Jodium zijn de middelen, die, in verbinding met de onthoudingskuur, het gebruik der houtdranken en dgl., bij scirrhoma voornamelijk schijnen aangewezen te zijn, hoewel ook hier, enkele gevallen soms eene verschillende behandeling vereischen. Dat in die gevallen, in welke de groote uitgebreidheid des kankers eene geheele uitroeijing van het ontaarde onmogelijk maakt, halve maatregelen slechts eene verergering van het gebrek te weeg brengen, en dat bij algemeenen kanker, niet aan de kunstbewerking, maar aan eene verzachtende geneeswijze, het ophouden der krachten, de bestrijding der uitteringskoorts, de verwijdering van gevaarlijke toevallen enz. kan gedacht worden, werd reeds vermeld.

II. Geslacht. Encephaloma.

Het mergsponsgezwel der huid.

Synonymen. Cancer mollis, fungosus cutis. — Fungus medullaris, sarcoma medullare cutis. — Das Medullarsarcom der Haut; der Hautmarkschwamm. — Encéphaloide de la peau.

Kenmerken.

Er ontstaan meer onder, dan in de huid, weeke, meestal platte, veerkrachtige gezwellen, die dikwijls een

twijfelachtig gevoel van vochtgolving aan den dag leggen en uit een mergsponsachtig weefsel bestaan. Zij nemen spoediger toe, dan de kreeftgezwellen der huid, en gaan vroegtijdiger in hun tweede tijdperk over. Borende pijnen vergezellen doorgaans ook hen, doch de kenteekenen van plaatselijke prikkeling zijn gering; zij worden door een vaatnet omgeven; de boven dezelve gelegene huid wordt dunner en zij breken open. Uit dezelve groeijen weeke, woekerende, vaatrijke, sponsachtige gezwellen, die in hunnen zamenhang, in hun maaksel en dikwerf ook in kleur naar hersenen gelijken, en welke zich in eene stinkende, etterachtige stof oplossen; zij breiden zich spoedig uit, bloeden ligt en verschoonen geen weefsel. Het beloop is sneller, dan bij Scirrhoma en de kanker plaatst zich vroegtijdiger op nabij gelegene deelen over en wordt algemeen.

Verdeeling.

Naar gelang het mergsponsgezwel zonder of met afscheiding van kleurstof (Melanosis) verloopt, onderscheide ik twee soorten: Encephaloma vulgare en melanodes.

---

1. *Soort. Encephaloma vulgare.*

Het gewone mergsponsgezwel der huid.

Synonymen. Cancer cerebriformis. — Carcine médullaire Alib. — Cancer leuce Ray. — Het eigenlijke mergsponsgezwel der huid.

Afbeeldingen. Tab. XXI. 4. 4a.

Verschijnselen.

Menigvuldiger aan de ledematen of aan den romp, dan in het aangezigt, verheffen zich knobbels, die nu eens hunnen oorsprong uit de lederhuid, dan weder uit het

onderhuidscelweefsel nemen, dezelfde kleur der huid dragen, of iets helderder dan deze, wit (Cancer leuce Ray.) gekleurd zijn. Somwijlen bestaat er slechts ééne dusdanige verhevenheid, dikwijls echter verschijnen er gelijktijdig meerdere derzelve, en wanneer de huidaandoening, zooals hier niet zelden het geval is, eerst ontstaat, nadat het mergsponsgezwel van inwendige organen zich tot algemeene Dyscrasie heeft ontwikkeld, zoo komen er zelfs talrijke gezwellen op verschillende ligchaamsdeelen voor. Zij zijn meestal rond of eirond, somwijlen echter vloeijen er ook meerdere derzelve tot onregelmatige gedaanten bij elkander; gewoonlijk zijn zij plat en, voornamelijk wanneer zij in de huid zelve wortelen, niet zelden in het midden als ingedrukt. Zij hebben eene gladde oppervlakte en zijn, voornamelijk die, welke onder de huid liggen, op het gevoel veel weeker en veerkrachtiger, dan Scirrhomata, zoodat men niet zelden vochtgolving meent te ontdekken. In den aanvang slechts de grootte van linzen hebbende, nemen zij vrij spoedig tot den omvang van twee- en vijfstuiversstukken toe, veroorzaken echter in den beginne geene pijn en zijn met de huid, of onder haar bewegelijk. Nogtans vergroeijen zij spoediger dan de kreeftgezwellen met de omgevende deelen; er ontstaan borende pijnen, die evenwel zelden zoo hevig zijn, als bij het vorige Geslacht, en op hunne oppervlakte of in de hen bedekkende huid ontwikkelt zich een fijn vaatnet. Roodheid der omgevende deelen echter, aanmerkelijke zwelling en andere teekenen eener levendige plaatselijke prikkeling, die het tweede tijdperk van den huidkanker menigmaal kenmerken, komen bij het mergsponsgezwel zelden voor. Langzamerhand verdunt zich hunne overdekking, de vochtgolving wordt steeds duidelijker, en eindelijk breken zij open, slechts eene geringe hoeveelheid etterachtige stof ontlastende. Weldra woekert er uit de opening eene roodachtigwitte sponsachtige zelfstandigheid, die, voor-

namelijk wanneer de mergsponsgezwellen pas geopend zijn, zeer veel naar eene opgeloopene hersenzelfstandigheid gelijkt, in kleine lapjes verdeeld, met vaten omgeven en doortrokken, en week, merg- en vetachtig op het gevoel is. Bij de aanraking bloeden de uitwassen ligt, doch zelden aanmerkelijk, en aan de lucht blootgesteld, lossen zij zich in eene geelachtige, rottige, stinkende stof op, die de oppervlakte der oudere uitwassen bedekt en hun de overeenkomst met hersenzelfstandigheid ontneemt; menigmaal stooten zich geheele stukken der sponsachtige massa af. In den aanvang zitten deze sponsachtige uitwassen, die zich spoedig verheffen, in de enge opening der huid, als op eenen steel, doch weldra breiden zij zich uit, verstoren de huid en alle omliggende deelen en stellen groote, wanvormige, sponsachtige massa's daar. Febr. hectica, Phlebitis enz. vergezellen dezen ziektevorm even zoo wel als Scirrhoma, en meestal vroegtijdiger dan deze; dikwijls reeds in het eerste of tweede tijdperk, wordt het plaatselijke mergsponsgezwel algemeen, terwijl er nieuwe sponsachtige uitwassen in den omtrek der eerste en op verwijderde plaatsen der huid ontstaan, de klieren ontaarden, de inwendige organen mede beginnen te lijden, de kankerachtige gesteldheid zich ontwikkelt enz.

---

2. *Soort. Encephaloma melanodes.*

Het melanotische mergsponsgezwel der huid.

S y n o n y m e n. Melanosis maligna, fungosa var. — Anthracina Jurine. — Carcine mélanée Alib.

Ik kan de zoogenaamde kwaadaardige, sponsachtige Melanosis noch tot de eenvoudige zwartzuchten (bladz.

72. II. D.) rekenen, noch een bijzonder Geslacht van kanker in haar erkennen, maar houd haar voor eene zamenstelling van gewonen kanker, met eene tegennatuurlijke nederzetting van kleurstof, eenvoudige Melanosis. Er mogen zich gevallen voordoen, in welke eenig scirrheus weefsel eene zwartachtige kleur verkrijgt, doch, even als Cruveilhier bereids heeft aangemerkt, is zulks veel menigvuldiger het geval met de mergsponsgezwellen, en derhalve zal ik hier de Anthracina, van Jurine behandelen, zonder daarom te willen ontkennen, dat er een Scirrhoma melanodes bestaat. De weinige gevallen, die mij van deze zeldzame ziekte zijn voorgekomen, behoorden tot de mergsponsgezwellen, en ik twijfel hieraan te minder, daar ik herhaalde malen, in hetzelfde en in verschillende organen, het gewone mergsponsgezwel en de kwaadaardige Melanosis nevens elkander waarnam. Ook heb ik opgemerkt, dat hetzelfde lijk in enkele organen slechts kenteekenen van Melanosis benigna droeg, en dat tevens de beide eenvoudige aandoeningen, uit welker verbinding het encephaloma melanodes ontstaat, zich nevens dit vertoonden.

Afbeeldingen. Tab. XXI. 5.

Verschijnselen.

Er ontstaan op de huid nu eens enkele, dan weder vrij talrijke, naar gelang de kanker plaatselijk, of het verschijnsel van algemeene Carcinosis is, donkere, zwartblaauwachtige en zwarte vlekken, zich spoedig tot gezwellen verheffende, die met betrekking tot gedaante, grootte en zamenhang tamelijk veel met die der vorige soort overeenkomen, slechts somwijlen iets vaster zijn dan deze en, even als zij, meer uit het onderhuidscelweefsel, dan uit de huid zelve, hunnen oorsprong nemen. Alleen hunne donkere, zwartblaauwe, bruine of zwarte kleur, die zelfs, zoo zij onder de lederhuid gelegen zijn, doorschijnt en zich aan de huid mededeelt, onderscheidt dezelve van de gewone mergsponsgezwellen. Zij komen,

even als deze, meer aan den romp en de ledematen, voornamelijk de onderste, voor, dan in het aangezigt, liggen dikwijls druifvormig op elkander en groeijen snel. In hun tweede tijdperk gaan zij gewoonlijk van meer levendige, borende pijnen vergezeld, dan bij de eerste soort, doch verweeken en breken open, even als deze. Wanneer dit geschiedt, ontlast er zich eene eenigzins bruinachtige, stinkende, etterachtige stof, en in stede van de naar hersenzelfstandigheid gelijkende, sponsachtige uitwassen van het gewone Encephaloma, verheffen zich hier donkere, bruine en zwarte, druifvormige, knobbelige woekeringen, die bijna nimmer bloeden, en zich niet in eene geelachtige, maar in eene donkere, naar inkt gelijkende vloeistof oplossen, voor het overige echter zich even als Encephaloma vulgare verhouden, zich spoedig uitbreiden en weldra uitteringskoorts te weeg brengen. Wanneer het melanotische mergsponsgezwel als eene plaatselijke aandoening verschijnt, heeft het dezelfde neiging om algemeen te worden, als het gewone, en bewerkstelligt dit, onder dezelfde verschijnselen, dikwijls reeds in het eerste en tweede tijdperk. Niet zelden ziet men alsdan, op enkele plaatsen, eenvoudige mergsponsgezwellen, zonder eene donkere kleur, tusschen de melanotische ontstaan, en somwijlen kiemen er in de lederhuid gewone Melanoses (voornamelijk Melasma granulatum, bladz. 80. II. D.), terwijl er zich in het onderhuidscelweefsel en in andere organen donker gekleurde Carcinoses ontwikkelen.

Erkenning.

De grootere weekheid, de meer platte gedaante, de verschillende kleur, het snellere beloop, de mindere prikkeling in het tweede, en de andere, weekere sponsachtige uitwassen in het derde tijdperk, onderscheiden het mergsponsgezwel van de huid ligtelijk van Scirrhoma. Van Melasma (de zoogenaamde melanosis benigna cutis)

echter erkent men de tweede soort door de vorming van aanmerkelijke massa's en gezwellen, die een eigenaardig (met de Encephaloiden overeenkomend) weefsel hebben en niet uit eene onbewerktuigde, gelijkmatige zelfstandigheid bestaan, even als de eenvoudige Melanoses, door de borende pijnen, den spoedigen groei, de verzwering, de sponsachtige woekeringen en dgl. meer.

Oorzaken.

Beide soorten van mergsponsgezwellen ontstaan menigvuldiger dan Scirrhoma, reeds primair als verschijnselen der kankeraardige Dyscrasie, doch komen ook als plaatselijke Carcinoses voor. Men ziet de eerste soort menigvuldiger bij jonge voorwerpen, dan Scirrhoma, terwijl daarentegen de tweede meestal bij meer bejaarde personen, tusschen de 40 en 60 jaren verschijnt, en meer bij vrouwen dan bij mannen werd waargenomen. De eerste soort schijnt voornamelijk gaarne op eene scrofuleuse en schurftaardige Dyscrasie te wortelen, terwijl tot verwekking der tweede nu en dan Haemorrhois bijdraagt. Aanleidende oorzaken kunnen in de meeste gevallen niet worden aangetoond; somwijlen ontstaan de mergsponsgezwellen echter ook na eenigerhanden invloed, zooals die bij de kankerachtige ziektevormen over het algemeen vereischt wordt en boven genoemd werd.

Beloop, Duur, Uitgang en Voorzegging.

Het beloop van Encephaloma is, over het algemeen, spoediger, dan dat van Scirrhoma; nogtans gaan er ook bij hetzelve doorgaans eene reeks van maanden en dikwerf jaren voorbij, alvorens de ziekte den dood aanbrengt. Er zijn slechts weinige gevallen bekend, in welke het mergsponsgezwel door de kunstbewerking zoude genezen zijn, en het is nog twijfelachtig of dit werkelijk Encephalomata waren. De meest gewone uitgang is in den dood, welke op dezelfde wijze als bij Scirrhoma ontstaat, en de voorzegging is, ingevolge de tot dusverre gedane waarne-

mingen, nog veel ongunstiger, dan bij dit Geslacht, doch hangt over het algemeen van dezelfde omstandigheden af.

L ij k o p e n i n g.

De gewone mergsponsgezwellen der huid (en van het onderhuidscelweefsel) bestaan, even als die van andere organen, uit een week vaatachtig weefsel, in welks tusschenruimten microscopische cellen of kogeltjes, die in eene vloeistof zweven, bevat zijn en zich, in de gedaante van een witachtig sap, laten uitdrukken. Reeds vroegtijdig bemerkt men op de oppervlakte en in de diepte van deze gezwellen, eene duidelijke vorming van vaten, die te sterker wordt, naarmate zij zich meer ontwikkelen en hunne verweeking voorafgaan. Het encephaloma melanodes heeft hetzelfde week vaatachtige weefsel, doch verkrijgt slechts, even als het uitgedrukte sap, door organische kleurstof, eenen donkeren tint; vaten bespeurt men in hetzelve, wegens zijne donkere kleur, niet. Gewoonlijk treft men nevens de veranderingen in de huid van beide soorten, soortgelijke nederzettingen in talrijke andere organen aan. Alibert en anderen hebben de zenuwen der aangedane deelen veranderd, week brijachtig, geelachtig gekleurd gevonden, terwijl nog andere waarnemers daarentegen geene dusdanige tegennatuurlijke gesteldheid konden ontdekken.

B e h a n d e l i n g.

Men moet hier dezelfde geneeswijze inslaan, als bij Scirrhoma, en alleen bij de vroegtijdige uitsnijding der nieuwe vorming kan men eenige hoop op een goed gevolg voeden, hoewel zij bij het mergsponsgezwel nog veel menigvuldiger vruchteloos wordt in het werk gesteld, dan bij Scirrhoma en, te laat ondernomen wordende, niet zelden eene verheffing van het lijden, eene spoedigere ontwikkeling der algemeene Dyscrasie schijnt te weeg te brengen. Waar er zich alzoo hiervan sporen vertoonen, moet men haar nalaten. Van de, tegen de Dyscrasie werkende inwendige middelen, zijn welligt

het Jodium en Arsenicum, boven anderen, aanbevelenswaardig.

III. Geslacht. Splenoma.

Het Bloedsponsgezwel der huid.

Synonymen. Fungus haematodes cut. Walther. — Telangiectasiae malignae, fungosae. — Végétations et tumeurs vasculaires malignes. — Cancer hématode Ray. — Der Hautblutschwamm.

Niet alles, wat men Fungus haematodes, bloedsponsgezwel, genoemd heeft, behoort tot mijn geslacht Splenoma. De Engelschen houden deze benaming en het mergsponsgezwel voor hetzelfde, en Maunoir, Boyer en anderen beschouwen de Telangiectasiae, de Tumeurs érectiles van Dupuytren, den Naevus vascul. fungosus als bloedsponsgezwellen, ziektevormen, die oorspronkelijk in het geheel niets kankeraardigs bezitten. Ik bezig de benaming in den zin van Walther, en hoewel ik, aan de eene zijde, niet ontken, dat er overgangssoorten en gevallen zijn, in welke het moeijelijk valt aan te toonen of de kankerachtige ontaarding tot de merg- of tot de bloedsponsgezwellen moet worden gerekend, en aan de andere zijde toestem, dat Telangiectasiae en dgl., onder zekere verhoudingen, in bloedsponsgezwel kunnen ontaarden, zoo geloof ik echter, dat deze in zijne zuivere, eenvoudige en volkomen ontwikkelde gedaante een eigenaardige, zoowel van Encephaloma, als van Telangiectasie verschillende ziektevorm is.

Afbeeldingen. Tab. XXI. 6.

Kenmerken.

Er vormen zich, nu eens uit andere aandoeningen,

voornamelijk uit Telangiectasiae, aderspattige gezwellen en dgl.; dan weder van zelf, primair en in dit geval wel altijd uit het onderhuidscelweefsel ontspringende, weeke, halfkogelvormige, blaauwachtig gekleurde gezwellen, die dikwerf eenen aanmerkelijken omvang bereiken en alsdan somwijlen duidelijk kloppen. Zij bestaan uit een eigenaardig, later naauwkeurig te beschrijven weefsel. In het tweede tijdperk worden deze verhevenheden de zitplaats van hevig borende pijnen; zij, alsook de omgevende deelen worden rood gekleurd en zwellen op, terwijl de bedekkende deelen, even als bij andere Carcinoses, te niet gaan; in het derde tijdperk woekeren er, uit de verstoorde huid, donkerroode, weeke, naar het weefsel der milt gelijkende, sponsachtige uitwassen, die, bij de minste aanraking en dikwijls van zelven, eene aanmerkelijke hoeveelheid bloed ontlasten, uit de zamenvloeijing van ontaarde vaten bestaan en, aan de lucht blootgesteld, zich in eene stinkende, bloederige, etterachtige stof oplossen. Even als andere Carcinoses breiden deze woekeringen zich uit, nemen de meest verschillende weefsels in zich op en verwekken, met den tijd, even zoo goed als Scirrhoma en Encephaloma, eene algemeene kankeraardige Dyscrasie, bij welke zich in de meest verschillende organen bloedsponsgezwellen ontwikkelen.

V e r d e e l i n g.

Men zoude twee soorten, de primair en de uit andere aandoeningen ontstaande bloedsponsgezwellen kunnen aannemen, doch alleen in het eerste tijdperk zoude men, tusschen beide, verscheidenheden kunnen waarnemen; in de latere tijdperken is het beloop hetzelfde en daarom oordeel ik het beter, geene verdere onderafdeeling daar te stellen.

V e r s c h ij n s e l e n.

Bijna altijd verschijnt het bloedsponsgezwel der huid als plaatselijke kanker, slechts op eene plaats, met enkele

of weinige sponsachtige uitwassen. Het komt somwijlen in het aangezigt, doch even zoo menigvuldig ook aan andere deelen voor. Wanneer het zich volkomen ontwikkelt, zonder dat zijn grondslag in eene andere verandering gelegen is, dan ontstaat het met eene donkerroode, blaauwachtige of zwarte vlek der huid, bijna even als encephaloma melanodes, onder welke men spoedig, op het gevoel, een rondachtig, week gezwel in het onderhuidscelweefsel ontdekt, hetwelk in den aanvang beweegelijk, pijnloos en klein, als eene erwt en dgl. is, doch vrij spoedig in omvang toeneemt, de grootte eener walnoot, ja somwijlen die eener kleine vuist bereikt en alsdan gewoonlijk eene duidelijke klopping laat waarnemen. Deze gezwellen zijn nimmer vlak, zooals de mergsponsgezwellen, maar halfkogelvormig, glad, knoestig, op het gevoel, wel is waar, week en veerkrachtig, doch niet met vochtgolving voorzien en hebben nimmer eene witte, maar steeds eene blaauwachtige, roode, of gemengde kleur. Zij staan in zoo verre onder den invloed van het vaatstelsel, dat verhittingen en dgl. hen meer gespannen maken, doch wezentlijk voor oprigting vatbaar, zooals de ware Telangiectasiae, zijn zij niet. Ontwikkelt Splenoma zich daarentegen, zooals niet zelden gebeurt, uit Naevus vascularis fungosus (blad. 32. I. D.) of uit aderspattige gezwellen, zoo heeft er oorspronkelijk geene nieuwe vorming plaats, maar de reeds bestaande verwijding der vaten schijnt als nederzettingspunt der kankeraardige stof te worden gebezigd, zwelt aanmerkelijk op, wint eenigzins in zamenhang en veêrkracht en verliest aan vatbaarheid voor oprigting of schijnt veeleer voortdurend in eenen staat van oprigting te zijn. In het tweede tijdperk, hetwelk meestal vroegtijdiger dan bij andere Carcinoses begint, worden deze gezwellen, onverschillig of zij op de eerste of op de tweede wijze ontstaan zijn, de zitplaats van hevig borende pijnen, de omgevende deelen worden rood en zwellen op, de boven

dezelve gelegene huid wordt dunner, wankleurig en breekt eindelijk open. Gewoonlijk ontlast er zich dadelijk eene aanmerkelijke hoeveelheid bloed, en spoedig komt er eene sponsachtige, weeke, donkerroode massa te voorschijn, die, met betrekking tot kleur, zamenhang, rijkheid aan bloed en het sponsachtige uitzigt, met het weefsel der milt kan vergeleken worden. Zij schijnt uit eene zamenvloeijing van vaten en met bloed gevulde cellen te bestaan, heeft meestal eene knoestachtige, somwijlen echter ook eene bloemkoolachtige of naar hanekammen gelijkende gedaante en ontlast, bij de minste aanraking, dikwijls echter ook vrijwillig, even als uit eene spons, eene aanmerkelijke hoeveelheid bloed. Op hare oppervlakte lost zij zich in eene bloedkleurige, stinkende, etterachtige stof op, welke de uitwassen dikwijls met eene weeke, bruinachtige zelfstandigheid bedekt; doch nimmer lost zich zooveel van hare zelfstandigheid op, als de voortdurende woekering weder aanbrengt, en het uitwas groeit spoedig naar alle rigtingen heen, de om hetzelve gelegene weefsels in zich opnemende en veranderende. Er verheft zich, even als bij de andere Carcinoses, uitteringskoorts, en op dezelfde wijze als deze, verbreidt zich ook het bloedsponsgezwel, doet den zieken, met den tijd, een kankeraardig voorkomen aannemen en verschijnt in de meest verschillende organen.

Erkenning.

Het is, zooals ik reeds heb aangemerkt, moeijelijk, in elk geval, eene naauwkeurige grenslijn te trekken tusschen Telangiectasie en het Bloedsponsgezwel aan de eene, en tusschen Splenoma en Encephaloma aan de andere zijde. Groeit een naevus fungosus buitengewoon snel, wordt hij harder, parenchymateuser, minder voor oprigting vatbaar, dan vreeze men de verandering in bloedsponsgezwel, en ontstaan er borende pijnen en dgl., dan is zijn aanwezen reeds zeker. Wel is waar kunnen er ook uit de eenvoudige Telangiectasie gevaarlijke bloedingen ont-

staan, doch nimmer woekeren er uit haar de beschrevene sponsachtige uitwassen, nimmer wordt zij dyscrasisch en algemeen. Van het mergsponsgezwel echter onderscheidt Splenoma zich, in het eerste tijdperk, door de anders gevormde en gekleurde knobbels en door de merkbare klopping van grootere derzelve; in het tweede, door de hevigere pijn en de toevallen eener sterkere prikkeling, en in het derde, door de donkerder, rijkelijker bloedende sponsachtige uitwassen, welke geene hersenachtige, maar eene, naar het weefsel der milt gelijkende gesteldheid aan den dag leggen.

Oorzaken.

Wanneer zich bij personen, die aan Telangiectasiae, aderspattige gezwellen en dgl. lijden, Dyscrasiae, voornamelijk Klierziekte, Schurft enz. ontwikkelen, dan kunnen, onder gunstige verhoudingen, die eenvoudige verwijdingen der vaten in bloedsponsgezwel ontaarden en, op deze wijze ontstaan, ziet men hetzelve reeds bij kinderen en jonge lieden voorkomen. Primair daarentegen ontwikkelt het zich meestal eerst bij bejaarde personen en, zooals het schijnt, voornamelijk in verbinding met het ziekteproces der Haemorrhoïdes. Even als bij Scirrhoma, hoort men ook bij het bloedsponsgezwel, werktuigelijke inwerkingen, menigmaal als aanleidende oorzaken van den kanker beschuldigen.

Beloop, Duur, Uitgang.

Het beloop van Splenoma is doorgaans veel sneller, dan dat van Scirrhoma, en bloedsponsgezwellen groeijen zelfs spoediger dan mergsponsgezwellen, hoewel deze ook gewoonlijk vroegtijdiger algemeen worden en zich tot eene Dyscrasie verheffen. Zonder hulp der kunst geneest Splenoma wel nimmer; wanneer echter de extirpatie niet al te laat wordt ondernomen, dan is de genezing niets buitengewoons, en de mergsponsgezwellen leggen ten minste een geringer reproductie-vermogen aan den dag, dan Encephalomata, hoewel zij ook, in dit opzigt, voor de Scir-

rhomata niet onderdoen en, zooals de door Walther en anderen verhaalde gevallen bewijzen, zich somwijlen hernieuwen, waar de kunstbewerking, volgens het uiterlijk aanzien, onder zeer gunstige verhoudingen werd ondernomen. De dood volgt niet zelden reeds in het begin van het derde tijdperk, ten gevolge van Haemorrhagie; dikwijls ontstaat hij echter ook, doordien de aandoening algemeen wordt, en er zich bloedsponsgezwellen in inwendige organen, in de longen, in de vliezen der darmen, in klierachtige organen van den buik enz., ontwikkelen, of door uitteringskoorts, waterzucht enz.

Voorzegging.

Het bloedsponsgezwel is over het algemeen kwaadaardiger, dan Scirrhus, doch goedaardiger, dan het mergsponsgezwel van dit orgaan. Of het echter primair, of door ontaarding van eenig ander lijden ontstaat, schijnt op de voorzegging geenen merkbaren invloed te hebben.

Lijkopening.

Splenoma heeft men nog minder naauwkeurig onderzocht, dan Scirrhus en Encephaloma. Waar hetzelve primair ontstaat, heeft het, even als de aanverwante ziektevormen, zijnen grond in nieuwe vormingen, welke haren oorsprong uit het onderhuidscelweefsel nemen, en welks, bijna alleen uit vaten bestaand weefsel, eenen celachtigen zamenhang vertoont. Deze cellen bevatten eene nu eens bleeke, dan weder donkerroode, dikachtige vloeistof, welke echter bezwaarlijk, zooals velen hebben aangenomen, bloed kan zijn, maar, naar alle waarschijnlijkheid, eene met bloed geverwde kankerstof is. Deze Pseudoplasmata vergroeijen vroegtijdig met de omgevende deelen, en de in het aangedane deel gemaakte inspuitingen dringen, ten minste in de latere tijdperken, ook in derzelver vaten door; de nabij gelegene slagaderen en aderen zijn doorgaans verwijd. Ontstaat het bloedsponsgezwel daarentegen uit Telangiectasiae en soortgelijke vormingen, dan verwekt hetzelve geen wezentlijk nieuw

weefsel, maar de kankeraardige stof zet zich, zooals het schijnt, in de tusschenruimten der vaten neder, welke, door los celweefsel verbonden, het weefsel van de, voor oprigting vatbare gezwellen enz. uitmaken, vormt daar hare cellen, en laat aldaar woekerende uitwassen ontspruiten. Even als bij andere Carcinoses, vindt men ook bij Splenoma niet zelden soortgelijke vormingen, als in de huid, in de meest verschillende organen.

Behandeling.

Eene vroegtijdige uitsnijding van al het ziekelijke stelt hier een beter vooruitzigt op goed gevolg daar, dan bij het mergsponsgezwel en mag alzoo niet verzuimd worden. Telangiectasiae en dgl. moet men dadelijk verwijderen, zoodra men slechts twijfelt, dat zij in bloedsponsgezwel zouden kunnen ontaarden. De tegen de Dyscrasie gerigte nabehandeling moet verschillen naar gelang der verscheidenheid der aanwezige Dyscrasie. Waar Haemorrhois haren invloed uitoefent, zoude ik, behalve zwavel, Aloë en dgl., het in- en uitwendig gebruik van het Salpeterzuur durven aanbevelen. Wanneer echter de uitroeijing van Splenoma niet mogelijk of, op dezelfde wijze als bij andere Carcinoses, reeds tegenaangewezen is, dan kan men, bij de andere aanwijzingen tot eene verzachtende behandeling, bij dezen ziektevorm, nog de opgave voegen, om de uitputtende bloedingen door koude, Styptica, het gloeijend ijzer enz. te stillen en, door opwekkende middelen en eene hieraan beantwoordende diëet, de krachten der zieken te ondersteunen.

IV. Geslacht. Carcinelcosis.

De Kankerzweer.

—

S y n o n y m e n. Ulcera cancrosa, carcinomatosa cutis. — Cancer apertus; Carcinoma; Noli me tangere. — Die Krebsgeschwüre. — de open huidkanker.

K e n m e r k e n.

Door het kankeraardige ziekteproces verwekte of onderhouden wordende zweren, met harde, eeltachtige randen, ongelijke, wankleurige grondvlakte en afscheiding eener dunne, scherpe, eigenaardig stinkende, etterachtige stof, welke voorts ligtelijk bloeden, dikwerf met sponsachtige, later tot ontbinding overgaande woekeringen worden bedekt, van hevige, borende, stekende pijnen vergezeld gaan, alle deelen, zonder onderscheid van weefsel, verstoren en zich, in alle rigtingen, spoedig en verwoestend uitbreiden. Zij ontstaan nu eens uit kankeraardige gezwellen der huid (Scirrhoma, Encephaloma en Splenoma), dan weder zonder deze, en roepen ook in het laatste geval, wanneer zij niet reeds als verschijnselen van algemeenen kanker ontstaan, met den tijd de kankeraardige Dyscrasie van het geheele ligchaam te voorschijn.

V e r d e e l i n g.

Men neemt, naar gelang de kankerzweren met of zonder sponsachtige uitwassen verloopen, twee soorten waar.

1. *Soort. Carcinelcosis simplex.*

De eenvoudige kankerzweer.

—

Synonymen. Ulcère chancreux Ray. — Ulcus cancrosum vulgare.

Afbeeldingen. Tab. XXI. 7. 7a. 7b.

Verschijnselen.

Deze soort ontwikkelt zich nu eens uit Scirrhoma, dan weder ontstaat zij, zonder dat er eenige kankerachtige knobbelvorm was voorafgegaan, en men neemt haar menigvuldiger in het aangezigt, dan aan andere deelen waar. Hare randen zijn hard, eeltachtig, ongelijk, graauw, groenachtig, donker gekleurd, meer naar binnen, dan naar buiten gebogen en zeer gevoelig voor de aanraking; hare oppervlakte is ongelijk, bultig, uitgehold, veelkleurig of donkerrood, bloedt ligt bij de aanraking en rust op eene scirrheuse, harde grondvlakte. Deze zweren scheiden eene aanmerkelijke hoeveelheid eener donkere, bloederige, etterachtige stof af, welke scherp en dun is en eenen walgelijken, eigenaardigen stank om zich verspreidt; somwijlen bedekken zij zich, op enkele plaatsen, met bruinachtige, schubbenvormige korsten, welke haar het aanzien eener verbrande plek geven; menigvuldiger echter ontbreekt deze korst en zijn zij slechts met eene weeke, stinkende, brijachtige stof bekleed. De haar omgevende deelen zijn doorgaans donkerrood gekleurd en met aderspattige vaten doorweven, dikwerf, over eene groote uitgebreidheid zuchtig of scirrheus opgezwollen, en gewoonlijk nemen de nabij gelegene aderen, watervaten en klieren vroegtijdig mede aandeel in het lijden. De pijn is hevig, even alsof de zweer met gloeijende naalden werd doorstoken, dikwijls borende en zich over het geheele deel uitstrekkende. De verstoring breidt zich, geen weefsel verschoonende, spoedig in de vlakte en

in de diepte uit en meestal voegt zich hierbij vroegtijdig uitteringskoorts met eene groote neiging tot ontbinding. Gewoonlijk duurt het niet lang, of er ontstaan verschijnselen van algemeenen kanker, als het eigenaardige kankerachtige voorkomen, Scirrhomata in het onderhuidscelweefsel van nabij en veraf gelegene deelen, in onderscheidene inwendige organen en dgl.

Als eene variëteit van deze soort, Carcinelcosis simpl. sicca, zoude men welligt dén tot ontbinding overgaanden kanker (Verwitterungskrebs) van Walther kunnen aanmerken, welke voornamelijk in het aangezigt voorkomt en zeer weinig, bijna geene stof afscheidt. De organische zelfstandigheid zoude hier, als door eene soort van ontbinding, verdwijnen, zonder dat men kan zeggen, waar zij gebleven is. Ik heb dezen ziektevorm nimmer gezien.

---

2. *Soort. Carcinelcosis fungosa.*

De woekerende kankerzweer.

Synonymen. Ulcère fungiforme Ray. — Ulcus cancrosum fungosum.

Afbeeldingen. Tab. XXI. 8. 8a.

Verschijnselen.

Ook deze ziektevorm neemt zijnen oorsprong somwijlen uit Scirrhoma, voornamelijk tuberosum, en maakt steeds het derde tijdperk van merg- en bloedsponsgezwellen uit. Zeldzamer, dan zulks bij de eerste soort het geval is, ziet men hem ontstaan, zonder dat er een dezer ziektevormen was voorafgegaan, en hij komt even menigvuldig aan andere deelen, als in het aangezigt voor. Zijne gevoelige randen zijn meestal naar buiten omgekruld en

met uitwassen bedekt, welke dikwijls eenen zoo aanmerkelijken omvang bereiken, dat de eigenlijke oppervlakte der zweren geheel door dezelve verborgen wordt en dat zij ver boven de gelijke oppervlakte der huid uitpuilen. De uitwassen verschillen, zooals reeds werd aangemerkt, met betrekking tot kleur, gedaante, rijkdom aan vaten enz., naar gelang van den ziektevorm, uit welken zij ontstaan zijn; heeft de zweer zich echter zonder kankerknobbels ontwikkeld, dan komen zij gewoonlijk het meeste met die overeen, welke bij Scirrhomata ontstaan, zijn vaatrijk, doch vast, vingervormig en wortelen op eene harde, scirrheuse grondvlakte. De oppervlakte dezer woekeringen lost zich voortdurend op, en de woekerende kankerzweer levert alzoo eene nog grootere hoeveelheid eener stinkende, verschillend gekleurde, etterachtige stof op, dan eenvoudige; nimmer echter wordt zij met korsten bedekt, bloedt nog ligter en (voornamelijk na het bloedsponsgezwel) veel rijkelijker, dan de eerste soort, en maakt, hoewel ook de uitwassen het verlies van zelfstandigheid minder doen voorkomen, niet minder spoedige en verwoestende vorderingen dan deze. Voor het overige verhouden beide soorten zich volkomen gelijk en algemeene kanker is namelijk even zoo goed en doorgaans nog vroegtijdiger het gevolg van haar, als der eerste soort.

O o r z a k e n.

Carcinelcosis maakt, zooals gezegd werd, het laatste tijdperk van alle andere Carcinoses der huid uit, en het is reeds aangetoond geworden, dat Scirrhoma in beide soorten van kankerzweren, Encephaloma en Splenoma daarentegen slechts in de tweede eindigen. Beide soorten kunnen overigens ook op verschillende wijzen ontstaan, en bij de eerste is dit zelfs meestal het geval. Wanneer voorwerpen, welke aanleg tot vorming van kanker hebben, scheidingen van den zamenhang, andere zweren, wonden en dgl. hebben, dan ontaarden deze gaarne in Carcinelcosis, en op deze wijze ziet men

niet slechts venerische, schurftaardige, scrophuleuse en soortgelijke verzweringen eene kankerachtige gesteldheid aannemen, maar zelfs uit ligte beleedigingen der lippen, van den neus, der oogleden enz. plaatselijken kanker ontstaan, welke zich dadelijk in den vorm van zweren voordoet. Heeft zich echter, bij een voorwerp, uit eenigerlei plaatselijken kanker of oorspronkelijk de algemeene kankeraardige Dyscrasie ontwikkeld, dan kunnen alle beleedigingen, in kankerzweren ontaarden.

Beloop, Uitgang, Voorzegging.

Kankerzweren verloopen natuurlijk spoediger dan de andere ziektevormen, welke eerst in haar moeten overgaan; nogtans is ook haar duur zeer onbepaald, en terwijl velen, b. v. die haar bestaan uit het bloedsponsgezwel ontleenen, dikwijls binnen weinige weken den dood aanbrengen, duren andere, b. v. de gewone lipkanker, jaren lang. Genezing volgt slechts dan, zoolang de aandoening plaatselijk blijft, en geheel en al wordt uitgeroeid. In het tegenovergestelde geval volgt de dood, onder de verschijnselen van algemeenen kanker, door putride, hectische koorts, door Phlebitis of door Hydrops. Dewijl de open kanker spoediger tot algemeene Dyscrasie leidt, dan die, welke nog niet in verzwering is overgegaan, en deze ligter dan gene kan worden uitgeroeid, zoo is de voorzegging, in het algemeen, ongunstig. Nogtans laat eene uit Scirrhoma of uit kankergezwellen ontstane Carcinelcosis, indien voor het overige alles gelijk staat, nog meer hoop over, dan een Encephaloma, zelfs wanneer het nog niet is opengebroken. Bovendien heeft de wijze, waarop de zweer ontstaat, hare zitplaats in de nabijheid van gewigtige of minder gewigtige organen, hare uitgebreidheid en voornamelijk het ontbreken of daarzijn van verschijnselen, welke den overgang in algemeenen kanker te kennen geven, meer invloed op de voorzegging, dan de verscheidenheid der soort.

Behandeling.

Waar men het mes kan bezigen en de kanker plaatselijk is, moet hij worden uitgesneden. Wanneer de zitplaats der zweer of andere verhoudingen de kunstbewerking niet veroorloven, beproeve men, wat de bijtmiddelen vermogen. Bij de inwendige behandeling moeten dezelfde regels worden in acht genomen, als bij de andere vormen, en bestaan er sporen eener algemeene Dyscrasie, dan taste men het plaatselijke lijden niet aan, en stelle eene verzachtende geneeswijze in het werk, zooals die boven werd opgegeven.

